

รายงานวิจัยฉบับสมบูรณ์

โครงการ รูปแบบสิมญวนในเขตภาคตะวันออกเฉียงเหนือกับพัฒนาการทางงานช่าง

โดย ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร. ชวลิต อธิปัตยกุล

มิถุนายน 2556

สัญญาเลขที่ MRG5480013

รายงานวิจัยฉบับสมบูรณ์

โครงการ รูปแบบสิมญวนในเขตภาคตะวันออกเฉียงเหนือกับพัฒนาการทางงานช่าง

ผู้วิจัย
ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ชวลิต อธิปัตยกุล

สังกัด
มหาวิทยาลัยราชภัฏอุดรธานี

สนับสนุนโดยสำนักงานคณะกรรมการการอุดมศึกษา สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย และ มหาวิทยาลัยราชภัฏอุดรธานี

(ความเห็นในรายงานนี้เป็นของผู้วิจัย สกอ. และ สกว. ไม่จำเป็นต้องเห็นด้วยเสมอไป)

คำนำ

สิมญวน หรือที่คุ้นเคยกันคืออุโบสถที่สร้างขึ้นด้วยการว่าจ้างช่างฝีมือชาวเวียดนาม ซึ่งเป็นผู้ออแบบและควบคุมการก่อสร้าง อีสานจึงเรียกว่าสิมญวน สิมญวนโดยส่วนมากมักนิยมสร้างเฉพาะเขตภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ที่คุ้นชินกันดีของชุมชนพื้นถิ่นภาคอีสาน โดยเฉพาะในจังหวัดนครพนม ที่พบการกระจายตัวมากสุด ก่อนจะส่งผ่านเข้าไปยังพื้นที่ส่วนในของภาคอีสาน

การศึกษางานรูปแบบสิมญวนในเขตภาคตะวันออกเฉียงเหนือกับพัฒนาการทางงานช่าง ในครั้งนี้เป็นเพียงบริบทหนึ่งที่พยายามเสนอมุมมองโดยผ่านการใช้วิธีการศึกษาของงานประวัติศาสตร์ศิลปะเข้ามาช่วยเป็นหลักใหญ่ ซึ่งสามารถรวบรวมวิเคราะห์ได้ประเด็นที่แตกต่างจากผลงานวิชาการที่เกี่ยวข้องกับสิมญวนในอีสานที่ผ่านมาทั้งหมด ด้วยการอาศัยวิธีการศึกษาดังที่กล่าวตลอดจนช่วงหมดความนิยมและหายไป ทำให้เรียงลำดับในการกำหนดอายุ รูปแบบ ที่มาที่ไป การรับส่ง สืบทอดโยงใยซึ่งกันและกัน ของงานช่างเวียดนามในสิมญวนชัดเจนขึ้นได้เป็นอย่างดี อีกทั้งรวมถึงประเด็นปลีกย่อยต่างๆ อีกมากมาย

อย่างไรก็ดีการศึกษารูปแบบสิมญวนในเขตภาคตะวันออกเฉียงเหนือกับพัฒนาการทางงานช่าง มีความคอ่นข้างยากในเรื่องของการหาหลักฐานการระบุอายุการสร้างที่ชัดเจน ในงานดังกล่าวอยู่บ้าง แต่ทั้งนี้ได้อาศัยการสัมภาษณ์ รวมถึงการค้นคว้าจากเอกสารที่เกี่ยวข้อง จึงทำให้งานสำเร็จลุล่วงไปได้ด้วยดี

ผลการศึกษาจึงเป็นเพียงมุมมองบางส่วนเฉพาะในเรื่องรูปแบบและพัฒนาการของสิมญวน ที่ได้ในครั้งนี้จึงมีความแตกต่างจากงานวิชาการที่แล้วเสร็จ เฉพาะประเด็นที่โดดเด่นของงานคือเส้นทางสายพัฒนาการ การส่งผ่านทางงานช่าง หรือรวมถึงรูปแบบจากพม่าได้เข้ามามีส่วนปะปนกับสิมญวน ฯลฯ ซึ่งสามารถติดตามได้ในเนื้อหาทั้งหมดของผลงาน

ผลงานการศึกษารูปแบบสิมญวนในเขตภาคตะวันออกเฉียงเหนือกับพัฒนาการทางงานช่าง ถึงแม้เป็นเพียงมุมมองหนึ่งในงานศิลปะพื้นถิ่นอีสาน ที่เริ่มเปิดประเด็นให้เห็นถึงความชัดเจน มากกว่าครั้งเก่าก่อนได้ไม่มากก็น้อย และหวังว่าผลงานการศึกษาในครั้งนี้ช่วยจุดประกายสำหรับผู้ที่ชื่นชอบงานศิลปะพื้นถิ่นได้แลกเปลี่ยนมุมมอง หรือสืบสานค้นคว้าเพื่อให้พื้นที่ เรื่องราวของภาคอีสานมีความลุ่มลึกชัดเจนยิ่งๆ ขึ้น ทั้งในปัจจุบันและอนาคตสืบไป

กิตติกรรมประกาศ

การศึกษาในครั้งนี้คงไม่สำเร็จลงได้โดยดีหากไม่ได้รับการสนับสนุนจากสำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.) และมหาวิทยาลัยราชภัฏอุดรธานี จากงบประมาณสถาบันวิจัยและพัฒนา รวมถึงท่านอธิการบดี ดร.ณัติเทพ พิทักษานุรัตน์ รองอธิการบดี รศ. โสภณ แดงประวัติ, รศ. สมชาย ชื่นวัฒนาประนิธิ

กราบขอบพระคุณศาสตราจารย์เกียรติคุณ ดร.สันติ เล็กสุขุม ที่กรุณาเมตตารับเป็นที่ปรึกษาวิจัยในครั้งนี้ การเสนอแนะ ชี้แนะ ล้วนเป็นคุณูปการเป็นประโยชน์อย่างมากสำหรับในการทำงาน ขอบคุณ อาจารย์พงษ์ศักดิ์ อัครวัฒนากุล ผู้ที่เป็นเพื่อนเดินทางเสมอทุกครั้งไป และช่วยตรวจพิสูจน์อักษร รวมถึงการช่วยบันทึกภาพ ขอบคุณอาจารย์เพ็ญพิสุทธ์ ไมตระรัตน์ ที่ช่วยแปลกบทคัดย่อเป็นภาษาอังกฤษ ขอขอบคุณฝ่ายบุคลากร สกว. ที่ช่วยอำนวยความสะดวกเป็นอย่างดี เมื่อเกิดข้อสงสัย โดยเฉพาะคุณสิริภัทร พฤกษ์ไพบูลย์

สุดท้ายขอบคุณภรรยาที่คอยดูแลด้วยดีเสมอมา และสุดท้ายคือ เตี่ยกับแม่ พี่น้องในครอบครัวที่ให้การสนับสนุนส่งเสริมทุกครั้งไป ตลอดจนผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้องทุกท่านที่ได้ช่วยเหลือแต่ไม่ได้เอ่ยนาม ณ ที่นี้

บทคัดย่อ

งานวิจัยเรื่องรูปแบบสิมญวนในเขตภาคตะวันออกเฉียงเหนือกับพัฒนาการทางงานช่าง มีวัตถุประสงค์การวิจัยเพื่อ

1) รวบรวมประวัติความเป็นมา เงื่อนไขทางด้านปัจจัย เศษฐกิจ การปกครอง คติความเชื่อวัฒนธรรมและเทคนิคทางเชิงช่าง รูปแบบสิมญวน ในภาคตะวันออกเฉียงเหนือทั้งหมด

2) ศึกษาเปรียบเทียบ รูปแบบสิมญวนรวมถึงองค์ประกอบ ในช่วงที่เริ่มปรากฏและภายหลังที่ลดความนิยมของชุมชนพื้นถิ่น กับสภาพที่ปรากฏในรูปแบบสิมญวนกับการพัฒนาสืบเนื่องทางงานช่าง

3) เพื่อบันทึกข้อมูลทางด้านประวัติศาสตร์ศิลปะพื้นถิ่น รูปแบบสิมญวนช่วงมิติเวลาที่เริ่มปรากฏและลดความนิยมให้ชัดเจนยิ่งขึ้น โดยใช้ข้อมูลจากเอกสารและภาคสนามในส่วนที่เกี่ยวข้องทั้งหมด รวมถึงการสัมภาษณ์ ตรงตามวัตถุประสงค์ที่ตั้งไว้ ซึ่งผลการวิจัยได้สรุปประเด็นดังนี้

1. ความเป็นมาเงื่อนไขทางด้านปัจจัยเศษฐกิจ ในช่วงการปรากฏตัวของสิมญวน สภาพเศรษฐกิจในช่วงเวลาที่มีการก่อสร้างสิมญวนทั้งหมดขึ้นอยู่กับปัจจัยในชุมชน หากเป็นหมู่บ้านใหญ่ก็มักว่าจ้างโดยใช้การสบทบทุนของผู้คนภายในชุมชนนั้นๆ

2. เงื่อนไขทางด้านการปกครองภาคอีสาน ในช่วงเวลาการก่อสร้างสิมญวน การปกครองจากส่วนกลางของประเทศไทยไม่มีผลต่อการก่อสร้างสิมในภาคอีสาน จนถึงยุคจอมพล ป. มีการปฏิบัติตามนโยบายบ้าง ซึ่งเป็นเฉพาะในเขตอำเภอเมืองหรืออำเภอที่มีขนาดใหญ่เท่านั้น

3. คติความเชื่อวัฒนธรรม ในอีสานผ่านสิมแบบฝีมือช่างญวน เมื่อช่างญวนเป็นผู้รับจ้าง ช่างย่อมสอดใส่คติของตนเองปะปนเข้าไป ด้วยศาสนสถานล้วนถูกสร้างขึ้นมาในทางคตินิยมที่ดีทั้งสิ้น สะท้อนถึงความละเมียดละไมในการก่อสร้างของช่างอย่างแท้จริง

4. เทคนิคทางเชิงช่างในรูปแบบสิมญวน ผนังรับโครงสร้างส่วนบนของหลังคา คือเทคนิคที่โดดเด่นของช่างญวน ส่วนอื่นคือส่วนประกอบตกแต่งย่อมมีความแตกต่างกัน ตามยุคสมัย

5. รูปแบบสิมญวน ช่วงเวลาที่ปรากฏในชุมชนพื้นถิ่นกับการพัฒนาสืบเนื่องทางงานช่าง การปรากฏตัวของสิมญวนเกิดขึ้นกับการขยับขยายการตั้งหมู่บ้านของชุมชนนั้น ที่ได้แยกย้ายหรืออพยพถิ่นฐาน ในช่วงมิติเวลานั้นในภาคอีสาน สืบเนื่องจนถึง พ.ศ. 2510 จึงเริ่มลดและหมดความนิยมตามลำดับ

6. ประวัติศาสตร์ศิลปะพื้นถิ่น รูปแบบสิมญวนช่วงมิติเวลาที่มีความชัดเจนขึ้น ช่วงเวลาที่ชัดเจนคือนับจาก พ.ศ. 2443-2510 คือช่วงเวลาของรูปแบบสิมญวนที่ปรากฏในพื้นที่ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ถือได้ว่าเป็นรูปแบบงานศิลปะสถาปัตยกรรมที่มีรูปแบบเฉพาะของตนเองก็ว่าได้

Abstract

The objectives of this research were to:

1) accumulate the historical documents relevant to economics, politics, beliefs, cultures, including techniques regarding to the pattern of Vietnamese ordination halls throughout the Northeast of Siam,

2) compare the pattern and composition of Vietnamese ordination halls in the beginning period of Vietnamese influential appearance as well as the period of less popularity including the circumstance in Vietnamese ordination halls with descendant skilful development,

3) record the local art and historical documents relevant to the pattern of Vietnamese ordination halls in not only the beginning period of Vietnamese influential appearance but also the period of less popularity for obvious evidences by collecting data from theoretical documents and practical field trip, including interview according to the set up objectives.

The research findings found that:

1) In the duration of Vietnamese influential appearance, the economic condition at that time depended on many factors of the community that was people in large community always collect budget from public in order to hire the employee.

2) In political condition, there was no influence from the central administration by government of Siam in order to construct the ordination halls in the Northeast area until the period of Field Marshal Plaek Phibunsongkhram. By the time, the important cities and main districts had to follow the political policy.

3) In believable and cultural condition, due to the fact that Vietnamese were employed as skilful workmen, they always inserted their own faith, belief, and moral precept in positive ways. Therefore, all sacred places were built with respect and elaboration.

4) The outstanding technique of Vietnamese was the suited wall to the top of the structure on the roof in the pattern of Vietnamese ordination halls. However, other decorations were different according to the trend of each period.

5) The pattern of Vietnamese ordination halls in the duration of Vietnamese influential appearance with descendant skilful development, the Vietnamese ordination halls were appeared with the settlement of the community until 1958. After that, they were gradually less popular.

6) From 1900 – 1958, the pattern of Vietnamese ordination halls was obvious and outstanding in the Northeast of Siam and it was said that this was one identity of architectural art in the Northeast of Siam once.

สารบัญ

หน้า

คำนำ (1)
กิตติกรรมประกาศ (2)
บทคัดย่อภาษาไทย (3)
บทคัดย่อภาษาอังกฤษ (4)
สารบัญ (5)
สารบัญรูป (12)

บทที่ 1 บทนำ 1
ความสำคัญและที่มาของปัญหาที่ทำการวิจัย 1
วัตถุประสงค์ของโครงการ 2
ขั้นตอนการศึกษา 2
วิธีการศึกษา 2
ขอบเขตของการวิจัย 3
ประโยชน์ที่ได้รับ 3

บทที่ 2 อีสาน : ความเป็นมากับมิติของยุคสมัย 5
ความเป็นมาของภาคตะวันออกเฉียงเหนือ 5
1. ภาคตะวันออกเฉียงเหนือสมัยก่อนประวัติศาสตร์ 5
2. ภาคตะวันออกเฉียงเหนือสมัยก่อนพุทธศตวรรษที่ 19 7
3. ภาคตะวันออกเฉียงเหนือตั้งแต่พุทธศตวรรษที่ 20 9
4. ภาคตะวันออกเฉียงเหนือเมื่อเริ่มสมัยกรุงเทพ 11
สภาพแวดล้อมภูมิศาสตร์ ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ 12
1. ที่ตั้งและอาณาเขตติดต่อ 12
2. ภูมิประเทศ 12
3. ภูมิอากาศ 12
4. ทรัพยากร 13
ประเพณีวัฒนธรรม ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ 14
1. ฮีต 12 14
2. วัฒนธรรมการพูด การกิน การอยู่และการนุ่งห่ม 15
ความเชื่อความศัทธาของผู้คน ในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ 16
1. ความเชื่อความศัทธาของผู้คน 16
ความเชื่อในเรื่องผี 16
ความเชื่อในเรื่องของพญานาค 17
พุทธศาสนา วัดและสิ่งก่อสร้าง 19
1. พุทธศาสนา 19
สมัยวัฒนธรรมทวารวดี 19
สมัยวัฒนธรรมเขมร 22

สารบัญ (ต่อ)

หน้า

สมัยวัฒนธรรมอยุธยา 24
สมัยวัฒนธรรมรัตนโกสินทร์ 26
2. วัดและสิ่งก่อสร้างในภาคอีสาน 28
เขตสังฆาวาส 28
1. กุฏิ 28
เขตพุทธาวาส 29
1. เจดีย์หรือพระธาตุ 29
2. สิม 29
3. ศาลาการเปรียญหรือหอแจก 29
4. หอระฆังและหอกลอง 29
บทที่ 3 สิมในภาคตะวันออกเฉียงเหนือก่อนและการปรากฏรูปแบบของสิมฝีมือช่างญวน 31
ความเป็นมาของรูปแบบสิมในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ 31
1. สิมกลุ่มรูปแบบวัฒนธรรมล้านช้าง 31
2. สิมกลุ่มรูปแบบพื้นถิ่นสืบทอดวัฒนธรรมล้านช้าง 31
ภาพรวมของการศึกษารูปแบบสิมฝีมือช่างญวนที่ผ่านมา 34
แหล่งที่มาของรูปแบบสิมฝีมือช่างญวน 36
แหล่งที่มาจากประเทศเวียดนาม 36
พระราชวังไดโน้ยที่เมืองเว้ต้นแบบแหล่งผลิตงานช่างฝีมือ 40
สุสานไคดิงห์การผสมผสานตะวันออกและตะวันตก 42
วัด 44
อาคารสิ่งก่อสร้าง 45
เมืองดานัง 46
เมืองฮอยอัน 48
แหล่งที่มาจากประเทศลาว 50
สิ่งก่อสร้างแบบอาณานิคมในเมืองหลวงพระบาง 52
สิ่งก่อสร้างแบบอาณานิคมในเมืองเวียงจันทน์ 54
อาคารอาณานิคมแบบฝรั่งเศสที่เมืองสะหวันนะเขต 56
สิ่งก่อสร้างภายในวัด 58
รูปแบบสิมก่อนการปรากฏตัวของรูปแบบสิมญวนในอีสาน 60
1. กลุ่มรูปแบบวัฒนธรรมล้านช้าง 60
2. สิมฝีมือช่างญวนกับกลุ่มรูปแบบพื้นถิ่นสืบทอดวัฒนธรรมล้านช้าง 62
สิ่งก่อสร้างแบบอาณานิคมในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ 64
สิมญวนมีส่วนเกี่ยวข้องกับอาคารแบบฝรั่งและตึกแถว 64
อาคารเรียน 70
ศาลากลาง และศาลอาคารแบบฝรั่ง 74
อาคารศาสนสถานในศาสนาคริสต์ 78

สารบัญ (ต่อ)

หน้า

โบสถ์หรือมิสซัง 78
ที่พักอาศัยหรืออาสนวิหาร 78
สิมอีสานฝีมือช่างญวนกับแบบมาตรฐาน พ.ศ. 2483 : รูปแบบชาตินิยมของประเทศไทย 80
อุโบสถ แบบจากกรมการศาสนา พ.ศ. 2510 การก้าวผ่านความนิยมของรูปแบบสิมฝีมือช่างญวนในอีสาน 84

บทที่ 4 กลุ่มรูปแบบสิมญวนในเขตภาคตะวันออกเฉียงเหนือ และลักษณะพัฒนาการทางงานช่าง จากเริ่มต้นจนถึงสิ้นสุด 91
แบบที่ 1. มีมุขหน้า ก่อน พ.ศ. 2483 91
1.1 กลุ่มประดับซุ้มวงโค้งด้านข้างของมุขหน้า ซึ่งมีสองวงโค้งต่อเนื่องกัน 91
1.2 กลุ่มประดับคิ้วเป็นฐานของซุ้มวงโค้ง 97
1.3 กลุ่มเรียงอวดสันอิฐที่วงโค้งของซุ้ม 105
1.4 กลุ่มประดับหินหลักเป็นยอดของซุ้มวงโค้ง (Keystone) 109
1.5 กลุ่มประดับคิ้วของหัวเสารับซุ้มวงโค้ง 113
1.6 กลุ่มรูปแบบพิเศษ 119
1. แบบซุ้มวงโค้งซ้าย-ขวา ทางมุขหน้าก่อแบบผนังทึบ 119
2. แบบลดพื้นที่เป็นขั้นในซุ้มวงโค้ง และทำฐานอาคารแบบบเพิ่มมุม 125
3. แบบบริเวณมุขหน้าปล่อยโล่ง มีเฉพาะระเบียง 129
4. แบบทำกรอบประตู หน้าต่างทรงซุ้มสามเหลี่ยม 131
5. แบบเจาะและไม่เจาะช่องแสงช่องหน้าต่าง บนผนังด้านข้าง 133
6. แบบทำช่องทางเข้าด้านหน้า และด้านข้างของมุขหน้าไม่มีบันได 135
7. แบบก่อเป็นมุขหน้ายื่นยาว หลังคาเพิง ผนังเจาะช่องประตูหน้าต่างซุ้มวงโค้ง 139
8. แบบมีการประดับซุ้มเรือนแก้ว 143
9. แบบประดับลวดลายปูนปั้น ภาพบุคคล และภาพสัตว์ 145
10. แบบพื้นบ้านผสมการก่อซุ้มวงโค้งทึบตันตามแบบช่างญวน 147
11. แบบช่างพื้นถิ่น สร้างตามแบบอย่างช่างญวน 149
1.7 กลุ่มประดับคิ้วล้อซุ้มวงโค้ง 151
1.8 กลุ่มมีช่องหน้าต่างประตูสี่เหลี่ยมผืนผ้า 155
1.9 กลุ่มเว้นพื้นที่ว่างระหว่างซุ้มวงโค้งกับคานใต้จั่วของมุขหน้า 157
1.10 กลุ่มประดับลวดลายในช่องว่าง ของซุ้มคิ้ววงโค้ง 159

สารบัญ (ต่อ)

หน้า

1.11 กลุ่มมีมุขหน้าไม่ระบุปี พ.ศ. ที่สร้าง 163
1. วัดพุทธาวาส ตำบลส่วาง อำเภอพรรณานิคม จังหวัดสกลนคร 163
2. วัดศรีรัตนโนนกุง บ้านโนนกุง ตำบลเชียงสือ อำเภอโคกศรีสุพรรณ จังหวัดสกลนคร 165
3. วัดอรัญญวาสี ตำบลท่าบ่อ อำเภอท่าบ่อ จังหวัดหนองคาย 167
4. วัดหายโศก อำเภอเมือง จังหวัดหนองคาย 169
5. วัดไชยคำ ตำบลคำพระ อำเภอหัวตะพาน จังหวัดอำนาจเจริญ 171
6. วัดปัจฉิมมณีวัน ตำบลนาสะไม อำเภอตระการพืชผล จังหวัดอุบลราชธานี 173
7. วัดศรีตัสสาราม บ้านตากแดด ตำบลตากแดด อำเภอตระการพืชผล จังหวัดอุบลราชธานี 175
8. วัดเหนือ อำเภอเมือง จังหวัดร้อยเอ็ด 179
9. วัดเจริญราษฎร์ บ้านหนองบัว ตำบลโคกสว่าง อำเภอพนมไพร จังหวัดร้อยเอ็ด 183
10. วัดธรรมรังษีนิคมเขต ตำบลบุ่งค้า อำเภอเลิงนกทา จังหวัดยโสธร 191
11. วัดฟ้าหยาด บ้านฟ้าหยาด ตำบลฟ้าหยาด อำเภอมหาชนะชัย จังหวัดยโสธร 195
แบบที่ 2. ทรงโรง ก่อน พ.ศ. 2483 199
2.1 กลุ่มรูปแบบพิเศษ 199
1. วัดหัวเวียงรังษี บ้านธาตุพนม ตำบลธาตุพนม อำเภอธาตุพนม จังหวัดนครพนม 199
2. วัดพัฒนสีลา บ้านฝาง ตำบลบ้านฝาง อำเภอกระนวน จังหวัดขอนแก่น 203
3. วัดโพธิ์เจติยาราม บ้านเหล่าฮก ตำบลหนองผือ อำเภอเมืองสรวง จังหวัดร้อยเอ็ด 207
4. วัดโพธิ์ชัย ตำบลหนองห้าง อำเภอกุฉินารายณ์ จังหวัดกาฬสินธุ์ 209
5. วัดสะพานคำ ตำบลสะพานคำ อำเภอเมือง จังหวัดสกลนคร 213
6. วัดพุทธสีมา บ้านกุดฉิม ตำบลกุดฉิม อำเภอธาตุพนม จังหวัดนครพนม 215
7. วัดบูรพาราม ตำบลโพนทอง อำเภอเรณูนคร จังหวัดนครพนม 219

8. วัดสิงห์ทองเจติยาราม ตำบลสิงห์ทองเจติยาราม
อำเภอโพนพิสัย จังหวัดหนองคาย 223

สารบัญ (ต่อ)

หน้า

9. วัดปทุมคงคา ตำบลเมืองบัว อำเภอเกษตรวิสัย
จังหวัดร้อยเอ็ด 227
10. วัดพัทธสีมามังคลาราม ตำบลช้างเผือก
อำเภอสุวรรณภูมิ จังหวัดร้อยเอ็ด
229
11. วัดโพธิ์ชัย ตำบลโพธิ์ชัย อำเภออากาศอำนวย
จังหวัดสกลนคร 233
12. วัดโพธิ์ศรีจันทร์ บ้านห้วยหีบเหนือ ตำบลตองโขบ
อำเภอโคกศรีสุพรรณ จังหวัดสกลนคร 235
13. วัดโกศลมัชฌิมาวาส ตำบลบ้านกลาง อำเภอเมือง
จังหวัดนครพนม 237
14. วัดศรีบุญเรือง ตำบลบัวเงิน อำเภอน้ำพอง
จังหวัดขอนแก่น 239
15. วัดบูรพาราม บ้านโนนเปลือย ตำบลโนนเปลือย
อำเภอกุดชุม จังหวัดยโสธร 241
2.2 กลุ่มเจาะซุ้มวงโค้งเป็นช่องประตูหน้าต่างโดยรอบ
245
2.3 กลุ่มประดับเส้นคิ้วบัวเหนือกรอบประตู หน้าต่าง 251
2.4 กลุ่มแบบมีช่องหน้าต่างประตูสี่เหลี่ยมผืนผ้าภายในกรอบ
ของซุ้มโค้ง 259
2.5 กลุ่มแบบประดับเส้นคิ้วเฉพาะวงโค้ง 261
2.6 กลุ่มไม่ระบุปีพ.ศ. ที่สร้าง 263
1. วัดศรีฐานใน ตำบลศรีฐาน อำเภอป่าติ้ว จังหวัดยโสธร 263
2. วัดศรีษะตะพาน บ้านหัวขัว ตำบลหนองเอียน
อำเภอคำชะอี จังหวัดมุกดาหาร 265
3. วัดศรีบุญเรือง ตำบลพันนา อำเภอสว่างแดนดิน
จังหวัดสกลนคร 267
4. วัดหนองหิน ตำบลคำไฮใหญ่ อำเภอดอนมดแดง
อุบลราชธานี 269
5. วัดบูรพาพิสัย ตำบลหนองขอน อำเภอเมือง
จังหวัดอุบลราชธานี 271
แบบที่ 3 มีมุขหน้า ตั้งแต่ ช่วงหลังพ.ศ. 2483-2510 273
3.1 กลุ่มที่สืบทอดรูปแบบประดับคิ้วจากแบบที่ 1.7 273
3.2 กลุ่มซุ้มประกอบจากวงโค้งหลายวง 275
3.3 กลุ่มเว้นพื้นที่ว่างระหว่างซุ้มวงโค้งกับคานใต้จั่วมุขหน้า 279

3.4 กลุ่มรับรูปแบบจากภาคกลาง 281
กลุ่มสร้างตามแบบอย่างจากภาคกลาง 281
1. วัดศาสนูปถัมภ์ บ้านบง ตำบลสีกาย อำเภอเมือง
จังหวัดหนองคาย 281
2. วัดศรีคูณเมือง อำเภอศรีเมืองใหม่ จังหวัดอุบลราชธานี 281

สารบัญ (ต่อ)

หน้า

3. วัดโพธิ์ชัย ตำบลนางัว อำเภอนาหว้า จังหวัดนครพนม 283
4. วัดเกษมสำราญ ตำบลเกษม อำเภอตระการพืชผล
จังหวัดอุบลราชธานี 283
5. วัดหนองบัวเจ้าป่า ตำบลสตึก อำเภอสตึก
จังหวัดบุรีรัมย์ 283
6. วัดศรีไควราวาส บ้านศรีไค ตำบลเมืองศรีไค
อำเภอวารินชำราบ จังหวัดอุบลราชธานี 283
7. วัดสว่างบ้านจ้อก้อ บ้านจ้อก้อ ตำบลหม่อน
อำเภออาจสามารถ จังหวัดร้อยเอ็ด 283
8. วัดเอกสัตว์บำรุง ตำบลรอบเมือง อำเภอธวัชบุรี
จังหวัดร้อยเอ็ด 285
9. วัดศรีมงคล หมู่ 8 ตำบลนาหว้า อำเภอนาหว้า
จังหวัดนครพนม 285
10. วัดบุญญานุสรณ์ บ้านหนองวัวซอ ตำบลหนองวัวซอ
อำเภอหนองวัวซอ จังหวัดอุดรธานี
285
11. วัดศรีรัตนาราม เดิมชื่อวัดบ้านหนองอ้อ
ตำบลหนองวัวซอ อำเภอหนองวัวซอ จังหวัดอุดรธานี 285
12. วัดนันทรังสิทธิ์ เดิมชื่อวัดบ้านหนองแคน
ตำบลหนองแคน อำเภอปทุมรัตต์ จังหวัดร้อยเอ็ด 287
13. วัดป่าเรไร ตำบลในเมือง อำเภอเมือง จังหวัดร้อยเอ็ด 287
14. วัดโพธิ์ศรี บ้านเหล่าทุ่ง ตำบลสีชมพู อำเภอนาแก
จังหวัดนครพนม 287
15. วัดสระไตรนุรักษ์ เดิมคือวัดบ้านนาเวียง บ้านนาเวียง
ตำบลนาเวียง อำเภอทรายมูล จังหวัดยโสธร 287
16. วัดสะเทียนทอง บ้านนาดอกไม้ ตำบลหนองหญ้าปล้อง
อำเภอวังสะพุง จังหวัดเลย 287
17. วัดเวฬุวัน หมู่ 1 ตำบลแวง อำเภอสว่างแดนดิน
จังหวัดสกลนคร 289
18. วัดสุวรรณสาละวัน บ้านน้ำสวย ตำบลสระใคร
อำเภอเมือง จังหวัดหนองคาย 289
19. วัดกลางพระแก้ว ตำบลอากาศ อำเภออากาศอำนวย

จังหวัดสกลนคร 291
20. วัดพระพุทธไสยาราม บ้านเชียงเครือ ตำบลเชียงเครือ อำเภอเมือง จังหวัดสกลนคร 291
21. วัดมงคลสมณกิจ ตำบลหนองสองห้อง อำเภอเมือง จังหวัดหนองคาย 291
22. วัดพุทธนิคม หมู่ 7 ตำบลสีกาย อำเภอเมือง จังหวัดหนองคาย 293

สารบัญ (ต่อ)

หน้า

23. วัดรามวิทยาลัย หมู่ 4 ตำบลปลาโหล อำเภอวาริชภูมิ จังหวัดสกลนคร 293
กลุ่มสร้างตามแบบอย่างฝีมือช่างญวน 293
แบบที่ 4 ทรงโรง หลัง พ.ศ. 2483 เป็นต้นมา 297
1. กลุ่มตั้งแต่ พ.ศ. 2483 - พ.ศ. 2510 297
2. กลุ่มตั้งแต่ หลัง พ.ศ. 2510 เป็นต้นมา 303
แบบที่ 5 กลุ่มมีระเบียงรอบอาคาร 305
5.1 กลุ่มก่อน พ.ศ. 2483 สิมญวนพื้นถิ่น 305
5.2 กลุ่มหลัง พ.ศ. 2483 (รับอิทธิพลจากภาคกลาง) 327
5.3 กลุ่มไม่ระบุ พ.ศ. ปีที่สร้าง 331
แบบที่ 6 กลุ่มสิมโปร่ง ก่อน พ.ศ. 2483 335
6.1 กลุ่มหลังคามีเสาระเบียงรองรับ (เป็นงานบูรณะภายหลังเพื่อครอบสิม) 335
แบบที่ 7 กลุ่มมีมุขหน้า-หลัง ช่วงหลัง พ.ศ. 2483 337
แบบที่ 8 กลุ่มมีมุขหน้า ช่วงหลัง พ.ศ. 2510 341
ลำดับประเด็น สิมแบบฝีมือช่างญวนในอีสาน 343
1. ต้นเค้าของสิมญวนจากประเทศเวียดนาม มาผสมกับแบบในวัฒนธรรมพื้นถิ่นอีสาน 343
2. เส้นทางสายพัฒนาการของสิมแบบฝีมือช่างญวนเข้าสู่พื้นที่อีสาน 344
3. คนกุลา ตองสู้ บทเริ่มต้นงานก่อสร้างก่อนเข้ามาของสิมแบบฝีมือช่างญวนในอีสาน 345
4. ลวดลายในการประดับของตัวอาคาร บริบทที่เข้ามาภายหลังของสิมญวน 345
5. รูปแบบการก่อสร้างของสิมญวน ความไม่เกี่ยวข้องกับทางราชการไทย 346
6. ภายหลังการประกาศใช้ อุโบสถแบบมาตรฐาน ยังคงความนิยมของสิมญวนในอีสาน 346
7. ช่างญวนกับทัศนคติการสร้างสรรค์ ต่องานก่อสร้างสิมในอีสาน 346

บทที่ 5 บทสรุป 349
1. เงื่อนไขทางด้านปัจจัยเศษฐกิจ ในช่วงการปรากฏตัวของสิมญวน 349
2. เงื่อนไขทางด้านการปกครองภาคอีสาน ในช่วงเวลาการก่อสร้างสิมญวน 349
3. คติความเชื่อวัฒนธรรม ในอีสานผ่านสิมแบบฝีมือช่างญวน 350
4. เทคนิคทางเชิงช่างในรูปแบบสิมญวน 351
บรรณานุกรม 354
ภาคผนวก 356
ภาคผนวก ก. มิติเวลาก่อนและหลังสิมญวน 357
ภาคผนวก ข. เส้นทางสายพัฒนาการสิมญวน ในอีสาน (Time Line) 361
ภาคผนวก ค. ประวัติผู้วิจัย
375

สารบัญรูป

หน้า

รูปที่ 2.1 ตัวอย่างโครงกระดูกไดโนเสาขุดพบที่ภูเวียง จังหวัดขอนแก่น ยุคเก่าก่อนที่มีมนุษย์
5
รูปที่ 2.2 โครงกระดูกมนุษย์ที่ขุดพบในบริเวณบ้านเชียง จังหวัดอุดรธานี
6
รูปที่ 2.3 ภาพเขียนสีบนหน้าผาที่อำเภอโขงเจียม จังหวัด อุบลราชธานี 6
รูปที่ 2.4 หลักฐานแสดงถึงชุมชน ที่มีการอาศัยในยุคก่อนประวัติศาสตร์ ที่บ้านเชียง จังหวัดอุดรธานี 6
รูปที่ 2.5 หลักฐานสิ่งก่อสร้างที่เขาคลังนอก อำเภอศรีเทพ จังหวัดเพชรบูรณ์ บ่งถึงการรับเอาศาสนาพุทธ ของดินแดนอีสานที่ผ่านเข้ามาทางเมือง ดังกล่าว 7
รูปที่ 2.6 การปักแท่งสีมาในพื้นที่ส่วนบุคคลที่บ้านกุดโง้ง จังหวัดชัยภูมิ เป็นวัฒนธรรมสมัยทวารวดีใน
อีสาน 8
รูปที่ 2.7 ปราสาทหินพิมาย อำเภอพิมาย จังหวัดนครราชสีมา 8
รูปที่ 2.8 ปราสาทหินเมืองต่ำ จังหวัดบุรีรัมย์ 8
รูปที่ 2.9 พระธาตุศรีสองรัก อำเภอด่านซ้าย จังหวัดเลย สร้างในสมัย พระไชยเชษฐาธิราช แห่งอาณาจักรล้านช้างและพระมหาจักพรรดิ แห่งกรุงศรีอยุธยา 10
รูปที่ 2.10 พระธาตุเขียวค้อม อำเภอศรีเชียงใหม่จังหวัดหนองคาย ตรงข้าม เมืองเวียงจันทน์ สปป. ลาว รูปแบบเฉพาะร่วมของศิลปะล้านช้าง ในอีสาน 10
รูปที่ 2.11 พระเจ้าองค์ตื้อ วัดศรีชมพูองตื้อ อำเภอศรีเชียงใหม่ จังหวัดหนองคาย 10
รูปที่ 2.12 พระพุทธรูปนาคปรกวัดถ้ำสุวรรณคูหา อำเภอสุวรรณคูหา จังหวัด
หนองบัวลำภู 10
รูปที่ 2.13 สิมหรืออุโบสถวัดพระเหลาเทพนิมิตร อำเภอพนา จังหวัดอำนาจเจริญ 11

รูปที่ 2.14 สิมหรืออุโบสถ วัดมหาธาตุ, วัดศรีคูณเมือง อำเภอเชียงคาน
จังหวัดเลย 11
รูปที่ 2.15 ภาพตัวอย่างฮีตบุญข้าวจี่ นิยมทำกันในวันเพ็ญขึ้น 15 ค่ำ เดือน 3 14
รูปที่ 2.16 ภาพตัวอย่างการแต่งกายของคนกลุ่มภูไท ในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ 15
รูปที่ 2.17 ภาพตัวอย่างอาหารการกินของคนอีสานทั่วไปซึ่งเป็นที่นิยมกัน 15
รูปที่ 2.18 ภาพตัวอย่างการประกอบพิธีกรรมขอขมาพระยาแถนเพื่อให้ฝนตก 16
รูปที่ 2.19 ภาพตัวอย่างการประดับพญานาคที่ราวบันได ที่วัดเสมาท่าค้อ
อาจสามารถ จังหวัดร้อยเอ็ด
17
รูปที่ 2.20 ใบเสมและลายเส้น ตอนพระพุทธองค์เสด็จลงจากดาวดึงส์
ศิลปะสมัยวัฒนธรรมทวารวดี 20
รูปที่ 2.21 แท่งสีมาสลักลวดลาย ในสมัยวัฒนธรรมทวารวดี ที่วัดพระธาตุดอนแก้ว
อำเภอกุมภวาปี จังหวัดอุดรธานี 21
รูปที่ 2.22 ตัวอย่างแท่งสีมาในวัฒนธรรมทวารวดี ที่วัดโพธิ์ศิลา
จังหวัดอำนาจเจริญ 21

สารบัญรูป (ต่อ)

หน้า

รูปที่ 2.23 ภาพขยายแท่งสีมา ด้านล่าง ที่วัดหนองกาลึม อำเภอบ้านผือ
จังหวัดอุดรธานี แสดงการนุ่งผ้ารูปแบบคล้ายในสมัยเกาะแกร์
ของเขมรที่เมืองพระนคร 22
รูปที่ 2.24 ภาพสลักบุคคลพบที่บวชพระปู่ วัดพระพุทธบาทบัวบาน อำเภอบ้านผือ
จังหวัดอุดรธานี อยู่บริเวณด้านในสุดโดยซ้อนกัน 3 ชั้น 23
รูปที่ 2.25 วัดโนนศิลาอาสน์ อำเภอบ้านผือ จังหวัดอุดรธานี
23
รูปที่ 2.26 ธาตุหริอเจดีย์ที่วัดถ้ำสุวรรณคูหา อำเภอสุวรรณคูหา จังหวัดหนองบัว
มีจารึกกล่าวถึงการสร้างเป็นวัดในสมัยพระไชยเชษฐาธิราช 24
รูปที่ 2.27 จารึกที่วัดถ้ำสุวรรณคูหา อำเภอสุวรรณคูหา จังหวัดหนองบัวลำภู 25
รูปที่ 2.28 กู่ ที่วัดศรีคุณเมือง อำเภอเมือง จังหวัดหนองบัวลำภู 25
รูปที่ 2.29 แสดงภาพอุโบสถภายใน วัดจอมศรี อำเภอกุมภวาปี
จังหวัดหวัดอุดรธานี ที่ตั้งนิกายธรรมยุติ แห่งแรกในจังหวัดอุดรธานี
ในสมัยรัชกาลที่ 4 26
รูปที่ 2.30 วัดสุปัฏ อำเภอเมือง จังหวัดอุบลราชธานี นิกายธรรมยุติ
อีสานตอนล่าง สร้างขึ้นในรัชกาลที่ 4 27
รูปที่ 2.31 วัดทุ่งศรีเมือง อำเภอเมือง จังหวัดอุบลราชธานี การผสมระหว่าง
รูปแบบช่างในช่วงรัชกาลที่ 3 และฝีมือรสนิยมช่างในพื้นถิ่น 27
รูปที่ 2.32 ตัวอย่างการวางตำแหน่งกุฏิ ของพระสงฆ์ ในกรอบวงรี ที่วัดบ้านจิก
อำเภอเมือง จังหวัดอุดรธานี 28
รูปที่ 2.33 ตัวอย่างการวางตำแหน่งของเขตพุทธาวาสวัดพระธาตุดอนแก้ว

อำเภอกุมภวาปี จังหวัดอุดรธานี พระธาตุในกรอบวงสีแดง สิม หรืออุโบสถในกรอบสีเขียว และศาลาในกรอบม่วง 29
รูปที่ 3.1 วัดกลางมิ่งเมือง อำเภอเมือง จังหวัดร้อยเอ็ด 32
รูปที่ 3.2 วัดมโนภิรมย์ อำเภอหว้านใหญ่ จังหวัดมุกดาหาร 32
รูปที่ 3.3 วัดศรีมงคลใต้ อำเภอเมือง จังหวัดมุกดาหาร 32
รูปที่ 3.4 วัดพระเหล่าเทพนิมิตร อำเภอพนา จังหวัดอำนาจเจริญ 32
รูปที่ 3.5 วัดสระเกตุ อำเภอสุวรรณภูมิ จังหวัดร้อยเอ็ด 33
รูปที่ 3.6 วัดไตรภูมิ บ้านผือฮี อำเภอจตุรพักตร์ จังหวัดร้อยเอ็ด 33
รูปที่ 3.7 วัดป่าบ้านชาด บ้านชาด อำเภอจตุรพักตร์ จังหวัดร้อยเอ็ด 33
รูปที่ 3.8 วัดบ้านตำแย บ้านตำแย อำเภอเมือง จังหวัดอุบลราชธานี 33
รูปที่ 3.9 วัดปัจฉิมมณี จังหวัดอุบลราชธานี ตัวอย่างภาพรวมของสิมฝีมือช่างญวนที่ว่ามักนิยมทำวงโค้งเหนือซุ้มประตู, หน้าต่าง มักทำบันไดผายออกมีเสาและราวบันไดขนาบโค้งตามตัวบันได ช่องลูกกรงมักเจาะเป็นรูปไข่ทางตั้ง ลวดลายมักปั้นปูนเป็นตัวมังกรหรือกิเลนแทนพญานาค หรือหากทำรูปพญานาค ก็มักจะปั้นเพี้ยนไปคล้ายมังกร 35
รูปที่ 3.10 วัดพระธาตุศรีมงคล จังหวัดสกลนคร ตัวอย่างแบบมีมุขหน้า สิม 3 ห้องเช่นเดียวกัน ด้านหลังก่อทึบ, ด้านหน้าทำมุขเพิ่มอีก 1 ห้อง ซุ้มหน้าก่อโค้งใหญ่เป็นทางเข้า 1 โค้ง 35

สารบัญรูป (ต่อ)

หน้า

รูปที่ 3.11 วัดทองนพคุณ พยัคฆภูมิพิสัย จังหวัดมหาสารคาม ตัวอย่างแบบมีมุขหน้าและมุขหลัง เป็นสิมยาว 3 ห้อง บวกมุขหน้า-หลังอีกข้างละ 1 ห้อง แต่จะทำแคบกว่าเล็กน้อย ทั้งมุขหน้า-หลังก่อซุ้มโค้งขนาดเท่ากันถึง 3 ซุ้ม 35
รูปที่ 3.12 วัดมัชฌิมาวาส จังหวัดมุกดาหาร ตัวอย่างแบบมีระเบียงหน้า ระเบียงทางเดินได้โดยรอบ ผังแปลนจึงซับซ้อนเนื่องจากต้องซ้อนกัน 2 ชั้น 35
รูปที่ 3.13 ภาพองเชียงสือ หรือพระเจ้ากาวหว่างเหงียนจัว (เวียดนามพญาลอง) ได้รับการช่วยเหลือจากฝรั่งเศสยึดดินแดนคืนจากกบฏไตเซิน 37
รูปที่ 3.14 พระเจ้ามีนบาง ผู้กีดกันการเข้ารีตของคนเวียดนามในการนับถือศาสนาคริสต์ อย่างหนัก 38
รูปที่ 3.15 การสังหารพระบาทหลวงชาวฝรั่งเศส ต้นเหตุข้ออ้างการรุกรานเวียดนาม ของฝรั่งเศส 38
รูปที่ 3.16 ภาพวาดประกอบการรุกรานเข้ายึดครองของฝรั่งเศส ในเวียดนาม 39
รูปที่ 3.17 การรุกรานเข้ายึดครองของฝรั่งเศส ในเวียดนาม ด้วยอาวุธทันสมัย 39

รูปที่ 3.18 ภาพถ่ายมุมสูง พระราชวังที่เมืองเว้ เวียดนาม 40
รูปที่ 3.19 พระราชวังเว้ บริเวณทางเข้าด้านหน้า 10 สิงหาคม พ.ศ. 2554 40
รูปที่ 3.20 ตัวอย่างมักรประดับ พระราชวังไดโน้ย ที่พบเห็นได้ในเวียดนาม 41
รูปที่ 3.21 ตัวอย่างการก่อสร้างบันไดผายออกในบริเวณพระราชวังไดโน้ย เมืองเว้
เวียดนาม 41
รูปที่ 3.22 ตัวอย่างลวดลายประดับผนัง ในระเบียง ภายในพระราชวังไดโน้ย เมืองเว้
เวียดนาม 41
รูปที่ 3.23 ตัวอย่างลวดลายเจาะเป็นช่อง อีกรูปแบบหนึ่ง ภายในระเบียงเดียวกัน ของพระราชวังไดโน้ย เมืองเว้
เวียดนาม 41
รูปที่ 3.24 พระเจ้าไคดิงห์ 42
รูปที่ 3.25 พระเจ้าเบ๋าได่ 42
รูปที่ 3.26 ด้านหน้าทางขึ้นสู่สุสานไคดิงห์ ข้ามพ้นบันไดเป็นลานโล่ง เรียงราย ด้วยรูปปั้นสลัก
หิน 43
รูปที่ 3.27 ภาพมักร บนเพดานกลางห้องโถง สุสานไคดิงห์ เมืองเว้ เวียดนาม 43
รูปที่ 3.28 การประดับกระเบื้องที่สุสานไคดิงห์ เมืองเว้ เวียดนาม 43
รูปที่ 3.29 การประดับกระเบื้องโดยรอบห้องที่สุสานไคดิงห์ เมืองเว้ เวียดนาม 43
รูปที่ 3.30 เจดีย์เทียนมู่ เมืองเว้ เวียดนาม ตั้งอยู่บริเวณลานด้านหน้าก่อนทาง เข้าวัด 44
รูปที่ 3.31 รูปปั้นเทพเจ้ายืนเฝ้าทางเข้าประตูวัดเทียนมู่ เมืองเว้ เวียดนาม 44
รูปที่ 3.32 อาคารแบบอาณานิคมในซอยแห่งหนึ่งในเมืองเว้ เวียดนาม มีการ ประดับวงโค้ง และมีหินยอดหลักวงโค้งคีย์สโตน กำลังถูกรื้อทิ้งเพื่อสร้าง อาคารใหม่ ถ่ายเมื่อวันที่ 10 สิงหาคม 2554 45
รูปที่ 3.33 อาคารร้างผู้อาศัยใจกลางเมืองริมถนน ที่เมืองเว้ เวียดนาม รอเวลา ถูกรื้อทิ้ง ถ่ายเมื่อวัน10 สิงหาคม 2554 45

สารบัญรูป (ต่อ)

หน้า

รูปที่ 3.34 ภาพถ่าเก่า เมื่อ พ.ศ. 2443 เมืองดานัง เวียดนาม 46
รูปที่ 3.35 ภาพวาดดานัง เมื่อ พ.ศ. 2437 เวียดนาม 46
รูปที่ 3.36 ภาพชายหาดนอนเนื้อในมุมแสดงการขยายตัวของเมือง ที่ดานัง
เวียดนาม 47
รูปที่ 3.37 สะพานข้ามไปอีกฟากเกาะที่ทหารฝังเศสเข้ารุกราน ที่เมืองดานัง
เวียดนาม 47

รูปที่ 3.38 อาคารพิพิธภัณฑ์จาม ในตัวเมืองดานัง หนึ่งในสิ่งก่อสร้างแบบอาณานิคม ดานัง เวียดนาม 47
รูปที่ 3.39 อาคารตั้งอยู่ริมถนน ในเมืองดานัง โดยมากเป็นอาคาร 2 ชั้น 47
รูปที่ 3.40 สะพานญี่ปุ่นแบ่งเขตระหว่างตะวันออกกับตะวันตก ที่เมืองฮอยอัน เวียดนาม 48
รูปที่ 3.41 สภาพคลองกั้นเมืองในปัจจุบันที่เมืองฮอยอัน เวียดนาม 48
รูปที่ 3.42 ตัวอย่างอาคารที่มีจารึกชัดเจนสร้างเมื่อปี ค.ศ. 1919 (พ.ศ. 2462) ที่เมืองฮอยอัน เวียดนาม 49
รูปที่ 3.43 อาคารแบบอาณานิคมแบบเรียงอวดสันอิฐที่วงโค้งของซุ้ม ที่เมืองฮอยอัน เวียดนาม 49
รูปที่ 3.44 อาคารแบบอาณานิคมประดับซุ้มวงโค้งสลับใหญ่เล็ก ที่เมืองฮอยอัน เวียดนาม 49
รูปที่ 3.45 อาคารแบบอาณานิคมประดับซุ้มวงโค้งแบบหูตะกร้า ที่เมืองฮอยอัน เวียดนาม 49
รูปที่ 3.46 ภาพถ่ายเก่าครั้งที่ ออกุสต์ ปาวี เข้าเฝ้ากษัตริย์ลาวที่หลวงพระบาง สปป.ลาว 51
รูปที่ 3.47 ภาพถ่ายเก่าถนนสายหนึ่งในเมืองหลวงพระบาง สปป.ลาว 51
รูปที่ 3.48 ภาพถ่ายเก่าอนุเสาวรีย์ออกุสต์ ปาวี ตั้งอยู่หน้าหอพระแก้วก่อนการบูรณะเมืองเวียงจันทน์ สปป. ลาว 51
รูปที่ 3.49 ภาพถ่ายเก่าแม่ค้าขายของริมถนนใน เมืองหลวงพระบาง สปป.ลาว 51
รูปที่ 3.50 อาคารตึกแถวแบบอาณานิคมในเมืองหลวงพระบาง สปป.ลาว ที่พบน้อยมากเมืองเทียบกับเมืองอื่นที่เป็นของอาณานิคมฝรั่งเศส 52
รูปที่ 3.51 ภาพถ่ายเก่าสภาพครั้งที่ ออกุสต์ ปาวี เดินทางเพื่อภารกิจที่ได้รับมอบหมายในเมืองหลวงพระบาง 53
รูปที่ 3.52 อาคารแบบอาณานิคมหลังแรกในหลวงพระบาง คือตึกยูเนสโก้ในปัจจุบัน ตั้งอยู่ที่หน้าวัดป่าไผ่ ที่หลวงพระบาง สปป.ลาว 53
รูปที่ 3.53 ภาพถ่ายเก่าสภาพเมืองหลวงพระบางในครั้งที่ ปาวีเดินทางไปถึงในครั้งแรก 53
รูปที่ 3.54 ภาพถ่ายเก่าของลาวสูงที่ได้รับความทุกข์ทรมานในการถูกเกณฑ์ใช้แรงงานที่เมืองหลวงพระบาง สปป.ลาว มากที่สุด 53
รูปที่ 3.55 สภาพปัจจุบันที่หลงเหลือของอาคารแบบอาณานิคม ตึกแถวตั้งอยู่ริมฝั่งแม่น้ำโขงในเมืองเวียงจันทน์ สปป. ลาว จากเมื่อ พ.ศ. 2469 54

สารบัญรูป (ต่อ)

หน้า

รูปที่ 3.56 ตัวอย่างอาคารแบบอาณานิคมริมถนนใจกลางเมืองเวียงจันทน์

สปป.
ลาว 55
รูปที่ 3.57 ตัวอย่างอาคารแบบอาณานิคม แบบโอ่อ่าในยุคนั้น ริมถนนเส้นทางมุ่งหน้าไปยังธาตุดำทางทิศเหนือในเมืองเวียงจันทน์ สปป.ลาว 55
รูปที่ 3.58 การประดับซุ้มวงโค้งในอาคารแบบอาณานิคมที่พบได้โดยทั่วไปในเมืองเวียงจันทน์ สปป. ลาว 55
รูปที่ 3.59 ตัวอย่างอาคารแบบอาณานิคมอีกแบบที่ตั้งเลยห่างไปจากหอสมุดในตัวเมืองเวียงจันทน์ขึ้นไปเล็กน้อยก่อนถึงวัดศรีสะเกด สปป.
ลาว 55
รูปที่ 3.60 โบสถ์คริตส์ตั้งตระหง่านเป็นศูนย์กลางของสิ่งก่อสร้างทั้งหมด ในหมู่บ้านฝรั่ง เมืองสะหวันนะเขต สปป. ลาว 56
รูปที่ 3.61 อาคารเรียงรายทั้ง 2 ข้าง โดยเริ่มจากโบสถ์ไล่เรียงกันทอดยาวสู่ริมแม่น้ำโขงฝั่งตรงข้ามเมืองมุกดาหาร ในเมืองสะหวันนะเขต สปป.
ลาว 57
รูปที่ 3.62 ตัวอย่างอาคารด้านซ้ายมือทางทิศตะวันออกรูปแบบแตกต่างกันออกไป ในเมืองสะหวันนะเขต สปป.
ลาว 57
รูปที่ 3.63 ส่วนหนึ่งของอาคารกำลังรื้อหลังคาเพื่อปรับปรุงใหม่ในเมืองสะหวันนะเขต สปป.
ลาว 57
รูปที่ 3.64 การตกแต่งช่วงเสาแบบเฉพาะของเมืองสะหวันนะเขต สปป. ลาว 57
รูปที่ 3.65 สิมแบบประดับซุ้มวงโค้งที่วัดไตรภูมิ บ้านสีไค เมืองสะหวันนะเขต สปป. ลาว ปีระบุการสร้างภายหลังจากการแบ่งเขตแดนลาว-ไทย 58
รูปที่ 3.66 สิมที่วัดพระธาตุฮิงฮัง สะหวันนะเขต สปป. ลาว ประดับซุ้มวงโค้งตรงกลางขนาบด้วยซุ้มยอดปลายแหลมทั้ง 2 ข้าง 58
รูปที่ 3.67 วัดท่าเรียว ในเขตสะหวันนะเขต ภาพถ่ายจากแผ่นประชาสัมพันธ์การท่องเที่ยว เมืองสหวันนะเขต สปป. ลาว 59
รูปที่ 3.68 ภาพวัดหลวง แขวงอัตตะปือ สปป. ลาว 59
รูปที่ 3.69 ภาพวัดหลวง แขวงจำปาศักดิ์ สปป.
ลาว 59
รูปที่ 3.70 ตัวอย่างฐานอาคารแอ่นท้องสำเภาแบบนิยมในสมัยอยุธยาที่วัดพระนารายณ์ อำเภอเมือง จังหวัดนครราชสีมา 61
รูปที่ 3.71 ตัวอย่างวัดที่สร้างรูปแบบวัฒนธรรมล้านช้าง ที่วัดศรีคุณเมือง อำเภอเชียงคาน จังหวัดเลย 61
รูปที่ 3.72 หลังคา และเสาหานคู่หน้าแบบนิยมในสมัยวัฒนธรรมล้านช้างที่วัดมโนภิรมย์ อำเภอหว้านใหญ่ จังหวัดมุกดาหาร 61
รูปที่ 3.73 แสดงบันไดทางขึ้นด้านข้างและคันทวย ที่วัดมโนภิรมย์ อำเภอหว้านใหญ่ จังหวัดมุกดาหาร 61

รูปที่ 3.74 วัดไตรภูมิคณาจารย์ อำเภอสุวรรณภูมิ จังหวัดร้อยเอ็ด 62
รูปที่ 3.75 วัดบ้านขอนแก่นเหนือ อำเภอเมือง จังหวัดร้อยเอ็ด 62
รูปที่ 3.76 วัดศรีฐาน อำเภอทุ่งเขาหลวง จังหวัดร้อยเอ็ด 63
รูปที่ 3.77 วัดแจ้ง อำเภอเมือง จังหวัดอุบลราชธานี 63

สารบัญรูป (ต่อ)

หน้า

รูปที่ 3.78 วัดบ้านนาควาย อำเภอเมือง จังหวัดอุบลธานี 63
รูปที่ 3.79 ตัวอย่างแบบผังพื้นมีมุขหน้า ฐานลูกแก้วอกไก่ และช่วงเสา 3 ช่วง ที่รูปแบบสิมญวนสืบทอดและพัฒนาทางงานช่าง เป็นต้น ที่วัดใต้ยาง ขี้นก อ.เขื่องใน จังหวัดอุบลราชธานี 63
รูปที่ 3.80 อาคารแบบฝรั่งหรือแบบอาณานิคม ภายในบริเวณวัดพระศรีมหาโพธิ์ อำเภอหว้านใหญ่ จังหวัดมุกดาหาร 65
รูปที่ 3.81 รูปแบบการประดับเสาซุ้มวงโค้ง มีต้นแบบมาจากเมืองสะหวันนะเขต สปป. ลาว ที่วัดพระศรีมหาโพธิ์ อำเภอหว้านใหญ่ จังหวัด
มุกดาหาร 65
รูปที่ 3.82 อาคารแบบอาณานิคม ภายในวัดโพธิสมภรณ์ อำเภอเมือง จังหวัดอุดรธานี 65
รูปที่ 3.83 จวนผู้ว่าสร้างในปี พ.ศ. 2472 อำเภอเมือง จังหวัดหนองคาย 65
รูปที่ 3.84 ภาพขยายซุ้มวงโค้งแบบเรียงอวดสันอิฐ จวนผู้ว่าหนองคาย อำเภอเมือง จังหวัดหนองคาย 66
รูปที่ 3.85 จวนผู้ว่าหลังเก่า ในอำเภอเมือง จังหวัด
นครพนม 66
รูปที่ 3.86 ภาพขยายส่วนตกแต่งซุ้มวงโค้ง ของอาคารจวนผู้ว่านครพนมหลังเก่าตรงข้ามกับแม่น้ำโขง 66
รูปที่ 3.87 ที่ว่าการเมืองท่าอุเทนหลังเก่าแบบมีฐานรองรับซุ้มวงโค้ง ปัจจุบันเป็นศูนย์การศึกษาพิเศษ อำเภอท่าอุเทน จังหวัดนครพนม 66
รูปที่ 3.88 แสดงภาพมุขด้านหน้าของที่ว่าการเก่าอำเภอท่าอุเทน จังหวัดนครพนม 67
รูปที่ 3.89 ซุ้มวงโค้งประดับที่อาคารศุลกากร ตั้งอยู่ริมแม่น้ำโขง อำเภอเมือง จังหวัด
หนองคาย 67
รูปที่ 3.90 ตัวอย่างตึกแถวริมถนนมีชัย ในปัจจุบัน อำเภอเมือง จังหวัดหนองคาย ที่ช่างญวนข้ามฝั่งจาก สปป. ลาว มาสร้างให้ 67
รูปที่ 3.91 ตัวอย่างตึกแถว 4 คูหา ริมถนนมีชัย อำเภอเมือง จังหวัดหนองคาย ที่ช่างญวนข้ามฝั่งจากสปป. ลาว มาสร้างให้ 67
รูปที่ 3.92 ตึกแถวแบบอาณานิคม ฝีมือช่างญวนเป็นผู้ก่อสร้างในคราวที่มาพร้อมกับบาทหลวง ชิ้นส่วนบานพับ ลูกบิด กลอนประตู

สั่งตรงจากประเทศฝรั่งเศส ในบริเวณอำเภอท่าแร่ จังหวัดสกลนคร 68
รูปที่ 3.93 โครงสร้างอวดการเรียงวัสดุศิลาแลงในการก่อสร้างอาคาร
แบบอาณานิคม ในเมืองท่าแร่ จังหวัดสกลนคร 68
รูปที่ 3.94 ตึกแถวบริเวณหลังตลาดเทศบาล 1 อำเภอเมืองจังหวัดอุดรธานี
แห่งเดียวที่มีการก่อสร้างแบบอาคารฝรั่ง เมื่อปี พ.ศ. 2482 68
รูปที่ 3.95 ตัวอย่างอาคารตึกแถวที่ชุมชนวัดสิงห์ท่า อำเภอเมือง จังหวัด
ยโสธร มีลวดลายประดับตกแต่ง 68
รูปที่ 3.96 ตึกแถวแบบอาคารแบบฝรั่ง ในตัวเมืองยโสธร 69

สารบัญรูป (ต่อ)

หน้า

รูปที่ 3.97 ตึกแบบอาคารฝรั่งริมแม่น้ำโขง ในตัวอำเภอเมือง จังหวัดนครพนม
มีชาวเวียดนามเป็นเจ้าของ 69
รูปที่ 3.98 ห้องแถวร้างใกล้กับศาสนจักร บ้านหนองแสง อำเภอเมือง
จังหวัดนครพนม 69
รูปที่ 3.99 ส่วนประดับลวดลายตกแต่ง ตามหัวเสา และค้ำยัน ของห้องแถวร้าง
ในตัวอำเภอเมือง จังหวัด
นครพนม 69
รูปที่ 3.100 ภาพมุมเฉียงด้านทิศตะวันออกของอาคารโรงเรียนสตรีราชินูทิศ
ปัจจุบันเป็นพิพิธภัณฑ์เมืองอุดร ถนนโพศรี อำเภอเมือง
จังหวัด
อุดรธานี 72
รูปที่ 3.101 มุมด้านหลังอาคารสตรีราชินูทิศ อำเภอเมือง จังหวัดอุดรธานี 72
รูปที่ 3.102 ด้านหน้าโรงเรียนอุเทนวิทยาคาร อำเภอท่าอุเทน จังหวัดนครพนม 72
รูปที่ 3.103 มุมด้านเฉียงของอาคารเรียน โรงเรียนอุเทนวิทยาคาร
อำเภอท่าอุเทน จังหวัด
นครพนม 72
รูปที่ 3.104 มุมด้านข้างของอาคารเรียน โรงเรียนอุเทนวิทยาคาร
อำเภอท่าอุเทน จังหวัด
นครพนม 73
รูปที่ 3.105 มุมเฉียงทางทิศเหนือคือมุขหน้าของโรงเรียนสุนทรวิจิตร
อำเภอเมือง จังหวัดนครพนม 73
รูปที่ 3.106 บันไดทางขึ้นทางปีกของอาคารทางทิศใต้ ของโรงเรียนสุนทร
วิจิตร อำเภอเมือง จังหวัดนครพนม 73
รูปที่ 3.107 ภาพซุ้มวงโค้ง และการเจาะช่องที่พนักระเบียง ของโรงเรียน
สุนทรวิจิตร อำเภอเมือง จังหวัดนครพนม 73
รูปที่ 3.108 แสดงด้านหน้า ของศาลากลางหลังเก่า อยู่บนถนนอภิบาลบัญชา
อำเภอเมือง จังหวัดนครพนม 76
รูปที่ 3.109 แสดงด้านข้าง ของศาลากลางหลังเก่า อยู่บนถนนอภิบาลบัญชา

อำเภอเมือง จังหวัดนครพนม 76
รูปที่ 3.110 ภาพซุ้มวงโค้งบริเวณชั้น 2 ของอาคารศาลกลางหลังเก่า ในอำเภอเมือง จังหวัด
นครพนม 76
รูปที่ 3.111 ศาลากลางโพนพิสัย จังหวัดบึงกาฬ มีการประดับ วงกลมเหนือซุ้มวงโค้ง 76
รูปที่ 3.112 ศาลากลางโพนพิสัย จังหวัดบึงกาฬ กำลังบูรณะ 77
รูปที่ 3.113 ภาพถ่ายเก่าศาล จังหวัดนครพนม ก่อนถูกระเบิด อำเภอเมือง จังหวัด
นครพนม 77
รูปที่ 3.114 ศาลจังหวัดนครพนม หลังเก่า เลิกใช้งาน ปรับเปลี่ยนรูปแบบ หลังจากโดนระเบิด ในอำเภอเมือง จังหวัดนครพนม 77
รูปที่ 3.115 รายละเอียดการตกแต่งหลังจากการซ่อมแซม ศาลหลังเก่า ในอำเภอเมือง จังหวัด
นครพนม 77
รูปที่ 3.116 ภาพถ่ายเก่า มิสซังหลังที่ 3 ที่หนองแสง อำเภอเมือง จังหวัด
นครพนม 79

สารบัญรูป (ต่อ)

หน้า

รูปที่ 3.117 ภาพถ่ายเก่า มิสซังหลังเดิม ที่หนองแสง อำเภอเมือง จังหวัด
นครพนม 79
รูปที่ 3.118 ภาพถ่ายเก่า ศาสนสถานคริสตัง ที่บ้านท่าแร่ จังหวัด
สกลนคร 79
รูปที่ 3.119 อาสนวิหาร ที่หนองแสง อำเภอเมือง จังหวัดนครพนม 79
รูปที่ 3.120 แสดงภาพผังแปลนของแบบอุโบสถมาตรฐาน แบบ ก. 82
รูปที่ 3.121 วัดทุ่งสว่าง บ้านทุ่งแร่ ตำบลหมูม่น อำเภอเมือง จังหวัดอุดรธานี 82
รูปที่ 3.122 วัดประชานิยม บ้านโคกก่อง ตำบลหนองหลวง อำเภอสว่างแดนดิน จังหวัด
สกลนคร 82
รูปที่ 3.123 วัดบ้านขมิ้น บ้านขมิ้น ตำบลดินดำ อำเภอจังหาร จังหวัดร้อยเอ็ด 82
รูปที่ 3.124 วัดป่าเรไร อำเภอเมือง จังหวัดร้อยเอ็ด ซุ้มวงโค้งถูก ปรับเปลี่ยนพร้อมกับลวดลาย ประดับโดยรอบของตัว
สิม 83
รูปที่ 3.125 วัดโพธิ์ธาราม บ้านแวง อำเภอสว่างแดนดิน จังหวัดสกลนคร สร้างตามแบบมาตรฐานแต่เป็นฝีมือช่างญวน ในการก่อสร้าง 83
รูปที่ 3.126 วัดพระธาตุศรีมงคล บ้านธาตุ อำเภอวาริชภูมิ จังหวัดสกลนคร

หน้าขบรูปแบบจากภาคกลาง ปรากฏบนกรอบหน้าจั่ว 83
รูปที่ 3.127 วัดกลางพระแก้ว อำเภออากาศอำนวย จังหวัดสกลนคร แบบจากภาคกลางแต่เป็นฝีมือช่างญวนในการก่อสร้าง 83
รูปที่ 3.128 แสดงภาพรูปด้านและแปลน แบบ (๐๑๐๑) ของกรมการศาสนา พ.ศ. 2510 85
รูปที่ 3.129 วัดอุทัยทิศ อำเภเมือง จังหวัดมหาสารคาม 85
รูปที่ 3.130 วัดผดุงสุข บ้านถิ่นดุง ตำบลวัดหลวง อำเภอโพนพิสัย จังหวัดหนองคาย 86
รูปที่ 3.131 วัดไชยวนาราม อำเภอเมือง จังหวัดอุบลราชธานี 86
รูปที่ 3.132 ตัวอย่างการประดับซุ้มวงโค้งที่วัดกุดแคน ตำบลหนองหลวง อำเภอโพนพิสัย จังหวัดหนองคาย 86
รูปที่ 3.133 ตัวอย่างการประดับซุ้มวงโค้งที่ วัดประชาอุปถัมภ์ บ้านกวนวัน อำเภอเมือง จังหวัดหนองคาย 86
รูปที่ 3.134 ตัวอย่างการประดับซุ้มวงโค้งหลายวง ตามแบบวัดสุปัฏ จังหวัดอุบลราธานี ที่วัดธาตุสว่างโนนยาง อำเภอเมือง จังหวัด
อุดรธานี 87
รูปที่ 3.135 แบบสิมภาคอีสาน ของกระทรวงมหาดไทย เริ่มใช้เมื่อ พ.ศ. 2532 เป็นต้นไป จนถึง พ.ศ. 2548 กรมศิลปากรจึงได้รับผิดชอบแทนในการออกแบบ 87
รูปที่ 3.136 แบบสิมอีสานขนาดเล็ก จากการออกแบบของกรมศิลปากร ตั้งแต่เมื่อ พ.ศ. 2548 เป็นต้นไป ทั่วประเทศของใช้ได้ตามราคาที่กำหนดเริ่มต้นที่ 200 บาท 87

สารบัญรูป (ต่อ)

หน้า

รูปที่ 3.137 ตัวอย่างวัดโพนชัย บ้านโพนแดง อำเภอดงหลวง จังหวัดมุกดาหาร สร้างตามแบบกรมศิลปากร ในปีพ.ศ. 2552 แบบขนาดเล็ก 87
รูปที่ 4.1 ภาพถ่ายเก่า วัดศรีสมสนุก อำเภอเชียงคาน จังหวัดเลย 92
รูปที่ 4.2 วัดโพนชัย อำเภอเชียงคาน จังหวัดเลย 92
รูปที่ 4.3 วัดลุมพินี อำเภอเชียงคาน จังหวัดเลย 92
รูปที่ 4.4 วัดบ้านบุฮม อำเภอเชียงคาน จังหวัดเลย 92
รูปที่ 4.5 วัดท่าคก อำเภอเชียงคาน จังหวัดเลย 92
รูปที่ 4.6 ภาพถ่ายเก่า วัดศรีสะอาดโพนทัน อำเภอเชียงคาน จังหวัดเลย 92
รูปที่ 4.7 ตัวอย่างการทำบันไดขึ้นทางด้านหลัง ที่วัดท่าคก อำเภอเชียงคาน จังหวัดเลย 94
รูปที่ 4.8 ตัวอย่างสิมที่วัดคิลี ที่ทำบันไดขึ้นทางด้านหลัง ในเมืองหลวงงพระบาง สปป. ลาว ซึ่งเป็นแบบเฉพาะร่วมนิยมทำกันทุก
วัด 94

รูปที่ 4.9 การประดับซุ้มวงโค้งด้านข้างของมุขหน้า ซึ่งมีสองวงโค้งต่อเนื่องกัน แบบเฉพาะในอำเภอเชียงคาน จังหวัดเลย ตัวอย่างที่วัดท่าคก 94
รูปที่ 4.10 ตัวอย่างการประดับซุ้มทางด้านข้าง คือการแก้ปัญาทางงานช่าง ตามแบบนิยมในพื้นที่ อำเภอเชียงคาน จังหวัดเลย ที่วัดลุมพินี 94
รูปที่ 4.11 โครงสร้างส่วนบน ประดับตามแบบอย่างในศิลปะวัฒนธรรมลาว ล้านช้าง ตัวอย่างที่วัดท่าคก อำเภอเมือง จังหวัดเลย 94
รูปที่ 4.12 วัดแสนไชยะมุงคุน เมืองมหาชนะคามแขวงเวียงจันทน์ สปป. ลาว ตรงข้ามกับ อำเภอเชียงคาน การสืบทอดทางงานช่าง 94
รูปที่ 4.13 ภาพถ่ายเก่า วัดอุดมมหาวัน อำเภอเมือง จังหวัดหนองคา 96
รูปที่ 4.14 ภาพถ่ายเก่า วัดยอดแก้ว อำเภอเมือง จังหวัดหนองคาย 96
รูปที่ 4.15 ภาพถ่ายเก่า วัดเทพพล อำเภอเมือง จังหวัดหนองคาย 96
รูปที่ 4.16 สิมวัดวุฒิวราราม อำเภอเรณูนคร จังหวัดนครพนม 96
รูปที่ 4.17 สิมวัดกลางท่าอุเทน อำเภอท่าอุเทน จังหวัดนครพนม 96
รูปที่ 4.18 ภาพฐานเตี้ยแบบฐานบัวหน้ากระดานเรียบ ที่วัดอุดมสรรพผล จังหวัด
หนองคาย 96
รูปที่ 4.19 ตัวอย่างงานก่อสร้างแบบอาคารห้องแถวที่ได้ส่งผ่านเข้ามา โดยช่างญวนที่คุ้นชินกับการก่อสร้างถ่ายทอดออกมาให้เห็นในสิม ภาพจากเมืองสะหวันเขต สปป. ลาว 98
รูปที่ 4.20 ภาพลายเส้น สัญลักษณ์การประดับกลางสัน หลังคา ตามแบบฉบับ วัฒนธรรมลาวล้านช้าง โดยผ่านความคุ้นเคยของช่าง
ญวน 98
รูปที่ 4.21 การประดับช่อฟ้ากลางสันหลังคาเป็นรูปดวงไฟกลมมีเปลวรอบ เคยปรากฏมาก่อนหน้าแล้ว ตัวอย่างบนประตูทางเข้าส่วนใน ของ พระราชวังเว้ ประเทศเวียดนาม 98
รูปที่ 4.22 การประดับบันไดทางด้านหน้าทำให้ผายออก คือแบบจากช่างญวนรับ ผ่านจากฝรั่งเศสก่อนสืบทอดเข้ามาสู่การประดับในสิม ของภาคอีสานโดย ฝีมือช่างญวน 98

สารบัญรูป (ต่อ)

หน้า

รูปที่ 4.23 ตัวอย่าง การประดับเส้นคิ้ววงโค้งเหนือกรอบประตู-หน้าต่าง ที่ศาล หลังเก่า ในอำเภอเมือง จังหวัด
นครพนม 98
รูปที่ 4.24 การปั้นปูนประดับในแบบลดระดับพื้นที่ภายในซุ้มวงโค้งเคยปรากฏ มาก่อนแล้วที่วัดพุทธสีมามังคลาราม อำเภอสุวรรณภูมิ จังหวัดร้อยเอ็ด 98
รูปที่ 4.25 ตัวอย่างการใช้ไม้ค้ำยันด้านหลังมุขหน้า กับผนังสกัดด้านหน้าทาง เข้าสิม ที่วัดจักรวาลพินิจ จังหวัด
ร้อยเอ็ด 100

รูปที่ 4.26 บริเวณหน้าเสาของพนักระเบียงประดับด้วยรูปสี่เหลี่ยมตัดมุม ที่วัดกลางท่าอุเทน อำเภอท่าอุเทน จังหวัดนครพนม 100
รูปที่ 4.27 ตัวอย่างการประดับรูปสี่เหลี่ยมมุมตัด ที่อาคารห้องแถว ในเมืองหลวงพระบาง สปป.
ลาว 100
รูปที่ 4.28 การประดับพนักระเบียงกั้นทางด้านหน้าที่วัดโพธิ์ชัยท่าอุเทน อำเภอท่าอุเทน จังหวัด
นครพนม 100
รูปที่ 4.29 การประดับคิ้วเป็นฐานของซุ้มวงโค้ง 3 ซุ้ม ที่ วัดโพธิ์ชัยท่าอุเทน อำเภอท่าอุเทน จังหวัด
นครพนม 100
รูปที่ 4.30 ต้นเสาด้านหน้ามุข มีการลบเหลี่ยมเสาที่ วัดกลางท่าอุเทน อำเภอท่าอุเทน จังหวัดนครพนม สร้างตามแบบอย่างเวียดนาม และลาว ในสมัยแบบอาณานิคม 100
รูปที่ 4.31 ตัวอย่างการลบเหลี่ยมเสาทางมุขหน้า ตึกที่ทำการอาคารยูเนสโก้ ในเมืองหลวงพระบาง สปป.
ลาว 102
รูปที่ 4.32 โดยรอบหน้าต่าง ประดับด้วยปูนปั้นรูปบุคคลยืนถืออาวุธอยู่ในมือ แต่สวมรองเท้าหนังแบบชาติตะวันตก ของวัดกลางท่าอุเทน 102
รูปที่ 4.33 การประดับลวดลายประแจจีนเป็นพื้นหลัง ที่ผนังสกัดหลังของสิม ที่วัดกลาง
ท่าอุเทน 102
รูปที่ 4.34 ตัวอย่างการประดับลวดลายประแจจีน ที่อาคารด้านประตูทางออก หลังในพระราชวังเมืองเว้ ประเทศเวียดนาม 102
รูปที่ 4.35 การประดับซุ้มโค้งยอดปลายแหลม เป็นงานที่เกิดขึ้นในการบูรณะภายหลัง ของวัดกลาง อำเภอท่าอุเทน จังหวัด
นครพนม 102
รูปที่ 4.36 พระอินทร์ทรงช้างสามเศียร แบบนิยมในวัฒนธรรมลาวล้านช้าง และในพื้นถิ่นอีสาน ซึ่งภายหลังได้รับสืบทอดการประดับใน
อีสาน 102
รูปที่ 4.37 วัดยอดลำธาร บ้านนาแก้ว ตำบลนาแก้ว อำเภอโพนนาแก้ว จังหวัดสกลนคร 104
รูปที่ 4.38 ด้านข้างของมุขหน้าประดับซุ้มวงโค้งแบบหูกระเช้า 104
รูปที่ 4.39 ตัวอย่างการประดับซุ้มวงโค้งแบบหูกระเช้าในเมืองฮอยอัน ประเทศเวียดนาม 104
รูปที่ 4.40 ภาพถ่ายเก่า มิสซังท่าแร่ ต้นกำเนิดการก่อสร้างแบบอาณานิคมบนแผ่นดินอีสาน 104

สารบัญรูป (ต่อ)

หน้า

รูปที่ 4.41 วัดสิทธิบังคม บ้านไฮ่ ตำบลไร่ อำเภอพรรณานิคม จังหวัดสกลนคร 104
รูปที่ 4.42 จารึกด้านหลังของใต้กรอบหน้าบรรพเหนือ ขื่อ ระบุว่า “เสร็จเมื่อ พ.ศ. 2494” 104
รูปที่ 4.43 วัดด่านม่วงคำ ตำบลด่านม่วงคำ อำเภอโคกศรีสุพรรณ จังหวัดสกลนคร 106
รูปที่ 4.44 วัดโพธิ์ชัย อำเภอนางัว จังหวัดนครพนม 106
รูปที่ 4.45 วัดหอไตรเหล่าใหญ่ ตำบลเหล่าใหญ่ อำเภอกุฉินารายณ์ จังหวัดกาฬสินธุ์ 108
รูปที่ 4.46 วัดจอมทองธรรมคุณ ตำบลหอคำ อำเภอเมือง จังหวัดบึงกาฬ 108
รูปที่ 4.47 วัดนรวราราม บ้านหนองโอใหญ่ อำเภอหนองสูง จังหวัดมุกดาหาร 108
รูปที่ 4.48 วัดศรีสุมังค์ อำเภอเมือง จังหวัดมุกดาหาร 108
รูปที่ 4.49 วัดศรีบุญเรือง อำเภอเขมราฐ จังหวัดอุบลราชธานี 108
รูปที่ 4.50 ตัวอย่างสิมขนาด 2 ช่วงเสาไม่นับรวมมุขหน้า ที่วัดจอมทองธรรมคุณ ตำบลหอคำ อำเภอเมือง จังหวัดบึงกาฬ ที่สร้างตามอัตภาพของคนในชุมชน 108
รูปที่ 4.51 ตัวอย่างการประดับแบบหินหลักเป็นยอดวงโค้งบนเส้นคิ้วบัว ที่วัดศรีสุมังค์ อำเภอเมือง จังหวัดมุกดาหาร 110
รูปที่ 4.52 ตัวอย่างแบบการประดับบนยอดซุ้มวงโค้ง ที่วัดศรีบุญเรือง อำเภอเขมราฐ จังหวัดอุบลราชธานี 110
รูปที่ 4.53 แบบประดับหินหลักเป็นยอดวงโค้งบนเส้นคิ้วบัว คือแบบที่ได้มาจากเวียดนาม ตัวอย่างอาคารแบบอาณานิคมที่เมืองฮอยอัน 110
รูปที่ 4.54 การประดับช่องแสงแบบซี่ลูกกรง ตัวอย่างที่วัดจอมทองธรรมคุณ อำเภอเมืองบึงกาฬ มีต้นเค้ามาจากประเทศเวียดนาม 110
รูปที่ 4.55 ลายดอกสี่กลีบที่ระเบียงทางเดินปีกขวาในพระราชวังไดโน๊ย เมืองเว้ ประเทศเวียดนาม ซึ่งการประดับดังกล่าวได้ปรากฏในสิมแบบฝีมือช่างญวน 110
รูปที่ 4.56 การประดับหินหลักเป็นยอดของซุ้มวงโค้ง ในภาคอีสานที่มีอายุเก่าสุดในการก่อสร้าง เมื่อไม่นับรวมกับประเทศเวียดนาม และ สปป. ลาว ที่ศาลหลังเก่าจังหวัดนรพนม 110
รูปที่ 4.57 วัดอุทุมพร บ้านเดื่อ ตำบลบ้านเดื่อ อำเภอเมือง จังหวัดหนองคาย 112
รูปที่ 4.58 วัดศิริวาลุกาลัย บ้านหัวหาด ตำบลบ้านเดื่ออำเภอเมือง จังหวัด
หนองคาย 112
รูปที่ 4.59 วัดศรีประดู่ อำเภอปทุมรัตน์ จังหวัดร้อยเอ็ด 112
รูปที่ 4.60 การประดับรูปวงกลมทำพื้นผิวขุรขระภายใน ตามแบบศาลหลังเก่า จังหวัดนครพนม ตัวอย่างที่วัดศิริวาลุกาลัย จังหวัดหนองคาย 112
รูปที่ 4.61 การประดับลวดลายแบบเดียวกับกรอบหน้าจั่วของศาลหลังเก่า จังหวัดนครพนมแบบยกชุด เพิ่มรูปครุฑอยู่เหนือวงกลม และกรอบสามเหลี่ยม ที่วัดศิริวาลุกาลัย จังหวัดหนองคาย 112

สารบัญรูป (ต่อ)

หน้า

รูปที่ 4.62 การประดับคันทวยและพนักระเบียงกั้นทางด้านหน้าของวัดอุทุมพร อำเภอเมือง จังหวัดหนองคายเป็นการทำขึ้นในภายหลัง 112
รูปที่ 4.63 การประดับราวบันไดได้ว่าการก่อแบบทึบ ไม่ใช่เป็นแบบนิยมฝีมือช่างญวน ที่ วัดศรีประดู่ อำเภอปทุมรัตน์ จังหวัดร้อยเอ็ด 114
รูปที่ 4.64 การประดับช่องหน้าต่างทางด้านข้าง ที่ วัดศรีประดู่ อำเภอปทุมรัตน์ จังหวัดร้อยเอ็ด 114
รูปที่ 4.65 ตัวอย่างการประดับช่องแสงแบบซี่ลูกกรง ที่วัดจอมทองธรรคุณ อำเภอเมือง จังหวัดบึงกาฬ รสนิยมของช่างญวน ที่มักประดับในสิม
รูปที่ 4.66 ตัวอย่างการประดับช่องซี่ลูกกรง ที่วัดพุทธสีมา บ้านกุดฉิม อำเภอธาตุพนม จังหวัด
นครพนม 114
รูปที่ 4.67 “ป่องเอี้ยม” ในภาษาอีสาน คือช่องหน้าต่าง ในภาษาภาคกลาง ตัวอย่างที่วัดสระบัวแก้ว อำเภอหนองสองห้อง จังหวัดขอนแก่น 114
รูปที่ 4.68 ตัวอย่างการลดชั้นระดับ ในซุ้มวงโค้ง ตัวอย่างทีวัดไชยศรี บ้านสาวะถี อำเภอเมือง จังหวัดขอนแก่น 114
รูปที่ 4.69 ตัวอย่างการประดับลดพื้นในรุ่นหลัง จากภาพถ่ายเก่า ที่วัดโพธิ์กลางดงช้าง อำเภอปทุมรัตต์ จังหวัด
ร้อยเอ็ด 116
รูปที่ 4.70 ตัวอย่างรุ่นหลังการลดพื้นระดับภายใน หรือประดับรูปสี่เหลี่ยมพื้นผ้าภายในซุ้มวงโค้ง ที่วัดโพธิ์ชัยวัฒนาราม อำเภอพนมไพร จังหวัด
ร้อยเอ็ด 116
รูปที่ 4.71 หลังคาที่วัดศรีประดู่ มีการซ้อนชั้นของหลังคา และตับซ้อนกัน 116
รูปที่ 4.72 หลังคาสิม ที่วัดพุทธสีมา บ้านกุดฉิม อำเภอธาตุพนม จังหวัดนครพนม 116
รูปที่ 4.73 หลังคาสิมที่วัดพัทธสีมามังคลาราม จังหวัดร้อยเอ็ด 116
รูปที่ 4.74 การลดระดับชั้นตามตำแหน่งตับที่ซ้อนกันขึ้นไปของหลังคา ซึ่งไม่ใช่รสนิยมของช่างญวน ที่วัดเจริญราษฎร์ อำเภอพนมไพร จังหวัด
ร้อยเอ็ด 116
รูปที่ 4.75 วัดอันตรมัคคาราม บ้านเซเป็ด ตำบลเซเป็ด อำเภอตระการพืชผล จังหวัดอุบลราชธานี 118
รูปที่ 4.76 การประดับสัตว์สี่เท้าแบบเดียวกันทั้ง 2 ข้าง ของบันไดทางขึ้นบ่งถึงการออกแบบและการก่อสร้างจากฝีมือช่างญวน 118
รูปที่ 4.77 ส่วนที่จัดอยู่ในกลุ่มพิเศษคือการก่อผนังทึบในซุ้มวงโค้งซ้ายขวาทางด้านหน้ามุขทางขึ้นวัดอันตรมัคคาราม จังหวัดอุบลราชธานี 118
รูปที่ 4.78 ตัวอย่างสิมแบบทรงโรง เช่น ที่วัดดอนยานาง จังหวัดกาฬสินธุ์ ที่มีการก่อผนังทึบในซุ้มวงโค้งทางด้านหน้า 118
รูปที่ 4.79 วัดปัจฉิมมณี จังหวัดอุบลราชธานี สิมที่สร้างในแบบลักษณะเฉพาะร่วมกับวัดอันตรมัคคาราม ในจังหวัด
เดียวกัน 118

รูปที่ 4.80 ซุ้มวงโค้งตรงกลางทางเข้าเป็นแบบที่ปรากฏมาก่อนหน้านั้นแล้วโดยเฉพาะในจังหวัดนครพนม ที่สิมวัดพุทธสีมากุดฉิม อำเภอธาตุพนม 118
รูปที่ 4.81 การประดับลวดลายปูนปั้นเป็นรูปหงส์ ที่วัดปัจฉิมมณี อำเภอตระการพืชผล จังหวัดอุบลราชธานี 120

สารบัญรูป (ต่อ)

หน้า

รูปที่ 4.82 การประดับซุ้มวงโค้งด้านข้างมุขหน้า ที่แปลกกว่าวัดอื่นๆ ของวัดอันตรมัคคาราม อำเภอตระการพืชผล จังหวัดอุบลราชธานี 120
รูปที่ 4.83 ส่วนบนของซุ้มเป็นการลดระดับแบบคิ้วบัวซึ่งปรากฏมาก่อนหน้านั้นแล้วในเขตจังหวัดสกลนคร มุกดาหาร และนครพนม 120
รูปที่ 4.84 รายละเอียดส่วนกลางทางด้านหน้า ทางขึ้นในซุ้ไมวงโค้งประดับด้วยแจกันใส่ดอกไม้ ที่วัดอันตรมัคคาราม จังหวัดอุบลราชธานี 120
รูปที่ 4.85 การประดับคันทวยรูปนาค แบบหล่อซีเมนต์แบบอย่างจากภาคกลางที่วัดอันตรมัคคาราม จังหวัด
อุบลราชธานี 120
รูปที่ 4.86 แสดงส่วนด้านข้าง และส่วนบนของหลังคาแบบผืนเดียว รูปแบบรสนิยมของช่างญวน ที่วัดอันตรมัคคาราม จังหวัด
อุบลราชธานี 120
รูปที่ 4.87 นาคสะดุ้ง ใบระกา หางหงส์ ส่วนประกอบของเครื่องบนในแบบฉบับทางภาคกลาง ที่วัดอันตรมัคคาราม จังหวัดอุบลราชธานี 122
รูปที่ 4.88 การประดับหัวมังกรเวียดนามเรียกว่า“รอง”(Rong) ที่กรอบจั่วด้านหน้าของ วัดอันตรมัคคาราม จังหวัดอุบลราชธานี 122
รูปที่ 4.89 ตัวอย่าง รอง ที่กรอบจั่ว อาคารในพระราชวังเมืองเว้ ในประเทศ
เวียดนาม 122
รูปที่ 4.90 มังกร เชด เม่อ (Ch'ih Muh) คือมังกรที่มีโหนบนหัว ประเภทบินได้พบได้ทั่วไปในงานประดับของฝีมือช่างญวน ในภาคอีสานตัวอย่างต้นแบบที่พระราชวังเมืองเว้ 122
รูปที่ 4.91 กรอบจั่วด้านหลังประดับด้วยลวดลายพรรณพฤษา ในแบบฝีมือช่างญวนที่วัดอันตรมัคคาราม จังหวัด
อุบลราชธานี 122
รูปที่ 4.92 การสร้างสรรค์งานปูนปั้น โดยฝีมือช่างญวน ได้สะท้อนออกมาถึงบริบทอิสระของการรังสรรค์ได้เป็นอย่างดีที่วัดอันตรมัคคาราม
จังหวัดอุบลราชธานี 122
รูปที่ 4.93 สิมวัดไชยศรี บ้านสาวะถี ตำบลสาวะถี อำเภอเมือง จังหวัดขอนแก่น 124
รูปที่ 4.94 สภาพปัจจุบัน ด้านหน้าทางเข้าที่ถูกทุบทิ้งปรับเปลี่ยนให้เป็นแบบภาคกลาง ทำให้งานประดับซุ้มวงโค้ง และฮูปแต้มบางช่วงหายไป 124
รูปที่ 4.95 ภาพถ่ายเก่าสมัยต่อเติมหลังคา 124

รูปที่ 4.96 ภาพถ่ายเก่าทางขึ้นด้านหน้า ที่ราวบันได 124
รูปที่ 4.97 ฐานรองรับตัวอาคารเป็นแบบพิเศษ มีการเจาะช่องลดระดับในส่วนฐานเขียงหน้ากระดานเรียบ และหน้ากระดานกึ่งกลางของฐาน ที่สิมวัดไชยศรี จังหวัดขอนแก่น 124
รูปที่ 4.98 ตำแหน่งของเสาหลอกแต่ละต้นจะถูกยกระดับเพิ่มมุมขึ้นมาทุกเสาสลับตามตำแหน่งสิมวัดไชยศรี บ้านสาวะถี ตำบลสาวะถี อำเภอเมือง จังหวัดขอนแก่น 124
รูปที่ 4.99 ต้นแบบของการประดับเสา และช่องสี่เหลี่ยม ที่ปราสาทจาม A1 เมืองมีเซิน ประเทศเวียดนาม 126

สารบัญรูป (ต่อ)

หน้า

รูปที่ 4.100 ต้นแบบของการประดับเสา และช่องสี่เหลี่ยม ส่วนบน ที่ปราสาทจาม C1 เมืองมีเซิน ประเทศ
เวียดนาม 126
รูปที่ 4.101 การประดับในรูปแบบศิลปะจาม ในตัวพระธาตุฮิงฮัง เมืองสะหวันนะเขต สปป. ลาว ตัวอย่างของงานประดับศิลปะจาม 126
รูปที่ 4.102 ตัวอย่างซุ้มวงโค้งด้านข้าง แบบมีการประดับคิ้วบัวลดระดับภายในที่วัดไชยศรี ตำบลสาวะถี อำเภอเมือง จังหวัด
ขอนแก่น 126
รูปที่ 4.103 ด้านล่างซุ้มวงโค้งเจาะเป็นรูปสี่เหลี่ยมผืนผ้าปลายแหลมที่วัดไชยศรี ตำบลสาวะถี อำเภอเมือง จังหวัดขอนแก่น 126
รูปที่ 4.104 ซุ้มหน้าต่างของวัดใต้ยางขี้นก อำเภอเขื่องใน จังหวัดอุบลราชธานี ในแบบซ้อนกัน เป็นแบบต้นเค้าที่ทำมาก่อนหน้าวัดไชยศรี อำเภอเมือง จังหวัด
ขอนแก่น 126
รูปที่ 4.105 สิมวัดพุทธสีมา บ้านฝั่งแดง อำเภอธาตุพนม จังหวัดนครพนม 128
รูปที่ 4.106 ด้านข้างสิมมองแล้วเหมือนกับสร้างยังไม่เสร็จ ที่วัดพุทธสีมา บ้านฝั่งแดง อำเภอธาตุพนม จังหวัดนครพนม 128
รูปที่ 4.107 ทางขึ้นด้านหน้าบันไดผายออก ตามแบบรสนิยม ของฝีมือช่างญวนใน
อีสาน 128
รูปที่ 4.108 การประดับเส้นคิ้วเหนือกรอบประตูหน้าต่าง ที่วัดยอดลำธาร จังหวัดสกลนคร คือต้นแบบที่เกิดขึ้นในสิมแบบฝีมือช่างญวนที่มีอายุเก่าสุด 128
รูปที่ 4.109 ส่วนบนที่กรอบหน้าจั่วประดับซุ้มวงโค้งเหนือวงซุ้มเป็นเสาหลอก วัดพุทธสีมาอำเภอธาตุพนม จังหวัดนครพนม 128
รูปที่ 4.110 ตัวอย่างการประดับแบบอย่างเดียวกันที่กรอบหน้าจั่ว ที่วัดจอมทองธรรมคุณ อำเภอเมือง จังหวัดบึงกาฬ 128

รูปที่ 4.111 สิมวัดใต้วิไลธรรม อำเภอสุวรรณภูมิ จังหวัดร้อยเอ็ด 130
รูปที่ 4.112 บริเวณด้านมุขหน้าที่วัดใต้วิไลธรรมประดับด้วยกรอบซุ้ม สามเหลี่ยม แทนตำแหน่งของซุ้มวงโค้ง 3 ซุ้ม 130
รูปที่ 4.113 การประดับซุ้มวงโค้งทางด้านข้างของมุข บ่งถึงความขัดแย้งกับการ ประดับทางด้านหน้าของมุขที่ทำเป็นซุ้มสามเหลี่ยม 130
รูปที่ 4.114 ภาพขยายการประดับซุ้มวงโค้งแบบมีเส้นคิ้วประดับเหนือกรองซุ้ม ที่สิมวัดใต้วิไลธรรม อำเภอสุวรรณภูมิ จังหวัดร้อยเอ็ด 130
รูปที่ 4.115 ภายใต้กรอบซุ้มสามเหลี่ยมด้านบนมีร่องรอยของการก่ออิฐ รวมถึง การใช้แผ่นไม้ปิดทับ ซึ่งไม่ใช้เทคนิคการก่อสร้างดังกล่าวในรูปแบบ ฝีมือช่างญวน 130
รูปที่ 4.116 หลักฐานที่กรอบหน้าจั่วยังบ่งถึงการประดับแบบฝีมือช่างญวน คือ การปั้นรูปมังกร 2 ตัว ที่สิมวัดใต้วิไลธรรม อำเภอสุวรรณภูมิ จังหวัดร้อยเอ็ด 130
รูปที่ 4.117 วัดสุพลธาวาส บ้านกระพี้ ตำบลอุ่มเม้า อำเภอโพนทอง จังหวัดร้อยเอ็ด 132

สารบัญรูป (ต่อ)

หน้า

รูปที่ 4.118 การประดับซุ้มวงโค้งแบบมีเส้นคิ้วประดับทางด้านหน้าประดับ 3 ซุ้มวงโค้ง 132
รูปที่ 4.119 ผนังสกัดหลังซุ้มวงโค้ง 1 ซุ้ม โดยภายในมีรูปบุคคลยืนในพื้นที่ลด
ระดับ 132
รูปที่ 4.120 ที่วัดหนองยางใต้ อำเภอม่วงคำ จังหวัดกาฬสินธุ์ 132
รูปที่ 4.121 ความพิเศษอยู่ที่รูปแบบในการก่อสร้าง ที่แบ่งออกเป็น 3 ช่วงเสา รวมมุขหน้า และการไม่เจาะช่องหน้าต่างหรือช่องแสง 132
รูปที่ 4.122 การประดับเส้นคิ้วเหนือกรอบซุ้มวงโค้ง แบบประดับที่นิยมมาก่อน หน้านั้นในจังหวัดนครพนม 132
รูปที่ 4.123 ภาพถ่ายเก่าวัดศรีสว่างมงคล บ้านดงหวาย ตำบลหายโศก อำเภอบ้านผือ จังหวัดอุดรธานี 134
รูปที่ 4.124 ภาพถ่ายเก่าวัดศรีสว่างมงคล บ้านดงหวาย ตำบลหายโศก อำเภอบ้านผือ จังหวัดอุดรธานี 134
รูปที่ 4.125 ภาพดิจิตอลเขียนขึ้นตามแบบ วัดศรีสว่างมงคล แสดงส่วนประดับ ทางด้านหน้าและด้านข้างด้วยซุ้มวง
โค้ง 134
รูปที่ 4.126 ประดับซุ้มวงโค้ง 3 ซุ้มแบบอย่างเดียวกับทางด้านหน้าของมุข ต่างกันที่ระยะความกว้างของพื้นที่ จึงทำให้ซุ้มวงโค้งด้านข้าง ถูกบีบให้มีขนาดที่เล็กลงโดยทันที 134
รูปที่ 4.127 ตัวอย่างการก่อสร้างตามแบบซุ้มขนาบด้านข้างเล็กกว่าตรงกลาง คือ ที่วัดยอดแก้ว อำเภอเมือง จังหวัดหนองคาย 134

รูปที่ 4.128 วงโค้งที่เป็นแบบหูกระเช้า ที่ปรากฏมาก่อนหน้าวัดศรีสว่างมงคล คือที่ วัดยอดลำธาร จังหวัดสกลนคร 134
รูปที่ 4.129 ภาพถ่ายเก่า แสดงส่วนหน้าจั่วัดศรีสว่างมงคล จังหวัดอุดรธานี 136
รูปที่ 4.130 ภาพลายเส้นกรอบหน้าจั่วัดศรีสว่างมงคล จังหวัดอุดรธานี 136
รูปที่ 4.131 ตัวอย่างการประดับรูปครุฑ บนมุมจั่วทางด้านหน้า สิมวัดพุทธสีมา บ้านกุดฉิม อำเภอธาตุพนม จังหวัดนครพนม 136
รูปที่ 4.132 ภาพถ่ายเก่าวัดศรีสว่างมงคล จังหวัดอุดรธานี 136
รูปที่ 4.133 ภาพดิจิตอล แสดงส่วนด้านเฉียง รวมถึงหลังคาแบบมีเทิบซ้อนหนึ่งชั้น ที่วัดศรีสว่างมงคล จังหวัดอุดรธานี 136
รูปที่ 4.134 ตัวอย่างกรอบหน้าจั่วประดับลวดลายดอกพุดตาล ตามแบบอย่างเดียวกับแบบนิยมในพื้นถิ่น ฝีมือช่างญวนในแถบอำเภอเชียงคาน 136
รูปที่ 4.135 วัดราชประดิษฐ์ บ้านกระเดียน ตำบลกระเดียน อำเภอตระการพืชผล จังหวัดอุบลราชธานี 138
รูปที่ 4.136 หลักฐานที่จารึกบนกรอบซุ้มวงโค้งตรงกลางทางเข้าในส่วนของหลังคาเพิง สร้างพ.ศ. 2478 138
รูปที่ 4.137 บันไดทางขึ้นด้านหน้ามุขประดับด้วยพญานาคแต่มีขาแบบมังกร ซึ่งสะท้อนถึงความสับสนระหว่างนาคกับมังกร ของฝีมือช่างญวน 138

สารบัญรูป (ต่อ)

หน้า

รูปที่ 4.138 ซุ้มวงโค้ง 3 ซุ้มทางด้านหน้ามุข มีหัวเสารอบรับซุ้มวงโค้งประดับลวดลายบัว ส่วนบนยอดซุ้มตรงกลางประดับด้วยลวดลายแบบดอกสี่กลีบ 138
รูปที่ 4.139 การประดับแบบซุ้มวงโค้ง มีความคล้ายกับการประดับซุ้มวงโค้งของหอแจก ที่ตั้งอยู่ติดกันทางขวามือ ของวัดราชประดิษฐ์ 138
รูปที่ 4.140 ด้านข้างส่วนบริเวณช่วงเสาที่ 1 และ 2 ไม่รวมมุขหน้า เจาะเป็นช่องหน้าต่างสี่เหลี่ยม ประดับคิ้วล้อวงซุ้มวงโค้ง 138
รูปที่ 4.141 ตัวอย่างการประดับเสาแบบเซาะร่อง แต่ไม่ประดับลวดลายที่บัวหัวเสา และแบบก่อโชว์สันอิฐ รวมถึงซุ้มวงโค้งแบบประดับคิ้วล้อในซุ้มวงโค้ง ที่อำเภอท่าแร่ สกลนคร 140
รูปที่ 4.142 ตัวอย่างการประดับเสาแบบเซาะร่อง แต่ไม่ประดับลวดลายที่บัวหัวเสาและแบบก่อโชว์สันอิฐ ที่อำเภอวารินชำรบ จังหวัดอุบลราชธานี 140
รูปที่ 4.143 การก่อเสาหลอกแบบเซาะร่องและแบบโชว์สันอิฐ เป็นการแสดงถึงความสามารถทางเชิงช่างของผู้ก่อสร้าง 140
รูปที่ 4.144 ส่วนบนหลังคาผืนเดียวแบบนิยมของช่างญวน ตัวรวยระกา ช่อฟ้า กลางสันหลังคา และโหง่ แบบพื้นถิ่น ที่วัดราชประดิษฐ์ 140

รูปที่ 4.145 กรอบจั่วด้านหน้าประดับเป็นรูปมังกร “รอง” ตามแบบในประเทศเวียดนาม ที่สิมวัดราชประดิษฐ์ อำเภอตระการพืชผล จังหวัดอุบลราชธานี 140
รูปที่ 4.146 การประดับรูปหงส์ที่กรอบหน้าจั่วด้านหลังที่วัดราชประดิษฐ์ คติจากจีนส่งผ่านให้เวียดนามในอดีต ก่อนที่ช่างญวนจะสืบทอดส่งผ่านมาในสิมที่ได้ก่อสร้าง 140
รูปที่ 4.147 วัดบ้านแขม อำเภอวารินชำราบ จังหวัดอุบลราชธานี 142
รูปที่ 4.148 การตกแต่งประดับเป็นรูปนาคเกี้ยวกันเฉพาะส่วนหาง ที่กรอบซุ้มหน้าต่างที่วัดบ้านแขม จังหวัดอุบลราชธานี 142
รูปที่ 4.149 มีการตกแต่งลวดลายบริเวณหัวเสา พร้อมกับตกแต่งด้วยลายเต็มพื้นที่ด้านกว้างของช่วงเสา ระหว่างช่องหน้าต่าง 142
รูปที่ 4.150 ส่วนบนกรอบหน้าจั่วทางด้านหน้าประดับด้วยรูปพระพุทธองค์ประทับนั่งสมาธิพนมมือ ที่วัดบ้านแขม จังหวัดอุบลราชธานี 142
รูปที่ 4.151 ส่วนทางกรอบจั่วหลังประดับเป็นภาพมังกร ตามแบบรสนิยมในแถบอีสานตอนล่าง ที่เข้ามาภายหลัง พ.ศ. 2470 โดยเฉพาะในแถบจังหวัดอุบลราชธานี 142
รูปที่ 4.152 การประดับกรอบซุ้มประดับ มีต้นแบบมาจากแบบซุ้มเรือนแก้วของพระเจ้าใหญ่อินแปลงประดิษฐานอยู่ที่วัดป่าใหญ่ อำเภอเมือง จังหวัดอุบลราชธานี 142
รูปที่ 4.153 ภาพถ่ายเก่าด้านหน้าของวัดโพธิ์ไทร อำเภอบ้านแพง จังหวัดนครพนม 144
รูปที่ 4.154 วัดกลางท่าอุเทน อำเภอท่าอุเทน จังหวัดนครพนม คือแบบเดียวกับวัดโพธิ์ไทร ที่ปัจจุบันทุบทิ้ง สร้างใหม่ในตำแหน่งเดิม 144

สารบัญรูป (ต่อ)

หน้า

รูปที่ 4.155 ภาพถ่ายเก่า เปรียบเทียบกับวัดกลางท่าอุเทนบางส่วน มีความคล้ายกันเป็นอย่างมาก อาจมีส่วนโยงใยกันก็เป็นได้ 144
รูปที่ 4.156 ภาพถ่ายเก่า ตัวอย่างการประดับลวดลายปูนปั้นใต้กรอบหน้าต่างของวัดโพธิ์ไทร จังหวัด
นครพนม 144
รูปที่ 4.157 ภาพถ่ายเก่า สิงห์สาราสัตว์ ชนิดต่างๆ เช่น ม้า กระต่าย สิงโตที่ผนังสิมที่วัดโพธิ์ไทร อำเภอบ้านแพง จังหวัดนครพนม 144
รูปที่ 4.158 ภาพถ่ายปัจจุบัน พ.ศ. 2555 ของวัดโพธิ์ไทร บ้านแพง จังหวัดนครพนม สร้างตามแบบภาคกลางแต่ใช้ลวดลายการประดับแบบเขมรโบราณ 144
รูปที่ 4.159 สิมวัดกลางโกสุม อำเภอโกสุมพิสัย จังหวัด
มหาสารคาม 146
รูปที่ 4.160 เครื่องบนแบบรสนิยมช่างพื้นถิ่น เช่นลายตระเว็น ฮังผึ้ง แว่นแก้ว การประดับสิมวัดกลางโกสุม อำเภอโกสุมพิสัย จังหวัดมหาสารคาม 146
รูปที่ 4.161 ทางด้านประตูทางเข้าบานประตูแกะสลักแบบฝีมือช่างพื้นถิ่น รวมถึง

ลายขอบของวงกบประตูที่มุมทั้ง 4 ประดับด้วยแว่น
แก้ว 146
รูปที่ 4.162 วงโค้งแบบก่อผนังทับ ที่ขนาบด้านข้างของประตูทางเข้า และซุ้มวงโค้ง ประดับเป็นช่องหน้าต่างทางด้านข้าง
สิม 146
รูปที่ 4.163 การประดับตกแต่งที่ทำเป็นช่องสี่เหลี่ยมภายในประดับดอกมีกลีบ 4 กลีบ ที่วัดกลางโกสุม อำเภอโกสุมพิสัย จังหวัด
มหาสารคาม 146
รูปที่ 4.164 วัดสระบัวทอง จังหวัดขอนแก่น ตัวอย่างการประดับลายดอกสี่กลีบ ที่เกิดขึ้นก่อนการประดับที่วัดกลางโกสุม จังหวัดมหาสารคาม 146
รูปที่ 4.165 วัดโนนสว่าง อำเภอพิบูลย์รักษ์ จังหวัด
อุดรธานี 148
รูปที่ 4.166 วงโค้งครึ่งวงกลมระหว่างหัวเสาด้านหน้าและด้านข้างส่วนฐานบัว ลูกแก้วอกไก่ 148
รูปที่ 4.167 การเจาะช่องวงโค้งทางเข้าและด้านข้างที่ต่อขึ้นมาจากฐาน ระเบียง เจาะเป็นช่องรูปเสาใช้วิธีเขียนระบายสีเป็นรูป
เสา 148
รูปที่ 4.168 ด้านข้างเจาะช่องหน้าต่างในช่วงเสาที่ 2 ช่วงเสาแรกเจาะเป็นช่อง สี่เหลี่ยมขนาดเล็ก มุขด้านหน้าทำเป็นวงโค้งใหญ่เต็มขนาดพื้นที่มุข ไม่ประดับลวดลาย 148
รูปที่ 4.169 กรอบหน้าจั่วเขียนภาพพระพุทธเจ้าประทับนั่งสมาธิ ฝีมือช่างสมัยใหม่ 148
รูปที่ 4.170 ด้านหลังออกแบบเหมือนด้านหน้าแตกต่างกันที่ภาพเขียน ด้านหลังเป็น ภาพพระพุทธเจ้าประทับนั่งโปรดปัญจวัคคีย์ทั้ง
5 148
รูปที่ 4.171 วัดโพธิ์ไชย อำเภอเมืองท่าอุเทน จังหวัดนครพนม 150
รูปที่ 4.172 จารึกบนผนังเหนือกรอบซุ้มประตูทางเข้าด้านหน้าของมุข สร้างขึ้นใน ปี พ.ศ. 2465 ของวัดโพธิ์ไชย
ท่าอุเทน 150
รูปที่ 4.173 มีพนักระเบียงกั้นทางด้านมุขหน้า ปลายบันไดพนักระเบียงมีทางขึ้น 2 ทาง ก่อนเข้าไปในบริเวณมุข ซึ่งต่อมาภายหลังเป็นต้นแบบพนักระเบียง
กั้น 150
รูปที่ 4.174 ลวดลายประดับถูกกะเทาะออกในบริเวณโดยรอบของซุ้มวงโค้ง ทำให้ ทราบว่า การประดับซุ้มแบบยอดแหลมคือได้ผ่านการปรับแต่งขึ้นใหม่ ซุ้มวงโค้งเมื่อครั้งแรกสร้าง 150

สารบัญรูป (ต่อ)

หน้า

รูปที่ 4.175 ส่วนบนหลังคาปรับเปลี่ยนใหม่ตามแบบภาคกลาง ที่น่าสนใจคือการ ประดับที่กรอบซุ้มหน้าจั่ว ซึ่งได้แบ่งออกเป็น 2 ส่วน 150
รูปที่ 4.176 การประดับครุฑมีมาก่อนหน้านั้นแล้วที่อาคารสิ่งก่อสร้างของทาง

ราชการไทย ที่สร้างตามตะเข็บริมแม่น้ำโขง 150
รูปที่ 4.177 วัดโพธิ์ศรี อำเภอคำชะอี จังหวัดมุกดาหาร
รูปที่ 4.178 ตัวอย่างสิมรูปแบบพื้นถิ่นในแถบจังหวัดมุกดาหาร ที่วัดโพธิ์ศรีแก้ว บ้านก้านเหลือง อำเภอดงหลวง ที่สร้างมาก่อนหน้า 152
รูปที่ 4.179 การทำส่วนหน้าบันไดทางขึ้นผายออก คือแบบรสนิยมของฝีมือช่างญวน ใน
อีสาน 152
รูปที่ 4.180 การเจาะช่องที่ราวบันไดแบบซี่ลูกกรงสี่เหลี่ยม ทางด้านข้างและทางด้านหน้าของมุข 152
รูปที่ 4.181 ฐานบัวปลายงอน แบบฉบับของช่างพื้นถิ่นได้สืบทอดจากวัฒนธรรมลาวล้านช้าง ที่วัดโพธิ์ศรีแก้ว บ้านก้านเหลือง อำเภอดงหลวง จังหวัดมุกดาหาร 152
รูปที่ 4.182 รูปแบบที่เป็นพื้นถิ่นอีสาน คือส่วนบนของโครงสร้างหลังคา 152
รูปที่ 4.183 วัดยอดลำธาร ตำบลโพนนาแก้ว อำเภอเมือง จังหวัดสกลนคร 154
รูปที่ 4.184 วัดศรีประดู่ อำเภอปทุมรัตน์ จังหวัดร้อยเอ็ด 154
รูปที่ 4.185 วัดศรีนันทวราราม อำเภอหนองสูง จังหวัดมุกดาหาร 154
รูปที่ 4.186 วัดสุริโย อำเภอกุดชุม จังหวัดยโสธร 154
รูปที่ 4.187 วัดโพธิ์ชัยวัฒนาราม อำเภอพนมไพร จังหวัดร้อยเอ็ด 154
รูปที่ 4.188 ตัวอย่างการปล่อยพื้นที่ชุ้มวงโค้งไม่มีการประดับตกแต่ง ปรากฏครั้งแรกที่วัดใต้วิไลธรรม จังหวัดร้อยเอ็ด 154
รูปที่ 4.189 วัดโคธาราม บ้านโนนสว่าง ตำบลจำปาโมง อำเภอบ้านผือ จังหวัด
อุดรธานี 156
รูปที่ 4.190 วัดโพธิ์ชัยศรี อำเภอบ้านผือ จังหวัดอุดรธานี 156
รูปที่ 4.191 มีบันไดทางขึ้นเฉพาะมุขหน้า มีระเบียงก่อเป็นลูกกรงวงรีรูปไข่ทางตั้ง มีเสาติดผนัง 4 ต้น ช่องว่างแต่ละต้นเสาประดับชุ้มวงโค้ง รวมเป็น 3 ชุ้ม 156
รูปที่ 4.192 ด้านข้างมุขหน้าระเบียงลูกกรงเจาะช่องวงรี ประดับชุ้มวงโค้งเหมือนด้านหน้า สิมแบ่ง เป็น 3 ช่วงเสาไม่รวมมุขหน้า เจาะช่องหน้าต่างทุกช่วงเสา 156
รูปที่ 4.193 การก่อประดับชุ้มวงโค้งทางด้านข้างของมุขหน้า เป็นการก่อประดับในการแก้ไขทางเทคนิคเชิงช่างในเรื่องของสัดส่วนพื้นที่ด้านหน้าของอาคารสิ่งก่อสร้าง 156
รูปที่ 4.194 ส่วนบนด้านหน้าจั่วประดับด้วยภาพปูนปั้นลวดลายก้านขด โหง่แกะสลักด้วยไม้ หลังคามีเทิบ 1 เทิบ กึ่งกลางหลังคาเทิบ ประดับด้วยช่องฟ้าและวันแล่น (ครีบนาค) 156

สารบัญรูป (ต่อ)

หน้า

รูปที่ 4.195 วัดศรีมงคล อำเภอหัวตะพาน จังหวัดอำนาจเจริญ 158
รูปที่ 4.196 การประดับยกฐานสูง ซึ่งการยกฐานสูงนิยมมาตั้งแต่สมัยสิมพื้นถิ่นแบบดั้งเดิม ในแถบจังหวัดร้อยเอ็ด และอุบลราชธานี 158
รูปที่ 4.197 พนักระเบียงเจาะเป็นรูปวงรี ที่พิเศษคือการประดับลวดลายก้านขดล้อตามวงโค้งโดยใช้เส้นคิ้วประดับเป็นซุ้มวงโค้ง ด้านบนประดับภาพปูนปั้นรูปเสือ ทั้ง 2 ข้าง 158
รูปที่ 4.198 ซุ้มวงโค้งด้านข้างมุขใช้เทคนิการก่อแบบเดียวกับที่วัดอันตรมัคคาราม จังหวัดอุบลราชธานี โดยภาพพระพุทธองค์ ประทับนั่งในปางมารวิชัยบนหาง
พญานาค 158
รูปที่ 4.199 กรอบซุ้มหน้าต่างแบบเจาะช่องสี่เหลี่ยมในซุ้มวงโค้ง 158
รูปที่ 4.200 ต้นแบบการประดับคือวัดศรีนันทวาราม อำเภอหนองสูง จังหวัดมุกดาหาร สืบทอดส่งผ่านมายังเขตอีสานตอนล่าง 158
รูปที่ 4.201 วัดกลางไชยบุรี อำเภอไชยบุรี จังหวัดนครพนม 160
รูปที่ 4.202 ช่องหน้าต่าง ประดับด้วยซุ้มแบบวงโค้งหลายวง 160
รูปที่ 4.203 ด้านหน้ามุขประดับด้วยซุ้มวงโค้ง 3 ซุ้ม ภายในประดับด้วยลวดลายมงคลประเภทลายประแจจีน 160
รูปที่ 4.204 แสดงภาพซุ้มวงโค้งด้านข้างของสิม โดยภายในประดับลวดลายประแจจีนของวัดกลางไชยบุรี จังหวัดนครพนม 160
รูปที่ 4.205 ระหว่างช่องว่างหัวเสา ลดระดับทำเป็นช่องประดับลวดลาย และช่องสำหรับจารึกปีที่สร้าง 160
รูปที่ 4.206 รูปแบบสิมที่วัดกลางไชยบุรี คือแบบพิเศษที่ไม่เคยปรากฏมาก่อนหน้านี้ในอีสาน และหลังจากนี้เช่นเดียวกัน 160
รูปที่ 4.207 วัดพุทธาวาส ตำบลส่วาง อำเภอพรรณานิคม จังหวัดสกลนคร 162
รูปที่ 4.208 ฐานรองรับตัวอาคารสิมแบบบัวปลายงอน ที่นิยมในพื้นถิ่นอีสาน 162
รูปที่ 4.209 มุขด้านข้างประดับซุ้ม ด้านละ 1 ซุ้ม ซึ่งเป็นแบบนิยมของช่างญวน ผนังด้านข้างสิมไม่เจาะช่องหน้าต่าง 162
รูปที่ 4.210 ผนังทางเข้าด้านหน้า เจาะช่องแสงแบบชี่ลูกกรงขนาบประตูทางเข้า 162
รูปที่ 4.211 การใช้ไม้ค้ำต่อยื่นไปทางด้านหน้าเพื่อรับน้ำหนักของผนังมุขหน้า 162
รูปที่ 4.212 จากสภาพหลักฐานที่ปรากฏ สะท้อนออกในทางเชิงช่างพื้นถิ่นรับเอารูปแบบนิยมของช่างญวนเข้ามาปะปน ของสิมวัดพุทธาวาส จังหวัด
สกลนคร 162
รูปที่ 4.213 วัดศรีรัตนโนนกุง บ้านโนนกุง ตำบลเชียงสือ อำเภอโคกศรีสุพรรณ จังหวัด
สกลนคร 164
รูปที่ 4.214 ส่วนฐานรองรับประดับด้วยลูกแก้วอกไก่แบบนิยมในพื้นถิ่นอีสาน 164
รูปที่ 4.215 มุขด้านหน้าประดับด้วยเสาหาน 4 ต้น 164
รูปที่ 4.216 การประดับเสาแบบเดียวกับวัดพุทธสีมา อำเภอธาตุพนม

จังหวัด
นครพนม 164
รูปที่ 4.217 ราวบันไดที่ผายออกทางด้านหน้า ทำเป็นช่องสี่เหลี่ยม แบบเป็นชี่ๆ 164

สารบัญรูป (ต่อ)

หน้า

รูปที่ 4.218 ซุ้มประตู้ทางเข้าด้านหน้าประดับด้วยแบบสี่เหลี่ยมพื้นผ้าภายในกรอบซุ้มวงโค้ง โดยเพิ่มความหนาของกรอบซุ้มและประดับด้วยแว่นแก้วแบบพื้นถิ่นอีสาน 164
รูปที่ 4.219 ภาพถ่ายเก่า วัดอรัญญวาสี ตำบลท่าบ่อ อำเภอท่าบ่อ จังหวัดหนองคาย 166
รูปที่ 4.220 ภาพถ่ายเก่า วัดเทพพล อำเภอเมือง จังหวัดหนองคาย มีการประดับคิ้วเป็นฐานของซุ้มวง
โค้ง 166
รูปที่ 4.221 การประดับคิ้วเป็นฐานของซุ้มวงโค้ง ที่วัดยอดแก้ว อำเภอเมือง จังหวัดหนองคาย 166
รูปที่ 4.222 การประดับซุ้มวงโค้งด้านข้างของมุขหน้าซึ่งมีสองวงโค้งต่อเนื่องกัน ตามแบบนิยมเฉพาะในพื้นที่อำเภอเชียงคาน จังหวัด
เลย 166
รูปที่ 4.223 การเว้นพื้นที่ว่างระหว่างซุ้มวงโค้งกับคานใต้จั่วมุขหน้า ซึ่งปรากฏแบบดังกล่าวที่วัดโคธาราม อำเภอบ้านผือ จังหวัดอุดรธานี 166
รูปที่ 4.224 กรอบจั่วประดับด้วยลวดลายล้อมวงกลมเจาะช่องประดับด้วยดอกสี่กลีบ ตามอย่างที่วัดเทพพล อำเภอเมือง จังหวัดหนองคาย
166
รูปที่ 4.225 วัดหายโศก อำเภอเมือง จังหวัดหนองคาย สิมแบบพื้นถิ่นผสมแบบฝีมือช่างญวน 168
รูปที่ 4.226 ทางขึ้นทางมุขหน้าประดับด้วยซุ้มวงโค้ง 3 ซุ้ม 168
รูปที่ 4.227 ด้านล่างของตำแหน่งพนักระเบียง เจาะเป็นช่องวงกลมเรียงตามยาวของความกว้างของฐานซุ้ม 168
รูปที่ 4.228 ซุ้มวงโค้งด้านข้างมุขหน้าภายในซุ้มมีการก่ออิฐเพื่อค้ำยันโครงสร้างของซุ้มวงโค้งทั้ง 2
ข้าง 168
รูปที่ 4.229 ด้านข้างเจาะช่องหน้าต่างสี่เหลี่ยม 3 ช่อง การประดับค้ำยันแกะสลักเป็นรูปพญานาคแบบพื้นถิ่นนิยม 168
รูปที่ 4.230 ที่กรอบหน้าจั่วทางด้านหน้าประดับเป็นลายตะเว็น หรือตะวันในแบบพื้นถิ่นอีสาน 168
รูปที่ 4.231 วัดไชยคำ ตำบลคำพระ อำเภอหัวตะพาน จังหวัดอำนาจเจริญ 170
รูปที่ 4.232 พนักระเบียงเจาะเป็นช่องรูปไข่วงรีทางตั้ง 170
รูปที่ 4.233 ตัวอย่างการประดับที่พนักระเบียง ของวัดโพธิ์ศรีแก้ว อำเภอคำชะอี จังหวัดมุกดาหาร 170

รูปที่ 4.234 บริเวณหัวเสามีการประดับด้วยลวดลายดอกลอยสีกลีบ แบบที่คล้าย
กับวัดศรีโพธิ์ชัย บ้านปลาค้าว อำเภอเมือง จังหวัดอำนาจเจริญ 170
รูปที่ 4.235 ด้านมุขหน้าประดับซุ้มวงโค้ง ด้านละ 1 ซุ้ม แบบประดับเส้นคิ้วบัว
ตามจากแบบที่เคยปรากฏมาในเขตจังหวัดมุกดาหาร และนครพนม 170
รูปที่ 4.236 ส่วนบนกรอบหน้าจั่วด้านหน้าและด้านหลังปล่อยโล่ง หลังคาแบบ
ซ้อนเทิบ 2
เทิบ 170
รูปที่ 4.237 วัดปัจฉิมมณีวัน ตำบลนาสะไม อำเภอตระการพืชผล
จังหวัดอุบลราชธานี 172

สารบัญรูป (ต่อ)

หน้า

รูปที่ 4.238 ราวบันไดประดับด้วยนาคแบบฝีมือช่างญวน ออกไปในแนวมังกร
มากกว่าพญานาค 172
รูปที่ 4.239 มุขหน้าประดับซุ้มวงโค้ง 3 ซุ้ม เฉพาะด้านข้างก่อผนังทึบภายในซุ้ม
วงโค้ง แบบอย่างเดียวกันกับวัดอันตรมัคคาราม อำเภอตระการพืชผล
จังหวัดอุบลราชธานี 172
รูปที่ 4.240 ตัวอย่างการประดับในส่วนหน้าที่วัดอันตรมัคคาราม อำเภอตระการพืชผล
จังหวัดอุบลราชธานี 172
รูปที่ 4.241 การประดับรูปหงส์ ทางด้านซ้าย ของวัดปัจฉิมมณีวัน ตำบลนาสะไม
อำเภอตระการพืชผล จังหวัดอุบลราชธานี 172
รูปที่ 4.242 การประดับรูปหงส์ ทางด้านขวา ของวัดปัจฉิมมณีวัน ตำบลนาสะไม
อำเภอตระการพืชผล จังหวัดอุบลราชธานี 172
รูปที่ 4.243 วัดศรีตัสสาราม บ้านตากแดด ตำบลตากแดด อำเภอตระการพืชผล
จังหวัดอุบลราชธานี 174
รูปที่ 4.244 ราวบันไดไม่ได้เจาะช่องลูกกรงตามแบบรสนิยมช่างญวน ทำแบบก่อ
ทึบประดับเส้นคิ้วบัวตามพนักบันได 174
รูปที่ 4.245 บริเวณหน้าเสาของซุ้มวงโค้งประดับลวดลายข้าวหลามตัด ซึ่งไม่เคย
ปรากฏที่ไหนมาก่อน ที่วัดศรีตัสสา
ราม 174
รูปที่ 4.246 พนักระเบียงที่สูงกว่าปรกติ ทุกหลังของสิมในภาคอีสาน เกิดจากการ
ต่อเติมเสริมแต่งอย่างสร้างรรค์ของช่างฝีมือ 174
รูปที่ 4.247 ส่วนพนักด้านหน้า ผลจากการก่อเสริมผนังที่พนักจากตำแหน่งเดิม
อีกชั้นจึงสูงขึ้นไปตามสัดส่วน 174
รูปที่ 4.248 ส่วนทางด้านข้างของมุขหน้า ช่างได้ปรับเปลี่ยนการประดับของซุ้ม
และพนักระเบียงขึ้นใหม่ ที่ไม่ซ้ำกับทางด้าน
หน้า 174
รูปที่ 4.249 เสาหานทางด้านหน้า ขนาบด้วยซุ้มยอดแหลมแบบสามเหลี่ยม 176
รูปที่ 4.250 การเจาะช่องหน้าต่างทางด้านข้างทำเฉพาะ 2 ช่วงเสาแรก ส่วนช่วง
สุดท้ายทำเป็นช่องหน้าต่างบานหลอกแบบมีลูกฟัก 176

รูปที่ 4.251 พื้นที่จั่วทางด้านมุขหน้า มีการประดับลวดลายตัวภาพสัตว์ ภาพครุฑจับนาคถัดลงมาคือช้าง 3 เศียร ขนาบด้วยนกอินทรี ซึ่งมีจารึกกำกับเป็นภาษาไทย 176
รูปที่ 4.252 ส่วนจั่วด้านหลัง บนสุดเป็นภาพราหูอมจันทร์ ซึ่งมีจารึกทางด้านล่างติดกับเส้นคิ้วบัวในตำแหน่งของคานใต้จั่ว กล่าวว่า “ราหูอมพะ” 176
รูปที่ 4.253 ใต้คานมีการประดับด้วยรูปหัวควายในกรอบซุ้ม 176
รูปที่ 4.254 การแกะสลักลวดลายบานประตูหน้าต่าง ในแบบฝีมือของช่างพื้นถิ่น 176
รูปที่ 4.255 วัดเหนือ อำเภอเมือง จังหวัดร้อยเอ็ด 178
รูปที่ 4.256 สิมที่วัดท่าหิน ในแขวงจำปาสัก สปป. ลาว 178
รูปที่ 4.257 วัดเหนือภาพถ่ายปัจจุบันพนักระเบียงถูกปรับเปลี่ยนเป็นลูกกรงดินเผาเคลือบมันสีน้ำตาล แทนที่ของเดิมเมื่อครั้งเก่าก่อนในสมัยสร้าง 178

สารบัญรูป (ต่อ)

หน้า

รูปที่ 4.258 ฐานสิมยืดความสูงของฐานเขียงให้สูงขึ้นในการรองรับบัวลูกแก้วอกไก่ จึงทำให้ฐานสูงขึ้นเล็กน้อยแต่ไม่มากเมื่อเทียบกับกลุ่มในจังหวัดอุบลราชธานี 178
รูปที่ 4.259 บันไดทางขึ้นด้านหน้าทำเป็นแบบพลสิงห์ ตามแบบอุโบสถมาตรฐาน พ.ศ. 2483 178
รูปที่ 4.260 ทางเข้า 1 ช่องทางตรงกลางของบริเวณ มุขหน้าที่ประดับด้วยซุ้มวงโค้ง 5 ซุ้ม 178
รูปที่ 4.261 พนักระเบียงภาพถ่ายเก่าเป็นการเจาะช่องวงรีทางตั้ง เหนือขึ้นไปมีการประดับคิ้วเป็นฐานรองรับซุ้มวงโค้ง 180
รูปที่ 4.262 บริเวณเหนือซุ้มวงโค้งขึ้นไปถึงคานใต้จั่ว ในสภาพปัจจุบันที่พบเป็นการปั้นพอกเสริมเส้นคิ้วลวดบัวให้เป็นเส้นคานใต้จั่ว 180
รูปที่ 4.263 ด้านข้างของบริเวณมุขหน้าปล่อยพื้นที่โล่งไม่มีการประดับ ยกเว้นพนักระเบียทำตามอย่างด้านหน้ามุขดั้งเดิม 180
รูปที่ 4.264 ด้านข้างของตัวอาคารเจาะช่องหน้าต่างทั้ง 3 ช่วงเสา 180
รูปที่ 4.265 การประดับด้วยลวดลายทำเป็นกรอบซุ้ม ซึ่งภาพถ่ายปัจจุบันได้ปั้นเสริมให้มีความนูนขึ้นจากคราวแรกสร้างที่เป็นแบบนูนต่ำ 180
รูปที่ 4.266 ซุ้มวงโค้งของหน้าต่างถูกเจาะให้มีความหนาเท่าพนักของตัวอาคารซึ่งไม่จัดอยู่ในระเบียบแบบแผนของฝีมือช่างญวน 180
รูปที่ 4.267 วัดเจริญราษฎร์ บ้านหนองบัว ตำบลโคกสว่าง อำเภอพนมไพร จังหวัดร้อยเอ็ด 182

รูปที่ 4.268 พนักระเบียงเจาะเป็นช่องสี่เหลี่ยมทางตั้ง ขนาดเล็กพอประมาณที่ราวบันได แต่เฉพาะในส่วนโค้งพนักเจาะเป็นรูปวงรีทางตั้ง แบบคุ้นชินในรสนิยมของช่างญวน 182
รูปที่ 4.269 ฐานแบบบัวลูกแก้วอกไก่ พิเศษตรงที่ช่างได้ปรับเปลี่ยนรองรับด้านล่างเป็นเส้นลวดบัวเหลี่ยม 2 ชั้น ก่อนที่จะถึงบัวคว่ำและต่อด้วยลูกแก้วอกไก่ 182
รูปที่ 4.270 ซุ้มวงโค้งทางด้านหน้า 3 ซุ้ม 182
รูปที่ 4.271 ฐานรองรับซุ้มวงโค้งที่ทำเป็นเส้นลวดบัวเหลี่ยม ทุกเสาเหนือเส้นลวดบัวเหลี่ยมรองรับซุ้มวงโค้ง 182
รูปที่ 4.272 เหนือขึ้นไปของซุ้มวงโค้งประดับ รูปสี่เหลี่ยมตามแนวนอนของมุขโดยตกแต่งตรงกลางด้วยการซ้อนรูปสี่เหลี่ยมพื้นผ้า 182
รูปที่ 4.273 ประตูทางเข้าตรงกับทางมุขด้านหน้า ดังนั้นตำแหน่งแท่นวางพระพุทธรูปจึงอยู่ระหว่างผนังกับช่องประตูทั้ง 2 ข้าง ในทางผนังสกัดด้านหลัง 184
รูปที่ 4.274 ผนังทางด้านข้างแบ่งออกเป็น 3 ช่วงเสาไม่รวมมุข เริ่มจากพื้นที่ว่างจากมุขหน้าถึงตัวสิม ช่างทำเป็นช่องว่างแบบกลีบบัวครึ่งกลีบ 184
รูปที่ 4.275 ซุ้มหน้าต่างทำแบบซุ้มยอดแหลมแบบบันแถลง ที่ซ้อนกัน 3 ชั้น ส่วนเสาที่กรอบซุ้มหน้าต่างทำเป็นเสาแบบซ้อนกัน 2 ชั้น 184

สารบัญรูป (ต่อ)

หน้า

รูปที่ 4.276 ส่วนหลังคาเท่านั้นที่ประดับหลังคาซ้อน 3 ชั้น 184
รูปที่ 4.277 โหง่ มีการประดับทุกมุมจั่วเป็นแบบ พิเศษแบบนาคซ้อนกันขึ้นไปสลับสามเศียร 184
รูปที่ 4.278 แกะสลักด้วยไม้ดูชวนพิศดารเมื่อเทียบกับสิมที่เคยพบในแผ่นดินอีสานทั้งหมด 184
รูปที่ 4.279 ประตูโขลงแบบมอญวัดศรีจุมพล บ้านโนนใหญ่ อำเภอเขื่องในจังหวัดอุบลราชธานี 186
รูปที่ 4.280 พระประธานเป็นพระพุทธรูปหินอ่อนแบบพม่าได้มาจากเมืองย่างกุ้ง 186
รูปที่ 4.281 รูปแบบหลังคาของหอไตรกลางน้ำที่วัดทุ่งศรีเมือง ย่อมมีความโยงใยเกี่ยวข้องกับรูปแบบการซ้อนชั้นของหลัง กับทางมอญ 186
รูปที่ 4.282 สิมที่วัดปทุมคงคา ที่อำเภอสุวรรณภูมิ จังหวัดร้อยเอ็ด ซึ่งเชื่อกันว่าเป็นฝีมือช่างญวน เมื่อดูจากรูปแบบน่าจะเป็นแบบมอญ 186
รูปที่ 4.283 ตัวอย่างการประดับหลังคาโดยการก่อผนังเสริมให้เป็นแบบคอสองตามแบบอาคารของพม่า ซึ่งมีชื่อเรียกเฉพาะว่า หลังคาแบบทวาย 186
รูปที่ 4.284 วัดพุทธสีมา บ้านปลือยใหญ่ อำเภอสุวรรณภูมิ จังหวัดร้อยเอ็ด มีพัฒนาการสืบทอดทางงานช่างในส่วนโครงสร้างของหลังคา 186

รูปที่ 4.285 ตัวอย่างหลังคาทรงทวายที่หอไตร ที่วัดบ้านนาเวียง อำเภอทรายมูล จังหวัดยโสธร 188
รูปที่ 4.286 วัดสว่างอารมณ์ บ้านโนนทัน อำเภอหนองเรือ จังหวัดขอนแก่น มีส่วนประดับของหลังคาในแบบเชตวัน 188
รูปที่ 4.287 หอแจก ในวัดศรีมณฑา ตำบลโพนทราย จังหวัดมุกดาหาร 188
รูปที่ 4.288 ตัวอย่างโครงสร้างหลังคาเป็นแบบเบงกาลี 188
รูปที่ 4.289 ตัวอย่างหอไตรประดับหลังคาแบบเบงกาลีวัดไตรภูมิ บ้านผือฮี อำเภอจตุรพักตรพิมาน จังหวัด
ร้อยเอ็ด 188
รูปที่ 4.290 ตัวอย่างหลังคาทรงเบงกาลี ที่วัดศรีษะเกษ ในเมืองเวียงจันทน์

สปป.ลาว 188
รูปที่ 4.291 วัดธรรมรังษีนิคมเขต ตำบลบุ้งค้า อำเภอเลิงนกทา จังหวัดยโสธร 190
รูปที่ 4.292 สิมวางผังพื้นแปลนแบบมีมุขหน้าแบ่งเป็น 4 ช่วงเสา ไม่นับรวมมุขหน้า 190
รูปที่ 4.293 มุขหน้าทำทางขึ้นลง 3 ด้าน ตรงกลางมุข 1 ช่อง และด้านข้าง อย่างละ 1 ช่อง 190
รูปที่ 4.294 พญานาคแบบที่คุ้นเคยในพื้นถิ่น ถ้าเป็นแบบช่างญวนจะออกไปทาง มังกรแบบมีหงอนไก่ประดับเป็นส่วน
ใหญ่ 190
รูปที่ 4.295 ซุ้มวงโค้งทางด้านข้าง 1 ซุ้ม ในขณะที่ทางด้านหน้า ประดับด้วย จำนวน 3 ซุ้ม ตามแบบนิยมของฝีมือช่าง
ญวน 190
รูปที่ 4.296 วัดศรีสว่างมงคล จังหวัดอุดรธานี ซึ่งได้สร้างตามแบบอย่างเดียวกัน ของทางเข้ามุขหน้า 190
รูปที่ 4.297 คิ้วที่ล้อตามซุ้มวงโค้งทำเป็นแบบคิ้วเหลี่ยมนูนขึ้นมาตรงกลาง ถือเป็น แห่งแรกที่ทำการประดับในรูปแบบที่กล่าวถึง 192

สารบัญรูป (ต่อ)

หน้า

รูปที่ 4.298 ในส่วนของผนังด้านข้างระหว่างช่วงเสายกเว้นช่วงเสาที่ 4 ก่อผนังทึบ นอกนั้นเจาะช่องหน้าต่างสี่เหลี่ยม 192
รูปที่ 4.299 ช่องหน้าต่างด้านบนประดับคิ้ววงโค้งตามขนาดความกว้างของหน้าต่าง จึงทำให้เกิดพื้นที่ว่างภายในซุ้มวงโค้ง 192
รูปที่ 4.300 บริเวณด้านหน้าทางเข้าทางผนังสกัด ที่ด้านข้างพบภาพปูนปั้นรูปบุคคล ยืน ทางด้านขวากะเทาะหลุดหายไป 192
รูปที่ 4.301 ส่วนบนเหนือซุ้มวงโค้งขึ้นไปจรดคานใต้จั่ว และเหนือขึ้นไปจากคาน เว้นพื้นที่ประดับเสาตุ๊กตาหลอก ตั้งขึ้นไปจนถึงขื่อใต้กรอบจั่วอีกชั้น 192
รูปที่ 4.302 กรอบหน้าจั่วทางด้านหน้าและด้านหลัง ประดับเป็นรูปมังกรเฉพาะส่วน หัวที่ทราบกันดีแล้วว่าคือ รอง หรือมังกรเวียดนาม 192
รูปที่ 4.303 วัดฟ้าหยาด บ้านฟ้าหยาด ตำบลฟ้าหยาด อำเภอมหาชนะชัย

จังหวัดยโสธร 194
รูปที่ 4.304 สิมวางในผังแปลนแบบมีมุขหน้า 3 ช่วงเสา ไม่นับรวมมุขหน้า 194
รูปที่ 4.305 ฐานรองรับตัวอาคารเป็นฐานบัวซ้อนกัน 2 ชั้น จัดอยู่ในกลุ่มฐานสูง ที่พบเฉพาะแถบจังหวัดยโสธร และจังหวัดอุบลราชธานี 194
รูปที่ 4.306 บันไดทำทางขึ้นด้านหน้ามุขทางเดียว พนักราวบันไดเจาะเป็นช่อง สี่เหลี่ยมแบบเป็นซี่ ไม่มีการปั้นประดับส่วนบนของราวบันได 194
รูปที่ 4.307 เหนือขึ้นไปจากซุ้มวงโค้งช่างปล่อยพื้นที่โล่งจนสุดจั่วสามเหลี่ยมบน โดยใช้เสาร่วมในคู่หน้ายืดสูงกว่าเสาร่วมนอกที่ส่วนปลายสุดของหัวเสา 194
รูปที่ 4.308 ส่วนทางด้านข้างมุขประดับซุ้มวงโค้งตามแบบอย่างทางด้านหน้ามุข ผนังด้านข้างเจาะช่องหน้าต่าง กรอบทรงสามเหลี่ยม ประดับเครื่องหมายกากบาททั้ง 2 ข้าง 194
รูปที่ 4.309 ตัวอย่างชุมชนพื้นถิ่น ที่มีความโยงใยกับวัฒนธรรมลาวล้านช้าง ที่วัดโพธิ์นาพึง อำเภอนาแห้ว จังหวัดเลย เป็นต้น 196
รูปที่ 4.310 ตัวอย่างสิมวัดท่าคก ในอำเภอเชียงคาน จังหวัดเลย ถูกปรับเปลี่ยนรูปแบบไปตามยุคสมัย ซึ่งสิมถูกปรับเปลี่ยนในช่วงหลังฝรั่งเศสเข้ามา 196
รูปที่ 4.311 ช่างญวนมีบทบาทในการออกแบบ ควบคุมการก่อสร้างมากขึ้นเมื่อเทียบกับอำเภอเชียงคาน กับจังหวัดหนองคาย 196
รูปที่ 4.312 ช่างญวนได้ผสมผเสความต้องการของชุมชนในพื้นถิ่น ดังที่ได้สะท้อนออกมาในงานก่อสร้าง 196
รูปที่ 4.313 ช่างญวนได้แสดงฝีมืออย่างเต็มที่ในเรื่องของการประดับตกแต่ง ที่โดดเด่นคือการก่อซุ้มวงโค้งแบบหูกระเช้า 196
รูปที่ 4.314 กลุ่มที่ 1.4 เป็นกลุ่มที่ช่างญวนได้มีอิสระในการออกแบบเต็มที่ทั้งหมด ซึ่งมีจุดเด่นคือ การประดับหินหลักเป็นยอดซุ้มวงโค้ง 196
รูปที่ 4.315 วัดหัวเวียงรังษี บ้านธาตุพนม ตำบลธาตุพนม อำเภอธาตุพนม จังหวัดนครพนม 198
รูปที่ 4.316 ฐานบัวเป็นฐานบัวลูกแก้วอกไก่ 198
รูปที่ 4.317 ประตูทางเข้า 3 ช่องทาง ที่ผนังด้านหน้า 198

สารบัญรูป (ต่อ)

หน้า

รูปที่ 4.318 ประตู 2 ช่องทางที่ผนังด้านหลัง 198
รูปที่ 4.319 บันไดทางขึ้นทุกช่องทำด้านหน้าผายออก ตามแบบรสนิยมฝีมือช่างญวน 198
รูปที่ 4.320 ผนังด้านข้างภายนอกเจาะเป็นช่องหน้าต่าง 5 ช่อง ตามช่วงเสา เหนือช่องหน้าต่างประดับด้วยวงโค้งและเส้นคิ้วบัว 198
รูปที่ 4.321 ส่วนกรอบจั่วด้านหลังมีการประดับรูปครุฑ ตามแบบอย่างสิ่งก่อสร้างจากทางราชการในจังหวัดนครพนม 200
รูปที่ 4.322 สิมทรงโรงที่วัดปากคาน เมืองหลวงพระบาง สปป. ลาว 200

รูปที่ 4.323 สิมทรงโรงแบบมีคอสองยืด ที่วัดมหาธาตุ เมืองหลวงพระบาง สปป. ลาว 200
รูปที่ 4.324 ทางขึ้นลงที่วัดหัวเวียงรังษี ทำแตกต่างจากสิมที่เป็นตัวอย่างทรงโรง ในเมืองหลวงพระบาง สปป. ลาว 200
รูปที่ 4.325 ตัวอย่างสิมทรงโรงวัดโคกศรีษะเกษ อำเภอปักธงชัย ที่น่าจะมีความ เชื่อมโยงกับสิมที่วัดหัวเวียงรัง
ษี 200
รูปที่ 4.326 ตัวอย่างสิมทรงโรงที่วัดประทุมทอง อำเภอท่าตูม จังหวัดสุรินทร์ อีก 1 หลัง ที่น่าจะมีส่วนเชื่อมโยงกับวัดหัวเวียงรัง
ษี 200
รูปที่ 4.327 วัดพัฒนสีลาบ้านฝาง ตำบลบ้านฝาง อำเภอกระนวน จังหวัดขอนแก่น 202
รูปที่ 4.328 ความพิเศษของสิมทรงโรงหลังนี้ คือการประดับในส่วนฐาน และผนัง ด้าน
ข้าง 202
รูปที่ 4.329 ผนังด้านข้างที่มีการประดับช่องแสงแบบ สัญลักษณ์เครื่องหมายบวก ที่ต้นแบบมาจากเวียดนาม 202
รูปที่ 4.330 การประดับในส่วนฐานที่วัดเทพบูรพา อำเภอเมือง จังหวัดขอนแก่น 202
รูปที่ 4.331 เหนือส่วนฐานบัวรองรับอาคารขึ้นไปช่างแบ่งเป็นช่องๆ 202
รูปที่ 4.332 การประดับลายดอกสี่กลีบมีแหล่งต้นแบบมาจาก วัดสระบัวทอง จังหวัด
ขอนแก่น 202
รูปที่ 4.333 ช่องว่างระหว่างช่วงเสาด้านข้าง ช่างได้ทำคิ้วบัวลดหลั้น 2 เส้น โดยรอบเป็นกรอบ 204
รูปที่ 4.334 การประดับคิ้วลดหลั้น ได้ปรากฏที่อาคารทางด้านหลัง และระเบียง ทางเดินในพระราชวังเว้มาก่อนในประเทศเวียดนาม 204
รูปที่ 4.335 ช่างได้แสดงการก่อช่องแสงโดยการวางอิฐทับซ้อนสลับเป็นช่องแสงรูป เครื่องหมายบวก ของผนังด้านข้างเพื่อเป็นช่องแสง 204
รูปที่ 4.336 ต้นแบบการประดับแบบสัญลักษณ์ เครื่องหมายบวก ที่ระเบียงทาง เดินด้านปีกขวา ในพระราชวังเว้ ประเทศเวียดนาม 204
รูปที่ 4.337 ส่วนทางด้านผนังสกัดหลังประดับเฉพาะคิ้วบัวเป็นกรอบแบบด้านข้าง 204
รูปที่ 4.338 ส่วนบนโครงสร้างหลังคาคุลมทำเพิ่มในภายหลัง ที่กรอบหน้าจั่วประดับ ด้วยแว่นแก้วทั้งหมด รวมทั้งกรอบด้านหลัง หลังคาผืนเดียวตามแบบฝีมือ ช่าง
ญวน 204

สารบัญรูป (ต่อ)

หน้า

รูปที่ 4.339 วัดโพธิ์เจติยาราม บ้านเหล่าฮก ตำบลหนองผือ อำเภอเมืองสรวง จังหวัดร้อยเอ็ด 206

รูปที่ 4.340 หลักฐานแสดงถึงมุขทางด้านหน้าเป็นส่วนที่ต่อเติมขึ้นในภายหลัง 206
รูปที่ 4.341 หลักฐานสนับสนุนจากการประดับลวดลายที่ฐาน และลายบัวหัวเสา ในส่วนของตัวอาคารมีการแบ่งกลีบบัวมากกว่า บริเวณที่หัวเสาของมุขหน้า จึงจัดเป็นสิมทรงโรง 206
รูปที่ 4.342 การประดับหลังคาซ้อนชั้น ที่มีชื่อเรียกว่า หลังคามัทราสทาเลปอ แบบ 2 ชั้น มีคอสอง 1 ชั้น 206
รูปที่ 4.343 การซ้อนชั้นหลังคาที่วัดเจริญราษฎร์ อำเภอพนมไพร จังหวัดร้อยเอ็ด 206
รูปที่ 4.344 การซ้อนชั้นหลังคาแบบพม่าจากเมืองมะละแหม่งที่วัดสว่างอารมณ์ อำเภอหนองเรือ จังหวัดขอนแก่น 206
รูปที่ 4.345 วัดโพธิ์ชัย ตำบลหนองห้าง อำเภอกุฉินารายณ์ จังหวัดกาฬสินธุ์ 208
รูปที่ 4.346 สิมวัดโพธิ์ชัยกล่าวกันว่าสร้าง พ.ศ. 2464 208
รูปที่ 4.347 จากรูปแบบรายละเอียดในการก่อสร้างผิดไปจากแบบฉบับนิยม ต้นแบบของฝีมือช่างญวนอยู่
มาก 208
รูปที่ 4.348 ทางขึ้นทำเป็นแบบลดระดับ 2 ชั้น 208
รูปที่ 4.349 ตรงกลางคือทางเข้าที่ยกระดับเป็นชั้นที่ 2 มีบันไดทางขึ้น 1 ขั้น ขนาบด้วยหัวเสาเหลี่ยม มีราวระเบียงเจาะช่องสี่เหลี่ยมเป็นชี่ๆ โดยรอบ 208
รูปที่ 4.350 ตัวอย่างการประดับพนักทางขึ้นด้านหน้า ที่วัดกลางท่าอุเทน วัดโพธิ์ชัย อำเภอท่าอุเทน จังหวัดนครพนม 208
รูปที่ 4.351 วงโค้งผิดสัดส่วนดูไม่ใช่การก่อสร้างในรูปแบบของฝีมือช่าง
ญวน 210
รูปที่ 4.352 ตัวอย่างสิมสร้างตามแบบฝีมือช่างญวน ที่วัดโนนสว่าง อำเภอพิบูลย์รักษ์ จังหวัดอุดรธานี สัดส่วนวงโค้งไม่ได้
ส่วน 210
รูปที่ 4.353 ตัวอย่างการก่อสร้างด้วยฝีมือช่างญวน สัดส่วนของวงโค้งเมื่อดูแล้วได้สัดส่วน คมชัดรวมถึงสุนทรียภาพที่สะท้อนออกมา คือความเป็นช่างญวน ที่วัดโพธิ์ชัย
นครพนม 210
รูปที่ 4.354 การประดับซุ้มวงโค้งแบบลดระดับอีกครั้งภายหลังจากนี้ คือที่วัดกลางโกสุมพิสัย อำเภอโกสุมพิสัย จังหวัดมหาสารคาม 210
รูปที่ 4.355 เหนือกรอบซุ้มวงโค้งประตูทางเข้าแวดล้อมไปด้วยลวดลายร่องลึก คือลายมงคลหยูอี้ 210
รูปที่ 4.356 ส่วนบนโครงสร้าหลังคา ทำแบบผืนเดียวแบบนิยมของช่างญวน 210
รูปที่ 4.357 วัดสะพานคำ ตำบลสะพานคำ อำเภอเมือง จังหวัดสกลนคร 212
รูปที่ 4.358 ระเบียงทางด้านหน้า ซึ่งทำทางขึ้นด้านข้างทั้ง 2 ทาง 212
รูปที่ 4.359 พนักระเบียงวัดสะพานคำทำเป็นรูปนาค ด้านล่างพนักเจาะช่องลูกกรงสี่เหลี่ยมทางตั้งแบบนิยมของช่างญวน 212
รูปที่ 4.360 กรอบบานประตูสลักลวดลายก้านขดรอบซึ่งภายในทำเป็นลายมงคลอวั้นจื้อจิ่น หรือตัวอวั้น 212

สารบัญรูป (ต่อ)

หน้า

รูปที่ 4.361 ผนังด้านข้างทั้ง 2 ด้าน คือประเด็นพิเศษของสิมวัดสะพานคำที่ต้องกล่าวถึงคือการประดับช่องแสง 212
รูปที่ 4.362 ศิลาแลง คือวัสดุข้อจำกัดในพื้นที่ ที่ช่างญวนต้องใช้ในการก่อสร้างสิมเกือบทุกหลังในช่วงที่นิยมการก่อร้างแบบฝีมือช่างญวน 212
รูปที่ 4.363 วัดพุทธสีมาบ้านกุดฉิม ตำบลกุดฉิม อำเภอธาตุพนม จังหวัดนครพนม 214
รูปที่ 4.364 ผนังทางด้านหน้าตรงกลางทำเป็นช่องประตูประดับตามแบบอย่างที่ซุ้มในเรือนธาตุขององค์พระธาตุพนม 214
รูปที่ 4.365 ต้นแบบการประดับที่พระธาตุพนม ให้กับซุ้มประตูทางเข้าวัดพัทธสีมาบ้านกุดฉิม 214
รูปที่ 4.366 ภายในซุ้มประดับด้วยหน้ากาล ใช้มือจับขอบวงกบประตูทั้ง 2 ข้าง 214
รูปที่ 4.367 การประดับภาพบุคคลในซุ้มวงโค้งมักพบการประดับดังกล่าว เฉพาะสิมที่มีการก่อสร้างหลังคาซ้อนชั้นเท่านั้นในภาคอีสานทุกหลัง 214
รูปที่ 4.368 “สนุยยวนเซาว์” ชื่อเรียกเฉพาะหลังคารูปแบบนี้ ในประเทศพม่าได้มาปรากฏที่หลังคาวัดพุทธสีมา บ้านกุดฉิม อำเภอธาตุพนม จังหวัดนครพนม 214
รูปที่ 4.369 รูปครุฑพ่าย์ เป็นการแสดงถึงพระราชอาณาจักรของประเทศไทยใช้ในสมัยรัชกาลที่ 6 เป็นต้นไป 216
รูปที่ 4.370 ด้านข้างทั้ง 2 ด้านของตัวสิม ช่วงเสาแรกประดับเส้นคิ้ววงโค้งเหนือกรอบหน้าต่าง ด้านข้างซ้าย และขวา ประดับลวดลายพรรณพฤษามีรูปบุคคลพนมมือด้านบน 216
รูปที่ 4.371 ด้านล่างเจาะเป็นช่องสี่เหลี่ยมทางตั้ง 216
รูปที่ 4.372 ถัดมาในช่วงเสาที่ 2 ของผนัง มีการแบ่งพื้นที่ออกเป็น 2 ส่วน โดยใช้การประดับเส้นคิ้วลวดบัวเป็นตัวแบ่ง 216
รูปที่ 4.373 ตัวอย่างการประดับลวดลายที่เกิดขึ้นมาก่อนหน้านั้นที่ พระราชวังเว้ประเทศเวียดนาม 216
รูปที่ 4.374 ส่วนบนกรอบจั่วทางด้านหน้าปล่อยโล่ง มีการประดับครุฑเฉพาะบนมุมสุดของจั่ว ส่วนทางด้านหลังประดับซุ้มวงโค้ง 3 ซุ้ม 216
รูปที่ 4.375 จารึกบนผนังระบุถึงปีที่สร้าง 218
รูปที่ 4.376 ฐานรองรับอาคารสิม เป็นแบบบัวลูกแก้วอกไก่ 218
รูปที่ 4.377 ด้านหน้าสิมวัดบูรพาราม ตำบลโพนทองอำเภอเรณูนคร จังหวัดนครพนม 218
รูปที่ 4.378 การประดับฐานคิ้วรองรับซุ้มวงโค้ง ที่วัดบูรพาราม จังหวัดนครพนม 218
รูปที่ 4.379 เปรียบเทียบกับอาคารทางราชการไทย ที่ตึกเรียนเก่า ปัจจุบันคือ

พิพิธภัณฑ์เมืองอุดรธานี การประดับในแบบเดียวกันกับวัดบูรพาราม 218
รูปที่ 4.380 การประดับเส้นคิ้วคือแบบนิยมมาตั้งแต่หลังแรกๆ ตัวอย่าง เช่น ศาลหลังเก่า จังหวัดนครพนม เป็นต้น 218
รูปที่ 4.381 บนสุดของเสาหลอกด้านหน้า ตรงบริเวณช่วงเสาตรงกลางประดับแว่นแก้วในแบบพื้นถิ่นนิยม

สารบัญรูป (ต่อ)

หน้า

รูปที่ 4.382 ช่วงเสาตรงกลางสอบขึ้นไป โดยตรงกลางปลายสุดประดับดอกไม้กลมที่ประดับแว่นแก้ว ถัดต่ำลงมาประดับดอกไม้ในกระถาง 220
รูปที่ 4.383 การประดับแว่นแก้วมีมาก่อนหน้านั้นอยู่ที่วัดโพธิ์ศรีแก้ว อำเภอดงหลวง จังหวัดมุกดาหาร 220
รูปที่ 4.384 การประดับลวดลายเพิ่มเติมทางด้านข้างสิม ที่วัดบูรพาราม อำเภอเรณูนคร จังหวัดนครพนม 220
รูปที่ 4.385 ทางด้านกรอบจั่วทำลวดลายดอกสี่กลีบในช่องสี่เหลี่ยม รวมถึงพื้นที่ว่างซ้ายขวาที่ถูกประดับด้วยลายดอกกลมและดอกสี่เหลี่ยมข้าวหลามตัด 220
รูปที่ 4.386 ช่างทำลายดอกสี่เหลี่ยมข้าวหลามตัดขนาบกรอบสี่เหลี่ยมที่ทำลายขุรขระ ส่วนช่วงเสาที่ 2 และ 3 ก่อผนังทึบบริเวณพื้นที่ในซุ้มวงโค้งถูกลดระดับลง 220
รูปที่ 4.387 วัดสิงห์ทองเจติยาราม ตำบลสิงห์ทองเจติยาราม อำเภอโพนพิสัย จังหวัดหนองคาย 222
รูปที่ 4.388 สิมทรงโรงวัดอุทุมพร บ้านเดื่อ อำเภอเมือง จังหวัดหนองคาย คือแบบเดียวกับวัดสิงห์ทองเจติยาราม 222
รูปที่ 4.389 ส่วนฐานที่ประดับเป็นแบบบัวลูกแก้วอกไก่ ทำบันไดทางขึ้นด้านหน้า 222
รูปที่ 4.390 ซุ้มวงโค้งตรงกลางเหนือกรอบวงกบประตู ขนาบด้วยซุ้มวงโค้งก่อทึบตันทั้งสองด้าน ซึ่งทางด้านล่างทั้ง 2 ข้าง 222
รูปที่ 4.391 สิมฝีมือช่างญวนในพื้นที่ใกล้เคียง เช่นที่วัดอุทุมพร และวัดศิริลุกาลัย อำเภอเมือง จังหวัดหนองคาย ทั้ง 2 หลังล้วนมีอายุในการสร้างเก่ากว่า มีการประดับซุ้มวงโค้ง 3 ซุ้ม 222
รูปที่ 4.392 ด้านข้างที่ประดับคิ้วของหัวเสารับซุ้มวงโค้งทางด้านข้างแทน รวมถึงการก่อบริเวณภายในพื้นที่ของซุ้มวงโค้งก็เช่นเดียวกัน ซึ่งเคยปรากฏมาก่อนหน้าแล้วที่วัดโพธิ์ชัย อำเภอกุฉินารายณ์ จังหวัดกาฬสินธุ์ 222
รูปที่ 4.393 ด้านข้างของตัวสิมเหมือนกันทั้ง 2 ด้าน คือ มีเสาของซุ้มวงโค้งลอยโดดขึ้นมา และช่องแสงแบบชี่ลูกกรงมีกรอบคิ้วบัวซึ่งลดระดับพื้นแบบผนังสกัดทางด้านหน้า 224
รูปที่ 4.394 การก่อผนังทึบปิดทับช่องว่างในพื้นที่ซุ้มวงโค้ง และชี่ลูกกรงของพนักดูได้จากร่องรอยที่ปรากฏทั้งภายในและภายนอกสิม 224
รูปที่ 4.395 ช่องแสงแบบชี่ลูกกรง เป็นแบบที่เคยปรากฏมาก่อนหน้าที่วัดหอไตร

เหล่าใหญ่ อำเภอกุฉินารายณ์ จังหวัด
กาฬสินธุ์ 224
รูปที่ 4.396 ผนังสกัดด้านหลังถัดลงมาจากชื่อ มีร่องรอยของการอุดช่องแสงแบบ
ซี่ลูกกรงสี่เหลี่ยม ที่ประดับเรียงติดกัน 4 ช่อง 224
รูปที่ 4.397 กรอบจั่วด้านหน้าถูกสร้างครอบด้วยโครงหลังคาที่ยื่นต่อออกมา
ไม่สามารถมองเห็นได้ 224

สารบัญรูป (ต่อ)

หน้า

รูปที่ 4.398 ด้านหลังจั่วถูกแบ่งออกเป็น 2 ส่วนเท่าๆ กัน มีการประดับลวดลาย
เครือเถา แบบฝีมือช่างญวน ส่วนบนหลังคาประดับโหง่ ตัวรวยแบบ
พื้นถิ่นอีสาน 224
รูปที่ 4.399 วัดปทุมคงคา ตำบลเมืองบัว อำเภอเกษตรวิสัย จังหวัด
ร้อยเอ็ด 226
รูปที่ 4.400 ฐานรองรับตัวอาคารเป็นแบบลูกแก้วอกไก่ 226
รูปที่ 4.401 การประดับเสาตรงมุมทั้ง 4 ด้านของสิมมีความแตกต่างจากที่อื่นๆ 226
รูปที่ 4.402 การประดับคิ้วฐานบัวที่รองรับตัวอาคารสิมประดับพาดผ่านในไปใน
บริเวณหน้าเสา คล้ายกับแบบของการประดับฐานที่วัดไชยศรี
อำเภอเมือง จังหวัดขอนแก่น เท่านั้น 226
รูปที่ 4.403 ด้านข้างที่เป็นช่องหน้าต่าง ที่เจาะเฉพาะช่วงเสาที่ 1 และ 2 ส่วน
ช่วงเสาสุดท้ายก่อผนังทึบ ซึ่งเป็นแบบปกติรสนิยมของพื้นถิ่นอีสาน 226
รูปที่ 4.404 หลังคาที่วัดปทุมคงคามีการก่อสร้างแบบเค้าโครงของหลังคาคอสอง
เช่นเดียวกัน แต่ใช้วิธีการก่อผนังสกัดทั้งด้านหน้าและด้านหลังต่อยืด
ขึ้นแทน ถือเป็นพัฒนาการทางเทคนิคเชิงช่างได้เป็นอย่างดี 226
รูปที่ 4.405 วัดพัทธสีมามังคลาราม ตำบลช้างเผือก อำเภอสุวรรณภูมิ
จังหวัดร้อยเอ็ด 228
รูปที่ 4.406 สิมเป็นแบบที่ยืดสูงกว่าปกติทั่วไปมองผ่านๆ ตา เป็นสิมแบบพื้นถิ่น
เมื่อศึกษาอย่างละเอียดเป็นฝีมือของช่างญวน 228
รูปที่ 4.407 ตัวสิมวางในขอบเขตของกำแพงแก้ว ซึ่งปกติสิมแบบฝีมือช่างญวนที่
พบส่วนน้อยในการสร้าง แบ่งช่วงเสาออกเป็น 3 ช่วงเสา 228
รูปที่ 4.408 ทำบันไดทางขึ้นทางด้านหน้า มีพนักระเบียงประดับเป็นรูปพญานาค
รูปที่ 4.409 ทางด้านหน้าทำทางขึ้นตรงกลาง มีซุ้มวงโค้งแบบอย่างที่คล้ายกับ
ซุ้มโค้งที่ประดับอยู่ในส่วนของกรอบจั่วด้านหลังของสิมที่วัดพุทธสีมา
บ้านกุดฉิม อำเภอธาตุพนม จังหวัดนครพนม 228
รูปที่ 4.410 ภายในประดับด้วยพระพุทธองค์ประทับยืน พระหัตถ์ขวาจับสังฆาฏิ
ทั้ง 2 ข้าง 228
รูปที่ 4.411 การประดับกลีบบัวแบบกาบพรหมศร ซึ่งในภายหลังยังได้มีการส่ง
ผ่านไปยังวัดหนองนางตุ้ม อำเภอเมือง จังหวัดยโสธร 230

รูปที่ 4.412 ด้านข้าง ทำซุ้มหน้าต่างแบบมีใบหน้าภายในซุ้ม 230
รูปที่ 4.413 ผนังสกัดด้านหลังถูกแบ่งด้วยเสาหลอก และปรากฏพระพุทธองค์ประทับยืนพนมมือทั้ง 2 ช่อง ในซุ้มแบบเรือนแก้ว 230
รูปที่ 4.414 วัดพุทธสีมามังคลาราม เป็นแหล่งแรกที่มีการประดับรูปพญานาคขดอยู่ 2 ตัวหันหน้าเข้าหากัน 230
รูปที่ 4.415 บนสุดประดับรูปคุรฑ ในมือจับก้านดอกไม้ทั้ง 2 ข้าง 230
รูปที่ 4.416 ส่วนประกอบสุดท้าย คือโครงสร้างหลังคา ทำแบบมีการยืดต่อขึ้นของหลังแบบคอสอง ตามแบบรสนิยมของ
พม่า 230
รูปที่ 4.417 วัดโพธิ์ชัย ตำบลโพธิ์ชัย อำเภออากาศอำนวย จังหวัดสกลนคร 232

สารบัญรูป (ต่อ)

หน้า

รูปที่ 4.418 สิมวางในผังสี่เหลี่ยมผืนผ้า มีระเบียงต่อยื่นทางด้านหน้า มุมหลังคาลาดเอียงแบบจันทับ 232
รูปที่ 4.419 บริเวณพนักระเบียงก่อประดับด้วยช่องสี่เหลี่ยมแบบซี่ ตามแบบสิมญวน แต่ที่นี้มีขนาดใหญ่กว่าปกติ 232
รูปที่ 4.420 ส่วนฐานคือความคุ้นเคยตามแบบรสนิยมพื้นถิ่นอีสาน คือบัวลูกแก้ว
อกไก่ 232
รูปที่ 4.421 ด้านข้างผนังทั้ง 2 ด้าน ทำตามแบบอย่างเดียวกัน ในช่วงต้นๆ ของผนังทางด้านหน้า เจาะเป็นช่องแสงแบบเดียวกับด้านหน้าในตำแหน่ง
เดียวกัน 232
รูปที่ 4.422 ส่วนบนปล่อยโล่งไม่มีการประดับลวดลายใดๆ เป็นช่างในชุมชนดังกล่าวได้รับสืบทอดจากสิมแบบฝีมือช่างญวน ที่สร้างขึ้นก่อนหน้านั้น แล้วจึงได้สร้างตาม 232
รูปที่ 4.423 วัดโพธิ์ศรีจันทร์ บ้านห้วยหีบเหนือ ตำบลตองโขบ อำเภอโคกศรีสุพรรณ จังหวัดสกลนคร 234
รูปที่ 4.424 สิมก่อผนังทึบในส่วนช่วงเสาแรก และทำแบบซุ้มวงโค้งมีพนักในช่วงเสาที่ 2 และ 3 คล้ายกับว่าสลับด้านกัน 234
รูปที่ 4.425 ผนังสกัดหลัง ของวัดโพธิ์ศรีจันทร์ สังเกตการก่อผนัง โดยปรกติตำแหน่งพระประธาน ต้องก่อผนังทึบทางด้านข้างเสมอในทุกหลัง 234
รูปที่ 4.426 การประดับตกแต่งทางด้านหน้าและด้านหลังไม่แตกต่างกันมากนัก 234
รูปที่ 4.427 ผนังทางเข้ามีการประดับลายแว่นแก้วในกรอบสี่เหลี่ยม รวมถึงการแบ่งซุ้มวงโค้งแบบลดระดับทางด้านข้างของประตูทางเข้า มีขนาดลงตัวกับผนัง 234
รูปที่ 4.428 หลักฐานจากภาพถ่ายดาวเทียม ทางเข้าวัดจากหมู่บ้านทางเดียว 234
รูปที่ 4.429 วัดโกศลมัชฌิมาวาส ตำบลบ้านกลาง อำเภอเมือง จังหวัดนครพนม 236

รูปที่ 4.430 ซุ้มวงโค้งยอดแหลมแบบเท่าๆ กัน 3 ซุ้ม บริเวณ 4 หน้าเสาประดับลวดลายทั้งหมด ยกเว้นเสาริมด้านข้างทั้ง 2 ต้น 236
รูปที่ 4.431 ด้านข้างช่วงเสาแรกเป็นทางเข้าทั้ง 2 ข้าง เหนือกรอบประตูทางเข้าขึ้นไปเป็นซุ้มวงโค้งแบบเดียวกับผนังด้านหน้าทั้งหมด 236
รูปที่ 4.432 ทางด้านหลังสับเปลี่ยนกันเล็กน้อย โดยยังคงทำตามอย่างผนังสกัดด้านหน้า ยกเว้นก่อผนังทึบในพื้นที่ซุ้มวงโค้งทั้งหมด 236
รูปที่ 4.433 กรอบหน้าจั่วประดับคุรฑกับพญานาคเต็มพื้นที่ ถัดขึ้นไปเป็นเรื่องมณีเมฆขลา บนสุดคือภาพราหูอมจันทร์ ตรงกลางดวงจันทร์ประดับแว่นแก้ว
สี่เหลี่ยม 236
รูปที่ 4.434 เข้าสู่ภายในตัวสิมช่วงเสาแรกต่อกับช่วงเสาที่ 2 มีกำแพงสูงขนาดย่อมกั้นเอาไว้ทำช่องทางเข้าพอ
ประมาณ 236
รูปที่ 4.435 ภาพถ่ายเก่าวัดศรีบุญเรือง ตำบลบัวเงิน อำเภอน้ำพอง จังหวัด
ขอนแก่น 238

สารบัญรูป (ต่อ)

หน้า

รูปที่ 4.436 ภาพถ่ายเก่าสิมด้านหลัง วัดศรีบุญเรือง 238
รูปที่ 4.437 ภาพถ่ายเก่าขยายส่วนการประดับรูปคุรฑ 238
รูปที่ 4.438 การประดับแบบมีพื้นที่ภายในซุ้มเริ่มต้น ที่วัดยอดลำธาร จังหวัดสกลนครเป็นแห่งแรก ในอาคารประเภทสิม 238
รูปที่ 4.439 ความนิยมในการประดับซุ้มประตูหน้าต่าง ได้สืบเนื่องมาให้กับสิมรุ่นหลัง ตัวอย่างที่วัดโพธิ์ชัยวัฒนาราม อำเภอพนมไพร จังหวัดร้อยเอ็ด 238
รูปที่ 4.440 ภาพขยายซุ้มทางเข้าที่ วัดโพธิ์ชัยวัฒนาราม อำเภอพนมไพร จังหวัดร้อยเอ็ด 238
รูปที่ 4.441 วัดบูรพาราม บ้านโนนเปลือย ตำบลโนนเปลือย อำเภอกุดชุม จังหวัดยโสธร 240
รูปที่ 4.442 สิมวางไว้ในผังสี่เหลี่ยมผืนผ้าแบ่งออกเป็น 3 ช่วงเสา ซึ่งเป็นปกติของสิมฝีมือช่างญวนและในพื้นถิ่น
อีสาน 240
รูปที่ 4.443 ฐานรองรับประดับด้วยบัวลูกแก้ว บันไดทางขึ้นด้านหน้ายกพื้นสูงเป็นลานพื้นที่พอประมาณก่อนเข้าสู่ประตู 240
รูปที่ 4.444 ทางเข้าตรงกลางมีความสูงกว่าซุ้มด้านข้างเล็กน้อย ส่วนด้านข้างไม่มีพนักกั้นทางด้าน
ล่าง 240
รูปที่ 4.445 ตัวอย่างแบบการก่อพนักระเบียง ที่เคยปรากฏมาก่อน

ที่วัดศรีนันทวาราม อำเภอหนองสูง จังหวัดมุกดาหาร เป็นต้น 240
รูปที่ 4.446 กรอบจั่วด้านหลังประดับรูปบุคคลในมือถือดอกไม้ 240
รูปที่ 4.447 ต้นเค้าสิมทรงโรงในแบบฝีมือช่างญวน ได้แบบมาจากสิมในจังหวัดนครราชสีมา และสุรินทร์เป็นหลัก 242
รูปที่ 4.448 ตัวอย่างสิมทรงโรงที่วัดเหนือ อำเภอรัตนบุรี จังหวัดสุรินทร์ ต้นเค้าสำหรับสิมทรงโรงในแบบฝีมือช่างญวน 242
รูปที่ 4.449 การตกแต่งในแบบรสนิยมของช่างญวน ล้วนมีความแตกต่างกันออกไปในทุกๆ หลังสะท้อนให้เห็นถึงบริบทแห่งอิสระในการรังสรรค์ 242
รูปที่ 4.450 ส่วนหลังคามีการปะปนกับวัฒนธรรมต่างถิ่นอยู่บ้าง เช่นในส่วนของหลังคาที่มาจากเมืองมะละแหม่ง ในประเทศพม่า 242
รูปที่ 4.451 ฝีมือช่างญวนกับฝีมือช่างพื้นถิ่นปะปนเรื่องราวการประดับได้อย่างลงตัว 242
รูปที่ 4.452 การหยิบยืมรูปแบบจากรุ่นสู่รุ่น ยังคงสามารถหาคำตอบได้ในสิมกลุ่มฝีมือช่างญวนในภาคอีสานได้ ตามความสนใจ 242
รูปที่ 4.453 วัดสนวนวารีพัฒนา บ้านหัวหนอง ตำบลหัวหนอง อำเภอบ้านไผ่ จังหวัดขอนแก่น 244
รูปที่ 4.454 วัดพระธาตุเชิงชุม ตำบลในเมือง อำเภอเมือง จังหวัดสกลนคร 244
รูปที่ 4.455 วัดบ้านโพนทอง อำเภอเมือง จังหวัดอุบลราชธานี 244
รูปที่ 4.456 วัดโพธิ์ชัยโคกใหญ่ ตำบลบัวบาน อำเภอยางตลาด จังหวัดกาฬสินธุ์ 244

สารบัญรูป (ต่อ)

หน้า

รูปที่ 4.457 การเจาะช่องชี่ลูกกรงแบบเป็นชี่ๆ โดยรอบอยู่ในตำแหน่งเหนือฐานรองรับตัวอาคารที่เจาะช่องทะลุ 244
รูปที่ 4.458 ส่วนการประดับซุ้มวงโค้งที่ประดับทุกช่วงเสา ยกเว้นทางผนังสกัดหลังซุ้มวงโค้งแบบเส้นคิ้วบัวเหลี่ยม ภายในลดระดับเจาะช่องทะลุทั้งหมด 244
รูปที่ 4.459 อาคารสิ่งก่อสร้างแบบอาณานิคม ที่สะท้อนออกถึงความคมชัด ความชัดเจนของลวดลายคิ้วบัวที่ประดับได้เป็นอย่างดี 246
รูปที่ 4.460 ซุ้มวงโค้งตรงการประดับเส้นคิ้วล้อซุ้มวงโค้ง มีฐานคิ้วบัวรองรับปลายซุ้ม ด้านข้างมีเสาหลอก ปลายเสาประดับกลีบบัวเว้นร่องระยะห่างลงมาเป็นคิ้วบัว 246
รูปที่ 4.461 ด้านข้างซุ้มวงโค้งทำเป็นแบบหูกระเช้า แทนแบบซุ้มวงโค้งตามอย่างแบบด้านหน้า เป็นการแก้ไขปัญหาเรื่องพื้นที่ว่างได้เป็นอย่างดี 246
รูปที่ 4.462 ลวดลายดอกสี่กลีบในกรอบคิ้วบัวสี่เหลี่ยม ซึ่งเป็นแบบที่คุ้นเคยของกลุ่มช่างญวนได้ปรากฏมาแล้วที่ระเบียงในพระราชวังเมืองเว้ ประเทศเวียดนาม 246

รูปที่ 4.463 ทางด้านข้างเจาะช่องซุ้มวงโค้งแบบหูกระเช้า ทั้ง 3 ช่อง 246
รูปที่ 4.464 ภาพขยายส่วนซุ้มวงโค้งแบบหูกระเช้า ทางด้านข้างที่ช่างญวนได้แก้ไขจากการประดับด้วยซุ้มวงโค้ง 246
รูปที่ 4.465 วัดบ้านโพนทอง จังหวัดอุบลราชธานี ผนังทุกด้านประดับซุ้มวงโค้งโดย
รอบ 248
รูปที่ 4.466 ส่วนบนประดับงานตกแต่งในแบบพื้นถิ่นอีสาน
นิยม 248
รูปที่ 4.467 หอแจก ต้นเค้าที่ทำให้เชื่อว่าเป็นต้นแบบให้กับสิมทรงโรง และโดยเฉพาะวัดบ้านโพนทอง ตัวอย่างหอแจกที่วัดโพธาราม อำเภอนาดูน จังหวัดมหาสารคาม 248
รูปที่ 4.468 มุขทางด้านหน้าส่วนต่อยื่นภายหลัง ที่วัดโพธิ์ชัย บ้านโคกลาด จังหวัด
กาฬสินธุ์ 248
รูปที่ 4.469 ลวดลายฝีมือช่างญวน บนกรอบหน้าจั่วทางเข้า 248
รูปที่ 4.470 ลวดลายประดับที่กรอบเส้นคิ้ววงโค้ง 248
รูปที่ 4.471 วัดศรีบุญเรือง ตำบลพิมาน อำเภอนาแก จังหวัดนครพนม 250
รูปที่ 4.472 ภาพถ่ายเก่าวัดศรีชมชื่น ตำบลพิมาน อำเภอนาแก จังหวัดนครพนม
รูปที่ 4.473 วัดโพธิ์ศรี บ้านดงหลวง ตำบลดงหลวง อำเภอดงหลวง จังหวัดมุกดาหาร 250
รูปที่ 4.474 วัดโคกนาดี บ้านโคกนาดี ตำบลแมดนาท่ม อำเภอโคกศรีสุพรรณ จังหวัด
สกลนคร 250
รูปที่ 4.475 วัดโพธิ์ชัย บ้านหนองหนาว ตำบลหนองบัว อำเภอดงหลวง จังหวัดมุกดาหาร 250
รูปที่ 4.476 วัดโพธิ์คำ บ้านน้ำก่ำ อำเภอธาตุพนม จังหวัด
นครพนม 250
รูปที่ 4.477 วัดโพธิ์ศรี บ้านน้ำก่ำใต้ อำเภอธาตุพนม จังหวัดนครพนม 252

สารบัญรูป (ต่อ)

หน้า

รูปที่ 4.478 วัดศรีมงคล บ้านหนองหนาว ตำบลหนองบัว อำเภอดงหลวง จังหวัดมุกดาหาร 252
รูปที่ 4.479 วัดสิมนาโก ตำบลนาโก อำเภอกุฉินารายณ์ จังหวัดกาฬสินธุ์ 252
รูปที่ 4.480 วัดดอนสวรรค์ บ้านนาทม ตำบลพระกลางทุ่ง อำเภอธาตุพนม จังหวัด
นครพนม 252
รูปที่ 4.481 ภาพถ่ายเก่าสิมวัดศรีชมชื่น ต้นแบบของสิมทรงโรงที่มีการรับส่งสืบเนื่องทางงานช่าง ถือว่ามากสุดในภาคอีสาน 252

รูปที่ 4.482 การประดับหน้าจั่วมีความแตกต่างกันออกไป แต่ยังคงซึ่งไว้ลักษณะเฉพาะร่วมของสิมทรงโรงได้เป็นอย่างดี ตัวอย่างการประดับวัดศรีมงคล บ้านหนองหนาวอำเภอดงหลวง จังหวัดมุกดาหาร เป็นต้น 252
รูปที่ 4.483 การประดับแบบเสาหลอกและมีซุ้มวงโค้ง สิ้นสุดลงที่วัดศรีจอมพล อำเภอคำชะอี จังหวัดมุกดาหาร ภายหลังจากการประกาศใช้แบบมาตรฐานอุโบสถ พ.ศ. 2483 254
รูปที่ 4.484 วัดโพธิ์ศรี อำเภอคำชะอี จังหวัดมุกดาหาร มีความแตกต่างในเรื่องของการประดับเฉพาะส่วนของมุขหน้า นอกจากนั้นเป็นแบบเดียวกับสิมทรงโรงทั้งหมด 254
รูปที่ 4.485 วัดโพธิ์ชัย ตำบลหนองหนาว อำเภอดงหลวง จังหวัดมุกดาหาร ถูกปรับเปลี่ยนเส้นคิ้วประดับวงโ๋ง้งทั้งด้านหน้าและด้านข้างของสิมในคราวบูรณะ 254
รูปที่ 4.486 การปรับเปลี่ยนผนังทางด้านข้างจากเดิมเพิ่มการเจาะช่องหน้าต่างในช่วงเสาที่ 1 และ 2 ที่วัดโพธิ์คำน้ำก่ำ จังหวัดนครพนม 254
รูปที่ 4.487 แบบการเจาะช่องหน้าต่างที่วัดโพธิ์ศรี บ้านน้ำก่ำใต้ จังหวัดนครพนม คือแบบเดียวกับวัดโพธิ์คำ บ้านน้ำก่ำเหนือ 254
รูปที่ 4.488 การทำพื้นผิวขุรขระในช่องสี่เหลี่ยมมุมปลายตัด ที่เก่ากว่านั้นอยู่ที่วัดมัชฌิมาวาส อำเภอดอนตาล จังหวัดมุกดาหาร ในการประดับอาคารประเภทสิม 254
รูปที่ 4.489 หลักฐานการก่อยื่นที่มุขหน้า ของวัดโคกนาดี จังหวัดสกนคร แท้จริงคือสิมทรงโรง 256
รูปที่ 4.490 การประดับเส้นคิ้ววงโค้ง โดยผสมกับแบบพื้นถิ่น ที่วัดสิมนาโก อำเภอกุฉินารายณ์ จังหวัดกาฬสินธุ์ 256
รูปที่ 4.491 หลังคาปรับเปลี่ยนใหม่ในการบูรณะครั้งหลัง ที่วัดสิมนาโก อำเภอกุฉินารายณ์ จังหวัดกาฬสินธุ์ 256
รูปที่ 4.492 ภาพขยายซุ้มวงโค้งผสมกับลวดลายแบบพื้นถิ่น ที่วัดสิมนาโก อำเภอกุฉินารายณ์ จังหวัดกาฬสินธุ์ 256
รูปที่ 4.493 หลักฐานที่วัดดอนสวรรค์บ้านนาทม ตำบลพระกลางทุ่ง อำเภอธาตุพนม จังหวัดนครพนม คือความเป็นแบบฝีมือช่างญวนกับแบบจากส่วนราชการของไทย สังเกตที่ซุ้มบันแถลงและซุ้มวงโค้งด้านหน้า 256

สารบัญรูป (ต่อ)

หน้า

รูปที่ 4.494 ผนังสกัดหลังยังคงสะท้อนถึงความเป็นสิ่งก่อสร้างอีกทั้งรวมถึงการประดับแบบฝีมือช่างญวนในหลังสุดท้ายของกลุ่มทรงโรง ที่วัดดอนสวรรค์บ้านนาทม ตำบลพระกลางทุ่ง อำเภอธาตุพนม จังหวัดนครพนม 256

รูปที่ 4.495 วัดดอนยานาง ตำบลดอนสมบูรณ์ อำเภอยางตลาด จังหวัดกาฬสินธุ์ 258
รูปที่ 4.496 ภาพถ่ายปัจจุบันมีมุขหน้า คือส่วนต่อเติมภายหลัง ได้พบร่องรอยจากทางด้านหน้า 258
รูปที่ 4.497 สิมทรงโรงแบ่งเป็น 3 ช่วงเสา ซุ้มประตูทางเข้ามีช่องสี่เหลี่ยมผืนผ้าภายในกรอบซุ้ม ส่วนด้านข้างทั้ง 2 ก่อทึบ 258
รูปที่ 4.498 ภาพขยายช่องสี่เหลี่ยมผืนผ้าภายในกรอบซุ้ม ที่ช่องหน้าต่าง 258
รูปที่ 4.499 การประดับซุ้มหน้าต่างแบบมีช่องสี่เหลี่ยมผืนผ้าส่งผลสืบเนื่องพัฒนาการทางงานช่างเฉพาะกลุ่มขึ้นอีกครั้งที่วัดสุวรรณาวาส อำเภอกันทรวิชัย จังหวัดมหาสารคาม 258
รูปที่ 4.500 การประดับที่มุขหน้าส่วนต่อยื่นภายหลัง ช่างแสดงการประดับลวดลาย สัญลักษณ์ ภาพสัตว์ต่างๆ พระพุทธองค์ ล้วนอาจจะเป็นการประดับในช่วงหลัง พ.ศ. 2470 258
รูปที่ 4.501 ภาพถ่ายเก่า วัดชัยสะอาด ตำบลหัวนา อำเภอเมือง จังหวัดหนองบัวลำภู 260
รูปที่ 4.502 ภาพถ่ายเก่ามุมเฉียงด้านหลัง วัดชัยสะอาด ปัจจุบันรื้อทิ้งสร้างทับบนพื้นที่เดิม 260
รูปที่ 4.503 วัดศรีมงคล อำเภอดงหลวง จังหวัดมุกดาหาร มีอายุร่วมสมัยกับวัดชัยสะอาดจังหวัดหนองบังลำภู 260
รูปที่ 4.504 สิมโปร่งวัดทิพยาราม ในพื้นที่เดียวกันกับวัดชัยสะอาด อาจจะมีส่วนเชื่อมโยงทางด้านงานช่าง 260
รูปที่ 4.505 วัดพัฒนสีลา อำเภอกระนวน จังหวัดขอนแก่น ข้อสันนิษฐานถึงการเป็นต้นเค้าให้กับสิมทรงโรงวัดชัย
สะอาด 260
รูปที่ 4.506 วัดสระบัวทอง จังหวัดขอนแก่น ข้อสันนิษฐานถึงการเป็นต้นเค้าให้กับสิมทรงโรงวัดชัยสะอาด อีกหลัง 260
รูปที่ 4.507 วัดศรีฐานใน ตำบลศรีฐาน อำเภอป่าติ้ว จังหวัด
ยโสธร 262
รูปที่ 4.508 ตัวอย่าง ฐานรองรับอาคารยกพื้นสูงแบบอย่างเดียวกับวัดฟ้าหยาด อำเภอมหาชนะชัย จังหวัดยโสธร 262
รูปที่ 4.509 การประดับแบบมีช่องหน้าต่างประตูสี่เหลี่ยมผืนผ้า ภายในกรอบซุ้มวงโค้ง ที่สามารถเชื่อมโยงกันถึงแหล่งต้นแบบ คือวัดศรีนันทวราราม อำเภอหนองสูง จังหวัดมุกดาหาร 262
รูปที่ 4.510 ตัวอย่างสิมแบบฝีมือช่างญวนแบบยกฐานสูงกว่าปกติ เช่น สิมวัดราชประดิษฐ์ อำเภอตระการพืชผล จังหวัดอุบลราชธานี ที่ใช้เป็นข้อเปรียบเทียบในการกำหนด
อายุ 262

สารบัญรูป (ต่อ)

หน้า

รูปที่ 4.511 การประดับส่วนฐานวัดบ้านแขม อำเภอวารินชำราบ จังหวัดอุบลราชธานี อีก 1 หลังที่ใช้ในการกำหนดอายุ 262
รูปที่ 4.512 แบบยกฐานสูงมีการประดับแบบมีช่องหน้าต่างประตูสี่เหลี่ยมผืนผ้าภายในกรอบซุ้มวงโค้งที่วัดศรีมงคล อาจเป็นต้นแบบก็เป็นได้ 262
รูปที่ 4.513 วัดศรีษะตะพาน บ้านหัวขัว ตำบลหนองเอียน อำเภอคำชะอี จังหวัดมุกดาหาร 264
รูปที่ 4.514 ตัวอย่างสิมหลังเล็กๆ ที่ถูกสร้างครอบ คือวัดตาลเรือง อำเภอโกสุมพิสัย จังหวัดมหาสารคาม 264
รูปที่ 4.515 โครงสร้างหลักของสิมญวนที่โดดเด่นคือ การใช้ผนังรับน้ำหนักของโครงสร้างด้านบนทั้งหมด 264
รูปที่ 4.516 เสาด้านหน้าด้านข้าง เป็นเพียงเสาหลอก เพื่อการประดับ 264
รูปที่ 4.517 ทางเข้าด้านหน้าเจาะช่องประตูทางเข้า ใต้เส้นคิ้วประดับซุ้มวงโค้งที่เป็นแบบนิยมในแถบจังหวัดนครพนมและมุกดาหารเป็นหลัก 264
รูปที่ 4.518 ผนังทางด้านข้างมีการประดับช่องแสงแบบทำเป็นวงโค้งบนเส้นลวดบัวเหลี่ยม ของผนังช่วงเสาแรกและช่วงเสาที่2 264
รูปที่ 4.519 วัดศรีบุญเรือง ตำบลพันนา อำเภอสว่างแดนดิน จังหวัดสกลนคร 266
รูปที่ 4.520 ทรงโรงขนาด 6 ช่วงเสา ถือว่าใหญ่โต เมื่อเทียบกับหลายๆ หลังที่เป็นแบบทรงโรงด้วยกัน 266
รูปที่ 4.521 บันไดทางขึ้นยังคงผายออกทางด้านหน้าตามรสนิยมของช่างญวน 266
รูปที่ 4.522 การประดับแบบมีช่องหน้าต่างประตูสี่เหลี่ยมผืนผ้า ภายในกรอบซุ้มวงโค้ง 266
รูปที่ 4.523 การประดับเฉพาะประตูมีการเพิ่มเส้นคิ้วบัวเหลี่ยมล้อวงโค้งส่วนทางช่องหน้าต่างปล่อยซุ้มโล่ง 266
รูปที่ 4.524 รูปแบบการประดับคล้ายกับวัดศรีบุญเรือง เมื่อเปรียบเทียบกับภาพถ่ายเก่า 266
รูปที่ 4.525 วัดหนองหิน ตำบลคำไฮใหญ่ อำเภอดอนมดแดง อุบลราชธานี 268
รูปที่ 4.526 รสนิยมทางเชิงช่างสะท้อนให้เห็นเป็นแบบช่างญวนเล็กน้อยที่เส้นคิ้วประดับวงโค้งแบบซ้อนกัน 3 เส้น 268
รูปที่ 4.527 บนกรอบหน้าจั่วก็พบการประดับ เส้นคิ้ววงโค้งจริงแต่ซ้อนกัน 3 เส้น 268
รูปที่ 4.528 มีการประดับเส้นคิ้ววงโค้งเหนือช่องประตูหน้าต่าง 268
รูปที่ 4.529 การปล่อยพื้นโล่งไม่มีการประดับลวดลายของบัวปลายเสา คือสิ่งผิดปกติของสิมแบบฝีมือช่างญวน 268
รูปที่ 4.530 ลวดลายที่กรอบหน้าจั่ว เป็นลวดลายพรรณพฤกษาในรูปแบบฝีมือช่างคนไทย 268
รูปที่ 4.531 วัดบูรพาพิสัย ตำบลหนองขอน อำเภอเมือง จังหวัดอุบลราชธานี 270
รูปที่ 4.532 รูปประดับ “รอง” หรือมังกร เหนือประตูทางเข้าสิม 270

รูปที่ 4.533 ฐานรองรับตัวสิมทำแบบเพิ่มมุม แบบเดียวกับฐานสิมที่วัดพระเหลา เทพนิมิต จังหวัดอำนาจเจริญ แต่ไม่มีบัวปลายงอน 270

สารบัญรูป (ต่อ)

หน้า

รูปที่ 4.534 ฐานที่วัดพระเหลาเทพนิมิตร อำเภอพนา จังหวัดอำนาจเจริญ 270
รูปที่ 4.535 เสาคู่หน้าตรงกรอบประตูทางเข้าด้านหน้า มีการประดับบัวปลายเสาเป็นลายมงคลแบบจีน คือลายยู้อี้ 270
รูปที่ 4.536 ภาพขยายมังกรคาบลวดลาย เหนือซุ้มประตูทางเข้า เป็นแบบนิยมในแถบจังหวัดอุบลราชธานี เป็นหลัก 270
รูปที่ 4.537 วัดโพธิ์ศรีแก้วบ้านคำชะอี ตำบลคำชะอี อำเภอคำชะอี จังหวัดมุกดาหาร 272
รูปที่ 4.538 วัดศรีจอมพล บ้านห้วยทราย ตำบลคำชะอี อำเภอคำชะอี จังหวัดมุกดาหาร272
รูปที่ 4.539 วัดศรีจอมพล เป็นสิมขนาดเล็ก 272
รูปที่ 4.540 การทำบันไดด้านหน้าผายออกยังคงซึ่งไว้ในรสนิยมของฝีมือช่างญวน ตัวอย่างคือ ที่วัดโพธิ์ศรีแก้ว อำเภอคำชะอี มุกดาหาร 272
รูปที่ 4.541 การประดับรูปครุฑยังได้รับความนิยมในการประดับ ตัวอย่างที่วัดศรีจอมพล อำเภอคำชะอี มุกดาหาร คือข้อแตก
ต่าง 272
รูปที่ 4.542 กรอบหน้าจั่วไม่มีการประดับซุ้มวงโค้งในพื้นที่ว่าง แบบเฉพาะร่วมของสิมตัวอย่างทั้ง 2 หลัง ในภาพคือสิมวัดโพธิ์ศรีแก้ว อำเภอคำชะอี จังหวัดมุกดาหาร 272
รูปที่ 4.543 วัดสุปัฏ อำเภอเมือง จังหวัดอุบลราชธานี ต้นแบบในการประดับซุ้มวงโค้งหลายวง 274
รูปที่ 4.544 วัดชัยภูมิ บ้านค้อ ตำบลบ้านค้อ อำเภอคำชะอี จังหวัดมุกดาหาร 274
รูปที่ 4.545 สิมแบบมีมุขหน้า มีการประดับซุ้มประกอบจากวงโค้งหลายวงเฉพาะทางมุขหน้า 274
รูปที่ 4.546 ด้านข้างทำเป็นซุ้มวงโค้ง ช่องหน้าต่างไม่มีการประดับลวดลาย 274
รูปที่ 4.547 หน้าบันประดับเป็นรูปครุฑแวดล้อมด้วยลายกนกเปลว 274
รูปที่ 4.548 เครื่องบนครบตามแบบภาคกลาง ช่อฟ้าใบระกา หางหงส์ นางสะดุ้ง 274
รูปที่ 4.549 ซุ้มวงโค้งคือแบบจากช่างญวนซึ่งเป็นที่นิยมในพื้นที่มาก่อน 276
รูปที่ 4.550 วัดโพธิ์ศรีไสยสะอาด บ้านหนองใส อำเภอเมือง จังหวัดอุดรธานี 276
รูปที่ 4.551 สิมวัดโพธิ์ศรีไสยสะอาดไม่เกี่ยวกับฝีมือช่างญวน แต่ที่นำมารวมอยู่ในกลุ่ม เพื่อต้องการแสดงให้เห็นถึงการประดับซุ้มแบบอย่างจากวัดสุปัฏ จังหวัดอุบลราชธานี 276
รูปที่ 4.552 สิมวัดแจ้ง บ้านแจ้ ตำบลบ้านค้อ อำเภอคำชะอี มุกดาหาร 276
รูปที่ 4.553 มีการปรับเปลี่ยนรูปแบบให้เป็นแบบภาคกลาง ที่กรอบจั่วเหนือขื่อระบุปีที่บูรณะ พ.ศ. 2549 276
รูปที่ 4.554 การบูรณะได้ปรับเปลี่ยนการประดับซุ้มวงโค้ง แบบนิยมของช่างญวนให้เป็นแบบซุ้มประกอบจากวงโค้งหลาย
วง 276

รูปที่ 4.555 วัดโพธิ์ชัยศรี อำเภอบ้านผือ จังหวัดอุดรธานี 278
รูปที่ 4.556 วัดโพธิ์กลางดงช้าง อำเภอปทุมรัตน์ จังหวัดร้อยเอ็ด 278
รูปที่ 4.557 แบบมีมุขหน้า แบ่งช่วงเสาออกเป็น 3 ช่วง ฐานแบบบัวลูกแก้วอกไก่ แต่ที่นี้มีหลักฐานการก่อทับสิมในพื้นที่หลังเดิม 278

สารบัญรูป (ต่อ)

หน้า

รูปที่ 4.558 ใบเสมาอยู่ในบริเวณในส่วนฐาน แสดงถึงการเคร่งครัดในการนับถือพระบัญญัติของพระ
วินัย 278
รูปที่ 4.559 สิ่งสะท้อนถึงความเป็นภาคกลางที่ได้มาจากแบบมาตรฐานก็คือ การซ้อนชั้นหลังคา 3 ชั้น 3
ตับ 278
รูปที่ 4.560 ภาพส่วนหลังคา การลดระดับของหลังตามอย่างมุขหน้า ที่วัดโพธิ์กลางดงช้าง 278
รูปที่ 4.561 ตัวอย่างการประดับลวดลายปูนปั้นทั้งภาพบุคคล ลายไทย ที่วัดทุ่งสว่าง อำเภอเมือง จังหวัดอุดรธานี 280
รูปที่ 4.562 วัดศาสนูปถัมภ์ บ้านบง ตำบลสีกาย อำเภอเมือง จังหวัดหนองคาย 280
รูปที่ 4.563 วัดศรีคูณเมือง อำเภอศรีเมืองใหม่ จังหวัด
อุบลราชธานี 280
รูปที่ 4.564 กรอบหน้าจั่วแบบภาคกลาง ลวดลายเทพนมเค้าลายแบบจากภาคกลาง ที่วัดศรีคูณเมือง อำเภอศรีเมืองใหม่ จังหวัดอุบลราชธานี 280
รูปที่ 4.565 วัดโพธิ์ชัย ตำบลนางัว อำเภอนาหว้า จังหวัดนครพนม 280
รูปที่ 4.566 กรอบซุ้มหน้าต่างทรงบันแถลง ลวดลายกรอบหน้าจั่ว เป็นแบบจากทางภาคกลาง 280
รูปที่ 4.567 วัดเกษมสำราญ ตำบลเกษม อำเภอตระการพืชผล จังหวัดอุบลราชธานี 282
รูปที่ 4.568 วัดหนองบัวเจ้าป่า ตำบลสตึก อำเภอสตึก จังหวัดบุรีรัมย์ 282
รูปที่ 4.569 แหล่งรวมรูปแบบที่เคยปรากฏการปั้นประดับมาทั้งหมดในอีสาน ถูกรวมมาไว้ที่สิมวัดหนองบัวเจ้าป่า คือ พานรองรับธรรมนูญ 282
รูปที่ 4.570 วัดศรีไควราวาส บ้านศรีไค ตำบลเมืองศรีไค อำเภอวารินชำราบ จังหวัดอุบลราชธานี 282
รูปที่ 4.571 วัดสว่างบ้านจ้อก้อ บ้านจ้อก้อ ตำบลหม่อน อำเภออาจสามารถ จังหวัดร้อยเอ็ด 282
รูปที่ 4.572 วัดเอกสัตว์บำรุง ตำบลรอบเมือง อำเภอธวัชบุรี จังหวัดร้อยเอ็ด 282
รูปที่ 4.573 วัดศรีมงคล หมู่ 8 ตำบลนาหว้า อำเภอนาหว้า จังหวัดนครพนม 284
รูปที่ 4.574 การก่อผนังเจาะช่องหน้าต่าง แทนการทำซุ้มแบบแผนนิยมของช่างญวน ทำให้สิมมีช่วงเสา 4 ช่วง ทางด้านข้าง 284
รูปที่ 4.575 วัดบุญญานุสรณ์ ตำบลหนองวัวซอ อำเภอหนองวัวซอ จังหวัดอุดรธานี 284
รูปที่ 4.576 วัดศรีรัตนาราม เดิมชื่อวัดบ้านหนองอ้อ อำเภอหนองวัวซอ

จังหวัด
อุดรธานี 284
รูปที่ 4.577 วัดนันทรังสิทธิ์ เดิมชื่อวัดบ้านหนองแคน ตำบลหนองแคน อำเภอปทุมรัตต์ จังหวัด
ร้อยเอ็ด 284
รูปที่ 4.578 วัดป่าเรไร ตำบลในเมือง อำเภอเมือง จังหวัดร้อยเอ็ด 284
รูปที่ 4.579 วัดโพธิ์ศรี บ้านเหล่าทุ่ง ตำบลสีชมพู อำเภอนาแก จังหวัดนครพนม 286
รูปที่ 4.580 หลังคาที่มีการซ้อนชั้น และตับของหลังคาอย่างละ 2 ตับ ซึ่งเป็นแบบจากภาคกลาง 286
รูปที่ 4.581 วัดสระไตรนุรักษ์ ตำบลนาเวียง อำเภอทรายมูล จังหวัด
ยโสธร 286

สารบัญรูป (ต่อ)

หน้า

รูปที่ 4.582 คันทวบรูปหงส์ก็คือแบบจากภาคกลาง ที่วัดสระไตรนุรักษ์ หรือบ้านนาเวียง 286
รูปที่ 4.583 วัดสะเทียนทอง บ้านนาดอกไม้ ตำบลหนองหญ้าปล้อง อำเภอวังสะพุง จังหวัดเลย 286
รูปที่ 4.584 การประดับรูปครุฑ คือสัญลักษณ์แสดงถึงเขตพระราชอาณาจักรของประเทศไทย ซึ่งเริ่มใช้ในอีสานครั้งแรกในแถบจังหวัด
นครพนม 286
รูปที่ 4.585 ด้านการก่อสร้างใช้แบบอุโบสถมาตรฐาน เป็นแบบในการก่อสร้างพื้นที่คือข้อจำกัด ทำให้รูปแบบช่องอุดปีกนกเป็นส่วนหนึ่งของโครงสร้าง 288
รูปที่ 4.586 จารึกเป็นตัวอักษรไทย ว่า คณะ ป.ด. ซึ่งอาจตีความได้ว่าเป็นคณะปฏิวัติก็ย่อมเป็นไปได้ในส่วนของการสันนิษฐาน 288
รูปที่ 4.587 วัดเวฬุวัน หมู่ 1 ตำบลแวง อำเภอสว่างแดนดิน จังหวัดสกลนคร 288
รูปที่ 4.588 ลวดลายกรอบหน้าจั่ว และภาพบุคคลสวมชฎาแบบมีตาบ คือการสะท้อนถึงความคุ้นชินของช่างญวน 288
รูปที่ 4.589 วัดสุวรรณสาละวัน บ้านน้ำสวย ตำบลสระใคร อำเภอเมือง จังหวัดหนองคาย 288
รูปที่ 4.590 วัดกลางพระแก้ว ตำบลอากาศ อำเภออากาศอำนวย จังหวัดสกลนคร 288
รูปที่ 4.591 วัดพระพุทธไสยาราม ตำบลเชียงเครือ อำเภอเมือง จังหวัดสกลนคร 290
รูปที่ 4.592 การใช้วัสดุแลงเป็นโครงสร้างหลักในการก่อสร้างอุโบสถหลังนี้ทั้งหลัง 290
รูปที่ 4.593 ฐานบัวตัวที่รองรับซุ้มวงโค้ง โดยปกติแบบฝีมือช่างญวนมักจะทำแบบเป็นคิ้วบัวรองรับเป็นส่วนใหญ่ แต่ที่นี้ใช้การประดับแบบใบอะแคนตัสเป็นฐานรองรับ 290
รูปที่ 4.594 การประดับฐานรองรับซุ้มวงโค้งแบบใบอะแคนตัส เริ่มที่สิมหลังนี้เป็นแห่งแรกและแห่งเดียว ในภาคอีสาน 290
รูปที่ 4.595 วัดมงคลสมณกิจ ตำบลหนองสองห้อง อำเภอเมือง จังหวัดหนองคาย 290

รูปที่ 4.596 วัดพุทธนิคม หมู่ 7 ตำบลสีกาย อำเภอเมือง จังหวัดหนองคาย 290
รูปที่ 4.597 วัดรามวิทยาลัย หมู่ 4 ตำบลปลาโหล อำเภอวาริชภูมิ จังหวัดสกลนคร 292
รูปที่ 4.598 ซุ้มบันแถลง คันทวยรูปหงส์ อีกทั้งช่อฟ้า ใบระกา หางหงส์ นาคสะดุ้ง แปงวง หลังคาซ้อน 3 ชั้น 3 ตับ คือแบบอย่างจากภาค
กลาง 292
รูปที่ 4.599 วัดพระธาตุศรีมงคล บ้านธาตุ ตำบลวาริชภูมิ อำเภอวาริชภูมิ จังหวัด
สกลนคร 292
รูปที่ 4.600 วัดศรีบางบัว ตำบลวัดธาตุ อำเภอเมือง จังหวัดหนองคาย 292
รูปที่ 4.601 วัดบ้านโนนจาน ตำบลท่าไห อำเภอเขื่องใน จังหวัดอุบลราชธานี 292
รูปที่ 4.602 วัดบ้านโนนบอน ตำบลบุ่งหวาย อำเภอวารินชำราบ จังหวัดอุบลราชธานี 292
รูปที่ 4.603 สิมหลังนี้สะท้อนให้เห็นถึงช่างญวนยังคงได้รับความไว้วางใจอยู่บ้าง ในการออกแบบก่อสร้างตลอดจนงานตกแต่ง 294
รูปที่ 4.604 แบบมาตรฐานอุโบสถ แบบ ข. 294
รูปที่ 4.605 สิมแบบฝีมือช่างญวน เพียงแต่ลดการประดับเพิ่มเติมในส่วนของซุ้มวงโค้ง ที่วัดศรีบางบัว จังหวัด
หนองคาย 294

สารบัญรูป (ต่อ)

หน้า

รูปที่ 4.606 งานประดับแบบฝีมือช่างญวน ที่กรอบหน้าจั่ว วัดศรีบางบัว อำเภอเมือง จังหวัดหนองคาย 294
รูปที่ 4.607 รูปสี่เหลี่ยมอยู่ภายในช่องหน้าต่างซุ้มวงโค้ง ทางด้านข้าง 294
รูปที่ 4.608 การก่อซุ้มวงโค้งทางด้านข้างของมุขหน้า และการประดับตกแต่งช่องประตู
หน้าต่าง 294
รูปที่ 4.609 วัดสว่างบัวมาศ ตำบลบัวมาศ อำเภอบรบือ จังหวัดมหาสารคาม 296
รูปที่ 4.610 วัดท่าอุเทน อำเภอท่าอุเทน นครพนม 296
รูปที่ 4.611 วัดสุวรรณาวาส อำเภอกันทรวิชัย จังหวัดมหาสารคาม 296
รูปที่ 4.612 วัดสุคันธวารี ตำบลบ้านเป้า อำเภอพุทไธสง จังหวัดบุรีรัมย์ 296
รูปที่ 4.613 วัดสว่างบัวมาศ ทรงโรงที่ผสมแบบจากภาคกลางในส่วนของโครงสร้างหลังคาซ้อนตับ แต่ส่วนอื่นคือแบบอย่างจากฝีมือช่าง
ญวน 296
รูปที่ 4.614 การประดับภาพบุคคลเข้าไปด้านในของพื้นที่ซุ้มวงโค้ง ส่วนมากเป็นกลุ่มหลังจากช่วง พ.ศ. 2470 296
รูปที่ 4.615 การประดับรูปครุฑ เหนือซุ้มวงโค้ง ล้วนเกิดขึ้นมาก่อนหน้านั้นแล้ว โดยเฉพาะกลุ่มในแถบจังหวัดนครพนม หนองคาย เป็นต้น 298
รูปที่ 4.616 มีการประดับเหนือบริเวณที่กรอบซุ้มของประตูด้านหน้า ทำเป็นกรอบซุ้มแบบมีหลายวงโค้ง คล้ายกับกรอบหน้านาง 298
รูปที่ 4.617 กรอบหน้าจั่วพระพุทธองค์ประทับนั่งแวดล้อมด้วยลวดลายพรรณพฤษา

แบบฝีมือช่างญวน 298
รูปที่ 4.618 วัดท่าอุเทน อำเภอท่าอุเทน นครพนม แบบจากภาคกลางได้เข้ามาคือ ส่วนซุ้มหน้าต่างและเครื่องบนหลังคา 298
รูปที่ 4.619 กรอบซุ้มประตูเป็นแบบซุ้มวงโค้งมาก่อนในสมัยครั้งแรกสร้าง แต่ได้มาปรับเปลี่ยนในยุคหลัง 298
รูปที่ 4.620 เป็นแบบพื้นถิ่นที่บูรณะโดยช่างญวนในภายหลัง ไม่ระบุอายุปีที่สร้างอย่างแน่นอน 298
รูปที่ 4.621 ฐานบัวปลายงอนคือข้อจำกัดของฝีมือช่างญวน ที่ไม่เคยปรากฏพบมีการประดับในแบบฐาน ของฝีมือช่างญวน 300
รูปที่ 4.622 ร่องรอยของการประดับซุ้มยอด 3 ยอด ตรงทางเข้าเหนือกรอบประตู เป็นการปั้นพอกทับในส่วนร่องรอยเดิม 300
รูปที่ 4.623 ลูกกรงแบบลูกมะหวดที่ช่องหน้าต่างของสิมวัดสุวรรณาวาส คือแบบในวัฒนธรรมพื้นถิ่น ลาวล้านช้างในอีาน ที่นิยมประดับ 300
รูปที่ 4.624 ตัวอย่างสิมวัดบ้านนกออก อำเภอปักธงชัย จังหวัดนครราชสีมา สิมทรงโรงในรูปแบบเดียวกันกับวัดสุวรรณา
วาส 300
รูปที่ 4.625 การก่อสร้างซุ้มหน้าต่าง เว้นพื้นที่ระยะห่างจากขอบวงกบด้านบน ไม่ใช่รสนิยมของช่างญวน 300
รูปที่ 4.626 ทรงโรงแบบมีกำแพงแก้วล้อมรอบเป็นแบบพื้นถิ่น แต่ได้รับรูปแบบการประดับพญานาคเกี้ยวกันในส่วนหางจากช่างญวน 300

สารบัญรูป (ต่อ)

หน้า

รูปที่ 4.627 วัดแพงศรี ตั้งอยู่ที่บ้านป้อง ตำบลโพธิ์ศรีสว่าง อำเภอโพนทอง จังหวัดร้อยเอ็ด 302
รูปที่ 4.628 วัดดู่ลาด อำเภอทรายมูล จังหวัด
ยโสธร 302
รูปที่ 4.629 ฐานรองรับอาคารไม่เคยปรากฏแบบแผนที่ทำเป็นเส้นลวดบัว 3 ชั้น ของแบบช่างญวน 302
รูปที่ 4.630 ซุ้มวงโค้งทางด้านหน้าของประตูทางเข้ารับเอารูปแบบจากฝีมือช่างญวน 302
รูปที่ 4.631 สิมยังคงมีความนิยมในรูปแบบการก่อสร้างทรงโรง สืบต่อกันมาที่วัดดู่ลาดอำเภอทรายมูล จังหวัด
ยโสธร 302
รูปที่ 4.632 รูปปูนปั้นเทพนมแบบช่างพื้นถิ่นแสดงอยู่ตรงกลาง ส่วนลวดลายคือรสนิยมของฝีมือช่างญวน 302
รูปที่ 4.633 วัดสุปัฏรารามวรวิหาร ตั้งอยู่ในตำบลในเมือง อำเภอเมือง จังหวัดอุบลราชธานี
304
รูปที่ 4.634 การประดับซุ้มวงโค้งแบบหลายวง จะเป็นตัวอย่างให้กับสิมหลังอื่นๆ

อีกต่อไปในภาคอีสาน 304
รูปที่ 4.635 วัดบ้านพระเจ้า ตำบลพระเจ้า อำเภอเชียงขัวญ จังหวัด
ร้อยเอ็ด 304
รูปที่ 4.636 การประดับซุ้มประตูทางเข้าแบบใช้หางนาค 2 ตัว เกี้ยวกันในส่วน
หางเป็นกรอบซุ้ม เป็นแบบที่นิยมในรุ่นหลัง พ.ศ. 2470 304
รูปที่ 4.637 วัดเวฬุวัน อำเภอม่วงสามสิบ จังหวัดอุบลราชธานี ต้นแบบการก่อซุ้ม
ปลายแหลมแบบมีดปลายปืน 304
รูปที่ 4.638 สิมที่ถูกสร้างด้วยช่างญวน มีช่างพื้นบ้านเป็นลูกมือที่วัดมัชฌิมาวาส
บ้านดอนตาล อำเภอดอนตาล จังหวัดมุกดาหาร 304
รูปที่ 4.639 ส่วนหน้าบันไดผายออก ช่างปั้นปูน เป็นรูปพญานาคประดับที่ราว
บันไดบนทางขึ้น โดยให้ทางส่วนลำตัวหายเข้าไปในผนังสิม 306
รูปที่ 4.640 ฐานรองรับในส่วนระเบียง ช่างได้ใช้เทคนิคยืดในส่วนของหน้า
กระดานให้สูงขึ้น แทนการประดับด้วยเส้นลวดบัว 306
รูปที่ 4.641 ด้านข้างซุ้มประตูทางเข้าในบริเวนพื้นที่เดียวกันของช่วงเสาของผนัง
ทางเข้า ช่างประดับช่องแสงแบบเจาะเป็นรูปวงรี 306
รูปที่ 4.642 การทำพื้นผิวในรูปทรงสามเหลี่ยม อย่างเดียวกับช่องอุดปีกนก ทั้ง 2
ด้านของผนังสกัดหน้า 306
รูปที่ 4.643 ทางด้านล่างรูปสามเหลี่ยม ทำเป็นรูปใบหน้าบุคคล 306
รูปที่ 4.644 ด้านข้างของสิมที่แบ่งเป็น 5 ช่วงเสา ช่วงเสาที่ 2 คือทางขึ้นลง
ช่างได้ประดับซุ้มวงโค้งแบบอย่างเดียวกับทางด้านหน้าทั้งหมด 306
รูปที่ 4.645 ผนังสกัดหลังก่ออิฐเป็นรูปเครื่องหมายบวกทางส่วนบนและส่วนล่าง
ตรงกลางเจาะเป็นช่องสี่เหลี่ยม 3
ช่อง 308
รูปที่ 4.646 ในสิมวัดอากาศอำนวย จังหวัดสกลนครได้ปรากฏรูปแบบการประดับ
ช่องแสง ขึ้นมาในภายหลัง จากภาพตัวอย่าง 308
รูปที่ 4.647 ทางด้านหน้าทำบันไดทางขึ้นอีก 4 ขั้น มีรูปปูนปั้นเป็นรูปเสือหมอบ
ขนาบทั้ง 2
ข้าง 308

สารบัญรูป (ต่อ)

หน้า

รูปที่ 4.648 บริเวณตำแหน่งของบัวปลายเสารองรับซุ้มวงโค้งของประตู คือ
ตำแหน่งการประดับเส้นคิ้ววงโค้ง ทั้ง 2 ข้าง 308
รูปที่ 4.649 ด้านข้างช่างได้ทำเป็นช่องหน้าต่างในช่วงเสาที่ 1 และ 2 ขณะที่
ช่วงเสาสุดท้ายก่อผนังทึบในช่องสี่เหลี่ยมแบบหน้าต่าง 308
รูปที่ 4.650 ซุ้มวงโค้งที่กรอบประตูทางเข้าเป็นรูปแบบจากสิมพื้นถิ่น 308
รูปที่ 4.651 การประดับเส้นคิ้ววงโค้งเหนือช่องหน้าต่างที่เจาะเป็นช่องแสง แต่มี
การอุดรูช่องแสง
ทั้งหมด 310
รูปที่ 4.652 หลังคาที่วัดมัชฌิมาวาส เป็นแบบเทิบเดียวไม่มีการซ้อนชั้น 310

รูปที่ 4.653 สิมที่วัดโพธิ์ศรี บ้านเชียงเหียน ตำบลเขวา อำเภอเมือง จังหวัดมหาสารคาม 310
รูปที่ 4.654 สิมแบบทรงโรง แบ่งเป็น 3 ช่วงเสา ทำช่องประตูทางเข้าด้านหน้า 310
รูปที่ 4.655 ประดับด้วยเส้นวงโค้งคล้ายรูปพัดคลี่ แบบอย่างเดียวกับที่วัดหัวเวียง รังษี อำเภอธาตุพนม จังหวัด
นครพนม 310
รูปที่ 4.656 ส่วนฐานรองรับอาคารเริ่มจากฐานหน้ากระดานล่างโดยรอบ เจาะเป็นช่องสี่เหลี่ยมด้านเท่าเรียงเต็มพื้นที่ในส่วนของหน้ากระดาน 310
รูปที่ 4.657 การประดับดังกล่าวคล้ายกับแบบฐานหน้ากระดานล่างที่วัดไชยศรี จังหวัด
ขอนแก่น 312
รูปที่ 4.658 ถัดขึ้นไปจากหน้ากระดานล่าง เป็นเส้นลวดบัวเหลี่ยม ต่อด้วยหน้ากระดานเจาะช่องตามแบบหน้ากระดานฐานส่วนล่าง แล้วจึงต่อด้วยเส้นลวดบัวอีกครั้งก่อนเป็นบัวลูกแก้วอกไก่และต่อด้วยเส้นลวดบัวอีกครั้ง 312
รูปที่ 4.659 ได้พบการประดับฐานในตำแหน่งเดียวกัน คือที่วัดโพธิ์ศรี บ้านศิลา จังหวัด
ขอนแก่น 312
รูปที่ 4.660 ตัวอย่างการประดับที่วัดสระบัวทอง จังหวัดขอนแก่น 312
รูปที่ 4.661 ตัวอย่างการวนเวียนสืบทอดรูปแบบการประดับในส่วนฐาน ที่วัดโพธิ์ศรี จังหวัดขอนแก่น 312
รูปที่ 4.662 ซุ้มวงโค้งด้านข้างทำตามอย่างแบบด้านหน้า 312
รูปที่ 4.663 ด้านหน้า ประดับด้วยซุ้มวงโค้ง 3 ซุ้ม ตรงกลางเป็นทางเข้า 314
รูปที่ 4.664 การประดับซุ้มทั้ง 3 ซุ้ม ทางด้านหลัง ช่างได้ทำซุ้มแบบประดับเส้นคิ้ววงโค้ง โดยภายในกรอบเส้นคิ้ว ประดับรูปปลา รูปดาว และดอกไม้ สลับกันไป 314
รูปที่ 4.665 การประดับรูปเสือ อาจเป็นต้นแบบกับการประดับที่สิมแบบฝีมือช่างญวน วัดดอนยานาง อำเภอยางตลาด จังหวัดกาฬสินธุ์
314
รูปที่ 4.666 การประดับสัญลักษณ์รูปเสือมีความสำคัญความเชื่อของคนเวียดนาม ดูได้จากที่วัดมัชฌิมาวาส จังหวัดมุกดาหาร 314
รูปที่ 4.667 ด้านข้างของสิม แบ่งออกเป็น 5 ช่วงเสา ซึ่งแต่ละช่วงเสาประดับด้วยซุ้มวง
โค้ง 314

สารบัญรูป (ต่อ)

หน้า

รูปที่ 4.668 จากซุ้มแรกทางขวามือ เมื่อหันหน้าเข้าหาสิมตามรูป ทางด้านข้างซุ้มวงโค้งประดับแบบรูปพัด 314

รูปที่ 4.669 ซุ้มวงโค้งช่องที่ 2 แบบประดับเส้นคิ้วเป็นซุ้มวงโค้งแบบเส้นเดียว ส่วนบนซุ้มวงโค้งประดับสัญลักษณ์รูปลิงยืน ทางด้านล่างขนาบด้วยดอกไม้ 3 ดอก 316
รูปที่ 4.670 ซุ้มวงโค้งช่องที่ 3 ทั้งฝั่งผนังด้านซ้ายและขวาการประดับซุ้มวงโค้งและในส่วนของการประดับเป็นรูปนาคเกี้ยวกัน 2 ตัว เฉพาะส่วนหาง 316
รูปที่ 4.671 ซุ้มวงโค้งช่องที่ 4 เหมือนกันทั้ง 2 ด้าน คือ ประดับเส้นคิ้วเป็นซุ้มวงโค้ง ส่วนบนสุดของซุ้มประดับรูปนกยูง ด้านล่างบริเวณฐานบัวรองรับซุ้ม 316
รูปที่ 4.672 ซุ้มวงโค้งช่องที่ 5 ช่างประดับซุ้มวงโค้งแบบรูปพัด ทั้ง 2 ฝั่งคือการประดับในแบบอย่างเดียวกัน คือช่างทำเทคนิคพื้นผิวขุรขระ 316
รูปที่ 4.673 ส่วนเครื่องบนเป็นแบบพื้นถิ่น ที่พบได้ทั่วไปในภาคอีสาน โหง่ คีบนาค
รูปที่ 4.674 ช่างญวนอาจได้รับมาจากรูปแบบการสร้างอาคารประเภทหอแจกมาก่อนหน้านั้น 316
รูปที่ 4.675 วัดศรีโพธิ์ชัย บ้านปลาค้าว ตำบลปลาค้าว อำเภอเมือง จังหวัดอำนาจเจริญ 318
รูปที่ 4.676 สิมทรงโรงแบบมีบันไดทางขึ้นลงทั้ง 4 มุม ของทางด้านข้าง ทุกด้านประดับซุ้มวงโค้งเท่ากันคือ 5 ซุ้ม 318
รูปที่ 4.677 บันไดทางขึ้นจะประดับด้วยช่องวงกลม ส่วนด้านข้างเจาะช่องวงรีรูปไข่ทางแบบนิยมของช่างญวน และที่ช่องเสาต้องกลางทั้ง 4 ด้าน 318
รูปที่ 4.678 ส่วนบนหลังคาลาดแบบยกคอสอง หลังคาส่วนบนซ้อนกัน 4 ชั้น 318
รูปที่ 4.679 กรอบหน้าจั่วประดับลวดลายพรรณพฤกษาแบบฝีมือรสนยิมคุ้นชินของช่างญวน 318
รูปที่ 4.680 ทางด้านหน้าของตัวสิม มีประดับเส้นคิ้ววงโค้งเหนือช่องประตู 318
รูปที่ 4.681 ด้านล่างประดับเส้นคิ้วบัวสี่เหลี่ยม 1 เส้น และมีเส้นคิ้วสี่เหลี่ยมหักมุมซ้ายขวา ทางด้านล่าง 1 เส้น 320
รูปที่ 4.682 การประดับเส้นคิ้วบัวสี่เหลี่ยมของชุดด้านล่างยังไม่เคยปรากฏมาก่อนในภาคอีสาน รวมถึงรูปแบบโครงสร้างหลังคาคลุมแบบมีระเบียงเดินได้รอบ 320
รูปที่ 4.683 สิมรูปแบบมีระเบียงเดินได้รอบปรากฏอยู่บ้าง สักที่หนึ่งคือที่เมืองสามเหลี่ยมปากแม่น้ำโขง คือเมืองจ่าวิง (Tra Vinh) 320
รูปที่ 4.684 วัดมัชฌิมวิทยาราม บ้านลาน ตำบลบ้านลาน อำเภอบ้านไผ่ จังหวัดขอนแก่น 320
รูปที่ 4.685 ด้านหน้าเจาะช่องประตูทางเข้า ขนาบด้วยซุ้มวงโค้งขนาดเล็กทั้ง 2 ข้าง 320
รูปที่ 4.686 ด้านข้างแบ่งเป็น 3 ช่วงเสา ก่อผนังทึบในช่วงเสาที่ 3 320

หน้า

รูปที่ 4.687 วัดอุดมประชาราษฎร์รังสรรค์ บ้านนาจารย์ ตำบลนาจารย์ อำเภอเมือง จังหวัดกาฬสินธุ์ 322
รูปที่ 4.688 กรอบประตูช่างได้ปั้นปูนประดับ เหนือกรอบประตูเป็นภาพพระพุทธองค์ ประทับนั่งในพระหัตถ์ทำปางมารวิชัย ขนาบด้วยพระสาวก 322
รูปที่ 4.689 กรอบหน้าจั่วได้มีการปั้นประดับรูปครุฑขนาดเล็กด้านบนมุมจั่วสุด และตรงกลางเป็นครุฑขนาด
ใหญ่ 322
รูปที่ 4.690 วัดมงคลนิมิตร บ้านหายโศก ตำบลหายโศก อำเภอบ้านผือ จังหวัด
อุดรธานี 322
รูปที่ 4.691 ตัวอาคารทางด้านหน้าช่องทางเข้า และด้านข้างช่างได้ประดับด้วย คิ้วเป็นฐานของซุ้มวง
โค้ง 322
รูปที่ 4.692 ทางด้านข้าง แบ่งออกเป็น 4 ช่วงเสา ไม่รวมมุขหน้า ช่วงเสาสุดท้าย ก่อผนังทึบตามแบบแผนนิยม 322
รูปที่ 4.693 วัดสว่างโพธิ์ศรี ตำบลยางตลาด อำเภอยางตลาด จังหวัดกาฬสินธุ์ 324
รูปที่ 4.694 เสารองรับโครงสร้างหลังคาคุลมด้านหน้า และด้านหลัง 3 ช่วง ตรงกลางคือทางเข้าออก ส่วนด้านข้าง 4 ช่วงเสา 324
รูปที่ 4.695 ทางด้านมุขหน้าทำเป็นซุ้มวงโค้ง 3 ซุ้ม ตรงกลางประดับด้วยเส้นคิ้วบัวเหนือซุ้มวงโค้ง ส่วนด้านข้างทั้ง 2 ซุ้มปล่อยโล่ง 324
รูปที่ 4.696 พนักระเบียงก่อทึบตันแบบด้านล่าง แต่ใช้วิธีการลดพื้นที่โดยมีการประดับคิ้วบัวเสริม 2 ชั้น ตามแบบอย่างจากพระราชวังเว้ 324
รูปที่ 4.697 ด้านข้างของมุขหน้าประดับซุ้มวงโค้งก่อพนักระเบียงเจาะรูปวงรี ตามแบบนิยมของช่างญวน 324
รูปที่ 4.698 ผนังทางด้านข้างแบ่งออกเป็น 3 ช่วงเสา เมื่อรวมมุขหน้า ตรงกลางเจาะช่องหน้าต่าง 324
รูปที่ 4.699 ภาพถ่ายเก่า วัดโพธิ์ศรีวิลัย เมืองพาน อำเภอบ้านผือ จังหวัดอุดรธานี 326
รูปที่ 4.700 โครงสร้างขื่อโทและเสาตุ๊กตา จากแบบมาตรฐานอุโบสถ 326
รูปที่ 4.701 หลังคาซ้อนเทิบ 2 เทิบ 326
รูปที่ 4.702 วัดวันทนียวิหาร บ้านเมืองพาน ตำบลเมืองพาน อำเภอบ้านผือ จังหวัด
อุดรธานี 326
รูปที่ 4.703 มีการปรับเปลี่ยนหลังคา กรอบซุ้มหน้าต่าง กับการก่อกำแพงแก้ว 326
รูปที่ 4.704 ซุ้มวงโค้งประดับคิ้วเป็นฐานของซุ้มวงโค้ง 3 ซุ้ม และลดพื้นที่ภายในซุ้มวงโค้ง 326
รูปที่ 4.705 ด้านบนของซุ้มวงโค้งทางด้านหน้า พื้นที่ใต้ขื่อ ประดับลวดลายปูนปั้น

รูปพระพุทธองค์ประทับนั่งอยู่เหนือตัวรอง หรือมังกร 328
รูปที่ 4.706 มีการประดับกระจกแบบเขียนสี ทางด้านข้างทั้ง 2 เหนือซุ้มวงโค้ง ทางด้านข้าง แบบมีลวดลายประกอบหัวท้าย 328
รูปที่ 4.707 ทางด้านข้างมุขหน้าประดับซุ้มวงโค้ง 3 ซุ้ม แบบตรงกลางเป็นซุ้มขนาดใหญ่ ส่วนที่เหลือคือซุ้มขนาดเล็ก 328

สารบัญรูป (ต่อ)

หน้า

รูปที่ 4.708 ตำแหน่งพนักเจาะเป็นช่วงตรงซุ้มกลาง เป็นรูปโค้งด้านบนแต่ด้านล่างตัดตรง ถือเป็นแบบเฉพาะของวัดวันทนีย วิหาร 328
รูปที่ 4.709 ด้านผนังสกัดหลังช่างได้ประดับซุ้มบันแถลง 2 ซุ้ม ซึ่งเป็นซุ้มหน้าต่างหลอก ซึ่งปรากฏแบบดังกล่าวตามแบบอุโบสถมาตรฐานในแบบ ข. 328
รูปที่ 4.710 ช่องที่ 2 กระจกเงาเขียนตัวอักษรคำว่าโชคดี ซึ่งเป็นคำที่เริ่มใช้มาในครั้งรัฐบาลจอมพล ป. 328
รูปที่ 4.711 วัดป่าใต้ บ้านเชียงคาน ซอย 17 ตำบล เชียงคาน อำเภอเชียงคาน จังหวัดเลย 330
รูปที่ 4.712 ตัวอาคารวางถอยร่นไปชิดด้านหลัง เหลือพื้นที่ว่างด้านหน้า ได้ทำบันไดขึ้นทางด้านข้าง 2 ฝั่ง และทางด้านหน้า 1 ช่อง 330
รูปที่ 4.713 ตัวอาคารมีเฉพาะทางเข้าด้านหน้าไม่เจาะช่องหน้าต่าง แบบมหาอุดที่เรียกกันโดยทั่วไปในภาค กลาง 330
รูปที่ 4.714 การก่อยื่นทำหลังคาคลุมแบบมีระเบียงเดินได้รอบ ในแบบเดียวกันที่วัดบุฮม อำเภอเชียงคาน จังหวัดเลย 330
รูปที่ 4.715 ภาพถ่ายเก่า วัดบ้านดงน้อย อำเภอเมือง จังหวัดมหาสารคาม 330
รูปที่ 4.716 ภาพลายเส้นแสดงด้านข้าง สิมบ้านดงน้อย 330
รูปที่ 4.717 ภาพลายเส้นทางด้านหน้าสิมบ้านดงน้อย 332
รูปที่ 4.718 ภาพลายเส้นส่วนขยายฐาน สิมบ้านวัดดงน้อย 332
รูปที่ 4.719 วัดพระแท่น อำเภอพิบูลย์รักษ์ จังหวัดอุดรธานี 332
รูปที่ 4.720 ภายในซุ้มวงโค้งก่ออิฐโชว์สันทางด้านตั้ง เรียงสลับกันขึ้นไป 332
รูปที่ 4.721 การเจาะช่องวงรีที่พนักระเบียง ในรสนิยมของฝีมือช่างญวน 332
รูปที่ 4.722 การประดับซุ้มวงโค้งแบบมีลวดลายแข้งสิงห์ประดับ 332
รูปที่ 4.723 วัดทิพยาราม บ้านข่าน้อย ตำบลหัวนา อำเภอเมือง จังหวัดหนองบัวลำภู 334
รูปที่ 4.724 ส่วนฐานเป็นแบบชุดบัวลูกแก้วอกไก่ โดยส่วนล่างจมดิน ในคราว

ที่ปรับพื้นที่บริเวณรอบๆ สิม 334
รูปที่ 4.725 การประดับแบบเจาะช่องสี่เหลี่ยม พบในแถบจังหวัดมหาสารคาม และขอนแก่น เช่น วัดโพธิ์ศรีบ้านเชียงเหียน จังหวัดมหาสารคาม ตัวอย่างในภาพ 334
รูปที่ 4.726 ด้านข้างสิมแบ่งเป็น 3 ช่วงเสา แต่ละช่วงผนังถูกปรับลดหลั่นระดับแบบขั้นบันไดต่างกัน 334
รูปที่ 4.727 ช่วงเสาที่หนึ่งเริ่มจากทางด้านหน้าสิมเป็นขั้นแรกและขั้นที่ 2 ในช่วงเสาถัดไปเป็นขั้นที่ 3, 4 จนถึงขั้นที่
6 334
รูปที่ 4.728 ช่องหน้าต่างสี่เหลี่ยมผืนผ้า ภายในกรอบซุ้มวงโค้งแบบเป็นเส้นคิ้วแต่ไม่มีการประดับช่องสีเหลี่ยม 334
รูปที่ 4.729 วัดทองนพคุณ ตำบลปะหลาน อำเภอพยัคฆภูมิพิสัย จังหวัดมหาสารคาม 336

สารบัญรูป (ต่อ)

หน้า

รูปที่ 4.730 ภาพด้านลายเส้น อุโบสถแบบ ค. ของทางราชการ พ.ศ. 2483 336
รูปที่ 4.731 บันไดขึ้นทางด้านมุขหน้าและมุขหลัง แบบด้านหน้าผายออก ซึ่งเป็นแบบฝีมือรสนิยมเฉพาะช่างญวน ส่วนพลสิงห์คือแบบมาตรฐานจากส่วนกลาง 336
รูปที่ 4.732 ด้านหน้ามุขประดับด้วยซุ้มวงโค้ง แบบมีเส้นคิ้วบัวเหลี่ยมล้อตามซุ้มวงโค้ง 2 เส้น ทั้งหมด 3 ซุ้ม พนักระเบียงเจาะช่องวงรีแบบนิยม 336
รูปที่ 4.733 ผนังทางด้านข้างแบ่งออกเป็น 3 ช่วงเสา มีช่องหน้าต่างสี่เหลี่ยมผืนผ้าภายในกรอบซุ้มวงโค้ง 336
รูปที่ 4.734 ส่วนเครื่องบนหลังคาทั้งหมดคือ แบบจากภาคกลาง ที่มีการประดับช่อฟ้า ใบระกา หางหงส์ นาคสะดุ้ง แปงวง เป็นต้น อีกทั้งการลดชั้นของหลังคาซ้อนชั้น 336
รูปที่ 4.735 วัดสว่างสามัคคี ตำบลสามพร้าว อำเภอเมือง จังหวัดอุดรธานี 338
รูปที่ 4.736 ภาพด้านข้าง ลายเส้นอุโบสถแบบ ก. จากส่วนกลางราชการ พ.ศ. 2483 338
รูปที่ 4.737 วัดหนองบุ ตั้งอยู่ที่หมู่ 3 ตำบลสามพร้าว อำเภอเมือง จังหวัด
อุดรธานี 338
รูปที่ 4.738 การประดับที่กรอบจั่วมีเทพพนมภายใน และช่อฟ้า ใบระกา หางหงส์ คันทวยรูปหงส์ ตามอย่างจากแบบมาตรฐาน
ก. 338
รูปที่ 4.739 วัดกลางห้วยเม็ก บ้านห้วยเม็ก ตำบลคำใหญ่ อำเภอห้วยเม็ก จังหวัด
กาฬสินธุ์ 338
รูปที่ 4.740 วัดภิรมยาราม หมู่1 ตำบลจุมพล อำเภอโพนพิสัย จังหวัดหนองคาย 338

รูปที่ 4.741 วัดโพธิ์ศรี บ้านถ่อน ตำบลบ้านถ่อน อำเภอท่าบ่อ จังหวัดหนองคาย 340
รูปที่ 4.742 ซุ้มวงโค้งยังคงได้รับการสืบเนื่องทางงานช่างเหมือนเช่นเคย 340
รูปที่ 4.743 วัดกุดแคน หมู่ 3 ตำบลหนองหลวง อำเภอโพนพิสัย
ในจังหวัดหนองคาย 340
รูปที่ 4.744 บันไดทางขึ้น ซุ้มวงโค้ง การเจาะพนักระเบียง ล้วนเป็นรูปแบบจาก
ฝีมือช่างญวนทั้งหมด ที่เคยปรากฏบนแผ่นดินอีสาน 340
รูปที่ 4.745 วัดประชาอุปถัมภ์ ตำบลกวนวัน อำเภอเมือง จังหวัด
หนองคาย 340
รูปที่ 4.746 ซุ้มวงโค้งยังคงได้รับการสืบเนื่องทางงานช่าง จนถึง พ.ศ. 2514
ได้หมดความนิยมลง เมื่อการเข้ามาของกรมการ
ศาสนา 340

บทที่ 1
บทนำ

ความสำคัญและที่มาของปัญหาที่ทำการวิจัย

สิมหรือที่ภาคกลางเรียกอุโบสถ เป็นงานสถาปัตยกรรมของอีสานหรือที่เรียกอย่างเป็นทางการว่าภาคตะวันออกเฉียงเหนือเป็นหลักสำคัญที่สุดของวัด มักถูกสร้างขึ้นจากความศรัทธาของประชาชน เพื่อเป็นการถวายเป็นพุทธบูชาให้กับพระพุทธศาสนา[1] เพื่อเป็นสถานที่อันศักดิ์สิทธิ์ เสมือนหนึ่งที่ประทับของพระพุทธเจ้า[2] เป็นอาคารที่พระวินัยในพุทธบัญญัติกำหนดขึ้นเพื่อใช้ประกอบพิธีสังฆกรรม พิธีต่างๆ ของพระสงฆ์[3] นอกจากจะใช้เป็นที่ประกอบศาสนากิจแล้ว สิมยังเป็นสื่อแทนถึงประเพณี วัฒนธรรม และศิลปกรรมที่สะท้อนภาพสังคม เศษฐกิจ และความเป็นอยู่ผู้คนในยุคสมัยนั้น[4] ซึ่งแต่ละชุมชนให้ความสำคัญต่อการสร้างสรรค์ลักษณะรูปแบบอันเกิดจากคติ แนวคิดและเทคนิคทางงานช่างตลอดจนการแก้ปัญหาที่ได้สืบทอดมาตามประเพณี[5]

ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ มีศิลปะและวัฒนธรรมเจริญรุ่งเรืองตามสภาพของการเติบโตของเมือง ช่วงมิติระยะเวลาย่อมก่อเกิดรูปแบบสิม ตามวัดวาอาราม ในเขตดังกล่าวซึ่งมีองค์ประกอบหรือลักษณะร่วมที่แตกต่างกันออกไป ทั้งนี้ย่อมขึ้นอยู่กับตามกำลังปัจจัยรอบด้านของแต่ละชุมชนที่มีจิตศรัทธาในการก่อสร้าง[6]

เฉพาะสิมญวนในเขตภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ที่ทำการศึกษา โดยภาพรวมแล้วสร้างตามแบบอย่างจากช่างญวนเป็นผู้ออกแบบทั้งหมด แต่ทางด้านสัดส่วนรายละเอียด

---

[1] สมใจ นิ่มเล็ก. อุโบสถ สถาปัตยกรรมไทย, (กรุงเทพฯ : ด่านสุทธาการพิมพ์, 2547), หน้า 12-13.

[2] สันติ เล็กสุขุม. อธิบายบรรยายในคราว สัมมนาวิชาศิลปะไทย, สาขาประวัติศาสตร์ศิลปะไทย คณะโบราณคดี มหาวิทยาลัยศิลปากร, วันที่ 20 ธันวาคม 2550.

[3] วชิรญาวโรรส สมเด็จพระมหาสมณเจ้า. วินัยมุข เล่ม 3, (กรุงเทพฯ : มหามกุฏราชวิทยาลัย, 2514), หน้า 12-18.

[4] สันติ เล็กสุขุม. อธิบายถึงการศึกษาเกี่ยวกับอุโบสถสามารถที่จะบงบอกถึง สภาพสังคม เศษฐกิจรวมถึงผู้คนในช่วงเวลานั้นได้, สาขาประวัติศาสตร์ศิลปะไทย คณะโบราณคดี มหาวิทยาลัยศิลปากร, วันที่ 26 สิงหาคม 2551.

[5] อนุวิทย์ เจริญศุภกุล. “จุดเด่นในงานสถาปัตยกรรมอีสาน,” หน้าจั่ว, ฉบับที่ 7 (ปีการศึกษา 2530), หน้า 30.

[6] สันติ เล็กสุขุม. ข้อคิดเห็นในการเสนอแนะในการศึกษาวิจัยรูปแบบอุโบสถในเขตจังหวัดอุดรธานี ในคราวสำรวจบรรยายการอนุรักษ์กับพัฒนาตรงข้ามกันจริงหรือ, มหาวิทยาลัยราชภัฏอุดรธานี, วันที่ 9-10 ตุลาคม 2550.

รวมถึงงานประดับ ได้มีความแตกต่างกันพอสมควร[7] รูปแบบดังกล่าวอาจมีที่มาจากแหล่งต้นแบบเดียวกันหรือไม่ ดังนั้นการศึกษาในครั้งนี้เพื่อตวรจสอบรูปแบบสิมญวนมีลักษณะร่วมหรือไม่ร่วมถึงการเปรียบเทียบกับการพัฒนาทางงานช่างของแต่ละกลุ่มจังหวัด ที่มีฝีมือเฉพาะในการสร้างสิมในภาคตะวันออกเฉียงเหนือในหว่งเวลาดังกล่าว

วัตถุประสงค์ของโครงการ

1. เพื่อรวบรวมประวัติความเป็นมา เงื่อนไขทางด้านปัจจัย เศษฐกิจ การปกครอง คติความเชื่อวัฒนธรรมและเทคนิคทางเชิงช่าง รูปแบบสิมญวน ในภาคตะวันออกเฉียงเหนือทั้งหมด

2. เพื่อศึกษาเปรียบเทียบ รูปแบบสิมญวนรวมถึงองค์ประกอบ ในช่วงที่เริ่มปรากฏและภายหลังที่ลดความนิยมของชุมชนพื้นถิ่น กับสภาพที่ปรากฏในรูปแบบสิมญวนกับการพัฒนาสืบเนื่องทางงานช่าง

3. เพื่อบันทึกข้อมูลทางด้านประวัติศาสตร์ศิลปะพื้นถิ่น รูปแบบสิมญวนช่วงมิติเวลาที่เริ่มปรากฏและลดความนิยมในอีสานให้ชัดเจนยิ่งขึ้น

ขั้นตอนการศึกษา

1. ขั้นตอนการค้นคว้าข้อมูลด้านเอกสาร เป็นการรวบรวมและจัดลำดับอายุ พ.ศ. ของสิมญวนในเขตภาคตะวันออกเฉียงเหนือทุกจังหวัดที่ปรากฏ โดยอ้างอิงจากหลักฐานที่ระบุการสร้างรวมทั้งข้อมูลการศึกษาด้านศิลปกรรมซึ่งนักวิชาการได้ศึกษาไว้

2. ขั้นตอนการศึกษาข้อมูลภาคสนาม เป็นการตรวจสอบข้อมูล การถ่ายภาพ การสำรวจ การสัมภาษณ์ และการเขียนแผนผังลายเส้น เพื่อประกอบการพิจารณารูปแบบ ลวดลาย งานประดับและพัฒนาการทางงานช่าง สิมญวนในเขตภาคตะวันออกเฉียงเหนือทุกจังหวัดที่ปรากฏแต่ละแห่งให้จัดเจนยิ่งขึ้น

3. ขั้นตอนการวิเคราะห์ข้อมูล นำข้อมูลที่ได้จากการศึกษารูปแบบ ลวดลาย งานประดับ สิมญวนในเขตภาคตะวันออกเฉียงเหนือทุกจังหวัดที่ปรากฏเพื่อหาพัฒนาการและการสืบเนื่องทางงานช่าง โดยแบ่งการศึกษาออกเป็นด้านรูปแบบของสิมส่วนหนึ่ง และการตรวจสอบเรื่องลวดลายและงานประดับอีกส่วน นำมาวิเคราะห์ร่วมกัน

4. ขั้นตอนสรุปผลการศึกษาตามเป้าหมายและวัตถุประสงค์ที่กำหนดไว้

วิธีการศึกษา

จากประเด็นที่ตั้งไว้ในการศึกษารูปแบบสิมญวนในเขตภาคตะวันออกเฉียงเหนือกับพัฒนาการทางงานช่าง มีวิธีการศึกษา เช่น การสำรวจภาคสนาม ประกอบการสัมภาษณ์และการศึกษาจากเอกสาร เพื่อช่วยสนับสนุนการวิเคราะห์เปรียบเทียบหารูปแบบและการสืบเนื่อง โดยมี
ลำดับขั้นตอนดังนี้

---

[7] สันติ เล็กสุขุม. “อนุรักษ์และสืบทอด,” ลีลาไทย เพื่อความเข้าใจความคิดเห็นของช่างโบราณ, (กรุงเทพฯ : มติชน, 2546), หน้า 25.

1. ศึกษารวบรวมข้อมูลเบื้องต้นจากเอกสาร พงศาวดาร และเอกสารที่เกี่ยวข้องประวัติความเป็นมา

2. สำรวจและเก็บข้อมูลโดยการบันทึกภาพ และส่วนประกอบอื่นๆ ตัวสิมที่เป็นกลุ่มรูปแบบที่ใช้ในการศึกษา

3. สัมภาษณ์ผู้รู้ในชุมชนท้องถิ่น เกี่ยวกับประวัติความเป็นมาของสิมและที่เกี่ยวข้องกับงานช่างไปพร้อมๆ กับ ข้อ 1 และข้อ 2

4. ศึกษาเอกสารและหลักฐานที่ปรากฏเพื่อเพิ่มความสมบูรณ์ให้ข้อมูลดียิ่งขึ้น

5. นำข้อมูลที่ได้จากการรวบรวมข้อที่ 1 นำมาจัดเสนอตามกลุ่มตัวอย่างที่ปรากฏในขอบเขตพื้นที่สำรวจ โดยแบ่งออกเป็น 19 กลุ่มจังหวัด คือ กลุ่มจังหวัดกาฬสินธุ์, จังหวัดขอนแก่น,จังหวัดชัยภูมิ, จังหวัดนครพนม, จังหวัดนครราชสีมา, จังหวัดบุรีรัมย์, จังหวัดมหาสารคาม, จังหวัดมุกดาหาร, จังหวัดยโสธร, จังหวัดร้อยเอ็ด, จังหวัดเลย, จังหวัดสกลนคร, จังหวัดสุรินทร์, จังหวัดศรีสะเกษ, จังหวัดหนองคาย, จังหวัดหนองบัวลำภู, จังหวัดอุดรธานี, จังหวัดอุบลราชธานี และจังหวัดอำนาจเจริญ อันมีผลทำให้มีความแตกต่างการเปลี่ยนแปลงที่ปรากฏในรูปแบบสิมญวนนั้นๆ

6. การวิเคราะห์ข้อมูล จากกลุ่มตามลักษณะร่วมในรูปแบบของแต่ละกลุ่ม โดยนำมาเปรียบเทียบหาลักษณะรูปแบบและส่วนประกอบอื่นๆ เพื่อให้เห็นลักษณะร่วมและข้อแตกต่างในรูปแบบและแนวคิด รวมถึงการสืบเนื่องทางงานช่างในแต่ละกลุ่ม ที่ปรากฏให้ชัดเจนขึ้นในการออกแบบสิมญวน

7. สรุปผลการศึกษาและเสนอแนะ

ขอบเขตของการวิจัย

ขอบเขตกลุ่มรูปแบบสิมญวน จำกัดใช้เฉพาะในเขตภาคตะวันออกเฉียงเหนือ

ประโยชน์ที่ได้รับ

1.เพิ่มพูนความรู้ในด้านศิลปะสถาปัตยกรรมของภาคอีสาน และเรื่องราวมานุษยวิทยา สังคมวิทยา รวมถึงประวัติศาสตร์

2.ทำให้ทราบถึงลักษณะรูปแบบของอุโบสถในภาคอีสานในช่วงเวลาดังกล่าวชัดเจนยิ่งขึ้น

3.เป็นแนวคิดบางประการอันจะเป็นพื้นฐานในการนำไปสร้างสรรค์รูปแบบอาคารในปัจจุบันและอนาคต

4.เป็นส่วนหนึ่งของการอนุรักษ์และข้อมูลทางด้านประวัติศาสตร์ศิลปะพื้นถิ่น ก่อนข้อมูลจะสูญหาย

แผนที่แสดงพื้นที่ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ของประเทศไทยทั้งหมด

ที่มา : Globalguide, Map Terrain [Online], accessed 6 August 2011. http:// ?lat=17.41

บทที่ 2
อีสาน : ความเป็นมากับมิติของยุคสมัย[1]

ความเป็นมาของภาคตะวันออกเฉียงเหนือ

ในหัวข้อความเป็นมาได้แบ่งเป็นภาคตะวันออกเฉียงเหนือหรือภาคอีสานในยุคสมัยก่อนประวัติศาสตร์ ในยุคสมัยวัฒนธรรมทวารวดี ยุควัฒนธรรมเขมร ยุควัฒนธรรมอยุธยาและล้านช้าง สุดท้ายคือภาคตะวันออกเฉียงเหนือในสมัยวัฒนธรรมกรุงเทพฯ ซึ่งเรียงตามลำดับหัวข้อพอสังเขปได้ดังนี้

1. ภาคตะวันออกเฉียงเหนือสมัยก่อนประวัติศาสตร์

การค้นพบโครงกระดูกและรอยเท้าไดโนเสาร์บนแผ่นหินทรายที่อำเภอภูเวียงจังหวัดขอนแก่น (รูปที่ 2.1) อำเภอภูหลวง จังหวัดเลย และอำเภอสหัสขันธ์ จังหวัดกาฬสินธุ์ และการค้นพบโครงกระดูก (รูปที่ 2.2) หรือแม้แต่ภาพเขียนของมนุษย์โบราณตามผนังถ้ำ (รูปที่ 2.3) รวมทั้งวัฒนธรรมบ้านเชียง (รูปที่ 2.4) ซากโบราณวัตถุมากมายทำให้ทราบถึงพัฒนาการอย่างต่อเนื่องของดินแดนอีสาน ผ่านยุคสมัยมิติเวลาอันยาวนานจากยุคไดโนเสาร์ถึงยุควัฒนธรรมบ้านเชียง ดังกล่าว เป็นหลักฐานบ่งถึงความเป็นพื้นที่ในการดำรงอยู่ของสิ่งที่เรียกว่ามุนษย์ยุคแรกในแถบอีสาน ก่อนที่วัฒนธรรมความเชื่อถูกหล่อหลอมเข้ากับศาสนาที่เข้ามาในช่วงพุทธศตวรรษที่ 11 ซึ่งช้ากว่าภาคกลางแต่สิ่งที่น่าภูมิใจก็คือการที่อีสานเป็นชุมชนมาก่อนในอดีต

รูปที่ 2.1 ตัวอย่างโครงกระดูกไดโนเสาขุดพบที่ภูเวียง จังหวัดขอนแก่น ยุคเก่าก่อนที่มีมนุษย์
ที่มา : โครงกระดูก, ไดโนเสา (ออนไลน์) เข้าถึงเมื่อ 6 สิงหาคม 2554. เข้าถึงได้จาก http://cdn.learners.in.th/assets/media/files/000/106/518/original_DSC08183.JPG?1285359503

[1] โครงเรื่องในบทที่ 2 ทั้งหมดปรับปรุงจากงานวิจัยในระดับปริญญาดุษฎีบัณฑิต ของชาลิต อธิปัตยกุล. รูปแบบอุโบสถในจังหวัดอุดรธานี ช่วง พ.ศ. 2511-2530 กับการสืบเนื่องทางงานช่าง (วิทยานิพนธ์ดุษฎีบัณฑิต สาขาประวัติศาสตร์ศิลปะไทย คณะโบราณคดี มหาวิทยาลัยศิลปากร), 2552.

รูปที่ 2.2 โครงกระดูกมนุษย์ที่ขุดพบในบริเวณบ้านเชียง จังหวัดอุดรธานี

รูปที่ 2.3 ภาพเขียนสีบนหน้าผาที่อำเภอโขงเจียม จังหวัดอุบลราชธานี

รูปที่ 2.4 หลักฐานแสดงถึงชุมชนที่มีการอาศัยในยุคก่อนประวัติศาสตร์ที่บ้านเชียง จังหวัดอุดรธานี

2. ภาคตะวันออกเฉียงเหนือสมัยก่อนพุทธศตวรรษที่ 19

อีสานในยุคสมัยวัฒนธรรมทวารวดี เป็นที่ทราบกันดีถึงดินแดนที่มีผู้คนอยู่อาศัยมาตั้งแต่อดีต ชุมชนต่าง ๆ ได้มีพัฒนาการต่อเนื่องจนเกิดเป็นรัฐ โดยมีแหล่งชุมชนโบราณจำนวนมากกระจายอยู่บริเวณลุ่มแม่น้ำชีและลุ่มแม่น้ำมูล ที่จะกล่าวถึงคือกลุ่มวัฒนธรรมทวารวดีซึ่งเป็นยุคสมัยความชัดเจนในเรื่องศาสนาพุทธเข้ามา โดยผ่านทางเมืองศรีเทพ เพชรบูรณ์เข้ามา[2] (รูปที่ 2.5) สู่ลุ่มน้ำที่กล่าวผ่านมาดังปรากฏเมืองฟ้าแดดสงยาง รวมถึงรูปแบบเฉพาะของอีสานคือใบเสมาที่พบกระจายตัวอยู่ทั่วพื้นที่อีสาน ตัวอย่างเช่น ที่บ้านกุดโง้ง จังหวัดชัยภูมิ (รูปที่ 2.6) ใบเสมาในพิพิธภัณฑ์เมืองอุบลราชธานี วัดพระธาตุดอนแก้ว จังหวัดอุดรธานี เป็นต้น อนึ่งผังเมืองในสมัยทวารวดี นิยมทำคูน้ำคันดินเป็นวงรีหรือวงกลมรอบเมือง นิยมตั้งเมืองใกล้แหล่งน้ำเพื่อสะดวกในการชักน้ำเข้ามาเก็บในคูเมือง ตัวอย่างที่เมืองฟ้าแดดสงยาง จังหวัดกาฬสินธุ์

อีสานในยุคสมัยวัฒนธรรมเขมร ในยุคสมัยนี้คงไม่แปลกใจมากนักหากกล่าวถึงการปรากฏหลักฐานสิ่งก่อสร้างปราสาทหิน เทวรูป พระพุทธรูป ในดินแดนอีสาน เช่น ปราสาทหินพิมาย (รูปที่ 2.7) ปราสาทหินพนมวัน จังหวัดนครราชสีมา ปราสาทหินพนมรุ้ง ปราสทหินเมืองต่ำ (รูปที่ 2.8) จังหวัดบุรีรัมย์ เป็นต้น ล้วนเป็นวัฒนธรรมสมัยเขมร เกิดการผสมกับวัฒนธรรมสมัยทวารวดีในช่วงต้นก่อนที่จะกลายเป็นเขมรแบบสมบูรณ์ นั้นแสดงถึงศาสนาได้เข้ามาอย่างต่อเนื่องเผยแพร่ไปทั่วดินแดนอีสาน ด้วยเขมรนับถือศาสนาพุทธแบบมหายาน ดังที่พบหลักฐานพระพุทธรูปในยุคต้นมีการเชื่อมโยงกับวัฒนธรรมทวารวดีดังกล่าว

จากสิ่งก่อสร้างที่ปรากฏในรูปแบบปราสาทหินที่พบเกือบทุกจังหวัดในพื้นที่อีสานทั้งหมด ผังของปราสาทมักเป็นรูปสี่เหลี่ยมผืนผ้า บางแห่งมีการขุดคูน้ำรอบตามแบบผังเมืองทวารวดี ที่กล่าวผ่านมา

รูปที่ 2.5 หลักฐานสิ่งก่อสร้างที่เขาคลังนอก อำเภอศรีเทพ จังหวัดเพชรบูรณ์ บ่งถึงการรับเอาศาสนาพุทธ ของดินแดนอีสานที่ผ่านเข้ามาทางเมืองดังกล่าว

---

[2] สุภัทรดิส ดิศกุล, ประวัติศาสตร์เอเชียอาคเนย์ ถึง พ.ศ. 2000 11. อ้างถึงใน สันติ เล็กสุขุม, “โครงการวิจัยศิลปะลาวในประเทศไทย” มหาวิทยาลัยศิลปากร, 2536. (อัดสำเนา)

รูปที่ 2.6 การปักแท่งสีมาในพื้นที่ส่วนบุคคลที่บ้านกุดโง้ง จังหวัดชัยภูมิ เป็นวัฒนธรรมสมัยทวารวดีในอีสาน

รูปที่ 2.7 ปราสาทหินพิมาย อำเภอพิมาย จังหวัดนครราชสีมา

รูปที่ 2.8 ปราสาทหินเมืองต่ำ จังหวัดบุรีรัมย์

3. ภาคตะวันออกเฉียงเหนือตั้งแต่พุทธศตวรรษที่ 20

อีสานในยุคสมัยวัฒนธรรมอยุธยาและล้านช้าง สมัยวัฒนธรรมอยุธยาดินแดนอีสานเป็นพื้นที่ในการปกครองของวัฒนธรรมล้านช้าง กล่าวคือ อาณาจักรล้านช้างหรือประเทศลาวในปัจจุบัน เป็นผู้ครอบครองดินแดนอีสานตั้งแต่จังหวัดเลยเรื่อยไปจนถึงนครราชสีมาหรือโคราช ดังนั้นหากกล่าวว่าโคราชไม่ใช่ลาวจึงถูกต้องด้วยหลักฐานต่างๆ มีการสนับสนุนถึงการปกครองในสมัยพระนารายณ์ ให้โคราชเป็นเมืองหน้าด่านมีการว่าจ้างชาติฝรั่งเศสวางผังเมืองให้ซึ่งปัจจุบันคือเขตเมืองเก่า[3]

วัฒนธรรมล้านช้างจึงถือเป็นต้นแบบของอัตลักษณ์ในอีสานคงไม่เกินเลยมากนักเพราะหากจะกล่าวถึง ด้วยเหตุและผลดังที่กล่าวผ่านมา เราจึงพบสิ่งก่อสร้างพระพุทธรูปแบบล้านช้างในช่วงตอนบนของอีสานหรือบริเวณติดริมแม่น้ำโขงเป็นหลัก อันได้แก่พระธาตุศรีสองรัก อำเภอด่านซ้าย จังหวัดเลย (รูปที่ 2.9) วัดถ้ำสุวรรณคูหา อำเภอสุวรรณคูหา พระธาตุเมืองพิณ จังหวัดหนองบัวลำภู พระธาตุต่างๆ ในเขตจังหวัดหนองคาย อาทิเช่น พระธาตุเขียวค้อม (รูปที่ 2.10) ธาตุดำ ธาตุยาพ่อแก่ พระธาตุที่วัดเทพพล เมืองวียงคุกตลอดจนรวมถึงพระธาตุบังพวน ล้วนเป็นสายรูปแบบพระธาตุในวัฒนธรรมล้านช้างเช่นเดียวกับพระธาตุหนองสามหมื่น พระธาตุกุดจอก จังหวัดชัยภูมิ ที่เด่นชัดที่สุดคือพระธาตุศรีสองรัก อำเภอด่านซ้าย จังหวัดเลยที่มีหลักฐานจารึกถึงปีในการก่อสร้างอย่างชัดเจน และที่ยังไม่กล่าวถึงมีมากมายจึงขอละไว้ในที่นี้

พระพุทธรูปที่โดดเด่นได้แก่ พระเจ้าองค์ตื้อ ที่อำเภอท่าบ่อ จังหวัดหนองคาย (รูปที่ 2.11) และที่กลุ่มวัดถ้ำสุวรรณคูหา จังหวัดหนองบัวลำภู (รูปที่ 2.12) พระประธานในวิหารที่สัตตมหาสถานวัดพระธาตุบังพวน จังหวัดหนองคาย และพระประธานที่วัดโพธิสมภรณ์ อำเภอเมือง จังหวัดอุดรธานี เป็นต้น

จากหลักฐานที่ปรากฏกล่าวได้ว่าอีสานตอนบนมีรูปแบบพุทธศิลป์ล้านช้างปรากฏมากกว่าตอนกลางและตอนล่าง จึงตั้งเป็นประเด็นวิเคราะห์ได้ว่าช่วงจังหวัดขอนแก่นลงมาเรื่อยไปจนถึงนครราชสีมา อีสานเป็นพื้นทีว่างเปล่าหรือเป็นพื้นที่กันชน กล่าวคือจากการสำรวจหลักฐานแวดล้อมไม่ปรากฏถึงช่วงอาณาจักรล้านช้าง แผ่กระจายตัวลงสู่พื้นที่ดังกล่าว เพราะไม่เคยปรากฏศิลาจารึกใดๆ บ่งถึงการเป็นล้านช้าง[4]

---

[3] สุจิตต์ วงศ์เทศ, พลังลาว ชาวอีสาน มาจากไหน (กรุงเทพฯ : มติชน, 2549), 256.

[4] ธวัช ปุณโณทก, ศิลาจารึกอีสานสมัยไทย-ลาว กับความสำคัญทางด้านประวัติศาสตร์ (กรุงเทพฯ : อรุณอัมรินทร์, 2532), 30.

รูปที่ 2.9 พระธาตุศรีสองรัก อำเภอด่านซ้าย จังหวัดเลย สร้างในสมัยพระไชยเชษฐาธิราช แห่งอาณาจักรล้านช้างและพระมหาจักพรรดิ แห่งกรุงศรีอยุธยา

รูปที่ 2.10 พระธาตุเขียวค้อม อำเภอศรีเชียงใหม่ จังหวัดหนองคาย ตรงข้ามเมืองเวียงจันทน์ สปป. ลาว รูปแบบเฉพาะร่วมของศิลปะล้านช้างในอีสาน

รูปที่ 2.11 พระเจ้าองค์ตื้อ วัดศรีชมพูองตื้อ อำเภอศรีเชียงใหม่ จังหวัดหนองคาย

รูปที่ 2.12 พระพุทธรูปนาคปรกวัดถ้ำสุวรรณคูหา อำเภอสุวรรณคูหา จังหวัดหนองบัวลำภู

4. ภาคตะวันออกเฉียงเหนือเมื่อเริ่มสมัยกรุงเทพ

อีสานในสมัยกรุงเทพฯ การเคลื่อนย้ายถิ่นฐานของบุคคลสำคัญบางส่วนในดินแดนล้านช้างยังเป็นผลให้เกิดเมืองต่างๆ ขึ้นในเขตอีสานเรื่อยมา ด้วยบริบทดังกล่าวสิ่งก่อสร้างทางสถาปัตยกรรมโดยเฉพาะสิมปรากฏพบมีรูปแบบเฉพาะร่วมแบบเดียวกับล้านช้าง คือที่วัดพระเหลาเทพนิมิตร อำเภอพนา จังหวัดอำนาจเจริญ (รูปที่ 2.13) หรือที่วัดศรีมงคลใต้ จังหวัดมุกดาหาร วัดมหาธาตุ, วัดศรีคูณเมือง อำเภอเชียงคาน จังหวัดเลย (รูปที่ 2.14) เป็นต้น ทั้งหมดมีความโยงใยเชื่อมโยงกับวัฒนธรรมดังกล่าวของล้านช้าง

รูปที่ 2.13 สิมหรืออุโบสถวัดพระเหลาเทพนิมิตร อำเภอพนา จังหวัดอำนาจเจริญ

รูปที่ 2.14 สิมหรืออุโบสถ วัดมหาธาตุ, วัดศรีคูณเมือง อำเภอเชียงคาน จังหวัดเลย

สภาพแวดล้อมภูมิศาสตร์ ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ

1. ที่ตั้งและอาณาเขตติดต่อ พื้นที่ที่ใหญ่สุดในประเทศไทยคือภาคอีสาน หรือที่รู้จักกันว่าภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ซึ่งเป็นเขตบริเวณหรือภาคหนึ่งทางทิศตะวันออกเฉียงเหนือของประเทศไทยถูกเรียกในคราวแบ่งเขตการปกครองในสมัยรัชกาลที่ 5 บ้างก็เรียกกันว่าที่ราบสูงโดยแบ่งตามลักษณะที่ตั้งอยู่บนที่ราบสูงคือที่ราบสูงโคราช โดยมีแม่น้ำโขงกั้นเขตทางบริเวณทิศเหนือและทิศตะวันออกของภาค ทางด้านทิศใต้จรดชายแดนกัมพูชา ส่วนทางด้านตะวันตกมีเทือกเขาเพชรบูรณ์และเทือกเขาดงพญาเย็นเป็นแนวกั้นแยกจากภาคเหนือและภาคกลาง มีเนื้อที่มากที่สุดของประเทศไทย เมื่อเปรียบเทียบกันแล้วเท่ากับเป็นส่วนหนึ่งในสามของพื้นที่ทั้งหมดของประเทศไทย[5]

2. ภูมิประเทศ อีสานถูกวางอยู่ในวงกระหนาบของประเทศลาวและเขมร ที่มีเพียงลำน้ำโขงกั้นอยู่ ส่วนทางเขมรนั้นมีทิวเขาพนมดงรักกั้น การติดต่อถูกจำกัดอยู่ตามช่องทางต่าง ๆ ผ่านเขาที่สูงชันและเป็นแนวยาวตลอดซึ่งยังคงพบเห็นได้ในปัจจุบันที่ราบสูงภาคตะวันออกเฉียงเหนือ มีลักษณะคล้ายปากปล่องภูเขาไฟขนาดใหญ่โดยมีทิวเขาเลยอยู่ทางด้านทิศตะวันตกเฉียงเหนือ ทิวเขาเพชรบูรณ์ ทิวเขาดงพระยาเย็น และทิวเขาสันกำแพงอยู่ทางด้านทิศตะวันตก ทิวเขาพนมดงรักอยู่ทางด้านทิศใต้ มีภูเก้าและภูพานอยู่ทางด้านทิศเหนือ ซึ่งเชื่อมต่อกับทิวเขาเลยมาพบทิวเขาพนมดงรัก พื้นที่โดยทั่วไปอยู่สูงเหนือระดับน้ำทะเล และพื้นที่ส่วนใหญ่ลาดเอียงไปทางทิศตะวันออกเฉียงใต้ ลักษณะพื้นที่เป็นลูกคลื่นเล็กๆ เนื้อดินเป็นดินปนทราย และเกือบไม่มีดินตะกอน

ภูมิประเทศ ทั้งภาคยกตัวสูงเป็นขอบแยกตัวออกจากภาคกลางอย่างชัดเจนประกอบด้วยเทือกเขาสูงทางทิศตะวันตกและทิศใต้ มียอดเขาที่สูงที่สุดในภาคอีสานคือ ยอดภูหลวงและภูกระดึง อันเป็นแหล่งต้นน้ำสำคัญๆ ของแม่น้ำหลายสาย อันได้แก่ แม่น้ำพอง แม่น้ำเลย แม่น้ำพรม แม่น้ำชี และลำตะคอง เป็นต้น

ทางด้านทิศใต้มีเทือกเขาสันกำแพง และเทือกเขาพนมดงรัก กั้นระหว่างภาคอีสานของไทย กับกัมพูชา และลาว ยอดเขาเขียวเป็นยอดเขาที่สูงที่สุดอยู่ทางตอนใต้ดังกล่าว ส่วนตอนกลางของภาคมีเทือกเขาภูพานทอดตัวจากเหนือลงสู่ทิศใต้ แบ่งภาคอีสานออกเป็น 2 ส่วน คือ แอ่งโคราช คือ บริเวณแถบลุ่มแม่น้ำชี และแม่น้ำมูล ส่วนแอ่งสกลนคร คือ บริเวณตอนเหนือของเทือกเขาภูพาน และบริเวณที่ราบลุ่มน้ำโขง มีแม่น้ำสำคัญ คือแม่น้ำสงคราม แม่น้ำพุง ไหลลงสู่แม่น้ำโขงเช่นเดียวกัน[6]

3. ภูมิอากาศ ลักษณะภูมิอากาศในภาคอีสานมีลักษณะแบบทุ่งหญ้าสะวันนา กล่าวคือมีอากาศร้อนชื้นสลับกับฤดูแล้ง มีฝนตกปานกลาง ฤดูหนาว ช่วงเดือนตุลาคม - กุมภาพันธ์ อากาศหนาวเย็นเนื่องจากได้รับอิทธิพลจากลมมรสุมตะวันออกเฉียงเหนือ จังหวัดที่มีอุณหภูมิต่ำสุดได้แก่จังหวัดเลย ฤดูฝน ช่วงเดือนพฤษภาคม - ตุลาคม เนื่องจากได้รับอิทธิพลจากจากพายุดีเปรสชัน จังหวัดที่มีปริมาณน้ำฝนมากที่สุดคือ นครพนม และจังหวัด

---

[5] ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ, ภูมิประเทศ (ออนไลน์) เข้าถึงเมื่อ 6 สิงหาคม 2554. เข้าถึงได้จาก http://th.wikipedia.org/wiki/

[6] เรื่องเดียวกัน.

ที่มีฝนตกน้อยที่สุดคือนครราชสีมา ส่วนฤดูร้อน ช่วงเดือนกุมภาพันธ์ - พฤษภาคม อากาศจะร้อนและแห้งแล้งมากเพราะอยู่ไกลจากทะเล จังหวัดที่ มีอุณหภูมิสูงสุดคือ อุดรธานี

ส่วนทางด้านสาเหตุดังกล่าวมีปัจจัยที่ทำให้เกิดผลดังที่กล่าวมาคือ ได้รับอิทธิพลจากลมมรสุมตะวันออกเฉียงเหนือ ซึ่งมีผลทำให้มีอากาศหนาวเย็นกว่าภาคอื่น ๆ ลมพายุหมุน ส่วนใหญ่เป็นพายุดีเปรสชันจากทะเลจีนใต้จังทำให้มีฝนตกเป็นบริเวณกว้าง ระยะใกล้ไกลทะเล ทำให้อากาศมีความแตกต่างกันระหว่างฤดูร้อนและฤดูหนาวมาก เนื่องจากไม่มีพื้นที่ติดต่อกับทะเล อีกทั้งการวางตัวของภูเขาดงพญาเย็นและสันกำแพง ซึ่งวางตัวในแนวเหนือ-ใต้กั้นลมฝนจากมรสุมตะวันตกเฉียงใต้ เป็นต้น[7]

4. ทรัพยากร ทรัพยากรธรรมชาติในภาคอีสานแบ่งตามหัวข้อใหญ่ได้ 4 หัวข้อคือ

1. ทรัพยากรดิน ดินในภาคอีสานเป็นดินทรายและขาดธาตุอาหาร ใต้ดินมีเกลือหินทำให้ดินเค็มและแห้ง ไม่เหมาะในการเพาะปลูกพืช และทำนา

2. ทรัพยากรน้ำ จากที่ภาคอีสานเป็นดินปนทรายไม่สามารถอุ้มน้ำได้ จึงทำให้ขาดแคลนน้ำเป็นสำคัญ จำเป็นต้องอาศัยการชลประทานเข้ามาช่วยมีการสร้างเขื่อนหรืออ่างเก็บน้ำขนาดใหญ่เพื่อเก็บกักน้ำ เช่น เขื่อนสิรินธร ในจังหวัดอุบลราชธานี เขื่อนจุฬาภรณ์ ในจังหวัดชัยภูมิ เขื่อนอุบลรัตน์ ในจังหวัดขอนแก่น เขื่อนลำปาว ในจังหวัดกาฬสินธุ์ และเขื่อนลำตะคอง, เขื่อนลำพระเพลิง ในจังหวัดนครราชสีมา ล้วนเป็นแหล่งน้ำสำคัญในปัจจุบัน

3. ทรัพยากรป่าไม้ ภาคอีสาน ปัจจุบันพบว่ามีป่าไม้เหลือน้อยที่สุด ส่วนใหญ่แล้วเป็นป่าไม้ประเภทป่าแดง ป่าโคก ป่าแพะ หรือป่าเต็งรัง ถัดมาเป็นป่าเบญจพรรณและป่าทุ่ง เมื่อเทียบกับพื้นที่พบว่าจังหวัดที่มีป่าไม้มากที่สุดคือ อุบลราชธานี ส่วนจังหวัดที่มีป่าไม้น้อยที่สุดคือมหาสารคาม

4. ทรัพยากรแร่ธาตุ ภาคอีสานมีแร่ธาตุน้อยที่สุดเมื่อเทียบกับภาคอื่นๆ แต่เป็นภาคที่มีเกลือหินมากที่สุด แร่ที่พบได้แก่ เหล็ก พบที่จังหวัดเลย แมงกานีส พบที่จังหวัดเลยทองแดง พบที่จังหวัดเลยและหนองคาย เกลือหิน พบมากที่สุดที่จังหวัดชัยภูมิ มหาสารคามร้อยเอ็ด อุบลราชธานี และยโสธร โปแตช พบที่จังหวัดชัยภูมิ นครราชสีมา อุดรธานี ยิปซัม พบที่จังหวัดเลย และก๊าซธรรมชาติพบที่น้ำพอง จังหวัดขอนแก่น[8]

---

[7] ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ, ภูมิอากาศ (ออนไลน์) เข้าถึงเมื่อ 6 สิงหาคม 2554. เข้าถึงได้จาก http://th.wikipedia.org/wiki/

[8] ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ, ทรัพยากร (ออนไลน์) เข้าถึงเมื่อ 6 สิงหาคม 2554. เข้าถึงได้จาก http://th.wikipedia.org/wiki/

ประเพณีวัฒนธรรม ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ

ชาวอีสานทั่วไปๆ ล้วนมีความเชื่อดั้งเดิม มีโครงสร้างวัฒนธรรมจากล้านช้าง ซึ่งผสมเข้ากับกลุ่มคนที่อาศัยอยู่ในพื้นถิ่นตั้งแต่ดั้งเดิม ประเพณีที่ยึดถือแนบแน่น คือ ฮีตสิบสอง[9] เป็นแบบแผนการทำบุญทั้งสิบสองเดือน เพื่อเป็นแนวทางยึดถือปฏิบัติต่อพระพุทธศาสนา[10]

ด้านวัฒนธรรมการพูด การกิน การอยู่และการนุ่งห่ม ยึดถือปฏิบัติเช่นเดียวกัน ทั่วทั้งภาคอีสาน การแต่งกายอาจมีแตกต่างกันบ้าง กล่าวคือ ชุมชนที่เป็นพื้นถิ่นหรืออพยพมาตั้งหลักแหล่ง ก็มีการแต่งกายแตกต่างกันออกไป เช่น ที่อำเภอบ้านผือ มีชุมชนไทยพวน ลาวโซ่ง เป็นต้น ประเพณีและวัฒนธรรม สามารถเรียงลำดับได้ดังนี้

1. ฮีต 12

สิ่งที่ยึดถือตลอดมาจนถึงปัจจุบันประพฤติปฏิบัติสืบต่อกันมา เป็นเวลานาน ซึ่งมีการปฏิบัติเป็นประจำเดือนละ 1 ฮีต ตลอดปี เป็นเวลา 12 ฮีต เช่น เดือนสาม บุญข้าวจี่ (รูปที่ 2.15) เดือนแปดเป็นงานเข้าพรรษา เป็นต้น

กล่าวโดยสรุปประเพณี ฮีตสิบสอง ที่ยึดถือแนวปฏิบัติล้วนเกี่ยวข้องกับวัดแทบทุกเดือน โดยเฉพาะมีการทำบุญเลี้ยงพระร่วมอยู่ด้วยเสมอเป็นประจำ ผลที่ได้รับก็คือทุกคนได้มีเวลาเข้าวัดใกล้ชิดกับหลักธรรมทางพระพุทธศาสนา ชาวอีสานจึงร่วมไม้ร่วมมือในการสร้างอาคารสิ่งก่อสร้างภายในวัด หรือซ่อมแซมให้สภาพดีขึ้น ด้วยที่ชาวบ้านเองได้ใช้ประโยชน์ร่วมกับพระและชุมชนของตัวเอง[11]

รูปที่ 2.15 ภาพตัวอย่างฮีตบุญข้าวจี่ นิยมทำกันในวันเพ็ญขึ้น 15 ค่ำ เดือน 3
ที่มา : ฮีต 12, เดือนสามบุญข้าวจี่ (ออนไลน์) เข้าถึงเมื่อ 6 สิงหาคม 2554. เข้าถึงได้จาก http://buriramguide.com/6264/เทศกาลประเพณี-ภูมิปัญญา/เทศกาลประเพณี/ฮีตสิบสอง-เดือนสาม-บุญข้าวจี่.html

[9] ฮีต มาจากคำว่า จารีต หมายถึงประเพณี พระ พระอริยานุวัตร เขมจารี, “ฮีตสิบสองคลองสิบสี่” มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ มหาสารคาม, 2520. (อัดสำเนา)

[10] พระอริยานุวัตร เขมจารี, ประเพณีอีสานโบราณบางเรื่อง เล่ม 1 (มหาสารคาม : ศูนย์วัฒนธรรมจังหวัดมหาสารคาม, 2529), 78.

[11] พระมหาปรีชา ปริญญาโญ, ประเพณีโบราณไทยอีสาน (อุบลราชธานี : ศิริธรรม, 2516), 194.

2. วัฒนธรรมการพูด การกิน การอยู่และการนุ่งห่ม

วัฒนธรรมการพูด การกิน การอยู่ของคนอีสาน มีความแตกต่างกันออกไปตามกลุ่มชนที่อพยพเข้ามา จังหวัดต่างๆ ในเขตภาคอีสานจึงมีสำเนียงการพูด การกินอาอาหารและการอยู่อาศัยตลอดจนการนุ่งห่มแตกต่างกันออกไปดังกล่าว เช่น ภูไท (รูปที่ 2.16) ย้อ ข่า ขมุ เป็นต้น

อย่างไรก็ดีภาคตะวันออกเฉียงเหนือมีภาษาพูดเป็นภาษาอีสานพบโดยทั่วไป และในส่วนของการกิน นิยมกินส้มตำ ลาบ ก้อย ข้าวเหนียว (รูปที่ 2.17) ตามปกติวิสัยพื้นฐานไม่ว่าจะเป็นกลุ่มชนใด ด้านการอยู่อาศัย ปลูกเฮือนด้วยไม้ที่หาได้จากโคกป่าท้ายหมู่บ้านหรือท้ายนามาสร้าง เครื่องนุ่งห่มได้จากการทอใช้เอง เช่นผ้าแพรวา ของสุรินทร์ ผ้าหมี่ขิด ของอุดรธานี เป็นต้น

รูปที่ 2.16 ภาพตัวอย่างการแต่งกายของคนกลุ่มภูไท ในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ
ที่มา : ฮีต 12, เดือนสามบุญข้าวจี่ (ออนไลน์) เข้าถึงเมื่อ 6 สิงหาคม 2554. เข้าถึงได้จาก http://thaiunique.files.wordpress.com/2010/09/e0b8a0e0b8b9e0b984e0b897.jpg

รูปที่ 2.17 ภาพตัวอย่างอาหารการกินของคนอีสานทั่วไปซึ่งเป็นที่นิยมกัน
ที่มา : อาหารอีสาน, ลาบ ข้าวเหนียว ส้มตำ (ออนไลน์) เข้าถึงเมื่อ 6 สิงหาคม 2554. เข้าถึงได้จาก http://www.free-webboard.com/view.php?nm=btayang&qid=150

ความเชื่อความศัทธาของผู้คน ในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ

มนุษย์ทุกคนที่เกิดมาย่อมมีความเชื่อและความศัทธาในแต่ละบุคคล ชาวอีสานเช่นเดียวกัน ไม่ต่างจากทุกจังหวัดในประเทศไทย มีความเชื่อและความศัทธาที่สามารถแยกออกได้ 2 ความเชื่อใหญ่ได้แก่

1. ความเชื่อความศัทธาของผู้คน

ความเชื่อในเรื่องผี

กล่าวกันว่าคติความเชื่อเป็นแนวทางการยอมรับต่อพลังหรืออำนาจเหนือธรรมชาติไม่อาจสามารถพิสูนจ์ได้ว่าเป็นความจริง อันเกิดอยู่ในจิตใต้สำนึกของมนุษย์ แต่มนุษย์ก็ยอมรับให้ความเคารพและเกรงกลัว อย่างไรก็ตาม ความเชื่อยังมีทั้งความเชื่อที่งมงายของสังคมดั้งเดิม และความเชื่อที่เป็นเหตุเป็นผล หากย้อนอดีตสู่ยุคแรกเริ่มในอีสานยังไม่มีศาสนามนุษย์ในอดีตมีความเชื่อเรื่องอำนาจเหนือธรรมชาติหรือศาสนาผี หรือความเชื่อเรื่องผี[12] จนกระทั่งศาสนาเริ่มผ่านเข้าสู่ดินแดนอีสาน ความเชื่อเรื่องผีและศาสนาได้เข้าผสมผสานกันอย่างแยกไม่ออก ด้วยพิธีกรรมต่างๆ แฝงไว้ด้วยเรื่องผีและวิญญาน

ผู้คนในอีสาน นับถือผีฟ้าผีแถน ซึ่งปรากฏในพิธีกรรมเพื่อขอฝน ด้วยการจุดบั้งไฟ[13] (รูปที่ 2.18) รองลงมาเป็นผีปู่ตาหรือวิญญานบรรพบุรุษประจำหมู่บ้าน ซึ่งมักนิยมปลูกศาลปู่ตาไว้บริเวณนอกหมู่บ้าน ส่วนผีอารักษ์ มีอยู่ทุกหมู่บ้านในอำเภอต่างๆ โดยพื้นที่ๆ พบผีอารักษ์ได้ทั่วไปที่ชาวบ้านเรียกว่า หลักบ้าน เพื่อคุ้มครองหมู่บ้านให้มีความสงบสุขร่มเย็น โดยมีพิธีเช่นสรวงในช่วงเดือนเจ็ด เรียกว่าบุญซำฮะ ที่สำคัญชาวบ้านต้องปลูกเฮือนห่างจากหลักบ้านออกไปอย่างน้อยสิบวาจึงจะปลูกเรือนได้[14]

รูปที่ 2.18 ภาพตัวอย่างการประกอบพิธีกรรมขอขมาพระยาแถนเพื่อให้ฝนตก
ที่มา : รำแถน, พระยาแถน (ออนไลน์) เข้าถึงเมื่อ 6 สิงหาคม 2554. เข้าถึงได้จาก http://sanomcity.blogspot.com/2010/04/14-2553-2000-0600.html

---

[12] สุจิตต์ วงษ์เทศ, พลังลาว ชาวอีสาน มาจากไหน (กรุงเทพฯ : มติชน, 2549), 256.

[13] เพราะผีแถนเป็นผู้สร้างโลก สร้างสรรพสิ่งต่างๆ ในโลก เป็นผีที่ยิ่งใหญ่ที่สุดของชาวอีสาน เช่น การจุดบั้งไฟเพื่อขอให้พระยาแถนบันดาลให้ผลตก ส่วนลำผีฟ้าเพื่อใช้ในการรักษาโลก ใน ธวัช ปุณโณทก, “ความเชื่อพื้นบ้านอันสัมพันธ์กับวิถีชีวิตในสังคมอีสาน เอกสารสัมมนา โครงการไทยศึกษา จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2526. (อัดสำเนา)

[14] วิโรฒ ศรีสุโรและธาดา สุทธิธรรม, หลักบ้านในภาคอีสาน (รายงานการวิจัย คณะสถาปัตยกรรม มหาวิทยาลัยขอนแก่น, 2534), 8.

ความเชื่อในเรื่องของพญานาค

ลุ่มน้ำโขงตอนบนบริเวณจังหวัดเลย หนองบัวลำภู หนองคาย สกลนคร และนครพนม ล้วนมีความเชื่อเกี่ยวกับเรื่องของพญานาค ระบบความเชื่อดังกล่าวถือว่านาคหรืองู เป็นสัญลักษณ์ของน้ำ[15] ตำนานอุรังคธาตุ[16] ให้ความสำคัญเรื่องดังกล่าว เพราะนาคมีอำนาจเหนือธรรมชาติ บันดาลให้เกิดแม่น้ำ ห้วย หนอง คลอง บึง ตลอดจนภูเขาและแหล่งที่อยู่อาศัย[17]

ครั้นศาสนาพุทธเข้ามาสู่บริเวณดังกล่าว ลัทธิบูชานาคถูกผนวกรวมเข้าไปเป็นส่วนหนึ่งของศาสนาที่เข้ามาแทนที่ไม่ได้สลายไป ยังปรากฏเห็นนาคกลายเป็นผู้พิทักษ์พระพุทธศาสนา[18] อนึ่งภาชนะดินเผาบ้านเชียงพบลายเขียนเป็นรูปงู จากหลักฐานทำให้เชื่อว่ามีการบูชางู ในสมัยก่อนประวัติศาสตร์ และยังคงสืบเนื่องต่อกันมาในสมัยหลังจวบจนปัจจุบัน ยังพบเห็นการนับถือพญานาค แม้นเป็นเพียงแค่ความเชื่อ แต่ผู้คนแถบลุ่มน้ำโขงยังมีความเชื่อจากวัฒนธรรมในอดีต ด้วยการนับถือบั้งไฟพญานาค ซึ่งทุกวันออกพรรษาของทุกปี พญานาคปล่อยบั้งไฟในแม่น้ำโขง ขึ้นสู้ท้องฟ้า แม้ในทางวิทยาศาสตร์ยังหาคำตอบไม่ได้ ลูกไฟที่พุ่งขึ้นมาเหนือสายน้ำ

ถึงเป็นเพียงแค่ตำนานและความเชื่อ แต่อย่างไรก็ดี ผู้คนชาวอีสานยังมีความศัทธาอยู่เช่นเดิม และจากการตั้งข้อสังเกตทำให้พบว่าแทบทุกวัด ราวบันไดทางขึ้นอุโบสถ มักประดับราวบันไดทางขึ้น ด้วยรูปพญานาคเสมอแทบทั้งหมดในเขตพื้นที่ในอีสานที่ถูกสร้างขึ้นตามแบบพื้นถิ่นที่รับสืบทอดกันมาจากอดีต (รูปที่ 2.19)

รูปที่ 2.19 ภาพตัวอย่างการประดับพญานาคที่ราวบันได ที่วัดเสมาท่าค้อ อาจสามารถ จังหวัด

---

[15] สุจิตต์ วงษ์เทศ, พลังลาว ชาวอีสาน มาจากไหน, 260.

[16] ตำนานอุรังคธาตุ เป็นเรื่องราวปรัมปราของผู้คนสองฝั่งโขง ที่สมมุติว่ามีการเคลื่อนย้ายผู้คนจากหนองแสในมณฑลยูนานทางตอนใต้ของจีน มาตามลำน้ำโขงและเข้าไปตั้งถิ่นฐานตามที่ราบลุ่มของสองฝั่งแม่น้ำโขง ศรีศักร วัลลิโภดม, แอ่งอารยธรรมอีสาน, 10-17. อ้างถึงใน สันติ เล็กสุขุม, “โครงการวิจัยศิลปะลาวในประเทศไทย”มหาวิทยาลัยศิลปากร 2539, (อัดสำเนา)

[17] สุจิตต์ วงษ์เทศ, พลังลาว ชาวอีสาน มาจากไหน, 265.

[18] อุทัยทอง จันทกรณ์, องค์ประกอบสถาปัตยกรรมอีสาน (สกลนคร : ศูนย์วัฒนธรรม, 2534), 28.

รูปตัวอย่างงานศิลปกรรมที่เกี่ยวข้องกับผืนแผ่นดินอีสานในประเทศไทย บ่งถึงการนับถือศาสนาในช่วงเวลาที่แตกต่าง

พุทธศาสนา วัดและสิ่งก่อสร้าง

1. พุทธศาสนา

ศาสนาพุทธและฮินดูแพร่หลายเข้ามาในราวพุทธศตวรรษที่ 7-8 ตามที่กล่าวมา มีเส้นทางผ่านทางลุ่มน้ำป่าสัก และช่องเขาเพชรบูรณ์ เข้าสู่อีสานบริเวณพื้นที่ที่เป็นชุมชนดั้งเดิม[19] นับถือผีและนาคมาก่อน จึงผสมผสานกันเป็นความเชื่อความศัทธา มีการพัฒนาการเรื่อยมา เป็นศาสนาพุทธตามลำดับ ซึ่งพบในเขตภาคอีสาน เช่นที่ เมืองฟ้าแดดสงยาง จังหวัดกาฬสินธุ์ บ้านกุดโดน จังหวัดชัยภูมิ เป็นต้น จังหวัดอุดรธานีพบหลักฐานอันเกี่ยวข้องกับพระพุทธศาสนา เช่นกันโดยแบ่งตามลำดับสมัยวัฒนธรรมต่างๆ ได้ดังนี้ สมัยวัฒนธรรมทวารวดี สมัยวัฒนธรรมเขมร สมัยวัฒนธรรมอยุธยา-ล้านช้าง และสมัยวัฒนธรรมรัตนโกสินทร์ ทั้งนี้ย่อมสังเกตได้ว่าสมัยแห่งวัฒนธรรมสุโขทัย และวัฒนธรรมล้านนา ไม่ปรากฏเพราะ ไม่มีความสัมพันธ์สืบเนื่องทางงานช่างในพื้นที่อีสาน ด้วยไม่พบหลักฐานถึงรูปแบบศิลปะทั้ง 2 วัฒนธรรม ตลอดจนการแผ่กระจายอำนาจการปกครองของทั้ง 2 วัฒนธรรม ที่ปกครองทางภาคเหนือด้วยสมัยวัฒนธรรมล้านนา และภาคกลางด้วยสมัยวัฒนธรรมสุโขทัย

สมัยวัฒนธรรมทวารวดี มีอายุตั้งแต่ประมาณพุทธศตวรรษที่ 12-16 หลักฐานยืนยันถึงการแพร่กระจายของพุทธศาสนาเข้ามายังบริเวณจังหวัดอุดรธานี คือ แท่งสีมา[20] มีรูปแบบภาพสลักและลวดลายเป็นลายสมัยวัฒนธรรมทวารวดี กล่าวคือ ภาพสลักเป็นรูปสถูป รูปหม้อน้ำ[21] ภาพสลักแกนนูนกึ่งกลางแท่งสีมา และส่วนแท่งที่มีลวดลายพบรูปแบบคล้ายกับลายก้อนเมฆ ที่พบในภาพสลักนูนต่ำ ตอนพระพุทธองค์เสด็จลงจากดาวดึงส์[22] จากเมืองฟ้าแดดสงยาง อำเภอกมาลไสย จังหวัดกาฬสินธุ์ (รูปที่ 2.20)

บริเวณจังหวัดอุดรธานีพบแท่งสีมา มีการแกะสลักลวดลายในสมัยทวารดี ที่วัดพระธาตุดอนแก้ว[23] อำเภอกุมภวาปี (รูปที่ 2.21) ส่วนแท่งที่แกะสันแกนนูน และรูปสถูปพบที่ กลุ่มสีมารอบนอก แท่งที่ 1 และ 2 ภายในบริเวณบวชพระปู่ วัดพระพุทธบาน

---

[19] สันติ เล็กสุขุม, “โครงการวิจัยศิลปะลาวในประเทศไทย”มหาวิทยาลัยศิลปากร, 2539. (อัดสำเนา)

[20] ดูใน สันติ เล็กสุขุม, “รายงานสำรวจศิลปะโบราณคดีในจังหวัดอุดรธานี” เอกสารประกอบการบรรยาย มหาวิทยาลัยราชภัฏอุดรธานี, 2550. (อัดสำเนา) เพราะสีมาเป็นทรงแท่ง จึงขอเรียกว่า “แท่งสีมา”

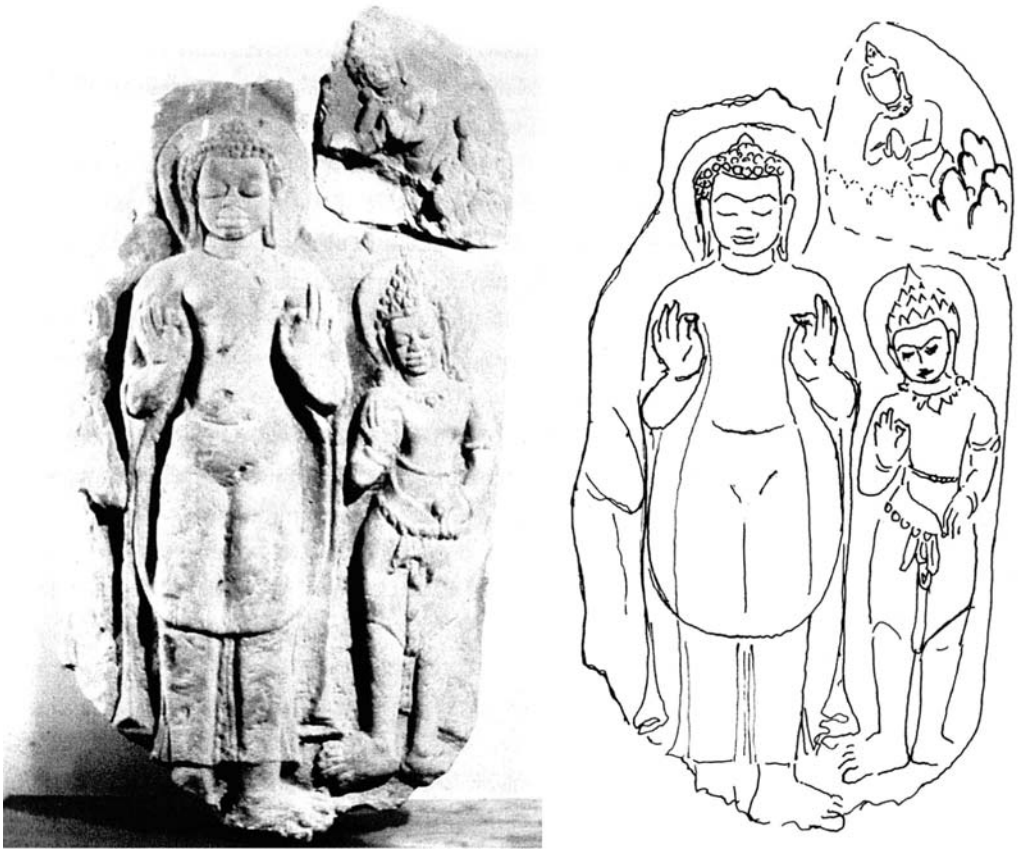
[21] แท่งสีมาที่พบเป็นภาพสลักรูปหม้อน้ำบูรณะฆตะ พบที่บ้านเท่อเล่อ อำเภอบ้านผือ จังหวัดอุดรธานี ในสุรพล ดำริห์กุล, <u>แผ่นดินอีสาน</u> (กรุงเทพ : เมืองโบราณ, 2549), 105.

[22] สันติ เล็กสุขุม,“จากจิตรกรรมแบบประเพณีมาเป็นจิตรกรรมร่วมสมัยในปัจจุบัน (ตอนที่ 2),” <u>ศิลปะวัฒนธรรม</u> 17, 2 (ธันวาคม 2538), 190-192.

[23] รูปแบบลวดลายมีความคล้ายกับลวดลายในแท่งสีมา ตอนพระพุทธองค์เสด็จลงจากดาวดึงส์และที่แท่งสีมา ที่ เมืองพิมาย

บัวบาน อำเภอบ้านผือ [24] เปรียบเทียบกับรูปแบบที่พบแท่งสีมาที่วัดโนนศิลา บ้านฝาย ตำบลหนองไผ่ อำเภอชุมแพ จังหวัดขอนแก่น เป็นรูปแบบและช่วงอายุร่วมสมัยเดียวกัน

งานช่างในสมัยวัฒนธรรมทวารวดี ที่พบรูปแบบแท่งสีมาสลักแบบสันแกนนูน หรือแบบหม้อน้ำปูรณฆฏะ รวมถึงที่มีลวดลายประดับก็ดี (รูปที่ 2.22) บ่ งถึงการรับศาสนาพุทธเข้าในพื้นที่ ซึ่งได้แสดงให้เห็นถึงอิทธิพลวัฒนธรรมจากอินเดียที่ค่อนข้างชัดเจนในระยะแรก ก่อนที่จะมีการผสมผสานวัฒนธรรมและรสนิยมท้องถิ่นเข้ากับอิทธิพลจากภายนอกในเวลาต่อมา จนกลายเป็นวัฒนธรรมที่มีเอกลักษณ์เฉพาะ[25] ขนาดเดียวสิ่งก่อสร้างอาคารอุโบสถ ไม่มีหลักฐานหลงเหลือ แต่ยังเชื่อได้ว่ามีอาคารสิ่งก่อสร้างในสมัยวัฒนธรรมสมัยทวารวดี ที่ปรากฏในแท่งสีมาที่เมืองฟ้าแดดสงยาง จังหวัดกาฬสินธุ์

รูปที่ 2.20 ใบเสมาและลายเส้น ตอนพระพุทธองค์เสด็จลงจากดาวดึงส์ ศิลปะสมัยวัฒนธรรมทวารวดี
ที่มาของภาพ : สันติ เล็กสุขุม. ลีลาไทย, (กรุงเทพฯ : มติชน, 2546), 62-63.

---

[24] จากผลการขุดแต่งกรมศิลปากรพบว่าระดับชั้นดินเดียวกันนั้น อาจจะมีการเคลื่อนย้ายมาจากที่อื่นหรือปักพร้อมกัน หรือจะปักในระยะเวลาที่ต่างกัน การปักใบเสมาซ้อนกัน 3 ใบ นั้นอาจจะเป็นการผูกซ้อนกัน โดยพระสงฆ์ในแต่ละนิกายเพื่อแสดงว่านิกายใดผูกพัทสีมา นิกายนั้นก็ปักลงไปไว้เป็นสำคัญ ดูรายละเอียดใน สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ เจ้าฟ้ากรมพระยานริศรานุวัติวงศ์, สาส์นสมเด็จ เล่ม 26 (กรุงเทพ : คุรุสภา 2505), 106.

[25] ศักดิ์ชัย สายสิงห์, ศิลปะทวารวดี วัฒนธรรมพุทธศาสนายุคแรกเริ่มในดินแดนไทย (กรุงเทพฯ : เมืองโบราณ, 2547), 23-28.

รูปที่ 2.21 แท่งสีมาสลักลวดลาย ในสมัยวัฒนธรรมทวารวดี ที่วัดพระธาตุดอนแก้ว อำเภอกุมภวาปี จังหวัดอุดรธานี

รูปที่ 2.22 ตัวอย่างแท่งสีมาในวัฒนธรรมทวารวดี ที่วัดโพธิ์ศิลา จังหวัดอำนาจเจริญ

สมัยวัฒนธรรมเขมร มีอายุอยู่ในช่วงประมาณพุทธศตวรรษที่ 12-18 หลักฐานที่เกี่ยวข้องกับพระพุทธศาสนา ในสมัยวัฒนธรรมเขมรของภาคอีสาน ยังเป็นแท่งสีมาสลักภาพบุคคล มีเครื่องแต่งกายเป็นรูปแบบเขมร (รูปที่ 2.23) กล่าวคือ แท่งสีมาที่พบเป็นภาพสลักบุคคล พบที่บวชพระปู่ วัดพระพุทธบาทบัวบาน อำเภอบ้านผือ จังหวัดอุดรธานี อยู่บริเวณด้านในสุดโดยซ้อนกัน 3 ชั้น (รูปที่ 2.24) อีกแห่งที่วัดโนนศิลาอาสน์ อำเภอบ้านผือ เช่นเดียวกัน (รูปที่ 2.25) พบการนุ่งผ้ารูปแบบคล้ายในสมัยเกาะแกร์[26] หลักฐานดังกล่าวอาจทำให้สันนิฐานได้ว่าชุมชนดั้งเดิมรับพุทธศาสนา แต่ในขนาดเดียวกันก็ผสมผสานฮินดู ผนวกเข้าด้วยกัน[27] ด้วยดินแดนอีสานอยู่ภายใต้การปกครองของอาณาจักรเขมร ดังที่พบผังเมืองหนองหาน และส่วนอาคารก่อด้วยศิลาแลง ในวัดบ้านจีต อำเภอหนองหาน จังหวัดอุดรธานี ซึ่งอดีตเคยเป็นเมืองในสมัยเขมรดังกล่าว[28] รวมถึงปราสาทหินที่พบทั่วไปในเขตภาคอีสาน อาทิเช่น ปราสาทหินพนมรุ้ง จังหวัดบุรีรัมย์ ปราสาทหินพิมาย จังหวัดนครราชสีมา เป็นต้น

เป็นที่ทราบกันดีแล้วว่าในสมัยวัฒนธรรมเขมร นิยมสร้างปราสาทหินในศาสนาฮินดู ดังนั้นจึงไม่นิยมสร้างวัด ทั้งนี้ยังรวมถึงแท่งสีมา เข้าใจว่าเป็นการผสมผสานกันของรูปแบบในวัฒนธรรมสมัยทวารวดีและสมัยวัฒนธรรมเขมรด้วยเช่นกัน โดยมีลักษณะรูปแบบเฉพาะของช่างเขมรมากกว่าช่างสมัยวัฒนธรรมทวารวดี

รูปที่ 2.23 ภาพขยายแท่งสีมา ด้านล่าง ที่วัดหนองกาลึม อำเภอบ้านผือ จังหวัดอุดรธานี แสดงการนุ่งผ้ารูปแบบคล้ายในสมัยเกาะแกร์ของเขมรที่เมืองพระนคร

---

[26] รายละเอียดของภาพแสดงถึงการแต่งกายในวัฒธรรมเขมรทั้งภาพบุรุษและสตรี เมื่อเทียบเคียงรูปแบบของภูษาทรงและเครื่องอาภรณ์แสดงถึงรูปแบบศิลปะแบบเกาะแกร์ ภูษายาวคล้ายโสร่งจีบเป็นริ้วชักชายภูษาออกเป็นวงโค้ง หน้าอุทรจีบเป็นริ้ว เครื่องประดับทั้งสองเหมือนกัน ใน ม.ร.ว. สุริยวุฒิ สุขสวัดิ์, “ภาพสลักบนใบเสมาค้นพบใหม่ ณ พระพุทธบาทบัวบาน อุดรธานี,” ศิลปวัฒนธรรม, 17, 6 (ตุลาคม 2535) 86-89.

[27] สันติ เล็กสุขุม, “โครงการวิจัยศิลปะลาวในประเทศไทย” 3-5.

[28] ศรีศักร วัลลิโภดม, แอ่งอารยธรรมอีสาน แฉหลักฐานโบราณคดี พลิกโฉมหน้าประวัติศาสตร์ไทย (กรุงเทพฯ : มติชน, 2533), 269.

รูปที่ 2.24 ภาพสลักบุคคล พบที่บวชพระปู่ วัดพระพุทธบาทบัวบาน อำเภอบ้านผือ จังหวัดอุดรธานี อยู่บริเวณด้านในสุดโดยซ้อนกัน 3 ชั้น

รูปที่ 2.25 วัดโนนศิลาอาสน์ อำเภอบ้านผือ จังหวัดอุดรธานี

สมัยวัฒนธรรมอยุธยา ตั้งแต่พุทธศตวรรษที่ 20-23 พระพุทธศาสนาในพื้นที่บริเวณจังหวัดอุดรธานี ไม่พบหลักฐานที่สนับสนุนอย่างชัดเจนมากนัก เฉพาะพื้นที่บริเวณเมืองหนองบัวลุ่มภู เท่านั้นที่ตกอยู่ภายใต้อาณาเขตล้านช้าง[29] โดยหลักฐานที่เชื่อว่าเป็นเขตแดนของล้านช้าง คือ พระธาตุศรีสองรัก อำเภอด้านซ้าย จังหวัดเลย อนุสรณ์ของพระไชยเชษฐาและพระมหาจักรพรรดิ์ เพื่อสัมพันธไมตรีหรือเพื่อแบ่งเขตของอาณาจักรแต่ละฝ่าย อนึ่งพื้นที่จังหวัดเลย หนองบัวลำภู อุดรธานี หนองคายและพื้นที่บางส่วนของสกลนคร นครพนม ทั้งหมดเคยเป็นเมือง อาณาจักรล้านช้าง ในสมัยอยุธยามาก่อน[30]

อาจกล่าวได้ว่าพระพุทธศาสนา ในช่วงเวลาดังกล่าว พื้นที่บางจังหวัดในภาคอีสาน ยังเป็นพื้นที่บริเวณของอาณาจักรล้านช้าง ซึ่งได้พบพระพุทธรูป เจดีย์ (รูปที่ 2.26) และจารึกที่วัดถ้ำสุวรรณคูหา อำเภอสุวรรณคูหา (รูปที่ 2.27) และกู่พระไชยเชษฐาที่วัดศรีคูณเมือง[31] อำเภอเมือง จังหวัดหนองบัวลำภู (รูปที่ 2.28) เพิ่มเติมเป็นหลักฐานสนับสนุนได้ดี

ด้วยหลักฐานที่ปรากฏสามารถอธิบายได้ว่าตัวอย่างบริเวณที่กล่าวมา ในช่วงเวลานั้นถือเป็นพื้นที่ชายแดน ของทั้ง 2 วัฒนธรรม เข้าใจว่างานช่างในสมัยวัฒนธรรมดังกล่าวมีความใกล้ชิดกับล้านช้างมากกว่า กรุงศรีอยุธยา รูปแบบงานช่างจึงปรากฏสะท้อนให้เห็นจนถึงปัจจุบัน ดูได้ในส่วนของทรงบัวเหลี่ยมที่เป็นลักษณะเฉพาะตัวของวัฒนธรรมสมัยล้านช้าง

สิ่งก่อสร้างทางพระพุทธศาสนาในสมัยวัฒนธรรมล้านช้าง พบว่านิยมสร้างพระธาตุหรือเจดีย์ควบคู่กับการสร้างวัด ขณะที่หลักฐานรูปแบบอุโบสถไม่เหลือให้ศึกษา ส่วนสมัยวัฒนธรรมอยุธยาไม่ปรากฏหลักฐานในการสนับสนุนพื้นที่บริเวณภาค

รูปที่ 2.26 ธาตุหริอเจดีย์ที่วัดถ้ำสุวรรณคูหา อำเภอสุวรรณคูหา จังหวัดหนองบัว มีจารึกกล่าวถึงการสร้างเป็นวัดในสมัยพระไชยเชษฐาธิราช

---

[29] ศักดิ์ชัย สายสิงห์, “ศิลปะลาวหรือล้านช้างโดยสังเขป” ศิลปะในกลุ่มประเทศเอเชียอาคเนย์, 1, 93.

[30] เรื่องเดียวกัน, 87-102.

[31] สันติ เล็กสุขุม กล่าวไว้ว่าจากรูปแบบดังกล่าวเป็นศิลปกรรมที่สร้างในสมัยล้านช้างจริงแต่ยังไม่สามารถยืนยันตรวจสอบได้ว่ากู่พระไชยเชษฐาธิราช สร้างในสมัยพระไชยเชษฐาหรือไม่ ณ วัดศรีคุณเมือง อำเภอเมือง จังหวัดหนองบัวลำภู เมื่อวันที่ 9 ตุลาคม 2550

รูปที่ 2.27 จารึกที่วัดถ้ำสุวรรณคูหา อำเภอสุวรรณคูหา จังหวัดหนองบัวลำภู

รูปที่ 2.28 กู่ ที่วัดศรีคุณเมือง อำเภอเมือง จังหวัดหนองบัวลำภู

สมัยวัฒนธรรมรัตนโกสินทร์ ครั้นเมื่อพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลก ปราบดาภิเษกขึ้นครองราช พื้นที่บริเวณบางจังหวัดยังไม่มีชื่อปรากฏ ล่วงผ่านเข้าสู่ช่วงรัชกาลที่ 3 มีหลักฐานเกี่ยวกับเมืองหนองบัวลุ่มภู ดังนั้นพระพุทธศาสนายังคงสืบต่อเนื่องมาครั้นตั้งแต่สมัยวัฒนธรรมอยุธยา[32]

หลังจากพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงขึ้นครองราชย์ โปรดเกล้าฯ ให้ตั้งพระสงฆ์นิกายธรรมยุติขึ้น โดยให้จังหวัดอุดรธานี ตั้งขึ้นที่วัดจอมศรี อำเภอกุมภวาปี[33] (2.29) และวัดสุปัฏ อำเภอเมือง จังหวัดอุบลราชธานี (2.30) หลังจากนั้นเป็นต้นมาพระพุทธศาสนาได้เผยแพร่ไปทั้งเขตอีสาน มีความเลื่อมใสศรัทธาต่อพระพุทธศาสน ดังเห็นได้จากสิ่งก่อสร้างประกอบศาสนกิจ แด่พระสงฆ์ ทั้งฝ่ายมหานิกายและธรรมยุติ มีทั้งวัดที่มีการจัดการศึกษาเล่าเรียนด้านพระพุทธศาสนา ตลอดจนฝ่ายปฏิบัติธรรมซึ่งเรียกว่าฝ่ายวิปัสสนาธุระ

อีสานในช่วงสมัยวัฒนธรรมรัตนโกสินทร์ เริ่มเกี่ยวข้องอย่างจริงจัง ในสมัยพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว เป็นต้นมาตั้งแต่การตั้งเมือง การปกครอง ขณะที่การรับศาสนาพุทธย่อมเป็นไปตามข้อกำหนดของส่วนกลางจากราชสำนัก ขนาดเดียวกันงานช่างยังชัดเจนมาก สังเกตได้จากที่สร้างอุโบสถตั้งแต่ วัดทุ่งศรีเมือง ตั้งแต่รัชกาลที่ 3[34] (รูปที่ 2.31) เรื่อยมาจนถึงปัจจุบัน

รูปที่ 2.29 แสดงภาพอุโบสถภายใน วัดจอมศรี อำเภอกุมภวาปี จังหวัดหวัดอุดรธานี ที่ตั้งนิกายธรรมยุติ แห่งแรกในจังหวัดอุดรธานี ในสมัยรัชกาลที่ 4

---

[32] กระทรวง มหาดไทย, ประวัติศาสตร์มหาดไทย ส่วนภูมิภาคจังหวัดอุดรธานี, 4.

[33] กระทรวง ศึกษาธิการ, วัฒนธรรม พัฒนาการทางประวัติศาสตร์ เอกลักษณ์ภูมิปัญญาจังหวัดอุดรธานี (กรุงเทพฯ : คุรุสภา, 2542), 100.

[34] จังหวัดอุบลราชธานี, ประวัติวัดทุ่งศรีเมือง [ออนไลน์] เข้าถึงเมื่อ 24 สิงหาคม 2554. เข้าถึงได้จาก http://guideubon.com/

รูปที่ 2.30 วัดสุปัฏ อำเภอเมือง จังหวัดอุบลราชธานี นิกายธรรมยุติอีสานตอนล่าง สร้างขึ้นในรัชกาลที่ 4

รูปที่ 2.31 วัดทุ่งศรีเมือง อำเภอเมือง จังหวัดอุบลราชธานี การผสมระหว่างรูปแบบช่างในช่วงรัชกาลที่ 3 และฝีมือรสนิยมช่างในพื้นถิ่น

2. วัดและสิ่งก่อสร้างในภาคอีสาน

วัดและสิ่งก่อสร้างเป็นองค์ประกอบที่อยู่ในอาณาเขตของวัดหรือศาสนสถานในพระพุทธศาสนา วางอยู่ในผังของวัดมีเขตล้อมหรือแบ่งเขตเอาไว้อย่างชัดเจน อาคารสิ่งก่อสร้างภายในวัด ซึ่งมีกำแพงหรือรั้วล้อมรอบพื้นที่สี่เหลี่ยม พระสงฆ์ได้ใช้อาคารประกอบกิจของสงฆ์ พิธีการทำบุญ ตามประเพณีของชาวบ้านในชุมชน

ภายในวัดแบ่งพื้นที่ออกเป็นเขตสังฆาวาส เป็นที่อยู่อาศัยของพระสงฆ์ และเขตพุทธาวาส มีอาคารสิ่งก่อสร้างที่ใช้ในการประกอบพิธีกรรมของพระสงฆ์ หรือพิธีทั่วไป เหล่านี้ล้วนต้องใช้อาณาเขตพุทธาวาสทั้งสิ้น สิ่งก่อสร้างจึงถูกสร้างขึ้นเพื่อประโยชน์ใช้สอย เช่น อุโบสถ ศาลา หอระฆัง เป็นต้น ซึ่งมีรายละเอียดทั้งสองเขตพื้นที่ดังนี้

เขตสังฆาวาส

1. กุฏิ มีความหมายถึงที่อยู่เฉพาะที่ เป็นที่อยู่ของพระภิกษุ ให้อยู่ได้เพียงองค์เดียว โดยมิให้สะสมสิ่งของ เครื่องใช้ อาหารเกินความจำเป็น[35] ถือเป็นเขตสังฆาวาส สิ่งก่อสร้างอาคารประเภทดังกล่าว มักสร้างบริเวณรอบๆ อุโบสถติดริมรั้ว ชิดกำแพงทั้งสองด้าน กุฏิ ไม่มีรูปแบบตายตัว กล่าวคือ วัดหลวงเท่านั้นที่มีการสร้างอาคารหลังคาทรงจั่วแบบเรือนไทยภาคกลาง และอาคารคอนกรีตเสริมเหล็ก เช่นที่วัดมัชฌิมาวาส และวัดโพธิสมภรณ์ อำเภอเมือง จังหวัดอุดรธานี ในขณะที่มักพบ รูปแบบเฮือนพักอาศัยในเขตตามอำเภอต่างๆ รวมถึงอาคารคอนกรีต แบบที่พักอาศัยตาม แบบทั่วๆ ไปซึ่งมีเป็นจำนวนมาก เช่น ที่วัดบ้านจิก (รูปที่ 2.32) วัดทิพย์สันติวงศ์ อำเภอเมือง จังหวัดอุดรธานี เป็นต้น

รูปที่ 2.32 ตัวอย่างการวางตำแหน่งกุฏิ ของพระสงฆ์ ในกรอบวงรี ที่วัดบ้านจิก อำเภอเมือง จังหวัดอุดรธานี

ที่มา : ภาพถ่ายดาวเทียม, วัดบ้านจิก (ออนไลน์) เข้าถึงเมื่อ 6 สิงหาคม 2554. เข้าถึงได้จาก http://www.globalguide.org/?lat=17.41&long=102.79&zoom=5&wiki=0

---

[35] กรมศิลปากร, สถาปัตยกรรมไทย (กรุงเทพฯ : อมรินทร์, 2538), 217.

เขตพุทธาวาส

1. เจดีย์หรือพระธาตุ นิยมตั้งใกล้กับตัวอุโบสถ เป็นสิ่งก่อสร้างเพื่อประดิษฐานพระบรมสารีริกธาตุ หรือพระอรหันต์ พบเห็นเป็นบางที่และสิ่งสำคัญหากวัดใดมีพระธาตุ มักตั้งชื่อขึ้นต้นหรือเกี่ยวข้องกับพระธาตุเสมอ[36] เช่น วัดศรีมหาธาตุ หนองหาน และวัดธาตุสว่างโนนยาง ตำบลกุดสระ อำเภอเมือง พระธาตุดอนแก้ว อำเภอกุมภวาปี จังหวัดอุดรธานีเป็นต้น (รูปที่ 2.33)

ส่วนธาตุ เป็นสิ่งก่อสร้างบรรจุอัฐิบุคคลสำคัญหรือทั่วไป ตั้งอยู่ชิดกำแพงวัด หรือบางที่ใช้ธาตุเป็นเสารั้ววัดแทน เช่น ที่วัดบ้านจิก, วัดมัชฌิมาวาส วัดศรีคุณเมือง อำเภอเมือง จังหวัดอุดรธานี เป็นต้น

2. สิม อุโบสถหรือสิม สิ่งก่อสร้างสำคัญรองลงมาจากพระธาตุของวัด ใช้ประกอบสังฆกรรมรวมถึงพิธีกรรมในพุทธศาสนา ตำแหน่งของอุโบสถไม่นิยมมีสิ่งก่อสร้างใดๆ ขวางหน้า โดยผู้วิจัยกล่าวถึงรูปแบบไว้อย่างละเอียดในบทที่ 3 ต่อไป

3. ศาลาการเปรียญหรือหอแจก ใช้โครงสร้างไม้เป็นหลัก เช่นที่วัด โพธิสมภรณ์, วัดมัชฌิมาวาส อำเภอเมือง จังหวัดอุดรธานี ตั้งอยู่ด้านข้างของอุโบสถ ไม่ชิดติดกำแพง

4. หอระฆังและหอกลอง สิ่งก่อสร้างที่ใช้เป็นเครื่องบอกสัญญาณ มักพบหอระฆังที่สร้างด้วยคอนกรีตเป็นจำนวนมากกว่าไม้ โดยนิยมสร้างใกล้อุโบสถ วัดบางแห่งยังคงใช้กลองเป็นเครื่องบอกสัญญาณ บางพื้นที่พบทั้งหอระฆังและหอกลองอยู่รวมกัน เช่น ที่ วัดศรีสมสะอาด, วัดศรีบุญเรือง อำเภอกุมภวาปี และวัดโนนอร่าม อำเภอเมือง จังหวัดอุดรธานี เป็นต้น

รูปที่ 2.33 ตัวอย่างการวางตำแหน่งของเขตพุทธาวาสวัดพระธาตุดอนแก้ว อำเภอกุมภวาปี จังหวัดอุดรธานี พระธาตุในกรอบวงสีแดง สิมหรืออุโบสถในกรอบสีเขียว และศาลาในกรอบม่วง
ที่มา : ภาพถ่ายดาวเทียม, วัดพระธาตุดอนแก้ว (ออนไลน์) เข้าถึงเมื่อ 6 สิงหาคม 2554. เข้าถึงได้จาก http://www.globalguide.org/?lat=17.41&long=102.79&zoom=5&wiki=0

---

[36] ในเขตอีสานที่นิยมเรียกพระธาตุ ที่มีชื่อเสียง เช่น วัดพระธาตุพนม จังหวัดนครพนม, วัดพระธาตุหนองสามหมื่น จังหวัดชัยภูมิ, วัดพระธาตุขามแก่น จังหวัดขอนแก่น และวัดพระธาตุเชิงชุม จังหวัดสกลนคร เป็นต้น

ตัวอย่างสิมอีสานรูปแบบวัฒนธรรมล้านช้างและรูปแบบพื้นถิ่นสืบทอดวัฒนธรรมล้านช้าง พบในช่วงก่อนการปรากฏรูปแบบสิมญวน

บทที่ 3
สิมในภาคตะวันออกเฉียงเหนือก่อนและการปรากฏรูปแบบของสิมฝีมือช่างญวน

ในบทนี้เป็นการนำเสนอเรื่องราวเกี่ยวกับการศึกษารูปแบบสิมที่ปรากฏก่อนหน้าที่จะมีรูปแบบสิมญวน ซึ่งเป็นการกล่าวถึงตั้งแต่เริ่มและสืบทอดในสมัยวัฒนธรรมล้านช้าง ช่วงที่เริ่มปรากฏ จนถึงช่วงหลังกระทั่งสิ้นสุดความนิยมอย่างสิ้นเชิง และที่สำคัญได้กล่าวถึงแหล่งที่มาของต้นกำเนิดของรูปแบบสิมญวนไม่ว่าจะเป็นเรื่องลวดลายประดับ (ซึ่งจะกล่าวถึงพอประมาณในส่วนที่สำคัญเท่านั้น) รูปแบบเฉพาะที่สามารถระบุได้ชัดเจนถึงความเป็นฝีมือช่างญวน ซึ่งได้เรียงลำดับประเด็นสำคัญๆ ดังนี้

ความเป็นมาของรูปแบบสิมในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ

อีสานตามที่เข้าใจกันดีแล้วว่าเป็นวัฒนธรรมล้านช้างมาก่อนหน้านั้น ดังนั้นรูปแบบสิมในระยะแรกๆ จึงมีรสนิยมแบบล้านช้างปรากฏอยู่พอสมควรก่อนที่จะมีการเปลี่ยนแปลงในด้านรูปแบบเมื่อชาวเวียดนามเข้ามาสู่ดินแดนอีสาน ทั้งนี้จึงทำให้สามารถแบ่งกลุ่มรูปแบบสิมออกได้ตามหลักฐานที่ปรากฏเรียงตามลำดับดังต่อไปนี้

1. สิมกลุ่มรูปแบบวัฒนธรรมล้านช้าง

เป็นกลุ่มที่รับแบบแผนการวางผังทั้งหมดมาดำเนินการก่อสร้าง แท้จริงแล้วคือกลุ่มล้านช้างที่เมื่อครั้งยังไม่ตกเป็นของสยาม ยกตัวอย่างได้แก่ วัดมหาธาตุ อำเภอเชียงคาน จังหวัดเลย, วัดพระเหลาเทพนิมิตร อำเภอพนา จังหวัดอำนาจเจริญ, วัดศรีมงคลใต้ (รูปที่ 3.1) จังหวัดมุกดาหาร, วัดกลางมิ่งเมือง จังหวัดร้อยเอ็ด (รูปที่ 3.2), วัดมโนภิรมย์ อำเภอหว้านใหญ่ จังหวัดมุกดาหาร (รูปที่ 3.3) เป็นต้น ซึ่งมีอัตลักษณ์ที่โดดเด่น คือรวงผึ้ง, ฐานบัวลูกแก้วอกไก่ และเสาหานคู่หน้า ๒ คู่[1] (รูปที่ 3.4) กระจัดกระจายในพื้นที่อีสานดังกล่าว

2. สิมกลุ่มรูปแบบพื้นถิ่นสืบทอดวัฒนธรรมล้านช้าง

คือกลุ่มที่อพยพจากทางตอนบนของอีสานคือเวียงจันทน์ ภายหลังตกเป็นเมืองขึ้นของไทย ชุมชนจึงกระจายตามจังหวัดต่างๆ รูปแบบที่พบมักนิยมทำเป็นสิมขนาดเล็ก ฐานยกสูงแบบลูกแก้วอกไก่ มีรวงผึ้งระหว่างเสาคู่หน้า มีทางขึ้นเฉพาะด้านหน้า ตัวอย่างเช่น วัดสระเกตุ (รูปที่ 3.5), วัดจักรวาลภูมิ, วัดไตรภูมิคณาจารย์, วัดไตรภูมิ บ้านผือฮี, (รูปที่ 3.6) วัดบ้านขอนแก่นเหนือ, วัดศรีฐาน, วัดฟ้าเลื่อม วัดป่าบ้านชาด จังหวัดร้อยเอ็ด (รูปที่ 3.7) สิมวัดแจ้ง, วัดบ้านตำแย จังหวัดอุบลราชธานี[2] (รูปที่ 3.8) เป็นต้น

จากที่กล่าวมาสามารถสรุปอย่างย่นย่อได้ว่าอีสานเป็นดินแดนในสมัยล้านช้างก่อนถูกกรุงเทพฯ เข้ายึดรวมเป็นประเทศสยามในมิติเวลานั้น เรื่อยมาจนถึงรัชกาลที่ ๕ อีสานถูกแบ่งและถูกขานนามเป็นครั้งแรก ศิลปะและวัฒนธรรมยังคงสืบทอดจากฝั่ง สปป. ลาว ให้พบเห็น จากหลักฐานทางด้านศิลปกรรมจึงบ่งถึงคนอีสานก็คือกลุ่มคนลาวนั้นเอง

---

[1] ชวลิต อธิปัตยกุล. อัตลักษณ์พุทธศิลป์อีสาน, รวมบทความครบรอบ 1 ปี ของกลุ่มพุทธศิลป์ถิ่นอีสาน (เอกสารอัดสำเนา มหาวิทยาลัยราชภัฏอุดรธานี 2553), 3.

[2] เรื่องเดียวกัน, 3-4.

รูปที่ 3.1 วัดกลางมิ่งเมือง อำเภอเมือง
จังหวัดร้อยเอ็ด

รูปที่ 3.2 วัดมโนภิรมย์ อำเภอหว้านใหญ่
จังหวัดมุกดาหาร

รูปที่ 3.3 วัดศรีมงคลใต้ อำเภอเมือง
จังหวัดมุกดาหาร

รูปที่ 3.4 วัดพระเหลาเทพนิมิตร
อำเภอพนา จังหวัดอำนาจเจริญ

รูปที่ 3.5 วัดสระเกตุ อำเภอสุวรรณภูมิ
จังหวัดร้อยเอ็ด

รูปที่ 3.6 วัดไตรภูมิ บ้านผือฮี
อำเภอจตุรพักตร์ จังหวัดร้อยเอ็ด

รูปที่ 3.7 วัดป่าบ้านชาด บ้านชาด
อำเภอจตุรพักตร์ จังหวัดร้อยเอ็ด

รูปที่ 3.8 วัดบ้านตำแย บ้านตำแย
อำเภอเมือง จังหวัดอุบลราชธานี

ภาพรวมของการศึกษารูปแบบสิมฝีมือช่างญวนที่ผ่านมา

ประเด็นนี้กล่าวถึงการศึกษาที่ผ่านมาของรูปแบบสิมญวนที่ปรากฏขึ้นภายหลังจากกลุ่มช่างชาวเวียดนามเข้ามาสู่ดินแดนอีสานโดยอาศัยข้อมูลจากผลงานที่ปรากฏเรื่องราวที่เกี่ยวกับสิมญวน

จากการศึกษาที่ผ่านมาสามารถสรุปจากผลงานที่ได้รับการตีพิมพ์ของ วิโรฒ ศรีสุโร ได้กล่าวถึงภาพรวมของสิมฝีมือช่างญวนว่า มักนิยมทำวงโค้งเหนือซุ้มประตู, หน้าต่าง มักทำบันไดผายออกมีเสาและราวบันไดขนาบโค้งตามตัวบันได ช่องลูกกรงมักเจาะเป็นรูปไข่ทางตั้ง ลวดลายมักปั้นปูนเป็นตัวมังกรหรือกิเลนแทนพญานาค หรือหากทำรูปพญานาคก็มักจะปั้นเพี้ยนไปคล้ายมังกร[3] (รูปที่ 3.9)

ทางด้านรูปแบบสิมได้แบ่งออกเป็นแบบไม่มีมุขหน้า โดยใช้ข้อมูลที่ได้จากการสำรวจ คือ ส่วนใหญ่จะเป็นสิม 3 ห้อง คือ 3 ช่วงเสา มักทำผนังทึบแล้วเจาะช่องหน้าต่าง มีประตูเข้าเพียงประตูเดียวทางด้านหน้า หลังคาทรงจั่วชั้นเดียว บางครั้งก็ลดปีกนกทางด้านข้าง ด้านหน้ามักเป็นจั่วเปิด นิยมทำอาร์คโค้งเหนือประตูและหน้าต่าง[4] อย่างไรก็ดี วิโรฒ ศรีสุโร ได้แบ่งกลุ่มของสิมญวนออกเป็น 3 แบบ ดังรายละเอียดตามลำดับดังนี้

1. **แบบมีมุขหน้า** ส่วนใหญ่จะเป็นสิม 3 ห้องเช่นเดียวกัน ด้านหลังก่อทึบ, ด้านหน้าทำมุขเพิ่มอีก 1 ห้อง ซุ้มหน้าก่อโค้งใหญ่เป็นทางเข้า 1 โค้ง และขนาบด้วยซุ้มโค้งขนาดย่อมลงมาอีกข้างละ 1 โค้ง บันไดมีทั้งขึ้นตรงด้านหน้า 1 บันได, ขึ้นด้านข้าง 2 บันได และขึ้นทั้งด้านหน้าและข้าง รวมเป็น 3 บันได หลังคาทรงจั่วชั้นเดียวก็มี ลดหลังคาเป็นปีกนกด้านข้างก็มี ด้านหน้านิยมทำจั่วเปิดปั้นบัวหัวเสา และตกแต่งปูนปั้นเป็นลวดลายบนหน้าบัน[5] (รูปที่ 3.10)

2. **แบบมีมุขหน้าและมุขหลัง** วิโรฒ ศรีสุโร กล่าวว่ารูปแบบสิมประเภทนี้ค่อนข้างจะหาดูได้ยาก คือ เป็นสิมยาว 3 ห้อง บวกมุขหน้า-หลังอีกข้างละ 1 ห้อง แต่จะทำแคบกว่าเล็กน้อย ทั้งมุขหน้า-หลังก่อซุ้มโค้งขนาดเท่ากันถึง 3 ซุ้ม ตกแต่งบัวหัวเสา 4 เหลี่ยมตามปกติทั่วๆ ไป ลูกกรงแปลงจากช่องมนเป็นช่อง 4 เหลี่ยมปลายตัด เหนือหัวเสาส่วนที่เป็นเชิงหน้าบันปั้นปูนเป็นลวดลายเครือเถาประกอบเทพนม สีหน้าปั้นรูปพานรัฐธรรมนูญซ้อนกัน ตัวหน้าบันเป็นไม้ตีทางตั้ง มีนาคสะดุ้งเป็นแบบภาคกลางจากการสังเกตของวิโรฒ ศรีสุโรทั้งหมดที่กล่าวมาคือ สิมที่วัดเกษมาคม อำเภอกมลาไสย จังหวัดกาฬสินธุ์ และอีกหลังคือที่วัดทองนพคุณ อำเภอพยัคฆภูมิพิสัย จังหวัดมหาสารคาม[6] (3.11)

3. **แบบมีระเบียงหน้า** สิมรูปแบบประเภทนี้มักจะมีขนาดใหญ่โตกว่ารูปแบบอื่นเพราะมีระเบียงทางเดินได้โดยรอบ ผังแปลนจึงซับซ้อนเนื่องจากต้องซ้อนกัน 2 ชั้น ฐานเอวขันต้องทำ 2 ชั้น จึงดูสูงกว่าแบบปกติ เช่นที่วัดอุดมประชารังสรรค์ บ้านนาจารย์ อำเภอเมือง จังหวัดกาฬสินธุ์ และวัดมัชฌิมาวาส อำเภอดอนตาล จังหวัดมุกดาหาร[7] (3.12)

---

[3] วิโรฒ ศรีสุโร. สิมอีสาน, (กรุงเทพฯ : เมฆาเพรส, 2536), 310.

[4] เรื่องเดียวกัน, 317.

[5] เรื่องเดียวกัน, 341.

[6] เรื่องเดียวกัน, 360.

[7] เรื่องเดียวกัน, 362.

รูปที่ 3.9 วัดปัจฉิมมณี จังหวัดอุบลราชธานี ตัวอย่างภาพรวมของสิมฝีมือช่างญวนที่ว่ามักนิยมทำวงโค้งเหนือซุ้มประตู, หน้าต่าง มักทำบันไดผายออกมีเสาและราวบันไดขนาบโค้งตามตัวบันได ช่องลูกกรงมักเจาะเป็นรูปไข่ทางตั้ง ลวดลายมักปั้นปูนเป็นตัวมังกรหรือกิเลนแทนพญานาค หรือหากทำรูปพญานาคก็มักจะปั้นเพี้ยนไปคล้ายมังกร

รูปที่ 3.10 วัดพระธาตุศรีมงคล จังหวัดสกลนคร ตัวอย่างแบบมีมุขหน้า สิม 3 ห้องเช่นเดียวกันด้านหลังก่อทึบ, ด้านหน้าทำมุขเพิ่มอีก 1 ห้อง ซุ้มหน้าก่อโค้งใหญ่เป็นทางเข้า 1 โค้ง

รูปที่ 3.11 วัดทองนพคุณ พยัคฆภูมิพิสัย จังหวัดมหาสารคาม ตัวอย่างแบบมีมุขหน้าและมุขหลัง เป็นสิมยาว 3 ห้อง บวกมุขหน้า-หลังอีกข้างละ 1 ห้อง แต่จะทำแคบกว่าเล็กน้อย ทั้งมุขหน้า-หลังก่อซุ้มโค้งขนาดเท่ากันถึง 3 ซุ้ม

รูปที่ 3.12 วัดมัชฌิมาวาส จังหวัดมุกดาหาร ตัวอย่างแบบมีระเบียงหน้าระเบียงทางเดินได้โดยรอบ ผังแปลนจึงซับซ้อนเนื่องจากต้อง

แหล่งที่มาของรูปแบบสิมฝีมือช่างญวน

ความสำคัญในประเด็นต่อไปนี้คือข้อมูลที่สนับสนุนน้ำหนักในเรื่องการรับส่งเชื่อมโยงเกี่ยวพันธุ์กับแหล่งต้นแบบที่ถ่ายทอดให้กับรูปแบบสิมในอีสานซึ่งได้แบ่งออกเป็น 2 ประเทศ ที่มีส่วนโยงใยดังกล่าวคือที่เวียดนามและลาวซึ่งมีรายละเอียดที่สำคัญดังต่อไปนี้

แหล่งที่มาจากประเทศเวียดนาม ในส่วนนี้เป็นเรื่องราวความเป็นมาอย่างสังเขปถึงประวัติศาสตร์เวียดนามเรื่อยไปจนถึงยุคที่มีบทบาทเกี่ยวข้องโยงใยในสิมญวน กล่าวคือตอนที่ฝรั่งเศสได้ยึดเวียดนามทั้งหมดไว้ รวมถึงแหล่งต้นแบบจากสถานที่สำคัญในเวียดนามซึ่งมีลำดับดังนี้

เมื่อนับย้อนขึ้นไปตั้งแต่ในปีพ.ศ. 1450[8] เวียดนามยังเป็นพื้นที่การปกครองของจีนจึงย่อมรับวัฒนธรรมของจีนในการดำเนินชีวิตของผู้คน ภายหลังจากเป็นอิสรภาพจากจีนเวียดนามได้มีการแบ่งดินแดนออกเป็น 3 ส่วน คือเมืองฮานอย เมืองเว้ และเมืองไซง่อน เมื่อ พ.ศ. 2113[9] อย่างไรก็ดีการแบ่งดินแดนย่อมเกิดปัญหาขึ้นมาคือการเข้ารุกรานกันเองหรือสงครามระหว่างตระกูลซึ่งกินเวลายาวนามถึง 108 ปี คือตั้งแต่ พ.ศ. 2163-2271[10] จากนั้นแต่ละราชวงศ์จึงได้ยุติด้วยการประนีประนอมยอมรับในดินแดนของตนที่ต่างต้องการครอบครอง

ดินแดนของเวียดนามทั้ง 3 อยู่กันอย่างสงบจนกระทั่งกลุ่มกบฏไตเซินได้เข้ารุกรานทางตอนใต้คือเมืองไซง่อนในปี พ.ศ. 2316[11] บุคคลสำคัญที่เกี่ยวข้องกับประเทศไทย คือองเชียงสือ จึงได้หนีเข้ามาขอพึ่งรัชกาลที่ 1 ในปี พ.ศ. 2325[12] ในเหตุการณ์ดังกล่าว (รูปที่ 3.13) ภายหลังจากนั้นได้หนีกลับเวียดนามเพื่อยึดดินแดนของตนคืนจากกบฏ ซึ่งได้รับการช่วยเหลือจากบาทหลวงฝรั่งเศสทำให้ยึดได้ตามที่ต้องการ และได้ถวายนามเป็นพระเจ้ากาวหว่างเหงียนจัว (เวียดนามพญาลอง) ในปี พ.ศ. 2335[13] หลังจากรวมเวียดนามได้ทั้งหมดผนวกเป็นดินแดนเดียวกัน ปกครองเรื่อยมาจนถึงปี พ.ศ. 2363 ได้สถาปนาเป็นยาลอง[14]

เวียดนามได้ดำรงอยู่ในความสงบอยู่ต่อมาจนถึงปี พ.ศ. 2377 ในสมัยพระเจ้ามีนบาง เกิดการสั่งห้ามให้ประชาชนนับถือศาสนาคริสต์[15] ในเวียดนาม (รูปที่ 3.14) ทำให้มีการหนีเข้ามาอยู่ในประเทศไทยอีกครั้ง[16] การปราบปรามเวียดนามเข้ารีตอย่างหนัก

---

[8] สุรจิตต์ จันทรสาขา, "ญวน (เวียดนาม) อพยพ," ศิลปะวัฒนธรรม 23, 7 (พฤษภาคม 2545) : 107.

[9] เรื่องเดียวกัน.

[10] ผสุดี จันทวิมล, เวียดนามในไทย, (กรุงเทพฯ : มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2541), 23.

[11] สุรจิตต์ จันทรสาขา, ญวน (เวียดนาม) อพยพ, 107.

[12] ผสุดี จันทวิมล, เวียดนามในไทย, 17.

[13] สุรจิตต์ จันทรสาขา, ญวน (เวียดนาม) อพยพ, 107.

[14] ผสุดี จันทวิมล, เวียดนามในไทย, 31.

[15] ขจัดภัย บุรุษพัฒน์, ญวนอพยพ, (กรุงเทพฯ : ดวงกลม, 2541), 6.

[16] การอพยพในครั้งนี้ไม่มีผลต่อภาคอีสานเพราะส่วนมากไปอาศัยทางเมืองจันทบุรีมากกว่า

ในปี พ.ศ. 2383 ถึงกระทั่งมีการสังหารพระบาทหลวงชาวฝรั่งเศสอีกด้วย (รูปที่ 3.15) การสังหารดังกล่าวจึงเป็นประเด็นที่ทำให้ความโกธรแค้นรุกรามใหญ่โตขนาดที่ทำให้ฝรั่งเศสเข้ายึดครองเวียดนาม[17] (รูปที่ 3.16, 3.17) เมืองตูเรน หรือปัจจุบันคือเมืองดาหนัง คือที่ฝรั่งเศสเข้ารุกรานจากเหตุผลดังกล่าวในปี พ.ศ. 2401[18] ใช้เวลา 5 ปี ในการยึดเวียดนามให้เป็นเมืองขึ้นได้ทั้งหมด อย่างไรก็ดีการปกครองอาณานิคมของฝรั่งเศสได้สิ้นสุดลงด้วยเหตุผลที่ต้องทำสงครามกับเยอรมัน ในปี พ.ศ. 2413 -2414[19]

หลังเสร็จศึกสงครามกับเยอรมันฝรั่งเศสยังคงให้ความสนใจในอาณานิคมเวียดนามดั่งเดิม ซึ่งในครั้งนี้เองได้ใช้ข้ออ้างการกีดกันการเข้ารีตเช่นเคยต่อจักรพรรดิ์ดื้อดึกเข้ายึดครองได้ทั้งหมดประเทศอีกครั้งในปี พ.ศ. 2426[20] โดยบุกโจมตีดินแดนภาคใต้บริเวณปากแม่น้ำโขงและยึดครองพื้นที่ได้เกือบทั้งหมด จนถึงขนาดจักรพรรดิตีดึกต้องยอมสงบศึกและมอบดินแดนภาคใต้ให้แก่ฝรั่งเศส ชาวเวียดนามเริ่มต่อต้านการยึดครองของฝรั่งเศสแต่ไม่อาจต่อสู้กับแสนยานุภาพที่เหนือกว่าได้ ฝรั่งเศสจึงเข้าควบคุมเวียดนามอย่างจริงจังมากขึ้นและแบ่งเวียดนามออกเป็น 3 ส่วนอีกครั้ง คืออาณานิคมโคชินจีน ในภาคใต้ เขตอารักขาอันนาม ในตอนกลางและเขตอารักขาตังเกี๋ยในภาคเหนือ แต่อย่างไรก็ดีเวียดนามยังมีจักรพรรดิเป็นประมุขเช่นเดิม ทั้งนี้ทั้งนั้นจะต้องผ่านการคัดเลือกโดยข้าหลวงฝรั่งเศสและมีฐานะเป็นเพียงสัญลักษณ์เท่านั้น[21] หลังจากนั้นการอพยพเข้าสู่ดินแดนอีสานในประเทศไทยจึงได้เริ่มต้นขึ้นนับแต่นี้ต่อไปอย่างจริงจัง

รูปที่ 3.13 ภาพองเชียงสือ หรือพระเจ้ากาวหว่างเหงียนจัว (เวียดนามพญาลอง) ได้รับการช่วยเหลือจากฝรั่งเศสยึดดินแดนคืนจากกบฏไตเซิน

ที่มา : ภาพยนต์ประวัติศาสตร์, สงครามฝรั่งเศส - เวียดมินห์ (ออนไลน์) เข้าถึงเมื่อ 1 สิงหาคม 2554. เข้าถึงได้จาก http://iseehistory.socita.com/index.php?lay=show&ac=article&Id=538711183

---

[17] ผสุดี จันทวิมล, เวียดนามในไทย, 34.

[18] สุวิทย์ ธีรศาศวัต, ตีแผ่เบื้องหลัง มหาอำนาจยุโรปยึดดินแดนแถบแม่น้ำโขง จักรวรรดินิยมเหนือแม่น้ำโขง, (กรุงเทพฯ : มติชน, 2552), 17-20.

[19] เรื่องเดียวกัน.

[20] ผสุดี จันทวิมล, เวียดนามในไทย, 32.

[21] ประเทศเวียดนาม, เวียดนาม (ออนไลน์) เข้าถึงเมื่อ 10 สิงหาคม 2554. เข้าถึงได้จาก http://th.wikipedia.org/wiki/ประเทศเวียดนาม

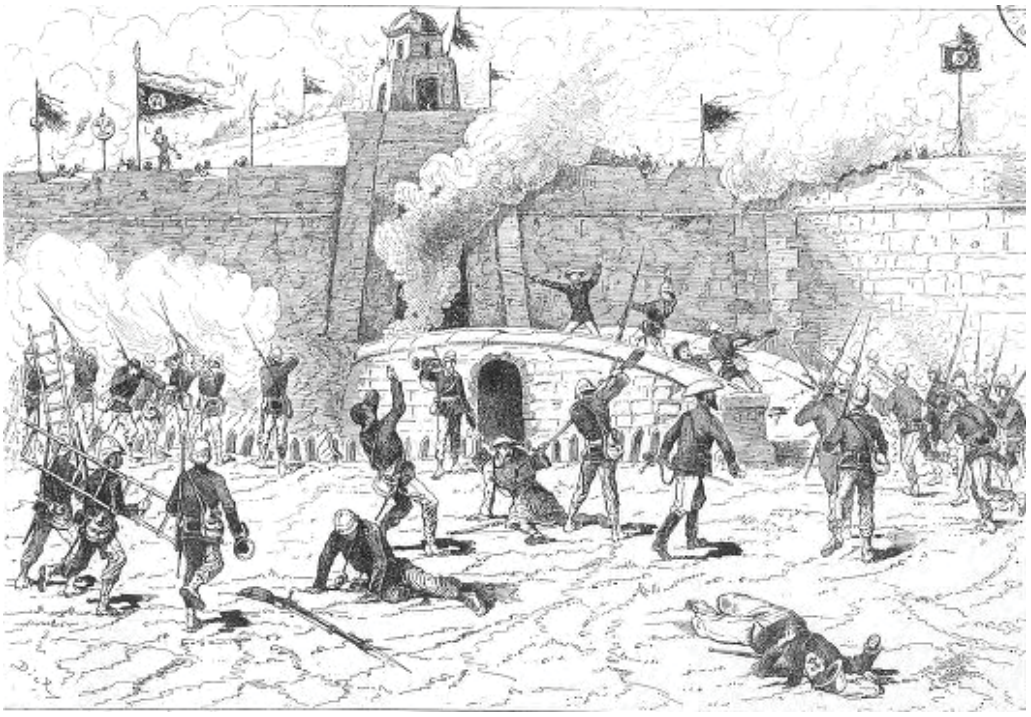
รูปที่ 3.14 พระเจ้ามีนบาง ผู้กีดกันการเข้ารีตของคนเวียดนามในการนับถือศาสนาคริสต์ อย่างหนัก
ที่มา : **Việt-Nam những hình ảnh xưa**, Vua Minh Mang (ออนไลน์) เข้าถึงเมื่อ 1 สิงหาคม 2554. เข้าถึงได้จาก http://nguyentl.free.fr/autrefois/famille-royale/vua_Minh_Mang.jpg

รูปที่ 3.15 การสังหารพระบาทหลวงชาวฝรั่งเศส ต้นเหตุข้ออ้างการรุกรานเวียดนาม ของฝรั่งเศส
ที่มา : **Les saints du jour,** Saint Pierre Dumoulin-Borie Martyr à Dong-Hoï, au Tonkin (+ 1838) (ออนไลน์) เข้าถึงเมื่อ 1 สิงหาคม 2554. เข้าถึงได้จาก http://jubilatedeo.centerblog.net/6574901-Les-saints-du-jour-mercredi-24-Novembre

รูปที่ 3.16 ภาพวาดประกอบการรุกรานเข้ายึดครองของฝรั่งเศส ในเวียดนาม
ที่มา : Auguste Pavie, La conquête du Tonkin. Panneau éducatif illustré (ออนไลน์) เข้าถึงเมื่อ 1 สิงหาคม 2554. เข้าถึงได้จาก http://pavie.culture.fr/moduleExploration.php?media=108

รูปที่ 3.17 การรุกรานเข้ายึดครองของฝรั่งเศส ในเวียดนาม ด้วยอาวุธทันสมัย
ที่มา : De Lonlay, Dick (Dessinateur) Dessinateur, Illustrations de Le Tonkin. Exploration (ออนไลน์) เข้าถึงเมื่อ 1 สิงหาคม 2554. เข้าถึงได้จาก http://gallica.bnf.fr/ark:/12148/btv1b2300562d/f18.zoom

พระราชวังไดโน้ยที่เมืองเว้ต้นแบบแหล่งผลิตงานช่างฝีมือ ในอดีตเป็นเมืองหลวงของราชวงศ์เหงียน มีการปกครองพื้นที่ส่วนใหญ่ในบริเวณเวียดนามทางตอนใต้ มีฐานะเป็นเมืองหลวงของประเทศ จนถึงปี พ.ศ. 2488 จักรพรรดิเบาได๋ได้ทรงสละราชสมบัติ และมีการก่อตั้งรัฐบาลคอมมิวนิสต์ขึ้นที่ฮานอย ทางตอนเหนือของเวียดนาม อย่างไรก็ดีในปี พ.ศ. 2492 จักรพรรดิบ๋าวด่ายทรงได้รับการช่วยเหลือจากฝรั่งเศสจึงได้ทรงก่อตั้งเมืองหลวงใหม่ คือไซ่ง่อน ทางใต้สุดของเวียดนาม[22]

พระราชวังถูกสร้างโดยจักรพรรดิยาลองหรือองเชียงสือเมื่อปี พ.ศ. 2348 แต่มาแล้วเสร็จในสมัยพระเจ้ามีนบาง ในปี พ.ศ. 2375 มีนามว่าพระราชวังไดโน้ย (รูปที่ 3.18, 3.19) สร้างตามแบบจีน คือพระราชวังกู้กงหรือพระราชวังต้องห้าม ผู้ออกแบบและควบคุมการก่อสร้างเป็นสถาปนิกฝรั่งเศส วัสดุก่อสร้างโดยเฉพาะอิฐนำเข้าจากฝรั่งเศส[23] มีการใช้ช่างฝีมือ ร่วม 80,000 คน ในการก่อสร้าง[24] ลวดลายประดับตกแต่งจึงโยงใยเชื่อมโยงกับจีนดังกล่าว ซึ่งจากการสำรวจได้พบลวดลายประดับรูปแบบเดียวกับที่ใช้ประดับตกแต่งในสิมญวนซึ่งจะกล่าวถึงในบทต่อไป (รูปที่ 3.20 - 3.23)

รูปที่ 3.18 ภาพถ่ายมุมสูง พระราชวังที่เมืองเว้ เวียดนาม
ที่มา : **Việt-Nam những hình ảnh xưa**, Vua Minh Mang (ออนไลน์) เข้าถึงเมื่อ 1 สิงหาคม 2554. เข้าถึงได้จาก http://nguyentl.free.fr/autrefois/famille-royale/tombeau_de_Minh_Mang.jpg

รูปที่ 3.19 พระราชวังเว้ บริเวณทางเข้าด้านหน้า 10 สิงหาคม พ.ศ. 2554

---

[22] ประมวลจาก เว้, พระราชวังไดโน้ย (ออนไลน์) เข้าถึงเมื่อ 1 สิงหาคม 2554. เข้าถึงได้จาก http://th.wikipedia.org/wiki/เว้

[23] ดูรายละเอียดเพิ่มได้ที่ เวียดนาม, พระราชเมืองเว้ (ออนไลน์) เข้าถึงเมื่อ 1 สิงหาคม 2554. เข้าถึงได้จาก http:// photoontour.com/outbound/vietnam/vietnam07.htm

[24] เดือนเพ็ญ ทองน่วม, หน้าต่างสู่โลกกว้าง เวียดนาม (กรุงเทพฯ : หน้าต่างสู่โลกกว้าง, 2543),111.

รูปที่ 3.20 ตัวอย่างมักรประดับ พระราชวังไดโน้ย ที่พบเห็นได้ในเวียดนาม

รูปที่ 3.21 ตัวอย่างการก่อสร้างบันไดผายออก ในบริเวณพระราชวังไดโน้ย เมืองเว้ เวียดนาม

รูปที่ 3.22 ตัวอย่างลวดลายประดับผนัง ในระเบียง ภายในพระราชวังไดโน้ย เมืองเว้ เวียดนาม

รูปที่ 3.23 ตัวอย่างลวดลายเจาะเป็นช่อง อีกรูปแบบหนึ่ง ภายในระเบียงเดียวกันของพระราชวังไดโน้ย เมืองเว้ เวียดนาม

สุสานไคดิงห์การผสมผสานตะวันออกและตะวันตก สุสานของพระเจ้าไคดิงห์เป็นสุสานเดียวที่มีการผสมผสานระหว่างสถาปัตยกรรมตะวันออกเข้ากับสถาปัตยกรรมตะวันตก ด้วยทรงเป็นจักรพรรดิในราชวงศ์เหวียนพระองค์เดียวที่ได้เดินทางไปประเทศฝรั่งเศส สุสานแห่งนี้สร้างด้วยคอนกรีตเสริมเหล็กอย่างดี โดยใช้เวลาก่อสร้างนานถึง 11 ปี พระเจ้าไคดิงห์เป็นพระบิดาบุญธรรมของพระเจ้าเบ๋าไต่ ทรงครองราชย์อยู่ 9 ปี ในยุคที่ฝรั่งเศสเข้ามาปกครองประเทศเวียดนาม (รูปที่ 3.24, 3.25)

ทางเดินขึ้นสุสานได้รับการตกแต่งเป็นบันไดมังกรอันโอ่อ่าที่พาขึ้นไปสู่ยังลานโล่งชั้นสองที่เรียงรายด้วยรูปปั้นหินของช้าง ม้า ข้าราชการทหารและพลเรือน (รูปที่ 2.26) กลางลานมีแผ่นจารึกเขียนด้วยอักษรจีน นิพนธ์โดยพระเจ้าเบ๋าไต่ เพื่อรำลึกถึงพระบิดาของพระองค์ ส่วนด้านบนสุดเป็นพระราชวังเทียนดิงห์ ภายในมีการตกแต่งอย่างสวยงามด้วยการใช้กระเบื้องสีปูพื้นจิตรกรรมฝาผนังภาพมังกรในม่านเมฆขนาดใหญ่ที่วาดโดยใช้ศิลปินที่เขียนภาพด้วยเท้า (รูปที่ 2.27) ประดับอยู่บนเพดานกลางห้องโถง ส่วนทางซ้ายและขวาตกแต่งด้วยการฝังกระจกสีและกระเบื้อง (รูปที่ 2.28, 2.29) แสดงถึงเรื่องราวของสัตว์ ต้นไม้ และดอกไม้[25]

รูปที่ 3.24 พระเจ้าไคดิงห์
ที่มา : **Việt-Nam những hình ảnh xưa**, KhaiDinh (ออนไลน์) เข้าถึงเมื่อ 1 สิงหาคม 2554. เข้าถึงได้จาก http://nguyentl.free.fr/autrefois/famille-royale/KhaiDinh_bureau.jpg

รูปที่ 3.25 พระเจ้าเบ๋าไต่
ที่มา : **Việt-Nam những hình ảnh xưa**, BaoDai (ออนไลน์) เข้าถึงเมื่อ 1 สิงหาคม 2554. เข้าถึงได้จาก http://nguyentl.free.fr/autrefois/famille-royale/BaoDai_ceremonie_officielle_de_1930.jpg

---

[25] ประมวลจาก **เว้,** สุสานไคดิงห์ (ออนไลน์) เข้าถึงเมื่อ 1 สิงหาคม 2554. เข้าถึงได้จาก http://.oceansmile.com/Vietnam/SusanKaiding.htm

รูปที่ 3.26 ด้านหน้าทางขึ้นสู่สุสานไคดิงห์ ข้ามพ้นบันไดเป็นลานโล่ง เรียงรายด้วยรูปปั้นสลักหิน

รูปที่ 3.27 ภาพมักร บนเพดานกลางห้องโถง สุสานไคดิงห์ เมืองเว้ เวียดนาม

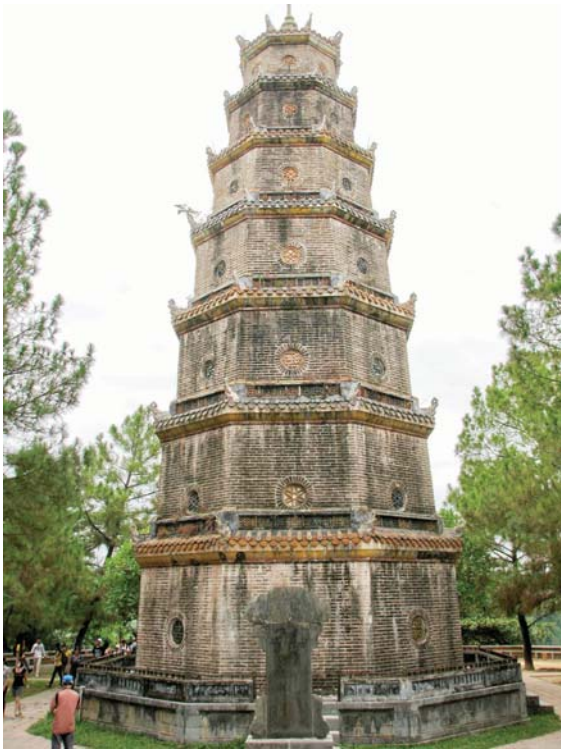

รูปที่ 3.28 การประดับกระเบื้อง ที่สุสานไคดิงห์ เมืองเว้ เวียดนาม

รูปที่ 3.29 การประดับกระเบื้องโดยรอบห้อง ที่สุสานไคดิงห์ เมืองเว้ เวียดนาม

วัด จากการลงสำรวจพื้นที่ในเขตเวียดนามกลางปรากฏวัดน้อยมาก ทั้งนี้โดยส่วนมากคนเวียดนามมักนิยมสร้างสุสานสำหรับวงศ์ตระกูลมากกว่า[26] ดังนั้นวัดที่มีชื่อเสียงแห่งเมืองเว้คือ วัดเจดีย์เทียนมู่ ตั้งอยู่ริมแม่น้ำหอม โดดเด่นด้วยเจดีย์แปดเหลี่ยม เจ็ดชั้นทางด้านหน้าวัด (รูปที่ 3.30) และทางเข้ามีรูปปั้นเทพเจ้า 6 องค์ (รูปที่ 3.31) ยืนเฝ้าก่อนเข้าสู่ภายในบริเวณวัด ลวดลายการประดับไม่แตกต่างจากพระราชวังไดโน้ย ประเด็นที่น่าสนใจคือการปั้นเทพเจ้าเฝ้าหน้าประตูทางเข้า ซึ่งรูปแบบสิมญวนทุกหลังที่มีการประดับรูปปั้นด้านหน้าเป็นภาพทหารแทนเทพเจ้า รายละเอียดจะกล่าวถึงในบทต่อไป

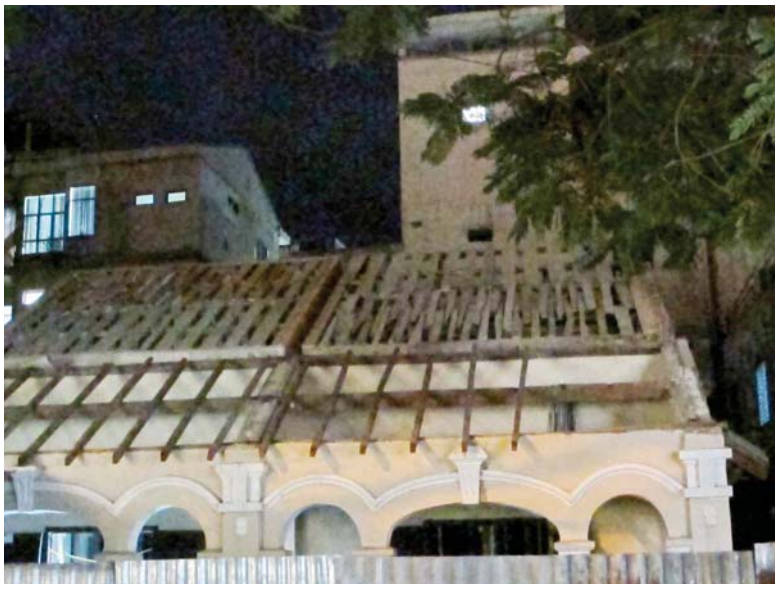
รูปที่ 3.30 เจดีย์เทียนมู่ เมืองเว้ เวียดนาม ตั้งอยู่บริเวณลานด้านหน้าก่อนทางเข้าวัด

รูปที่ 3.31 รูปปั้นเทพเจ้ายืนเฝ้าทางเข้าประตูวัดเทียนมู่ เมืองเว้ เวียดนาม

[26] ข้อมูลจากไกด์นำทางคนเวียดนาม Le Thanis Hat หรือชื่อภาษาไทยคือ สินธุ วันที่ 10 สิงหาคม 2554, เวียดนาม.

อาคารสิ่งก่อสร้าง เงื่อนไขในการพัฒนาเมืองให้เจริญตามวัฏจักรของโลก ย่อมส่งผลต่อสิ่งก่อสร้างที่หมดความนิยมลงไม่ว่าด้วยปัจจัยใดๆ ก็สุดแล้วแต่ ล้วนหลีกหนีไม่พ้นดังนั้นอาคารสิ่งก่อสร้างในเมืองเว้ เวียดนาม ที่เราคุ้นเคยคืออาคารโคโลเนียล หรืออาคารแบบอาณานิคม พบน้อยมากจากตัวอย่างหลังแรกตั้งอยู่ในซอยกำลังรื้อทุบเพื่อสร้างตึก แต่ยังคงมองเห็นรูปการประดับซุ้มวงโค้ง แบบที่มีหินยอดหลักวงโค้งคีย์สโตน (รูปที่ 3.32) ส่วนหลังที่ 2 ตั้งอยู่ริมถนนในชุมชนที่ทันสมัยด้านหน้าเป็นแม่น้ำหอม เป็นอาคารร้างไม่มีผู้อยู่อาศัย บริเวณโดยรอบถูกโอบด้วยตึกสมัยใหม่ (รูปที่ 3.33) อีกไม่นานคงถูกรื้อทิ้งตามสภาพของเมือง ทั้งนี้จึงกล่าวได้ว่าในอดีตที่ผ่านมามีอาคารสิ่งก่อสร้างแบบอาณานิคมทุกที่ๆ ฝรั่งเศสเข้าไปรุกรานยึดครอง

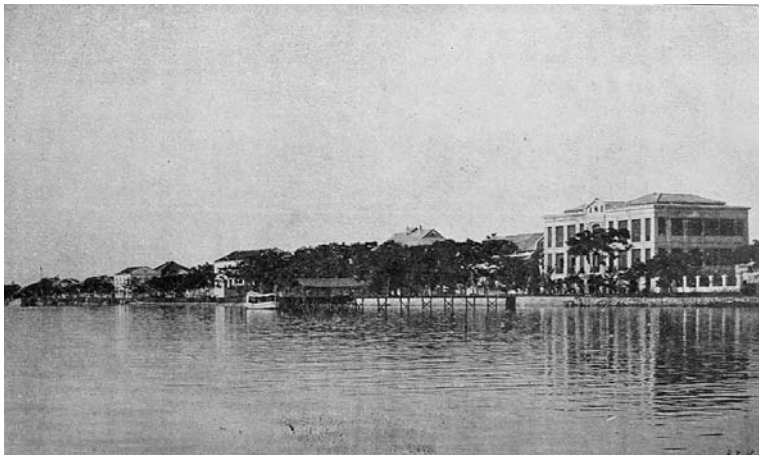
รูปที่ 3.32 อาคารแบบอาณานิคมในซอยแห่งหนึ่งในเมืองเว้ เวียดนาม มีการประดับวงโค้ง และมีหินยอดหลักวงโค้งคีย์สโตน กำลังถูกรื้อทิ้งเพื่อสร้างอาคารใหม่ ถ่ายเมื่อวันที่ 10 สิงหาคม 2554

รูปที่ 3.33 อาคารร้างผู้อาศัยใจกลางเมืองริมถนน ที่เมืองเว้ เวียดนาม รอเวลาถูกรื้อทิ้ง ถ่ายเมื่อวัน 10 สิงหาคม 2554

เมืองดานัง เรือรบฝรั่งเศสได้ระดมยิงโจมตีเมืองดานังเพื่อตอบโต้ที่กลุ่มมิชชันนารีคาธอลิคถูกประหารชีวิต ครั้นถึงเดือนสิงหาคม พ.ศ. 2401 กองทหารฝรั่งเศสยกพลขึ้นบกที่ดานัง (รูปที่ 3.34, 3.35) ตามพระบัญชาของพระเจ้านโปเลียนที่ 3 เพื่อประกาศพื้นที่นี้เป็นอาณานิคมภายใต้อาณัติของฝรั่งเศส และถูกเปลี่ยนชื่อเป็นภาษาฝรั่งเศสว่า Tourane ขณะนั้นถือว่าเป็น 1 ใน 5 เมืองสำคัญบนคาบสมุทรอินโดจีน และในระหว่างสงครามเวียดนามที่โด่งดัง เมืองนี้ยังได้เป็นที่ตั้งของฐานทัพอากาศกองทัพสหรัฐอเมริกา ครั้งนั้นจำนวนประชากรในเมืองได้เพิ่มสูงขึ้นมากกว่า 1 ล้านคน โดยส่วนใหญ่เป็นผู้ลี้ภัยสงครามทั้งสิ้น มีการอพยอกจากเมืองที่ตนเองเคยอาศัยไปอยู่ตามตะเข็บชายแดน[27]

ปัจจุบันเมืองดานังกำลังเจริญเติบโตอย่างรวดเร็ว มีตึกรามบ้านช่อง (รูปที่ 3.36, 3.37) โรงแรมร้านอาหารสมัยใหม่เกิดขึ้นมากมาย เพราะความที่เป็นเมืองท่าสะดวกต่อการคมนาคมขนส่ง มีสนามบินนานาชาติดานังที่เป็นศูนย์กลางการเดินทางท่องเที่ยวในเขตภาคกลาง มีโบราณสถานหมี่เซินที่ได้รับการยกย่องว่าเป็นมรดกโลก พิพิธภัณฑ์ประติมากรรมของจามที่เจริญรุ่งเรืองมาก่อนยุคสมัยใด และชายหาดนอนเนื้อกสวยงามไม่แพ้ชายหาดใดในโลก ทำให้ปัจจุบันดานังไม่ได้เป็นแค่เมืองท่าริมแม่น้ำหานที่ใช้เพียงขนส่งสินค้าระหว่างประเทศ[28] ดังนั้นสิ่งก่อสร้างแบบอาณานิคมจึงไม่ปรากฏให้พบเห็นมากนักด้วยการเติบโตทางเศรษฐกิจดังกล่าว (รูปที่ 3.38, 3.39)

รูปที่ 3.34 ภาพถ่าเก่า เมื่อ พ.ศ. 2443 เมืองดานัง เวียดนาม
ที่มา : *Sommaire,* Architecture coloniale à Tourane (ออนไลน์) เมื่อ 2 สิงหาคม 2554. เข้าถึงได้จาก http://belleindochine.free.fr/images/Tourane/Expo1900Tourane.JPG

รูปที่ 3.35 ภาพวาดดานัง เมื่อ พ.ศ. 2437 เวียดนาม
ที่มา : *Sommaire,* Architecture coloniale à Tourane (ออนไลน์) เมื่อ 2 สิงหาคม 2554. เข้าถึงได้จากhttp://belleindochine.free.fr/images/Tourane/Tourane1894.jpg

[27] ประมวลจาก 2 สิงหาคม 2554 http://th.wikipedia.org/wiki/ดานัง

[28] ดูรายละเอียดได้ทั้งหมดใน 2 สิงหาคม 2554 http://www.oceansmile.com/Vietnam/danang.htm

รูปที่ 3.36 ภาพชายหาดนอนเนื้อในมุมแสดงการขยายตัวของเมืองที่ดานัง เวียดนาม

รูปที่ 3.37 สะพานข้ามไปอีกฟากเกาะที่ทหารฝั่งเศสเข้ารุกรานที่เมืองดานัง เวียดนาม

รูปที่ 3.38 อาคารพิพิธภัณฑ์จาม ในตัวเมืองดานัง หนึ่งในสิ่งก่อสร้างแบบอาณานิคม ดานัง เวียดนาม

รูปที่ 3.39 อาคารตั้งอยู่ริมถนน ในเมืองดานัง โดยมากเป็นอาคาร 2 ชั้น

เมืองฮอยอัน ในอดีตเคยเป็นเมืองท่าที่ใหญ่ที่สุดในภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ในสมัยของอาณาจักรจาม ซึ่งมีชื่อว่า ไฮโฟ หรือแม่น้ำทูโบน โดยเป็นศูนย์กลางทางการค้าในช่วงคริสต์ศตวรรษที่ 16-17 มีชาวต่างชาติเข้ามาตั้งถิ่นฐานและค้าขายมีทั้งชาวจีน ญี่ปุ่น ดัตช์ และอินเดีย เดิมทีเมืองนี้ถูกแบ่งออกเป็นสองฝั่งโดยมีคลองสายหนึ่งคั่นอยู่กลางเมือง มีสะพานญี่ปุ่นข้ามคลองเพื่อกั้นแบ่งเขตชุมชนของชาวญี่ปุ่นที่อีกฝั่งหนึ่ง ตัวสะพานซึ่งสร้างโดยชาวญี่ปุ่น มีลักษณะสถาปัตยกรรมเป็นเอกลักษณ์เฉพาะตัว[29] (รูปที่ 3.40, 3.41)

ในปี พ.ศ.2542 ยูเนสโกได้ขึ้นทะเบียนเขตเมืองเก่าของฮอยอันให้เป็นมรดกโลกด้วยเหตุผลว่าเป็นตัวอย่างของเมืองท่าในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ในสมัยคริสต์ศตวรรษที่ 19-20 ที่มีการผสมผสานศิลปะและสถาปัตยกรรมทั้งของพื้นถิ่นและของต่างชาติไว้ได้อย่างมีเอกลักษณ์ และอาคารต่างๆ ภายในเมืองได้รับการอนุรักษ์ให้อยู่ในสภาพเดิมไว้ได้เป็นอย่างดี[30] ดังนั้นตัวอย่างรูปแบบอาคารอาณานิคมจึงได้ใช้เป็นหลักฐานในการศึกษาได้เป็นอย่างดี กล่าวคืออาคารบางหลังมีหลักฐานจารึกปีที่สร้างชัดเจนในการศึกษา (รูปที่ 3.42 - 3.45) ทำให้ทราบถึงแหล่งที่เป็นต้นเค้าสำหรับตรวจสอบ

รูปที่ 3.40 สะพานญี่ปุ่นแบ่งเขตระหว่างตะวันออกกับตะวันตก ที่เมืองฮอยอัน เวียดนาม

รูปที่ 3.41 สภาพคลองกั้นเมืองในปัจจุบัน ที่เมืองฮอยอัน เวียดนาม

---

[29] Nguyen ba dang. Traditonal Vietnamese Architecture. (Gioi Publishers : vietnam,2010),131-132.

[30] ประมวลจาก ฮอยอัน, เวียดนาม (ออนไลน์) เมื่อ 2 สิงหาคม 2554. เข้าถึงได้ http://th.wikipedia.org/wiki/ฮอยอัน

รูปที่ 3.42 ตัวอย่างอาคารที่มีจารึกชัดเจน สร้างเมื่อปี ค.ศ. 1919 (พ.ศ. 2462) ที่เมืองฮอยอัน เวียดนาม

รูปที่ 3.43 อาคารแบบอาณานิคมแบบเรียงอวดสันอิฐที่วงโค้งของซุ้ม ที่เมืองฮอยอัน เวียดนาม

รูปที่ 3.44 อาคารแบบอาณานิคมประดับซุ้มวงโค้งสลับใหญ่เล็ก ที่เมืองฮอยอัน เวียดนาม

รูปที่ 3.45 อาคารแบบอาณานิคมประดับซุ้มวงโค้งแบบหูตะกร้า ที่เมืองฮอยอัน เวียดนาม

แหล่งที่มาจากประเทศลาว สังเขปประวัติศาสตร์ลาว ลาวในยุคแรกอยู่ภายใต้การครอบครองของอาณาจักรน่านเจ้า มีตำนานโดยขุนบรม และขุนลอ สืบต่อกันมา จนถึงรัชสมัยพระเจ้าฟ้างุ้มผู้รวบรวมอาณาจักรล้านช้างได้เป็นผลสำเร็จในช่วงสมัยพุทธศตวรรษที่ 19 และมีกษัตริย์ปกครองสืบทอดต่อกันมาหลายพระองค์ ที่สำคัญ ได้แก่ พระเจ้าไชยเชษฐาธิราช พระองค์มีความสัมพันธไมตรีที่แนบแน่นกับกษัตริย์ไทย โดยเฉพาะในรัชสมัยสมเด็จพระมหาจักรพรรดิ และพระเจ้าสุริยวงศาธรรมิกราช รัชสมัยของพระองค์นับเป็นยุคทองของราชอาณาจักรล้านช้าง ภายหลังเมื่อสิ้นพระเจ้าสุริยวงศาธรรมิกราช ลาวได้แตกเป็น 3 ส่วนคือ เมืองหลวงพระบาง เมืองเวียงจันทน์ และเมืองจำปาศักดิ์ ต่างเป็นอิสระไม่ขึ้นแก่กัน อย่างไรก็ดีเมืองทั้งหมดตกเป็นประเทศราชของไทยในปี พ.ศ. 2321

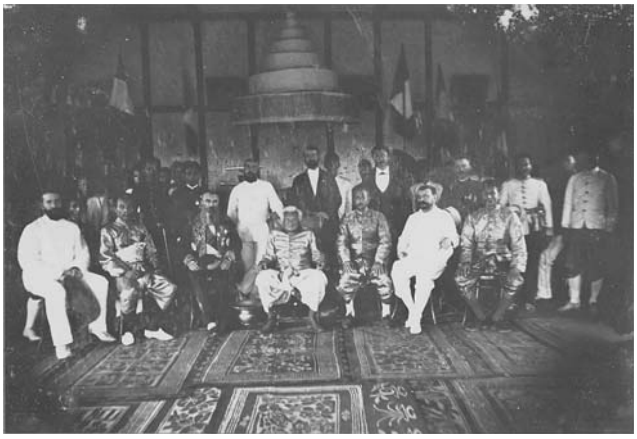
ไทยได้ปกครองลาวในฐานะประเทศราชรวม 114 ปี ในระยะเวลาดังกล่าวเมืเฉพาะเวียงจันทน์ได้ล่มสลายลงในปี พ.ศ. 2371 กล่าวคือในปี พ.ศ. 2369 เจ้าอนุวงศ์กษัตริย์แห่งเมืองเวียงจันทน์ได้พยายามทำสงครามเพื่อให้ลาวเป็นอิสระจากสยาม ทว่าทำการไม่สำเร็จจึงตัดสินพระทัยหลบหนีไปพึ่งจักรวรรดิเวียดนามจนถึง พ.ศ. 2371 พระองค์จึงได้กลับมายังเมืองเวียงจันทน์อีกครั้ง โดยได้ฆ่าทหารสยามบางส่วนที่รักษาเมืองจนเกือบหมดและยึดเวียงจันทน์คืน กองทัพสยามรวบรวมกำลังพลและยกทัพมาปราบปรามเจ้าอนุวงศ์อีกครั้งจนราบคาบ พระเจ้าอนุวงศ์ต้องหลบหนีไปยังเวียดนามและในคราวนี้เองที่พระองค์ทรงถูกเจ้าเมืองพวนจับกุมตัวและส่งลงมากรุงเทพฯ พระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว จึงทรงให้คุมขังเจ้าอนุวงศ์ประจานกลางพระนครจนสิ้นพระชนม์ ส่วนเมืองเวียงจันทน์ก็ทรงมีพระบรมราชโองการให้เผาทำลายจนไม่เหลือสภาพความเป็นเมือง และตั้งศูนย์กลางการปกครองฝ่ายไทยเพื่อดูแลเมืองเวียงจันทน์ที่เมืองหนองคายแทน[31]

ในปี พ.ศ. 2436 ไทยได้เกิดข้อขัดแย้งกับฝรั่งเศสในเรื่องอำนาจเหนือดินแดนฝั่งซ้ายของแม่น้ำโขงจนเกิดวิกฤตการณ์ ร.ศ. 112 ซึ่งทุกคนทราบกันดีจากการใช้เล่ห์เหลี่ยมของออกุสต์ ปาวี อดีตช่างติดตั้งเสาโทรเลขก่อนที่จะได้รับบทบาทเป็นกงสุลฝรั่งเศส ภายหลังจากการปลดปล่อยลาวจากสยามให้เป็นรัฐอารักขาของฝรั่งเศสแทน โดยการใช้เรือรบมาปิดอ่าวไทยเพื่อบังคับให้ยกดินแดนฝั่งซ้ายแม่น้ำโขง รวมทั้งดินแดนอื่นๆ ดินแดนลาวเกือบทั้งหมดก็เปลี่ยนไปตกอยู่ภายใต้อิทธิพลของประเทศฝรั่งเศส ต่อมาภายหลังดินแดนลาวส่วนอื่นที่อยู่ฝั่งขวาของแม่น้ำโขงก็ตกเป็นของฝรั่งเศสอีกในปี พ.ศ. 2450 จึงเป็นบทเริ่มต้นของเมืองในอาณานิคมฝรั่งเศสอย่างเต็มรูปแบบ จนถึงปี พ.ศ. 2492 ลาวจึงปลดปล่อยหลุดพ้นจากฝรั่งเศสได้นับแต่นั้นเป็นต้นมา[32] (รูปที่ 3.46 - 3.48) ลาวเป็นแหล่งหลักฐานการปรากฏของรูปแบบอาคารสิ่งก่อสร้างแบบอาณานิคมเช่นเดียวกันกับเวียดนามมีจารึกบ่งบอกอย่างชัดเจนตรวจสอบได้ง่าย ซึ่งได้แบ่งเป็นประเด็นสำคัญตามลำดับดังต่อไปนี้

---

[31] ประมวลจากข้อมูลหลายเรื่อง แล้วเลือกเหตุการณ์ที่ตรงกันมากที่สุดนำมาสรุป ได้แก่ มาร์ติน สจ๊วต-ฟอกซ์, ประวัติศาสตร์ลาว, แปลโดย จิราภรณ์ วิญญรัตน์ (กรุงเทพฯ : มูลนิธิโตโยต้าประเทศไทย, 2553), 3-108. แกรนท์ อีแวนส์, ประวัติศาสตร์สังเขปประเทศลาว, แปลโดย ดุษฎี เฮย์มอนด์ (กรุงเทพฯ : ซิลค์เวอร์ม, 2549), 1-94. มหาสิลา วีระวงศ์, ประวัติศาสตร์ลาว, (กรุงเทพฯ : มติชน, 2540), 95. เป็นต้น

[32] เรื่องเดียวกัน.

รูปที่ 3.46 ภาพถ่ายเก่าครั้งที่ ออกุสต์ ปาวี เข้าเฝ้ากษัตริย์ลาวที่หลวงพระบาง สปป.ลาว
ที่มา : Pavie, Pavie and the King of Lao Luang Prabang (ออนไลน์) เมื่อ 20 สิงหาคม 2554. เข้าถึงได้http://www.asiafinest.com/forum/lofiversion/index.php/t36498-100.html

รูปที่ 3.47 ภาพถ่ายเก่าถนนสายหนึ่งในเมืองหลวงพระบาง สปป.ลาว
ที่มา : market, Pavie and the King of Lao Luang Prabang (ออนไลน์) เมื่อ 20 สิงหาคม 2554. เข้าถึงได้http://www.asiafinest.com/forum/lofiversion/index.php/t36498-100.html

รูปที่ 3.48 ภาพถ่ายเก่าอนุเสาวรีย์ออกุสต์ ปาวี ตั้งอยู่หน้าหอพระแก้วก่อนการบูรณะ เมืองเวียงจันทน์ สปป.ลาว
ที่มา : Pavie, Pavie and the King of Lao Luang Prabang (ออนไลน์) เมื่อ 20 สิงหาคม 2554. เข้าถึงได้http://www.asiafinest.com/forum/lofiversion/index.php/t36498-100.html

รูปที่ 3.49 ภาพถ่ายเก่าแม่ค้าขายของริมถนนใน เมืองหลวงพระบาง สปป.ลาว
ที่มา : market, Pavie and the King of Lao Luang Prabang (ออนไลน์) เมื่อ 20 สิงหาคม 2554. เข้าถึงได้http://www.asiafinest.com/forum/lofiversion/index.php/t36498-100.html

สิ่งก่อสร้างแบบอาณานิคมในเมืองหลวงพระบาง พบอาคารแบบอาณานิคมปลูกสร้างเรียงรายเป็นแถวยาวติดต่อกัน และในแบบเดี่ยวอยู่เป็นจำนวนมากที่เมืองหลวงพระบาง (รูปที่ 3.50) สิ่งก่อสร้างแบบประดับซุ้มวงโค้งมีความแตกต่างจากที่เคยพบเห็นเป็นจำนวนน้อยมากเมื่อเทียบกับในเวียงจันทน์ สะหวันเขต หรือที่ฮอยอันประเทศเวียดนามก็ดี จึงสรุปได้ว่าปัจจัยที่ทำให้รูปแบบอาณานิคมดังกล่าวนั้นมีข้อจำกัดในเรื่องของสภาพภูมิประเทศที่เดินทางได้ยากลำบากกล่าวพื้นที่อื่นๆ (รูปที่ 4.51) หากนับตั้งแต่การ เริ่มเกี่ยวข้องกับฝรั่งเศสในเมืองหลวงพระบางครั้งแรกคือ ในปี พ.ศ. 2430 ที่ออกุสต์ ปาวี ได้เดินทางเข้าไปถึงนั้น อาคารแบบอาณานิคมที่เก่าสุดในเมืองหลวงพระบางคือตึกยูเนสโก้ (รูปที่ 4.52) ที่มีจารึกการก่อสร้างเมื่อปีพ.ศ. 2465 นั้นหมายความว่าใช้เวลาร่วมกว่า 30 ปี จึงมีการก่อสร้างอาคารดังกล่าว ดังนั้นสิ่งก่อสร้างต่างๆ จึงเกิดขึ้นเรียงรายตามถนนเป็นต้นมาภายหลังจากการเข้ายึดครองของฝรั่งเศส

อย่างไรก็ดีการทิ้งช่วงระยะห่างของการก่อสร้างนั้นสอดรับกับหลักฐานของฝรั่งเศสที่ต้องการทำให้ลาวเป็นฝรั่งเศสให้ได้ ซึ่งแนวคิดนี้เป็นของออกุสต์ ปาวี[33] แต่ติดขัดในเรื่องของกำลังคนในการพัฒนา กล่าวคือไม่สามารถพึงพาคนลาวในพื้นที่ได้จึงหันไปหาชาวเวียดนามแทนในการบริหารระดับกลาง[34] แต่ให้คนลาวเป็นแรงงานโดยใช้การเกณฑ์แต่หากใครมีเงินจ่ายภาษีก็ไม่ต้องใช้แรงงาน[35] (รูปที่ 4.53, 4.54) ดังนั้นเราจึงได้พบรูปแบบของอาคารแบบอาณานิคมไม่เหมือนที่อื่นเพราะความไม่ชำนาญและไม่มีทักษะฝีมือจึงเป็นเหตุในการก่อสร้างดังกล่าวไม่ปราณีตเท่าที่ควร ด้วยแรงงานคือกลุ่มลาวเทิงและลาวสูง

อนึ่งวัดในเมืองหลวงพระบางโดยเฉพาะสิม ไม่ปรากฏการก่อสร้างแบบอาคารแบบอาณานิคมที่ประดับซุ้มวงโค้งแต่จะพบในสิ่งก่อสร้าง เช่น กุฏิ ห้องน้ำแทนด้วยฝรั่งเศสได้ประกาศให้รู้อย่างชัดเจนว่าจะมุ่งแต่เรื่องเก็บภาษีและงานสาธารณูปโภคเท่านั้น ที่เหลือให้ลาวดำเนินการบริหารกันเองทั้งหมด[36] จึงเป็นเหตุผลที่ทำให้ปรากฏรูปแบบสิมมีการสืบทอดพัฒนาการเรื่อยมาของ สปป.ลาว อย่างต่อเนื่องจนถึงปัจจุบัน โดยมีส่วนเกี่ยวเนื่องอยู่กับรูปแบบของอาคารที่อยู่อาศัยด้วย

รูปที่ 3.50 อาคารตึกแถวแบบอาณานิคมในเมืองหลวงพระบาง สปป.ลาว ที่พบน้อยมากเมื่องเทียบกับเมืองอื่นที่เป็นของอาณานิคมฝรั่งเศส

---

[33] มาร์ติน สจ๊วต-ฟอกซ์, ประวัติศาสตร์ลาว, แปลโดย จิราภรณ์ วิญญรัตน์, 39.

[34] เรื่องเดียวกัน, 73.

[35] เรื่องเดียวกัน, 55.

[36] เรื่องเดียวกัน, 53.

รูปที่ 3.51 ภาพถ่ายเก่าสภาพครั้งที่ ออกุสต์ ปาวี เดินทางเพื่อภารกิจที่ได้รับมอบหมายในเมืองหลวงพระบาง
ที่มา : Pavie, Pavie and the King of Lao Luang Prabang (ออนไลน์) เมื่อ 20 สิงหาคม 2554. เข้าถึงไดhttp://pavie.culture.fr/moduleExploration.php?media=282

รูปที่ 3.52 อาคารแบบอาณานิคมหลังแรกในหลวงพระบาง คือตึกยูเนสโก้ในปัจจุบัน ตั้งอยู่ที่หน้าวัดป่าไผ่ที่หลวงพระบาง สปป.ลาว

รูปที่ 3.53 ภาพถ่ายเก่าสภาพเมืองหลวงพระบางในครั้งที่ ปาวีเดินทางไปถึงในครั้งแรก
ที่มา : Pavie, Pavie and the King of Lao Luang Prabang (ออนไลน์) เมื่อ 20 สิงหาคม 2554. เข้าถึงไดhttp://pavie.culture.fr/moduleExploration.php?media=283

รูปที่ 3.54 ภาพถ่ายเก่าของลาวสูงที่ได้รับความทุกข์ทรมานในการถูกเกณฑ์ใช้แรงงานที่เมืองหลวงพระบาง สปป.ลาว มากที่สุด
ที่มา : Pavie, Pavie and the King of Lao Luang Prabang (ออนไลน์) เมื่อ 20 สิงหาคม 2554. เข้าถึงไดhttp://pavie.culture.fr/moduleExploration.php?media=287

สิ่งก่อสร้างแบบอาณานิคมในเมืองเวียงจันทน์

ภายหลังจากเจ้าอนุวงศ์ กษัตริย์แห่งเวียงจันทน์องค์สุดท้ายพยายามรวบรวมกำลังเพื่อก่อการกบฏและกู้ชาติจากสยาม กองทัพสยามยกขึ้นมาปราบปรามเมืองเวียงจันทน์ และจับเจ้าอนุวงศ์ไปลงโทษที่กรุงเทพ ส่วนเมืองเวียงจันทน์นั้นถูกทำลายย่อยยับ และเมื่อดินแดนลาวได้ตกอยู่ภายใต้การปกครองของฝรั่งเศสตามที่ได้กล่าวผ่านมา เวียงจันทน์ถูกกำหนดให้เป็นศูนย์กลางการบริหารการปกครองของลาวโดยฝรั่งเศสในปี พ.ศ. 2442[37]

โบราณที่สำคัญ เช่น หอพระแก้วและวัดศรีสะเกด ถูกบูรณะโดยฝรั่งเศสทั้งหมดตามสภาพที่เห็นในปัจจุบัน[38] และในปี พ.ศ. 2469 มีการก่อสร้างที่อยู่อาศัยที่โอ่อ่าสะดวก แบบอาณานิคม ทาด้วยสีเหลืองตั้งอยู่ริมแม่น้ำโขง[39] แต่ด้วยสภาพปัจจุบันหลงเหลือน้อยมาก (รูปที่ 3.55) อย่างไรก็ดีอาคารสิ่งก่อสร้างแบบดังกล่าวได้พบกระจัดกระจายทั่วไปบนถนนสายหลักภายในเมืองเวียงจันทน์ที่มีจำนวนมากกว่าเมืองหลวงพระบางเมืองเทียบกันถือว่ามากพอสมควร (รูปที่ 3.56 - 3.59) จึงใช้เป็นหลักฐานในการเปรียบเทียบสนับสนุนความชัดเจนในเรื่องรูปแบบได้เป็นอย่างดีนับจาก พ.ศ. 2469 เป็นต้นไป

รูปที่ 3.55 สภาพปัจจุบันที่หลงเหลือของอาคารแบบอาณานิคม ตึกแถวตั้งอยู่ริมฝั่งแม่น้ำโขงในเมืองเวียงจันทน์ สปป. ลาว จากเมื่อ พ.ศ. 2469

---

[37] จาก สาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว, เวียงจันทน์ (ออนไลน์) เมื่อ 20 สิงหาคม 2554. http://th.wikipedia.org/wiki/เวียงจันทน์

[38] มาร์ติน สจ๊วต-ฟอกซ์, ประวัติศาสตร์ลาว, แปลโดย จิราภรณ์ วิญญรัตน์, 52. แต่ในอีกมุมด้านหนึ่งแสดงถึงการที่ฝรั่งเศสสร้างตึกแถวขึ้นก่อนที่จะมีการบูรณะซ่อมแซมวัดวาอารามต่างที่อยู่ในกรุงเวียงจันทน์ขึ้นในปี 2472 หรือภายหลังจากที่สร้างอาคารแบบอาณานิคมก่อนหน้านั้น 3 ปี โดยสมาคมนักปราชญ์ฝ่ายเอเชียบูรพาเป็นผู้ออกแบบและควบคุมทั้งหมดในการดำเนินการดังกล่าว

[39] เรื่องเดียวกัน, 77.

รูปที่ 3.56 ตัวอย่างอาคารแบบอาณานิคม ริมถนนใจกลางเมืองเวียงจันทน์ สปป. ลาว

รูปที่ 3.57 ตัวอย่างอาคารแบบอาณานิคม แบบโออ่าในยุคนั้น ริมถนนเส้นทางมุ่งหน้าไปยังธาตุดำทางทิศเหนือในเมืองเวียงจันทน์ สปป.ลาว

รูปที่ 3.58 การประดับซุ้มวงโค้งในอาคารแบบอาณานิคมที่พบได้โดยทั่วไปในเมืองเวียงจันทน์ สปป. ลาว

รูปที่ 3.59 ตัวอย่างอาคารแบบอาณานิคมอีกแบบที่ตั้งเลยห่างไปจากหอสมุดในตัวเมืองเวียงจันทน์ขึ้นไปเล็กน้อยก่อนถึงวัดศรีสะเกด สปป. ลาว

อาคารอาณานิคมแบบฝรั่งเศสที่เมืองสะหวันนะเขต ในครั้งอดีตเป็นเมืองหลวงของแขวง ชื่อตามทางการคือเมืองคันทบุลี แต่คนส่วนใหญ่เรียกกันว่า เมืองสะหวันนะเขต หรือ สะหวัน เพราะมีแร่ธาตุและทองคำอยู่มาก จนเมื่อถึง พ.ศ. 2462 เมื่อฝรั่งเศสได้เข้ายึดปกครองลาวดังกล่าวมา ก็ได้ตั้งสำนักงานผู้ว่าราชการแผ่นดินประจำแขวง และสำนักงานการค้าตอนกลางแม่น้ำโขงในปี พ.ศ. 2447[40] และจึงได้ตั้งชื่อใหม่เป็นสะหวันนะเขตแต่นั้นมา[41]

ที่เมืองสะหวันนเขต สปป. ลาว มีอาคารแบบอาณานิคมที่เรียกกันทั่วไปคือหมู่บ้านฝรั่งซึ่งตั้งอยู่ตรงข้ามกับตัวเมืองมุกดาหารของไทย สิ่งปลูกสร้างเรียงรายเต็ม 2 ฝั่งถนนโดยทางด้านทิศตะวันออกมีโบสถ์คริตส์ตั้งตระหง่านหันหน้าลงสู่แม่น้ำโขงเป็นเขตแสดงการเริ่มต้น (รูปที่ 3.60 - 3.63) อาคารสิ่งก่อสร้างแบบอาณานิคมมีจำนวนมากถึงมากที่สุดเท่าที่สำรวจมาในสปป. ลาว ที่โดดเด่นต่างจากที่อื่นคือการเพิ่มเสาขนาบซุ้มวงโค้งซึ่งเป็นผลจากการที่ช่างแก้ปัญหาของหน้าความกว้างของแต่ละช่วงเสาที่ปรับเปลี่ยนจากการก่อผนังทึบแล้วใช้เสาหลอกประดับ แต่ที่นี้ช่างใช้เสาจริงประดับแทน (รูปที่ 3.64) และรูปแบบดังกล่าวมีความเกี่ยวข้องกับการก่อสร้างสิมบางหลังในอีสานซึ่งจะกล่าวถึงในบทต่อไป

รูปที่ 3.60 โบสถ์คริตส์ตั้งตระหง่านเป็นศูนย์กลางของสิ่งก่อสร้างทั้งหมด ในหมู่บ้านฝรั่ง เมืองสะหวันนะเขต สปป. ลาว

---

[40] เรื่องเดียวกัน, 77.

[41] จาก สาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว, สะหวันนะเขต (ออนไลน์) เมื่อ 20 สิงหาคม 2554. http://th.wikipedia.org/wiki/เวียงจันทน์

รูปที่ 3.61 อาคารเรียงรายทั้ง 2 ข้าง โดยเริ่มจากโบสถ์ไล่เรียงกันทอดยาวสู่ริมแม่น้ำโขงฝั่งตรงข้ามเมืองมุกดาหาร ในเมืองสะหวันนะเขต สปป. ลาว

รูปที่ 3.62 ตัวอย่างอาคารด้านซ้ายมือทางทิศตะวันออกรูปแบบแตกต่างกันออกไป ในเมืองสะหวันนะเขต สปป. ลาว

รูปที่ 3.63 ส่วนหนึ่งของอาคารกำลังรื้อหลังคาเพื่อปรับปรุงใหม่ในเมืองสะหวันนะเขต สปป. ลาว

รูปที่ 3.64 การตกแต่งช่วงเสาแบบเฉพาะของเมืองสะหวันนะเขต สปป. ลาว

สิ่งก่อสร้างภายในวัด จากการค้นคว้าและลงพื้นที่สำรวจแบบสุ่มตัวอย่าง พบการสร้างสิมแบบประดับซุ้มวงโค้ง แบบเดียวกับบริเวณในเขตพื้นที่อีสานของไทย ซึ่งมีเพียงหลังเดียวที่มีจารึกในปีที่สร้างคือที่วัดไตรภูมิ บ้านสีไค เมืองสะหวันนะเขต สปป. ลาว สร้างในปี พ.ศ. 2479 (รูปที่ 3.65) ส่วนที่วัดพระธาตุฮิงฮังไม่ได้ระบุปีที่สร้าง (รูปที่ 3.66) และอีกหลังคือวัดตาเลยที่ได้จากแผ่นประชาสัมพันธ์ระหว่างทางจากเมืองสะหวันนะเขตไปเมืองลาวบาวของเวียดนาม (รูปที่ 3.67) ขยับลงทางใต้สุดของลาวในแขวงจำปาศักดิ์พบอาคารแบบฝรั่ง 2 หลัง จากงานพระราชนิพนธ์ในสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี คือวัดหลวง ในแขวงอัตตะปือ[42] (รูปที่ 3.68) และอีกวัดที่แขวงจำปาศักดิ์ คือวัดท่าหิน[43] (รูปที่ 3.69) จากหลักฐานที่ปรากฏจึงทำให้การสนับสนุนถึงที่มาที่ไปของรูปแบบได้เป็นอย่างดีมีความโยงใยมากน้อยเพียงใดขอยกยอดอธิบายและกล่าวถึงอีกครั้งในบทถัดไป

รูปที่ 3.65 สิมแบบประดับซุ้มวงโค้ง ที่วัดไตรภูมิ บ้านสีไค เมืองสะหวันนะเขต สปป. ลาว ปีระบุการสร้างภายหลังจากการแบ่งเขตแดนลาว-ไทย

รูปที่ 3.66 สิมที่วัดพระธาตุฮิงฮัง สะหวันนะเขต สปป. ลาว ประดับซุ้มวงโค้งตรงกลางขนาบด้วยซุ้มยอดปลายแหลมทั้ง 2 ข้าง

---

[42] สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี, <u>ลาวตอนใต้</u> (กรุงเทพฯ : อมรินทร์พริ้นติ้ง, 2553), 60.

[43] เรื่องเดียวกัน, 115.

รูปที่ 3.67 วัดท่าเรียว ในเขตสะหวันนะเขต ภาพถ่ายจากแผ่นประชาสัมพันธ์การท่องเที่ยวเมืองสหวันนะเขต สปป. ลาว

รูปที่ 3.68 ภาพวัดหลวงแขวงอัตตะปือ สปป. ลาว
ที่มา : สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี, ลาวตอนใต้ (กรงทพฯ : อมรินทร์พริ้นติ้ง, 2553), 60.

รูปที่ 3.69 ภาพวัดหลวงแขวงจำปาศักดิ์ สปป. ลาว
ที่มา : สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี, ลาวตอนใต้ (กรงทพฯ : อมรินทร์พริ้นติ้ง, 2553), 115.

ความโยงใยในสิ่งก่อสร้างก่อนและหลังการปรากฏของรูปแบบสิมฝีมือช่างญวนในอีสาน

ในประเด็นหัวข้อนี้จะกล่าวถึงสิ่งก่อสร้างต่างๆ ที่มีมาก่อนและหลังหรือร่วมสมัยกันของสิมแบบฝีมือช่างญวนหรือสิญวนในภาคตะวันออกเฉียงเหนือของประเทศไทยอย่างสังเขปซึ่งเรียงตามลำดับตามหัวข้อดังต่อไปนี้

รูปแบบสิมก่อนการปรากฏตัวของรูปแบบสิมญวนในอีสาน

1. **กลุ่มรูปแบบวัฒนธรรมล้านช้าง**

กลุ่มรูปแบบวัฒนธรรมล้านช้างคือกลุ่มแรกที่ปรากฏขึ้นก่อนในพื้นที่ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ซึ่งก่อนนี้ยังไม่ได้แบ่งเป็นภาคต่างๆ เหมือนในปัจจุบัน พื้นที่จังหวัดเลย หนองคาย มุกดาหาร นครพนม ร้อยเอ็ด และอุดรธานี จังหวัดเหล่านี้ล้วนเป็นพื้นที่ของอาณาจักรล้านช้างหรือพื้นที่ว่างกันชนระหว่าง 2 อาณาจักร[44] กล่าวคือเขตพัทธสีมาของกรุงศรีอยุธยาในครั้งสมัยพระมหาจักรพรรดิเป็นต้นมา คือจังหวัดนครราชสีมาหรือโคราชเป็นเมืองหน้าด่านสุดของพื้นที่ราบสูง ดังที่ทราบกันดีว่าผังเมืองโคราชถูกออกแบบโดยชาวต่างชาติในสมัยสมเด็จพระนารายณ์ ซึ่งมีสิ่งก่อสร้างอุโบสถเป็นหลักฐานสนับสนุนได้เป็นอย่างดี (รูปที่ 3.70)

สิมมีรูปแบบที่เด่นชัดสามารถอธิบายได้ดังนี้ ผังมักทำเป็นแบบมีระเบียงมุขหน้าเสมอ ในส่วนฐานมักนิยมทำฐานรองรับโครงสร้างเป็นฐานบัวลูแก้วอกไก่ ทำบันไดขึ้นทางด้านหน้าและด้านข้างทั้ง 2 ฝั่ง และด้านหลังก็มักนิยมทำบันไดทางลงทั้ง 2 ข้าง หรือข้างใดข้างหนึ่ง[45] ส่วนด้านหน้านิยมทำเสาหาน 2 คู่ ระหว่างช่องเสาทำเป็นฮังผึ้งและเสาด้านข้างสิมประดับด้วยคันทวยรองรับโครงสร้างส่วนบนหลังคา เครื่องบนมักทำเป็นตัวรวยไม่มีนาคสะดุ้งแบบภาคกลางของไทย ส่วนบนหลังคาบริเวณกึ่งกลางสันหลังคามักประดับด้วยช่อฟ้าเสมอ หลังคามีแบบผืนเดียว หรือแบบมีเทิบซ้อนเป็นส่วนใหญ่[46] ยกตัวอย่างได้แก่ วัดมหาธาตุ, วัดศรีคุณเมือง อำเภอเชียงคาน จังหวัดเลย, (รูปที่ 3.71) วัดพระเหลาเทพนิมิตร อำเภอพนา จังหวัดอำนาจเจริญ, วัดศรีมงคลใต้ จังหวัดมุกดาหาร, วัดกลางมิ่งเมือง จังหวัดร้อยเอ็ด, วัดมโนภิรมย์ อำเภอหว้านใหญ่ จังหวัดมุกดาหาร เป็นต้น

ยกตัวอย่างวัดมโนภิรมย์ อำเภอหว้านใหญ่ จังหวัดมุกดาหาร วางในผังแบบมีมุขหน้า ส่วนฐานทำเป็นฐานบัวลูกแก้วอกไก่ ด้านหน้ามีทางขึ้น 3 ช่องทาง คือด้านหน้า 1 และด้านข้างอีกอย่างละ 1 ช่อง ส่วนหลังทางลงปรากฏตามแบบที่นิยมสร้างในเมืองหลวงพระบางดังกล่าว ส่วนกลางทำเสาหาน 2 คู่ ระหว่างช่องเสาประดับฮังผึ้ง เสาด้านข้างทุกต้นประดับด้วยคันทวยหลังแบบผืนเดียวเป็นต้น (รูปที่ 3.72 และ 3.73)

---

[44] อ้างแล้วในบทที่ 2.

[45] ประเด็นดังกล่าวยังไม่ได้ศึกษาอย่างละเอียด แต่ได้รับคำเสนอและความคิดเห็นจากศาสตราจารย์เกียรติคุณ ดร.สันติ เล็กสุขุม ได้ให้ข้อคิดว่าอาจเป็นทางขึ้นลงของพระสงฆ์ภายในวัดเวลาขึ้นทำวัดเช้าและวัดเย็น เพราะจากการตั้งข้อสังเกตบันไดทางขึ้นลงด้านข้างในส่วนหลังของสิมจะเป็นที่ตั้งของกุฏิสำหรับพระเณรเสมอ เช่นที่วัดธาตุหลวง เมืองหลวงพระบาง สปป.ลาว เป็นต้น เมื่อวันที่ 25 มีนาคม 2554 วัดเชียงทอง เมืองหลวงพระบาง สปป. ลาว

[46] เทิบ ภาษาลาว มีความหมายตรงกับภาษาไทยคือการซ้อนชั้นของหลังคา

รูปที่ 3.70 ตัวอย่างฐานอาคารแอ่นท้องสำเภาแบบนิยมในสมัยอยุธยา ที่วัดพระนารายณ์ อำเภอเมือง จังหวัดนครราชสีมา

รูปที่ 3.71 ตัวอย่างวัดที่สร้างรูปแบบวัฒนธรรมล้านช้าง ที่วัดศรีคุณเมือง อำเภอเชียงคาน จังหวัดเลย

รูปที่ 3.72 หลังคา และเสาหานคู่หน้าแบบนิยมในสมัยวัฒนธรรมล้านช้าง ที่วัดมโนภิรมย์ อำเภอหว้านใหญ่ จังหวัดมุกดาหาร

รูปที่ 3.73 แสดงบันไดทางขึ้นด้านข้างและคันทวย ที่วัดมโนภิรมย์ อำเภอหว้านใหญ่ จังหวัดมุกดาหาร

2. สิมฝีมือช่างญวนกับกลุ่มรูปแบบพื้นถิ่นสืบทอดวัฒนธรรมล้านช้าง

กลุ่มรูปแบบพื้นถิ่นแท้จริงแล้วก็คือกลุ่มคนที่อพยพมาจากฝั่งลาว เพียงแต่การก่อสร้างเป็นเรื่องของชาวบ้านมากกว่าราชสำนักหรือผู้ที่มียศตำแหน่งใหญ่โต ดังนั้นจึงพิจารณาได้ในส่วนของความต่างระหว่างราชสำนักกับชาวบ้านรูปแบบเทคนิคกรรมวิธีการสร้างสรรค์ย่อมเป็นปัจจัยอุปสรรคที่ทำให้ผลงานมีความแตกต่างกัน หรือต่างกันโดยสิ้นเชิง ซึ่งดูได้จากแบบตัวอย่างในลำดับต่อไป

กลุ่มรูปแบบพื้นถิ่นยังคงรูปแบบที่สืบทอดมาจากสิมในวัฒนธรรมล้านช้างเดิมเพียงแต่ย่อขนาดให้ย่อมลงไม่จำเป็นต้องใหญ่โตแบบที่ราชสำนักที่ใช้ช่างหลวงเป็นแรงงานในการก่อสร้าง แต่ในพื้นที่นี้ใช้คนที่เคยพบเห็นแบบดังกล่าวมาก่อนหน้านั้นแล้วจึงสามารถสร้างสรรค์ได้ตามแบบดังกล่าว ดังนั้นหลักฐานที่ปรากฏทำให้นักวิชาการกล่าวถึงการสร้างสิมของคนอีสานเป็นแบบพอเพียงนั้นย่อมไม่ผิด แต่แท้จริงแล้วการก่อสร้างดังกล่าวเป็นการย่อส่วนจากหลังใหญ่ลงสู่หลังเล็ก ด้วยไม่มีความจำเป็นต้องสร้างตามแบบราชสำนักนั้นเอง

ฐานนิยมยกสูงประดับลูกแก้วอกไก่ ประดับรวงผึ้งเสาคู่หน้า มีทางขึ้นเฉพาะด้านหน้า ตัวอย่างเช่น วัดสระเกตุ, วัดจักรวาลภูมิ, วัดไตรภูมิคณาจารย์ (รูปที่ 3.74), วัดบ้านขอนแก่นเหนือ (รูปที่ 3.75), วัดศรีฐาน (รูปที่ 3.76), วัดฟ้าเลื่อม, วัดไตรภูมิบ้านผือฮี จังหวัดร้อยเอ็ด สิมวัดแจ้ง (รูปที่ 3.77), วัดบ้านตำแย, วัดบ้านนาควาย (รูปที่ 3.78) จังหวัดอุบลราชธานี ตัวอย่างเหล่านี้เป็นหลักฐานที่สนับสนุนถึงช่วงเวลาในการสืบทอดพัฒนาการของสิมอีสานได้เป็นอย่างดีก่อนที่รูปแบบสิมฝีมือช่างญวนจะเข้ามาแทนที่ แต่ทั้งนี้ทั้งนั้นได้เลือกเอาเฉพาะบางส่วนเท่านั้น ที่ใช้ในการก่อสร้าง เช่น ผังพื้น ฐาน (รูปที่ 3.79) ช่วงเสา เครื่องบนรวยระกา โหง่ เป็นต้น

รูปที่ 3.74 วัดไตรภูมิคณาจารย์
อำเภอสุวรรณภูมิ
จังหวัดร้อยเอ็ด

รูปที่ 3.75 วัดบ้านขอนแก่นเหนือ
อำเภอเมือง
จังหวัดร้อยเอ็ด

รูปที่ 3.76 วัดศรีฐาน
อำเภอทุ่งเขาหลวง
จังหวัดร้อยเอ็ด

รูปที่ 3.77 วัดแจ้ง
อำเภอเมือง
จังหวัดอุบลราชธานี

รูปที่ 3.78 วัดบ้านนาควาย
อำเภอเมือง
จังหวัดอุบลธานี

รูปที่ 3.79 ตัวอย่างแบบผังพื้นมีมุขหน้า ฐานลูกแก้วอกไก่ และช่วงเสา 3 ช่วง ที่รูปแบบสิมญวนสืบทอดและพัฒนาทางงานช่าง เป็นต้น ที่วัดใต้ยางขี้นก อ.เขื่องใน จังหวัดอุบลราชธานี

สิ่งก่อสร้างแบบอาณานิคมในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ

สิมญวนมีส่วนเกี่ยวข้องกับอาคารแบบฝรั่งและตึกแถว[47] ได้พบอาคารแบบฝรั่งที่วัดพระศรีมหาโพธิ์ อำเภอห้วานใหญ่ จังหวัดมุกดาหาร จารึกถึงการสร้างเมื่อ พ.ศ. 2467 แล้วเสร็จเมื่อ พ.ศ. 2470 ซึ่งครั้งหนึ่งเคยเป็นที่ว่าการชั่วคราวของอำเภอ[48] (รูปที่ 3.80) รูปแบบดังกล่าวสามารถอธิบายได้ว่าเป็นแบบที่ได้มาจากฝั่งเมืองสะหวันนะเขต สปป. ลาว กล่าวคือรูปแบบการประดับซุ้มวงโค้งที่เมืองสะหวันเขตมักนิยมทำเสารองรับวงโค้งเว้นช่องจากเสาหลอกพอประมาณ อีกทั้งอาคารทรงดังกล่าวมีการก่อสร้างขึ้นอย่างช้าสุดเมื่อ พ.ศ. 2447 นั้นจึงเป็นหลักฐานในการสนับสนุนจากที่มาของอาคารดังกล่าว (รูปที่ 3.81) อีกหลังหนึ่งคือกุฏิภายในบริเวณวัดโพธิสมภรณ์ อำเภอเมือง จังหวัดอุดรธานี จากหลักฐานสร้างขึ้นในปี พ.ศ. 2476 ปัจจุบันเป็นโรงเรียนสงฆ์สอนวันอาทิตย์ สร้างตามหลังอาคารโรงเรียนราชินูทิศ เป็นอาคาร 2 ชั้น ประดับวงโค้งแบบเรียงอวดสันอิฐ แต่ที่โดดเด่นคือการใช้กระจกสีซึ่งนำมาประดับขึ้นในภายหลัง (รูปที่ 3.82) ตัวอย่างอีกหลังจวนผู้ว่าหลังเก่าในตัวเมืองจังหวัดหนองคาย ที่จารึกปีที่สร้างคือ พ.ศ. 2472[49] (3.83, 3.84) และจวนผู้ว่าหลังเก่า (รูปที่ 3.85, 3.86) รวมถึงที่ทำการเมืองท่าอุเทน ในจังหวัดนครพนม (รูปที่ 3.87, 3.88) และอาคารของศุลกากรหนองคาย (รูปที่ 3.89) รูปแบบของอาคารเหล่านี้ล้วนเกี่ยวข้องกับส่วนกลางที่รับมาจากกรุงเทพฯ จึงเป็นการสนับสนุนถึงความชัดเจนเรื่องของการก่อสร้างไม่ใช้แบบอย่างของอาณานิคมฝรั่งเศสที่เข้าใจกันว่าเมื่อพบการปรากฏของการประดับซุ้มวงโค้งต้องเป็นแบบที่ได้รับจากงานออกแบบของฝรั่งเศสทุกครั้งไป

อีกกลุ่มตัวอย่างที่ไม่ควรละเลยเช่นกันก็คืออาคารแบบตึกแถว ตัวอย่างที่ในตัวเมืองจังหวัดหนองคาย เรียงรายสลับกับรูปแบบตึกรูปแบบใหม่ในปัจจุบันบนถนนมีชัย เป็นฝีมือช่างญวนที่ข้ามมาจากฝั่งลาว รวมถึงกระเบื้องดินเผาก็สั่งเข้ามาพร้อมกัน[50] (รูปที่ 3.90, 3.91) ปัจจุบันยังคงเหลือให้ศึกษามากกว่าฝั่งสปป. ลาว ที่เป็นแหล่งต้นแบบ ส่วนที่ในตัวอำเภอท่าแร่ จังหวัดสกลนคร ตั้งอยู่ทางเหนือของแหล่งน้ำขนาดใหญ่คือหนองหานสกลนคร เป็นตึกแถวที่จัดได้ว่าเป็นอีกกลุ่มตัวอย่างที่น่าสนใจ คือมีการใช้ศิลาแลงในการก่อสร้าง บ่งถึงฝีมือเชิงช่างในการประยุกต์ใช้วัสดุในสภาพแวดล้อมเป็นตัวกำหนดได้เป็นอย่างดี (รูปที่ 3.92, 3.93) ตลอดจนตึกแถวหลังตลาดเทศบาล 1 ถนนโพธิ์ศรี อำภอเมือง จังหวัดอุดรธานี ที่สร้างขึ้นในปี พ.ศ. 2482 (รูปที่ 3.94) และที่ชุมชนวัดสิงห์ท่าอำเภอเมือง (รูปที่ 3.95) อีกทั้งอาคารอนุรักษ์บ้านขุนอำไพพาณิชย์ จังหวัดยโสธร สร้างในปี 2468 โดยช่างญวนทั้งหมด (รูปที่ 3.96) กลุ่มสุดท้ายคือแถบริมน้ำโขงในอำเภอเมือง จังหวัดนครพนม (รูปที่ 3.97-3.99) เป็นต้น

---

[47] สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดฯ สยามบรมราชกุมารี ทรงใช้คำเรียกอาคารแบบฝรั่ง ในงานพระราชนิพนธ์ เรื่องลาวตอนใต้ หน้า 59 ดังนี้ "...มีวิหารเล็กๆ ที่ดูมีลักษณะเค้าว่าเป็นอาคารแบบฝรั่ง ..."

[48] สันติ เล็กสุขุม. โครงการวิจัยศิลปะลาวในประเทศไทย มหาวิทยาลัยศิลปากร 2539, 111.

[49] จวนผู้ว่าในจังหวัดหนองคายหลังเก่า เป็นสถาปนิกชาวฝรั่งเศสได้ออกแบบมาจากเวียงจันทน์ โดยการดูแลของข้าราชการไทยใช้นักโทษเป็นผู้ก่อสร้าง ส่วนหัวหน้าคนงานเป็นชาวเยดนาม ใน สารานุกรมวัฒนธรรมไทย ภาคอีสาน เล่มที่ 3 (กรุงเทพฯ : สยามเพรส แมเนจเม้นท์, 2542), 862.

[50] เผ่า สุวรรณศักดิ์ศรี. รูปแบบเรือนพักอาศัยในภาคอีสานริมฝั่งแม่น้ำโขง กรณีตัวอย่าง จ.หนองคาย (เอกสารประกอบการสัมมนาเอกลักษณ์สถาปัตยกรรมอีสาน, ขอนแก่น : สยามสมาคมสถาปนิก, 2530), 164-171.

รูปที่ 3.80 อาคารแบบฝรั่งหรือแบบอาณานิคม ภายในบริเวณวัดพระศรีมหาโพธิ์ อำเภอหว้านใหญ่ จังหวัดมุกดาหาร

รูปที่ 3.81 รูปแบบการประดับเสาซุ้มวงโค้ง มีต้นแบบมาจากเมืองสะหวันนะเขต สปป. ลาว ที่วัดพระศรีมหาโพธิ์ อำเภอหว้านใหญ่ จังหวัดมุกดาหาร

รูปที่ 3.82 อาคารแบบอาณานิคม ภายในวัดโพธิสมภรณ์ อำเภอเมือง จังหวัดอุดรธานี

รูปที่ 3.83 จวนผู้ว่าสร้างในปี พ.ศ. 2472 อำเภอเมือง จังหวัดหนองคาย

รูปที่ 3.84 ภาพขยายซุ้มวงโค้งแบบเรียงอวด สันอิฐ จวนผู้ว่าหนองคาย อำเภอเมือง จังหวัดหนองคาย

รูปที่ 3.85 จวนผู้ว่าหลังเก่า ในอำเภอเมือง จังหวัดนครพนม

รูปที่ 3.86 ภาพขยายส่วนตกแต่งซุ้มวงโค้ง ของอาคารจวนผู้ว่านครพนมหลังเก่าตรงข้ามกับแม่น้ำโขง

รูปที่ 3.87 ที่ว่าการเมืองท่าอุเทนหลังเก่า แบบมีฐานรองรับซุ้มวงโค้ง ปัจจุบันเป็นศูนย์การศึกษาพิเศษ อำเภอท่าอุเทน จังหวัดนครพนม

รูปที่ 3.88 แสดงภาพมุขด้านหน้าของที่ว่าการเก่าอำเภอท่าอุเทน จังหวัดนครพนม

รูปที่ 3.89 ซุ้มวงโค้งประดับที่อาคารศุลกากรตั้งอยู่ริมแม่น้ำโขง อำเภอเมือง จังหวัดหนองคาย

รูปที่ 3.90 ตัวอย่างตึกแถวริมถนนมีชัยในปัจจุบัน อำเภอเมือง จังหวัดหนองคาย ที่ช่างญวนข้ามฝั่งจาก สปป. ลาว มาสร้างให้

รูปที่ 3.91 ตัวอย่างตึกแถว 4 คูหา ริมถนนมีชัย อำเภอเมือง จังหวัดหนองคาย ที่ช่างญวนข้ามฝั่งจากสปป. ลาว มาสร้างให้

รูปที่ 3.92 ตึกแถวแบบอาณานิคม ฝีมือช่างญวนเป็นผู้ก่อสร้างในคราวที่มาพร้อมกับบาทหลวง ชิ้นส่วนบานพับ ลูกบิด กลอนประตู สั่งตรงจากประเทศฝรั่งเศส ในบริเวณอำเภอท่าแร่ จังหวัดสกลนคร

รูปที่ 3.93 โครงสร้างอวดการเรียงวัสดุศิลาแลงในการก่อสร้างอาคารแบบอาณานิคม ในเมืองท่าแร่ จังหวัดสกลนคร

รูปที่ 3.94 ตึกแถวบริเวณหลังตลาดเทศบาล 1 อำเภอเมืองจังหวัดอุดรธานี แห่งเดียวที่มีการก่อสร้างแบบอาคารฝรั่ง เมื่อปี พ.ศ. 2482

รูปที่ 3.95 ตัวอย่างอาคารตึกแถวที่ชุมชนวัดสิงห์ท่า อำเภอเมือง จังหวัดยโสธร มีลวดลายประดับตกแต่ง

รูปที่ 3.96 ตึกแถวแบบอาคารแบบฝรั่ง ในตัวเมืองยโสธร

รูปที่ 3.97 ตึกแบบอาคารฝรั่งริมแม่น้ำโขง ในตัวอำเภอเมือง จังหวัดนครพนม มีชาวเวียดนามเป็นเจ้าของ

รูปที่ 3.98 ห้องแถวร้างใกล้กับศาสนจักรบ้านหนองแสง อำเภอเมือง จังหวัดนครพนม

รูปที่ 3.99 ส่วนประดับลวดลายตกแต่ง ตามหัวเสา และค้ำยัน ของห้องแถวร้าง ในตัวอำเภอเมือง จังหวัดนครพนม

อาคารเรียน อาคารเรียนในอีสานก็เช่นกันที่มีลักษณะเกี่ยวข้องกับทั้งอาคารเรียนและสิม จากการศึกษาพบ 3 แห่ง ที่มีการก่อสร้างแบบประดับซุ้มวงโค้ง ได้แก่ที่ โรงเรียนสตรีราชินูทิศ อำเภอเมือง จังหวัดอุดรธานี ปัจจุบันถูกปรับเปลี่ยนให้เป็นอาคารสำหรับพิพิธภัณฑ์เมืองอุดรธานีและอีกแห่งยังคงใช้งานปกติคือที่โรงเรียนอุเทนวิทยาคาร อำเภอท่าอุเทน จังหวัดนครพนม มีรายละเอียดดังนี้

อาคารโรงเรียนสตรีราชินูทิศ อุดรธานี หรือตึกราชินู ตามจารึกสร้างในปี พ.ศ. 2468 ในสมัยรัชกาลที่ 6 ซึ่งพระองค์ได้พระราชทานนามโรงเรียนสตรีราชินูทิศ ในวันที่ 14 กุมภาพันธ์ 2463 หรือก่อนการสร้างอาคารหลังดังกล่าว 5 ปี อาคารราชินูทิศได้สร้างตามแบบของกระทรวงธรรมการในขณะนั้นปัจจุบันเป็นกระทรวงศึกษาธิการ[51] เป็นอาคาร 2 ชั้น มีห้องใต้ดิน โดยอาคารหันหน้าเข้าหาถนนและหันหลังให้กับหนองประจักษ์ซึ่งเป็นแหล่งน้ำสำคัญตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน

ผังด้านหน้ายื่นออกมาเป็นมุข ส่วนด้านหลังลดระยะเป็นทางออก มีระเบียงเดินได้รอบทั้ง 2 ชั้น เว้นเฉพาะด้านหลัง เสาโดยรอบระเบียงประดับด้วยซุ้มวงโค้งแบบมีหินสลักยอดวงโค้ง (Key Stone) (รูปที่ 3.92, 3.93) ทุกช่วงเสาและรวมถึงซุ้มวงโค้งเหนือกรอบหน้าต่างทุกบาน จากรูปแบบและการก่อสร้างเป็นอาคารที่สร้างได้เนียบเป็นระเบียบเรียบร้อยมากกว่าอาคารที่ได้พบทั่วไปในเขตอีสาน ด้วยเพราะเป็นแบบจากส่วนกลางและเกี่ยวข้องกับราชสำนักความเป็นแบบแผนย่อมมีมากจึงเป็นเรื่องปกติธรรมดา จากแบบที่ได้มาจากส่วนกลางทำให้รู้ว่าช่างผู้ออกแบบในช่วงรัชกาลที่ 6 ยังไม่มีช่างสถาปนิกที่เป็นชาวฝรั่งเศสสักคน โดยมากเป็นชาวอิตาลี เยอรมัน และอังกฤษ เป็นต้น[52] ดังนั้นสิ่งก่อสร้างดังกล่าวจึงไม่ใช้ฝีมือการออกแบบของช่างฝรั่งเศสตามที่เข้าใจว่ารับอิทธิพลรูปแบบจากฝรั่งเศส แต่อย่างไรก็ดียังไม่สามารถสรุปได้ว่าใช้ช่างฝีมือช่างญวนเป็นผู้ก่อสร้างหรือไม่ซึ่งเป็นงานที่ต้องศึกษาอย่างละเอียดอีกประเด็นในโอกาสต่อไป

อาคารโรงเรียนอุเทนวิทยาคาร นครพนม หรืออาคารศรีวรราช เป็นอาคารชั้นเดียวแบบยกพื้นสูง ด้านหน้าประดับซุ้มวงโค้ง สร้างในระหว่างปี พ.ศ. 2461-2470 โดยขุนศีวรราช หรือจรัล รัตนปะทีบ นายอำเภอท่าอุเทนขณะนั้น เป็นผู้สร้างโดยใช้ช่างแรงงานจากคนอนาถา[53] จากการตั้งข้อสังเกตพบมีการประดับเส้นคิ้วบัวเหนือกรอบหน้าต่าง และมี

---

[51] หอจดหมายเหตุแห่งชาติ. เอกสารกระทรวงธรรมการ รัชกาลที่ 6 .ม. ร.6ศ4/25. “เรื่องโรงเรียนสตรีในมณฑลอุดรธานีขอพระราชทานนามโรงเรียน. “11 ตุลาคม 2463.

[52] จากการตั้งข้อสังเกตในเรื่องของรูปแบบอาคารแบบฝรั่งมีความแตกต่างในเรื่องของการประดับอยู่บ้างพอสมควร กล่าวคือลูกกรงระเบียงโดยมากไม่พบรูปแบบดังกล่าวในการประดับในส่วนอาคารที่ฝรั่งเศสเข้ามามีส่วนในการออกแบบไม่ว่า สปป. ลาว และเวียดนาม ดังนั้นจึงมีความมั่นใจในว่ารูปแบบของอาคารสตรีราชินูทิศ ไม่ใช้แบบอาณานิคมตามที่เข้าใจกัน ทั้งนี้ในขณะช่วงเวลาดังกล่าวมีนายช่างคือนายเอ็ดเวิร์ค ฮีลี สถาปนิกชาวอังกฤษ ผู้ที่นิยมศิลปะนีโอคาสสิค ตัวอย่างผลงานคือที่ตำหนักใหญ่ วังเทวะเวสม์ และวังจักรพงษ์ หรือ วังท่าเตียน เป็นต้น สร้างขึ้นตามแบบสถาปัตยกรรมแบบตะวันตก เป็นอาคารตึกสไตล์อิตาเลียนวิลล่า เป็นผู้ออกแบบอาคารของกระทรวงธรรมการ ดูรายละเอียดเพิ่มเติมได้ใน ผสุดี ทิพทัส. บ้านในกรุงรัตนโกสินทร์3 รัชกาลที่ 6 (พ.ศ. 2453-2468), (กรุงเทพฯ : จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2546), 148 และ (ออนไลน์) เมื่อ 20 สิงหาคม 2554. http://www.oknation.net/blog/mrtaweesak/2009/02/14/entry-1

[53] ประมวลจาก โรงเรียนอุเทนวิทยาคาร, ประวัติโรงเรียนอุเทนวิทยาคาร. (เอกสารอัดสำเนา) นครพนม.

การเรียงอวดสันอิฐที่วงโค้งของซุ้มบริเวณด้านหน้าระเบียง ซึ่งเป็นรูปแบบเฉพาะจังหวัดนครพนม รายละเอียดดูในบทต่อไปในกลุ่มทรงโรง (รูปที่ 3.94, 3.95)

หลังสุดท้ายคืออาคารโรงเรียนสุนทรวิจิตร ซึ่งระบุปีที่สร้างขึ้นเมื่อ พ.ศ. 2460[54] เป็นอาคารชั้นเดียวแบบแถวยาวมีมุขหน้าและหลัง แบบเครื่องหมายบวก ระเบียงประดับด้วยซุ้มวงโค้ง ทำบันไดขึ้นทางด้านข้างของมุขที่ยื่น และด้านข้างของปีกทั้ง 2 ข้าง ของตัวอาคาร พนักระเบียงเจาะเป็นรูปวงรีทางตั้ง แบบนิยมในฝีมือช่างญวน รูปแบบดังกล่าวชวนให้นึกถึงอาคารเรียนหลังหนึ่งในเมืองหลวงพระบางที่มีผังแบบเดียวกันต่างกันที่การประดับซุ้มวงโค้ง เท่านั้น

อาคารของโรงเรียนสุนทรวิจิตรไม่มีประวัติระบุถึงรายละเอียดในการก่อสร้าง แต่จากการตั้งข้อสังเกตุเบื้องต้นเป็นรูปแบบที่ได้จากฝรั่งเศสผ่านทางฝีมือช่างญวน กล่าวคือ การประดับเส้นคิ้วเหนือช่องหน้าต่าง และการเรียงสันอิฐโชว์ ล้วนเป็นรูปแบบที่พบเห็นได้โดยทั่วไปในแถบบริเวณลุ่มน้ำโขง เฉพาะในเขตจังหวัดนครพนม (รูปที่ 3.105-107)

ทั้งนี้ในประเด็นกลุ่มอาคารเรียนแบบตึกฝรั่ง ทั้ง 3 หลัง สามารถอธิบายเกี่ยวกับรูปแบบในการก่อสร้างได้กล่าวคือ โดยส่วนมากอาคารเรียนที่ข้องเกี่ยวกับส่วนกลางมักจะมีรูปแบบอาคาร 2 ชั้นเสมอทั้งนี้ยังคงรวมถึงอาคารสถานที่ราชการก็ล้วนเป็นอาคาร 2 ชั้นดังกล่าว ดังนั้นสิ่งก่อสร้างอาคารเรียนของกลุ่มตัวอย่างซึ่งปรากฏเป็นอาคารแบบชั้นเดียวในเขตจังหวัดนครพนม จึงเป็นการออกแบบที่หยิบยืมมาจากฝั่ง สปป. ลาว มากกว่าผ่านทางส่วนกลางซึ่งมีการระบุถึงช่างควบคุมการก่อสร้างเป็นช่างญวน เช่นที่โรงเรียนท่าอุเทนเป็นต้น

อย่างไรก็ดีอาคารเรียนชั้นเดียวดังที่กล่าวผ่านมามีอายุในการสร้างตั้งแต่ พ.ศ. 2460 ลงมานั้นมีส่วนประดับตกแต่งที่มีส่วนเกี่ยวข้องกับรูปแบบสิมซึ่งจะปรากฏตามหลังขึ้นมาคือการประดับเส้นคิ้ววงโค้งเหนือช่องหน้าต่างซึ่งเป็นต้นเค้าให้กับกลุ่มทรงโรงในจังหวัดนครพนม

---

[54] จากแผ่นป้ายแนะนำด้านหน้าตรงข้ามกับโรงเรียน

รูปที่ 3.100 ภาพมุมเฉียงด้านทิศตะวันออก ของอาคารโรงเรียนสตรีราชินูทิศ ปัจจุบันเป็นพิพิธภัณฑ์เมืองอุดร ถนนโพศรี อำเภอเมือง จังหวัดอุดรธานี

รูปที่ 3.101 มุมด้านหลังอาคารสตรีราชินูทิศ อำเภอเมือง จังหวัดอุดรธานี

รูปที่ 3.102 ด้านหน้าโรงเรียนอุเทนวิทยาคาร อำเภอท่าอุเทน จังหวัดนครพนม

รูปที่ 3.103 มุมด้านเฉียงของอาคารเรียน โรงเรียนอุเทนวิทยาคาร อำเภอท่าอุเทน จังหวัดนครพนม

รูปที่ 3.104 มุมด้านข้างของอาคารเรียน โรงเรียนอุเทนวิทยาคาร อำเภอท่าอุเทน จังหวัดนครพนม

รูปที่ 3.105 มุมเฉียงทางทิศเหนือคือมุขหน้าของโรงเรียนสุนทรวิจิตร อำเภอเมือง จังหวัดนครพนม

รูปที่ 3.106 บันไดทางขึ้นทางปีกของอาคารทางทิศใต้ ของโรงเรียนสุนทรวิจิตร อำเภอเมือง จังหวัดนครพนม

รูปที่ 3.107 ภาพซุ้มวงโค้ง และการเจาะช่องที่พนักระเบียง ของโรงเรียนสุนทรวิจิตร อำเภอเมือง จังหวัดนครพนม

ศาลากลาง และศาลอาคารแบบฝรั่ง ในปีพ.ศ. 2430 ตรงกับรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 5 มีการปฏิรูปการปกครองแผ่นดิน มีการจัดการบริหารราชการแบบเจ้าเมืองขึ้น ซึ่งนอกจวนจะมีศาลากลางไว้เป็นที่ประชุม จึงเป็นที่มาของศาลากลางจนถึงปัจจุบันที่มีหน้าที่บริหารราชการตามนโยบายของรัฐบาลกลางที่กรุงเทพฯ[55] ดังนั้นศาลากลางที่ปรากฏบนแผ่นดินอีสานจึงมีประเด็นที่สำคัญในการศึกษาถึงที่มาว่าเป็นแบบจากฝรั่งเศสหรือส่วนกลาง ซึ่งในที่นี้ได้พบจำนวน 2 หลัง[56] ได้แก่ ศาลากลางหลังเก่า อยู่บนถนนอภิบาลบัญชา จังหวัดนครพนม ซึ่งได้ใช้แรงงานนักโทษในการก่อสร้างโดยใช้แปลนของศาลากลางจังหวัดเชียงรายเป็นต้นแบบ รูปแบบของของศาลากลางจังหวัดเชียงราย ออกแบบก่อสร้างเมื่อปีพ.ศ 2443 โดยนายแพทย์ชาวอเมริกัน[57] อย่างไรก็ดีรูปแบบศาลากลางที่นครพนมมีความต่างจากที่เชียงรายตรงที่เพิ่มช่องหน้าต่างเล็กๆ 3 ช่องขึ้นที่หลังคาทั้งด้านหน้าและด้านหลัง ทั้งนี้อาคารศาลากลางนครพนมหลังดังกล่าวเริ่มการก่อสร้างในปีพ.ศ 2458 สมัยที่พระยาพนมนครานุรักษ์ (อุ้ย นาครทรรพ) เป็นผู้ว่าราชการจังหวัด สร้างเร็จในปี พ.ศ 2462 (รูปที่ 3.96) ส่วนหัวหน้าช่างคือ นายก่าย คนเวียดนามเป็นผู้ควบคุมนักโทษในการก่อสร้าง[58]

ประเด็นที่น่าสนใจของอาคารหลังดังกล่าว คือต้นเค้าในการประดับเส้นคิ้วบัวเหนือกรอบหน้าต่าง ซึ่งการประดับในรูปแบบนี้ได้ไปปรากฏที่ตัวอาคารสิมบริเวณเหนือขอบประตูและหน้าต่าง ในรูปแบบฝีมือช่างญวนในกลุ่มจังหวัดนครพนม ซึ่งสามารถติดตามรายละเอียดในกลุ่มทรงโรงได้ในบทต่อไป (รูปที่ 3.97)

อีกหลังที่ศาลากลางโพนพิสัย (หนองคาย) ปัจจุบันคือจังหวัดบึงกาฬ สร้างเมื่อปี พ.ศ. 2467 ตามจารึกที่ตัวอาคารด้านหน้า (รูปที่ 3.98-3.99) รูปแบบของอาคารมีมุขหน้ายื่นตามแบบนิยมในสมัยรัชกาล 6 เช่นตัวอย่างศาลากลางที่สิงห์บุรี ราชบุรี เป็นต้น[59] อาคารดังกล่าวไม่มีข้อมูลในการศึกษาถึงช่างที่เป็นผู้ก่อสร้าง แต่จากการศึกษาอาคารจากจังหวัดต่างๆ ที่เรียงรายอยู่ตามริมแม่น้ำโขงส่วนใหญ่ได้รับแบบจากส่วนกลางทั้งสิ้นยกเว้นอาคารที่วัดพระศรีมหาโพธิ์ อำเภอหว้านใหญ่ จังหวัดมุกดาหาร เท่านั้นที่รับแบบจากเมืองสะหวันนะเขต (ทั้งนี้รูปแบบดังกล่าวเคยปรากฏมาก่อนหน้าแล้วที่เวียดนาม)

ศาล อาคารแบบตะวันตกพบเพียงแห่งเดียวในตัวอำเภอเมือง จังหวัดนครพนม สร้างขึ้นเมื่อปี พ.ศ. 2460 จากข้อมูลยังไม่แน่ใจในรูปแบบจากภาพถ่ายเก่า (รูปที่

---

[55] สมชาติ จึงศิริอารักษ์. สถาปัตยกรรมแบบตะวันตกในสยาม สมัยรัชกาลที่ 4-พ.ศ. 2480, (กรุงเทพฯ : อัมรินทร์, 2553), 176.

[56] แท้จริงแล้วไม่ได้นับรวมอาคารพิพิธภัณฑสถานฯ อุบลราชธานี ด้วยรูปแบบไม่ได้มีการประดับซุ้มวงโค้งจึงไม่ได้นำมาเป็นตัวอย่างในการศึกษา

[57] สมชาติ จึงศิริอารักษ์. เรื่องเดียวกัน, 180.

[58] แผ่นป้ายแนะนำโบราณสถานของกรมศิลปากร ด้านข้างของตัวอาคารศาลากลางหลังเก่าซึ่งปัจจุบันเปิดบริการเป็นหอสมุด เฉลิมพระเกียรติฯ ประจำจังหวัดนครพนม เมื่อ พ..ศ. 2533

[59] เรื่องเดียวกัน, 374-376.

3.113) กับภาพถ่ายปัจจุบัน (รูปที่ 3.114-3.115) เป็นอาคารหลังเดียวกันหรือไม่เพราะจากประวัติกล่าวว่าถูกระเบิดได้รับความเสียหาย คราวสงครามเมื่อ พ.ศ. 2483[60]

อย่างไรก็ดีประเด็นที่จะกล่าวถึงคือการประดับเส้นคิ้วเหนือกรอบหน้าต่าง ซึ่งเข้าใจกันดีแล้วว่าจะไปปรากฏในสิมกลุ่มทรงโรงที่เป็นรูปแบบเฉพาะของที่จังหวัดนครพนม ดังนั้นจากภาพถ่ายเก่าก็ดีหรือปัจจุบันก็ดีจึงไม่อาจลดหลักฐานของการสับสนุนในเรื่องการประดับเส้นคิ้วเหนือกรอบหน้าต่างให้ลดลงแต่อย่างไร แต่ที่น่าสนใจกลับเป็นการประดับที่กรอบหน้าจั่วของอาคารจากภาพถ่ายเก่า แสดงรูปแบบการประดับวงกลมตรงกึ่งกลางขนาบด้านข้างด้วยกรอบสามเหลี่ยมล่อไปตามกรอบจั่ว และภายในทำเป็นพื้นผิวแบบขุรขะ จากหลักฐานการประดับที่กล่าวมาจึงกล่าวได้ว่าเป็นแบบสิ่งก่อสร้างที่ได้รับการออกแบบจากส่วนกลางเช่นเดียวกับหลังอื่นๆ ที่กล่าวผ่านมา ซึ่งส่วนใหญ่จะใช้ช่างญวนเป็นหัวหน้าควบคุมในการก่อสร้างเสมอ ทั้งนี้จากการศึกษาอาคารแบบฝรั่งในประเทศไทยปรากฏการประดับในรูปแบบที่กล่าวมาเพียง 2 แห่ง ที่มีอายุการสร้างก่อน พ.ศ. 2460 คือ กรอบหน้าจั่ว ตำหนักกลาง วังท่าพระ สร้างเมื่อ พ.ศ. 2423[61] และศุลกสถาน ริมแม่น้ำเจ้าพระยาย่านบางรัก กรุงเทพฯ สร้างเมื่อ พ.ศ. 2430[62] แต่ทั้งนี้อาคารทั้ง 2 ไม่มีการทำพื้นผิวขุรขระตามกรอบของพื้นที่ในช่องสามเหลี่ยม

ข้อสังเกตดังกล่าวข้างต้น จึงเป็นหลักฐานในข้อสนับสนุนการก่อสร้างของอาคารจากภาพถ่ายเก่าศาล จังหวัดนครพนม และที่อาคารศาลากลางอำเภอโพนพิสัย จังหวัดหนองคาย เป็นฝีมือการตกแต่งเพิ่มเติมของฝีช่างญวน ซึ่งที่ประเทศเวียดนามได้มีการประดับวงกลม และช่องสามเหลี่ยมรูปแบบดังกล่าวเช่นกันก่อนหน้านั้น การประดับที่กล่าวมายังไปปรากฏในกรอบหน้าจั่วของสิม ปรากฏมีเฉพาะที่ตัวเมืองหนองคาย ดังนั้นจะกล่าวอย่างละเอียดในประเด็นกลุ่มมีมุขหน้าก่อน พ.ศ. 2483 ของบทต่อไป

---

[60] ข้อมูลจากแผ่นป้านแนะนำตรงข้ามโบราณสถานด้านหน้า ริมแม่น้ำโขง อำเภอเมือง จังหวัดนครพนม

[61] สมชาติ จึงศิริอารักษ์. สถาปัตยกรรมแบบตะวันตกในสยาม สมัยรัชกาลที่ 4-พ.ศ. 2480, 111.

[62] เรื่องเดียวกัน, 192.

รูปที่ 3.108 แสดงด้านหน้า ของศาลากลางหลังเก่า อยู่บนถนนอภิบาลบัญชา อำเภอเมือง จังหวัดนครพนม

รูปที่ 3.109 แสดงด้านข้าง ของศาลากลางหลังเก่า อยู่บนถนนอภิบาลบัญชา อำเภอเมือง จังหวัดนครพนม

รูปที่ 3.110 ภาพซุ้มวงโค้งบริเวณชั้น 2 ของอาคารศาลกลางหลังเก่า ในอำเภอเมือง จังหวัดนครพนม

รูปที่ 3.111 ศาลากลางโพนพิสัย จังหวัดบึงกาฬ มีการประดับวงกลมเหนือซุ้มวงโค้ง

รูปที่ 3.112 ศาลากลางโพนพิสัย
จังหวัดบึงกาฬ กำลังบูรณะ

รูปที่ 3.113 ภาพถ่ายเก่าศาล จังหวัดนครพนม
ก่อนถูกระเบิด อำเภอเมือง
จังหวัดนครพนม
ที่มา : แผ่นป้ายแนะนำด้านหน้าทางเข้า

รูปที่ 3.114 ศาลจังหวัดนครพนม หลังเก่า
เลิกใช้งาน ปรับเปลี่ยนรูปแบบ
หลังจากโดนระเบิด
ในอำเภอเมือง จังหวัดนครพนม

รูปที่ 3.115 รายละเอียดการตกแต่งหลังจาก
การซ่อมแซม ศาลหลังเก่า
ในอำเภอเมือง จังหวัดนครพนม

อาคารศาสนสถานในศาสนาคริสต์ กลุ่มสุดท้ายของการศึกษาของแหล่งที่มาและต้นเค้าของรูปแบบสิมฝีมือช่างญวนในอีสาน ข้อจำกัดในกลุ่มนี้คืออาศัยภาพถ่ายเก่าเป็นหลักด้วยความที่เงื่อนไขในการถูกทำลายและการก่อสร้างขึ้นใหม่ของตัวอาคาร ศาสนสถานแบ่งออกเป็น 2 กลุ่ม ได้แก่ กลุ่มที่เป็นโบสถ์ และกลุ่มที่พักอาศัย ซึ่งมีรายละเอียดดังต่อไปนี้

โบสถ์หรือมิสชัง หลักฐานเก่าสุดคือที่เมืองท่าแร่ จังหวัดสกลนครและที่หนองแสง อำเภอเมือง จังหวัดนครพนม เฉพาะที่นครพนมมีการปรับเปลี่ยนด้วยกัน 3 ครั้ง ซึ่งครั้งสุดท้ายมีการทำเป็นหอมียอดแหลมด้านข้าง 2 ยอด (รูปที่ 3.116) ส่วนหลังเดิมถูกระเบิดที่มีการประดับซุ้มวงโค้งด้านทางเข้า (รูปที่ 3.117) เป็นหลังที่เกี่ยวข้องจึงกับการศึกษาในครั้งนี้ การก่อสร้างในขณะนั้นเป็นหน้าที่รับผิดชอบของบาทหลวงในการก่อสร้างโดยอาศัยศาสนิกชนที่นับถือพระคริสต์เป็นผู้ช่วยเหลือในการการก่อสร้าง ซึ่งคือกลุ่มคนญวนที่เข้ามาอาศัยในพื้นที่จังหวัดนครพนมอยู่ก่อนหน้านั้นแล้ว กล่าวคือกลุ่มที่หนีมาในคราวปราบปรามพวกเข้ารีตของเวียดนาม ตั้งแต่ปี พ.ศ. 2429 ทางส่วนกลางในราชการไทยได้จัดให้ไปอยู่ตามเมืองต่างๆ ติดริมแม่น้ำโขง[63] ทางด้านอายุเริ่มวางเสาต้นแรกเมื่อ พ.ศ. 2440[64] จึงกล่าวได้ว่าเป็นต้นแบบการประดับซุ้มวงโค้งแห่งแรกในจังหวัดนครพนม โดยคนญวนเข้ารีตที่มีบาทหลวงเป็นหัวหน้าควบคุมงานก่อสร้างทั้งหมด

ทางด้านที่บ้านท่าแร่ คือกลุ่มเข้ารีตที่อพยพจากหนองแสงเพื่อหลีกเลี่ยงการถูกกลั่นแกล้งของข้าราชในยุคนั้นโดยเลือกที่ตั้งริมหนองหานระหว่างตัวเมืองสกลนครกับนครพนม เมื่อปี พ.ศ. 2427[65] ส่วนตัวอาคารของโบสถ์ที่ก่อด้วยแลงสร้างขึ้นในปี พ.ศ. 2444 หลังจากก่อสร้างที่หนองแสง นครพนมแล้วเสร็จ 4 ปี[66] ประเด็นที่สำคัญจะกล่าวถึงคือการใช้วัสดุในการก่อสร้างในพื้นที่จังหวัดสกลนคร ที่จากการสำรวจพบการใช้แลงในการก่อสร้างทั้งอาคารแบบฝรั่งด้านหลังโบสถ์ที่ท่าแร่ก็ดี สิม 2-3 แห่งก็ใช้แลงในการก่อสร้างเช่นเดียวกัน สะท้อนถึงงานช่างที่มีการหยืดหยุ่นในการใช้วัสดุในการทำงานได้เป็นอย่างดี ซึ่งจะกล่าวถึงอีกครั้งในส่วนของการใช้วัสดุแลงในการสร้างสิมในบทต่อไป

ที่พักอาศัยหรืออาสนวิหาร จารึกที่ใต้กรอบหน้าจั่วเหนือซุ้มวงโค้ง ระบุถึงปีการสร้างคือ 1952 ตรงกับ พ.ศ. 2495 อาคารที่พักตั้งอยู่ในบริเวณศาสนสถานของคริสตังบ้านหนองแสง อำเภอเมือง จังหวัดนครพนม เป็นอาคาร 2 ชั้น แบบมีมุขหน้า ตามแบบอย่างศาลหลังเก่า ของนครพนม และที่วัดพระศรีมหาโพธิ์ อำเภอหว้านใหญ่ จังหวัดมุกดาหาร การประดับตกแต่งหากกล่าวโดยสรุปคือการย้อนกลับไปสู่สิ่งที่คุ้นชินในการก่อสร้างตั้งแต่คราวแรกก่อนสร้างอาคารหลังนี้ทั้งหมด เช่น การโชว์สันอิฐที่วงโค้ง การทำพื้นผิวในพื้นที่ช่องสี่เหลี่ยม รวมถึงการประดับกรอบหน้าจั่วตามอย่างศาลหลังเก่านครพนม เป็นต้น ที่กล่าวมาปรากฏมาแล้วในอาคารแบบอย่างฝรั่งและสิมที่สร้างก่อน พ.ศ. 2495

---

[63] สุรจิตต์ จันทรสาขา ญวน (เวียดนาม) อพยพ ศิลปวัฒนธรรม 23,7 พฤษภาคม 2545, 109.

[64] สารานุกรมวัฒนธรรมไทย ภาคอีสาน เล่มที่ 13 (กรุงเทพฯ : สยามเพรส แมเนจเม้นท์, 2542), 4529.

[65] สารานุกรมวัฒนธรรมไทย ภาคอีสาน เล่มที่ 10 (กรุงเทพฯ : สยามเพรส แมเนจเม้นท์, 2542), 3588.

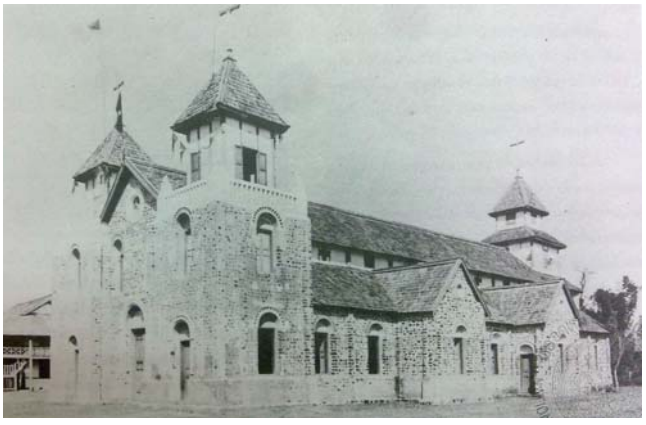
[66] อาสนวิหารอัครเทวดามีคาแอล ท่าแร่ (ออนไลน์) เมื่อ 11 มิถุนายน 2555 http://haab.catholic.or.th/churchbkk/Diocese/tharae.html

รูปที่ 3.116 ภาพถ่ายเก่า มิสซังหลังที่ 3 ที่หนองแสง อำเภอเมือง จังหวัดนครพนม
ที่มา : แผ่นป้ายแนะนำด้านหน้าทางเข้า

รูปที่ 3.117 ภาพถ่ายเก่า มิสซังหลังเดิม ที่หนองแสง อำเภอเมือง จังหวัดนครพนม
ที่มา : สารานุกรมวัฒนธรรมไทย ภาค อีสาน เล่มที่ 10 (กรุงเทพฯ : สยาม เพรส แมเนจเม้นท์, 2542), 4539.

รูปที่ 3.118 ภาพถ่ายเก่า ศาสนสถาน คริสตัง ที่บ้านท่าแร่ จังหวัดสกลนคร
ที่มา : สารานุกรมวัฒนธรรมไทย ภาค อีสาน เล่มที่ 10 (กรุงเทพฯ : สยาม เพรส แมเนจเม้นท์, 2542), 3588.

รูปที่ 3.119 อาสนวิหาร ที่หนองแสง อำเภอเมือง จังหวัดนครพนม

สิมอีสานฝีมือช่างญวนกับแบบมาตรฐาน พ.ศ. 2483 : รูปแบบชาตินิยมของประเทศไทย[67]

นับแต่จอมพล ป. พิบูลสงคราม ดำรงตำแหน่งนายกรัฐมนตรีในพ.ศ. 2481 มีนโยบายในการสร้างชาติ แนวโน้มไปทางลัทธิชาตินิยม เช่น ออกกฎหมายคุ้มครองอุตสาหกรรมภายในประเทศ การสงวนอาชีพบางอย่างไว้เฉพาะคนไทย และปลูกฝังให้ประชาชนนิยมใช้สินค้าไทย ด้วยคำขวัญว่า “ไทยทำ ไทยใช้ ไทยเจริญ” รัฐบาลจอมพล ป. ได้เปลี่ยนแปลงประเพณีและวัฒนธรรมบางอย่าง เพื่อให้สอดคล้องกับการการเปลี่ยนแปลงการปกครอง ให้เกิดความทันสมัย เช่น ประกาศให้ข้าราชการเลิกนุ่งผ้าม่วง เลิกสวมเสื้อราชปะแตน ให้นุ่งกางเกงขายาวแทน มีการยกเลิกบรรดาศักดิ์ และยศข้าราชการพลเรือน รวมถึงการเปลี่ยนชื่อประเทศจาก "สยาม" เป็น "ไทย" ในวันที่ 24 มิถุนายน พ.ศ. 2482 จากเหตุการณ์ดังกล่าวภายหลังทางรัฐบาล ได้มีมติให้กรมศิลปากรออกแบบพระอุโบสถ ให้มีลักษณะที่งดงามสมกับเป็นเครื่องแสดงวัฒนธรรมของชาติ โดยให้มีขนาดที่ต่างกันให้เลือก 3 แบบ ให้ชื่อว่า แบบ ก. แบบ ข. และแบบ ค. ซึ่งพระพรหมพิจิตรเป็นผู้ได้รับมอบหมายในการออกแบบ สืบเนื่องจากนโยบายเพื่อช่วยกันรักษามาตรฐานแห่งศิลปกรรมของชาติไว้ เมื่อ พ.ศ. 2483 และได้จัดส่งแบบดังกล่าวไปยังจังหวัดต่างๆ เพื่อให้ประชาชนดูเป็นตัวอย่าง และให้ผู้มีจิตศัทธาจะได้สร้างตามกำลังปัจจัย (รูปที่ 3.120)

เป็นที่เข้าใจกันดีว่า อุโบสถแบบมาตรฐาน แบบ ก. แบบ ข. และแบบ ค. ใช้โครงสร้างคอนกรีตเสริมเหล็กเป็นหลัก เพื่อเป็นแบบจากส่วนกลางที่ทางวัดใดมีความประสงค์จัดสร้างให้นำแบบดังกล่าวไปสร้าง ทั้งนี้เพื่อความเป็นระเบียบของบ้านเมืองให้เป็นรูปแบบเดียวกัน ขึ้นอยู่กับกำลังเงินของผู้มีจิตศรัทธา ตามความปรารถนาของนายกรัฐมนตรี จอมพล ป. พิบูลสงคราม รูปแบบอุโบสถ ทั้ง 3 แบบ มีความแตกต่างกันด้วยเงื่อนไขของขนาด และที่ต่างกันอย่างชัดเจน คือ ลวดลายประดับตกแต่งในส่วนต่างๆ อาทิ กรอบหน้าบัน แผงแร และคันทวย เป็นต้น

ดังที่กล่าวผ่านมาวัดบางแห่งที่มีช่วงเวลาในการก่อสร้างที่ตรงกันกับการออกนโยบายได้รับสนองแนวคิดของรัฐบาลได้เป็นอย่างดี นำแบบดังกล่าวมาก่อสร้าง เช่นที่วัดมัชฌิมาวาส, วัดทุ่งสว่าง (รูปที่ 3.121) อำเภอเมือง จังหวัดอุดรธานี วัดสว่างภูมิดล, วัดประชานิยม (รูปที่ 3.122) อำเภอสว่างแดนดิน จังหวัดสกลนคร และวัดโพธิ์ชัยบ้านขมิ้น จังหวัดร้อดเอ็ด (รูปที่ 3.123) เป็นต้น

อย่างไรก็ดียังคงมีบางแห่งเช่นเดียวกันได้ผสมผสานรูปแบบจากของใหม่ คือแบบมาตรฐาน 2483 และของเก่า แบบฝีมือช่างญวน เข้าด้วยกันได้เป็นอย่างดีซึ่งจะกล่าวถึงรายละเอียดถึงส่วนที่เป็นเฉพาะของช่างญวนและที่เป็นแบบมาตรฐานดังตัวอย่างต่อไปนี้

หลังแรกคือ สิมวัดป่าเรไร อำเภอเมือง จังหวัดร้อยเอ็ด สร้างเมื่อ พ.ศ. 2494[68] รายละเอียดเฉพาะที่เป็นการสืบทอดแบบฝีมือช่างญวนคือการทำซุ้มวงโค้งแบบมีฐานรองรับซุ้ม ซึ่งวงโค้งถูกปรับเปลี่ยนในคราวตกแต่งลวดลายเต็มผนังด้านนอก (รูปที่ 3.124) ส่วน

---

[67] โครงเรื่องในบทที่ 3 อุโบสถแบบมาตรฐาน พ.ศ. 2483 ทั้งหมดปรับปรุงจากงานวิจัยในระดับปริญญาดุษฎีบัณฑิต ของชวลิต อธิปัตยกุล. รูปแบบอุโบสถในจังหวัดอุดรธานี ช่วง พ.ศ. 2511-2530 กับการสืบเนื่องทางงานช่าง (วิทยานิพนธ์ดุษฎีบัณฑิต สาขาประวัติศาสตร์ศิลปะไทย คณะโบราณคดี มหาวิทยาลัยศิลปากร), 2552.

[68] เรื่องเดียวกัน, 297

ในหลังที่ 2 คือที่วัดเวฬุวัน บ้านแวง ตำบลแวง อำเภอสว่างแดนดิน จังหวัดสกลนคร สร้างเมื่อปี 2495[69] หากดูเพียงผ่านตาก็แลเป็นรูปแบบมาตรฐานจากภาคกลาง แต่ที่บ่งถึงฝีมือช่างญวนคือ การประดับที่พนักระเบียงเจาะช่องวงรีทางตั้ง การประดับด้วยดอกสี่กลีบ ที่แผแรใต้เสาคาน เป็นต้น ซึ่งมีรายละเอียดที่สำคัญสามารถอธิบายเป็นตัวอย่างได้ดังนี้ ส่วนล่าง อุโบสถวางในผังสี่เหลี่ยมผืนผ้า แบบมีมุขหน้าบันไดทางขึ้นด้านข้าง ผังดังกล่าวเทียบกับแบบมาตรฐาน พ.ศ. 2483 เข้าใจว่าด้วยเงื่อนไขอย่างใดอย่างหนึ่งจึงตัดมุขหลังออก เนื่องจากส่วนประกอบหลายๆ อย่าง เช่นฐานอาคารทำเป็นฐานบัวลูกแก้วอกไก่ ราวบันไดแบบพลสิงห์แต่เจาะรูวงรีรูปไข่ทางตั้ง รวมถึงในระเบียง ตรงจุดนี้บ่งถึงรสนิยมที่เป็นรูปแบบเฉพาะของฝีมือช่างญวน

ส่วนกลาง ซุ้มประตู-หน้าต่าง ออกแบบให้เป็นชุดเดียวกัน คือซุ้มบันแถลง ส่วนนี้ตรงตามแบบมาตรฐาน ข้อสังเกตซุ้มมีความพยายามเลียนแบบให้เหมือนกับต้นแบบให้มากที่สุด ดูได้จากการซ้อนกันของซุ้มบันแถลง 2 ชั้น เป็นหลักฐานสนับสนุนได้ดี อีกทั้งบัวปลายเสา สิ่งสำคัญที่ควรจะกล่าวถึงได้แก่การประดับภาพปูนปั้นในตำแหน่งเหนือซุ้มประตูอย่างน้อยที่สุดเป็นที่เข้าใจกันดี เป็นรูปแบบของฝีมือช่างญวน อย่างไรก็ดียังมีส่วนที่แสดงให้เห็นถึงความไม่เข้าใจในการออกแบบของแบบมาตรฐานซึ่งปรากฏอยู่ที่คันทวย กล่าวคือแบบมาตรฐาน ก. เป็นคันทวยรูปหงส์ ช่างทำออกมาเป็นหงส์อีกรูปแบบ จากข้อสังเกตดังกล่าวทำให้เห็นพัฒนาการทางด้านคันทวยรูปแบบหงส์ในส่วนของช่างสกลนคร อาจมีที่มาจากความคาดเคลื่อนในการสร้างตามรูปแบบที่แท้จริงย่อมเป็นไปได้เช่นกัน

ส่วนบน พบการทำเครื่องลำยองตรงตามแบบมาตรฐาน แต่ที่น่าสนใจคือ การประดับดอกกุหลาบ ในตำแหน่งแผแรแบบมาตรฐาน ก. จะเป็นดอกประจำยามรวมถึงการทำคูหาระหว่างช่องเสาหาน อย่างน้อยที่สุดทำให้ทราบถึงพัฒนาการทางเชิงช่างอย่างต่อเนื่องของช่างสกลนครได้เป็นอย่างดี (รูปที่ 3.125)

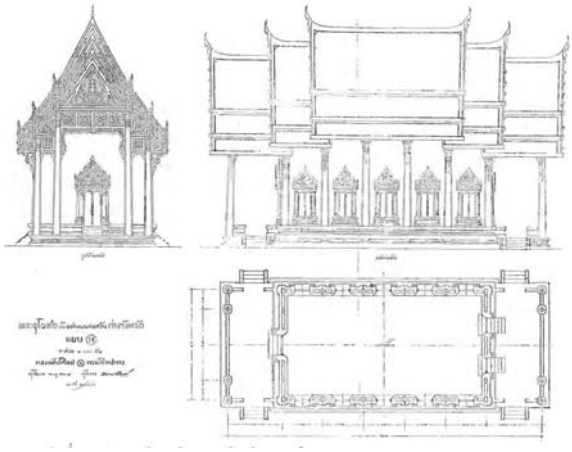
ตัวอย่างหลังที่ 3 คือวัดพระธาตุศรีมงคล บ้านธาตุ ตำบลบ้านธาตุ อำเภอวาริชภูมิ จังหวัดสกลนครเช่นกัน สร้างในปี พ.ศ.2490[70]ประเด็นที่แสดงถึงความเป็นรูปแบบจากมาตรฐานผสมกับงานฝีมือช่างญวนคือ การปั้นประดับหน้าขบในกรอบหน้าจั่วทางเข้าด้านหน้า ซึ่งหน้าขบปรากฏพร้อมกับแบบมาตรฐานมาก่อนหน้านั้นแล้ว (รูปที่ 3.126) และตัวอย่างหลังสุดท้ายที่จังหวัดสกลนครเช่นกันก็คือสิมที่วัดกลางพระแก้ว อำเภออากาศอำนวย สร้างเมื่อ พ.ศ. 2495[71] การทำบันไดทางขึ้นด้านข้างเป็นผังแบบที่ได้จากแบบมาตรฐาน ตลอดจนหน้าบันและกรอบซุ้มบันแถลงก็สะท้อนถึงความเป็นภาคกลางเป็นต้น (รูปที 3.126)

---

[69] เรื่องเดียวกัน, 201.

[70] เรื่องเดียวกัน, 201.

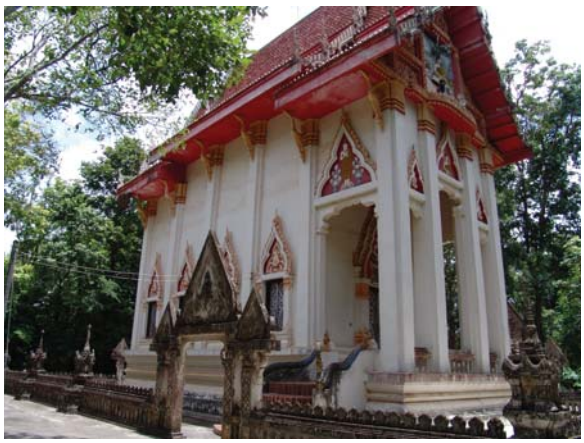
[71] เรื่องเดียวกัน, 201. และในกรมการศาสนา. ประวัติวัดทั่วราชอาณาจักร เล่ม 11 (กรุงเทพฯ : การศาสนา, 2535), 214.

รูปที่ 3.120 แสดงภาพผังแปลนของแบบอุโบสถมาตรฐาน แบบ ก.
ที่มา : รัฐนิยม-วัฒนธรรม-ศีลธรรม พ.ศ. 2478-2498, แบบมาตรฐานอุโบสถ, หจช. (4) ศธ. 0701.29/1, หอจดหมายเหตุแห่งชาติ.

รูปที่ 3.121 วัดทุ่งสว่าง บ้านทุ่งแร่ ตำบลหมูม่น อำเภอเมือง จังหวัดอุดรธานี

รูปที่ 3.122 วัดประชานิยม บ้านโคกก่อง ตำบลหนองหลวง อำเภอสว่างแดนดิน จังหวัดสกลนคร

รูปที่ 3.123 วัดบ้านขมิ้น บ้านขมิ้น ตำบลดินดำ อำเภอจังหาร จังหวัดร้อยเอ็ด

รูปที่ 3.124 วัดป่าเรไร อำเภอเมือง จังหวัดร้อยเอ็ด ซุ้มวงโค้งถูกปรับเปลี่ยนพร้อมกับลวดลายประดับโดยรอบของตัวสิม

รูปที่ 3.125 วัดโพธิ์ธาราม บ้านแวง อำเภอสว่างแดนดิน จังหวัดสกลนคร สร้างตามแบบมาตรฐานแต่เป็นฝีมือช่างญวนในการก่อสร้าง

รูปที่ 3.126 วัดพระธาตุศรีมงคล บ้านธาตุ อำเภอวาริชภูมิ จังหวัดสกลนคร หน้าขบรูปแบบจากภาคกลางปรากฏบนกรอบหน้าจั่ว

รูปที่ 3.127 วัดกลางพระแก้ว อำเภออากาศอำนวย จังหวัดสกลนคร แบบจากภาคกลางแต่เป็นฝีมือช่างญวนในการก่อสร้าง

อุโบสถ แบบจากกรมการศาสนา พ.ศ. 2510 การก้าวผ่านความนิยมของรูปแบบสิมฝีมือช่างญวนในอีสาน

ฝ่ายออกแบบและก่อสร้างกองพุทธศาสนสถาน กรมการศาสนา เริ่มมีบทบาทในการควบคุมการก่อสร้างเสนาสนะต่างๆ ภายในวัด วัตถุประสงค์เพื่อให้เหมาะสมกับสภาพที่แท้จริงของเศรษฐกิจและสังคมของท้องถิ่นนั้นๆ โดยขอแบบอุโบสถมาตรฐานจากกรมศิลปากร เมื่อ พ.ศ. 2510[72] มารับผิดชอบดูแล การจัดสร้างและขออนุญาตเพื่อแจกจ่ายให้กับวัดต่างๆ ที่สนใจอาคารสิ่งก่อสร้างภายในวัด[73] แบ่งออกเป็น 3 แบบ คือ แบบ (๐๑๐๑) (รูปที่ 3.128) แบบ (๐๑๐๒) และแบบ(๐๑๐๓)

อนึ่งการรับช่วงต่อจากกรมศิลปากร ด้วยเหตุที่ทางกรมการศาสนา ได้รับผิดชอบต่อการจัดตั้งวัดทั่วทั้งประเทศ การก่อสร้างอาคารเสนาสนะภายในวัด พระสงฆ์ต้องขออนุญาต ซึ่งในปัจจุบันกรมการศาสนายังให้บริการแบบการสร้างเสนาสนะสำหรับวัดที่ต้องการ[74] อย่างไรก็ดีจุดประสงค์ที่เป็นรูปธรรมในการบริการแบบอาคารเสนาสนะ ตั้งแนวทางในการจัดทำเพื่อต้องการให้เป็นแบบมาตรฐานและแนวทางในการจัดการก่อสร้างเกี่ยวกับสถาปัตยกรรมให้เหมาะสมกับสภาพของวัด แทนแบบมาตรฐาน พ.ศ. 2483 โดยแบบกรมการศาสนา เน้นประโยชน์ใช้สอยของตัวอาคารให้มากที่สุด[75] จากการตั้งข้อสังเกตรูปแบบอุโบสถไม่มีความแตกต่างจากรูปแบบอุโบสถมาตรฐาน ต่างกันเพียงรายละเอียดเล็กๆ เช่นลวดลายกรอบหน้าบัน หัวเม็ดที่พนักพลสิงห์ อธิบายได้ว่าการรับช่วงต่อรูปแบบจากกรมศิลปากรมารับผิดชอบ ทางกรมการศาสนาไม่ได้คำนึงถึงแบบตามความเป็นจริงกับแบบมาตรฐาน มีการออกแบบปรับเปลี่ยนและเพิ่มเติมบางส่วนขึ้นใหม่[76] เช่น แบบ (๐๑๐๑) พบการลดช่องหน้าต่างและมุข ถือเป็นการปรับเปลี่ยนออกแบบใหม่โดยเฉพาะ ถือเป็นแบบที่แตกต่างออกไปจากแบบมาตรฐาน พ.ศ. 2483

ตัวอย่างกลุ่มที่สร้างสิมหลังจากภายใต้การดูแลของกรมการศาสนา เช่นที่วัดอุทัยทิศ จังหวัดมหาสารคาม (รูปที่ 3.129) วัดผดุงสุข จังหวัดหนองคาย (รูปที่ 3.130)

---

[72] สัมภาษณ์ ดิลก ตีระวนิช, หัวหน้าฝ่ายออกแบบและก่อสร้าง กองพุทธศาสนสถาน สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ, 24 พฤศจิกายน 2551. ดูรายละเอียดได้จากงานวิจัยในระดับปริญญาดุษฎีบัณฑิตของชวลิต อธิปัตยกุล. รูปแบบอุโบสถในจังหวัดอุดรธานี ช่วง พ.ศ. 2511-2530 กับการสืบเนื่องทางงานช่าง (วิทยานิพนธ์ดุษฎีบัณฑิต สาขาประวัติศาสตร์ศิลปะไทย คณะโบราณคดี มหาวิทยาลัยศิลปากร), 2552.

[73] กรมการศาสนา, <u>เสนาสนะ</u> (กรุงเทพฯ: 314-316 บำรุงเมือง ป้อมปราม, 2522), 1.

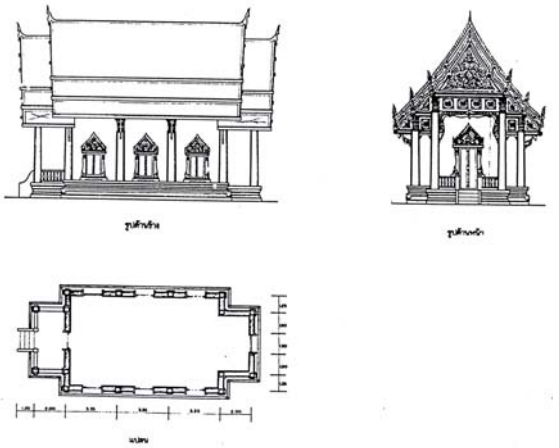
[74] สัมภาษณ์ ดิลก ตีระวนิช, หัวหน้าฝ่ายออกแบบและก่อสร้าง กองพุทธศาสนสถาน สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ, 24 พฤศจิกายน 2551. ดูรายละเอียดได้จากงานวิจัยในระดับปริญญาดุษฎีบัณฑิตของชวลิต อธิปัตยกุล. รูปแบบอุโบสถในจังหวัดอุดรธานี ช่วง พ.ศ. 2511-2530 กับการสืบเนื่องทางงานช่าง

[75] ในการออกแบบอุโบสถแบบมาตรฐาน พ.ศ. 2483 ถูกมองว่าเป็นการทำลายรูปแบบวัฒนธรรมของพื้นถิ่นที่ถูกแทนที่ด้วยรูปแบบดังกล่าว แบบอุโบสถของกรมการศาสนาจึงมุ่งเน้นถึงความเหมาะสมกับสภาพของวัดในการก่อสร้างโดยการสร้างตามกำลังปัจจัย ให้ถูกต้องและเหมาะสม ใน กองพุทธศาสนสถาน, <u>เสนาสนะ</u> (กรุงเทพฯ : สำนักพระพุทธศาสนาแห่งชาติ, 2551), 2.

[76] หลังจากที่ทางกรมการศาสนา ได้รับช่วงต่อจากกรมศิลปากรในการบริการแบบอุโบสถให้แก่วัดที่สนใจในการสร้าง ได้ใช้ให้นักศึกษาฝึกงานเป็นผู้กอบปี้แบบ จากการตั้งข้อสังเกตทำให้พบถึงความเสียหายต่อแบบที่ใช้เป็นมาตรฐานของวัดทั่วประเทศตั้งแต่ พ.ศ. 2510 เป็นต้นมา อนึ่งหากเปรียบเทียบระหว่างแบบที่เป็นพิมพ์เขียวต้นฉบับพบข้อผิดพลาดในการเขียน เช่น ในส่วนของฐานอาคารรูปแบบฐานบัวผิดระเบียบจากความเป็นจริงจากสมัยอดีตที่ผ่านมา

และที่วัดไชยวนาราม จังหวัดอุบลราชธานี (รูปที่ 3.131) เป็นต้น ส่วนทางด้านรูปแบบการสืบทอดของช่างญวนยังคงปรากฏจากตัวอย่างที่ยกมา 3 หลังได้แก่ วัดบ้านกุดแคน หนองหลวง อำเภอโพนพิสัย จังหวัดหนองคาย สร้างเมื่อ พ.ศ. 2510 (รูปที่ 3.132) ยังคงปรากฏการประดับซุ้มวงโค้งด้านหน้า 3 ซุ้ม และด้านข้าง 1 ซุ้ม รวมถึงการเจาะช่องพนักระเบียงรูปวงรีทางตั้งที่คุ้นเคยของฝีมือช่างญวน ส่วนที่วัดประชาอุปถัมภ์ บ้านกวนวัน อำเภอเมือง จังหวัดหนองคาย สร้างเมื่อ พ.ศ. 2514 (รูปที่ 3.133) มีการประดับซุ้มวงโค้งด้านหน้าและด้านข้างแบบช่างญวน และตัวอย่างสุดท้ายคือที่วัดธาตุสว่างโนนยาง อำเภอเมือง จังหวัดอุดรธานี สร้างเมื่อง พ.ศ. 2511 (รูปที่ 3.134) ปรากฏวงโค้งแบบหลายวงและมีฐานรองรับซุ้มวงโค้งแบบอย่างจากวัดสุปัฏนารามวรวิหาร จังหวัดอุบลราชธานี ซึ่งจะกล่าวถึงในกลุ่มซุ้มวงโค้งซ้อนกันหลายวงในบทไป

อย่างไรก็ดีรูปแบบการสืบทอดของช่างญวนได้หมดสิ้นไป คือเมื่อภายหลังจากกระทรวงมหาดไทยได้รับเข้ามามีบทบาทต่อจากกรมการศาสนาที่รับหน้าที่แจกจ่ายแบบอาคารเสนาสนะ โดยแบ่งเป็นภาคๆ ไปในประเทศ สาระสำคัญคือการวนกลับไปใช้แบบดั้งเดิมในพื้นของแต่ละภูมิภาค เช่น ภาคอีสานกลับไปใช้ตามแบบพื้นที่ที่มีรวงผึ้งประดับสิมมีขนาดย่อม เป็นต้น ทั้งนี้เริ่มในปี พ.ศ. 2532 เป็นต้นไป (รูปที่ 3.135) ก่อนที่กรมศิลปากรจะเข้ามารับช่วงต่ออีกในปี พ.ศ. 2551 เรื่อยมาจนถึงปัจจุบัน ตัวอย่างที่วัดโพนชัย บ้านโพนแดง อำเภอดงหลวง จังหวัดมุกดาหาร สร้าง พ.ศ. 2552 (รูปที่ 3.136-3.137)

รูปที่ 3.128 แสดงภาพรูปด้านและแปลนแบบ (๐๑๐๑) ของกรมการศาสนา พ.ศ. 2510
ที่มา : กรมการศาสนา, เสนาสนะ (กรุงเทพฯ: 314-316 บำรุงเมือง ป้อมปราม, 2522), 23.

รูปที่ 3.129 วัดอุทัยทิศ อำเภเมือง จังหวัดมหาสารคาม

รูปที่ 3.130 วัดผดุงสุข บ้านถิ่นดุง
ตำบลวัดหลวง อำเภอโพนพิสัย
จังหวัดหนองคาย

รูปที่ 3.131 วัดไชยวนาราม อำเภอเมือง
จังหวัดอุบลราชธานี

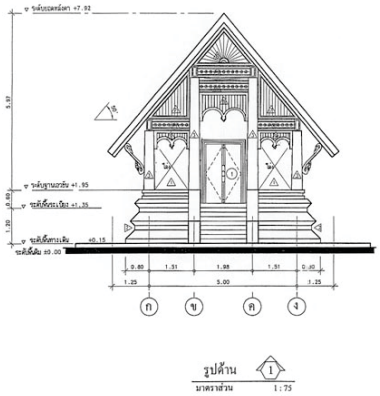
รูปที่ 3.132 ตัวอย่างการประดับชุ้มวงโค้งที่
วัดกุดแคน ตำบลหนองหลวง
อำเภอโพนพิสัย
จังหวัดหนองคาย

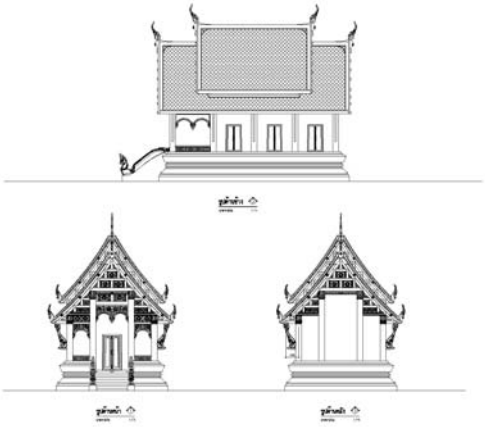
รูปที่ 3.133 ตัวอย่างการประดับชุ้มวงโค้งที่
วัดประชาอุปถัมภ์ บ้านกวนวัน
อำเภอเมือง จังหวัดหนองคาย

รูปที่ 3.134 ตัวอย่างการประดับชุ้มวงโค้งหลายวง ตามแบบวัดสุปัฏ จังหวัดอุบลราธานี ที่วัดธาตุสว่างโนนยาง อำเภอเมือง จังหวัดอุดรธานี

รูปที่ 3.135 แบบสิมภาคอีสาน ของกระทรวงมหาดไทย เริ่มใช้เมื่อ พ.ศ. 2532 เป็นต้นไป จนถึง พ.ศ. 2548 กรมศิลปากรจึงได้รับผิดชอบแทนในการออกแบบ
ที่มา : กระทรวงมหาดไทย http://www.dpt.go.th/download/PW/religion/b1_06.php เมื่อ 12 มิถุนายน 2555

รูปที่ 3.136 แบบสิมอีสานขนาดเล็ก จากการออกแบบของกรมศิลปากร ตั้งแต่เมื่อ พ.ศ. 2548 เป็นต้นไป ทั่วประเทศของใช้ได้ตามราคาที่กำหนดเริ่มต้นที่ 200 บาท
ที่มา : กรมศิลปากร http://www.thaiarch3d.com/chapel5.html เมื่อ 12 มิถุนายน 2555

รูปที่ 3.137 ตัวอย่างวัดโพนชัย บ้านโพนแดง อำเภอดงหลวง จังหวัดมุกดาหาร สร้างตามแบบกรมศิลปากร ในปี พ.ศ. 2552 แบบขนาดเล็ก

กล่าวโดยสรุปในบทนี้ พื้นที่ภาคตะวันออกเฉียงเหนือเมื่อก่อนเป็นเขตแดนของอาณาจักรล้านช้างก่อนที่จะตกเป็นของประเทศไทย ภาคอีสานจึงถือกำเนิดขึ้นในสมัยรัชกาลที่ 5 รูปแบบของสิ่งก่อสร้างทางศิลปกรรมโดยเฉพาะสิมมีรูปแบบเชื่อมโยงกับวัฒนธรรมลาวล้านช้างนับแต่อดีต ซึ่งหลักฐานดังกล่าวได้ปรากฏสิ่งก่อสร้างตามริมแม่น้ำโขง จวบจนกระทั่งมีการย้ายครัวหรือเทครัวเข้ามาของคนลาวอีกครั้ง ดังนั้นรูปแบบของสิมจึงปรากฏในรูปแบบขนาดเล็กหรือที่เข้าใจกันว่าแบบพอเพียง แท้จริงคือมุมสะท้อนถึงสภาพแวดล้อมในความเป็นชุมชนขนาดเล็กซึ่งไม่มีความจำเป็นต้องสร้างให้มีขนาดใหญ่เท่ากับเจ้าขุนมูลนายซึ่งล้วนสร้างกันใหญ่โต ตามเมืองใหญ่

รูปแบบของสิมในอีสานเริ่มมีการปรับเปลี่ยนเมื่อมีการเข้ามาของกลุ่มคนชาวเวียดนามที่ลี้ภัยจากการลงโทษของผู้ปกครองในการนับถือศาสนา ทั้งนี้ได้นำรูปแบบของฝรั่งเศสที่นิยมการก่อสร้างอาคารก่ออิฐแบบตึกมากกว่าไม้ แต่ไม่ได้หมายความว่ารูปแบบการประดับชุ้มวงโค้งที่รู้จักกันทั่วไปว่าเป็นของอิทธิพลฝรั่งเศสเสมอไป ด้วยนโยบายของรัชกาลที่ 5 มีการจัดการบริหารบ้านเมืองอย่างมีระบบ ดังนั้นอาคารที่เป็นตัวแทนในการบริหารตามหัวเมืองในเขตอีสาน ได้รับแบบการก่อสร้างจากส่วนกลางทั้งสิ้น โดยมีการทำงานตามกระทรวงต่างๆ ที่ตั้งขึ้นมาในขณะนั้นและมีช่างออกแบบประจำกระทรวงเป็นชาวอิตาลี เยอรมัน และอังกฤษ มากน้อยตามลำดับ แต่ไม่มีชาวฝรั่งเศส สาเหตุอันเป็นเพราะในช่วงดังกล่าวมี ข้อพิพากกันในเรื่องดินแดนจึงไม่นิยมรับชาวฝรั่งเศสเข้าไปช่วยงานตามกระทรวงต่างๆ

สิมแบบฝีมือช่างญวนมีต้นเค้ามาจากการผสมผสานระหว่างตะวันออกกับตะวันตกตั้งแรกเริ่มในการสร้างพระราชวังที่เมืองเว้ ช่างฝีมือถูกเรียกให้เข้าประจำการร่วมแสนคน โดยมีฝรั่งเศสเป็นผู้ออกแบบให้สมัยนั้นยังไม่ได้เป็นเมืองในอารักขา ครั้นเป็นเมืองขึ้นของฝรั่งเศสรูปแบบอาคารแบบอาณานิคมจึงถือกำเนิดขึ้นที่รู้จักกันดีในรูปแบบของชุ้มวงโค้ง รวมถึงการเข้ามาเผยแผ่คริสต์ศาสนาในอีสานก็เป็นอีกปัจจัยที่เป็นต้นเค้าในการก่อสร้างแบบอาณานิคม จนกระทั่งผนวกรวมเข้ากับเมื่อชาวเวียดนามมาอยู่ยังฝั่งดินแดนไทยโดยเฉพาะเมืองที่ตั้งอยู่ติดกับริมแม่น้ำโขงก็ได้ปรากฏรูปแบบการก่อสร้างสิมแบบมีการประดับชุ้มวงโค้งดังกล่าวเป็นต้นมา ประเด็นในการศึกษาจำเป็นต้องแยกแยะจัดหมวดหมู่ตรวจสอบถึงที่มาของแต่ละหลังมีส่วนโยงใยกับญวนที่รับผ่านฝรั่งเศส หรือญวนรับจากแบบส่วนกลางของรัฐบาลกลางจากกรุงเทพฯ ในการเป็นต้นแบบ แต่ทั้งนี้ไม่ได้หมายความถึงทุกส่วนในการก่อสร้างสิมมาจากฝรั่งเศสหมด ส่วนที่เป็นพื้นถิ่นยังคงผสมผสานกันได้อย่างลงตัว หรืออีกนัยชาวเวียดนามคือกลุ่มช่างที่เป็นผู้ผสมผสานระหว่างศิลปะในรูปแบบพื้นถิ่นของอีสานรวมเข้ากับแบบจากผู้ครองอาณานิคมคือฝรั่งเศสแต่แอบสอดแทรกลวดลายประดับเล็กน้อยๆ ของเวียดนามเข้ามาผสมอีกครั้ง จนกระทั่งถึงการเปลี่ยนแปลงครั้งใหญ่ในเรื่องของการก่อสร้างอุโบสถในแบบมาตรฐานของไทย ช่างญวนได้ปรับเปลี่ยนรูปแบบตามผังแต่ยังคงซึ่งไว้การประดับของชุ้มวงโค้ง จนถึงเมื่อกรมการศาสนาเข้ามาเป็นผู้ดูแลบทบาทของรูปแบบช่างญวนเริ่มลดน้อยลง และเมื่อถึงกระทรวงมหาดไทยได้เข้ามามีส่วนรับผิดชอบในการขออนุญาตก่อสร้างดังกล่าว รูปแบบของการประดับชุ้มวงโค้งแบบช่างญวนได้หมดไปอย่างสิ้นเชิง ซึ่งรายละเอียดทั้งหมดตั้งแต่เริ่มส้รางหลังเก่าสุดจนถึงการหมดความนิยมลงของรูปแบบการประดับชุ้งวงโค้งแบบฝีมือช่างญวน มีการดำเนินไปอย่างไรให้ติดตามได้จากศึกษาในบทวิเคาระห์ต่อไปอย่างละเอียด

บทที่ 4
กลุ่มรูปแบบสิมญวนในเขตภาคตะวันออกเฉียงเหนือ และลักษณะพัฒนาการทางงานช่าง จากเริ่มต้นจนถึงสิ้นสุด

บทวิเคราะห์ทั้งหมดในส่วนนี้ได้แยกประเด็นการศึกษาออกเป็นรูปแบบสิมในแต่ละหลัง โดยคัดเลือกเอาจากแบบเฉพาะร่วมและแบบเฉพาะ ที่ได้พบในการก่อสร้างจัดกลุ่มเข้าด้วยกัน ซึ่งทั้งนี้ปัญหาที่ยากที่จะสรุปคือ การที่ไม่สามารถรับรู้ถึงเรื่องอายุในการสร้างด้วยการสัมภาษณ์มักไม่ได้ข้อมูลตามที่ต้องการมากนัก แต่อย่างไรก็ดีด้วยวิธีการรูปแบบเฉพาะของการวิจัยงานทางด้านประวัติศาสตร์ศิลปะ สามารถช่วยในการกำหนดอายุของรูปแบบได้ไม่มากก็น้อย ดังนั้นในครั้งนี้จึงมุ่งเน้นงานไปที่รูปแบบอาคารมากเป็นพิเศษ ด้วยเงื่อนไขข้อตกลงในขอบเขตการศึกษาดังกล่าว ถึงอย่างไรก็ดีหากลวดลายที่สำคัญต่อการศึกษามีผลต่อรูปแบบก็จะกล่าวถึงเฉพาะเล็กน้อยที่สำคัญๆ ส่วนที่ไม่เกี่ยวข้อง ขอละไว้เมื่อมีโอกาสได้ศึกษาต่อไปในอนาคต และจากกลุ่มตัวอย่างทั้งหมดในการศึกษา สามารถแบ่งออกเป็นแบบต่างๆ ของสิมฝีมือแบบช่างญวนได้ตามหัวข้อ ดังต่อไปนี้

แบบที่ 1. มีมุขหน้า ก่อน พ.ศ. 2483 แบ่งย่อยออกเป็น 9 กลุ่ม ซึ่งยังไม่นับรวมกลุ่มไม่ระบุปีที่สร้างสิมเพิ่มขึ้นอีก มีรายละเอียดของแต่ละกลุ่มตามลำดับอายุดังต่อไปนี้

1.1 กลุ่มประดับซุ้มวงโค้งด้านข้างของมุขหน้า ซึ่งมีสองวงโค้งต่อเนื่องกัน เป็นกลุ่มที่มีอายุมากสุดในการศึกษาครั้งนี้ ได้แก่วัดศรีสมสนุก สร้างเมื่อ พ.ศ. 2430[1] ปัจจุบันรื้อแล้ว (รูปที่ 4.1) วัดโพนชัย ทราบเพียงข้อมูลที่ได้รับวิสุงคามสีมาเมื่อ พ.ศ. 2450[2] ปัจจุบันบูรณะใหม่ (รูปที่ 4.2) วัดลุมพินี พ.ศ. 2456[3] ปัจจุบันบูรณะใหม่ (รูปที่ 4.3) ส่วนวัดบ้านบุฮม[4] (รูปที่ 4.4) วัดท่าคก[5] มีการบูรณะใหม่ (รูปที่ 4.5) และวัดศรีสะอาดโพนทัน[6] (รูปที่ 4.6) ไม่ระบุข้อมูลเกี่ยวกับอายุในการสร้าง กลุ่มนี้รวมทั้งหมดได้ 6 หลัง ซึ่งตั้งอยู่ในพื้นที่เดียวกัน คือที่อำเภอเชียงคาน จังหวัดเลย

---

[1] กรมการศาสนา, ประวัติวัดทั่วราชอาณาจักร เล่ม 11 (กรุงเทพฯ : การศาสนา, 2535), 158.

[2] เรื่องเดียวกัน, 97.

[3] เรื่องเดียวกัน, 121.

[4] วัดบ้านบุฮม พาไลหลังคาคลุมสร้างขึ้นภายหลังเมื่อ พ.ศ. 2488 สิมสร้างโดยช่างเวียดนามชื่อ องย่อ ลวดลายประดับตกแต่งเป็นช่างมาจากหลวงพระบาง สัมภาษณ์พระอาจารย์หลวงพ่อหน่อง อายุ 82 ปี เล่าถึงเมื่อตอนอายุ 16 มีการสร้างหลังคาคุลม ก่อนหน้านั้นกล่าวกันในวงผู้สูงอายุของหมู่บ้านเกี่ยวกับการก่อสร้างสิมโดยช่างญวนออกแบบ และช่างจากหลวงพระบางเป็นผู้ตกแต่งลวดลาย สัมภาษณ์เมื่อ 21 มิถุนายน 2553. วัดบ้านบุฮม ตำบลบุฮม เชียงคาน จังหวัดเลยเลย

[5] เรื่องเดียวกัน, 34. แจ้งไปยังกรมการศาสนาว่ามีอุโบสถ แต่ไม่ลงระบุปีที่สร้าง

[6] เรื่องเดียวกัน, 167. ไม่ระบุปีที่สร้างอุโบสถในเอกสาร

4.1 ภาพถ่ายเก่า วัดศรีสมสนุก อำเภอเชียงคาน จังหวัดเลย
ที่มา : วสันต์ ยอดอิ่ม. สิมพื้นถิ่นอีสานตอนบน. 70.

4.2 วัดโพนชัย อำเภอเชียงคาน จังหวัดเลย

4.3 วัดลุมพินี อำเภอเชียงคาน จังหวัดเลย

4.4 วัดบ้านบุฮม อำเภอเชียงคาน จังหวัดเลย

4.5 วัดท่าคก อำเภอเชียงคาน จังหวัดเลย

4.6 ภาพถ่ายเก่า วัดศรีสะอาดโพนทัน อำเภอเชียงคาน จังหวัดเลย
ที่มา : วิโรฒ ศรีสุโร. สิมอีสาน, 415.

เงื่อนไขของกลุ่มนี้คือ การซ่อมแซมบูรณะใหม่ การทุบสร้างใหม่ ทำให้ข้อมูลในทางการศึกษาอย่างละเอียด มีข้อจำกัดโดยปริยาย แต่อย่างไรก็ดียังคงเหลือเค้าให้พอได้ศึกษา และได้หลักฐานจากภาพถ่ายเก่า ที่มีการบันทึกไว้ ซึ่งทั้งหมดโดยรวมของกลุ่มที่กล่าวถึง วางอยู่ในผังแบบมีมุขหน้า ทำทางขึ้นด้านหน้า และบันไดขึ้นลงด้านข้างทางซ้ายมือ ของพระประธานทุกหลัง ยกเว้นที่วัดบุฮม ทำทางขึ้นลงทั้ง 2 ด้านของด้านข้าง ผังแปลนที่กล่าวมา (รูปที่ 4.7) เป็นแบบที่มักนิยมการสร้างมาก่อนหน้านั้นแล้ว เช่น สิมภายในเมืองหลวงพระบาง และเมืองเวียงจันทน์ สปป. ลาว ตัวอย่างที่วัดเชียงทอง, วัดป่าไผ่, วัดมหาธาตุ และวัดคีลี เมืองหลวงพระบาง (รูปที่ 4.8) ส่วนที่เมืองเวียงจันทน์ ได้แก่วัดจันทบุรีศรีสัตนาคนหุต เป็นต้น ซึ่งสะท้อนถึงรูปแบบในวัฒนธรรมลาวล้านช้างได้เป็นอย่างดี กล่าวคือ เมืองเชียงคานเป็นที่ทราบกันดีคือเมืองที่สร้างขึ้นในครั้งแต่อดีต ดังนั้นผังแปลนในการก่อสร้างจึงยังคงสืบเนื่องในรูปแบบดั้งเดิมของพื้นถิ่นในชุมชนที่ตนเองอยู่อาศัยให้ดำรงอยู่ต่อไป จนถึงปัจจุบัน

ส่วนกลางทางด้านหน้าของสิมทั้งหมดประดับด้วยซุ้มวงโค้ง 3 วง และประดับซุ้มวงโค้งด้านข้างของมุขหน้า ซึ่งมีสองวงโค้งต่อเนื่องกัน อันเป็นที่มาของชื่อเรียกเฉพาะกลุ่มนี้ ถือเป็นรูปแบบเฉพาะของเมืองเชียงคาน ไม่เหมือนกลุ่มใดในภาคอีสาน การประดับซุ้มวงโค้งในสิมกลุ่มดังกล่าว (รูปที่ 4.9) เป็นเรื่องของการแก้ปัญหาของพื้นที่ว่างด้านข้างของมุข กล่าวคือ ในการก่อสร้างสิมในวัฒนธรรมล้านช้าง มักประดับรวงผึ้งทางด้านหน้า ส่วนด้านข้างปล่อยโล่ง เมื่อช่างที่ได้รับจ้างการก่อสร้าง จึงจำเป็นต้องแก้ปัญหา ด้วยการประดับซุ้มวงโค้งเข้าไป ดังนั้นเมื่อเปรียบเทียบกับด้านหน้า ซึ่งถูกแบ่งออกเป็น 3 ซุ้มวงโค้ง ด้านข้างจึงจำต้องแบ่งเป็น 2 ซุ้มวงโค้งต่อเนื่องกัน ทั้งนี้หากทำเป็นวงโค้งซุ้มเดียวสัดส่วนทางความงาม ทางงานช่างก็จะสูญเสียเรื่องของสุนทรียภาพในทันที (รูปที่ 4.10)

กลุ่มประดับซุ้มวงโค้งด้านข้างของมุขหน้า ซึ่งมีสองวงโค้งต่อเนื่องกัน ทุกหลังมีข้อสังเกตสำหรับประเด็นการศึกษาในเรื่องของเทคนิคทางงานช่างได้เป็นอย่างดีก็คือ การประดับคิ้วเป็นฐานของซุ้มวงโค้ง คือกลุ่มที่สร้างหลัง พ.ศ. 2440 เป็นต้นมา กล่าวคือ การประดับดังกล่าวปรากฏครั้งแรกที่อาคารในคริสต์ศาสนาที่หนองแสง ในอำเภอเมืองจังหวัดนครพนม เป็นแห่งแรกของการสร้างอาคาร ที่มีอายุเก่าสุดจากการสำรวจทั้งหมดในอีสาน ดังนั้นสิมที่วัดโพนชัย, วัดลุมพินี, วัดบ้านบุฮม, วัดท่าคก และวัดศรีสะอาดโพนทัน ทั้งหมดสร้างหลัง พ.ศ. 2440 เป็นต้นไป สอดรับกับหลักฐานในเอกสารที่แจ้งกับกรมการศาสนา ยกเว้นหลังเดียวที่ไม่ปรากฏการประดับคิ้วเป็นฐานของซุ้มวงโค้ง คือสิมที่วัดศรีสมสนุก สามารถอธิบายได้ว่าช่างที่ก่อสร้างซุ้มวงโค้ง เป็นคนญวนที่เข้ามาก่อนหน้าที่ทางบาทหลวงคริสตัง จะเข้ามาสู่ดินแดนอีสาน คือกลุ่มที่หนีลี้ภัยมาในครั้งที่มีปัญหาการบังคับไม่ให้เข้ารีตในคริสต์ศาสนา รวมถึงการเข้ามาของฝรั่งเศส[7] ซึ่งช่างฝีมือได้นำความคุ้นเคยก่อนหน้านั้น นำเข้ามาในส่วนประดับเสริมตกแต่งให้สวยงามและลงตัวกับรูปแบบของพื้นถิ่น ที่นิยมสร้างตามแบบอย่างในวัฒนธรรมของตนเอง มาก่อนหน้า หรืออีกมุม สะท้อนถึงการปะปนของศิลปะ ที่สามารถเข้ากันได้โดยไม่ยึดติดทางเชื้อชาติ แต่กับสะท้อนเรื่องของสุนทรียที่เกิดขึ้นในงานศิลปกรรม เพื่อบรรลุถึงคำสั่งสอนในพระพุทธศาสนา มากกว่าการให้ความสำคัญกับเชื้อชาติ

---

[7] ตั้งแต่ พ.ศ. 2394-2411 เป็นต้นมาคนญวนเข้ามาอาศัยในอีสานที่ท่าอุเทน ไชยบุรี หนองคาย และนครพนม และจากช่วง พ.ศ. 2401-2429 มีการอพยพของคนญวนอีกครั้ง ดูรายละเอียดเพิ่มเติมได้ใน ผสุดี จันทวิมล, โครงการหนังสือชุด ประเทศเพื่อนบ้านของไทยในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ เวียดนามในเมืองไทย (กรุงเทพฯ : มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2541), 34. และ 11-186.

4.7 ตัวอย่างการทำบันไดขึ้นทางด้านหลัง ที่วัดท่าคก อำเภอเชียงคาน จังหวัดเลย

4.8 ตัวอย่างสิมที่วัดคิลี ที่ทำบันไดขึ้นทางด้านหลัง ในเมืองหลวงงพระบาง สปป. ลาว ซึ่งเป็นแบบเฉพาะร่วมนิยมทำกันทุกวัด

4.9 การประดับซุ้มวงโค้งด้านข้างของมุขหน้า ซึ่งมีสองวงโค้งต่อเนื่องกัน แบบเฉพาะในอำเภอเชียงคาน จังหวัดเลย ตัวอย่างที่วัดท่าคก

4.10 ตัวอย่างการประดับซุ้มทางด้านข้าง คือการแก้ปัญาทางงานช่าง ตามแบบนิยมในพื้นที่อำเภอเชียงคาน จังหวัดเลย ที่วัดลุมพินี

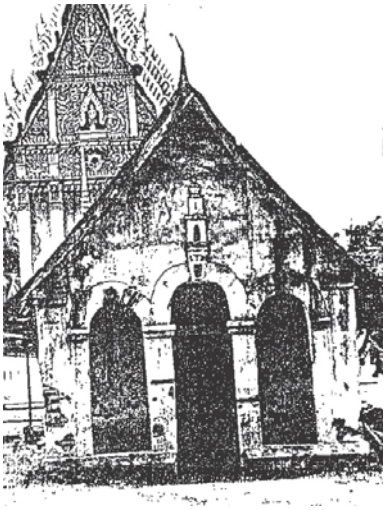
4.11 โครงสร้างส่วนบน ประดับตามแบบอย่างในศิลปะวัฒนธรรมลาวล้านช้าง ตัวอย่างที่วัดท่าคก อำเภอเมือง จังหวัดเลย

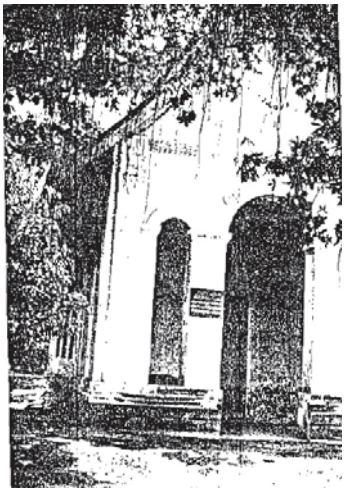
4.12 วัดแสนไชยะมุงคุน เมืองมหาชนะคาม แขวงเวียงจันทน์ สปป. ลาว ตรงข้ามกับอำเภอเชียงคาน การสืบทอดทางงานช่าง

ส่วนบนของกลุ่มที่ 1.1 ทั้งหมดเป็นแบบวัฒนธรรมลาวล้านช้าง ตั้งแต่ลวดลายการประดับที่กรอบหน้าจั่ว ตัวรวย โหง่ หัวนาค ครีบนาค วันแล่น ช่อฟ้ากลางสันหลังคา เป็นต้น (รูปที่ 4.11) ประเด็นที่สำคัญของกลุ่มนี้มีหลักฐานสนับสนุนในการก่อสร้างได้ดีที่สุดคือ การซ้อนเทิบบนหลังคา เทิบ ตรงกับภาษาไทยคือหลังคาซ้อนชั้น สิมที่เมืองเชียงคาน จังหวัดเลยในกลุ่มตัวอย่างนี้ทุกหลังมีการซ้อนเทิบทั้งหมด สอดรับกับการก่อสร้างที่ปะปนระหว่างฝีมือช่างญวนกับรูปแบบสืบเนื่องของช่างในพื้นถิ่นได้เป็นอย่างดี แสดงถึงการนำเสนอรูปแบบใหม่ให้กับสิ่งก่อสร้างในช่วงเวลานั้น ที่ยังไม่ได้ปล่อยให้ช่างเป็นผู้ออกแบบก่อสร้างทั้งหมด หากเป็นเฉพาะบางส่วนเท่านั้น ทางด้านชาวบ้านที่มีฝีมือในพื้นถิ่นยังคงช่วยกันออกแรง ในเรื่องของการประดับ ที่เกี่ยวกับงานไม้โดยเฉพาะ ยกเว้นหลังการบูรณะซ่อมแซมรูปแบบ ได้ถูกปรับเปลี่ยน ให้บางหลังได้นำแบบจากภาคกลาง ที่ทราบกันดีคือแบบมาตรฐานเข้ามาแทนรูปแบบดั้งเดิม ตั้งแต่เมื่อครั้งแรกสร้าง

อนึ่งรูปแบบการประดับซุ้มวงโค้งด้านข้างของมุขหน้า ซึ่งมีสองวงโค้งต่อเนื่องกัน ได้ปรากฏที่ วัดแสนไชยะมุงคุน เมืองมหาชนะคาม แขวงเวียงจันทน์ สปป. ลาว ตรงข้ามกับเมืองเชียงคาน จังหวัดเลย มีจารึกระบุการสร้างที่กรอบหน้าบรรพ คือ สร้างเมื่อ พ.ศ. 2499 (รูปที่ 4.12) เป็นการสะท้อนถึงการรับส่งรูปแบบในพื้นที่ใกล้เคียงได้เป็นอย่างดีถึงการเป็นเมืองเดียวกันมาครั้นแต่อดีต เพียงเพราะถูกฝรั่งแบ่งแยกให้เป็นคนละเมือง รวมถึงการปกครองในประเทศไทยที่ช่วงเวลาดังกล่าว แบบมาตรฐานอุโบสถ พ.ศ. 2483 ได้เริ่มใช้กันในอีสานบางจังหวัด แต่ที่นี่กลับใช้แบบที่ปรากฏเฉพาะในเชียงคานเป็นต้นแบบในการก่อสร้าง ศิลปะและวัฒนธรรมเป็นเรื่องของกลุ่มคน แม้อาณาเขตถูกแบ่งกั้นด้วยอำนาจของกลุ่มคนจากอาณานิคมฝรั่งเศส แต่ไม่สามารถควบคุมแบ่งกั้นงานศิลปะที่มุนษย์สร้างสรรค์ขึ้นตามแรงศรัทธาในพระพุทธศาสนา ที่มีความเชื่อตั้งแต่อดีตได้อย่างมิเสื่อมคลาย

4.13 ภาพถ่ายเก่า วัดอุดมมหาวัน อำเภอเมือง จังหวัดหนองคาย
ที่มา : ผเด็จ สุขเกษม. รูปแบบสิมที่พบในจังหวัดหนองคาย, 61.

4.14 ภาพถ่ายเก่า วัดยอดแก้ว อำเภอเมือง จังหวัดหนองคาย
ที่มา : ผเด็จ สุขเกษม. รูปแบบสิมที่พบในจังหวัดหนองคาย, 83.

4.15 ภาพถ่ายเก่า วัดเทพพล อำเภอเมือง จังหวัดหนองคาย
ที่มา : วิโรฒ ศรีสุโร. ธาตุอีสาน, 13.

4.16 สิมวัดวุฒิวราราม อำเภอเรณูนคร จังหวัดนครพนม

4.17 สิมวัดกลางท่าอุเทน อำเภอท่าอุเทน จังหวัดนครพนม

4.18 ภาพฐานเตี้ยแบบฐานบัวหน้ากระดานเรียบ ที่วัดอุดมสรรพผล จังหวัดหนองคาย

1.2 กลุ่มประดับคิ้วเป็นฐานของซุ้มวงโค้ง คือกลุ่มที่มีอายุรองอันดับ 2 ในการศึกษาครั้งนี้ พบจำนวน 5 หลัง ได้แก่ที่วัดอุดมมหาวัน ปีที่สร้าง พ.ศ. 2434[8] (รูปที่ 4.13) วัดยอดแก้ว พ.ศ. 2450[9] (รูปที่ 4.14) และวัดเทพพล พ.ศ. 2460[10] (รูปที่ 4.15) ทั้งหมดอยู่ในเขตอำเภอเมือง จังหวัดหนองคาย ส่วนอีก 2 หลังที่วัดวุฒิวราราม อำเภอเรณูนคร สร้างปี พ.ศ. 2476[11] (รูปที่ 4.16) และวัดกลางท่าอุเทน อำเภอท่าอุเทน จังหวัดนครพนม สร้างปี พ.ศ. 2479[12] (รูปที่ 4.17)

กลุ่มที่อยู่ในจังหวัดหนองคายมีรูปแบบเฉพาะร่วมได้แก่ ฐานรองรับตัวสิมเป็นฐานเตี้ยแบบฐานบัวหน้ากระดานเรียบ ถือเป็นแบบฐานที่พบเห็นได้โดยทั่วไปในพื้นที่จังหวัดหนองคาย เช่นที่วัดอุดมสรรพผล เมืองเวียงคุก และที่วัดบ้านถิ่นดุง อำเภอโพนพิสัย เป็นต้น พนักระเบียงก่อทึบไม่เจาะช่อง (รูปที่ 4.18) บ่งถึงงานก่อสร้างจากช่างฝีมือเวียดนามได้ถ่ายทอดลงในชิ้นงานดังกล่าวด้วยช่างญวนเชี่ยวชาญในการก่อสร้างแบบอาคารอาณานิคมเป็นทุนเดิม ซึ่งส่วนมากเป็นอาคารห้องแถวมักจะก่อพนักระเบียงกั้นด้านข้างระหว่างซุ้มประตูทางเข้าเสมอ เช่นอาคารที่เมืองสะหวันะเขต และที่เมืองปากเซ สปป.ลาว เป็นต้น (รูปที่ 4.19) การประดับคิ้วเป็นฐานของซุ้มวงโค้ง เป็นแบบที่พบเห็นได้ทั่วไปตามอาคารแบบอาณานิคม เช่นที่เมืองฮอยอัน เมืองเว้ เมืองดานัง ประเทศเวียดนาม และที่เมืองสะหวันะเขต เป็นต้น คันทวยรองรับน้ำหนักของสิมทั้งสามหลังแสดงถึงการปะปนเข้าด้วยกันของวัฒนธรรมในพื้นถิ่นอีสานที่นิยมประดับคันทวยรูปนาคเสมอในอาคารสิ่งก่อสร้างประเภทสิม ซึ่งแท้จริงแล้วการก่อสร้างอาคารของช่างญวนนั้น ใช้ผนังรับน้ำหนักของโครงสร้างหลังคาทั้งหมด คันทวยจึงไม่ได้ช่วยในการถ่ายน้ำหนักดังกล่าว ทางด้านการแบ่งโครงสร้างผนังรับน้ำหนักออกเป็น 3 ช่วงเสา ไม่รวมมุขด้านหน้าเป็นแบบแผนที่สืบถอดปฏิบัติกันมาตั้งแต่ยุคก่อนหน้านั้นกล่าวคือ มักนิยมทำแบบผังดังกล่าวเสมอ ตัวอย่างเช่นที่วัดไตรภูมิ, วัดเสมาท่าค้อ จังหวัดร้อยเอ็ด และที่วัดแจ้ง จังหวัดอุบลราชธานีเป็นต้น ซึ่งล้วนเป็นวัดที่ถูกสร้างขึ้นมาในวัฒนธรรมของกลุ่มคนลาวล้านช้างที่อพยพเข้าสู่ดินแดนอีสาน

ส่วนทางด้านประเด็นรูปแบบเฉพาะที่ต่างกันคือ ช่องทางเข้าของมุขหน้าของวัดอุดมมหาวันซึ่งทำทางเข้า 1 ช่องทางด้านหน้า วัดยอดแก้วและวัดเทพพล เพิ่มทางเข้าด้านข้างอย่างละ 1 ช่อง รวมเป็น 3 ช่อง เฉพาะที่วัดยอดแก้ว ด้านข้างของมุขหน้าประดับซุ้มวงโค้งต่อเนื่องกัน ความแตกต่างของการทำทางเข้าไม่ใช้ประเด็นที่ยากเกินความเข้าใจได้ ทั้งนี้การทำช่องทางเข้านั้นน่าจะถือเอาความชอบพอในรูปแบบมากกว่าของผู้ว่าจ้างหรือด้วยการหยิบยื่นการออกแบบจากช่างก็เป็นไปได้ ตัวอย่างรูปแบบอาคารอาณานิคมก็ล้วนทำทางเข้าด้านหน้าและด้านข้างเช่นเดียวกับสมัยวัฒนธรรมลาวล้านช้างก็ปรากฏการทำทางเข้า 3 ช่องทางเช่นเดียวกัน ทางด้านการประดับปูนปั้นรูปเจดีย์ 3 ชั้น ที่บริเวณเหนือกรอบหน้าจั่วของวัดอุดมมหาวัน เจดีย์รูปแบบสี่เหลี่ยมดังกล่าวไม่เคยปรากฏในพื้นที่อีสานมาก่อนจึง

---

[8] ผเด็จ สุขเกษม. รูปแบบสิมที่พบในจังหวัดหนองคาย ปริญญาศาสตร์มหาบัณฑิต ไทยคดีศึกษา มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ, 2535, 61.

[9] เรื่องเดียวกัน. 83.

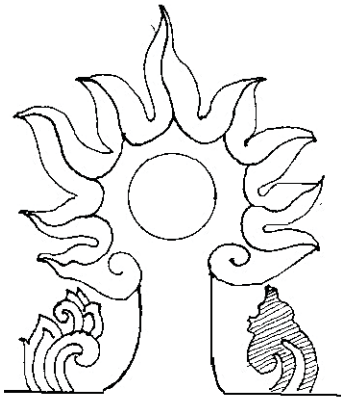
[10] กรมศิลปากร ทำเนียบโบราณสถานขึ้นทะเบียน อีสานบน (กรุงเทพฯ : สมาพันธ์, 2545),70.

[11] กรมการศาสนา ประวัติวัดทั่วราชอาณาจักร เล่ม15 (กรุงเทพฯ : การศาสนา, 2539), 205.

[12] เรื่องเดียวกัน. 46.

4.19 ตัวอย่างงานก่อสร้างแบบอาคารห้องแถวที่ได้ส่งผ่านเข้ามา โดยช่างญวนที่คุ้นชินกับการก่อสร้างถ่ายทอดออกมาให้เห็นในสิม ภาพจากเมืองสะหวันเขต สปป. ลาว

4.20 ภาพลายเส้น สัญลักษณ์การประดับกลางสัน

หลังคา ตามแบบฉบับวัฒนธรรมลาวล้านช้าง โดยผ่านความคุ้นเคยของช่างญวน

4.21 การประดับช่อฟ้ากลางสันหลังคาเป็นรูปดวงไฟกลมมีเปลวรอบ เคยปรากฏมาก่อนหน้าแล้ว ตัวอย่างบนประตูทางเข้าส่วนใน ของพระราชวังเว้ ประเทศเวียดนาม

4.22 การประดับบันไดทางด้านหน้าทำให้ผายออก คือแบบจากช่างญวนรับผ่านจากฝรั่งเศสก่อนสืบทอดเข้ามาสู่การประดับในสิม ของภาคอีสานโดยฝีมือช่างญวน

4.23 ตัวอย่าง การประดับเส้นคิ้ววงโค้งเหนือกรอบประตู-หน้าต่าง ที่ศาลหลังเก่า ในอำเภอเมือง จังหวัดนครพนม

4.24 การปั้นปูนประดับในแบบลดระดับพื้นที่ภายในซุ้มวงโค้งเคยปรากฏมาก่อนแล้วที่วัดพุทธสีมามังคลาราม อำเภอสุวรรณภูมิ จังหวัดร้อยเอ็ด

เชื่อได้ช่างญวนเป็นผู้นำเข้ามาในการสร้างสรรค์ดังกล่าวจากถิ่นกำเนิดตนเอง และที่วัดเทพพลบริเวณมุมสุดหน้าจั่วประดับเป็นดอก 4 กลีบ ในวงกลมก็เป็นสิ่งที่พบเห็นได้ทั่วไปในเวียดนาม เช่นพระราชวังเมืองเว้ หรือที่อาคารอาณานิคมที่เมืองสะหวันนะเขต เป็นต้น ส่วนที่ปล่อยโล่งของวัดยอดแก้ว[13] น่าจะบ่งถึงความเรียบง่ายในการก่อสร้าง ซึ่งต่อมาภายหลังจึงมีการปั้นประดับเข้าไปในภายหลัง

ส่วนทางด้านการทำหลังคาที่วัดอุดมมหาวันแบบผืนเดียว ที่วัดเทพพลหลังคาซ้อน 2 ชั้น และที่วัดยอดแก้วเป็นหลังคาแบบซ้อนเทิบ 2 ชั้น ประเด็นหลังคาจากสิ่งก่อสร้างที่ใช้ในการศึกษาส่วนใหญ่หลังคาที่เป็นการซ้อนเทิบไม่ว่าจะ 1 หรือ 2 เทิบเสมอ อย่างไรก็ดีนั้นล้วนเป็นรูปแบบที่เกี่ยวข้องกับวัฒนธรรมล้านช้างทั้งสิ้นดังที่ได้กล่าวผ่านมา ส่วนที่เป็นหลังคาผืนเดียวมักเป็นอาคารที่ล้วนเป็นรสนิยมของฝีมือช่างญวน อนึ่งยังไม่รวมถึงการซ้อนชั้นหลังและตับหลังคาแบบภาคกลาง และเฉพาะที่วัดอุดมมหาวัน ประดับช่อฟ้ากลางสันหลังคาเป็นรูปดวงไฟกลมมีเปลวรอบ (รูปที่ 4.20) ซึ่งลูกไฟดังกล่าวมักปรากฏที่บริเวณกึ่งกลางในสิ่งก่อสร้างซุ้มประตู กลางสันหลังคาในอาคารสิ่งก่อสร้างของเวียดนาม เช่นที่พระราชวังเมืองเว้เป็นต้น (รูปที่ 4.21) จึงสอดรับกับรูปแบบอาคารที่ใช้ช่างญวนเป็นผู้ก่อสร้างได้เป็นอย่างดี

กลุ่มในจังหวัดนครพนมที่มีรูปแบบเฉพาะร่วมคือการแบ่งโครงสร้างเป็น 3 ช่วงเสา ไม่รวมมุขหน้าซึ่งเป็นแบบนิยมในอีสานที่เข้าใจกันดีแล้ว อย่างไรก็ดีสิมทั้ง 2 หลังมีรูปแบบเฉพาะที่ต่างกัน เริ่มที่วัดวุฒิวราราม ทำบันไดทางขึ้น 3 ช่องทางตามแบบวัดยอดแก้ว ซึ่งได้ก่อเพิ่มราวบันได โดยการผายออกจากด้านหน้า เป็นแบบที่เคยปรากฏมาก่อนในสิ่งก่อสร้างประเภทตึกแบบอาณานิคมของฝรั่งเศสในเวียดนาม ทั้งนี้ที่พระราชวังเมืองเว้ ก็ปรากฏทรงบันไดดังกล่าวเช่นกัน จึงสามารถกล่าวได้ว่าเป็นรูปแบบจากฝรั่งเศสผ่านทางงานช่างฝีมือญวน อนึ่งการก่อราวบันไดดังกล่าวไม่เคยปรากฏรูปแบบทางขึ้นทั้ง 3 ทางอีกในแบบสิมฝีมือช่างญวน ส่วนฐานเป็นฐานบัวหน้ากระดานเรียบ (รูปที่ 4.22)

ทางด้านส่วนกลางด้านหน้าสิมประดับฐานรองรับซุ้มวงโค้ง ซึ่งมีประเด็นที่น่าสนใจคือการประดับเส้นคิ้ววงโค้งเหนือกรอบประตู-หน้าต่าง โดยรอบสิมทั้งหมด ซึ่งแบบที่ว่าเคยปรากฏมาก่อนหน้านั้นที่อาคารที่สร้างตามอาณานิคมในจังหวัดนครพนม เช่น ศาลากลาง หลังเก่า จวนผู้ว่าหลังเก่า ศาลหลังเก่า อีกทั้ง อาคารของโรงเรียนสุนทนวิจิตร เป็นต้น ล้วนมีอายุการก่อสร้างมาก่อนหน้าทั้งหมด (รูปที่ 4.23) กลุ่มที่ 2.1 ในลำดับต่อไป แสดงให้เห็นถึงการสืบทอดรับส่งต่อของรูปแบบดังกล่าวได้เป็นอย่างดี อีกทั้งรวมถึงการลดพื้นที่ทำเป็นช่องซุ้มวงโค้งในผนัง ล้วนสืบทอดจากแบบในกลุ่มที่ 2.1 เช่นเดียวกัน แต่ทั้งนี้ความโดดเด่นเฉพาะที่ปรากฏการก่อช่องแสงหรือช่องที่พนักระเบียงก็ดี เป็นแบบเครื่องหมายบวกมีเพียงไม่กี่หลังในอีสานที่ปรากฏ ซึ่งเครื่องหมายดังกล่าวพบที่พระราชวังเว้มาก่อน รวมทั้งช่องแสงรูปดอก 4 กลีบ และช่องแสงด้านข้างที่ทำเป็นซี่ๆ ซึ่งปัจจุบันก่อผนังด้านในปิดทับอีกชั้น ด้านข้างสิมบริเวณหน้าเสาหลอกแต่ละต้นประดับคันทวยรูปนาค ซึ่งการประดับคันทวย คือรสนิยมในพื้นถิ่นอีสาน

ส่วนบนของพื้นที่กรอบหน้าจั่วประดับด้วยซุ้มวงโค้งแบบเดียวกับด้านข้างสิม ในประเด็นการปั้นปูนประดับในแบบเดียวกันนี้ เคยปรากฏมาก่อนแล้วที่วัดพุทธสีมา อำเภอสุวรรณภูมิ จังหวัดร้อยเอ็ด (รูปที่ 4.24) (ดูรายละเอียดในแบบ 2.3) และที่วัดหนองอีตุ้ม

---

[13] จากภาพถ่ายในปัจจุบันเป็นการบูรณะซ่อมแซมสิมใหม่ตามแบบจากภาคกลาง สังเกตได้จากการแบ่งช่องด้านล่างขื่อโท และลายเทพพนมเป็นหลัก

4.25 ตัวอย่างการใช้ไม้ค้ำยันด้านหลังมุขหน้ากับ
ผนังสกัดด้านหน้าทางเข้าสิม ที่วัดจักรวาล

4.26 บริเวณหน้าเสาของพนักระเบียงประดับด้วยรูปสี่เหลี่ยมตัดมุม ที่วัดกลางท่าอุเทน อำเภอท่าอุเทน จังหวัดนครพนม

4.27 ตัวอย่างการประดับรูปสี่เหลี่ยมมุมตัด ที่อาคารห้องแถว ในเมืองหลวงพระบาง สปป. ลาว

4.28 การประดับพนักระเบียงกั้นทางด้านหน้าที่วัดโพธิ์ชัยท่าอุเทน อำเภอท่าอุเทน จังหวัดนครพนม

4.29 การประดับคิ้วเป็นฐานของซุ้มวงโค้ง 3 ซุ้ม ที่ วัดโพธิ์ชัยท่าอุเทน อำเภอท่าอุเทน จังหวัดนครพนม

4.30 ต้นเสาด้านหน้ามุข มีการลบเหลี่ยมเสาที่วัดกลางท่าอุเทน อำเภอท่าอุเทน จังหวัดนครพนม สร้างตามแบบอย่างเวียดนาม และลาว ในสมัยแบบอาณานิคม

อำเภอเมือง จังหวัดยโสธร (ปัจจุบันรื้อแล้ว) ซึ่งมีอายุเก่ากว่าวัดวุฒิวราราม และประเด็นสุดท้ายคือทำหลังคาแบบผืนเดียว ตรงกลางสันหลังประดับช่อฟ้า กล่าวโดยสรุปวัดวุฒิวรารามเป็นการออกแบบและควบคุมการสร้างจากฝีมือช่างญวนแต่ไม่ทั้งหมด กล่าวคือการประดับเรื่องราวภาพบุคคล เทพยดา ช่างญวนไม่มีความรู้ในเรื่องนี้ ดังนั้นทางวัดจึงมีส่วนในการจัดวางตำแหน่งในการสร้างสรรค์ดังกล่าว รวมถึงประเด็นที่ใช้ไม้ค้ำด้านหลังจั่วกับผนังสกัดหน้า รูปแบบดังกล่าวเป็นแบบที่นิยมทำในสิมแบบพื้นถิ่นของอีสานทุกหลังมาก่อนทั้งสิ้น ตัวอย่างเช่นที่วัดสระเกต, วัดไตรภูมิ, วัดบ้านขอนแก่นเหนือ และวัดจักรวาลพินิจในจังหวัดร้อยเอ็ดเป็นต้น (รูปที่ 4.25)

วัดสุดท้ายของกลุ่มคือวัดกลางท่าอุเทน ผังอาคารยังคงเป็นแบบ 3 ช่วงเสาไม่รวมมุขหน้า ฐานบัวเป็นแบบบัวลูกแก้วอกไก่ ตามแบบรสนิยมในพื้นถิ่นอีสานพบเห็นได้โดยทั่วไป พนักระเบียงด้านหน้าบังคับบันไดทางขึ้น 2 ข้าง โดยราวบันไดเจาะเป็นช่อง 4 เหลี่ยมเป็นซี่ๆ ปลายบันไดทำหัวเสาทั้ง 2 ข้าง รวมทั้งตำแหน่งด้านบนของพนักทางขึ้นบริเวณหน้าเสาของพนักระเบียงประดับด้วยรูปสี่เหลี่ยมตัดมุมทั้ง 4 สูงพอประมาณ (รูปที่ 4.26) ซึ่งรูปแบบดังกล่าว เป็นแบบเฉพาะของวัดกลางที่ทำขึ้นเพียงแห่งเดียวในภาคอีสาน ทั้งนี้ยังปรากฏโดยรอบตัวของสิมในบริเวณตำแหน่งเหนือฐานบัวที่รองรับอาคาร สอดรับกับรูปแบบดังกล่าว เช่นเดียวกันกับอาคารห้องแถวที่เมืองฮอยอัน เวียดนาม รวมถึงเมืองหลวงพระบาง และที่เมืองปากเซ สปป.ลาว (รูปที่ 4.27) จากการตั้งข้อสังเกตไม่เคยปรากฏรูปแบบที่กล่าวถึงในเขตเมืองเว้ ดานัง ของเวียดนาม และเมืองสะหวันะเขต จึงกล่าวได้ว่ารูปแบบดังกล่าว น่าจะได้รับมาจากทางเมืองปากเซมากกว่า ทางเมืองฮอยอันและทางเมืองหลวงพระบาง ซึ่งเมื่อตรวจสอบจากเอกสารสนับสนุนทางประวัติศาสตร์ ไม่มีการบันทึกถึงเรื่องช่างฝีมือจากฮอยอัน และจากเมืองหลวงพระบาง เข้ามาในพื้นที่ภาคอีสานซึ่งต่างจากเมืองปากเซ ยังมีความโยงใยเกี่ยวพันธ์กันมากกว่าในเรื่องของระยะทางและเป็นเมืองท่าที่สำคัญของฝรั่งเศส[14] ที่ใกล้กับพื้นที่จังหวัดนครพนมมากที่สุด

อย่างไรก็ดีการก่อสร้างพนักกั้นบริเวณด้านหน้าสิมนั้นได้เกิดขึ้นก่อนหน้านั้นแล้วที่วัดโพธิ์ชัยท่าอุเทน สร้างก่อน 14 ปี (รูปที่ 4.28) (ดูรายละเอียดในแบบ 1.7) ซึ่งวัดตั้งไม่ห่างจากกันมาก แต่ไม่มีการประดับรูปสี่เหลี่ยมตัดมุมดังกล่าว ด้านหน้าประดับคิ้วเป็นฐานของซุ้มวงโค้ง 3 ซุ้ม (รูปที่ 4.29) ตามแบบเดียวกันที่ได้กล่าวผ่านมา แต่พิเศษตรงเสาริมนอกสุดซ้าย-ขวา ของวัดกลาง ท่าอุเทน มีการลบเหลี่ยมเสาตั้งแต่บริเวณเหนือพนักระเบียงมุขหน้าที่ช่องรูปสี่เหลี่ยมทางตั้งแบบเดียวกับที่พบในพระราชวังเว้ และที่เมืองหลวงพระบาง (รูปที่ 4.30, 31) ขึ้นไปจรดขื่อด้านหน้าที่ถูกประดับด้วยเส้นคิ้วบัวและกลีบบัวดังกล่าว การลบเหลี่ยมเสาของช่างแสดงถึงการสร้างสรรค์ที่เป็นเรื่องเฉพาะตัวซึ่งได้ปรากฏอีกหนึ่งหลังถัดไปอีก 1 ปี คือที่วัดโพธิ์ไทร บ้านแพง ในจังหวัดเดียวกันรูปแบบสิมเหมือนกันเกือบทุกประการต่างกันเพียงลวดลายที่ประดับตกแต่งเท่านั้น (ดูรายละเอียดได้ใน แบบ 1.5)

ทางด้านการตกแต่งโดยรอบของตัวอาคารระหว่างช่องเสา พื้นที่ๆ เหลือเกิดจากการเจาะช่องหน้าต่างประดับด้วยปูนปั้นรูปบุคคลยืนถืออาวุธอยู่ในมือ แต่สวมรองเท้าหนัง

---

[14] ทั้งนี้ยังไม่ได้ศึกษารูปแบบอาคารจากเมืองฮานอย และเมืองโอจิมินท์ ของเวียดนาม รวมถึงปากเซและอัตปรือ ซึ่งเป็นข้อจำกัดของโครงการศึกษาไม่เน้นข้อมูลจากต่างประเทศ

4.31 ตัวอย่างการลบเหลี่ยมเสาทางมุขหน้า ตึก ที่ทำการอาคารยูเนสโก้ ในเมืองหลวงพระ

4.32 โดยรอบหน้าต่าง ประดับด้วยปูนปั้นรูป บุคคลยืนถืออาวุธอยู่ในมือ แต่สวมรองเท้าหนังแบบชาติตะวันตก ของวัดกลาง

4.33 การประดับลวดลายประแจจีนเป็นพื้นหลัง ที่ผนังสกัดหลังของสิม ที่วัดกลางท่าอุเทน

4.34 ตัวอย่างการประดับลวดลายประแจจีน ที่อาคารด้านประตูทางออกหลังในพระราชวังเมืองเว้ ประเทศเวียดนาม

4.35 การประดับซุ้มโค้งยอดปลายแหลม เป็นงานที่เกิดขึ้นในการบูรณะภายหลัง ของวัดกลาง อำเภอท่าอุเทน จังหวัดนครพนม

4.36 พระอินทร์ทรงช้างสามเศียร แบบนิยมในวัฒนธรรมลาวล้านช้างและในพื้นถิ่นอีสาน ซึ่งภายหลังได้รับสืบทอดการประดับในอีสาน

และมีดอกไม้ลอยวางจังหวะสลับกันจนเต็มพื้นที่ ลวดลายดังกล่าวเป็นลวดลายที่ปรากฏในพระราชวังเว้ และอาคารศาสนาสถานทั่วไปในเวียดนาม (รูปที่ 4.33, 4.34)

ทั้งนี้ซุ้มวงโค้งประดับเป็นยอดแหลมเกิดขึ้นภายหลังจากการบูรณะในครั้งล่าสุด ที่ปรับเปลี่ยนจากวงโค้งเป็นแบบวงโค้งยอดแหลม ให้เปรียบเทียบจากซุ้มวงโค้งจากด้านข้างของสิมแสดงถึงรูปแบบดั้งเดิมเมื่อแรกสร้าง (รูปที่ 4.35) รวมถึงที่บริเวณเหนือช่องหน้าต่างเช่นเดียวกัน และที่กรอบจั่วด้านบนแบ่งเป็นภาพพระอินทร์ทรงช้างสามเศียรแวดล้อมด้วยลวดลายพรรณพฤษา (รูปที่ 4.36) ด้านล่างถัดลงมาเกือบถึงขื่อพื้นที่ถูกแบ่งออกเท่ากันมีการเจาะช่องเป็นซุ้มภายในมีพระพุทธรูปนั่งในท่าสมาธิ ล้อมด้วยลาย ประเด็นการเจาะช่องซุ้มน่าจะได้รับมาจากวัดวุฒิวราราม อำเภอเรณูนคร ซึ่งได้ทำขึ้นก่อนในจังหวัดนครพนมเป็นแห่งแรก ส่วนจั่วด้านหลังเป็นการประดับภาพบุคคลในท่ายืนถือพระขันต์ทั้ง 2 มือ แวดล้อมด้วยลายแบบเดียวกับด้านหน้าที่ประดับเป็นรูปพระอินทร์ทรงช้างสามเศียร ด้านล่างถัดมาเป็นภาพพระสงฆ์นั่งพนมมือแวดล้อมด้วยลาย เข้าใจว่าการประดับภาพเหล่านี้มีต้นเค้ามาจากวัดโพธิ์ชัยท่าอุเทน จะต่างกันก็ตรงที่ไม่มีการเจาะช่องซุ้มแบบวัดกลาง บางทีช่างอยากแสดงทักษะฝีมือให้ปรากฏแก่ผู้พบเห็นจะได้มีโอกาศว่าจ้างเพื่อให้ได้รับงานก็ย่อมเป็นไปได้ จึงได้หาวิธีคิดที่แตกต่างขึ้นมาก็เป็นได้

ในกลุ่มที่ 1.2 นี้จะเห็นได้ว่ารูปแบบมีการพัฒนารับส่งกันจากภายในกลุ่มและนอกกลุ่ม ซึ่งด้วยข้อจำกัดของมิติเวลาที่มีช่วงแตกต่างกันทำให้รูปแบบไม่เหมือนกันทั้งหมด นั้นแสดงถึงมีการวนเวียนเข้าออกในพื้นที่อีสานของช่างญวน ซึ่งมีหลายกลุ่มได้เป็นอย่างดี

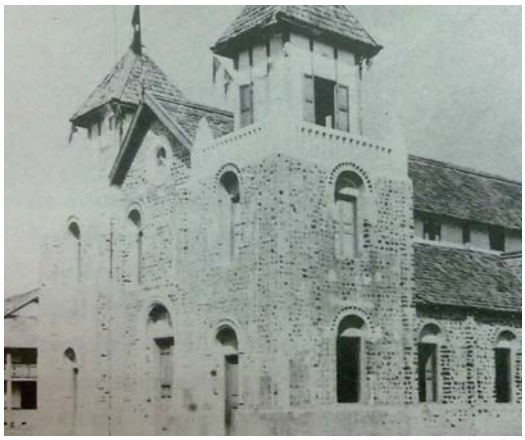
4.37 วัดยอดลำธาร บ้านนาแก้ว ตำบลนาแก้ว อำเภอโพนนาแก้ว จังหวัดสกลนคร

4.38 ด้านข้างของมุขหน้าประดับซุ้มวงโค้งแบบหูกระเช้า

4.39 ตัวอย่างการประดับซุ้มวงโค้งแบบหูกระเช้าในเมืองฮอยอัน ประเทศเวียดนาม

4.40 ภาพถ่ายเก่า มิสซังท่าแร่ ต้นกำเนิดการก่อสร้างแบบอาณานิคมบนแผ่นดินอีสาน
ที่มา : สารานุกรมวัฒนธรรมไทยภาคอีสาน, 4578.

4.41 วัดสิทธิบังคม บ้านไฮ่ ตำบลไร่ อำเภอพรรณานิคม จังหวัดสกลนคร

4.42 จารึกด้านหลังของใต้กรอบหน้าบรรพเหนือชื่อ ระบุว่า “เสร็จเมื่อ พ.ศ. 2494”

1.3 กลุ่มเรียงอวดสันอิฐที่วงโค้งของซุ้ม พบด้วยกัน 2 หลัง หลังแรกคือ ที่วัดยอดลำธาร บ้านนาแก้ว ตำบลนาแก้ว อำเภอโพนนาแก้ว จังหวัดสกลนคร สิมสร้างเมื่อ พ.ศ. 2453 ใช้ช่างญวนในการก่อสร้าง จากบ้านท่าแร่ อำเภอเมือง จังหวัดสกลนคร ซึ่งผนังและเสาก่อด้วยแลง[15] (รูปที่ 4.37) ผังแปลน ฐานรองรับตัวอาคาร ลวดลายประดับในกรอบหน้าบรรพ การซ้อนเทิบของหลังคา เป็นแบบรสนิยมพื้นถิ่นในวัฒนธรรมลาวล้านช้างที่ปรากฏมาก่อนหน้านี้

ประเด็นของกลุ่มนี้อยู่ที่การเรียงอวดสันอิฐที่วงโค้งของซุ้ม และการมีช่องหน้าต่างประตูสี่เหลี่ยมผืนผ้าภายในกรอบของซุ้มโค้ง ได้เริ่มขึ้นที่สิมหลังนี้เป็นแห่งแรก กลับไปที่การเรียงอวดสันอิฐ ของสิมวัดยอดลำธารเฉพาะซุ้มวงโค้งของด้านหน้าทางขึ้นและด้านข้างของมุขหน้า ทำเป็นซุ้มวงโค้งแบบหูกระเช้า ซึ่งส่วนโค้งตรงกลางมีรัศมียาวกว่าส่วนโค้งทางด้านข้างทั้งซ้ายขวาของสิม เทคนิคการก่อสร้างเป็นแบบที่ได้รับจากอาคารของมิสซังที่บ้านท่าแร่เป็นต้นแบบ (รูปที่ 4.38) ด้วยเพราะสร้างขึ้นมาก่อนหน้าตั้งแต่ พ.ศ. 2444 การก่อสร้างดังกล่าวเป็นเทคนิคที่ช่างไม่ได้ฉาบปูนทับในส่วนวงโค้ง โดยปกติการก่อซุ้มวงโค้งจะต้องเรียงสันอิฐเสมอทุกครั้งในการก่อ จึงถือเป็นเรื่องปรกติทางงานช่างของอาคารแบบอาณานิคม

อย่างไรก็ดี ประเด็นที่สำคัญกว่าอีกเรื่องคือ รูปแบบของซุ้มวงโค้งแบบที่กล่าวมาข้างต้นในภาคอีสานไม่เคยปรากฏให้เห็นทั้งก่อนและหลังจากนี้ จึงสรุปได้ว่าเป็นรูปแบบเทคนิควิธีการของช่างญวนนำเข้ามาจากแถบเวียดนามกลาง ซึ่งสำรวจพบรูปแบบดังกล่าวที่เมืองโบราณฮอยอัน ในประเทศเวียดนาม (รูปที่ 4.39) ทั้งนี้มีหลักฐานทางด้านเอกสารสนับสนุนดังกล่าวคือ ก่อนหน้านั้นมีคนเวียดนามเข้ามาอยู่ในจังหวัดสกลนครแล้ว ตั้งแต่ปี พ.ศ. 2411[16] กลุ่มบาทหลวงคริสตังคือกลุ่มที่ 2 เข้ามารวบรวมคนญวนที่เข้ารีตไปอยู่ร่วมกัน ภายหลังจึงสร้างโบสถ์ที่บ้านท่าแร่[17] กลุ่มที่ 3 คือกลุ่มหลังพ.ศ. 2429 ที่อพยพหลังจากการเข้ายึดครองของฝรั่งเศสจนถึง ปีพ.ศ. 2452 ในพื้นที่มณฑลอุดรมีคนญวน 963 คน[18] ซึ่งเมื่อพิจารณาจากหลักฐานการลี้ภัยย่อมมีช่างฝีมือหลบเข้ามาไม่มากก็น้อย ที่มีโอกาสได้แสดงฝีมือในการก่อสร้าง ด้วยโบสถ์มิสซังท่าแร่คือผลงานการันตีต่อความสวยงามในช่วงเวลานั้น ความนิยมเรียกใช้ฝีมือช่างญวนจึงได้เพิ่มขึ้นเป็นลำดับต่อไปจากนี้จนถึงมากสุดในภาคอีสาน (รูปที่ 4.40) ส่วนประเด็นการมีช่องหน้าต่างประตูสี่เหลี่ยมผืนผ้าภายในกรอบของซุ้มโค้ง ของวัดยอดลำธาร ถือเป็นแหล่งต้นแบบการประดับที่เกิดขึ้นครั้งแรกในสิมอีสาน แต่ต้นเค้าได้มาจากโบสถ์คริสตังที่ท่าแร่เช่นเดิม

หลังที่ 2 ของกลุ่มคือที่วัดสิทธิบังคม บ้านไฮ่ ตำบลไร่ อำเภอพรรณานิคม จังหวัดสกลนคร แจ้งกับกรมการศาสนาว่าสิมหลังนี้สร้างขึ้นเมื่อ พ.ศ. 2410[19] (รูปที่ 4.41) แต่จารึกด้านหลังของใต้กรอบหน้าบรรพเหนือขื่อ ระบุว่า “เสร็จเมื่อ พ.ศ. 2494” (รูปที่ 4.42) ข้อมูลดูขัดแย้งกัน แต่ทั้งนี้ในการศึกษาได้ใช้ข้อมูลแวดล้อมข้างเคียงมาทำการเปรียบเทียบ

---

[15] เอกสารจากทางวัด วัดยอดลำธาร บ้านนาแก้ว ตำบลนาแก้ว อำเภอโพนนาแก้ว จังหวัดสกลนคร เมื่อวันที่ 18 ตุลาคม 2554 และจารึกที่กรอบหน้าบรรพด้านหน้า

[16] ผสุดี จันทวิมล, เวียดนามในเมืองไทย, 34.

[17] สุรจิตต์ จันทรสาขา, ญวนอพยพ, (ศิลปวัฒนธรรม 23,7 พฤษภาคม, 2545), 109.

[18] ผสุดี จันทวิมล, เวียดนามในเมืองไทย, 42.

[19] กรมการศาสนา ประวัติวัดทั่วราชอาณาจักร เล่ม 11 (กรุงเทพฯ : การศาสนา, 2535), 525.

4.43 วัดด่านม่วงคำ ตำบลด่านม่วงคำ อำเภอโคกศรีสุพรรณ จังหวัดสกลนคร

4.44 วัดโพธิ์ชัย อำเภอนางัว จังหวัดนครพนม

ได้ข้อสรุปว่า สิมหลังนี้สร้างตรงกับจารึกที่ระบุไว้ที่ด้านล่างใต้กรอบหน้าจั่ว กล่าวคือ หากเชื่อตามหลักฐานที่แจ้งต่อกรมการศาสนา สร้างเมื่อ 2410 นั้น เมื่อเทียบกับเหตุการณ์ทางด้านประเทศเวียดนาม พึ่งเริ่มถูกจากอาณานิคมฝรั่งเศสเข้ายึดครองยังเมืองดานัง เป็นที่แรกในปีดังกล่าว ก่อนที่จะย้ายไปยึดโฮจิมินห์คล้อยหลังให้อีก 1 ปี ดังนั้นจึงเป็นไปไม่ได้ที่รูปแบบของสิมฝีมือช่างญวนจะมาปรากฏก่อนการก่อสร้างของเจ้าอาณานิคม ในอำเภอพรรณานิคมได้

อย่างไรก็ดีหากย้อนดูข้อมูลที่ฝรั่งเศสช่วยรบไล่กบฏไตเซินออกไปจากเวียดนามอีกทั้งได้ออกแบบพระราชวังเว้ให้กับเวียดนามก็ดี ซึ่งการประดับชุ้มวงโค้งและลูกกรงรูปวงรีที่ระเบียงได้ปรากฏขึ้น ก็ไม่ได้หมายความว่าช่างญวนมีโอกาสในการอพยพเข้ามายังพื้นที่ดังกล่าวได้ เพราะการอพยพทางประเทศไทยได้กันพื้นที่สำหรับการอยู่อาศัยของกลุ่มคนเหล่านี้เช่นกัน ตัวอย่างเช่น ให้อยู่ที่ท่าอุเทน ไชยบุรี หนองคาย นครพนม ในปี พ.ศ. 2411[20] ส่วนก่อนหน้านั้นในปี พ.ศ. 2377 กลุ่มลี้ภัยไปอยู่แถบจังหวัดจันทรบุรี และที่สามเสน กรุงเทพฯ[21] ไม่เกี่ยวข้องกับอีสาน ดังนั้นข้อสนับสนุนของการสร้างสิมที่วัดสิทธิบังคม ในปีดังกล่าวที่แจ้งกับกรมการศาสนา สร้างในปี พ.ศ. 2410 จึงตกไป

---

[20] ผสุดี จันทวิมล, เวียดนามในเมืองไทย, 34.

[21] เรื่องเดียวกัน, 34.

จากหลักฐานจารึกสร้างแล้วเสร็จ พ.ศ. 2494 ใต้กรอบจั่วด้านหลังของวัดสิทธิบังคม จึงมีข้อสนับสนุนน่าเชื่อถือมากกว่า ซึ่งสามารถอธิบายได้จากรูปแบบของสิ่งก่อสร้างเป็นหลัก เริ่มจากส่วนล่างผังแปลนยังคงเป็นแบบพื้นถิ่นในวัฒนธรรมอีสานรับจากวัฒนธรรมลาวล้านช้าง แต่ที่น่าสนใจคือประเด็นขนาดของสิมซึ่งถือว่าเล็กเมื่อเทียบกับหลายๆ หลัง ทั้งนี้ไม่เกี่ยวกับความพอเพียงหรือเรื่องปัจจัยเงื่อนไขอย่างไรสุดแล้วแต่เฉพาะหลังนี้ขอยกเว้น กล่าวคือ โดยทั่วไปสิมอีสานแบบพื้นถิ่นที่อยู่ตามอำเภอต่างๆ ไม่ใช้หัวเมืองใหญ่ในอดีตมักสร้างสิมขนาดเล็ก ดังนั้นเมื่อสำรวจสิมในพื้นที่จังหวัดสกลนคร พบสิมแบบพื้นถิ่นเพียงแห่งเดียว คือที่วัดด่านม่วงคำ ตำบลด่านม่วงคำ อำเภอโคกศรีสุพรรณ ซึ่งสร้างขึ้นในปี พ.ศ. 2436[22] (รูปที่ 4.43) ปัจจุบันยังคงรักษาอนุรักษ์สภาพไว้คงเดิมมากที่สุด มีขนาดที่เล็กเช่นเดียวกัน จึงเป็นประเด็นที่ทำให้เชื่อว่าสร้างทับหลังเก่าที่สร้างเมื่อ พ.ศ. 2410 ในพื้นที่เดิมและขนาดเท่าเดิมที่ขอวิสุงคามสีมา ในปี พ.ศ. 2400[23] จากนั้นอีก 10 ปี จึงได้สร้างสิมขึ้นตามภายหลัง และเมื่อเปรียบเทียบดูภูมิประเทศที่ตั้งแล้ว วัดสิทธิบังคมตั้งอยู่ที่อำเภอพรรณานิคม มีระยะทางที่ใกล้กว่าอำเภอโคกศรีสุพรรณ ดังนั้นระยะทางก็เป็นอีกปัจจัยหนึ่งในการใช้สนับสนุนได้อีกชั้นหนึ่ง สำหรับอายุการสืบเนื่องทางงานช่าง

ทางด้านรูปแบบที่ชัดเจนมีหลักฐานข้อสนับสนุนมากที่สุดคือการปล่อยพื้นที่ว่างระหว่างคานใต้จั่วของมุขหน้า ที่เขียนเป็นแผงแรลงตัวทั้งขนาดและสัดส่วน รวมถึงกรอบจั่วด้านบนถัดขึ้นไปเขียนเป็นภาพหน้าขบ แวดล้อมด้วยลายตามอย่างแบบมาตรฐานอุโบสถ พ.ศ. 2483 ทั้งก่อนหน้านั้นรูปแบบการก่อสร้างที่คล้ายกันได้ปรากฏขึ้นที่วัดโพธิ์ชัย อำเภอนางัว จังหวัดนครพนม ที่สิมสร้างเมื่อ พ.ศ. 2487 (รูปที่ 4.44) ส่วนการประดับโชว์เรียงสันอิฐ การมีช่องหน้าต่างประตูสี่เหลี่ยมผืนผ้าภายในกรอบของซุ้มโค้ง และการประดับเส้นคิ้วบัวเหนือกรอบประตูหน้าต่าง ได้รับแบบอย่างจากในสิ่งก่อสร้างแบบอาณานิคมในจังหวัดสกลนคร เป็นต้นแบบ

ส่วนหลังคาแบบผืนเดียวแสดงให้เห็นว่าช่างญวนเป็นผู้ออกแบบและควบคุมการก่อสร้างทั้งหมด ทางวัดมีหน้าที่หาปัจจัยและขออนุญาตดำเนินการก่อสร้างเท่านั้น จึงสรุปได้ว่าสิมวัดสิทธิบังคมสร้างเสร็จในปี พ.ศ. 2494 ไม่ใช่ในปี พ.ศ. 2410 ตามหลักฐานที่ทราบกันดีจากกรมการศาสนา

---

[22] กรมการศาสนา ประวัติวัดทั่วราชอาณาจักร เล่ม 11, 267.

[23] เรื่องเดียวกัน, 525.

4.45 วัดหอไตรเหล่าใหญ่ ตำบลเหล่าใหญ่ อำเภอกุฉินารายณ์ จังหวัดกาฬสินธุ์

4.46 วัดจอมทองธรรมคุณ ตำบลหอคำ อำเภอเมือง จังหวัดบึงกาฬ

4.47 วัดนรวรารามบ้านหนองโอใหญ่ อำเภอหนองสูง จังหวัดมุกดาหาร

4.48 วัดศรีสุมังค์ อำเภอเมือง จังหวัดมุกดาหาร

4.49 วัดศรีบุญเรือง อำเภอเขมราฐ จังหวัดอุบลราชธานี
ที่มา : อภินันท์ สงเคราะห์

4.50 ตัวอย่างสิมขนาด 2 ช่วงเสาไม่นับรวมมุขหน้า ที่ วัดจอมทองธรรมคุณ ตำบลหอคำ อำเภอเมือง จังหวัดบึงกาฬ ที่สร้างตามอัตภาพ ของคนในชุมชน

1.4 กลุ่มประดับหินหลักเป็นยอดของซุ้มวงโค้ง (Keystone) พบด้วยกันทั้งหมด จำนวน 5 หลังเรียงตามอายุดังนี้ วัดหอไตรเหล่าใหญ่ ตำบลเหล่าใหญ่ อำเภอกุฉินารายณ์ จังหวัดกาฬสินธุ์ สร้างเมื่อ พ.ศ. 2453[24] (รูปที่ 4.45) วัดจอมทองธรรมคุณ อำเภอเมือง จังหวัดบึงกาฬ สร้างเมื่อ พ.ศ. 2466[25](รูปที่ 4.46) วัดนรวราราม บ้านหนองโอใหญ่ อำเภอหนองสูง จังหวัดมุกดาหาร สร้างเมื่อปี พ.ศ. 2471[26] (รูปที่ 4.47) วัดศรีสุมังค์ อำเภอเมือง จังหวัดมุกดาหาร สร้างเมื่อ พ.ศ. 2473[27] (รูปที่ 4.48) และหลังสุดท้ายก็คือ สิมที่วัดศรีบุญเรือง อำเภอเขมราฐ จังหวัดอุบลราชธานี สร้างขึ้นเมื่อ พ.ศ. 2478[28] (รูปที่ 4.49)

ผังแปลนเป็นแบบมีมุขหน้าทั้ง 4 หลัง ยกเว้นที่วัดนรวราราม อำเภอหนองสูง จังหวัดมุกดาหาร ที่เมื่อครั้งแรกสร้างเป็นทรงโรงก่อนปรับเปลี่ยนเป็นแบบมีมุขหน้าเพิ่ม ซึ่งจะกล่าวอย่างละเอียดอีกครั้งในแบบที่ 2 (ทรงโรงก่อน พ.ศ. 2483) จุดเด่นเฉพาะของกลุ่มนี้คือการประดับหินหลักเป็นยอดของซุ้มวงโค้ง ในที่นี้จะกล่าวถึงรูปแบบเฉพาะร่วมที่เหมือนกัน แล้วจึงกล่าวถึงรูปแบบเฉพาะเป็นหลังๆ ตามลำดับไป สิมที่มีขนาด 4 ช่วงเสามีวัดเดียวคือ วัดศรีสุมงค์ จังหวัดมุกดาหาร ส่วน 3 ช่วงเสา ได้แก่วัดหอไตรเหล่าใหญ่ จังหวัดกาฬสินธุ์ วัดนรวราราม จังหวัดมุกดาหาร หลังที่ทำแบบ 2 ช่วงเสา เป็นสิมขนาดเล็ก ได้แก่วัดจอมทองธรรมคุณ จังหวัดบึงกาฬ และวัดศรีบุญเรือง จังหวัดอุบลราชธานี ขนาดของช่วงเสาบ่งถึงสภาพแวดล้อมทางด้านปัจจัยในการก่อสร้างได้เป็นอย่างดี วัดที่อยู่ในตัวเมืองก็ย่อมมีขนาดใหญ่อันเป็นเรื่องปกติ ถ้ามีขนาดเล็กมาก แสดงถึงความเป็นอยู่ตามอัตภาพที่พอเพียงเหลือเก็บก็นำไปถวายสร้างวัด ด้วยปัจจัยเงินทอง แรงกาย อันสะท้อนถึงบริบทแห่งความสามัคคีในชุมชน ทั้งนี้ยังคงสืบทอดรับรูปแบบในวัฒนธรรมลาวล้านช้างดั้งเดิมในระบบผังแปลน (รูปที่ 4.50)

ทางด้านส่วนกลางของตัวอาคาร ประเด็นที่น่าสนใจคือ รูปแบบการประดับหินหลักเป็นยอดของซุ้มวงโค้งมีที่มาแตกต่างกัน กล่าวคือ มีการประดับอยู่ 2 แบบ แบบแรกคือการประดับหินหลักเป็นยอดวงโค้งบนเส้นคิ้วบัว (รูปที่ 4.51) และแบบที่ 2 คือแบบประดับบนยอดซุ้มวงโค้ง ที่วัดศรีบุญเรือง อำเภอเขมราฐ จังหวัดอุบลราชธานี (รูปที่ 4.52) ได้ปรับเปลี่ยนซุ้มวงโค้งซ้าย ขวาทางด้านหน้าเป็นซุ้มแบบยอดแหลม แต่ยังคงซึ่งไว้รูปแบบซุ้มวงโค้งตรงกลาง และด้านข้างขอมุขหน้าเป็นรูปแบบดั้งเดิมเมื่อครั้งแรกสร้าง หลังสุดท้ายของแบบที่ 2 คือที่วัดศรีสุมังค์ จังหวัดมุกดาหาร แบบประดับหินหลักเป็นยอดวงโค้งบนเส้นคิ้วบัว คือแบบที่ได้มาจากเวียดนามมากว่า สปป.ลาว (รูปที่ 4.53) ซึ่งกล่าวขยายความได้ดังนี้ สิมที่วัดหอไตรเหล่าใหญ่ จังหวัดกาฬสินธุ์ และที่วัดจอมทองธรรมคุณ จังหวัดหนองคาย เป็นกลุ่มรูปแบบที่กล่าวถึง ซึ่งกลุ่มนี้เป็นช่างญวนที่ได้นำรูปแบบการประดับติดตัวเข้ามา หลักฐานที่สามารถสนับสนุนคือ การไม่นิยมเจาะช่องหน้าต่าง แต่ทำเป็นช่องแสงประดับแทน ทั้งนี้การประดับช่องแสงแบบเป็นซี่ลูกกรง พบการประดับมักอยู่ทางด้าน

---

[24] กรมการศาสนา. ประวัติวัดทั่วราชอาณาจักร เล่มที่ 13 (กรุงเทพฯ : การศาสนา, 2537), 241.

[25] จากจารึกที่เหนือกรอบประตูทางเข้าสิมด้านหน้า วัดจอมทองธรรมคุณ อำเภอเมือง จังหวัดบึงกาฬ

[26] จากจารึกที่กรอบหน้าจั่วมุขหน้า ต่างจาก กรมการศาสนา. ประวัติวัดทั่วราชอาณาจักร เล่มที่ 15 (กรุงเทพฯ : การศาสนา, 2539), 327. ได้กล่าวว่าสร้างขึ้นใน พ.ศ. 2465 ต่างกัน 6 ปี

[27] จากจารึกที่กรอบหน้าจั่วมุขหน้า วัดศรีสุมังค์ อำเภอเมือง จังหวัดมุกดาหาร

[28] จากจารึกที่เหนือกรอบประตูทางเข้าด้านมุขหน้า วัดศรีบุญเรือง อำเภอเขมราฐ จังหวัดอุบลราชธานี

4.51 ตัวอย่างการประดับแบบหินหลักเป็นยอดวงโค้งบนเส้นคิ้วบัว ที่วัดศรีสุมังค์ อำเภอเมือง จังหวัดมุกดาหาร

4.52 ตัวอย่างแบบการประดับบนยอดซุ้มวงโค้ง ที่วัดศรีบุญเรือง อำเภอเขมราฐ จังหวัดอุบลราชธานี
ที่มา : อภินันท์ สงเคราะห์

4.53 แบบประดับหินหลักเป็นยอดวงโค้งบนเส้นคิ้วบัว คือแบบที่ได้มาจากเวียดนาม ตัวอย่างอาคารแบบอาณานิคมที่เมืองฮอยอัน

4.54 การประดับช่องแสงแบบชี่ลูกกรง ตัวอย่างที่วัดจอมทองธรรมคุณ อำเภอเมืองบึงกาฬ มีต้นเค้ามาจากประเทศเวียดนาม

4.55 ลายดอกสี่กลีบที่ระเบียงทางเดินปีกขวาในพระราชวังไดโน๊ย เมืองเว้ ประเทศเวียดนาม ซึ่งการประดับดังกล่าวได้ปรากฏในสิมแบบฝีมือช่างญวน

4.56 การประดับหินหลักเป็นยอดของซุ้มวงโค้งในภาคอีสานที่มีอายุเก่าสุด ในการก่อสร้างเมื่อไม่นับรวมกับประเทศเวียดนาม และ สปป. ลาว ที่ศาลหลังเก่าจังหวัดนรพนม

ล่างเกือบชิดฐานรองรับอาคาร ของช่วงเสาที่ 2 เสมอ ของวัดทั้ง 2 แห่ง ซึ่งรูปแบบดังกล่าวปรากฏที่กำแพงในพระราชวังเมืองเว้มาก่อนหน้านั้น (รูปที่ 4.54)

อนึ่ง การประดับดอกสี่กลีบในสิมฝีมือช่างญวนได้เริ่มเกิดขึ้นที่วัดหอไตรเหล่าใหญ่ จังหวัดกาฬสินธุ์ เป็นแห่งแรก ซึ่งลวดลายดังกล่าวเป็นหลักฐานสนับสนุนในการศึกษาถึงที่มาได้เป็นอย่างดี ด้วยรูปแบบของดอกสี่กลีบปรากฏที่ช่องผนังระเบียงทางเดินในพระราชวังเว้ ในประเทศเวียดนาม แบบเดียวกับลายชี่ลูกกรง 4 เหลี่ยม (รูปที่ 4.55)

ส่วนบน หลังคาแบบผืนเดียวสะท้อนถึงช่างญวนเป็นผู้ออกแบบและควบคุมการก่อสร้าง แต่ที่น่าสนใจคือการประดับซุ้มวงโค้งที่กรอบหน้าจั่ว ซึ่งเสาหลอกตั้งขนาบเป็นที่รองรับซุ้มวงโค้งตรงกึ่งกลางหน้าจั่ว พื้นที่ว่างภายในระหว่างเสาใต้วงโค้งลดระดับพื้นที่ ประดับตัวหน้ากาลส่วนบนเหนือการประดับหินหลักเป็นยอดวงโค้ง ทำเป็นที่ประดิษฐ์สถานพระพุทธรูป ประทับนั่งในปางมารวิชัย ลวดลายพรรพฤษาและภาพบุคคลขนาบด้านข้างของที่ว่างในกรอบหน้าจั่ว การประดับดังที่กล่าวมาเมื่อตรวจสอบกับรูปแบบในการประดับตกแต่งในตัวอาคารสิ่งก่อสร้างแบบอาณานิคมไม่เคยปรากฏ แต่ปรากฏที่กรอบหน้าจั่วของสิมหลายๆ หลัง ซึ่งหลังที่มีอายุเก่ากว่าคือสิมฝีมือช่างญวนที่วัดพุทธสีมา บ้านฝั่งแดง อำเภอพระธาตุพนม สร้างเมื่อ พ.ศ. 2462 อีกทั้งวัดศรีบุญเรือง, วัดศรีชมชื่น, วัดโพธิ์ค้ำ, วัดโพธิ์ศรี และวัดศรีมงคล ในจังหวัดนครพนมทั้งหมดเป็นต้น ซึ่งจะได้กล่าวถึงอย่างละเอียดในแบบที่ 2 ต่อไป

ประเด็นการประดับที่กรอบหน้าจั่วสะท้อนถึงความมีอิสระในการออกแบบสร้างสรรค์ของช่างญวนได้เป็นอย่างดี สอดรับกับหลักฐานทางด้านเอกสารที่กล่าวถึงกลุ่มผู้ลี้ภัยทางการเมืองชาวเวียดนามกลุ่มแรกๆ อาศัยอยู่แถบนครพนม มุกดาหาร และหนองคาย หากมองในเรื่องของฝีมือในการปั้นประดับลวดลายช่างญวนยังไม่คุ้นเคยกับลวดลายกนกของพื้นถิ่นในอีสาน จึงได้แก้ไขพื้นที่ว่างด้วยการประดับซุ้มวงโค้งดังที่กล่าวผ่านมา ซึ่งหากนึกย้อนในการประดับในช่วงแรกที่บริเวณเมืองเชียงคาน มักพบว่าการประดับด้วยลวดลายกนกยังคงปรากฏให้พบที่กรอบหน้าจั่วทั้งหมดในพื้นที่ว่างที่กล่าวถึง ซึ่งช่างญวนมีหน้าที่เป็นเพียงช่างก่อสร้างยังไม่ได้เป็นผู้ออกแบบ หลังจากนั้นการประดับที่กรอบหน้าจั่วเริ่มปรากฏเป็นแท่งสี่เหลี่ยมแบ่งเป็นชั้น เจดีย์แบบจีนที่เรียกว่า “ถะ” ก็มีการประดับที่วัดอุดมมหาวัน อำเภอเมือง จังหวัดหนองคาย เพียงแห่งเดียว ก่อนที่จะมาปรากฏรูปแบบการประดับซุ้มวงโค้งที่กล่าวผ่านกันมา ทั้งนี้ดูได้จากลวดลายแวดล้อมในพื้นที่ว่างของกรอบหน้าจั่ว ช่างญวนพยายามปั้นประดับลวดลายตามแบบอย่างของพื้นถิ่นแต่ก็ได้เท่าที่ปรากฏในแบบรสนิยมของช่างญวน

ส่วนในแบบการประดับที่วัดศรีสุมังค์ จังหวัดมุกดาหาร และวัดศรีบุญเรือง จังหวัดอุบลราชธานี คือแบบที่พบเห็นได้ทั่วไปของการประดับหินหลักเป็นยอดของซุ้มวงโค้ง ตามอาคารแบบอาณานิคม ซึ่งปรากฏมาตั้งแต่ที่เมืองปากเซ และเมืองสะหวันนะเขต สปป.ลาว ที่มีอายุก่อนการสร้างของสิมทั้ง 2 หลัง หากเป็นอาคารที่ปรากฏในพื้นที่เดียวคือ อาคารศาลหลังเก่าจังหวัดนครพนม ที่สร้างขึ้นเมื่อ พ.ศ. 2460 ล้วนสร้างขึ้นมาก่อน ในรูปแบบที่กล่าวมา (รูปที่ 4.56)

กล่าวโดยสรุปของกลุ่มประดับหินหลักบนยอดของซุ้มวงโค้ง เป็นกลุ่มช่างที่มีช่วงอายุที่ห่างจากกันจึงทำให้รูปแบบแตกต่างกันออกไป รวมถึงเงื่อนไขในการสร้างสรรค์ หากเป็นหลังที่มีอิสระในการรังสรรค์ทั้งหมด ผลงานจะสะท้อนออกมาตามบริบทขององค์ประกอบ เช่น หลังคาผืนเดียว ลวดลายของช่องแสง ลวดลายที่กรอบหน้าจั่วเป็นต้น

อนึ่งยังได้พบสิมที่วัดยอดแก้วอีกหลังที่ไม่ระบุปีในการสร้าง ถูกปล่อยทิ้งร้างไว้ริมแม่น้ำโขง จัดอยู่ในกลุ่มรูปแบบมีการประดับหินหลักเป็นยอด ของซุ้มวงโค้งในแบบเดียวกัน

4.57 วัดอุทุมพร บ้านเดื่อ ตำบลบ้านเดื่อ อำเภอเมือง จังหวัดหนองคาย

4.58 วัดศิริวาลุกาลัย บ้านหัวหาด ตำบลบ้านเดื่อ อำเภอเมือง จังหวัดหนองคาย

4.59 วัดศรีประดู่ อำเภอปทุมรัตน์ จังหวัดร้อยเอ็ด

4.60 การประดับรูปวงกลมทำพื้นผิวขุรขระภายในตามแบบศาลหลังเก่าจังหวัดนครพนม ตัวอย่างที่วัดศิริวาลุกาลัย จังหวัดหนองคาย

4.61 การประดับลวดลายแบบเดียวกับกรอบหน้าจั่วของศาลหลังเก่าจังหวัดนครพนมแบบยกชุด เพิ่มรูปครุฑอยู่เหนือวงกลม และกรอบสามเหลี่ยม ที่วัดศิริวาลุกาลัย จังหวัดหนองคาย

4.62 การประดับคันทวยและพนักระเบียงกั้นทางด้านหน้าของวัดอุทุมพร อำเภอเมือง จังหวัดหนองคายเป็นการทำขึ้นในภายหลัง

1.5 กลุ่มประดับคิ้วของหัวเสารับซุ้มวงโค้ง พบ 3 หลังในกลุ่มตัวอย่างคือ ที่จังหวัดหนองคาย 2 หลัง ได้แก่ วัดอุทุมพร สร้างเมื่อ พ.ศ. 2466[29] (รูปที่ 4.57) และวัดศิริวาลุกาลัย สร้างเมื่อ พ.ศ. 2468[30] (รูปที่ 4.58) ตั้งอยู่ในอำเภอเมือง และที่วัดศรีประดู่ อำเภอปทุมรัตน์ จังหวัดร้อยเอ็ด กล่าวกันว่าสร้างใน พ.ศ. 2460[31] (รูปที่ 4.59) เฉพาะ 2 หลังที่จังหวัดหนองคาย มีรูปแบบเฉพาะร่วมกัน ตั้งแต่ผังพื้นแปลนแบบมีมุขหน้า พนักระเบียงรูปวงรีทางตั้ง และการประดับคิ้วของหัวเสารับซุ้มวงโค้ง ทางด้านหน้า 3 ซุ้ม และด้านข้างมุขหน้าอย่างละ 1 ซุ้ม หลังคาแบบผืนเดียว ส่วนที่แตกต่างกันคือการประดับตกแต่งที่กรอบหน้าจั่วและพื้นที่ว่างจากด้านล่างกรอบจั่วไปจนถึงซุ้มวงโค้ง กล่าวคือ ที่วัดศิริวาลุกาลัย มีการประดับรูปวงกลมทำพื้นผิวขุรขระภายใน ตามแบบศาลหลังเก่าจังหวัดนครพนม (รูปที่ 4.60) อีกทั้งประดับลวดลายแบบเดียวกับกรอบหน้าจั่วของศาลหลังเก่าจังหวัดนครพนมแบบยกชุด ปรับเปลี่ยนเฉพาะเพิ่มรูปครุฑอยู่เหนือวงกลม และกรอบสามเหลี่ยม รวมถึงการเพิ่มลวดลายในพื้นที่ด้านล่างสุดของกรอบหน้าจั่ว (รูปที่ 4.61)

ที่กล่าวมาประเด็นการประดับ จึงสรุปได้ว่ารูปแบบในการทำผิวขุรขระได้รับผ่านมาจากศาลหลังเก่าของจังหวัดนครพนม และการที่ได้เพิ่มรูปครุฑเหนือวงกลม เป็นรูปแบบของการประดับที่พบมาก่อนหน้านั้นที่ศาลากลางหลังเก่า ในอำเภอโพนพิสัย ที่สร้างเมื่อ พ.ศ. 2467[32] สอดรับกับอาคารสถานที่ของทางราชการไทยที่นิยมประดับรูปครุฑ เป็นสัญลักษณ์ได้เกิดขึ้นภายหลังจากกรณีพิพาทเสียดินแดนในแถบลุ่มแม่น้ำโขง พ.ศ. 2436 เป็นต้นมา

อนึ่งหลักฐานการสนับสนุนในความเป็นฝีมือช่างญวนคือการทำช่องแสงแบบวงรีรูปไข่ แบบลดระดับตามแบบวัดหอไตรเหล่าเหล่าใหญ่ จังหวัดกาฬสินธุ์เป็นที่แรก และรวมถึงการได้รับความนิยมในการสร้างในอาคารสิมแบบทรงโรงในจังหวัดนครพนม ล้วนทำตามแบบดังกล่าวเช่นเดียวกัน ส่วนประเด็นการประดับคันทวยและพนักระเบียงกั้นทางด้านหน้าของวัดอุทุมพร เป็นการทำขึ้นในภายหลัง (รูปที่ 4.62) ทั้งนี้สังเกตได้จากฐานของสิมอยู่ในระดับเดียวกับพื้นปูนที่ลาดทั่วลานวัด ส่วนที่กล่าวถึงพนักสร้างขึ้นในภายหลังเพราะรูปแบบฝีมือช่างแตกต่างกันโดยสิ้นเชิง มีความเป็นลวดลายกนกของไทยมากกว่าที่ช่างฝีมือช่างญวนจะทำได้

หลังสุดท้ายของกลุ่มประดับคิ้วของหัวเสารับซุ้มวงโค้งที่วัดศรีประดู่ ในอำเภอปทุมรัตน์ จังหวัดร้อยเอ็ด มีประเด็นในเรื่องของอายุการสร้าง กล่าวคือ ทางวัดแจ้งกับกรมการศาสนาว่าสร้างใน พ.ศ. 2460 ส่วนที่จารึกบริเวณใต้กรอบจั่วมุขทางด้านหน้า จารึกไว้ว่าปฏิสังขรณ์ พุทธศักราช 2473 เป็นข้อสงสัยในงานก่อสร้างที่สัมพันธ์กับรูปแบบ ซึ่งจากการศึกษา ได้ตั้งข้อสังเกตช่วงอายุ พ.ศ. 2460 ไม่น่าจะเป็นสิมรูปแบบที่ปรากฏในปัจจุบัน

ดังนั้นข้อสงสัยดังกล่าวจึงเป็นประเด็นศึกษาที่มาของรูปแบบ สร้างใน พ.ศ. 2460 หรือ พ.ศ. 2473 ทั้งนี้ได้แบ่งเป็นส่วนประกอบต่างๆ ที่สำคัญๆ เป็นประเด็นไป เริ่มตั้งแต่ผังพื้นแปลน แบบ 3 ช่วงเสา ไม่รวมมุขหน้า เป็นแบบแผนที่พบโดยทั่วไปในอีสาน ส่วนฐานรองรับแบบลูกแก้วอกไก่ตามแบบนิยมพื้นถิ่น บันไดทางด้านหน้าผายออก โดยภาพรวมสิมฝีมือช่างญวนมักนิยมทำราวบันไดผายออกด้านหน้าเสมอ แต่พนักบันไดนิยมเจาะช่องวงรีรูปไข่ หรือไม่ก็เป็นซี่ลูกกรงสี่เหลี่ยม มากกว่าก่อทึบตัน ซึ่งยกเว้นวัดหอไตรเหล่าใหญ่

---

[29] กรมการศาสนา. ประวัติวัดทั่วราชอาณาจักร เล่มที่ 10 (กรุงเทพฯ : การศาสนา, 2534), 971.

[30] เรื่องเดียวกัน, 890.

[31] กรมการศาสนา. ประวัติวัดทั่วราชอาณาจักร เล่มที่ 13, 571.

[32] จารึกตรงกลางเหนือซุ้มวงโค้งของมุขด้านหน้า ศาลากลางอำเภอโพนพิสัย จังหวัดหนองคาย

4.63 การประดับราวบันไดได้ว่าการก่อแบบทึบ ไม่ใช่เป็นแบบนิยมฝีมือช่างญวน ที่ วัดศรีประดู่ อำเภอปทุมรัตน์ จังหวัดร้อยเอ็ด

4.64 การประดับช่องหน้าต่างทางด้านข้าง ที่วัด
ศรีประดู่ อำเภอปทุมรัตน์ จังหวัดร้อยเอ็ด

4.65 ตัวอย่างการประดับช่องแสงแบบชี่ลูกกรง ที่วัดจอมทองธรรคุณ อำเภอเมือง จังหวัดบึงกาฬ รสนิยมของช่างญวน ที่มักประดับในสิม

4.66 ตัวอย่างการประดับช่องชี่ลูกกรง ที่วัดพุทธสีมา บ้านกุดฉิม อำเภอธาตุพนม จังหวัดนครพนม

4.67 “ป่องเอี้ยม” ในภาษาอีสาน คือช่องหน้าต่าง ในภาษาภาคกลาง ตัวอย่างที่วัดสระบัวแก้ว อำเภอหนองสองห้อง จังหวัดขอนแก่น

4.68 ตัวอย่างการลดชั้นระดับ ในซุ้มวงโค้ง ตัวอย่างทีวัดไชยศรี บ้านสาวะถี อำเภอเมือง จังหวัดขอนแก่น

ที่มีการก่อราวบันไดเพิ่มเติมขึ้นในภายหลัง[33] ดังนั้นจึงสรุปประเด็นเรื่องการประดับราวบันไดได้ว่าการก่อแบบทึบไม่ใช่เป็นแบบนิยมฝีมือช่างญวน (รูปที่ 4.63) เพราะรูปแบบดังกล่าวมักจะปรากฏในช่วงหลัง จาก พ.ศ. 2460 เป็นต้นไป จึงได้พบการก่อทึบ ซึ่งอาจได้รูปแบบจากวัดทุ่งศรีเมือง ในจังหวัดอุบลราชธานี เป็นต้นแบบ อนึ่งตั้งแต่ช่วงปี พ.ศ. 2460 ย้อนขึ้นไปสิมฝีมือช่างญวนมักพบว่า ไม่นิยมทำราวบันไดทางขึ้นด้านหน้า ตัวอย่างเช่นที่วัดยอดลำธาร จังหวัดสกลนคร และที่วัดอุดมมหาวัน จังหวัดหนองคาย เป็นต้น

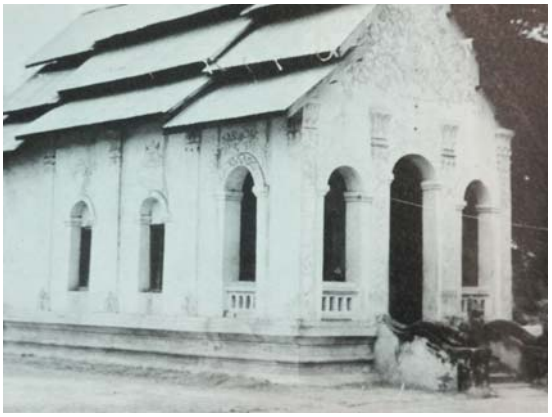
ส่วนกลางของมุขหน้าโดยปกติการก่อฐานสูงมีบันไดทางขึ้น ภายในซุ้มวงโค้งด้านล่างของช่องซุ้มด้านข้างซ้าย-ขวา และด้านข้างของมุขหน้าทั้ง 2 ข้างเช่นกัน มักทำเป็นพนักระเบียงทุกหลังในสิมฝีมือช่างญวน ประเด็นที่วัดศรีประดู่ จังหวัดร้อยเอ็ด อาจกล่าวได้ว่าดัดแปลงมาจากรูปแบบสิมพื้นถิ่นหลังเก่า ที่ถูกปรับเปลี่ยนสร้างตามแบบช่างญวนได้ดัดแปลง หรือซ่อมแซม เพราะส่วนพื้นที่ด้านในของซุ้มวงโค้งของมุขหน้าปรากฏเสา 4 ต้น ในตำแหน่งของซุ้มวงโค้งพอดี ทั้งนี้จากหลักฐานเป็นไปได้ว่าช่างญวได้ปรับปรุงใหม่ให้เป็นแบบรสนิยมของช่างญวนเอง อนึ่งการเว้นพื้นที่ว่างระหว่างซุ้มวงโค้ง ที่วัดอุดมมหาวัน วัดยอดแก้ว จังหวัดหนองคาย อยู่ในข่ายเป็นข้อยกเว้น เพราะมีฐานรองรับแบบฐานเตี้ย หลักฐานการก่อประดับในส่วนของราวบันไดจึงเป็นสิ่งที่บ่งถึงอายุการก่อสร้างในปี พ.ศ. 2473 มากกว่า พ.ศ. 2460

ลวดลายในการประดับโดยรอบสิมในส่วนกลางทั้งหมดของสิมฝีมือช่างญวน หากเทียบปริมาณของตัวลวดลายปูนปั้นประดับกับสิมฝีมือช่างญวนทุกหลังที่สร้างตั้งแต่ พ.ศ. 2460 ย้อนขึ้นไป ไม่ปรากฏว่าสิมหลังใดมีการประดับลวดลายมากเท่ากับวัดศรีประดู่ ซึ่งการประดับลวดลายเต็มพื้นที่โดยรอบของสิมญวนมักจะปรากฏในส่วนที่หลังจาก พ.ศ. 2473 เป็นต้นไป เช่น วัดโคธาราม จังหวัดอุดรธานี วัดโกศลมัชฌิมาวาส จังหวัดนครพนม เป็นต้น ล้วนสร้างขึ้นหลังจากการก่อสร้างวัดศรีประดู่แล้วเสร็จทั้งสิ้น

หลักฐานการประดับช่องแสงและช่องหน้าต่าง เหมือนกันในทุกช่วงเสาของผนังด้านข้างทั้งหมดไม่นับรวมมุขหน้า (รูปที่ 4.64) รายละเอียดในการประดับด้านล่างจากส่วนฐานรองรับอาคารมีการลดพื้นผังของระหว่างช่วงเสา แล้วจึงเจาะเป็นช่องลูกกรงรูปไข่วงรีทางด้านตั้ง โดยกำหนดความกว้างเท่ากับขอบหน้าต่าง ซึ่งแท้จริงแล้วการประดับช่องแสงดังกล่าวเป็นแบบที่นิยมของฝีมือช่างญวนในการประดับที่พบเกือบทุกหลังในภาคอีสาน โดยเฉพาะในกลุ่มแถบจังหวัดนครพนม มุกดาหาร และหนองคาย (รูปที่ 4.65, 4.66) ซึ่งมักจะประดับในช่วงเสาแรกที่ต่อมาจากมุขหน้าเสมอ และที่สำคัญไม่มีในแบบแผนของช่องแสงและช่องหน้าเคยปรากฏในงานก่อสร้างของฝีมือช่างญวนมาก่อน จึงสรุปได้ว่าช่องแสงด้านล่างได้ทำขึ้นในภายหลัง โดยช่องหน้าต่างของเก่ามีขนาดเล็กจึงเกิดการแก้ปัญหาในการลดพื้นเป็นขั้นๆ ลงไปในกรอบซุ้มวงโค้งของช่องหน้าต่าง ซึ่งปกติอีสานเรียกป่องเอี้ยม (รูปที่ 4.67) ทั้งนี้การลดชั้นพื้นที่ของกรอบซุ้มวงโค้งปรากฏมาก่อนหน้านั้นที่วัดไชยศรี จังหวัดขอนแก่น (รูปที่ 4.68) ด้วยระยะทางเป็นปัจจัยเงื่อนไขของระยะทางที่ห่างไกลกันจึงไม่น่ามีส่วนเชื่อมโยงกัน ถึงแม้จะสร้างในปีเดียวกัน คือ พ.ศ. 2460 แต่เชื่อได้ว่าไม่มีส่วนรับส่งกันอย่างแน่นอน อนึ่งได้พบแบบอย่างเดียวกันในการประดับ ที่ธาตุเหลี่ยม 5 ชั้น ติดกับพระธาตุกู่พระโกนา อำเภอสุวรรณภูมิ จังหวัดร้อยเอ็ด ซึ่งตั้งไม่ห่างจากอำเภอปทุมรัตน์ จึงย่อมมีส่วนเกี่ยวข้องกันในการสืบทอดรูปแบบไม่ทางใดทางหนึ่งก็เป็นได้

---

[33] จากประวัติวัดหอไตรเหล่าใหญ่ ประวัติโบราณสถาน http://www.gis.finearts.go.th/fad50/fad/display_data.asp?id=0003349# (ออนไลน์) 17 กุมภาพันธ์ 2555.

4.69 ตัวอย่างการประดับลดพื้นในรุ่นหลัง จากภาพถ่ายเก่า ที่วัดโพธิ์กลางดงช้าง อำเภอปทุมรัตต์ จังหวัดร้อยเอ็ด
ที่มา : วิโรฒ ศรีสุโร. สิมอีสาน, 312.

4.70 ตัวอย่างรุ่นหลังการลดพื้นระดับภายใน
หรือ
ประดับรูปสี่เหลี่ยมพื้นผ้า ภายในซุ้มวงโค้ง ที่วัดโพธิ์ชัยวัฒนาราม อำเภอพนมไพร

4.71 หลังคาที่วัดศรีประดู่ มีการซ้อนชั้นของหลังคา และตับซ้อนกัน

4.72 หลังคาสิม ที่วัดพุทธสีมา บ้านกุดฉิม อำเภอธาตุพนม จังหวัดนครพนม

4.73 หลังคาสิมที่วัดพัทธสีมามังคลาราม จังหวัดร้อยเอ็ด

4.74 การลดระดับชั้นตามตำแหน่งตับที่ซ้อนกันขึ้นไปของหลังคา ซึ่งไม่ใช่รสนิยมของช่างญวน ที่วัดเจริญราษฎร์ อำเภอพนมไพร จังหวัดร้อยเอ็ด

ทั้งนี้เมื่อตรวจสอบสิมทุกหลังที่ปรากฏการลดพื้นเป็นขั้น ในกรอบซุ้มวงโค้งที่กล่าวมาที่วัดศรีประดู่เป็นวัดในพื้นที่จังหวัดร้อยเอ็ดที่เริ่มมีการตกแต่งแบบซุ้มวงโค้งของช่องหน้าต่าง ซึ่งไม่มีหลังไหนในจังหวัดร้อยเอ็ดที่มีอายุเก่ากว่า ทั้งนี้ทั้งนั้นกลับมีการสร้างตามแบบอย่าง ซึ่งอยู่ในละแวกเมืองใกล้ๆ กัน อาทิเช่นที่ วัดโพธิ์กลางดงช้าง และวัดโพธิ์ชัยวัฒนา จังหวัดร้อยเอ็ด เป็นต้น (รูปที่ 4.69, 4.70) แสดงให้เห็นถึงพัฒนาการทางงานช่าง ที่ส่งผ่านกันในพื้นที่ละแวกใกล้เคียงกันได้เป็นอย่างดี

ส่วนสนับสนุนสุดท้ายคือเรื่องการทำโครงสร้างหลังคา เป็นที่ทราบกันดีแล้วว่าหากการมุงหลังคาแบบผืนเดียว เป็นแบบฝีมือช่างญวนได้สิทธิในการออกแบบและก่อสร้าง ส่วนที่เป็นการผสมระหว่างพื้นถิ่นกับช่างญวนก็มักได้พบการประดับแบบมีเทิบซ้อนชั้นในทุกครั้งไปเสมอ ซึ่งตรงจุดนี้ในส่วนของโครงสร้างหลังคาที่วัดศรีประดู่ มีการซ้อนชั้นของหลังคาและตับซ้อนกัน ถือว่าเป็นแบบที่ได้มีการก่อสร้างมาก่อนหน้านั้นแล้ว (รูปที่ 4.71) ที่หลังคาสิมวัดพุทธสีมา จังหวัดนครพนม สร้างในปี พ.ศ. 2469[34] (รูปที่ 4.72) ส่วนในพื้นที่คือสิมที่วัดพัทธสีมา สร้างในปี พ.ศ. 2471[35] (รูปที่ 4.73) รวมถึงที่วัดโพธิ์กลางดงช้างในจังหวัดร้อยเอ็ดได้สร้างตามหลังขึ้นในปี พ.ศ. 2498[36] ที่มีการก่อสร้างตามแบบเดียวกันทั้งหมดตามที่ได้กล่าวมาของสิมทุกหลัง กล่าวคือในบริเวณของกรอบหน้าจั่ว มีการลดระดับชั้นตามตำแหน่งตับที่ซ้อนกันขึ้นไปของหลังคา ซึ่งไม่ใช่รสนิยมของช่างญวน (รูปที่ 4.74)

จากเหตุและผลในกรณีศึกษารูปแบบในส่วนต่างๆ ของสิมวัดศรีประดู่ ทำให้เชื่อว่าสร้างใน พ.ศ. 2473 มากกว่า พ.ศ. 2460 ทั้งนี้เมื่อตรวจสอบกับเอกสารทางวิชาการพบว่า ตั้งแต่ช่วง พ.ศ. 2460 ย้อนขึ้นไปจนถึง พ.ศ. 2436 ยังคงเป็นช่วงในการควบคุมดูแลผู้อพยพชาวเวียดนามให้จำกัดอยู่เฉพาะที่ จังหวัดนครพนม มุกดาหาร สกลนคร หนองคาย ท่าอุเทนและเมืองไชยบุรีเท่านั้น จึงเป็นไปได้น้อยมากที่ช่างญวนจะมีโอกาสในการเดินทางอพยพได้อย่างอิสระจึงสอดรับสนับสนุนถึงปีที่สร้างได้เป็นอย่างดี อย่างไรก็ดีทางการรัฐบาลไทยมีการแผนการอพยพชาวเวียดนามให้ไปอยู่ที่จังหวัดนครราชสีมา แต่เมื่อออกเดินทางกลุ่มผู้อพยพหลงทางจึงขอทางราชการไทยตั้งหลักแหล่งที่จังหวัดขอนแก่น ในปีพ.ศ. 2453[37] ซึ่งการเข้าสู่พื้นที่จังหวัดร้อยเอ็ดจึงไม่ใช่เรื่องง่ายในช่วงระยะเวลาดังกล่าว

---

[34] ดูรายละเอียดในกลุ่ม 2.4 ทรงโรงแบบพิเศษ

[35] เรื่องเดียวกัน.

[36] ดูรายละเอียดในแบบที่ 7 ของกลุ่มแบบมีมุขหน้า ภายหลังจาก พ.ศ. 2483

[37] ผสุดี จันทวิมล, เวียดนามในประเทศไทย, 312.

4.75 วัดอันตรมัคคาราม บ้านเซเป็ด ตำบลเซเป็ด

4.76 การประดับสัตว์สี่เท้าแบบเดียวกันทั้ง 2 ข้างของบันไดทางขึ้นบ่งถึงการออกแบบและการก่อสร้างจากฝีมือช่างญวน

4.77 ส่วนที่จัดอยู่ในกลุ่มพิเศษคือการก่อผนังทึบในซุ้มวงโค้งซ้ายขวาทางด้านหน้ามุขทางขึ้นวัดอันตรมัคคาราม จังหวัดอุบลราชธานี

4.78 ตัวอย่างสิมแบบทรงโรง เช่น ที่วัดดอนยานาง จังหวัดกาฬสินธุ์ ที่มีการก่อผนังทึบในซุ้มวงโค้งทางด้านหน้า

4.79 วัดปัจฉิมมณี จังหวัดอุบลราชธานี สิมที่สร้างในแบบลักษณะเฉพาะร่วม กับวัดอันตร
มัคคาราม ในจังหวัดเดียวกัน

4.80 ซุ้มวงโค้งตรงกลางทางเข้าเป็นแบบที่ปรากฏมาก่อนหน้านั้นแล้วโดยเฉพาะในจังหวัดนครพนม ที่สิมวัดพุทธสีมากุดฉิม อำเภอธาตุพนม

1.6 กลุ่มรูปแบบพิเศษ ที่มีผังแปลนในแบบที่มีมุขหน้าพบทั้งหมด 11 หลัง จากขอบเขตในช่วงเกณฑ์อายุไม่เกิน พ.ศ. 2483 ซึ่งเรียงลำดับตามอายุดังต่อไปนี้ 1. วัดอันตรมัคคาราม จังหวัดอุบลราชธานี 2. วัดโพธิ์ชัยศรี จังหวัดขอนแก่น 3. วัดพุทธสีมา จังหวัดนครพนม 4. วัดใต้วิไลธรรม จังหวัดร้อยเอ็ด 5. วัดหนองยางใต้ จังหวัดกาฬสินธุ์ 6. วัดศรีสว่างมงคล จังหวัดอุดรธานี 7. วัดราชประดิษฐ์ จังหวัดอุบลราชธานี 8. วัดบ้านแขม จังหวัดอุบลราชธานี 9. วัดโพธิ์ไทร จังหวัดนครพนม ส่วนอีก 2 หลัง คือการใช้ช่างพื้นถิ่นในการก่อสร้างตามแบบฝีมือช่างญวน ซึ่งได้แก่ วัดกลางโกสุม จังหวัดมหาสารคาม และ วัดโนนสว่าง จังหวัดอุดรธานี ล้วนมีรายละเอียด ประเด็นที่สำคัญในการศึกษาดังกล่าว ซึ่งมีลำดับดังนี้

1. แบบซุ้มวงโค้งซ้าย-ขวา ทางมุขหน้าก่อแบบผนังทึบ ตัวอย่างคือที่วัดอันตรมัคคาราม บ้านเซเป็ด ตำบลเซเป็ด อำเภอตระการพืชผล จังหวัดอุบลราชธานี มีอายุเก่าสุดในกลุ่มรูปแบบพิเศษ คือสร้างเมื่อ พ.ศ. 2456[38] (รูปที่ 4.75) แต่ทั้งนี้ได้ขัดแย้งกับงานศึกษาของหน่วยอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมศิลปกรรมท้องถิ่น จังหวัดอุบลราชธานี ที่กล่าวถึงว่าสร้างในปี พ.ศ. 2473[39] ซึ่งมีรายละเอียด ผังแปลนเป็นแบบมีมุขหน้า แบ่งเป็น 3 ช่วงเสาไม่รวมมุขหน้า ฐานรองรับอาคารเป็นฐานบัวลูกแก้วไก่ ตามแบบนิยมในพื้นถิ่นอีสาน บันไดแบบผายออกทางด้านหน้า ราวบันไดเจาะเป็นรูปวงรีทางตั้ง ส่วนด้านบนประดับมังกร หัวเสาของราวบันไดประดับปูนปั้นรูปสัตว์สี่เท้าคล้ายสิงห์โต ถัดลงไปบริเวณหน้าเสามีการประดับสัตว์สี่เท้าแบบเดียวกันทั้ง 2 ข้าง เฉพาะส่วนของบันไดทางขึ้นบ่งถึงการออกแบบและการก่อสร้างจากฝีมือช่างญวน ที่ได้รับรูปแบบจากพระราชวังเว้เป็นแหล่งต้นแบบ (รูปที่ 4.76)

ส่วนที่จัดอยู่ในกลุ่มพิเศษคือการก่อผนังทึบในซุ้มวงโค้งซ้ายขวาทางด้านหน้ามุขทางขึ้น ซึ่งไม่เคยปรากฏมาก่อนหน้านั้นในแบบก่อสร้างที่มีมุขหน้า (รูปที่ 4.77) อีกทั้งภายในพื้นที่ว่างของซุ้มวงโค้ง ได้ประดับปูนปั้นเป็นแจกันดอกไม้ ซึ่งเป็นสัญลักษณ์มงคลในวัฒนธรรมจีน ที่เวียดนามได้รับผ่านอีกครั้งตั้งแต่ในอดีต ทั้งการก่อผนังทึบภายในซุ้มที่กล่าวมานี้ มักพบเฉพาะในกลุ่มที่เป็นแบบทรงโรง เช่น ที่วัดดอนยานาง จังหวัดกาฬสินธุ์ ซึ่งสร้างในปี พ.ศ. 2469 เป็นต้น (รูปที่ 4.78) ก่อนที่จะก่อเพิ่มในส่วนมุขหน้าที่ยื่นออกมา ดังนั้นการก่อผนังทึบที่ด้านข้างของซุ้มวงโค้งดังกล่าว จึงถือได้ว่าเป็นสิมหลังแรกในกลุ่มมีมุขหน้าในอีสาน ซึ่งหลังจากนั้นในพื้นที่ใกล้เคียงได้ทำตามแบบอย่างดังกล่าว ได้แก่ที่วัดบ้านโนนจาน และวัดปัจฉิมมณี จังหวัดอุบลราชธานี เป็นต้น (รูปที่ 4.79) ซึ่งจะกล่าวถึงในกลุ่มมีมุขหน้าไม่ระบุอายุ และกลุ่มมีมุขหน้าตั้งแต่หลัง พ.ศ. 2483 ต่อไป

---

[38] ข้อมูลจากเอกสารสำรวจประวัติวัดที่รายงานต่อกรมการศาสนา ของวัดบ้านเซเป็ด ลงวันที่ในเอกสารเมื่อวันที่ 25 มิถุนายน 2551 จากพระอธิการไสว ปิยธัมโม เจ้าอาวาสวัดอันตรมัคคารามบ้านเซเป็ด ตำบลเซเป็ด อำเภอตระการพืชผล จังหวัดอุบลราชธานี ผู้ให้ข้อมูล

[39] ปิยะฉัตร ปีตะวรรณ. การสำรวจอิทธิพลศิลปะญวนและศิลปะลาวในเขตจังหวัดอุบลราชธานี หน่วยอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมศิลปกรรมท้องถิ่น จังหวัดอุบลราชธานี (อุบลราชธานี : ยงสวัสดิ์ออฟเซต, 2541), 30.

4.81 การประดับลวดลายปูนปั้นเป็นรูปหงส์ ที่วัดปัจฉิมมณี อำเภอตระการพืชผล จังหวัดอุบลราชธานี

4.82 การประดับซุ้มวงโค้งด้านข้างมุขหน้า ที่แปลกกว่าวัดอื่นๆ ของวัดอันตรมัคคาราม อำเภอตระการพืชผล จังหวัดอุบลราชธานี

4.83 ส่วนบนของซุ้มเป็นการลดระดับแบบคิ้วบัว ซึ่งปรากฏมาก่อนหน้านั้นแล้วในเขตจังหวัดสกลนคร มุกดาหาร และนครพนม

4.84 รายละเอียดส่วนกลางทางด้านหน้า ทางขึ้นในซุ้มมวงโค้งประดับด้วยแจกันใส่ดอกไม้ ที่วัดอันตรมัคคาราม จังหวัดอุบลราชธานี

4.85 การประดับคันทวยรูปนาค แบบหล่อซีเมนต์แบบอย่างจากภาคกลาง ที่วัดอันตรมัคคาราม จังหวัดอุบลราชธานี

4.86 แสดงส่วนด้านข้าง และส่วนบนของหลังคาแบบผืนเดียว รูปแบบรสนิยมของช่างญวน ที่วัดอันตรมัคคาราม จังหวัดอุบลราชธานี

เป็นแบบประเพณีนิยมที่พบได้โดยทั่วไปในวัด และพระราชวัง รวมถึงสุสาน ในประเทศเวียดนาม (รูปที่ 4.81)

ซุ้มวงโค้งด้านข้างมุขหน้า เป็นเทคนิคเชิงช่างแปลกกว่าทุกที่ กล่าวคือ ช่างได้เจาะเป็นซุ้มวงโค้ง แล้วขอบประดับฐานคิ้วบัวเป็นส่วนรับวงโค้งที่ปั้นพอกเสริมจากส่วนที่เจาะของซุ้มวงโค้ง เสมือนใช้ซุ้มวงโค้งเป็นเสาภายในตัว (รูปที่ 4.82) ส่วนบนของซุ้มเป็นการลดระดับแบบคิ้วบัว ซึ่งปรากฏมาก่อนหน้านั้นแล้วในเขตจังหวัดสกลนคร มุกดาหาร และนครพนม เป็นต้น (รูปที่ 4.83)

ส่วนกลางบริเวณช่วงเสาทางด้านข้างเจาะช่องหน้าต่างซึ่งต่างจากที่อื่น กล่าวคือ ช่างเจาะเป็นช่องหน้าต่างสี่เหลี่ยม ไม่มีการลดระดับหรือเสริมเติมด้วยคิ้วบัวตามที่ปรากฏมาก่อนหน้าในอีสาน ช่างเว้นพื้นที่ประมาณ 5 เซนติเมตร แล้วทำเป็นรูปครึ่งวงกลมแบบร่องลึกทั่วครึ่งวงกลม และปั้นประดับนกเกาะตามใบไม้ของดอกไม้มงคล (รูปที่ 4.84) ส่วนคันทวยค้ำยันเป็นสิ่งต่อเติมเข้ามาในภายหลังซึ่งน่าจะเป็นช่วงหลัง พ.ศ. 2483 เป็นต้นมา ที่นิยมทำคันทวยโดยใช้ปูนซีเมนต์หล่อแล้วตกแต่งด้วยสีตามต้องการ (รูปที่ 4.85)

ส่วนบนหลังคาผืนเดียวคือ แบบนิยมของช่างญวน (รูปที่ 4.86) ทางด้านเครื่องบนปรับเปลี่ยนเป็นแบบจากภาคกลาง คือ มีการทำนาคสะดุ้ง ใบระกา หางหงส์ ประดับกระจก เป็นต้น ซึ่งคงบูรณะคราวเดียวกันกับคันทวยรูปนาคดังที่กล่าวมา (รูปที่ 4.87) ประเด็นที่น่าสนใจอีกครั้งคือการปั้นประดับที่กรอบหน้าจั่วของสิมหลังที่กล่าวถึงนี้ เป็นรูปหัวมังกรที่แสดงเฉพาะส่วนหน้า การประดับหัวมังกรเวียดนามเรียกว่า “รอง” (Rong) พบเห็นได้เฉพาะในกลุ่มพระราชวัง และศาสนสถาน สุสาน ในประเทศเวียดนาม (รูปที่ 4.88, 4.89)

ดังนั้นการปรากฏรูปแบบดังกล่าวช่างเวียดนามต้องการสื่อถึงสัตว์ที่เป็นมงคลในการดูแลรักษาสถานที่ศักดิ์สิทธิ์ ในความเชื่อของตนโดยการถ่ายทอดความเชื่อดังกล่าวให้กับศาสนสถานที่มีความสำคัญในพระพุทธศาสนาของสิมหลังดังกล่าวเช่นเดียวกับแนวคิดในเรื่องคติของช่างที่ได้รับสืบทอดมา อนึ่งมังกรที่พบในอีสานเป็นมังกร เชดเม่อ (Ch'ih Muh) คือมังกรที่มีโหนบนหัว ประเภทบินได้[40] (รูปที่ 4.90) กรอบจั่วด้านหลังประดับด้วยลวดลายพรรณพฤษา แบบฝีมือช่างญวน (รูปที่ 4.91)

จากหลักฐานที่กล่าวมาสรุปได้ว่าช่างญวนที่ก่อสร้างวัดอันตรมัคคาราม บ้านเซเป็ด ตำบลเซเป็ด อำเภอตระการพืชผล จังหวัดอุบลราชธานี มีอิสระในการแสดงออกได้อย่างเต็มที่ สะท้อนถึงการก่อสร้างเป็นแบบสมัยใหม่ในยุคนั้น ที่ทางผู้ว่าจ้างคือทางวัดยอมรับที่จะให้ช่างรังสรรค์ได้อย่างสุดฝีมือ ถึงแม้ในภายหลังจะมีการปรับเปลี่ยนส่วนประดับบางตำแหน่ง ซึ่งไม่ได้ทำให้รสนิยมของรูปแบบทางเชิงช่างของฝีมือช่างญวนได้หดหายไปไม่ (รูปที่ 4.92)

ประเด็นอายุที่ขัดแย้งกันของวัดเมื่อตรวจสอบจากรูปแบบ สามารถระบุได้ว่าวัดหลังดังกล่าวสร้างขึ้นใน พ.ศ. 2473 มีข้อสนับสนุนมากกว่าในการสร้างตั้งแต่ พ.ศ. 2456 ทั้งนี้สามารถอธิบายได้จาก การก่อผนังทึบที่ซุ้มวงโค้ง ปรากฏมาก่อนหน้านั้นแล้วแต่เป็นในกลุ่มทรงโรง ซึ่งกลุ่มทรงโทรงมีอายุน้อยกว่าปี พ.ศ. 2456 ทุกหลัง ทางด้านลวดลายการประดับตกแต่ง ตั้งแต่สิมหลังที่ปรากฏในยุคแรกจนถึงหลังที่เก่าสุด โดยเฉพาะกลุ่มจังหวัดสกลนครและนครพนม ไม่ปรากฏสิมที่ประดับตกแต่งลวดลายแบบอย่างที่วัดอันตรมัคคาราม ดังนั้นลวดลายการประดับน่าจะเข้ามาในช่วงที่มีการอพยพในช่วงที่ฝรั่งเศสกลับเข้ามา

---

[40] ดูรายละเอียดเพิ่มเติมได้ที่ ชวลิต อธิปัตยกุล มังกรประดับ ฝีมือช่างญวนในสิมอีสาน วัดมงคลนิมิตร อุดรธานี (เมืองโบราณ, 17, 2, 2554), 30-33.

4.87 นาคสะดุ้ง ใบระกา หางหงส์ ส่วนประกอบของเครื่องบนในแบบฉบับทางภาคกลาง ที่วัดอันตรมัคคาราม จังหวัดอุบลราชธานี

4.88 การประดับหัวมังกรเวียดนามเรียกว่า“รอง” (Rong) ที่กรอบจั่วด้านหน้าของ วัดอันตรมัคคาราม จังหวัดอุบลราชธานี

4.89 ตัวอย่าง รอง ที่กรอบจั่ว อาคารในพระราชวังเมืองเว้ ในประเทศเวียดนาม

4.90 มังกร เชด เม่อ (Ch'ih Muh) คือมังกรที่มีโหนบนหัว ประเภทบินได้พบได้ทั่วไปในงานประดับของฝีมือช่างญวน ในภาคอีสาน ตัวอย่างต้นแบบที่พระราชวังเมืองเว้

4.91 กรอบจั่วด้านหลังประดับด้วยลวดลายพรรณพฤษา ในแบบฝีมือช่างญวน ที่วัดอันตรมัคคาราม จังหวัดอุบลราชธานี

4.92 การสร้างสรรค์งานปูนปั้น โดยฝีมือช่างญวนได้สะท้อนออกมาถึงบริบทอิสระของการรังสรรค์ได้เป็นอย่างดีที่วัดอันตรมัคคาราม จังหวัดอุบลราชธานี

ยึดเวียดนามอีกครั้งในปี พ.ศ. 2463 ซึ่งครั้งนี้มีการอพยพมาอาศัยในจังหวัดอุบลราชธานีเป็นครั้งแรก[41] ทั้งนี้ยังสอดรับกับหลักฐานในช่วงแรก คนเวียดนามยังถูกจำกัดพื้นที่ในการอยู่อาศัย โดยจัดให้อยู่เฉพาะที่เท่านั้น เช่น จังหวัดหนองคาย สกลนคร มุกดาหาร และนครพนม เป็นต้น และการประดับลวดลายได้รับความนิยมมากขึ้นเป็นลำดับนับจากนี้เป็นต้นไปในสิมอีสาน รวมถึงหอแจก (หอแจก ตรงกับคำเรียกภาษาทางภาคกลาง คือ ศาลาการเปรียญ) ส่วนประเด็นหลักฐานการก่อสร้างที่แจ้งไปยังกรมการศาสนาลงวันที่ 25 มิถุนายน 2551 อาจเกิดการคลาดเคลื่อนทางข้อมูลของทางวัดเอง โดยเฉพาะการตรวจสอบในเรื่องของอายุ ทางวัดอาจเข้าใจว่าสร้างในปี พ.ศ. 2456 นั้น เป็นการตั้งวัดหรือไม่ ซึ่งอาจจะมีการสร้างสิมแบบพื้นถิ่นมาก่อนหน้านั้นแล้ว จึงได้สร้างหลังปัจจุบันทับอีกครั้งในปี พ.ศ. 2473 ก็ย่อมเป็นไปได้ เพราะเจ้าอาวาสได้รับข้อมูลในการสร้างหลังแรก อีกทั้งเมื่อสอบถามเรื่องอายุยืนยันว่าฟังเขามาเล่ามาอีกครั้ง ความไม่ชัดเจนจึงเกิดขึ้น ต่างจากหลักฐานในงานวิจัยของหน่วยอนุรักษ์ฯ จังหวัดอุบลราชธานี มีหลักฐานในการเก็บข้อมูลอย่างเป็นระบบ

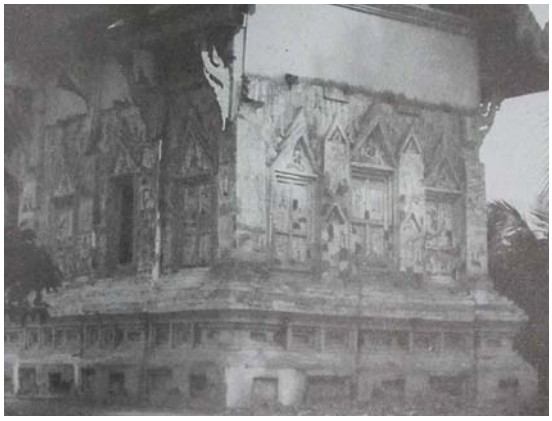
[41] ขจัดภัย บุรุษพพัฒน์. ญวนอพยพ (กรุงเทพฯ : ดวงกมล, 2521), 8.

4.93 สิมวัดไชยศรี บ้านสาวะถี ตำบลสาวะถี อำเภอเมือง จังหวัดขอนแก่น

4.94 สภาพปัจจุบัน ด้านหน้าทางเข้าที่ถูกทุบทิ้ง ปรับเปลี่ยนให้เป็นแบบภาคกลาง ทำให้งานประดับซุ้มวงโค้ง และฮูปแต้มบางช่วงหายไป

4.95 ภาพถ่ายเก่าสมัยต่อเติมหลังคา
ที่มา : ฮักฮูปแต้ม (ขอนแก่น : คลังนานา, 2555), 27.

4.96 ภาพถ่ายเก่าทางขึ้นด้านหน้า ที่ราวบันไดทางขึ้นทำเป็นรูปม้า
ที่มา : ฮักฮูปแต้ม (ขอนแก่น : คลังนานา, 2555), 24.

4.97 ฐานรองรับตัวอาคารเป็นแบบพิเศษ มีการเจาะช่องลดระดับในส่วนฐานเขียงหน้ากระดานเรียบ และหน้ากระดานกึ่งกลางของฐาน ที่สิมวัดไชยศรี จังหวัดขอนแก่น

4.98 ตำแหน่งของเสาหลอกแต่ละต้นจะถูกยกระดับเพิ่มมุมขึ้นมาทุกเสาสลับตามตำแหน่งสิมวัดไชยศรี บ้านสาวะถี ตำบลสาวะถี อำเภอเมือง จังหวัดขอนแก่น

2. แบบลดพื้นที่เป็นขั้นในซุ้มวงโค้ง และทำฐานอาคารแบบบเพิ่มมุม ที่วัดไชยศรี บ้านสาวะถี ตำบลสาวะถี อำเภอเมือง จังหวัดขอนแก่น สิมสร้างเมื่อ พ.ศ. 2460[42] (รูปที่ 4.93) จากภาพถ่ายเก่า[43] เมื่อเปรียบเทียบกับสภาพปัจจุบัน จะเห็นทางส่วนมุขหน้าเดิมถูกทุบเพื่อขยายทางขึ้นใหม่ตามแบบอุโบสถภาคกลาง เมื่อ พ.ศ. 2525 ก่อนทำหลังคาปีกนกเพิ่มอีกครั้งใน พ.ศ. 2536[44] (รูปที่ 4.94, 4.95) รูปแบบของสิมหลังที่กล่าวถึง เป็นรูปแบบเฉพาะที่ปรากฏในการก่อสร้างต่างจากที่อื่นๆ ซึ่งมีรายละเอียดดังนี้

ผังแปลนพื้นเป็นแบบมีมุขหน้า ตามแบบนิยมในพื้นถิ่น ทางขึ้นด้านหน้าหนึ่งช่องทาง ราวบันไดประดับปูนปั้นรูปม้าขนาบ 2 ตัว (รูปที่ 4.96) ซึ่งปรากฏเฉพาะที่นี้ในอีสาน ส่วนฐานรองรับตัวอาคารเป็นแบบพิเศษเช่นกันคือ มีการเจาะช่องลดระดับในส่วนฐานเขียงหน้ากระดานเรียบ และหน้ากระดานกึ่งกลางของฐาน (รูปที่ 4.97) กล่าวคือ ส่วนฐานเริ่มจากหน้ากระดานเรียบโดยเจาะช่องสี่เหลี่ยมลดระดับ ถัดขึ้นไปเหนือหน้ากระดานเป็นบัวคว่ำต่อด้วยเส้นลวดบัว 2 เส้น ถึงตำแหน่งหน้ากระดานแบ่งเป็นช่องขนาดเล็กเจาะพื้นลดระดับเช่นเดียวกัน ส่วนที่ต่อขึ้นไปเป็นเส้นลวดบัว 2 เส้น ก่อนถึงบัวลูกแก้วอกไก่ ต่อด้วยเส้นลวดบัวด้านบนอีก 4 เส้น ก่อนจะไปจรดกับเสา ทั้งนี้ตำแหน่งของเสาหลอกแต่ละต้นจะถูกยกระดับเพิ่มมุมขึ้นมาทุกเสาสลับตามตำแหน่ง (รูปที่ 4.98) ซึ่งถือเป็นรูปแบบไม่เคยปรากฏให้พบเห็นมาก่อน และจากการตรวจสอบได้พบแหล่งที่มาของการทำในลักษณะที่กล่าวมานั้น เคยปรากฏมาก่อนหน้าดังกล่าวแล้ว ในกลุ่มงานสิ่งก่อสร้างทางสถาปัตยกรรมของชนชาติจาม ซึ่งเป็นกลุ่มคนพื้นเมืองในอดีตก่อนที่จะเป็นประเทศเวียดนาม ตั้งอยู่ริมชายทะเลเป็นส่วนใหญ่[45]

ในงานสถาปัตยกรรมของชนชาติจามมักนิยมทำเสาหลอกติดผนังเสมอ โดยยกระดับให้สูงกว่าพื้นเดิมหรือที่เรียกว่าเพิ่มมุม ช่องว่างระหว่างเสาหลอกเจาะช่องสี่เหลี่ยมลดระดับ ด้วยร่องที่แคบจึงไม่มีการสลักลวดลาย[46] ส่วนการประดับเส้นลวดบัว 4 เส้นซ้อนกันนั้น คือส่วนที่เลยต่อขึ้นไปก่อนถึงชั้นหลังคาลาดในสถาปัตยกรรมดังกล่าว เช่นที่ ปราสาท มิเซิน A1, C1 และที่ปราสาทโพกลวงการาย ในประเทศเวียดนาม เป็นต้น (รูปที่ 4.99, 4.100)

อนึ่งได้พบการนำรูปแบบจากปราสาทในสมัยจามมาปะปนกับการก่อสร้างในพระธาตุฮิงฮัง ในเมืองสะหวันนะเขต สปป. ลาว (รูปที่ 4.101) โดยผ่านทางงานช่างฝีมือญวนเช่นเดียวกัน จึงไม่ใช่เรื่องที่จะกล่าวอ้างในการสนับสนุนที่เกินเลยมากนัก ประเด็นดังกล่าวหากมองในเรื่องคติความเชื่อในเรื่องของการก่อสร้างอาคารทางศาสนา ถือเป็นเรื่องปกติทางงานช่าง กล่าวคือเมื่อช่างญวนที่ได้รับจ้างก่อสร้าง จึงได้อาศัยทักษะที่ตนเองมีและรสนิยมในพื้นถิ่นตัวเองที่คุ้นชินเป็นที่ตั้ง ย่อมจำเป็นต้องถ่ายทอดออกมาเพื่อแสดงฝีมือชั้นเชิงทางงานช่าง ทั้งนี้อยู่ที่ผู้ว่าจ้างต้องการแบบไหน หากต้องการแบบมีส่วนร่วมรูปแบบก็จะออกมา

---

[42] กรมศิลปากร. จิตรกรรมไทยประเพณี (กรุงเทพฯ : สหกรณ์การเกษตร, 2533), 160.

[43] ไพโรจน์ สโมสร. จิตรกรรมฝาผนังอีสาน (กรุงเทพฯ : อัมรินทร์, 2532), 296.

[44] จากแผ่นป้ายแสดงประวัติ ของวัดไชยศรี บ้านสาวะถี อำเภอเมือง จังหวัดขอนแก่น

[45] ศึกษาเพิ่มเติมได้จาก สุภัทรดิศ ดิศกุล. ประวัติศาสตร์ศิลปะ ประเทศเพื่อนบ้านใกล้เคียง อินเดีย, ลังกา, ชวา, จัมปา, ขอม, พม่า, ลาว (กรุงเทพฯ : มติชน, 2538), 195-218.

[46] เชษฐ์ ติงสัญชลี ศิลปะจาม สถาปัตยกรรม ประติมากรรม เอกสารอัดสำเนา, ภาควิชาประวัติศาสตร์ศิลปะ คณะโบราณคดี มหาวิทยาลัยศิลปากร 8 กันยายน 2550.

4.99 ต้นแบบของการประดับเสา และช่องสี่เหลี่ยม ที่ปราสาทจาม A1 เมืองมีเซิน ประเทศเวียดนาม

4.100 ต้นแบบของการประดับเสา และช่องสี่เหลี่ยม ส่วนบน ที่ปราสาทจาม C1 เมืองมีเซิน ประเทศเวียดนาม

4.101 การประดับในรูปแบบศิลปะจาม ในตัวพระธาตุฮิงฮัง เมืองสะหวันนะเขต สปป. ลาว ตัวอย่างของงานประดับศิลปะจาม

4.102 ตัวอย่างซุ้มวงโค้งด้านข้าง แบบมีการประดับคิ้วบัวลดระดับภายในที่วัดไชยศรี ตำบลสาวะถี อำเภอเมือง จังหวัดขอนแก่น

4.103 ด้านล่างซุ้มวงโค้งเจาะเป็นรูปสี่เหลี่ยมผืนผ้าปลายแหลมที่วัดไชยศรี ตำบลสาวะถี อำเภอเมือง จังหวัดขอนแก่น

4.104 ซุ้มหน้าต่างของวัดใต้ยางขี้นก อำเภอเขื่องใน จังหวัดอุบลราชธานี ในแบบซ้อนกัน เป็นแบบต้นเค้าที่ทำมาก่อนหน้าวัดไชยศรี อำเภอเมือง จังหวัดขอนแก่น

แบบปะปนกัน ถ้าเป็นแบบช่างออกแบบเองก่อสร้างควบคุมเอง รูปแบบก็จะแสดงออกในแบบที่ช่างมีความคุ้นชินในวิชาชีพของตนเองเป็นต้น ดังนั้นรูปแบบของฐานวัดไชยศรี จึงได้รับแบบจากต้นเค้าที่ปราสาทจาม ในประเทศเวียดนามโดยช่างญวนเป็นผู้ส่งผ่านในงานศิลปะดังกล่าวก็เป็นได้

ส่วนกลาง ซุ้มวงโค้ง 3 ซุ้ม (รูปที่ 4.102) ด้านหน้าทางเข้าถูกทุบทิ้งคงเหลือเฉพาะซุ้มวงโค้งด้านข้างมุข อย่างละซุ้ม มีการลดระดับแบบคิ้วบัว เพื่อให้เข้ากับส่วนฐานด้านล่างซุ้มวงโค้งเจาะเป็นรูปสี่เหลี่ยมผืนผ้าปลายแหลม (รูปที่ 4.103) ซึ่งปรากฏมาแล้วก่อนหน้าที่ระเบียงทางเดินในพระราชวังเว้ ประเทศเวียดนาม ซุ้มประตูหน้าต่าง เป็นแบบพื้นถิ่น ซึ่งที่ประดับด้วยซุ้มที่ภาคกลางเรียกว่า บันแถลง ในจังหวัดขอนแก่นพบสิมที่มีอายุเก่ากว่าวัดไชยศรี 2 หลัง คือวัดสระบัวทอง และวัดสระบัวแก้ว ทำเป็นซุ้มชั้นเดียว แต่ถ้าเป็นซ้อนกัน ปรากฏที่วัดใต้ยางขี้นก จังหวัดอุบลราชธานี ซึ่งที่นี้คือบริเวณชุมชนเก่าตั้งแต่คราวมาตั้งเมืองอุบลราชธานี (รูปที่ 4.104) ดังนั้นในส่วนของกรอบซุ้มประตูหน้าต่าง จึงเป็นแบบพื้นถิ่น ส่วนฐาน ซุ้มวงโค้ง และช่องที่พนักระเบียงมุขหน้า เป็นฝีมือช่างญวน

4.105 สิมวัดพุทธสีมา บ้านฝั่งแดง อำเภอธาตุพนม จังหวัดนครพนม

4.106 ด้านข้างสิมมองแล้วเหมือนกับสร้างยังไม่เสร็จ ที่วัดพุทธสีมา บ้านฝั่งแดง อำเภอธาตุพนม จังหวัดนครพนม

4.107 ทางขึ้นด้านหน้าบันไดผายออก ตามแบบรสนิยม ของฝีมือช่างญวนในอีสาน

4.108 การประดับเส้นคิ้วเหนือกรอบประตูหน้าต่าง ที่วัดยอดลำธาร จังหวัดสกลนคร คือต้นแบบที่เกิดขึ้นในสิมแบบฝีมือช่างญวนที่มีอายุเก่าสุด

4.109 ส่วนบนที่กรอบหน้าจั่วประดับซุ้มวงโค้งเหนือวงซุ้มเป็นเสาหลอก วัดพุทธสีมา อำเภอธาตุพนม จังหวัดนครพนม

4.110 ตัวอย่างการประดับแบบอย่างเดียวกันที่กรอบหน้าจั่ว ที่วัดจอมทองธรรมคุณ อำเภอเมือง จังหวัดบึงกาฬ

3. แบบบริเวณมุขหน้าปล่อยโล่ง มีเฉพาะระเบียง แตกต่างจากที่อื่นคือ วัดพุทธสีมา บ้านฝั่งแดง อำเภอธาตุพนม จังหวัดนครพนม สร้างในปี พ.ศ. 2462[47] (รูปที่ 4.105) สิมฝีมือช่างญวนหลังที่กล่าวถึง หากมองปกติเหมือนสร้างไม่เสร็จ (รูปที่ 4.106) เพราะเนื่องด้วยปกติสิมที่มีผังแปลนแบบมีมุขหน้า จะต้องก่อผนังขึ้นให้มีทางเข้าด้านหน้าของมุข แต่ที่นี่กลับปล่อยโล่ง เมื่อมองอย่างละเอียดที่กรอบหน้าจั่วพบการประดับซุ้มวงโค้งความคิดที่คล้อยตามเรื่องสร้างไม่เสร็จจึงตกไป

ส่วนกลาง ทางขึ้นด้านหน้าบันไดผายออก (รูปที่ 4.107) และพนักระเบียงเจาะเป็นซี่ลูกกรงแบบสี่เหลี่ยม ตามแบบนิยมของช่างญวน ตัวสิมถูกแบ่งออกเป็น 3 ช่วงเสา เฉพาะช่วงเสาสุดท้ายก่อผนังทึบ มีการประดับเส้นคิ้วเหนือกรอบประตูหน้าต่าง อย่างละแบบกับที่วัดยอดลำธาร จังหวัดสกลนคร ที่ทำขึ้นก่อนใน พ.ศ. 2453 แต่ได้ทำเหมือนแบบที่วัดหัวเวียงรังษี ในตัวอำเภอธาตุพนม จังหวัดนครพนม (รูปที่ 4.108) ที่สร้างขึ้นก่อนหน้านั้นในปี พ.ศ. 2460 ดูรายละเอียดในแบบที่ 2.3 กลุ่มที่มีประตูทางเข้า 3 ช่องทาง ที่ผนังด้านหน้า ซึ่งมีรูปแบบเดียวกันคือทำเป็นเส้นคิ้วโดยเพิ่มขนาดทางความกว้างเป็นหลัก ส่วนคันทวยเป็นแบบพื้นถิ่นที่ผสมเข้าด้วยกัน

ส่วนบนที่กรอบหน้าจั่วประดับซุ้มวงโค้ง เหนือวงซุ้มเป็นเสาหลอก (รูปที่ 4.109) ซึ่งรูปแบบที่กล่าวถึงมีการสืบเนื่องทางงานช่างอย่างต่อเนื่องโดยเฉพาะในแถบจังหวัดนครพนม รวมถึงที่วัดจอมทองธรรมคุณ จังหวัดหนองคาย เช่นเดียวกัน หลังคาเป็นแบบผืนเดียว (รูปที่ 4.110)

กล่าวโดยสรุป สิมวัดพุทธสีมา เป็นแบบที่ประดับเส้นคิ้วตามแบบอย่างวัดหัวเวียงรังสี และมีการผสมกับช่างพื้นถิ่น ซึ่งตรงจุดนี้คือบทสะท้อนถึงในพื้นที่จังหวัดนครพนมในช่วงมิติเวลานั้นยังไม่นิยมหรือปล่อยอิสระให้กับช่างญวนได้แสดงฝีมืออย่างเต็มที่ อย่างไรก็ดีได้ตั้งข้อสังเกตถึงรูปแบบของตัวอาคารของวัดพุทธสีมา หากตัดมุขหน้าออก จะพบว่าเป็นอาคารแบบทรงโรงทันที ซึ่งภายหลังจากนี้ไปจะได้รับความนิยมในพื้นที่จังหวัดนครพนมและยังรวมถึงจังหวัดมุกดาหาร ล้วนได้สร้างตามรูปแบบทรงโรง และการประดับตกแต่งบนกรอบหน้าจั่วที่กล่าวมาของวัดพุทธสีมาเป็นต้นแบบอย่างต่อเนื่องเรื่อยไปนับจากนี้

---

[47] กรมการศาสนา. ประวัติวัดทั่วราชอาณาจักร เล่มที่ 15, 147.

4.111 สิมวัดใต้วิไลธรรม อำเภอสุวรรณภูมิ จังหวัดร้อยเอ็ด

4.112 บริเวณด้านมุขหน้าที่วัดใต้วิไลธรรม ประดับด้วยกรอบซุ้ม สามเหลี่ยม แทนตำแหน่งของซุ้มวงโค้ง 3 ซุ้ม

4.113 การประดับซุ้มวงโค้งทางด้านข้างของมุข บ่งถึงความขัดแย้งกับการประดับทางด้านหน้าของมุขที่ทำเป็นซุ้มสามเหลี่ยม

4.114 ภาพขยายการประดับซุ้มวงโค้งแบบมีเส้นคิ้วประดับเหนือกรองซุ้ม ที่สิมวัดใต้วิไลธรรม อำเภอสุวรรณภูมิ จังหวัดร้อยเอ็ด

4.115 ภายใต้กรอบซุ้มสามเหลี่ยมด้านบนมีร่องรอยของการก่ออิฐ รวมถึงการใช้แผ่นไม้ปิดทับ ซึ่งไม่ใช้เทคนิคการก่อสร้างดังกล่าวในรูปแบบฝีมือช่างญวน

4.116 หลักฐานที่กรอบหน้าจั่วยังบ่งถึงการประดับแบบฝีมือช่างญวน คือ การปั้นรูปมังกร 2 ตัว ที่สิมวัดใต้วิไลธรรม อำเภอสุวรรณภูมิ จังหวัดร้อยเอ็ด

4. แบบทำกรอบประตู หน้าต่างทรงซุ้มสามเหลี่ยม มีประเด็นการปรับเปลี่ยนที่กรอบซุ้มวงโค้งประดับหน้าต่าง ในสิมวัดใต้วิไลธรรม อำเภอสุวรรณภูมิ จังหวัดร้อยเอ็ด ที่จารึกด้านหน้ามุขทางเข้าสร้างเมื่อ พ.ศ. 2467 (รูปที่ 4.111) หากพิจารณาตรงตามแบบแผนของการก่อสร้างอาคาร หรือสิมก็ดีนั้น หากเป็นงานของฝีมือช่างญวนจะต้องประกอบไปด้วยซุ้มวงโค้งทางด้านหน้ามุขทางขึ้น 3 ซุ้ม และทางด้านข้างอย่างละ 1 ซุ้ม ยกเว้นกลุ่มอำเภอเชียงคาน จังหวัดเลย ที่เป็นรูปแบบเฉพาะในการทำซุ้มสองวงโค้งต่อเนื่องกันของด้านข้างมุข ทั้งนี้บริเวณด้านมุขหน้าที่วัดใต้วิไลธรรมประดับด้วยกรอบซุ้ม สาม เหลี่ยม แทนตำแหน่งของซุ้มวงโค้ง 3 ซุ้ม จุดนี้จึงเป็นประเด็นที่น่าสนใจ (รูปที่ 4.112)

โดยปกติทั่วไปการสร้างสิมในรูปแบบฝีมือช่างญวนนั้นมักมีจุดบ่งถึงรูปแบบเฉพาะ เช่น การทำบันไดผายออก การเจาะช่องลูกกรง การทำหลังคาผืนเดียว และที่สำคัญสุดคือการประดับด้วยซุ้มวงโค้ง (รูปที่ 4.113) ดังนั้นช่างญวนได้รับว่าจ้างในการออกแบบ และก่อสร้างสิ่งก่อสร้างหลังนั้นมักแสดงรูปลักษณ์เฉพาะในรสนิยมของช่างญวนได้ รวมถึงเมื่อมองด้วยตาอย่างผิวเผิน อย่างไรก็ดีหากชุมชนผู้ที่ว่าจ้างมีส่วนร่วมในการก่อสร้างหรือออกแบบด้วย เงื่อนไขรูปแบบก็จะปรากฏในแบบเฉพาะพื้นถิ่นทันที เช่นที่ชัดเจนสุดคือ คันทวย หลักฐานจารึกกล่าวถึงช่างเวียดนาม 2 คน ที่เป็นช่างก่อสร้าง ข้อมูลจึงตอกย้ำในการให้สิทธิ์ในการออกแบบและควบคุมการก่อสร้างไปโดยปริยาย

ความเป็นรูปแบบเฉพาะของช่างญวนที่วัดใต้วิไลธรรม ต้องมีการปรับเปลี่ยนซุ้มภายหลังจากที่สร้างเสร็จ[48] เพราะหลักฐานที่ปรากฏ คือกรอบซุ้มวงโค้งด้านข้างของมุขหน้าทั้ง 2 ข้าง เป็นแบบมีเส้นคิ้วประดับเหนือกรอบซุ้ม (รูปที่ 4.114) ดังนั้นเมื่อตรวจสอบกับระดับของกรอบสามเหลี่ยม อยู่ในช่วงตำแหน่งเดียวกัน และเมื่อเข้าตรวจสอบภายใต้กรอบซุ้มสามเหลี่ยมด้านบนของช่องทางเข้าตรงกลางมีร่องรอยของการก่ออิฐรวมถึงการใช้แผ่นไม้ปิดทับ ซึ่งทั้งนี้ไม่เคยปรากฏการใช้เทคนิคการก่อสร้างดังกล่าวในรูปแบบฝีมือช่างญวนรวมถึงแบบพื้นถิ่น จึงเป็นข้อสนับสนุนหนึ่งได้เป็นอย่างดี (รูปที่ 4.115)

งานจิตรกรรมรูปบุคคลในบริเวณที่ว่างของกรอบซุ้มสามเหลี่ยม เขียนขึ้นก่อนการก่อซุ้มสามเหลี่ยมที่เห็นในปัจจุบัน กล่าวคือ การเขียนภาพมีข้อจำกัดยากขึ้นทันทีหากพื้นที่การเขียนอยู่ลึกลงไป ปัญหาของช่างคือทำงานไม่สะดวก รวมถึงการขาดหายไปในสัดส่วนของตัวภาพ ที่สังเกตได้จากการที่ก่อทับตัวภาพในพื้นที่ว่าง ดังนั้นการปรับเปลี่ยนครั้งแรกคือฉาบปูนปิดทับในส่วนของซุ้มที่เป็นส่วนโค้ง แล้วจึงค่อยเขียนภาพ ด้วยมีหลักฐานการก่อฉาบยังคงหลงเหลือให้เห็นในปัจจุบัน

หลักฐานที่กรอบหน้าจั่วยังบ่งถึงการประดับแบบฝีมือช่างญวน กล่าวคือ การปั้นรูปมังกร 2 ตัว โดยมีวงกลมอยู่กึ่งกลาง ดูแล้วเข้าใจทันทีว่าเป็นแบบจากช่างญวน รวมถึงรูปครุฑ และพระพุทธรูปในท่าประทับยืนทั้ง 2 ข้าง ล้วนสะท้อนในฝีมือช่างญวน (รูปที่ 4.116) อย่างไรก็ดีความพิเศษของสิมวัดใต้วิไลธรรม ในพัฒนาการทางเชิงช่าง ถือเป็นแบบที่ต่างจากหลังอื่น คือ การแบ่งช่วงเสาออกเป็น 4 ช่วงเสาไม่รวมมุขหน้า การไม่เจาะช่องลูกกรงที่พนักระเบียงของมุขหน้า เป็นต้น อีกทั้งถ้ารูปแบบการประดับกรอบซุ้มสามเหลี่ยมคือแบบที่ทำพร้อมตั้งแต่แรกสร้างแล้ว ก็จะเป็นประเด็นในเรื่องของการประดับที่เพิ่มเข้ามาของรูปแบบพิเศษได้เป็นอย่างดีอีกในส่วนของวัดใต้วิไลธรรม จังหวัดร้อยเอ็ด

---

[48] ปัญหาในการศึกษาที่เป็นเงื่อนไขที่สำคัญคือ การไม่บันทึกรวมถึงไม่ค่อยให้ความร่วมมือเมื่อสอบถามว่าใช้ช่างที่ไหนสร้าง คำตอบที่ได้คือช่างในหมู่บ้านเดียวกัน รวมถึงการไม่ค่อยยอมรับกับกลุ่มคนเชื้อสายเวียดนามในอีสานเป็นผู้มีบทบาทในชุมชนอย่างมาก ดังนั้นวิธีการศึกษาจึงต้องปรับเปลี่ยนใช้หลักฐานแวดล้อมในการสนับสนุน

4.117 วัดสุพลธาวาส บ้านกระพี้ ตำบลอุ่มเม้า อำเภอโพนทอง จังหวัดร้อยเอ็ด

4.118 การประดับซุ้มวงโค้งแบบมีเส้นคิ้วประดับทางด้านหน้าประดับ 3 ซุ้มวงโค้ง

4.119 ผนังสกัดหลังซุ้มวงโค้ง 1 ซุ้ม โดยภายในมีรูปบุคคลยืนในพื้นที่ลดระดับ

4.120 ที่วัดหนองยางใต้ อำเภอม่วงคำ จังหวัดกาฬสินธุ์

4.121 ความพิเศษอยู่ที่รูปแบบในการก่อสร้าง ที่แบ่งออกเป็น 3 ช่วงเสารวมมุขหน้า และการไม่เจาะช่องหน้าต่างหรือช่องแสง

4.122 การประดับเส้นคิ้วเหนือกรอบซุ้มวงโค้งแบบประดับที่นิยมมาก่อนหน้านั้นในจังหวัดนครพนม

5. แบบเจาะและไม่เจาะช่องแสงช่องหน้าต่าง บนผนังด้านข้าง พบ 2 หลัง ทั้ง 2 หลังมีรูปแบบเฉพาะร่วมที่เหมือนกัน แต่มีความแตกต่างในเรื่องของการตกแต่ง ซึ่งเริ่มจากหลังแรกคือที่ วัดสุพลธาวาส บ้านกระพี้ ตำบลอุ่มเม้า อำเภอโพนทอง จังหวัดร้อยเอ็ด[49] (รูปที่ 4.117) สิมมีขนาดเล็กอาจมีส่วนในข้อจำกัดในการก่อสร้าง แจ้งอายุปีที่ก่อสร้าง คือ พ.ศ. 2466[50] ทรงโรงแบบก่อยกฐานสูง แบบ 3 ช่วงเสา ประดับซุ้มวงโค้งแบบมีเส้นคิ้วประดับ ทางด้านหน้าประดับ 3 ซุ้มวงโค้ง (รูปที่ 4.118) ส่วนด้านข้างด้านละ 1 ซุ้ม ส่วนในช่วงเสาที่ 2 เจาะช่องหน้าต่างไม่มีการประดับลวดลายใดๆ ผนังสกัดหลังซุ้มวงโค้ง 1 ซุ้ม โดยภายในมีรูปบุคคลยืน ในพื้นที่ลดระดับ ซึ่งการประดับดังกล่าวเคยปรากฏมาก่อนหน้านั้นแล้วที่วัดพุทธสีมา บ้านกุดฉิม อำเภอธาตุพนม จังหวัดนครพนม (รูปที่ 4.119) รวมถึงการประดับเส้นคิ้ววงโค้งก็จัดอยู่ในกลุ่มทรงโรง ในเขตพื้นที่จังหวัดนครพนมที่เกิดขึ้นมาก่อนเช่นเดียวกัน

กรอบจั่วทางด้านหน้าประดับรูปครุฑ ซึ่งเป็นสัญลักษณ์แสดงพระราชอาณาจักรไทยในครั้งหลังจากที่ไทยได้เสียดินแดนฝั่งซ้ายแม่น้ำโขงให้กับฝรั่งเศส ที่ทราบกันดีแล้ว ส่วนหลังคาแบบผืนเดียวตามรสนิยมของช่างญวน หลังมุงสังกะสีใหม่แทนหลังคาสมัยแรกสร้าง

หลังที่ 2 ไม่มีการเจาะช่องหน้าต่าง คือ ที่วัดหนองยางใต้ อำเภอม่วงคำ จังหวัดกาฬสินธุ์ สร้างเมื่อ พ.ศ. 2473[51] (รูปที่ 4.120) หลังกระทัดรัดในชุมชนเล็กๆ ที่อบอุ่นยังคงใช้งานจนถึงปัจจุบัน ซึ่งผ่านการบูรณะครั้งใหญ่ ดูได้จากโครงสร้างหลังคา ทำเป็นแบบมีมุขหน้าแต่ที่จริงแล้วเป็นทรงโรง

ความพิเศษอยู่ที่รูปแบบในการก่อสร้าง ที่แบ่งออกเป็น 3 ช่วงเสารวมมุขหน้า และการไม่เจาะช่องหน้าต่างหรือช่องแสง (รูปที่ 4.121) แต่ยังคงการประดับเส้นคิ้วเหนือกรอบซุ้มวงโค้ง แบบที่นิยมในจังหวัดนครพนม (รูปที่ 4.122) รวมถึงการประดับกรอบซุ้มวงโค้ง 3 ซุ้มด้านหน้า ซึ่งพื้นที่บังคับทำให้รูปแบบปรากฏออกมาดังที่พบเห็น กระนั้นก็ดีหากย้อนกลับไปหลังที่กล่าวผ่านมา คือวัดใต้วิไลธรรม จังหวัดร้อยเอ็ดไม่มีเหตุผลเป็นอื่นในการไม่ประดับซุ้มวงโค้งทางด้านหน้า เพราะหากเทียบกับวัดหนองยางใต้แล้วพื้นที่เล็กขนาดไหนถูกจำกัดอย่างไร ช่างก็สามารถหาเทคนิคของช่างในการก่อสร้างได้เช่นเดิม เพราะนั้นคือความคุ้นชินในรสนิยมของช่างญวนทั้งหมด ส่วนหลังคาปรับเปลี่ยนให้เป็นแบบภาคกลางในภายหลัง

---

[49] ปัจจุบันตั้งอยู่ในบ้านกระพี้ ตำบลอุ่มเม้า ตำบลโพนทอง ข้อมูลจากสิมอีสาน หน้า 308 ของวิโรฒ ศรีสุโร ระบุชื่อวัดศรีสุคนธาวาส บ้านโคกสีดา อำเภอโพนทอง จังหวัดร้อยเอ็ด ความคลาดเคลื่อนของข้อมูลอาจเกิดขึ้น เพราะจากการสัมภาษณ์ชาวบ้าน บ้านโคกสีดาไม่มีชื่อวัดดังกล่าว แต่ที่บ้านกระพี้ ปรากฏสิมหลังที่กล่าวถึงคือวัด สุพลธาวาส และต่อไปที่บ้านจุมจัง คือวัดแพงศรี เรียงตามลำดับ เป็นต้น แจ้งกับกรมการศาสนาให้ชื่อวัดวัดศรีสุพลธาวาส แต่ป้ายทางเข้าประตูโขลงด้านหน้าระบุชื่อวัดสุพลธาวาส

[50] กรมการศาสนา, ประวัติวัดทั่วราชอาณาจักร เล่ม 13, 587.

[51] จ้างคนเวียดนามสร้าง ชาวบ้านเป็นลูกมือ สัมภาษณ์พระลูกวัดหนองยางใต้ อำเภอม่วงคำ จังหวัดกาฬสินธุ์ วันที่ 17 เมษายน 2555. ตรงกับที่ได้ข้อมูลจากกรมการศาสนา. ประวัติวัดทั่วราชอาณาจักร เล่ม13 (กรุงเทพฯ : การศาสนา, 2537), 231.

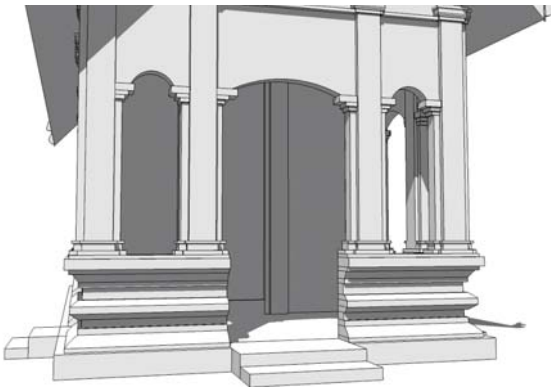
4.123 ภาพถ่ายเก่าวัดศรีสว่างมงคล บ้านดงหวาย ตำบลหายโศก อำเภอบ้านผือ จังหวัดอุดรธานี
ที่มา : วสันต์ ยอดอิ่ม, สิมพื้นถิ่นในเขตภาคอีสานตอนบน, 95.

4.124 ภาพถ่ายเก่าวัดศรีสว่างมงคล บ้านดงหวาย ตำบลหายโศก อำเภอบ้านผือ จังหวัดอุดรธานี
ที่มา : กรมศิลปากร. ภูมินาม ความเป็นมาและความหมายของชื่อบ้าน ในเขตอำเภอบ้านผือ, 85.

4.125 ภาพดิจิตอลเขียนขึ้นตามแบบ วัดศรีสว่างมงคล แสดงส่วนประดับทางด้านหน้าและด้านข้างด้วยชุ้มวงโค้ง

4.126 ประดับชุ้มวงโค้ง 3 ชุ้มแบบอย่างเดียวกับทางด้านหน้าของมุข ต่างกันที่ระยะความกว้างของพื้นที่ จึงทำให้ชุ้มวงโค้งด้านข้างถูกบีบให้มีขนาดที่เล็กลงโดยทันที

4.127 ตัวอย่างการก่อสร้างตามแบบชุ้มขนาบด้านข้างเล็กกว่าตรงกลาง คือ ที่วัดยอดแก้ว อำเภอเมือง จังหวัดหนองคาย

4.128 วงโค้งที่เป็นแบบหูกระเช้า ที่ปรากฏมาก่อนหน้าวัดศรีสว่างมงคล คือที่ วัดยอดลำธาร จังหวัดสกลนคร

6. แบบทำช่องทางเข้าด้านหน้า และด้านข้างของมุขหน้า ไม่มีบันได แบบมีมุขหน้าที่สร้างไม่เหมือนหลังใดๆ ในอีสานเฉพาะบริเวณของตำแหน่งมุขหน้า คือที่วัดศรีสว่างมงคล บ้านดงหวาย ตำบลหายโศก อำเภอบ้านผือ จังหวัดอุดรธานี ที่กล่าวกันว่าสร้างในปี พ.ศ. 2475[52] ในปัจจุบันรื้อทิ้งสร้างทับในแบบภาคกลาง ดังนั้นจึงอาศัยจากภาพถ่ายเก่า [53]ซึ่งมีรายละเอียดดังนี้ (รูปที่ 4.123, 4.124)

ส่วนฐานผังวางในแปลนแบบมีมุขหน้า แบ่งเป็น 3 ช่วงเสาไม่รวมมุขหน้า ฐานรองรับตัวอาคารบัวลูกแก้วอกไก่ ตามแบบนิยมในพื้นถิ่นอีสานที่รับจากวัฒนธรรมลาวล้านช้าง

ส่วนกลาง ประดับด้วยซุ้มวงโค้ง 3 ซุ้ม ตรงกลางเว้นเป็นทางเข้า ยกพื้นสูงจากพื้นดิน 1 ขั้นบันได (รูปที่ 4.125) บริเวณด้านล่างของซุ้มวงโค้งด้านข้างก่อเป็นฐานบัวแบบเดียวกับฐานรองรับอาคาร จึงไม่มีการเจาะช่องลูกกรงพนักระเบียง ส่วนทางด้านข้างของมุขหน้าทั้ง 2 ด้าน ประดับซุ้มวงโค้ง 3 ซุ้มแบบอย่างเดียวกับทางด้านหน้าของมุขต่างกันที่ระยะความกว้างของพื้นที่ จึงทำให้ซุ้มวงโค้งด้านข้างถูกบีบให้มีขนาดที่เล็กลงโดยทันที (รูปที่ 4.126) ประเด็นการประดับในส่วนของมุขหน้า พอสรุปได้ คือ การทำช่องทางเข้าทั้ง 3 ช่องทางของด้านหน้าและด้านข้างทั้ง 2 ของมุข เป็นแบบแผนในการก่อสร้างสิมโดยเฉพาะในฝั่ง สปป. ลาว มาก่อนหน้านั้นแล้ว และรูปแบบที่ใกล้เคียงกันมากที่สุดในอีสานที่ปรากฏมาก่อนในการก่อสร้างตามแบบดังที่กล่าวถึงก็คือ ที่วัดยอดแก้ว อำเภอเมือง จังหวัดหนองคาย ที่สร้างเมื่อปี พ.ศ. 2450 (รูปที่ 4.127) แต่มีส่วนต่างในเรื่องรายละเอียดของการประดับตกแต่ง ซึ่งหลังที่สร้างตามอย่างภายหลังย่อมสร้างได้วิจิตรหรือละเอียดกว่าหลังต้นแบบเสมอ ทั้งนี้ยังรวมถึงวงโค้งที่เป็นแบบโค้ง หูกระเช้า ที่ปรากฏมาก่อนหน้าเช่นกันที่ วัดยอดลำธาร จังหวัดสกลนคร เมื่อ พ.ศ. 2453 (รูปที่ 4.128) การประดับตกแต่งในส่วนของมุขหน้าที่วัดศรีสว่างมงคล บ้านดงหวาย อำเภอบ้านผือ จังหวัดอุดรธานี เป็นพัฒนาการที่มีการสืบเนื่องทางงานช่างโดยเฉพาะในแถบอีสานตอนบน

บริเวณเหนือกรอบซุ้มวงโค้ง ทั้ง 3 ซุ้ม ของด้านหน้ามุขประดับลวดลายดอกพุตตาล ตามอย่างวัฒนธรรมลาวล้านช้าง (รูปที่ 4.129) เฉพาะตรงซุ้มกลางประดับปูนปั้นรูปครุฑ (รูปที่ 4.130) ซึ่งพบโดยทั่วไปในบริเวณอีสานตอนบนเช่นเดียวกับจังหวัดนครพนม หนองคาย มุกดาหาร และสกลนคร เป็นต้น (รูปที่ 4.131)

ด้านข้างในช่วงเสาแรกเจาะช่องหน้าต่างสี่เหลี่ยม ด้านบนก่อด้วยเส้นคิ้วบัวด้านบนประดับพระพุทธรูปประทับนั่งสมาธิ ช่วงเสาที่ 2 เจาะเป็นช่องแสงแบบช่องสี่เหลี่ยมผืนผ้ายอดแหลม ซึ่งการประดับช่องแสงดังกล่าวปรากฏที่ผนังระเบียงในพระราชวังที่เมืองเว้ ประเทศเวียดนาม ซึ่งถ้าเป็นในภาคอีสานปรากฏที่วัดหอไตรเหล่าใหญ่ อำเภอกุฉินารายณ์ จังหวัดกาฬสินธุ์ (รูปที่ 4.132) ซึ่งสะท้อนถึงการที่ไม่ได้รับความนิยมเท่าที่ควร เมื่อเทียบกับช่องแสงรูปแบบอื่น อาจด้วยเงื่อนไขในการก่อสร้างเรื่องของการตกแต่งอาจเป็นปัจจัยใน

---

[52] กรมการศาสนา. ประวัติวัดทั่วราชอาณาจักร เล่ม 10 (กรุงเทพฯ : การศาสนา, 2534), 412.

[53] ภาพถ่ายเก่าได้จากงานศึกษาของ วสันต์ ยอดอิ่ม. สิมพื้นถิ่นในเขตอีสานตอนบน (วิทยานิพนธ์ปริญญามหาบัณฑิต สาขาประวัติศาสตร์สถาปัตยกรรม คณะสถาปัตยกรรม มหาวิทยาลัยศิลปากร, 2545), 95.

4.129 ภาพถ่ายเก่า แสดงส่วนหน้าจั่วัดศรีสว่างมงคล จังหวัดอุดรธานี
ที่มา : วสันต์ ยอดอิ่ม, สิมพื้นถิ่นในเขตภาคอีสานตอนบน, 95.

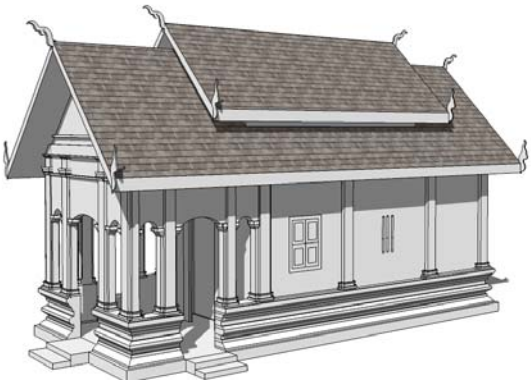
4.130 ภาพลายเส้นกรอบหน้าจั่วัดศรีสว่างมงคล จังหวัดอุดรธานี
ที่มา : ปรับปรุงลายเส้นจาก วสันต์ ยอดอิ่ม, สิมพื้นถิ่นในเขตภาคอีสานตอนบน, 96.

4.131 ตัวอย่างการประดับรูปครุฑ บนมุมจั่วทางด้านหน้า สิมวัดพุทธสีมาบ้านกุดฉิม อำเภอธาตุพนม จังหวัดนครพนม

4.132 ภาพถ่ายเก่าวัดศรีสว่างมงคล จังหวัดอุดรธานี
ที่มา : กรมศิลปากร. ภูมินาม ความเป็นมาและความหมายของชื่อบ้าน ในเขตอำเภอบ้านผือ, 86.

4.133 ภาพดิจิตอล แสดงส่วนด้านเฉียง รวมถึงหลังคาแบบมีเทิบซ้อนหนึ่งชั้น ที่วัดศรีสว่างมงคล จังหวัดอุดรธานี

4.134 ตัวอย่างกรอบหน้าจั่วประดับลวดลายดอกพุดตาล ตามแบบอย่างเดียวกับแบบนิยมในพื้นถิ่น ฝีมือช่างญวนในแถบอำเภอเชียงคาน

รูปแบบการประดับดังกล่าวเข้ามาอีกครั้ง ซึ่งสัมพันธ์กับส่วนประกอบของลวดลายในการประดับที่มักนิยมประดับลวดลายโดยรอบหลังจากช่วงปี พ.ศ. 2463 เป็นต้นมา

ส่วนบนหลังคาแบบมีเทิบซ้อน 1 เทิบ ตามแบบพื้นถิ่นนิยมในอีสาน (รูปที่ 4.133) ทางด้านกรอบหน้าจั่วประดับลวดลายดอกพุดตาล ตามแบบอย่างเดียวกับแบบนิยมในพื้นถิ่น เช่นที่กลุ่มสิมฝีมือช่างญวนในแถบอำเภอเชียงคาน ที่มีการประดับในแบบที่กล่าวมา (รูปที่ 4.134)

กล่าวโดยสรุป สิมวัดศรีสว่างมงคล จังหวัดอุดรธานี สร้างตามผังแปลนแบบพื้นถิ่น รวมถึงลวดลาย และโครงสร้างหลังคา ส่วนด้านการก่อสร้างแบบผนังรับกำแพง และการประดับซุ้มวงโค้งเป็นฝีมือของช่างญวนในกลุ่มที่ 2 ซึ่งอพยพเข้ามาในแถบจังหวัดอุดรธานี พร้อมกับจังหวัดร้อยเอ็ด และอุบลราชธานี

4.135 วัดราชประดิษฐ์ บ้านกระเดียน ตำบลกระเดียน อำเภอตระการพืชผล จังหวัดอุบลราชธานี

4.136 หลักฐานที่จารึกบนกรอบซุ้มวงโค้งตรงกลางทางเข้าในส่วนของหลังคาเพิง สร้าง พ.ศ. 2478

4.137 บันไดทางขึ้นด้านหน้ามุขประดับด้วยพญานาคแต่มีขาแบบมังกร ซึ่งสะท้อนถึงความสับสนระหว่างนาคกับมังกร ของฝีมือช่างญวน

4.138 ซุ้มวงโค้ง 3 ซุ้มทางด้านหน้ามุข มีหัวเสารอบรับซุ้มวงโค้งประดับลวดลายบัว ส่วนบนยอดซุ้มตรงกลางประดับด้วยลวดลายแบบดอกสี่กลีบ

4.139 การประดับแบบซุ้มวงโค้ง มีความคล้ายกับการประดับซุ้มวงโค้งของหอแจก ที่ตั้งอยู่ติดกันทางขวามือ ของวัดราชประดิษฐ์

4.140 ด้านข้างส่วนบริเวณช่วงเสาที่ 1 และ 2 ไม่รวมมุขหน้า เจาะเป็นช่องหน้าต่างสี่เหลี่ยม ประดับคิ้วล้อวงซุ้มวงโค้ง

7. **แบบก่อเป็นมุขหน้ายื่นยาว หลังคาเพิง ผนังเจาะช่องประตูหน้าต่างซุ้มวงโค้ง** จารึกด้านหน้าหลังคาเพิง ระบุสร้างในปี พ.ศ. 2478[54] ที่บ้านกระเดียน ตำบลกระเดียน อำเภอตระการพืชผล จังหวัดอุบลราชธานี คือวัดราชประดิษฐ์ (รูปที่ 4.135) อาคารของตัวสิมและหลังคาเพิงของด้านหน้าสิม สร้างขึ้นในช่วงเวลาที่ต่างกัน จึงถือเป็นปัญหาในการศึกษาอีกประเด็นเงื่อนไขหนึ่ง กล่าวคือ เมื่อพิจารณาศึกษาอย่างละเอียดพบหลักฐานในการก่อสร้างของตัวอาคารและเพิง ดูได้จากลวดลายประดับ เช่น เสา บัวหัวเสา ลวดลายประดับ ช่องว่างระหว่างหลังคาเพิงกับตัวอาคาร กำแพงแก้วกับหลังเพิงจึงไม่ลงตัวในการก่อสร้าง และรวมถึงซุ้มวงโค้ง เป็นต้น

หลักฐานที่จารึกบนกรอบซุ้มวงโค้งตรงกลางทางเข้าในส่วนของหลังคาเพิง สร้าง พ.ศ. 2478 (รูปที่ 4.136) ตามที่กล่าวมา แสดงว่าตัวอาคารสิมไม่ได้สร้างในปี พ.ศ. ที่กล่าวมาเช่นเดียวกัน ซึ่งมีรายละเอียดในการศึกษาดังนี้ อนึ่งหลังคาเพิงเป็นที่นิยมอย่างมากในแถบจังหวัดอุบลราชธานี จังหวัดยโสธร จังหวัดหนองคาย เป็นต้น ด้วยเหตุของการห้ามอุบาสกอุบาสิก เข้าไปในสิม จึงจำเป็นต้องสร้างหลังคาเพื่อกันแดดกันฝน ในการนั่งฟังเทศน์ฟังธรรมของชาวบ้าน อย่างไรก็ดีทำให้เราได้รู้ว่าอย่างช้าสุดในการสร้างหลังคาแบบต่อออกมาจากตัวอาคารสิมในภาคอีสานได้เริ่มปรากฏ ในปี พ.ศ. 2478 แล้วเป็นต้นมา

ส่วนผังพื้นแปลนแบบมีมุขหน้า แบ่งออกเป็น 3 ช่วงเสา ไม่รวมมุขหน้า ส่วนฐานเป็นแบบบัวลูกแก้วอกไก่ แบบนิยมในพื้นถิ่น บันไดทางขึ้นด้านหน้ามุขประดับด้วยพญานาคแต่มีขาแบบมังกร ซึ่งสะท้อนถึงความสับสนระหว่างนาคกับมังกร ของฝีมือช่างญวน (รูปที่ 4.137)

ซุ้มวงโค้ง 3 ซุ้มทางด้านหน้ามุข ตรงกลางคือทางเข้าต่อจากบันได ที่หัวเสารอบรับซุ้มวงโค้งประดับลวดลายบัว วงโค้งประดับคิ้วล้อตามซุ้มวงโค้ง ส่วนบนยอดซุ้มตรงกลางประดับด้วยลวดลายแบบดอกสี่กลีบรองรับด้วยลายอีกชั้น ส่วนซุ้มทางด้านข้าง ตกแต่งแบบเดียวกันต่างกันเฉพาะที่ส่วนบนของยอดซุ้มที่ประดับเฉพาะลายดอกสี่กลีบเท่านั้น ส่วนพนักระเบียงเจาะช่องลูกกรงแบบวงรีทางตั้ง (รูปที่ 4.138) ทั้งนี้แบบซุ้มวงโค้งที่กล่าวมามีความคล้ายกับการประดับซุ้มวงโค้งของหอแจกในส่วนของขนาดสัดส่วน ที่ตั้งอยู่ทางด้านขวาของสิมภายในวัดเดียวกัน สร้างในปี พ.ศ. 2468[55] แต่มีรายละเอียดต่างกันเฉพาะการประดับลวดลายที่บัวหัวเสา และลวดลายบนยอดซุ้มวงโค้งเท่านั้น (รูปที่ 4.139)

ด้านข้างบริเวณมุขหน้าประดับซุ้มวงโค้งแบบเดียวกับซุ้มวงโค้งทางด้านหน้า ส่วนบริเวณช่วงเสาที่ 1 และ 2 ไม่รวมมุขหน้า เจาะเป็นช่องหน้าต่างสี่เหลี่ยม ประดับคิ้วล้อวงซุ้มวงโค้ง (รูปที่ 4.140) ซึ่งเคยปรากฏมาก่อนหน้านั้นแล้วในเขตจังหวัดนครพนม ที่วัดโพธิ์ชัย เมืองท่าอุเทน ที่สร้างในปี พ.ศ. 2465 และที่วัดโพธิ์ศรี อำเภอคำชะอี จังหวัดมุกดาร ซึ่งสร้างในปี พ.ศ. 2468 ตามลำดับ ซึ่งรายละเอียดติดตามได้ในแบบ 1.7 ในกลุ่มประดับคิ้วล้อซุ้มวงโค้ง ดังนั้นการประดับตามที่กล่าวมาเป็นงานช่างที่สืบทอดมาจากในกลุ่มฝีมือช่างญวนจังหวัดนครพนม และมุกดาหาร

ประเด็นที่น่าสนใจในการตกแต่งจากด้านของสิม คือ เสาหลอกที่มีการเซาะร่องและการโชว์สันอิฐ ซึ่งไม่เคยปรากฏมาก่อนในอีสาน อย่างไรก็ดีพบการเซาะร่อง ประดับ

---

[54] จารึกระบุปีการสร้างเพิงด้านหน้า ในพื้นที่กรอบเหนือซุ้มวงโค้งช่องทางเข้าตรงกลาง กล่าวว่าสร้างในปี พ.ศ. 2478 ที่วัดราชประดิษฐ์ บ้านกระเดียน อำเภอตระการพืชผล จังหวัดอุบลราชธานี

[55] จารึกระบุปีการสร้างหอแจก ในพื้นที่ซุ้มวงโค้งเหนือกรอบประตูทางออก กล่าวว่าสร้างในปี พ.ศ. 2468 ที่วัดราชประดิษฐ์ บ้านกระเดียน อำเภอตระการพืชผล จังหวัดอุบลราชธานี

4.141 ตัวอย่างการประดับเสาแบบเซาะร่อง แต่ไม่ประดับลวดลายที่บัวหัวเสา และแบบก่อโชว์สันอิฐ รวมถึงซุ้มวงโค้งแบบประดับคิ้วล้อในซุ้มวงโค้ง ที่อำเภอท่าแร่ สกลนคร

4.142 ตัวอย่างการประดับเสาแบบเซาะร่อง แต่ไม่ประดับลวดลายที่บัวหัวเสา และแบบก่อโชว์สันอิฐ ที่อำเภอวารินชำรบ จังหวัดอุบลราชธานี

4.143 การก่อเสาหลอกแบบเซาะร่องและแบบโชว์สันอิฐ เป็นการแสดงถึงความสามารถทางเชิงช่างของผู้ก่อสร้าง

4.144 ส่วนบนหลังคาผืนเดียวแบบนิยมของช่างญวน ตัวรวยระกา ช่อฟ้ากลางสันหลังคา และโหง่ แบบพื้นถิ่น ที่วัดราชประดิษฐ์

4.145 กรอบจั่วด้านหน้าประดับเป็นรูปมังกร “รอง” ตามแบบในประเทศเวียดนาม ที่สิมวัดราชประดิษฐ์ อำเภอตระการพืชผล จังหวัดอุบลราชธานี

4.146 การประดับรูปหงส์ที่กรอบหน้าจั่วด้านหลังที่วัดราชประดิษฐ์ คติจากจีนส่งผ่านให้เวียดนามในอดีต ก่อนที่ช่างญวนจะสืบทอดส่งผ่านมาในสิมที่ได้ก่อสร้าง

ลวดลายหัวเสา แบบเดียวกันเฉพาะในกลุ่มอาคารที่เมืองท่าแร่ จังหวัดสกลนคร ที่สร้างในช่วง พ.ศ. 2475 และได้พบกลุ่มอาคารแบบอาณานิคมห้องแถวบนถนนในเขตเทศบาลอำเภอวารินชำราบ มีการประดับเสาแบบเซาะร่อง แต่ไม่ประดับลวดลายที่บัวหัวเสา และแบบก่อโชว์สันอิฐ รวมถึงซุ้มวงโค้งแบบประดับคิ้วล้อในซุ้มวงโค้ง ในกลุ่มอาคารที่เรียงติดกัน ซึ่งเป็นสิ่งก่อสร้างแบบอาณานิคม ที่สร้างขึ้นเมื่อ พ.ศ. 2475 [56] (รูปที่ 4.141, 4.142)

ดังนั้นจากหลักฐานที่ปรากฏจึงกล่าวได้ว่า สิมวัดราชประดิษฐ์ สร้างในช่วงหลัง พ.ศ. 2476 เป็นต้นไป และไม่น่าสร้างเกินในปี พ.ศ. 2478 เพราะเป็นปีที่ได้จากจารึกทางเข้าด้านหน้าของหลังคาเพิง ขยายความได้ดังนี้ การก่อเสาหลอกแบบเซาะร่องและแบบโชว์สันอิฐ เป็นการแสดงถึงความสามารถทางเชิงช่างของผู้ก่อสร้าง (รูปที่ 4.143) หรือไม่ก็ผู้ว่าจ้างต้องการแบบเสาอย่างที่ตนต้องการ ช่างจำเป็นต้องทำตามผู้ว่าจ้าง ส่วนอีกมุมคือช่างต้องการโชว์ทักษะฝีมือของตนเพื่อให้เป็นที่ประจักษ์วิจิตรมากขึ้นกว่าทุกหลังที่เคยสร้างมาในแถบใกล้เคียงหรือในจังหวัดอุบลราชธานี ซึ่งสัมพันธ์กับลวดลายที่กรอบหน้าจั่วของวัดซึ่งจะกล่าวถึงในลำดับต่อไป

ส่วนบนหลังคาผืนเดียวแบบนิยมของช่างญวน ตัวรวยระกา ช่อฟ้ากลางสันหลังคาและโหง่ แบบพื้นถิ่น (รูปที่ 4.144) ส่วนที่สำคัญคือการประดับลวดลายที่กรอบหน้าจั่วด้านหน้า และด้านหลังของจั่ว ซึ่งทางบริเวณกรอบจั่วด้านหน้าเป็นการประดับรูปหัวมังกรแบบเดียวกับวัดอันตรมัคคาราม จังหวัดอุบลราชธานี ต่างกันในส่วนของรายละเอียดแวดล้อมในการตกแต่ง ส่วนด้านหลังเป็นรูปหงส์ ประเภทเดียวกับวัดอันตรมัคคาราม ประเด็นการประดับดังที่กล่าวผ่านมา เป็นข้อสรุปที่ช่วยให้สามารถกำหนดช่วงอายุในการก่อสร้างสิมที่วัดราชประดิษฐ์ได้เป็นอย่างดี (รูปที่ 4.145) หลักฐานของการประดับกรอบหน้าจั่วเป็นข้อบ่งถึงอายุการสร้างไม่น่าจะสร้างเก่ากว่าวัดอันตรมัคคาราม ที่สร้างใน พ.ศ. 2473 ทั้งนี้การประดับหัวมังกร และหงส์มีตำแหน่งในการประดับที่เป็นแบบแผนพอควร การที่ช่างนำรูปหงส์ไปประดับในกรอบจั่วหลังแสดงถึงการยกบทบาทของสัญลักษณ์ของหงส์ให้เทียบเท่ากับมังกร (รูปที่ 4.146) ซึ่งปกติจะต้องอยู่ด้านล่างมังกรเสมอ ดังจะเห็นได้จากการประดับที่พระราชวังเว้ มักปรากฏรูปหัวมังกรในตำแหน่งกรอบจั่วของอาคารสิ่งก่อสร้างเสมอ

กล่าวโดยสรุปสังเขปเกี่ยวกับวัดราชประดิษฐ์ บ้านกระเดียน อำเภอตระการพืชผล จังหวัดอุบลราชธานี เป็นสิมฝีมือช่างญวนในยุคช่างฝีมือกลุ่มที่ 2 คือ กลุ่มหลังพ.ศ. 2463 ที่อพยพมาจากเวียดนาม ในกลุ่มที่กล่าวถึงคือ มักนิยมการประดับลวดลายแบบรสนิยมของช่างญวนที่รับผ่านจากวัฒนธรรมจีนตั้งแต่เมื่อครั้งในอดีต ดังนั้นพัฒนาทางงานช่างจึงเป็นการนำเอารูปแบบใหม่เข้ามาสู่จังหวัดอุบลราชธานีโดยแรกสร้างที่อาคารตึกแถวในตัวอำเภอวารินชำราบก่อนที่จะได้รับการสืบทอดไปเป็นส่วนประดับในเสาหลอกบนผนังด้านข้างของสิมวัดราชประดิษฐ์ อนึ่งหลักฐานสิมญวนในแถบจังหวัดอุบลราชธานีถือว่าน้อยมาก หากเทียบจำนวนกับฝั่งจังหวัดนครพนม มุกดาหาร หนองคายและสกลนคร อาจเป็นเพราะเงื่อนไขการอพยพที่มีระยะทางที่ไกลออกไป ย่อมเป็นเงื่อนไขทำให้เป็นอุปสรรคในการเดินทางของช่างก็ย่อมเป็นไปได้เช่นกัน

---

[56] จาก 10 สิ่งอย่าง ที่ควรทำเมื่อมาเยือนอุบลราชธานี. ชมสถาปัตยกรรมยุคอาณานิคม http://guideubon.com/news/view.php?t=83&s_id=148&d_id=148 (ออนไลน์) เมื่อ 26 มิถุนายน 2555.

4.147 วัดบ้านแขม อำเภอวารินชำราบ จังหวัดอุบลราชธานี

4.148 การตกแต่งประดับเป็นรูปนาคเกี้ยวกันเฉพาะส่วนหาง ที่กรอบซุ้มหน้าต่าง ที่วัดบ้านแขม จังหวัดอุบลราชธานี

4.149 มีการตกแต่งลวดลายบริเวณหัวเสา พร้อมกับตกแต่งด้วยลายเต็มพื้นที่ด้านกว้างของช่วงเสา ระหว่างช่องหน้าต่าง

4.150 ส่วนบนกรอบหน้าจั่วทางด้านหน้าประดับด้วยรูปพระพุทธองค์ประทับนั่งสมาธิพนมมือ ที่วัดบ้านแขม จังหวัดอุบลราชธานี

4.151 ส่วนทางกรอบจั่วหลังประดับเป็นภาพมังกร ตามแบบรสนิยมในแถบอีสานตอนล่าง ที่เข้ามาภายหลัง พ.ศ. 2470 โดยเฉพาะในแถบจังหวัดอุบลราชธานี

4.152 การประดับกรอบซุ้มประดับ มีต้นแบบมาจากแบบซุ้มเรือนแก้ว ของพระเจ้าใหญ่อินแปลงประดิษฐานอยู่ที่วัดป่าใหญ่ อำเภอเมือง จังหวัดอุบลราชธานี

8. แบบมีการประดับซุ้มเรือนแก้ว สิมแบบฝีมือช่างญวนที่มีเรื่องพื้นถิ่นเข้าไปผสม ที่วัดบ้านแขม อำเภอวารินชำราบ จังหวัดอุบลราชธานี สิมหลังดังกล่าวสร้างเมื่อปี พ.ศ. 2479[57] (รูปที่ 4.147) การประดับซุ้มแบบที่กล่าวถึงปรากฏครั้งแรกในกลุ่มแบบฝีมือช่างญวนในเขตอีสาน ความพิเศษของสิมวัดบ้านแขมคือเริ่มจากการประดับซุ้มดังกล่าว ส่วนกรอบซุ้มประตูหน้าต่างเพิ่มเติมในส่วนตกแต่งประดับเป็นรูปนาคเกี้ยวกันเฉพาะส่วนหาง (รูปที่ 4.148) ส่วนหัวเลื้อยตามกรอบซุ้มจนถึงส่วนฐานที่มีฐานบัวรองรับเหนือช่องประตูหน้างต่าง ช่องวางระหว่างช่วงเสา บริเวณหัวเสาตกแต่งด้วยลายเต็มพื้นที่ด้านยาวของช่วงเสา และด้านกว้างขนาดเท่ากับบัวหัวเสา (รูปที่ 4.149)

ส่วนบนกรอบหน้าจั่วทางด้านหน้าประดับด้วยรูปพระพุทธองค์ประทับนั่งสมาธิพนมมือ (รูปที่ 4.150) บนดอกบัวรองรับด้วยพานแบบลวดลายเวียดนาม วางบนโต๊ะขาสิงห์ ซึ่งถูกล้อมด้วยพญานาคแบบเดียวกับกรอบซุ้มประตูหน้างต่าง ต่างกันที่จังหวะคดโค้ง ซึ่งทั้งหมดที่กล่าวมาถูกแวดล้อมด้วยลายพรรณพฤษาอีกชั้น ส่วนทางกรอบจั่วหลังประดับเป็นภาพมังกร (รูปที่ 4.151) ซึ่งปรากฏมาก่อนหน้านั้นแล้วที่วัดอันตรมัคคาราม และวัดราชประดิษฐ์ อำเภอตระการพืชผล จังหวัดอุบลราชธานี ส่วนผังผืนแบบแปลนเป็นแบบ 3 ช่วงเสาไม่รวมมุขหน้า ระเบียงลูกกรงรูปวงรี ตามแบบรสนิยมของช่างญวน เฉพาะบันไดถูกทุบทิ้งทำขึ้นใหม่ หลังคาแบบผืนเดียว เครื่องบนแบบพื้นถิ่นอีสานซึ่งไม่นิยมทำนาคสะดุ้ง ซึ่งเป็นที่เข้าใจกันดีแล้ว

ประเด็นของแบบพิเศษที่กล่าวมาคือการผสานกันระหว่างรสนิยมชองช่างญวนกับแบบนิยมในพื้นถิ่นเมื่อครั้งเก่าก่อน ที่ชัดเจนสุดเห็นจะเป็นกรอบซุ้มประดับ มีต้นแบบมาจากแบบซุ้มเรือนแก้ว ของพระเจ้าใหญ่อินแปลง พระพุทธรูปคู่บ้านคู่เมืองจังหวัดอุบลราชธานี ประดิษฐานอยู่ที่วัดป่าใหญ่ อำเภอเมือง จังหวัดอุบลราชธานี ส่วนฐานบัวลูกแก้วอกไก่เป็นแบบนิยมในพื้นถิ่นอีสานทั่วไป (รูปที่ 4.152)

ทั้งนี้จึงสรุปได้ว่าช่างญวนได้มีส่วนในการออกแบบและตกแต่งเป็นส่วนมากแต่ไม่ทั้งหมด วัดบ้านแขมยังเป็นตัวบ่งถึงสิมที่สร้างหลัง พ.ศ. 2470 เป็นต้นมามีลวดลายเพิ่มมากขึ้น อย่างไรก็ดีรูปแบบของการประดับมังกรยังคงได้รับการสืบเนื่องทางงานช่างในบริเวณจังหวัดอุบลราชธานีเช่นดั้งเดิม

---

[57] ฐานข้อมูลวัดในจังหวัดอุบลราชธานี ประวัติวัดบ้านแขม อำเภอวารินชำราบ จังหวัดอุบลราชธานี http://www.lib.ubu.ac.th/ubon_temple/pdf/fTP0986.pdf (ออนไลน์) 20 มีนาคม 2555.

4.153 ภาพถ่ายเก่า ด้านหน้าของวัดโพธิ์ไทร อำเภอบ้านแพง จังหวัดนครพนม

4.154 วัดกลางท่าอุเทน อำเภอท่าอุเทน จังหวัดนครพนม คือแบบเดียวกับวัดโพธิ์ไทร ที่ปัจจุบันทุบทิ้ง สร้างใหม่ในตำแหน่งเดิม

4.155 ภาพถ่ายเก่า เปรียบเทียบกับวัดกลางท่าอุเทนบางส่วน มีความคล้ายกันเป็นอย่างมาก อาจมีส่วนโยงใยกันก็เป็นได้

4.156 ภาพถ่ายเก่า ตัวอย่างการประดับลวดลายปูนปั้นใต้กรอบหน้าต่าง ของวัดโพธิ์ไทร จังหวัดนครพนม

4.157 ภาพถ่ายเก่า สิงห์สาราสัตว์ ชนิดต่างๆ เช่น ม้า กระต่าย สิงโตที่ผนังสิมที่วัดโพธิ์ไทร อำเภอบ้านแพง จังหวัดนครพนม

4.158 ภาพถ่ายปัจจุบัน พ.ศ. 2555 ของวัดโพธิ์ไทร บ้านแพง จังหวัดนครพนม สร้างตามแบบภาคกลางแต่ใช้ลวดลายการประดับแบบเขมรโบราณ

9. แบบประดับลวดลายปูนปั้น ภาพบุคคล และภาพสัตว์ ปัจจุบันรื้อทิ้งสร้างทับใหม่ ที่วัดโพธิ์ไทร อำเภอบ้านแพง จังหวัดนครพนม สิมสร้างเมื่อ พ.ศ. 2480[58] (รูปที่ 4.153) อาศัยการศึกษาจากภาพถ่ายเก่า แท้จริงแล้วคือรูปแบบเดียวกับวัดกลางท่าอุเทน อำเภอท่าอุเทน จังหวัดนครพนม (รูปที่ 4.154) ในกลุ่มที่ 1.5 คือกลุ่มประดับคิ้วเป็นฐานของซุ้มวงโค้ง แต่ที่วัดโพธิ์ไทรมีความแตกต่างที่เห็นได้ชัดคือการประดับคิ้วของหัวเสารับซุ้มวงโค้ง (รูปที่ 4.155) และมีตัวภาพในการประดับโดยรอบตัวอาคารของสิมทั้งหมด (รูปที่ 4.156, 4.157) บางทีชวนให้คิดว่าเป็นช่างกลุ่มเดียวกันที่มารับจ้างต่อภายหลังจากสร้างวัดกลางท่าอุเทนแล้วเสร็จคล้อยหลัง 1 ปี ก็ย่อมเป็นไปได้ไม่เกินเลยหากจะมีข้อสันนิษฐานก็อาจเป็นได้

ประเด็นความแตกต่าง การประดับคิ้วเป็นฐานของซุ้มวงโค้ง ซึ่งเป็นการสืบเนื่องทางงานช่างที่พัฒนาปรับเปลี่ยน ที่ปรากฏให้เห็นมาแล้วก่อนหน้านั้นตัวอย่างที่วัดศรีสุมังค์ จังหวัดมุกดาหาร เป็นต้น ที่กล่าวมานั้นรูปแบบการประดับดังกล่าวเห็นได้เป็นเรื่องปกติ แต่เฉพาะที่นี้หากช่างเป็นกลุ่มเดียวกันจริงแสดงถึงช่างมีการปรับเปลี่ยนทางเชิงช่างรวมถึงเทคนิค ที่เข้าใจว่ามักจะไม่สร้างซ้ำแบบเดิม ประมาณว่ามีทักษะฝีมือย่อมปล่อยออกมาให้หมด แต่เรื่องราวในการประดับตกแต่งเป็นเรื่องพื้นถิ่นอีสาน น่าเสียดายหากไม่ทุบทิ้งเรื่องราวลวดลายการประดับย่อมมีคุณประโยชน์ในการศึกษาอย่างมากมายให้กับชุมชนในท้องถิ่น (รูปที่ 4.158)

ลวดลายในการประดับเมื่อเปรียบเทียบกับลวดลายประดับภาพบุคคล ถือว่าน้อยมาก ซึ่งแท้ที่จริง เมื่อสิมหลังที่สร้างจาก พ.ศ. 2470 เป็นต้นมาจะต้องมีการประดับลวดลายมากเป็นพิเศษ ยกเว้นเฉพาะวัดในแถบนครพนม มุกดาหาร หนองคาย กลุ่มเหล่านี้คือกลุ่มในยุคแรกที่บุกเบิกการก่อสร้าง รสนิยมของลวดลายยังไม่เป็นที่นิยมในช่วงเวลานั้น ทั้งนี้สอดรับกับหลักฐานทางเอกสารที่กล่าวว่ามีการอพยพเข้ามาอีกเป็นครั้งที่ 2 ซึ่งครั้งนี้กระแสรสนิยมการประดับลวดลายพรรณพฤษาได้รับความนิยมขึ้นโดยเฉพาะในแถบจังหวัด อุบลราชธานี อุดรธานี หนองคาย รวมถึงนครพนม มุกดาหาร และสกลนคร ซึ่งเป็นกลุ่มหลัง พ.ศ. 2470-2480 ขึ้นไปจึงปรากฏในการประดับที่ดังกล่าวมา

---

[58] กรมการศาสนา. ประวัติวัดทั่วราชอาณาจักร เล่ม 15, 164.

4.159 สิมวัดกลางโกสุม อำเภอโกสุมพิสัย จังหวัดมหาสารคาม

4.160 เครื่องบนแบบรสนิยมช่างพื้นถิ่น เช่นลายตระเว็น ฮังผึ้ง แว่นแก้ว การประดับสิมวัดกลางโกสุม อำเภอโกสุมพิสัย จังหวัดมหาสารคาม

4.161 ทางด้านประตูทางเข้าบานประตูแกะสลักแบบฝีมือช่างพื้นถิ่น รวมถึงลายขอบของวงกบประตูที่มุมทั้ง 4 ประดับด้วยแว่นแก้ว

4.162 วงโค้งแบบก่อผนังทับ ที่ขนาบด้านข้างของประตูทางเข้า และซุ้มวงโค้งประดับเป็นช่องหน้าต่างทางด้านข้างสิม

4.163 การประดับตกแต่งที่ทำเป็นช่องสี่เหลี่ยมภายในประดับดอกมีกลีบ 4 กลีบ ที่วัดกลางโกสุม อำเภอโกสุมพิสัย จังหวัดมหาสารคาม

4.164 วัดสระบัวทอง จังหวัดขอนแก่น ตัวอย่างการประดับลายดอกสี่กลีบ ที่เกิดขึ้นก่อนการประดับที่วัดกลางโกสุม จังหวัดมหาสารคาม

10. แบบพื้นบ้านผสมการก่อซุ้มวงโค้งทึบตันตามแบบช่างญวน ช่างพื้นถิ่นได้นำรูปแบบบางส่วนที่เป็นแบบเฉพาะเข้ามาผสมในสิมวัดกลางโกสุม อำเภอโกสุมพิสัย จังหวัดมหาสารคาม ที่สร้างขึ้นในปี พ.ศ. 2470[59] (รูปที่ 4.159) เป็นหลังแรกในกลุ่มที่สร้างร่วมสมัยกับแบบฝีมือช่างญวน หมายถึง การนำเอาแบบบางอย่างของรูปแบบฝีมือช่างญวนมาก่อสร้างด้วยฝีมือช่างพื้นถิ่น ผสมกับแบบพื้นถิ่นนิยมในอีสาน ซึ่งมีรายละเอียดดังนี้

ส่วนล่างผังพื้นแปลน แบบมีมุขหน้า ฐานรองรับตัวอาคารจมในพื้นดิน เฉพาะส่วนบัวคว่ำโผล่พ้นดิน ต่อด้วยเส้นลวดบัว 3 เส้น ปกติทั่วไปฐานรองรับอาคารในอีสานโดยรวมส่วนมากเป็นแบบบัวลูกแก้วอกไก่ ดังนั้นฐานบัวดังกล่าวจึงเป็นแบบพื้นถิ่น ทั้งนี้เป็นเพราะแบบจากภาคกลางยังไม่ได้เข้าสู่พื้นที่ในเขตภาคอีสาน ซึ่งจะเริ่มเมื่อหลัง พ.ศ. 2481 เป็นต้นไป

ส่วนกลางทางขึ้นด้านหน้า ราวบันไดประดับปูนปั้นรูปนาคแบบพื้นถิ่นที่พบมาก่อนหน้านั้น เช่นที่วัดเสามาท่าค้อ วัดจักรวาลภูมิ วัดบ้านขอนแก่นเหนือ ในจังหวัดร้อยเอ็ด เป็นต้น บริเวณมุขหน้าก่อสร้างด้วยไม้ ตามแบบอย่างพื้นถิ่น ตั้งแต่การใช้เสาไม้ การแกะสลักลวดลายที่รวงผึ้ง จนถึงกรอบจั่วหน้าบรรพใช้ไม้เป็นวัสดุหลัก ทำเป็นลายตะวันประดับด้วยแว่นแก้ว ส่วนหลังคาปีกนกต่อเติมภายหลัง เมื่อพ.ศ. 2503[60] ทางด้านประตูทางเข้าไม่ปล่อยพื้นที่โล่งไม่มีการประดับด้วยซุ้มใดๆ บานประตูแกะสลักแบบฝีมือช่างพื้นถิ่น รวมถึงลายขอบของวงกบประตูที่มุมทั้ง 4 ประดับด้วยแว่นแก้ว รวมทั้งกรอบหน้าต่างและบานหน้าต่างล้วนเป็นแบบฝีมือช่างพื้นถิ่น ถัดขึ้นไปเหนือกรอบวงกบ มีการประดับซุ้มแบบวงโค้งปลายมน โดยลดพื้นที่ภายในและเพิ่มเส้นคิ้วสี่เหลี่ยม ประดับด้วยแว่นแก้วทั้งหมด 3 ซุ้ม ทางด้านหน้า และรวมถึงด้านบนของช่องหน้าต่างด้านข้าง ซึ่งทำไว้ข้างละ 3 ช่อง

ระหว่างประตูทางเข้าพบซุ้มวงโค้งแบบก่อผนังทับ แบบอย่างเดียวกับวัดอันตรมัคคาราม จังหวัดอุบลราชธานี แต่ไม่เจาะช่องวงรี ทางด้านผนังด้านหลังทำเป็นซุ้มวงโค้งแบบเดียวกับด้านหน้า พื้นที่ภายในประดับเป็นรูปช้าง ซึ่งที่กล่าวมาเป็นแบบอย่างจากฝีมือช่างญวนที่เคยปรากฏมาก่อนหน้าแล้วทั้งหมด (รูปที่ 4.160 - 4.162)

ทั้งนี้ในส่วนของความเป็นพื้นถิ่นในสิมหลังนี้คือส่วนประดับตกแต่งที่ทำเป็นช่องสี่เหลี่ยมภายในประดับดอกมีกลีบ 4 กลีบ หากเปรียบเทียบกับแบบของฝีมือช่างญวนมีความแตกต่างในเรื่องของตำแหน่งในการประดับเท่านั้น กล่าวคือ ลายดอกสี่กลีบของเวียดนามมักประดับเป็นแบบลายดอกเดียวมากกว่าเรียงเป็นช่องๆ เช่นที่วัดศรีชมชื่น จังหวัดนครพนม วัดหอไตรเหล่าใหญ่ จังหวัดกาฬสินธุ์ เป็นต้น ดังนั้นการประดับตามแบบที่กล่าวมาของลายดอกสี่กลีบที่สิมวัดกลางโกสุม น่าจะเป็นแบบที่ได้สืบทอดพัฒนามาจากวัดสระบัวทอง และวัดบึงแก้ว ในจังหวัดขอนแก่น ที่ได้มีการประดับตกแต่งในตำแหน่งเดียวกันมากอ่น จึงถือได้ว่าเป็นแบบพื้นถิ่น และยังรวมถึงกรอบหน้าจั่วผนังสกัดหลัง และเครื่องลำยองรวยระกา หัวนาค และโหง่ ที่ประดับในแบบของความเป็นพื้นถิ่นอีกเช่นกัน (รูปที่ 4..162, 4.164)

กล่าวโดยสรุปวัดกลางโกสุม อำเภอโกสุมพิสัย จังหวัดมหาสารคาม สิมเป็นสิ่งก่อสร้างแบบพื้นถิ่นที่สร้างโดยคนในพื้นที่ ดูได้จากแบบอย่างในส่วนประกอบของ จั่วของมุขหน้า และกรอบจั่วประดับด้านหลัง ลวดลายการตกแต่ง ฐาน และงานแกะสลักไม้ แต่ในเวลาเดียวกันได้รับเอาแบบอย่างของช่างญวนได้เข้ามาปะปนในการตกแต่งด้วย คือซุ้มวงโค้ง สะท้อนถึงช่วงมิติของความนิยมในแบบฝีมือช่างญวนในอีสานได้เป็นอย่างดี

---

[59] กรมการศาสนา. ประวัติวัดทั่วราชอาณาจักร เล่ม12 (กรุงเทพฯ : การศาสนา, 2536), 571.

[60] จารึกด้าหน้าทางเข้าในบริเวณซุ้มวงโค้งวัดกลางโกสุม อำเภอโกสุมพิสัย จังหวัดมหาสารคาม

4.165 วัดโนนสว่าง อำเภอพิบูลย์รักษ์ จังหวัดอุดรธานี

4.166 วงโค้งครึ่งวงกลมระหว่างหัวเสาด้านหน้าและด้านข้างส่วนฐานบัวลูกแก้วอกไก่

4.167 การเจาะช่องวงโค้งทางเข้าและด้านข้างที่ต่อขึ้นมาจากฐาน ระเบียงเจาะเป็นช่องรูปเสาใช้วิธีเขียนระบายสีเป็นรูปเสา

4.168 ด้านข้างเจาะช่องหน้าต่างในช่วงเสาที่ 2 ช่วงเสาแรกเจาะเป็นช่องสี่เหลี่ยมขนาดเล็กมุขด้านหน้าทำเป็นวงโค้งใหญ่เต็มขนาดพื้นที่มุขไม่ประดับลวดลาย

4.169 กรอบหน้าจั่วเขียนภาพพระพุทธเจ้าประทับนั่งสมาธิ ฝีมือช่างสมัยใหม่

4.170 ด้านหลังออกแบบเหมือนด้านหน้าแตกต่างกันที่ภาพเขียน ด้านหลังเป็นภาพพระพุทธเจ้าประทับนั่งโปรดปัญจวัคคีย์ทั้ง 5

11. แบบช่างพื้นถิ่น สร้างตามแบบอย่างช่างญวน หลังที่ 2 คือที่วัดโนนสว่าง อำเภอพิบูลย์รักษ์ จังหวัดอุดรธานี กล่าวกันว่าสร้างในปี พ.ศ. 2480 โดยชาวบ้านดงยางช่วยกันสร้าง[61] (รูปที่ 4.165) สภาพที่เห็นในปัจจุบันเพียงทาสีทับใหม่ส่วนอื่นยังคงสภาพเดิม[62]

สิมวางอยู่ในผังสี่เหลี่ยมผืนผ้า หันหน้าไปทางด้านทิศตะวันออก สิมทึบก่อด้วยอิฐถือปูน มีมุขหน้า วงโค้งครึ่งวงกลมระหว่างหัวเสาด้านหน้าและด้านข้างส่วนฐานบัวลูกแก้วอกไก่ (รูปที่ 4.166)

ส่วนกลางด้านหน้า บันไดทางขึ้นด้านหน้า เจาะช่องวงโค้งทางเข้าและด้านข้างที่ต่อขึ้นมาจากฐาน ระเบียงเจาะเป็นช่องรูปไข่ทางตั้ง ไม่มีเสาติดผนัง ใช้วิธีเขียนระบายสีเป็นรูปเสา (รูปที่ 4.167) ประตูเข้า 1 ช่อง ด้านข้างเจาะช่องหน้าต่างในช่วงเสาที่ 2 ช่วงเสาแรกเจาะเป็นช่องสี่เหลี่ยมขนาดเล็กพอประมาณ มุขด้านหน้าทำเป็นวงโค้งใหญ่เต็มขนาดพื้นที่มุข และด้านหลังก่อผนังทึบปล่อยพื้นที่โล่ง ไม่ประดับลวดลาย รูปแบบทั้งหมดคือจุดเด่นของสิมฝีมือช่างญวน ที่กล่าวผ่านมา (รูปที่ 4.168)

ส่วนบนด้านหน้า กรอบหน้าจั่วเขียนภาพพระพุทธเจ้าประทับนั่งสมาธิ ฝีมือช่างสมัยใหม่ มีช่องอุดปีกนกปล่อยพื้นที่โล่ง (รูปที่ 4.169) แผงนาคเรียบปลายสุดประดับด้วยหัวนาค บนสุดเป็นโหง่แกะสลักไม้ ด้านข้าง หลังคาซ้อน 3 ซ้อน มีโหง่ 6 ตัว ประดับทุกชั้นซ้อน ด้านหลังออกแบบเหมือนด้านหน้าแตกต่างกันที่ภาพเขียน ด้านหลังเป็นภาพพระพุทธเจ้าประทับนั่งโปรดปัญจวัคคีย์ทั้ง 5[63] (รูปที่ 4.170)

จากหลักฐานที่ปรากฏแสดงให้เห็นว่าช่วงระยะเวลาดังกล่าว กระแสความนิยมในการก่อสร้างสิมแบบฝีมือช่างญวนกระจายอยู่ทั่วไปในภาคอีสาน เมื่อมองในมุมกลับสะท้อนให้เห็นถึง การก่อสร้างสิมแบบพื้นถิ่นเริ่มหมดความนิยม ซึ่งหลังจาก พ.ศ. 2480 เป็นต้นไปไม่เคยปรากฏว่ามีสิมหลังใดที่ย้อนกลับไปสร้างแบบพื้นถิ่นในอดีตที่รับเอาวัฒนธรรมล้านช้าง แต่กลับกลายเป็นรูปแบบของช่างญวนมีเพิ่มมากขึ้น ทั้งนี้รวมถึงประตูโขลง ทางเข้าวัด หอแจก (ศาลาการเปรียญ) กุฏิ รวมถึงธาตุ เจดีย์บุคคลสำคัญๆ ในพื้นที่ชุมชนนั้น ก็ล้วนถูกสร้างด้วยฝีมือช่างญวน

---

[61] กรมการศาสนา, ประวัติวัดทั่วราชอาณาจักร เล่ม 10, 154.

[62] สัมภาษณ์ เจ้าอาวาส, วัดโนนสวาง บ้านดงยาง ตำบลบ้านแดง อำเภอพิบูลย์รักษ์ จังหวัดอุดรธานี, 22 พฤศจิกายน 2550.

[63] ดูรายละเอียดเพิ่มเติมได้ใน ชวลิต อธิปัตยกุล รูปแบบอุโบสถในจังหวัดอุดรธานี ช่วง พ.ศ. 2511-2530 กับการสืบทอดทางงานช่าง ปริญญาดุษฎีบัณฑิต ภาควิชาประวัติศาสตร์ศิลปะ คณะโบราณคดี มหาวิทยาลัยศิลปากร, 2552, 59-61.

4.171 วัดโพธิ์ไชย อำเภอเมืองท่าอุเทน จังหวัดนครพนม

4.172 จารึกบนผนังเหนือกรอบซุ้มประตูทางเข้าด้านหน้าของมุข สร้างขึ้นในปี พ.ศ. 2465 ของวัดโพธิ์ไชยท่าอุเทน

4.173 มีพนักระเบียงกั้นทางด้านมุขหน้า ปลายบันไดพนักระเบียงมีทางขึ้น 2 ทาง ก่อนเข้าไปในบริเวณมุข ซึ่งต่อมาภายหลังเป็นต้นแบบพนักระเบียงกั้น

4.174 ลวดลายประดับถูกกะเทาะออกในบริเวณโดยรอบของซุ้มวงโค้ง ทำให้ทราบว่าการ

ประดับซุ้มแบบยอดแหลมคือได้ผ่านการ

4.175 ส่วนบนหลังคาปรับเปลี่ยนใหม่ตามแบบภาคกลาง ที่น่าสนใจคือการประดับที่กรอบซุ้มหน้าจั่ว ซึ่งได้แบ่งออกเป็น 2 ส่วน

4.176 การประดับครุฑมีมาก่อนหน้านั้นแล้วที่อาคารสิ่งก่อสร้างของทางราชการไทย ที่สร้างตามตะเข็บริมแม่น้ำโขง

1.7 กลุ่มประดับคิ้วล้อซุ้มวงโค้ง พบ 2 หลังในช่วงอายุที่สร้างขึ้นก่อน พ.ศ. 2483 ได้แก่วัดโพธิ์ไชย ในตัวอำเภอเมืองท่าอุเทน จังหวัดนครพนม และวัดโพธิ์ศรี อำเภอคำชะอี จังหวัดมุกดาหาร วัดโพธิ์ไชย ปรับเปลี่ยนในส่วนงานประดับและซุ้มวงโค้งเป็นเงื่อนไข คือปัญหาในการศึกษาในสิมหลังนี้ ส่วนหลังที่ 2 อยู่ในสภาพสมบูรณ์ตามแบบเดิมเมื่อครั้งแรกสร้าง ซึ่งแต่ละหลังมีรายละเอียดให้ติดตามดังนี้

วัดโพธิ์ไชย มองโดยรวมจากสภาพปัจจุบันคือแบบการก่อสร้างที่ได้รับมาจากส่วนกลาง ทั้งนี้ด้วยการประดับตกแต่งในส่วนของลวดลายทำให้เป็นสภาพดังกล่าว อย่างไรก็ดีมีหลักฐานจารึกบนผนังเหนือกรอบซุ้มประตูทางเข้าด้านหน้าของมุข สร้างขึ้นในปี พ.ศ. 2465[64] (รูปที่ 4.171, 4.172) โดยมีการวางผังพื้นแปลนแบบมีพนักระเบียงกั้นทางด้านมุขหน้า ปลายบันไดพนักระเบียงมีทางขึ้น 2 ทาง ก่อนเข้าไปในบริเวณมุข ซึ่งต่อมาภายหลังเป็นต้นแบบพนักระเบียงกั้น โดยมีการสร้างตามอย่างขึ้นที่วัดกลางท่าอุเทน อำเภอท่าอุเทน และวัดโพธิ์ไทร อำเภอบ้านแพง จังหวัดนครพนม (รูปที่ 4.173)

ส่วนกลาง การประดับซุ้มวงโค้งแบบยอดแหลมในปัจจุบัน คือได้ผ่านการปรับแต่งขึ้นใหม่จากซุ้มวงโค้งเมื่อครั้งแรกสร้าง ทั้งนี้มีข้อสังเกตจากรูปแบบของการประดับตำแหน่งของวงโค้งถูกปรับเปลี่ยนให้เป็นยอดแหลม ดูได้จากลวดลายประดับถูกกะเทาะออกในบริเวณโดยรอบของซุ้มวงโค้ง (รูปที่ 4.174) ดังนั้นซุ้มวงโค้งทางด้านมุขหน้าจึงถูกปรับเปลี่ยนขึ้นในช่วงการบูรณะก่อนหน้าในสภาพปัจจุบัน รวมถึงซุ้มวงโค้งด้านข้าง และกรอบหน้าต่าง ล้วนถูกปรับเปลี่ยนในช่วงเวลาเดียวกัน อนึ่งการประดับคิ้วล้อซุ้มวงโค้งไม่ชัดเจนมากนักว่าเป็นแบบดังที่กล่าวมาหรือว่าเป็นแบบที่ได้รับมาจากการก่อซุ้มวงโค้งแบบยอดแหลมที่นิยมประดับกันในช่วงหลัง พ.ศ. 2483 เป็นต้นมา เช่นตัวอย่างที่วัดพระธาตุท่าอุเทน จังหวัดนครพนม มีรูปแบบการประดับซุ้มยอดแหลมเหมือนกัน จะกล่าวถึงในกลุ่มหลัง พ.ศ. 2483 ตามลำดับ

ส่วนบนหลังคาปรับเปลี่ยนใหม่ตามแบบภาคกลาง แต่ที่น่าสนใจคือการประดับที่กรอบซุ้มหน้าจั่ว ซึ่งได้แบ่งออกเป็น 2 ส่วน คือส่วนบนสุดในกรอบสามเหลี่ยมถัดลงมาคั้นด้วยขอบคิ้วบัว แล้วจึงเป็นส่วนพื้นที่ในการประดับ ส่วนบนประดับเป็นรูปครุฑแวดล้อมด้วยลาบดอกพุดตาลแบบพื้นถิ่นซึ่งเป็นที่นิยมมาก่อนตั้งแต่ในสมัยอาณาจักรลาวล้านช้างที่รับสืบทอดกันเรื่อยมา (รูปที่ 4.175) ซึ่งการประดับครุฑมีมาก่อนหน้านั้นแล้วที่อาคารสิ่งก่อสร้างของทางราชการไทย ที่สร้างตามตะเข็บริมแม่น้ำโขง เช่นศาลจังหวัดนครพนมหลังเก่า เป็นต้น กรอบด้านล่างจั่วประดับภาพบุคคล 2 คนในท่านั่งแวดล้อมด้วยลายแบบอย่างฝรั่ง ที่รับจากฝรั่งเศส (รูปที่ 4.176)

จากการตั้งข้อสังเกตในกลุ่มลวดลาย ซึ่งปั้นประดับส่วนกรอบบนจั่วปั้นตามแบบอย่างลวดลายเดียวกับศาลาหอแจกที่ตั้งเยื้องอยู่ทางด้านหน้าของวัดที่สร้างขึ้นเมื่อ พ.ศ. 2456 แต่เมื่อถัดลงมาบริเวณส่วนกลางกลับพบลวดลายมีทักษะฝีมือแตกต่างกัน ซึ่งลวดลายที่ประดับหน้าเสาโดยรอบ และบริเวณที่ว่างเหนือกรอบซุ้มวงโค้ง เป็นฝีมือช่างที่แตกต่างกัน จึงชวนให้คิดถึงการสันบสนุนในข้อหลักฐานของการปรับเปลี่ยนซุ้มวงโค้งได้เป็นอย่างดี รวมถึงการปั้นประดับที่บริเวณที่ว่างเหนือซุ้มวงโค้งประดับขึ้นในภายหลัง พ.ศ. 2470 เพราะจากหลักฐานการประดับลวดลายแบบอย่างช่างญวนได้รับความนิยมในช่วงหลังจาก

---

[64] จากรึกระบุไว้ที่ซุ้มวงโค้งเหนือกรอบประตูทางเข้าสิมวัดโพธิ์ไชย อำเภอเมืองท่าอุเทน จังหวัดนครพนม

4.177 วัดโพธิ์ศรี อำเภอคำชะอี จังหวัดมุกดาหาร

4.178 ตัวอย่างสิมรูปแบบพื้นถิ่นในแถบจังหวัดมุกดาหาร ที่วัดโพธิ์ศรีแก้ว บ้านก้านเหลือง อำเภอดงหลวง ที่สร้างมาก่อนหน้า

4.179 การทำส่วนหน้าบันไดทางขึ้นผายออก คือแบบรสนิยมของฝีมือช่างญวนในอีสาน

4.180 การเจาะช่องที่ราวบันไดแบบชี่ลูกกรงสี่เหลี่ยม ทางด้านข้างและทางด้านหน้าของมุข

4.181 ฐานบัวปลายงอน แบบฉบับของช่างพื้นถิ่นได้สืบทอดจากวัฒนธรรมลาวล้านช้าง ที่วัดโพธิ์ศรีแก้ว บ้านก้านเหลือง อำเภอดงหลวง จังหวัดมุกดาหาร

4.182 รูปแบบที่เป็นพื้นถิ่นอีสาน คือส่วนบนของโครงสร้างหลังคา

การอพยพในครั้งที่ 2 เข้าสู่ดินแดนอีสานทั้งหมด และทั้งนี้ยังรวมถึงลวดลายที่หน้าเสาซึ่งปั้นประดับภายหลังจากส่วนบริเวณที่ว่างเหนือซุ้มวงโค้งอีกครั้ง[65]

หลังที่ 2 แบบเรียบง่ายปราศจากการประดับลวดลาย คือที่วัดโพธิ์ศรี อำเภอคำชะอี จังหวัดมุกดาหาร ที่กล่าวกับกรมการศาสนาว่าสร้างใน พ.ศ. 2432[66] ขัดแย้งกับพระลูกวัดโพธิ์ศรี ที่ให้ข้อมูลว่าสร้างในปี พ.ศ. 2468[67] (รูปที่ 4.177) ดังนั้นสิมหลังเก่าน่าจะสร้าง พ.ศ. 2432 หรือไม่ก็เป็นปี พ.ศ. ที่ตั้งวัดโพธิ์ศรี ทั้งนี้หากระบุและเชื่อว่าสร้างใน พ.ศ. 2432 จริง จะเป็นสิมหลังแรกที่ก่อสร้างบนแผ่นดินภาคอีสาน ก่อนสิ่งก่อสร้างทุกประเภทในแบบอาณานิคมและก่อนการเสียดินแดนในกรณีพิพาท ร.ศ. 112 (พ.ศ. 2436) ซึ่งไม่น่าเป็นไปได้ในการปรากฏตัวของสิ่งก่อสร้างแบบที่กล่าวถึง อย่างไรก็ดีในช่วง พ.ศ. 2431 ได้พบ สิมรูปแบบพื้นถิ่นในแถบจังหวัดมุกดาหาร คือที่วัดโพธิ์ศรีแก้ว บ้านก้านเหลือง อำเภอดงหลวง ที่สร้างมาก่อนหน้านั้น (รูปที่ 4.178, 4.179)

ที่วัดโพธิ์ศรี ผังแปลนพื้นแบบมีมุขหน้าแบบ 3 ช่วงเสา ไม่รวมมุขหน้า ทำบันไดทางขึ้นด้านหน้าผายออก เจาะช่องที่ราวบันไดแบบชี่ลูกกรงสี่เหลี่ยม ในรสนิยมของช่างญวน ฐานบัวลูกแก้วอกไก่ บางส่วนจมในพื้น (รูปที่ 4.180) ฐานเป็นรูปแบบพื้นถิ่นในอีสานพบได้ทั่วไปในสิมแบบพื้นถิ่น เช่นที่วัด โพธิ์ศรีแก้ว อำเภอดงหลวง เป็นต้น (รูปที่ 4.181)

ส่วนกลาง การประดับคิ้วล้อซุ้มวงโค้ง หากเมื่อนับรูปแบบที่ปรากฏในปัจจุบัน ถือเป็นสิมหลังแรกที่มีการประดับดังที่กล่าวจริง ทั้งนี้ยกเว้นหากแบบประดับคิ้วล้อซุ้มวงโค้งที่วัดโพธิ์ไชย อำเภอท่าอุเทน จังหวัดนครพนม เป็นแบบตามที่กล่าวผ่านมาจริง งานประดับที่สิมวัดโพธิ์ศรี จะแปรเปลี่ยนเป็นหลังที่ 2 ในการก่อสร้างแบบประดับคิ้วล้อซุ้มวงโค้งทันที ส่วนประดับทางด้านข้างในส่วนของการประดับเส้นคิ้วบัวเหนือกรอบประตู หน้าต่าง รวมถึงช่องแสงรูปวงรีนั้น เป็นแบบที่ได้มาจากสิมต้นแบบคือ การประดับในสิมทรงโรง ซึ่งปรากฏมีอายุเก่าสุด คือ ที่วัดโพธิ์ชัย บ้านหนองหนาว อำเภอดงหลวง จังหวัดมุกดาหาร มีรายละเอียดต่างกันที่ช่างฝีมือที่วัดโพธิ์ศรี อำเภอคำชะอี ได้เพิ่มเส้นคิ้วบัว ล้อตามซุ้มวงโค้งเพิ่มขึ้น ดังนั้นการประดับคิ้วล้อซุ้มวงโค้งจึงเป็นพัฒนาการทางเทคนิคที่เกิดขึ้นจากฝีมือช่างญวนที่รับจ้างสร้างสิม ได้นำรูปแบบการประดับดังกล่าวเข้ามา ทั้งนี้จากการสำรวจ ไม่พบการประดับแบบคิ้วล้อซุ้มวงโค้งในฝั่ง สปป.ลาว และในพื้นที่จังหวัดนครพนม สกลนครและหนองคาย แต่กลับพบที่อาคารแบบตึกอาณานิคม ในเมืองวินห์ลอง ประเทศเวียดนาม

ส่วนบนหลังคาผืนเดียว เครื่องบนตัวรวย โหง่ หัวนาคแบบพื้นถิ่น กรอบจั่วด้านหน้าด้านหลังปล่อยพื้นที่โล่ง (รูปที่ 4.182)

แบบการประดับคิ้วล้อซุ้มวงโค้งเป็นการพัฒนาจากแบบที่เคยปรากฏมาก่อนในอีสานแถบจังหวัดนครพนม สกลนคร และหนองคาย ซึ่งช่างได้นำเข้ามาโดยเริ่มที่วัดโพธิ์ศรี อำเภอคำชะอี จังหวัดมุกดาหาร เป็นแห่งแรก ซึ่งหลังจากนี้ต่อไปได้มีการสืบทอดรูปแบบทางงานช่างในเขตพื้นที่จังหวัดมุกดาหารและอำนาจเจริญ จนถึงช่วงหลัง พ.ศ. 2488 จึงหมดความนิยม และอาจกล่าวได้ว่าเป็นรูปแบบเฉพาะของสิมในจังหวัดมุกดาหารก็ว่าได้

---

[65] สัมภาษณ์พระลูกวัด ทราบเพียงว่ามีการปรับเปลี่ยนจริงแต่ไม่ทราบอายุที่แน่นอน ซึ่งในขณะที่ลงพื้นที่ช่างกำลังปรับเปลี่ยนซุ้มวงโค้งของศาลาหอแจกให้เป็นแบบภาคกลาง ซึ่งไม่ใช่เรื่องแปลกใหม่ในการปรับเปลี่ยนของรูปแบบในส่วนของการประดับตามสมัยนิยม

[66] กรมการศาสนา. ประวัติวัดทั่วราชอาณาจักร เล่ม 15, 169. และในหน่วยอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมศิลปกรรมพื้นถิ่น จังหวัดมุกดาหาร. สิมอีสาน แหล่งศิลปกรรมท้องถิ่น จังหวัดมุกดาหาร, 55.

[67] พระลูกวัดโพธิ์ศรี อำเภอคำชะอี จังหวัดมุกดาหาร อายุ 76 ปี สัมภาษณ์เมื่อวันที่ 22 ตุลาคม 2554.

4.183 วัดยอดลำธาร ตำบลโพนนาแก้ว อำเภอเมือง จังหวัดสกลนคร

4.184 วัดศรีประดู่ อำเภอปทุมรัตน์ จังหวัดร้อยเอ็ด

4.185 วัดศรีนันทวราราม อำเภอหนองสูง จังหวัดมุกดาหาร

4.186 วัดสุริโย อำเภอกุดชุม จังหวัดยโสธร

4.187 วัดโพธิ์ชัยวัฒนาราม อำเภอพนมไพร จังหวัดร้อยเอ็ด

4.188 ตัวอย่างการปล่อยพื้นที่ซุ้มวงโค้งไม่มีการประดับตกแต่ง ปรากฏครั้งแรกที่วัดใต้วิไลธรรม จังหวัดร้อยเอ็ด

1.8 กลุ่มมีช่องหน้าต่างประตูสี่เหลี่ยมผืนผ้า ภายในกรอบซุ้มวงโค้ง มีจำนวนด้วยกันทั้งหมด 5 หลัง ซึ่งมีพัฒนาการในส่วนการประดับของช่องประตูหน้าต่าง ทั้งนี้จากจำนวนตัวอย่างเป็นแบบมุมหน้าทั้งหมด ซึ่งสามารถเรียงตามลำดับอายุได้ดังนี้ หลังที่มีอายุเก่าสุด คือ วัดยอดลำธาร ตำบลโพนนาแก้ว อำเภอเมือง จังหวัดสกลนคร สร้างขึ้นในปี พ.ศ. 2453 (รูปที่ 4.183) ซึ่งได้กล่าวถึงในแบบที่ 1.3 กลุ่มเรียงอวดสันอิฐที่วงโค้งซุ้ม หลังที่ 2 คือ วัดศรีประดู่ อำเภอปทุมรัตน์ จังหวัดร้อยเอ็ด สร้างพ.ศ. 2473 (รูปที่ 4.184)จัดอยู่ในกลุ่มประดับคิ้วของหัวเสารับซุ้มวงโค้ง ของแบบที่ 1.5 หลังที่ 3 วัดศรีนันทวาราม อำเภอหนองสูง จังหวัดมุกดาหาร 2474[68] (รูปที่ 4.185) หลังที่ 4 วัดสุริโย อำเภอกุดชุม จังหวัดยโสธร สิมสร้าง พ.ศ. 2482[69] (รูปที่ 4.186) และหลังสุดท้ายของกลุ่ม คือ ที่วัดโพธิ์ชัยวัฒนาราม อำเภอพนมไพร จังหวัดร้อยเอ็ด 2480[70] (รูปที่ 4.187)

หลักฐานในส่วนงานประดับแบบที่กล่าวถึง คือที่วัดยอดลำธาร จังหวัดสกลนคร และวัดศรีประดู่ จังหวัดร้อยเอ็ด เป็นหลังแรกๆ ที่ได้ก่อสร้างซึ่งได้กล่าวถึงไปแล้วนั้น จึงถือได้ว่าการประดับในช่วงแรกมีพัฒนาการทางงานช่างพอสมควรเมื่อเทียบกับจำนวนสิมที่ปรากฏในการประดับดังกล่าวมา อย่างไรก็ดี สิมที่วัดศรีนันทวาราม จังหวัดมุกดาหาร และวัดโพธิ์ชัยวัฒนาราม จังหวัดร้อยเอ็ด เป็นกลุ่มตัวอย่างที่รับสืบทอดรูปแบบเรื่อยมา แต่ทั้งนี้ความแตกต่างในส่วนของการประดับโดยเฉพาะบริเวณซุ้มวงโค้งในตำแหน่งมุขหน้ามีความแตกต่างกัน กล่าวคือ สิมทั้ง 2 หลัง มีการประดับซุ้มวงโค้งแบบปล่อยโล่งไม่มีการประดับคิ้วบัว หรือฐานรองรับใดๆ ทั้งสิ้น หากต้องการแบ่งเป็นอีกกลุ่มก็สามารถทำได้ อนึ่งแบบการปล่อยพื้นที่ซุ้มวงโค้งไม่มีการประดับตกแต่ง ปรากฏครั้งแรกที่วัดใต้วิไลธรรม จังหวัดร้อยเอ็ด ที่ได้กล่าวผ่านมาแล้วเช่นกัน (รูปที่ 4.188)

รูปแบบพัฒนาการในกลุ่มมีช่องหน้าต่างประตูสี่เหลี่ยมผืนผ้า ภายในกรอบซุ้มวงโค้ง ยังไม่ได้หมดความนิยมลงในช่วง พ.ศ. 2480 แต่อย่างไร ทั้งนี้ยังคงมีการสืบเนื่องเรื่อยไป จนถึงปี พ.ศ. 2498 จึงหายไปไม่ได้รับความนิยม ตัวอย่างที่วัดบ้านโนนจาน จังหวัดอุบลราชธานี ซึ่งจะกล่าวถึงในกลุ่มมีมุขหน้าในช่วงหลัง พ.ศ. 2483 จากการตั้งข้อสังเกตการกระจายตัวและความนิยมในส่วนของงานประดับ พอสรุปเป็นประเด็นได้ว่า ตั้งแต่ในเขตจังหวัดสกลนคร ที่พบเพียงหลังเดียว คือที่วัดยอดลำธาร ระยะเวลาที่ห่างกัน 21 ปี จนกระทั่งมาถึงที่วัดศรีประดู่จังหวัดร้อยเอ็ด นั้นสอดรับกับช่วงเวลาที่มีการอพยพเคลื่อนย้ายให้คนเวียดนามได้ไปอยู่ในเขตพื้นที่ชั้นในของอีสาน เช่น อุดรธานี ขอนแก่น ร้อยเอ็ด อุบลราชธานี ดังกล่าวนั้น ได้พบการก่อสร้างงานประดับที่กล่าวถึงได้กระจายตัวมากขึ้นในแถบ จังหวัดร้อยเอ็ด ยโสธร อุบลราชธานี เป็นต้น กลุ่มมีช่องหน้าต่างประตูสี่เหลี่ยมผืนผ้า ภายในกรอบซุ้มวงโค้ง จึงสามารถกำหนดเส้นทางในสายการพัฒนาการได้เป็นอย่างดี โดยเริ่มจากสกลนคร ต่อไปยังมุกดาหาร มายังร้อยเอ็ด ยโสธร อำนาจเจริญ ก่อนที่จะไปสิ้นสุดหลังสุดท้ายที่อุบลราชธานี คือที่วัดโนนจาน ส่วนที่จังหวัดร้อยเอ็ดยังมีสายพัฒนาการไปยังจังหวัดกาฬสินธุ์ และไปสิ้นสุดที่วัดสุวรรณาวาส อำเภอกันทรวิชัย จังหวัดมหาสารคาม ซึ่งทั้งหมดจะขอกล่าวถึงอย่างละเอียดในแบบที่อยู่ช่วงหลัง พ.ศ. 2483 เป็นต้นไป

---

[68] สัมภาษณ์พระลูกวัด อายุ 56 ปี. วัดศรีนันทวาราม อำเภอหนองสูง จังหวัดมุกดาหาร, เมื่อวันที่ 19 ตุลาคม 2554.

[69] จากรึกบริเวณขื่อใต้กรอบหน้าจั่ว ระบุปี พ.ศ. 2482 คือปีก่อสร้าง และปี พ.ศ. 2490 คือปีที่ตกแต่งลวดลายประดับโดยรอบ.

[70] กรมการศาสนา. ประวัติวัดทั่วราชอาณาจักร เล่ม 13 (กรุงเทพฯ : การศาสนา, 2536), 502.

4.189 วัดโคธาราม บ้านโนนสว่าง ตำบลจำปาโมง อำเภอบ้านผือ จังหวัดอุดรธานี

4.190 วัดโพธิ์ชัยศรี อำเภอบ้านผือ จังหวัดอุดรธานี

4.191 มีบันไดทางขึ้นเฉพาะมุขหน้า มีระเบียงก่อเป็นลูกกรงวงรีรูปไข่ทางตั้ง มีเสาติดผนัง 4 ต้น ช่องว่างแต่ละต้นเสาประดับซุ้มวงโค้ง รวมเป็น 3 ซุ้ม

4.192 ด้านข้างมุขหน้าระเบียงลูกกรงเจาะช่องวงรีประดับซุ้มวงโค้งเหมือนด้านหน้า สิมแบ่งเป็น 3 ช่วงเสาไม่รวมมุขหน้า เจาะช่องหน้าต่างทุกช่วงเสา

4.193 การก่อประดับซุ้มวงโค้งทางด้านข้างของมุขหน้า เป็นการก่อประดับในการแก้ไขทางเทคนิคเชิงช่างในเรื่องของสัดส่วนพื้นที่ด้านหน้าของอาคารสิ่งก่อสร้าง

4.194 ส่วนบนด้านหน้าจั่วประดับด้วยภาพปูนปั้นลวดลายก้านขด โหง่แกะสลักด้วยไม้ หลังคามีเทิบ 1 เทิบ กึ่งกลางหลังคาเทิบ ประดับด้วยช่องฟ้า และวันแล่น (ครีบนาค)

1.9 กลุ่มเว้นพื้นที่ว่างระหว่างซุ้มวงโค้งกับคานใต้จั่วของมุขหน้า วัดโคธาราม[71] บ้านโนนสว่าง ตำบลจำปาโมง อำเภอบ้านผือ จังหวัดอุดรธานี (รูปที่ 4.189) คือ ตัวอย่างในการศึกษาเพียงหลังเดียว แต่มีการสืบทอดพัฒนาการทางงานช่างในช่วงหลังให้กับวัดในเขตอำเภอเดียวกัน คือวัดโพธิ์ชัยศรี อำเภอบ้านผือ จังหวัดอุดรธานี ซึ่งจะกล่าวถึงในกลุ่มช่วงหลังตั้งแต่ พ.ศ. 2483 (รูปที่ 1.190) ดังนั้นเมื่อพิจารณาแล้ว มีลักษณะรูปแบบที่คล้ายๆ กัน แต่มีความแตกต่างกันบ้าง ในเรื่องของรายละเอียด ของการตกแต่งเท่านั้น แปลนพื้นวางอยู่ในผังสี่เหลี่ยมผืนผ้า สิมก่ออิฐถือปูน แบบมีมุขหน้า

ส่วนฐานเป็นฐานบัวลูกแก้วอกไก่ ส่วนกลางด้านหน้า มีบันไดทางขึ้นเฉพาะมุขหน้า มีระเบียงก่อเป็นลูกกรงวงรีรูปไข่ทางตั้ง มีเสาติดผนัง 4 ต้น ช่องว่างแต่ละต้นเสาประดับซุ้มวงโค้งรวมเป็น 3 ซุ้ม ปลายสุดเป็นบัวหัวเสาแบบบัวแวง ทางเข้าด้านหน้ามีประตู 1 ช่อง (รูปที่ 4.191) ด้านข้างมุขหน้ามีระเบียงลูกกรงเจาะช่องวงรี ประดับซุ้มวงโค้งเหมือนด้านหน้า สิมถูกแบ่งเป็น 3 ช่วงเสาไม่รวมมุขหน้า เจาะช่องหน้าต่างทุกช่วงเสา ด้านบนประดับด้วยลวดลายปูนปั้น (รูปที่ 4.192) และด้านหลังก่อผนังทึบไม่มีการประดับลวดลาย แบบผังแปลนเป็นแบบนิยมทั่วไปในสิมแบบพื้นถิ่น รวมถึงฐาน แต่ที่น่าสนใจคือประเด็นการก่อประดับซุ้มวงโค้งทางด้านข้างของมุขหน้า เป็นแบบที่ได้มาจากการก่อประดับในการแก้ไขทางเทคนิคเชิงช่างในเรื่องของสัดส่วนพื้นที่ด้านหน้าของอาคารสิ่งก่อสร้างนั้นๆ กล่าวคือ เมื่อพื้นที่มีขนาดกว้างกว่าเกินความสมส่วนของซุ้มวงโค้งช่างจะปรับเปลี่ยนโดยการแก้ปัญหาเพิ่มซุ้มวงโค้งด้านข้างเข้ามาอีกอย่างละ 1 ซุ้มทั้ง 2 ข้าง (รูปที่ 4.193) ตัวอย่างที่ตึกแบบอาณานิคมในเมืองสะหวันนะเขต สปป. ลาว แต่ที่ปรากฏในเขตจังหวัดนครพนมตามประวัติที่กล่าวอ้าง พบที่สิมวัดมัชฌิมาวาส อำเภอดอนตาล และที่อาคารที่ว่าการหลังเก่าในอำเภอห้วานใหญ่ ในบริเวณวัดศรีมหาโพธิ์ จังหวัดมุกดาหาร ซึ่งรับผ่านงานช่างจากเมืองสหวันนะเขต อนึ่ง จังหวัดมุกดาหารได้แยกตัวออกจากจังหวัดนครพนมเมื่อ 27 กันยายน ปีพ.ศ. 2525[72]

ส่วนบนด้านหน้าจั่วประดับด้วยภาพปูนปั้น ลวดลายก้านขด แผงนาค (ตัวรวย) ทำเป็นครีบนาค ปลายสุดเป็นรูปหัวนาค โหง่แกะสลักด้วยไม้ หลังคามีเทิบ 1 เทิบ สันหลังคาทำเป็นครีบนาคเช่นเดียวกับด้านหน้า กึ่งกลางหลังคาเทิบ ประดับด้วยช่องฟ้า ด้านหลังเหมือนกับส่วนด้านหน้า (รูปที่ 4.194)

กล่าวโดยสรุปวัดโคธาราม เป็นตัวอย่างของการนำพาพัฒนาการข้ามพื้นที่จากแหล่งหนึ่ง ไปอีกแหล่งได้เป็นอย่างดี ช่างได้ปรับเปลี่ยนสร้างตามแบบผู้ว่าจ้าง คือ เจ้าอาวาสในเวลานั้นได้ไปนำแบบมาจากจังหวัดนครพนม ดังนั้นการสะท้อนเรื่องของพื้นถิ่นนิยมยังคงปรากฏเมื่อดูจากการประดับเครื่องบนของหลังคา รวมถึงลวดลายการประดับล้วนเป็นรูปแบบเฉพาะในพื้นถิ่น ช่างญวนชำนาญการก่อสร้างตามที่เข้าใจกันจึงสร้างตามคุ้นชินในแบบโครงสร้างผนังรับโครงสร้างหลังคาเป็นหลัก แม้จะไม่ได้ออกแบบเอง ทั้งนี้รูปแบบการเว้นพื้นที่ดังกล่าวนั้นยังคงสืบเนื่องทางงานช่างในสิมหลังต่อไป ตามที่กล่าวผ่านมาในย่อหน้าแรก

---

[71] สิมสร้างในปี พ.ศ. 2480 โดยพระวิชัย จากจังหวัดนครพนม ได้ชักชวนให้ชาวบ้านร่วมมือร่วมใจกันสร้าง จ้างช่างปูน ชื่อองจึกและช่างไม้ชื่อ องด่าย เป็นคนญวนในอำเภอบ้านผือชาวบ้านเป็นลูกมือในการหาวัสดุในการก่อสร้าง จากงานวิทยานิพนธ์ระดับปริญญาดุษฎีบัณฑิต สาขาประวัติศาสตร์ศิลปะไทย คณะโบราณคดี มหาวิทยาลัยศิลปากร พ.ศ. 2552 ของชวลิต อธิปัตยกุล

[72] จาก ประวัติเมืองมุกดาหาร (ออนไลน์) เข้าถึงได้ที่ http://www.mukdahannews.com/a-nongsoong.htm จังหวัดมุกดาหาร 16 พ.ค. 55.

4.195 วัดศรีมงคล อำเภอหัวตะพาน จังหวัดอำนาจเจริญ

4.196 การประดับยกฐานสูง ซึ่งการยกฐานสูงนิยมมาตั้งแต่สมัยสิมพื้นถิ่นแบบดั้งเดิม ในแถบจังหวัดร้อยเอ็ด และอุบลราชธานี

4.197 พนักระเบียงเจาะเป็นรูปวงรี ที่พิเศษคือการประดับลวดลายก้านขดล้อตามวงโค้ง โดยใช้เส้นคิ้วประดับเป็นซุ้มวงโค้ง ด้านบนประดับภาพปูนปั้นรูปเสือ ทั้ง 2 ข้าง

4.198 ซุ้มวงโค้งด้านข้างมุขใช้เทคนิการก่อแบบเดียวกับที่วัดอันตรมัคคาราม จังหวัดอุบลราชธานี โดยภาพพระพุทธองค์ประทับนั่งในปางมารวิชัยบนหางพญานาค

4.199 กรอบซุ้มหน้าต่างแบบเจาะช่องสี่เหลี่ยมในซุ้มวงโค้ง

4.200 ต้นแบบการประดับคือวัดศรีนันทวราราม อำเภอหนองสูง จังหวัดมุกดาหาร สืบทอดส่งผ่านมายังเขตอีสานตอนล่าง

1.10 กลุ่มประดับลวดลายในช่องว่าง ของซุ้มคิ้ววงโค้ง พบจำนวน 2 หลัง มีอายุห่างกัน 1 ปี หลังแรกอยู่ที่ จังหวัดอำนาจเจริญ หลังที่ 2 อยู่ที่ จังหวัดนครพนม ซึ่งแต่ละหลังมีรายละเอียดดังนี้ วัดศรีมงคล อำเภอหัวตะพาน จังหวัดอำนาจเจริญ คือสิมที่ถูกปรับเปลี่ยนโครงสร้างหลังคาจากเดิมทั้งหมดเป็นแบบภาคกลาง แต่ตัวอาคารยังคงสภาพเดิม ตามที่เมื่อครั้งแรกสร้าง คือ พ.ศ. 2478[73] จากจารึกที่ปรากฏบนผนังทางเข้าของมุขหน้า (รูปที่ 4.195)

ส่วนล่าง ผังพื้นแปลนแบบมีมุขหน้า ยกฐานสูง ซึ่งการยกฐานสูงนิยมมาตั้งแต่สมัยสิมพื้นถิ่นแบบดั้งเดิม ในแถบจังหวัดร้อยเอ็ด และอุบลราชธานี[74] บันไดผายออกแบบรสนิยมของช่างญวน มุขหน้าประดับด้วยซุ้มวงโค้ง 3 ซุ้ม ตรงกลางเป็นทางเข้า มีคิ้วบัวเป็นฐานรองรับวงโค้งซึ่งปรากฏมาก่อนหน้านั้นแล้วในเขตจังหวัดนครพนม จังหวัดสกลนคร และจังหวัดร้อยเอ็ด เป็นต้น (รูปที่ 4.196) พนักระเบียงเจาะเป็นรูปวงรี แบบนิยมของช่างญวน แต่ที่พิเศษคือการประดับลวดลายก้านขดล่อตามวงโค้ง โดยใช้เส้นคิ้วประดับเป็นซุ้มวงโค้ง ด้านบนประดับภาพปูนปั้นรูปเสือ ทั้ง 2 ข้างซ้ายขวา ตรงกลางประดับเป็นภาพพระพุทธองค์ประทับนั่งปางมารวิชัย แวดล้อมด้วยลายเปลว (รูปที่ 4.197) ส่วนซุ้มวงโค้งด้านข้างมุขใช้เทคนิการก่อสร้างซุ้มวงโค้งแบบเดียวกับที่วัดอันตรมัคคาราม จังหวัดอุบลราชธานีที่สร้างใน พ.ศ. 2473 แต่ส่วนบนทำเป็นเส้นคิ้วประดับ แบบนิยมในจังหวัดนครพนม และด้านบนคิ้วเป็นภาพพระพุทธองค์ประทับนั่งในปางมารวิชัยเหนือหางพญานาค ที่เกี้ยวตัวไขว้กันของส่วนหางโดยหันส่วนหัวเข้าหาพุทธองค์ (รูปที่ 4.198)

กรอบซุ้มหน้าต่างแบบเจาะช่องสี่เหลี่ยมในซุ้มวงโค้ง (รูปที่ 4.199) ซึ่งปรากฏมาแล้วในแถบจังหวัดร้อยเอ็ดที่ใกล้กับวัดศรีมงคล คือวัดศรีประดู่ จังหวัดร้อยเอ็ด แต่ที่วัดศรีมงคลใช้รูปแบบซุ้มหน้าต่างชิดติดกับฐานที่รองรับตัวอาคาร ซึ่งเป็นแบบที่สืบเนื่องกันต่อมาจากวัดศรีนันทวราราม อำเภอหนองสูง จังหวัดมุกดาหาร (รูปที่ 4.200) เป็นหลังแรกที่มีอายุมากสุดที่ปรากฏการก่อสร้างดังกล่าว คือปี พ.ศ. 2474 ที่กล่าวมายังมีการสืบเนื่องทางงานช่างให้กับวัดในแถบอีสานใต้ในกลุ่มเฉพาะที่ทำช่องหน้าต่างประตูสี่เหลี่ยมผืนผ้าภายในกรอบซุ้มวงโค้ง แบบที่ 2.2 ในกลุ่มถัดไปอีกของกลุ่มที่ 2

ส่วนโครงสร้างหลังคาปรับเปลี่ยนเป็นแบบภาคกลาง ดังนั้นวัดศรีมงคล จึงเป็นสิมแบบที่นิยมสร้างกันในกลุ่มช่างญวนแต่เป็นรุ่นที่ 2 ซึ่งนิยมนำลวดลายเข้ามาประดับเป็นจำนวนมาก หรือกล่าวได้ว่า สิมที่สร้างภายหลังจาก พ.ศ. 2470 เป็นต้นไปจะมีลวดลายในการประดับมากขึ้นกว่ารุ่นแรก ซึ่งอยู่ในแถบจังหวัดหนองคาย จังหวัดนครพนม และจังหวัดมุกดาหาร เป็นหลัก

หลังที่ 2 แบบประดับลวดลายประแจจีน วัดกลางไชยบุรี อำเภอไชยบุรี จังหวัดนครพนม ปัจจุบันเป็นวัดร้างจารึกเหนือซุ้มวงโค้ง สร้างเมื่อ พ.ศ. 2479[75] (รูปที่ 4.201)

---

[73] จารึกทางด้านหน้าทางเข้า และจารึกรายละเอียดการก่อสร้างบนผันงสกัดด้านหน้าทางซ้ายมือ เหนือกรอบประตูทางเข้า ซึ่งได้เปลี่ยนหลังคาเมื่อปี พ.ศ. 2531 โดยช่างญวนเป็นหัวหน้าควบคุมมีชาวบ้านเป็นลูกมือในงานไม้ทำในส่วนโครงสร้างหลังคา

[74] ชวลิต อธิปัตยกุล อัตลักษณ์พุทธศิลป์อีสาน รวมบทความครบรอบ 1 ปี ของกลุ่มพุทธศิลป์ถิ่นอีสาน (เอกสารอัดสำเนา มหาวิทยาลัยราชภัฏอุดรธานี ธันวาคม 2553), 3.

[75] จารึกบริเวณกึ่งกลางเหนือซุ้มวงโค้ง ของทางเข้ามุขหน้า สร้างเมื่อ พ.ศ. 2479 วัดกลางไชยบุรี อำเภอไชยบุรี จังหวัดนครพนม

4.201 วัดกลางไชยบุรี อำเภอไชยบุรี จังหวัดนครพนม

4.202 ช่องหน้าต่าง ประดับด้วยซุ้มแบบวงโค้งหลายวง

4.203 ด้านหน้ามุขประดับด้วยซุ้มวงโค้ง 3 ซุ้ม ภายในประดับด้วยลวดลายมงคลประเภทลายประแจจีน

4.204 แสดงภาพซุ้มวงโค้งด้านข้างของสิม โดยภายในประดับลวดลายประแจจีน ของวัดกลางไชยบุรี จังหวัดนครพนม

4.205 ระหว่างช่องว่างหัวเสา ลดระดับทำเป็นช่องประดับลวดลาย และช่องสำหรับจารึกปีที่สร้าง

4.206 รูปแบบสิมที่วัดกลางไชยบุรี คือแบบพิเศษที่ไม่เคยปรากฏมาก่อนหน้านี้ในอีสาน และหลังจากนี้เช่นเดียวกัน

ผังแปลนพื้นแบบมีมุขหน้า แบบ 3 ช่วงเสา ไม่รวมมุขหน้า ช่วงเสาสุดท้ายก่อผนังทึบ ที่เหลือเจาะช่องหน้าต่าง ประดับด้วยซุ้มแบบวงโค้งหลายวง (รูปที่ 4.202)

ทางขึ้นมีหัวเสาด้านหน้าของราวบันไดที่เจาะช่องรูปไข่วงรี ตามแบบนิยม ด้านหน้ามุขประดับด้วยซุ้มวงโค้ง 3 วง ภายในกรอบวงโค้ง ที่ใช้เสาของโครงสร้างเป็นหลัก โดยเว้นพื้นที่เล็กน้อยของขอบเพื่อทำเป็นซุ้มวงโค้ง แล้วจึงประดับด้วยลวดลายมงคลประเภทลายประแจจีน (รูปที่ 4.203) รวมทั้งซุ้มวงโค้งด้านข้างมุข (รูปที่ 4.204) เลยขึ้นไปเป็นหัวเสา ระหว่างช่องว่างหัวเสา ลดระดับทำเป็นช่องประดับลวดลาย (รูปที่ 4.205) ตรงกึ่งกลางเสาระบุปีที่สร้าง ซึ่งตรงจุดนี้เป็นแบบที่จัดในกลุ่มพิเศษที่ไม่เคยปรากฏมาก่อนในการประดับตกแต่งที่กล่าวมา (รูปที่ 4.206)

ส่วนบนทำโครงสร้างผนังรับน้ำหนัก แต่ไม่มีกรอบจั่ว ใช้โครงสร้างหลังคาไม้ในการก่อสร้าง ทางด้านกรอบซุ้มหน้าต่างประดับแบบวงโค้งหลายวง ซึ่งปรากฏมาก่อนหน้านั้นแล้วที่วัดสุปัฏ จังหวัดอุบลราชธานี

นับตั้งแต่หลัง พ.ศ. 2463 เป็นต้นมานั้น ลวดลายในการประดับแบบที่ช่างญวนนิยมกันในประเทศเวียดนามได้ถูกส่งผ่านปรากฏในงานศิลปกรรมทางพระพุทธศาสนาในอีสานมากขึ้น เทคนิควิธีการก่อสร้างล้วนมีความแตกต่างกันในรายละเอียดของการตกแต่งมากกว่าตัวรูปแบบอาคารที่เป็นโครงสร้างหลัก

4.207 วัดพุทธาวาส ตำบลส่วาง อำเภอพรรณานิคม จังหวัดสกลนคร

4.208 ฐานรองรับตัวอาคารสิมแบบบัวปลายงอนที่นิยมในพื้นถิ่นอีสาน

4.209 มุขด้านข้างประดับซุ้ม ด้านละ 1 ซุ้ม ซึ่งเป็นแบบนิยมของช่างญวน ผนังด้านข้างสิมไม่เจาะช่องหน้าต่าง

4.210 ผนังทางเข้าด้านหน้า เจาะช่องแสงแบบซี่ลูกกรงขนาบประตูทางเข้า

4.211 การใช้ไม้ค้ำต่อยื่นไปทางด้านหน้าเพื่อรับน้ำหนักของผนังมุขหน้า

4.212 จากสภาพหลักฐานที่ปรากฏ สะท้อนออกในทางเชิงช่างพื้นถิ่นรับเอารูปแบบนิยมของช่างญวนเข้ามาปะปน ของสิมวัดพุทธาวาส จังหวัดสกลนคร

1.11 กลุ่มมีมุขหน้าไม่ระบุปี พ.ศ. ที่สร้าง

1. วัดพุทธาวาส ตำบลส่วาง อำเภอพรรณานิคม จังหวัดสกลนคร เป็นสิมขนาดเล็กแบบมีมุขหน้า (รูปที่ 4.207) ฐานรองรับตัวตัวอาคารสิมแบบบัวปลายงอน ที่นิยมในพื้นถิ่นอีสาน (รูปที่ 4.208) ด้านหน้ามุขประดับด้วยซุ้มวงโค้งแบบเรียบไม่มีการตกแต่ง 3 ซุ้ม ตรงกลางคือทางเข้า รวมถึงการประดับที่มุขด้านข้างในแบบเดียวกัน ด้านละ 1 ซุ้ม ซึ่งเป็นแบบนิยมของช่างญวน ผนังด้านข้างสิมไม่เจาะช่องหน้าต่าง (รูปที่ 4.209) เจาะช่องแสงเฉพาะด้านหน้าแบบชี่ลูกกรงขนาบประตูทางเข้า (รูปที่ 4.210) ที่วงกบกรอบประตูประดับด้วยแวนแก้ว แบบนิยมในพื้นถิ่น ถัดขึ้นไปบริเวณเกือบสุดจั่วของผนังสกัดด้านหน้า มีไม้ค้ำต่อยื่นไปทางด้านหน้าเพื่อรับน้ำหนักของผนังมุขหน้า (รูปที่ 4.211) ซึ่งเป็นแบบนิยมในการก่อสร้างของสิมแบบพื้นถิ่นรุ่นเก่าก่อนที่จะมีการสร้างสิมแบบฝีมือช่างญวนในอีสาน ตัวอย่างเช่นที่ วัดเสมาท่าค้อ วัดสระเกตุ จังหวัดร้อยเอ็ด เป็นต้น หลังคาโครงสร้างแบบผืนเดียว เครื่องบนไม่ปรากฏเข้าใจว่าน่าจะชำรุดเสียหายไปตามสภาพกาลเวลา (รูปที่ 4.212)

เมื่อพิจารณาจากหลักฐานขององค์ประกอบทั้งหมดของวัดพุทธวาสสามารถกล่าวสรุปได้ว่า เป็นงานช่างแบบฝีมือช่างพื้นถิ่นผสมแบบรสนิยมของฝีมือช่างญวนที่เป็นแบบนิยมในการก่อสร้างบริเวณภาคอีสาน ตั้งแต่ พ.ศ. 2453 ของสิมหลังแรกเป็นต้นมา ทั้งนี้แผ่นป้ายแสดงประวัติทางด้านหน้าสิม ของกรมศิลปากร ระบุว่าการก่อสร้างสิมหลังดังกล่าวอยู่ในช่วงใกล้เคียงกับการสร้างวัด คือ พ.ศ. 2380 หากเป็นสิมหลังเก่าชำรุดแล้วมีการบูรณะซ่อมแซมขึ้นใหม่น่าจะเป็นไปได้มากกว่า หลักฐานจากรูปแบบที่พบในปัจจุบัน เพราะมีหลักฐานตัวอย่างรูปแบบของการสร้างสิมในช่วง พ.ศ. 2436 คือที่วัดด่านม่วงคำ อำเภอโคกศรีสุพรรณ จังหวัดสกลนคร เป็นแบบพื้นถิ่น ซึ่งมีการประดับแว่นแก้ว และที่สำคัญโครงสร้างทั้งหมดใช้ไม้เป็นวัสดุหลัก ยกเว้นเฉพาะส่วนฐานที่เป็นการก่ออิฐสอปูนแบบฐานบัวปลายงอน ดังนั้นจึงเป็นไปไม่ได้ที่จะสร้างในช่วง พ.ศ. 2380 และที่สำคัญหากสร้างในช่วงนั้นจริงก็คงเป็นเรื่องยาก การใช้หลักฐานการประดับซุ้มวงโค้งเข้ามาในช่วงนั้น เพราะหลักฐานที่เก่าสุดในอีสานของการประดับแบบซุ้มวงโค้งคือ ปี พ.ศ. 2444 ในอาคารมิสซังที่เมืองท่าแร่ จังหวัดนครพนม ดังนั้นสิมวัดพุทธาวาสกำหนดอายุการก่อสร้างแล้วน่าจะสร้างหลัง พ.ศ. 2475 กล่าวคือ จากการศึกษาพัฒนาการของสิมเฉพาะกลุ่มที่มีมุขหน้า พบการประดับลวดลายในตัวสิมมักจะเริ่มหลังจาก ประมาณ พ.ศ. 2470 เป็นต้นไป แต่เฉพาะที่วัดพุทธาวาส ยกเว้นเป็นกรณีพิเศษที่เป็นชาวบ้านในพื้นถิ่นเป็นคนสร้าง สอดรับกับการตั้งหมู่บ้านส่วาง ของอำเภอพรรณานิคม เริ่มก่อตั้งเมื่อปี พ.ศ. 2475[76] ซึ่งวัดย่อมสร้างภายหลังจากการตั้งหมู่บ้านเสมอ ยกเว้นบริเวณที่เป็นเขตเมืองเก่ามาก่อนซึ่งอาจมีวัดร้างแล้วชาวบ้านเข้าไปใช้พื้นที่ตั้งเป็นหมู่บ้าน นั้นคือเงื่อนไขอีกประเด็นหนึ่งซึ่งต้องศึกษาเป็นพื้นที่บริเวณเป็นรายกรณีไป

---

[76] ประวัติความเป็นมา ตำบลส่วาง อำเภอพรรณานิคม จังหวัดสกลนคร http://www.thaitambon.com/tambon/ttambon.asp?ID=470408 (ออนไลน์) 1 กรกฎาคม 2555.

4.213 วัดศรีรัตนโนนกุง บ้านโนนกุง ตำบลเชียงสือ อำเภอโคกศรีสุพรรณ จังหวัดสกลนคร

4.214 ส่วนฐานรองรับประดับด้วยลูกแก้วอกไก่แบบนิยมในพื้นถิ่นอีสาน

4.215 มุขด้านหน้าประดับด้วยเสาหาน 4 ต้น

4.216 การประดับเสาแบบเดียวกับวัดพุทธสีมา อำเภอธาตุพนม จังหวัดนครพนม

4.217 ราวบันไดที่ผายออกทางด้านหน้า ทำเป็นช่องสี่เหลี่ยม แบบเป็นชี่ๆ

4.218 ซุ้มประตู้ทางเข้าด้านหน้าประดับด้วยแบบสี่เหลี่ยมพื้นผ้าภายในกรอบซุ้มวงโค้ง โดยเพิ่มความหนาของกรอบซุ้มและประดับด้วยแว่นแก้วแบบพื้นถิ่นอีสาน

2. วัดศรีรัตนโนนกุง บ้านโนนกุง ตำบลเชียงสือ อำเภอโคกศรีสุพรรณ จังหวัดสกลนคร ปัจจุบันขึ้นกับอำเภอโพนนาแก้ว (รูปที่ 4.213) ตัวอาคารวางในผังพื้นแปลนแบบมีมุขหน้า ส่วนฐานรองรับประดับด้วยลูกแก้วอกไก่ แบบนิยมในพื้นถิ่นอีสาน (รูปที่ 4.214) มุขด้านหน้าประดับด้วยเสาหาน 4 ต้น (รูปที่ 4.215) แบบเดียวกับวัดพุทธสีมา อำเภอธาตุพนม จังหวัดนครพนม (รูปที่ 4.216) ส่วนบริเวณถัดจากบัวหัวเสาลงมาเซาะเป็นร่องสี่เหลี่ยม ลูกกรงพนักระเบียงและราวบันไดที่ผายออกทางด้านหน้า ทำเป็นช่องสี่เหลี่ยม แบบเป็นชี่ๆ (รูปที่ 4.217) ซึ่งเมื่อสำรวจพื้นที่โดยรอบทั่วภาคอีสาน จากสิมแบบฝีมือช่างญวน การประดับดังที่กล่าวมาปรากฏเฉพาะในช่วงหลังตั้งแต่ พ.ศ. 2476 เป็นต้นไป ทั้งนี้จังหวัดสกลนคร มุกดาหาร หนองคาย และนครพนมก่อนหน้านั้นประดับด้วยวงรีรูปไข่ ตามแบบระเบียงทางเดินที่พระราชวังเมืองเว้ ประเทศเวียดนาม ที่เป็นต้นแบบ

ซุ้มประตูทางเข้าด้านหน้าประดับด้วยแบบสี่เหลี่ยมพื้นผ้าภายในกรอบซุ้มวงโค้ง โดยเพิ่มความหนาของกรอบซุ้มและประดับด้วยแว่นแก้วแบบพื้นถิ่นอีสาน (รูปที่ 4.218) ตามแบบวัดด่านม่วงคำ อำเภอโคกศรีสุพรรณ จังหวัดสกลนคร ผนังด้านข้างสิมเจาะช่องหน้าต่าง เฉพาะช่วงเสาที่1 และที่ 2 ส่วนช่วงเสาที่ 3 ก่อผนังทึบแบบลดระดับพื้น ซึ่งเป็นแบบที่เริ่มปรากฏครั้งแรก ที่ผนังสิมวัดยอดลำธาร จังหวัดสกลนครเป็นแห่งแรก บริเวณด้านบนประดับด้วยเส้นคิ้ววงโค้งเหนือกรอบหน้าต่าง ด้านล่างประดับเส้นคิ้วบัวสี่เหลี่ยม ซึ่งถือเป็นแบบเฉพาะร่วมของกลุ่มช่างญวนในจังหวัดนครพนม ที่นิยมสร้างตามแบบที่กล่าวมา

ส่วนบนบริเวณกรอบจั่วทางด้านหน้าและด้านหลัง ประดับด้วยแว่นแก้วและช่องสี่เหลี่ยมผืนผ้าเซาะร่อง ตามแบบพื้นถิ่น สิมวัดศรีรัตนโนนกุง เมื่อตรวจสอบจากรูปแบบของสิ่งก่อสร้างแล้ว สามารถกำหนดอายุจากงานช่างได้ คือ เป็นการก่อสร้างในช่วงหลัง พ.ศ. 2476 เป็นต้นไป กล่าวคือจากองค์ประกอบทั้งหมดเป็นแบบพื้นถิ่นผสมกับแบบฝีมือช่างญวน ที่สนับสนุนบ่งได้ชัดเจนคือ การประดับแว่นแก้ว และการใช้ไม้ค้ำในส่วนของผนังด้านหลังของมุขหน้า ซึ่งเป็นแบบนิยมในพื้นถิ่นพบได้ทั่วไปก่อนการปรากฏตัวของแบบสิมฝีมือช่างญวน เช่น ที่วัดจักรวาลพินิจ วัดบ้านขอนแก่นเหนือ จังหวัดร้อยเอ็ด เป็นต้น และที่สำคัญ คือ การประดับด้วยชี่ลูกกรงแบบช่องสี่เหลี่ยม ของพนักระเบียงและราวบันได เป็นแบบที่เริ่มปรากฏใน พ.ศ. 2476 เป็นแห่งแรก ที่วัดวุฒิวราราม จังหวัดนครพนม

4.219 ภาพถ่ายเก่า วัดอรัญญวาสี ตำบลท่าบ่อ อำเภอท่าบ่อ จังหวัดหนองคาย
ที่มา : http://www.dharma-gateway.com/monk/monk_biography/lp-mun/lp-mun-pic-01.htm

4.220 ภาพถ่ายเก่า วัดเทพพล อำเภอเมือง จังหวัดหนองคาย มีการประดับคิ้วเป็นฐานของซุ้มวงโค้ง
ที่มา : วิโรฒ ศรีสุโร. ธาตุอีสาน, 13.

4.221 การประดับคิ้วเป็นฐานของซุ้มวงโค้ง ที่วัดยอดแก้ว อำเภอเมือง จังหวัดหนองคาย

4.222 การประดับซุ้มวงโค้งด้านข้างของมุขหน้าซึ่งมีสองวงโค้งต่อเนื่องกัน ตามแบบนิยมเฉพาะในพื้นที่อำเภอเชียงคาน จังหวัดเลย

4.223 การเว้นพื้นที่ว่างระหว่างซุ้มวงโค้งกับคานใต้จั่วมุขหน้า ซึ่งปรากฏแบบดังกล่าวที่วัดโคธาราม อำเภอบ้านผือ จังหวัดอุดรธานี

4.224 กรอบจั่วประดับด้วยลวดลายล้อมวงกลมเจาะช่องประดับด้วยดอกสี่กลีบ ตามอย่างที่วัดเทพพล อำเภอเมือง จังหวัดหนองคาย
ที่มา : วิโรฒ ศรีสุโร. ธาตุอีสาน, 13.

3. วัดอรัญญวาสี ตำบลท่าบ่อ อำเภอท่าบ่อ จังหวัดหนองคาย อาศัยการศึกษาข้อมูลจากภาพถ่ายเก่า[77] ซึ่งไม่ชัดเจนมากนัก (รูปที่ 4.219) สิมวางในผังแปลนแบบมีมุขหน้า แบบ 3 ช่วงเสาไม่รวมมุขหน้า บันไดขึ้นทางด้านหน้า ประมาณ 3 ขั้น ด้านหน้ามุขประดับด้วยซุ้มวงโค้ง 3 ซุ้ม แบบประดับคิ้วเป็นฐานของซุ้มวงโค้ง (แบบ 1.2) ซึ่งพบที่วัดอุดมมหาวัน วัดยอดแก้ว วัดเทพพล อำเภอเมือง จังหวัดหนองคาย (รูปที่ 4.220, 4.221) ด้านข้างประดับซุ้มวงโค้งด้านข้างของมุขหน้าซึ่งมีสองวงโค้งต่อเนื่องกัน (แบบ 1.1) ตามแบบนิยมเฉพาะในพื้นที่อำเภอเชียงคาน จังหวัดเลย (รูปที่ 4.222) เหนือขึ้นไปเว้นพื้นที่ว่างระหว่างซุ้มวงโค้งกับคานใต้จั่วมุขหน้า ซึ่งปรากฏแบบดังกล่าวมาที่วัดโคธาราม อำเภอบ้านผือ จังหวัดอุดรธานี (รูปที่ 4.223) และบริเวณกรอบจั่วประดับด้วยลวดลายล้อมวงกลมเจาะช่องประดับด้วยดอกสี่กลีบ ตามแบบอย่างที่วัดเทพพล อำเภอเมือง จังหวัดหนองคาย (รูปที่ 4.224) ส่วนการประดับลวดลายแวดล้อมในกรอบจั่วได้เริ่มขึ้นตั้งแต่ พ.ศ. 2470 เป็นต้นไปที่ได้รับความนิยมในการประดับในอาคารสิมของรูปแบบฝีมือช่างญวน

ดังนั้นการกำหนดอายุของสิมวัดอรัญญวาสี อำเภอท่าบ่อ จังหวัดหนองคาย เป็นการก่อสร้างอย่างช้าในช่วงตั้งแต่ พ.ศ. 2480 เป็นต้นมา ซึ่งแบบเว้นพื้นที่ว่างระหว่างซุ้มวงโค้งกับคานใต้จั่วมุขหน้า ยังคงมีพัฒนาการเรื่อยไปจนถึง พ.ศ. 2488 ที่วัดโพธิ์ชัยศรี อำเภอบ้านผือ จังหวัดอุดรธานี ซึ่งรายละเอียดติดตามได้ในกลุ่มเว้นพื้นที่ว่างระหว่างซุ้มวงโค้งกับคานใต้จั่วมุขหน้า ช่วงหลังพ.ศ. 2483

---

[77] ประตูสู่ธรรม วัดอรัญญวาสี อำเภอท่าบ่อ จังหวัดหนองคาย http://www.dharma-gateway.com/monk/monk_biography/lp-mun/lp-mun-pic-01.htm (ออนไลน์) 6 กุมภาพันธุ์ 2555.

4.225 วัดหายโศก อำเภอเมือง จังหวัดหนองคาย สิมแบบพื้นถิ่นผสมแบบฝีมือช่างญวน

4.226 ทางขึ้นทางมุขหน้าประดับด้วยซุ้มวงโค้ง 3 ซุ้ม

4.227 ด้านล่างของตำแหน่งพนักระเบียง เจาะเป็นช่องวงกลมเรียงตามยาวของความกว้างของฐานซุ้ม

4.228 ซุ้มวงโค้งด้านข้างมุขหน้าภายในซุ้มมีการก่ออิฐเพื่อค้ำยันโครงสร้างของซุ้มวงโค้งทั้ง 2 ข้าง

4.229 ด้านข้างเจาะช่องหน้าต่างสี่เหลี่ยม 3 ช่อง การประดับค้ำยันแกะสลักเป็นรูปพญานาคแบบพื้นถิ่นนิยม

4.230 ที่กรอบหน้าจั่วทางด้านหน้าประดับเป็นลายตะเว็น หรือตะวันในแบบพื้นถิ่นอีสาน

4. วัดหายโศก อำเภอเมือง จังหวัดหนองคาย คือตัวอย่างแสดงถึงงานช่างพื้นถิ่นได้ปะปนกับแบบอย่างจากฝีมือช่างญวน (รูปที่ 4.225) รังสรรค์ออกมาในรูปแบบจากสภาพปัจจุบันที่เห็น อย่างไรก็ดีที่ยกกรณีสิมหลังนี้มาศึกษาเพื่อตอกย้ำความนิยมในการก่อสร้างสิมแบบฝีมือช่างญวนได้รับความสนใจในการก่อสร้างมากกว่าแบบพื้นถิ่นของอีสาน ทางขึ้นด้านในมุขหน้าประดับด้วยซุ้มวงโค้ง 3 ซุ้ม (รูปที่ 4.226) ซุ้มขนาบช่องตรงกลางซ้ายขวา ด้านล่างของตำแหน่งพนักระเบียง เจาะเป็นช่องวงกลมเรียงตามยาวของความกว้างของฐานซุ้ม (รูปที่ 4.227) ซึ่งสะท้อนถึงแบบของช่างพื้นถิ่น ไม่ใช่ฝีมือช่างญวน แต่เป็นการนำเอารูปแบบของช่างญวนมาเป็นต้นแบบ ซุ้มวงโค้งมีการประดับในตำแหน่งฐานรองรับบริเวณวงโค้ง ด้วยการปั้นประดับเป็นกลีบบัวคว่ำและบัวหงาย ทุกต้นเสาของมุขหน้า

ซุ้มวงโค้งด้านข้างมุขหน้าภายในซุ้มมีการก่ออิฐเพื่อค้ำยันโครงสร้างของซุ้มวงโค้งทั้ง 2 ข้าง (รูปที่ 4.228) บ่งถึงการไม่เข้าใจโครงสร้างในการก่อแบบซุ้มวงโค้งของช่างพื้นถิ่น ส่วนด้านข้างเจาะช่องหน้าต่างสี่เหลี่ยม 3 ช่อง แบบนิยมในสิมอีสานพื้นถิ่น รวมถึงฝั่ง สปป.ลาว มีการประดับค้ำยันแกะสลักเป็นรูปพญานาคแบบพื้นถิ่นนิยม (รูปที่ 4.229) ที่กรอบหน้าจั่วทางด้านหน้าประดับเป็นลายตระเว็น หรือตะวันในแบบพื้นถิ่นอีสาน (รูปที่ 4.230) ส่วนด้านหลังก่อเป็นผนังสกัดเต็มพื้นที่ ไม่มีการประดับลวดลาย ดังนั้นจะสังเกตได้ถึงความเป็นพื้นถิ่นมากกว่าการเป็นรูปแบบจากฝีมือช่างญวน ทั้งนี้หลักฐานแวดล้อม คือ พระพุทธรูปประธานประทับนั่งบนฐานที่มีการประดับลวดลาย สะท้อนถึงแบบศิลปะสมัยวัฒนธรรมลาวล้านช้าง ได้เป็นอย่างดี[78] สิมที่วัดหายโศกหลังที่กล่าวถึงเป็นการสร้างทับหลังเดิมเมื่อครั้งแรกสร้างก่อนหน้านั้น แต่ไม่เกิน พ.ศ. 2483 เพราะในบริเวณวัด อุโบสถแบบภาคกลางได้ตั้งถัดขึ้นไปทางฝั่งประตูทางเข้าออกของวัด ซึ่งห่างจากสิมหลังเก่าที่ตั้งชิดริมแม่น้ำโขง

[78] จากประวัติการตั้งวัดที่แจ้งกับกรมการศาสนา ตั้งเมื่อ พ.ศ. 2373 เป็นหลักฐานในการสนับสนุนถึงการก่อสร้างทับสิมหลังเดิมได้เป็นอย่างดี ดูใน กรมการศาสนา. ประวัติวัดทั่วราชอาณาจักร เล่ม 10, 950.

4.231 วัดไชยคำ ตำบลคำพระ อำเภอหัวตะพาน จังหวัดอำนาจเจริญ

4.232 พนักระเบียงเจาะเป็นช่องรูปไข่วงรีทางตั้ง

4.233 ตัวอย่างการประดับที่พนักระเบียง ของวัดโพธิ์ศรีแก้ว อำเภอคำชะอี จังหวัดมุกดาหาร

4.234 บริเวณหัวเสามีการประดับด้วยลวดลายดอกลอยสีกลีบ แบบที่คล้ายกับวัดศรีโพธิ์ชัย บ้านปลาค้าว อำเภอเมือง จังหวัดอำนาจเจริญ

4.235 ด้านมุขหน้าประดับชุ้มวงโค้ง ด้านละ 1 ชุ้ม แบบประดับเส้นคิ้วบัวตามจากแบบที่เคยปรากฏมาในเขตจังหวัดมุกดาหาร และนครพนม

4.236 ส่วนบนกรอบหน้าจั่วด้านหน้าและด้านหลังปล่อยโล่ง หลังคาแบบซ้อนเทิบ 2 เทิบ

5. วัดไชยคำ ตำบลคำพระ อำเภอหัวตะพาน จังหวัดอำนาจเจริญ กล่าวกันว่าวัดตั้งขึ้นเมื่อปี พ.ศ. 2416[79] (รูปที่ 4.231) วางในผังแปลนแบบมีมุขหน้า ฐานรองรับตัวสิมแบบฐานบัวลูกแก้วอกไก่ บันไดทางขึ้นทางด้านหน้า มุขหน้าประดับด้วยซุ้มวงโค้ง 3 ซุ้ม เป็นแบบเส้นคิ้วล้อวงโค้ง พนักระเบียงเจาะเป็นช่องรูปไข่วงรีทางตั้ง (รูปที่ 4.232) ตามแบบเฉพาะที่สร้างในพื้นที่จังหวัดมุกดาหาร เรียงลำดับตั้งแต่ วัดโพธิ์ศรี พ.ศ. 2468 วัดโพธิ์ศรีแก้ว พ.ศ. 2487 และวัดศรีจอมพล พ.ศ. 2488 ซึ่งทั้งหมดอยู่ในอำเภอคำชะอี (รูปที่ 4.233) บริเวณหัวเสาประดับด้วยลวดลายดอกลอยสีกลีบ แบบที่คล้ายกับวัดศรีโพธิ์ชัย บ้านปลาค้าว อำเภอเมือง ในจังหวัดเดียวกัน แต่ระบุปีที่สร้าง คือ พ.ศ. 2470 (รูปที่ 4.234)

ด้านมุขหน้าประดับซุ้มวงโค้ง ด้านละ 1 ซุ้ม แบบประดับเส้นคิ้วบัวต่างจากแบบที่เคยปรากฏมาในเขตจังหวัดมุกดาหาร และนครพนม หากแต่มีรูปแบบคล้ายกันในส่วนการประดับของคิ้วประดับของซุ้มวงโค้งในส่วนหลังคาเพิง ที่วัดราชประดิษฐ์ อำเภอตระการพืชผล จังหวัดอุบลราชธานี ที่ระบุการก่อสร้างในปี พ.ศ. 2478 ด้านข้างแบ่งเป็น 3 ช่วงเสา โดยเจาะช่องหน้าต่างทั้งในแบบพื้นที่สี่เหลี่ยมพื้นผ้าในซุ้มวงโค้ง เหนือซุ้มวงโค้งประดับด้วยเส้นคิ้วบัวแบบที่ประดับในซุ้มวงโค้งด้านข้างของมุขหน้า (รูปที่ 4.235) ซึ่งการประดับซุ้มหน้าต่างแบบที่กล่าวถึง เคยปรากฏมาก่อนหน้านั้นที่ วัดศรีนันทวราราม อำเภอหนองสูง จังหวัดมุกดาหาร ที่สร้างในปี พ.ศ. 2474

ส่วนบนกรอบหน้าจั่วด้านหน้าและด้านหลัง ปล่อยโล่ง หลังคาแบบซ้อนเทิบ 2 เทิบ (รูปที่ 4.236) แบบรสนิยมในวัฒนธรรมลาวล้านช้าง ดังนั้นจากหลักฐานทางด้านรูปแบบที่ปรากฏในองค์ประกอบของสิมทั้งหมดสามารถกำหนดช่วงอายุปีที่สร้างได้ คืออย่างช้าสุดคงอยู่ในช่วง พ.ศ. 2470-2480 สามารถอธิบายได้ดังนี้ ในส่วนของการประดับซุ้มวงโค้งมีอายุที่แน่นอน รวมถึงการประดับซุ้มหน้าต่าง และอีกประเด็นคือการประดับดอกลอยที่มีต้นแบบจากวัดศรีโพธิ์ชัย ที่สำคัญสุดคือการประดับซุ้มวงโค้งด้านข้างของมุขเป็นแบบคล้ายกับวัดราชประดิษฐ์ จะเห็นได้ว่าสร้างในช่วง พ.ศ. 2478 ดังนั้นที่กำหนด ถึง พ.ศ. 2480 เพราะเมื่อพิจารณาจากเส้นทางพัฒนาการการสืบทอดรูปแบบฝีมือของช่างญวนมีความชัดเจนอย่างมากในเส้นทางการเดินทางของงานช่าง การประดับซุ้มหน้าต่างสิ้นสุดที่วัดโพธิ์ชัยวัฒนา อำเภอพนมไพร จังหวัดร้อยเอ็ด ที่สร้างในปี พ.ศ. 2480 ดังกล่าว จึงใช้เป็นตัวกำหนดอายุของวัดไชยคำ อำเภอคำพระ จังหวัดอำนาจเจริญในครั้งนี้ได้เป็นอย่างดี

---

[79] สำนักงานพระพุทธศาสนาจังหวัดอำนาจเจริญ วัดไชยคำ http://acr.onab.go.th/index.php?option=com_content&view=article&id=171:2009-09-04-05-59-25&catid=47:2008-10-29-14-43-46&Itemid=81 (ออนไลน์) 2 กรกฎาคม 2555.

4.237 วัดปัจฉิมมณีวัน ตำบลนาสะไม อำเภอตระการพืชผล จังหวัดอุบลราชธานี

4.238 ราวบันไดประดับด้วยนาคแบบฝีมือช่างญวนออกไปในแนวมังกรมากกว่าพญานาค

4.239 มุขหน้าประดับซุ้มวงโค้ง 3 ซุ้ม เฉพาะด้านข้างก่อผนังทึบภายในซุ้มวงโค้ง แบบอย่างเดียวกันกับวัดอันตรมัคคาราม อำเภอตระการพืชผล จังหวัดอุบลราชธานี

4.240 ตัวอย่างการประดับในส่วนหน้าที่วัดอันตรมัคคาราม อำเภอตระการพืชผล จังหวัดอุบลราชธานี

4.241 การประดับรูปหงส์ ทางด้านซ้าย ของวัดปัจฉิมมณีวัน ตำบลนาสะไม อำเภอตระการพืชผล จังหวัดอุบลราชธานี

4.242 การประดับรูปหงส์ ทางด้านขวา ของวัดปัจฉิมมณีวัน ตำบลนาสะไม อำเภอตระการพืชผล จังหวัดอุบลราชธานี

6. วัดปัจฉิมมณีวัน ตำบลนาสะไม อำเภอตระการพืชผล จังหวัดอุบลราชธานี

ภาพรวมของสิมหลังนี้ดูคล้ายกับสิมที่วัดอันตรมัคคาราม บ้านเซเป็ด อำเภอตระการพืชผล ในจังหวัดเดียวกัน ที่กล่าวผ่านมาในกลุ่มพิเศษ แบบที่ 1 ประเด็นเรื่องความชัดเจนในปีที่สร้างยังคงเป็นปัญหาให้กับวัดดังกล่าว พอสมควร ซึ่งติดตามรายละเอียดในการศึกษาได้ดังต่อไปนี้ ผังแปลนอาคารแบบมุขหน้า แบ่งเป็น 3 ช่วงเสา ไม่รวมมุขหน้า บันไดทางขึ้นราวบันได ประดับด้วยนาคแบบฝีมือช่างญวน ชวนให้นึกถึงราวบันไดที่สุสานไคดิงห์ ที่เมืองเว้ ในประเทศเวียดนามขึ้นมาทันที (รูปที่ 4.237, 4.238) ราวบันไดที่วัดปัจฉิมมณีวัน ประดับลูกกรงวงรีที่นิยมกันของช่างญวน มุขหน้าประดับซุ้มวงโค้ง 3 ซุ้ม เฉพาะด้านข้างก่อผนังทึบภายในซุ้มวงโค้ง แบบอย่างเดียวกันกับวัดอันตรมัคคาราม (รูปที่ 4.239, 4.240) แตกต่างกันที่ไม่ประดับลวดลายปูนปั้นดอกไม้ในแจกัน เฉพาะซุ้มวงโค้งตรงกลางยืดสูง โดยให้ตำแหน่งบัวหัวเสาเป็นฐานรับซุ้มวงโค้งที่ประดับด้วยเส้นคิ้วบัวแบบสี่เหลี่ยม และในตำแหน่งที่เหนือถัดขึ้นไปจากซุ้มวงโค้งก่อผนังทึบทั้ง 2 ข้าง มีการประดับรูปหงส์ ซึ่งเหนือรูปหงส์ขึ้นไปถูกกั้นด้วยเส้นคิ้วบัวเหลี่ยม และส่วนที่เลยขึ้นไปจนถึงใต้คาน ปั้นประดับเป็นรูปมังกร (รูปที่ 4.241, 4.242)

จากการตั้งข้อสังเกตการประดับในส่วนของมุขหน้าต่างจากทุกหลังที่เป็นแบบฝีมือช่างญวน ในอีสานทั้งหมด ตามรายละเอียดดังที่กล่าวผ่านมาบ่งถึงพัฒนาการฝีมือเทคนิคทางเชิงช่างที่มีลูกเล่นเสริมเติมขึ้นไปให้ต่างจากเมื่อครั้งเก่าก่อนของสิมหลังที่สร้างก่อนหน้านั้นได้เป็นอย่างดีส่วนทางด้านข้างของมุขหน้าประดับซุ้มวงโค้งด้านละ 1 ซุ้ม พนักระเบียงเจาะช่องแบบเดียวกับพนักระเบียงทางด้านหน้าและที่ราวบันได การเจาะช่องหน้าต่างเจาะเฉพาะ 2 ช่วงเสาแรก ช่วงสุดท้ายก่อผนังทึบไม่มีซุ้มหลอก เหนือช่องหน้าต่างประดับด้วยเส้นคิ้ววงโค้ง ในแบบเดียวกับซุ้มที่วัดราชประดิษฐ์ บ้านกระเดียน ในอำเภอและจังหวัดเดียวกัน ที่มีอายุกำหนดที่ชัดเจน คือ พ.ศ. 2478 ผนังสกัดด้านหลังปล่อยโล่ง ส่วนบนหลังคาถูปรับเปลี่ยนเป็นแบบภาคกลาง ดูได้จากการเพิ่มตับหลังคา และการปั้นประดับลวดลายในกรอบหน้าบันใหม่ทั้งหมดเป็นภาพบุคคลนั่งบนดอกบัว โดยมีกรอบซุ้มเรือนแก้วล้อมรอบ ส่วนจั่วด้านหลังเป็นภาพพระพุทธองค์ประทับนั่งสมาธิ ใต้ต้นโพธิ์ อย่างไรก็ดีสามารถสันนิษฐานได้ว่าในส่วนของกรอบหน้าจั่วนั้นมีการประดับที่เป็นรูปหัวมังกรแบบฝีมือช่างญวน ตามที่ปรากฏเกือบทุกหลังในสิมแบบฝีมือช่างญวนในจังหวัดอุบลราชธานี ตัวอย่างเช่นที่วัดอันตรมัคคาราม วัดราชประดิษฐ์ อำเภอตระการพืชผล วัดบ้านแขม อำเภอวารินชำราบ และวัดศรีบุญเรือง อำเภอเขมราฐ เป็นต้น

การกำหนดอายุในกลุ่มเฉพาะจังหวัดอุบลราชธานีล้วนจัดอยู่ในช่วง หลัง พ.ศ. 2470 เป็นต้นไปทั้งหมด ทั้งนี้จากรูปแบบและหลักฐานเอกสารแวดล้อม เส้นทางการอพยพ หรือเส้นทางพัฒนาการทางงานช่าง เหล่านี้ล้วนสนับสนุนในการกำหนดอายุได้เป็นอย่างดี ดังนั้นวัดปัจจิมณีวันสร้างอยู่ในช่วงก่อน พ.ศ. 2470 - 2473 สามารถอธิบายได้ดังนี้ เมื่อกำหนดให้วัดอันตรมัคคาราม สร้างใน พ.ศ. 2473 วัดปัจฉิมมณีย่อมสร้างขึ้นก่อนวัดอันตรมัคคาราม ด้วยรูปแบบของสิมเป็นสิ่งบ่งถึง นั้นคือ ฐานรองรับตัวอาคาร ซึ่งมักพบว่าสิมในแบบฝีมือช่างญวนในจังหวัดอุบลราชธานีมักนิยมทำฐานสูงตามแบบจังหวัดยโสธร เป็นส่วนมาก ซึ่งไม่ว่าจะเป็นวัดอันตรมัคคาราม วัดราชประดิษฐ์ วัดบ้านแขม และวัดศรีตัสสราม เป็นต้น ฐานอาคารแบบวัดปัจฉิมมณีวันคือกลุ่มที่สืบทอดพัฒนามาจากฝั่งนครพนม มุกดาหาร ที่นิยมทำฐานในขนาดที่ไม่สูงมากนัก และในส่วนของเส้นทางที่ใช้เป็นตัวกำหนด วัดปัจฉิมมณี อยู่ใกล้กับจังหวัดอำนาจเจริญมากกว่า วัดอันตรมัคคาราม วัดราชประดิษฐ์ วัดบ้านแขม และวัดศรีตัสสาราม ยกเว้น วัดศรีบุญเรืองที่อยู่ติดริมแม่น้ำโขง นอกเหนือเส้นทางการอพยพ ซึ่งถือเป็นหลักฐานแวดล้อมในการสนับสนุนได้อีกวิธีหนึ่ง

4.243 วัดศรีตัสสาราม บ้านตากแดด ตำบลตากแดด อำเภอตระการพืชผล จังหวัดอุบลราชธานี

4.244 ราวบันไดไม่ได้เจาะช่องลูกกรงตามแบบรสนิยมช่างญวน ทำแบบก่อทึบประดับเส้นคิ้วบัวตามพนักบันได

4.245 บริเวณหน้าเสาของซุ้มวงโค้งประดับลวดลายข้าวหลามตัด ซึ่งไม่เคยปรากฏที่ไหนมาก่อน ที่วัดศรีตัสสาราม

4.246 พนักระเบียงที่สูงกว่าปรกติ ทุกหลังของสิมในภาคอีสาน เกิดจากการต่อเติมเสริมแต่งอย่างสร้างรรค์ของช่างฝีมือ

4.247 ส่วนพนักด้านหน้า ผลจากการก่อเสริมผนังที่พนักจากตำแหน่งเดิม อีกชั้นจึงสูงขึ้นไปตามสัดส่วน

4.248 ส่วนทางด้านข้างของมุขหน้า ช่างได้ปรับเปลี่ยนการประดับของซุ้มและพนักระเบียงขึ้นใหม่ ที่ไม่ซ้ำกับทางด้านหน้า

7. วัดศรีตัสสาราม บ้านตากแดด ตำบลตากแดด อำเภอตระการพืชผล จังหวัดอุบลราชธานี ถือได้ว่าจัดอยู่ในรูปแบบพิเศษเพิ่มอีกหลังหนึ่ง (รูปที่ 4.243) ที่ไม่มีข้อมูลรายละเอียดในการก่อสร้าง ยังคงวางในผังแบบมีมุขหน้า แบ่งเป็น 3 ช่วงเสา ดั้งเดิมที่นิยมสร้างในแบบดังกล่าว ฐานยกสูงซึ่งจัดอยู่ในกลุ่มเฉพาะจังหวัดอุบลราชธานีและจังหวัดยโสธรบางหลัง เช่นตัวอย่างที่วัดฟ้าหยาด อำเภอมหาชนะชัย เป็นต้น บันไดทางขึ้นด้านหน้าประดับด้วยพญานาคแบบฝีมือช่างพื้นถิ่น ที่พบก่อนหน้านั้นในสิมยุคเก่าก่อนในจังหวัดร้อยเอ็ด เช่นที่วัดเสมาท่าค้อ, วัดราษีไศล และวัดบ้านขอนแก่นเหนือ เป็นต้น ราวบันไดไม่ได้เจาะช่องลูกกรงตามแบบรสนิยมช่างญวน ทำแบบก่อทึบประดับเส้นคิ้วบัวตามพนักบันได (รูปที่ 4.244)

ในส่วนการประดับซุ้มที่มุขหน้า ทางเข้าตรงกลางประดับด้วยซุ้มวงโค้ง แบบประดับคิ้วเป็นฐานของซุ้มวงโค้ง เหนือกรอบซุ้มด้านบนประดับด้วยดอกบัว บริเวณหน้าเสาของซุ้มวงโค้งประดับลวดลายข้าวหลามตัด ซึ่งไม่เคยปรากฏที่ไหนมาก่อน ทางด้านซุ้มขนาบทางด้านซ้ายและขวา ประดับด้วยซุ้มยอดแหลม (รูปที่ 4.245) ที่สร้างตามแบบอย่างที่ วัดเวฬุวันในอำเภอม่วงสามสิบ จังหวัดอุบลราชธานี และรวมถึงวัดชัยภูมิการาม อำเภอเขมราฐ จังหวัดอำนาจเจริญ ด้านบนยอดประดับด้วยรูปทรงจั่วหลังคาแบบมีป้านลม ด้านล่างส่วนที่ติดกับฐานก่อเป็นพนักระเบียงเจาช่องวงรีรูปไข่ ส่วนบนขอบพนักก่อเสริมคิ้วบัวหน้ากระดานขึ้นไปอีกชั้น โดยเฉพาะบริเวณหน้ากระดานประดับลวดลายก้านขดตามแนวยาวของพนัก ในส่วนนี้คือความพิเศษของการตกแต่งพนักระเบียง จึงทำให้สิมหลังดังกล่าวมีพนักสูงกว่าปรกติทุกหลังในภาคอีสาน (รูปที่ 4.246) เมื่อมองโดยภาพรวมจึงทำให้ดูฐานที่ว่าสูงยิ่งสูงขึ้นไปอีก สะท้อนถึงการออกแบบอย่างมีอิสระของช่างฝีมือพื้นบ้านและช่างญวนผสมกันได้อย่างลงตัว

จากตำแหน่งบัวหัวเสาของทางด้านหน้ามุข ในระนาบเดียวกับความสูงของซุ้มวงโค้งตรงกลาง ช่างได้ต่อเติมสร้างขึ้นไปอีกชั้นยืดสูงขึ้นอีก หากปกติจะหักเป็นมุมจั่วสามเหลี่ยมในตำแหน่งของคานใต้จั่ว แต่ที่นี้ยืดสูงขึ้นก่อนที่จะหักมุมจั่วดังที่กล่าว ทำให้รูปแบบสูงขึ้นกว่าปรกติและเมื่อรวมเข้ากับส่วนฐานยิ่งสูงขึ้น ซึ่งเป็นสิมที่มีรูปทรงสูงมากกว่าทุกหลัง ในแบบสิมฝีมือช่างญวนในอีสาน (รูปที่ 4.247)

ส่วนทางด้านข้างของมุขหน้า ช่างได้ปรับเปลี่ยนการประดับของซุ้มและพนักระเบียงขึ้นใหม่ที่ไม่ซ้ำกับทางด้านหน้า (รูปที่ 4.248) กล่าวคือ เริ่มจากส่วนต่อที่ฐานทางมุขด้านข้างทำเป็นรูปกรอบสี่เหลี่ยมตัดมุมทั้ง 4 เว้าร่องโดยรอบ จำนวน 3 กรอบ ถัดขึ้นไปก่อเป็นพนักระเบียงแบบเจาะช่องวงรีทางตั้งแบบเดียวกับทางมุขหน้า บนสุดของพนักก่อเป็นซุ้มวงโค้งแบบใช้เสาลอยเป็นตัวรับซุ้มวงโค้ง เว้นช่องว่างจากผนังสกัดหน้า และเสาหานด้านข้าง ซึ่งแบบที่กล่าวถึงนี้ (รูปที่ 4.249) ได้พบตัวอย่างเป็นจำนวนมากในการก่อสร้างในอาคารแบบอาณานิคม ที่เมืองสะหวันนะเขต สปป. ลาว ส่วนที่พบในพื้นที่ภาคอีสาน ตัวอย่างคือ ที่วัดมัชฌิมาวาส อำเภอดอนตาล สร้างพ.ศ. 2465, วัดนรวรารام อำเภอหนองสูง สร้างพ.ศ. 2471 ทั้ง 2 หลัง ปัจจุบันอยู่ในจังหวัดมุกดาหาร ทั้งนี้ตามประวัติกล่าวกันว่าช่างญวนข้ามมาจากฝั่งสปป. ลาว[80] การตกแต่งประหนึ่งว่าช่างสอดแทรกรสนิยมทางทักษะอย่างไร้ขอบเขต ไม่มีข้อบังคับจากทางผู้ว่าจ้าง แต่ช่างยังคงซึ่งไว้ในการสืบทอดแบบแผนพัฒนาการทางงานช่างดั้งเดิมที่เคยมีประสบการณ์ ดูได้จากการประดับล้วนปรากฏมาก่อนแล้วทั้งหมดที่พระราชวังเว้ ในประเทศเวียดนาม

---

[80] ดูรายละเอียดในแบบทรงโรง ก่อนพ.ศ. 2483 ที่วัดนรวรารام และแบบมีระเบียงโดยรอบก่อนพ.ศ. 2483 ที่วัดมัชฌิมาวาส

4.249 เสาหานทางด้านหน้า ขนาบด้วยซุ้มยอดแหลมแบบสามเหลี่ยม

4.250 การเจาะช่องหน้าต่างทางด้านข้างทำเฉพาะ 2 ช่วงเสาแรก ส่วนช่วงสุดท้ายทำเป็นช่องหน้าต่างบานหลอกแบบมีลูกฟัก

4.251 พื้นที่จั่วทางด้านมุขหน้า มีการประดับลวดลายตัวภาพสัตว์ ภาพครุฑจับนาคถัดลงมาคือช้าง 3 เศียร ขนาบด้วยนกอินทรี ซึ่งมีจารึกกำกับเป็นภาษาไทย

4.252 ส่วนจั่วด้านหลัง บนสุดเป็นภาพราหูอมจันทร์ ซึ่งมีจารึกทางด้านล่างติดกับเส้นคิ้วบัวในตำแหน่งของคานใต้จั่ว กล่าวว่า “ราหูอมพะ”

4.253 ใต้คานมีการประดับด้วยรูปหัวควายในกรอบซุ้ม

4.254 การแกะสลักลวดลายบานประตูหน้าต่างในแบบฝีมือของช่างพื้นถิ่น

การเจาะช่องหน้าต่างทางด้านข้างทำเฉพาะ 2 ช่วงเสาแรก ส่วนช่วงสุดท้ายทำเป็นช่องหน้าต่างบานหลอกแบบมีลูกฟักทางตั้ง ๆ (รูปที่ 4.250) ไม่มีการประดับซุ้ม รวมถึงการประดับเส้นคิ้วบัวใดๆ วกกลับมาในส่วนของพื้นที่จั่วทางด้านมุขหน้า มีการประดับลวดลายตัวภาพสัตว์ เริ่มจากมุมบนสุดของจั่ว เป็นภาพครุฑจับนาคถัดลงมาคือช้าง 3 เศียร ขนาบด้วยนกอินทรี ซึ่งมีจารึกกำกับเป็นภาษาไทย ทางด้านล่างของนกอินทรีทางด้านซ้ายมือ (รูปที่ 4.251) ส่วนจั่วด้านหลัง บนสุดเป็นภาพราหูอมจันทร์ ซึ่งมีจารึกทางด้านล่างติดกับเส้นคิ้วบัวในตำแหน่งของคานใต้จั่ว กล่าวว่า “ราหูอมพะ” (รูปที่ 4.252) บริเวณพื้นที่กลางจั่วประดับด้วยหัวม้า 2 หัวซ้ายขวา มีจารึก “ม้า” ด้านบน หัวม้าทางด้านซ้ายมือ ถัดออกไปบนหัวเสามีการประดับสัตว์ในท่าหมอบทั้งสองด้าน ถัดลงมาใต้คานมีการประดับด้วยรูปหัวควายในกรอบซุ้ม (รูปที่ 4.253)

จากหลักฐานของรูปแบบที่ได้กล่าวผ่านมาทั้งหมด สามารถกล่าวได้ว่าสิมที่วัดศรีตัสสาราม บ้านตากแดด อำเภอตระการพืชผล คืองานสร้างสรรค์มีความอิสระในการนำเสนอ แต่เมื่อตั้งข้อสังเกตพบว่าเป็นการผสมกันระหว่างช่างในพื้นถิ่นและช่างญวน ซึ่งดูได้จากการประดับที่บริเวณจั่วทั้งด้านหน้าและด้านหลัง เป็นฝีมือของช่างพื้นถิ่นมากกว่า โดยมีจารึกตัวอักษรบ่งถึงหลักฐานข้อสนับสนุนได้เป็นอย่างดี อีกทั้งการแกะสลักลวดลายบานประตูหน้าต่าง (รูปที่ 4.254) ที่ไม่ได้กล่าวถึงก็เป็นฝีมือช่างพื้นถิ่นเช่นกัน นอกนั้นเป็นฝีมือช่างญวน ทั้งนี้สามารถกำหนดอายุของวัดหลังดังกล่าวนี้ น่าจะเป็นช่วงหลัง พ.ศ. 2480 แต่ไม่เกิน พ.ศ. 2483 กล่าวคือ โดยทั่วไปสิมที่สร้างในช่วง พ.ศ. 2483 เฉพาะในพื้นที่จังหวัดอุบลราชธานี มักจะใช้แบบในการก่อสร้างจากส่วนกลางเกือบทั้งหมด ยกตัวอย่าง วัดศรีคูณเมือง วัดแก้วรังษี อำเภอศรีเมืองใหม่ วัดศรีไควราวาส อำเภอวารินชำราบ และวัดเกษมสำราญ อำเภอตระการพืชผล เป็นต้น ล้วนสร้างตามแบบมาตรฐานแต่ยังคงการสืบทอดรูปแบบของช่างญวนคือ ซุ้มวงโค้งในการประดับ

ดังนั้นสิมวัดศรีตัสสาราม จึงจัดอยู่ในกลุ่มช่วงก่อนพ.ศ. 2483 และเมื่อรวมกับหลักฐานตรวจสอบจากเส้นทางพัฒนาการทางงานช่าง บริเวณวัดที่ตั้งอยู่บ้านตากแดด อำเภอตระการพืชผล คือหลังสุดท้ายของสิมในเส้นทางที่สร้างตามแบบฝีมือช่างญวน หรือไม่ก็คือสุดเขตของสิมแบบช่างญวนในอีสานของจังหวัดอุบลราชธานี ที่สิมวัดหลังนี้ ก่อนที่จะเข้าสู่แบบมาตรฐาน อนึ่ง จังหวัดอุบลราชธานีเป็นเมืองสำคัญในอดีตจึงมีความจำเป็นต้องเคร่งครัดต่อระเบียบที่ทางส่วนกลางกำหนดให้มาปฏิบัติ ซึ่งหนึ่งในเงื่อนไขนั้นก็คืออุโบสถแบบมาตรฐาน ได้ทำให้พัฒนาการงานช่างญวนคงเหลือไว้เฉพาะบางส่วนในการก่อสร้างเพียงเท่านั้น

4.255 วัดเหนือ อำเภอเมือง จังหวัดร้อยเอ็ด

4.256 สิมที่วัดท่าหิน ในแขวงจำปาสัก สปป. ลาว
ที่มา : สิรินธร. ลาวใต้. 115.

4.257 วัดเหนือภาพถ่ายปัจจุบันพนักระเบียงถูกปรับเปลี่ยนเป็นลูกกรงดินเผาเคลือบมันสีน้ำตาล แทนที่ของเดิมเมื่อครั้งเก่าก่อนในสมัยสร้าง

4.258 ฐานสิมยืดความสูงของฐานเขียงให้สูงขึ้นในการรองรับบัวลูกแก้วอกไก่ จึงทำให้ฐานสูงขึ้นเล็กน้อยแต่ไม่มากเมื่อเทียบกับกลุ่มในจังหวัดอุบลราชธานี

4.259 บันไดทางขึ้นด้านหน้าทำเป็นแบบพลสิงห์ตามแบบอุโบสถมาตรฐาน พ.ศ. 2483

4.260 ทางเข้า 1 ช่องทางตรงกลางของบริเวณมุขหน้าที่ประดับด้วยซุ้มวงโค้ง 5 ซุ้ม

8. วัดเหนือ อำเภอเมือง จังหวัดร้อยเอ็ด กล่าวกันว่าสิมสร้างในปี พ.ศ. 2446[81] เป็นสิมขนาดใหญ่ (รูปที่ 4.255) เมื่อเทียบเคียงกับภาพถ่ายสิมที่วัดท่าหิน ในแขวงจำปาสัก สปป.ลาว (รูปที่ 4.256) ผลงานพระราชนิพนธ์ ในสมเด็จพระเทพรัตนราช สุดาฯ สยามบรมราชกุมารี[82] เป็นรูปแบบเดียวกัน เฉพาะในส่วนของการประดับซุ้มวงโค้งทางด้านหน้า ต่างกันที่พนักระเบียงของวัดท่าหินทำเป็นแบบหน้ากระดานเรียบ ส่วนทางด้านวัดเหนือภาพถ่ายปัจจุบันพนักระเบียงถูกปรับเปลี่ยนเป็นลูกกรงดินเผาเคลือบมันสีน้ำตาล แทนที่ของเดิมเมื่อครั้งเก่าก่อนในสมัยสร้างคือ การเจาะช่องรูปวงรีทางตั้งแบบรสนิยมของช่างญวน ซึ่งรายละเอียดติดตามได้ดังต่อไปนี้ (รูปที่ 4.257)

ผังพื้นแปลนอาคารเป็นแบบมีมุขหน้า แบ่งเป็น 3 ช่วงเสาตามแบบปกติของสิมในพื้นถิ่นอีสาน ฐานสิมยืดความสูงของฐานเขียงให้สูงขึ้นในการรองรับบัวลูกแก้วอกไก่ จึงทำให้ฐานสูงขึ้นเล็กน้อยแต่ไม่มากเมื่อเทียบกับกลุ่มในจังหวัดอุบลราชธานี (รูปที่ 4.258) บันไดทางขึ้นด้านหน้าทำเป็นแบบพลสิงห์ตามแบบอุโบสถมาตรฐาน พ.ศ. 2483 (รูปที่ 4.259) มีการประดับต้นเสาด้านหน้าของบันไดยังคงสภาพเดิมเมื่อครั้งแรกสร้าง ทางเข้า 1 ช่องทางตรงกลางของบริเวณมุขหน้าที่ประดับด้วยซุ้มวงโค้ง 5 ซุ้ม (รูปที่ 4.260) ซึ่งไม่เคยพบมาก่อนในรูปแบบสิมฝีมือช่างญวนในอีสาน ทั้งนี้ช่างได้เพิ่มซุ้มเข้าไปด้านละ 1 ซุ้ม ทำให้ปกติมี 3 ซุ้ม พนักระเบียงภาพถ่ายเก่าเป็นการเจาะช่องวงรีทางตั้งเหนือขึ้นไปมีการประดับคิ้วเป็นฐานรองรับซุ้มวงโค้ง ปัจจุบันเป็นลูกกรงเคลือบ (รูปที่ 4.261)

บริเวณเหนือซุ้มวงโค้งขึ้นไปถึงคานใต้จั่ว ในสภาพปัจจุบันที่พบ เป็นการปั้นพอกเสริมเส้นคิ้วลวดบัวให้เป็นเส้นคานใต้จั่ว (รูปที่ 4.262) แต่ทั้งนี้ในสมัยแรกสร้างเป็นพื้นที่โล่งจรดมุมจั่วสามเหลี่ยมบนสุดของผนังมุขหน้า ซึ่งสภาพปัจจุบันปั้นลวดลายประดับเต็มพื้นที่ในกรอบจั่วเป็นรูปหน้าขบ ด้านข้างของบริเวณมุขหน้าปล่อยพื้นที่โล่งไม่มีการประดับยกเว้นพนักระเบียงทำตามอย่างด้านหน้ามุขดั้งเดิม ดังนั้นจะสังเกตเห็นได้ว่าสิมที่วัดเหนือ หลังที่กล่าวถึงนี้ไม่มีการประดับในส่วนของด้านข้างบริเวณมุขหน้า (รูปที่ 4.263) จึงชวนให้นึกถึงสิมแบบบพื้นถิ่นโดยเฉพาะในจังหวัดร้อยเอ็ดมักไม่นิยมประดับตกแต่งทางด้านข้างของมุข เช่น ที่วัดไตรภูมิคณาจารย์ วัดสระเกตุ วัดบ้านขอนแก่นเหนือและวัดป่าบ้านชาด เป็นต้น สิมจากแบบฝีมือช่างญวนที่มักนิยมในการประดับซุ้ม ให้เหมือนกับทางด้านหน้าเสมอ นั้นจึงถือเป็นเรื่องของพื้นถิ่นนิยมที่สืบทอดกันมาจึงกล่าวได้เช่นกัน อนึ่ง การประดับที่มุขหน้าแบบอย่างเดียวกับวัดท่าหิน สปป. ลาว นั้น สิมหลังดังกล่าวได้ก่อสร้างแบบมีระเบียงเดินได้รอบจึงขอละไม่เปรียบเทียบในส่วนอื่นในเรื่องของระเบียง และด้วยข้อจำกัดของภาพถ่ายทำให้สามารถพิจารณาได้เพียงด้านเดียว จึงเป็นปัจจัยในการยกเว้นกรณีศึกษาเปรียบเทียบจากส่วนอื่นๆ ที่มองไม่เห็นในครั้งนี้

ด้านข้างของตัวอาคารเจาะช่องหน้าต่างทั้ง 3 ช่วงเสา (รูปที่ 4.264) ประดับด้วยลวดลายทำเป็นกรอบซุ้มซึ่งภาพถ่ายปัจจุบันได้ปั้นเสริมให้มีความนูนขึ้นจากคราวแรกสร้างที่เป็นแบบนูนต่ำ (รูปที่ 4.265) ซุ้มวงโค้งของหน้าต่างถูกเจาะให้มีความหนาเท่าพนักของตัวอาคาร ซึ่งไม่จัดอยู่ในระเบียบแบบแผนของฝีมือช่างญวน ทั้งนี้ระหว่างเสาทุกต้นทางด้านข้างประดับด้วยค้ำยันสลักด้วยไม้เป็นรูปพญานาค (รูปที่ 4.266) ตามแบบนิยมในพื้นถิ่นร้อยเอ็ด ตามตัวอย่างของวัดที่ได้กล่าวผ่านมาแล้วข้างต้น ประเด็นนี้จึงเป็นเรื่องน่า

---

[81] ศุภชัย สิงห์ยะบุศย์. พุทธประติมากรรมในเขตภาคตะวันออกเฉียงเหนือตอนกลาง (กรณีศึกษาจังหวัดร้อยเอ็ด) รายงานการวิจัย ตามโครงการเมธีวิจัยอาวุโส. 62.

[82] สิรินธร. ลาวใต้ (กรุงเทพฯ : อัมรินทร์พพริ้นติ้ง, 2553), 115.

4.261 พนักระเบียงภาพถ่ายเก่าเป็นการเจาะช่องวงรีทางตั้ง เหนือขึ้นไปมีการประดับคิ้วเป็นฐานรองรับซุ้มวงโค้ง
ที่มา : http://www.google.com/imgres?q=วัดเหนือ+ร้อยเอ็ด

4.262 บริเวณเหนือซุ้มวงโค้งขึ้นไปถึงคานใต้จั่วในสภาพปัจจุบันที่พบ เป็นการปั้นพอกเสริมเส้นคิ้วลวดบัวให้เป็นเส้นคานใต้จั่ว

4.263 ด้านข้างของบริเวณมุขหน้าปล่อยพื้นที่โล่งไม่มีการประดับ ยกเว้นพนักระเบียงทำตามอย่างด้านหน้ามุขดั้งเดิม

4.264 ด้านข้างของตัวอาคารเจาะช่องหน้าต่างทั้ง 3 ช่วงเสา

4.265 การประดับด้วยลวดลายทำเป็นกรอบซุ้มซึ่งภาพถ่ายปัจจุบันได้ปั้นเสริมให้มีความนูนขึ้นจากคราวแรกสร้างที่เป็นแบบนูนต่ำ

4.266 ซุ้มวงโค้งของหน้าต่างถูกเจาะให้มีความหนาเท่าพนักของตัวอาคาร ซึ่งไม่จัดอยู่ในระเบียบแบบแผนของฝีมือช่างญวน

สนใจในการกำหนดอายุ โดยปกติโครงสร้างของสิมแบบฝีมือช่างญวนนั้นใช้ผนังเป็นตัวรับน้ำหนักของโครงสร้างหลังคาส่วนบนทั้งหมด ค้ำยันหรือคันทวยจึงไม่ใช้เรื่องจำเป็นในการก่อสร้าง ยกเว้นหากต้องการตกแต่งนั้นจึงถือเป็นเงื่อนไขข้อกรณียกเว้น แต่ที่วัดเหนือหากเชื่อว่าสร้างใน พ.ศ. 2446 ก็คงอาจเป็นไปได้ว่าเมื่อ พ.ศ. 2446 เคยมีสิมหลังเก่าที่เป็นแบบพื้นถิ่นนิยมในจังหวัดร้อยเอ็ด เป็นครั้งแรก ครั้นได้รื้อหลังเก่าสร้างหลังใหม่จึงได้นำค้ำยันจากหลังเก่าเข้ามาประดับเพื่อความสวยงามทางเชิงช่างที่แกะสลัก ซึ่งกรณีดังที่กล่าวถึงนี้ได้เกิดขึ้นเช่นกัน ที่วัดมงคลนิมิตรบ้านหายโศก จังหวัดอุดรธานี [83] โดยเป็นกรณีเหมือนกับที่กล่าวถึงมาทั้งหมด ติดตามได้ในแบบมีระเบียง ช่วงก่อน พ.ศ. 2483

ทั้งนี้การกำหนดอายุเมื่อได้ศึกษาจากรูปแบบ และในส่วนของหลักฐานแวดล้อมต่างๆ สามารถกล่าวได้ว่าสิมที่วัดเหนือ ในอำเภอเมืองจังหวัดร้อยเอ็ด ไม่ได้สร้างในปี พ.ศ. 2446 ตามที่กล่าวอ้างกัน ด้วยรูปแบบของฐานก็ดี การประดับซุ้มวงโค้ง 5 ซุ้มและซุ้มวงโค้งของช่องหน้าต่าง ล้วนไม่เคยปรากฏในแบบฝีมือช่างญวนมาก่อนทั้งสิ้น อีกทั้งการเดินทางเข้ามาของกลุ่มช่างญวนโดยเฉพาะจังหวัดร้อยเอ็ดถูกจำกัดในเรื่องการอพยพที่อนุญาตให้เข้าพื้นที่ชั้นในได้ตั้งแต่ช่วงหลัง พ.ศ. 2470 เป็นต้นไปเท่านั้น สิมหลังดังกล่าวจึงไม่จัดอยู่ในช่วง พ.ศ. 2446 และที่สำคัญสิมที่มีอายุเก่าสุดที่พบคือที่วัดยอดลำธาร จังหวัดร้อยเอ็ด และวัดหอไตรเหล่าใหญ่ จังหวัดกาฬสินธุ์ ล้วนมีอายุการสร้างในปีพ.ศ. 2453 ทั้งหมด ประเด็นการสร้างใน พ.ศ. 2446 จึงตกไป

เมื่อประเด็นการก่อสร้างตามที่กล่าวอ้างกันไม่ตรงกับรูปแบบของสิมที่ปรากฏนั้น อายุในการสร้างที่แท้จริงน่าจะอยู่ไม่เกินช่วงหลัง พ.ศ. 2480 เป็นต้นไป ด้วยเหตุผลจากพื้นที่บริเวณใกล้เคียงโดยรอบล้วนมีการก่อสร้างก่อนหน้าทั้งหมด ที่สำคัญไม่พบรูปแบบในการประดับเหมือนกับวัดเหนือ ช้าสุดคือที่วัดโพธิ์ชัยกลางดงช้าง ที่สร้าง เมื่อ พ.ศ. 2498 แต่ยังคงสืบทอดพัฒนาทางงานช่างของฝีมือช่างญวนได้เป็นอย่างดี ซึ่งจัดอยู่ในกลุ่มปล่อยพื้นที่โล่งจากซุ้มวงโค้งถึงคานใต้จั่ว แบบเดียวกับวัดเหนือ จังหวัดร้อยเอ็ด ที่ปล่อยพื้นที่โล่งเช่นเดียวกัน จุดสังเกตที่พลสิงห์ซึ่งปกติเป็นรูปแบบที่นำมาจาก แบบมาตรฐานของอุโบสถจากภาคกลาง อาจสร้างหลัง พ.ศ. 2483 จึงย่อมมีความเป็นไปได้อย่างมากเช่นเดียวกัน

---

[83] ชวลิต อธิปัตยกุล. รายงานการอนุรักษ์สิมวัดธาตุมังคลาราม บ้านเชียงยืน และวัดมงคลนิมิตร บ้านหายโศก จังหวัดอุดรธานี. (องค์การบริหารส่วนจังหวัดอุดรธานี, เอกสารรายงานเข้าเล่ม 2552), 36.

4.267 วัดเจริญราษฎร์ บ้านหนองบัว ตำบลโคกสว่าง อำเภอพนมไพร จังหวัดร้อยเอ็ด

4.268 พนักระเบียงเจาะเป็นช่องสี่เหลี่ยมทางตั้งขนาดเล็กพอประมาณที่ราวบันได แต่เฉพาะในส่วนโค้งพนักเจาะเป็นรูปวงรีทางตั้ง แบบคุ้นชินในรสนิยมของช่างญวน

4.269 ฐานแบบบัวลูกแก้วอกไก่ พิเศษตรงที่ช่างได้ปรับเปลี่ยนรองรับด้านล่างเป็นเส้นลวดบัวเหลี่ยม 2 ชั้น ก่อนที่จะถึงบัวคว่ำและต่อด้วยลูกแก้วอกไก่

4.270 ซุ้มวงโค้งทางด้านหน้า 3 ซุ้ม

4.271 ฐานรองรับซุ้มวงโค้งที่ทำเป็นเส้นลวดบัวเหลี่ยม ทุกเสาเหนือเส้นลวดบัวเหลี่ยมรองรับซุ้มวงโค้ง

4.272 เหนือขึ้นไปของซุ้มวงโค้งประดับ รูปสี่เหลี่ยมตามแนวนอนของมุข โดยตกแต่งตรงกลางด้วยการซ้อนรูปสี่เหลี่ยมพื้นผ้า

9. <u>วัดเจริญราษฎร์ บ้านหนองบัว ตำบลโคกสว่าง อำเภอพนมไพร จังหวัดร้อยเอ็ด</u> รูปแบบพิเศษอีกหลังหนึ่งบนแผ่นดินอีสาน (รูปที่ 4.267) ซึ่งไม่ระบุปีที่สร้างสิม แต่กล่าวถึงเฉพาะประวัติปีที่ตั้งวัด คือ พ.ศ. 2350 เดิมเป็นวัดร้างมาก่อน[84] ซึ่งมีรายละเอียดดังนี้

ส่วนผังพื้นแปลนไม่เคยปรากฏมาก่อนในแบบแผนของแบบพื้นถิ่นนิยม กล่าวคือ ด้านหน้าทางเข้าเว้นช่องวางแบบมุขหน้าพอประมาณ ก่อนเข้าถึงภายในสิม และด้านหลังทำตามแบบด้านหน้าแต่ไม่มีช่องทางขึ้น ไม่จัดเข้ากลุ่มระบบแบบมีมุขหน้าที่นิยมก่อสร้างกันในอีสาน แต่ที่จัดเข้ากลุ่มมีมุขหน้าเพราะมีการต่อชานบันไดทางขึ้นลงด้านข้างทั้ง 2 ทางในส่วนที่ต่อยื่นออกมา โดยมีพนักระเบียงกั้นตรงส่วนกลางบังคับตามแนวทางลงเป็นราวบันได ที่น่าสนใจคือการทำเป็นวงโค้งครึ่งวงกลม พนักระเบียงเจาะเป็นช่องสี่เหลี่ยมทางตั้งขนาดเล็กพอประมาณที่ราวบันได แต่เฉพาะในส่วนโค้งพนักเจาะเป็นรูปวงรีทางตั้ง แบบคุ้นชินในรสนิยมของช่างญวน (รูปที่ 4.268)

ฐานแบบบัวลูกแก้วอกไก่ พิเศษตรงที่ช่างได้ปรับเปลี่ยนรองรับด้านล่างเป็นเส้นลวดบัวเหลี่ยม 2 ชั้น ก่อนที่จะถึงบัวคว่ำและต่อด้วยลูกแก้วอกไก่ ซึ่งจุดบริเวณตำแหน่งลูกแก้วอกไก่ เป็นตำแหน่งของพื้นที่เสมอกับพื้นของทางมุขหน้า ดูแปลกตากว่าทุกๆ หลัง ก่อนที่จะจบด้วยบัวหงายและส่วนบนเป็นหน้ากระดานเรียบตามแบบแผนในการประดับด้วยฐานบัว (รูปที่ 4.269)

ซุ้มวงโค้งทางด้านหน้า 3 ซุ้ม (รูปที่ 4.270) ช่องตรงกลางคือทางเข้าสู่มุขหน้า ซุ้มด้านข้างถูกบังคับไม่ให้เป็นทางเข้าด้วยพื้นของชานบันได ที่ต่อยื่นออกมาจากตัวมุขโดยจำกัดขนาดเท่ากับช่องความกว้างของซุ้มวงโค้งตรงกลางพอดี ไม่เคยปรากฏในแบบฝีมือช่างญวนมาก่อน บริเวณหน้าเสาระหว่างซุ้มวงโค้งประดับรูปสี่เหลี่ยมผืนผ้าทางตั้งเฉพาะคู่ตรงกลางทางเข้าถัดขึ้นไปเป็นฐานรองรับซุ้มวงโค้งที่ทำเป็นเส้นลวดบัวเหลี่ยม ทุกเสาเหนือเส้นลวดบัวเหลี่ยมรองรับซุ้มวงโค้ง (รูปที่ 4.271) ประดับด้วยรูปคล้ายกลีบบัวทั้งหมดของบริเวณหน้าเสา ก่อนที่จะซ้อนด้วยเส้นคิ้วของซุ้มวงโค้งอีกชั้นด้านล่าง เหนือขึ้นไปของซุ้มวงโค้ง ช่างได้ประดับ รูปสี่เหลี่ยมตามแนวนอนของมุข โดยตกแต่งบริเวณตรงกลางด้วยการซ้อนรูปสี่เหลี่ยมพื้นผ้าขนาดเล็กเข้าไปในที่ว่าง ขนาดที่ด้านข้างของปลายทั้ง 2 ฝั่ง เซาะเป็นร่องสี่เหลี่ยมด้านเท่า (รูปที่ 4.272) การประดับในส่วนของมุขที่กล่าวถึงอยู่ขณะนี้ ไม่เคยปรากฏตามแบบแผนนิยมของช่างญวนมาก่อนทั้งที่เมืองเว้ ในประเทศเวียดนาม อนึ่งมุขทางด้านหลังประดับแบบอย่างเดียวกันทุกประการภายในสิมต่างกันที่ไม่มีบันไดทางขึ้น แต่มีประตูทางเข้าตรงกับทางมุขด้านหน้า ดังนั้นตำแหน่งแท่นวางพระพุทธรูปจึงอยู่ระหว่างผนังกับช่องประตูทั้ง 2 ข้าง ทางผนังสกัดด้านหลังภายในสิม (รูปที่ 4.273)

ผนังทางด้านข้างแบ่งออกเป็น 3 ช่วงเสา ไม่รวมมุข เริ่มจากพื้นที่ว่างจากมุขหน้าถึงตัวสิม ช่างทำเป็นช่องว่างแบบกลีบบัวครึ่งกลีบ (รูปที่ 4.274) ก่อนถึงซุ้มหน้าต่างที่ทำแบบซุ้มยอดแหลมแบบบันแถลง ที่ซ้อนกัน 3 ชั้น ส่วนเสาที่กรอบซุ้มหน้าต่างทำเป็นเสาแบบซ้อนกัน 2 ชั้น ซึ่งกรอบซุ้มหน้าต่างประดับในแบบเดียวกันหมด (รูปที่ 4.275)

ส่วนบนบริเวณพื้นที่เหนือกรอบช่องสี่เหลี่ยมพื้นผ้าทางด้านหน้าและด้านหลังมุขปล่อยโล่ง เฉพาะส่วนหลังคาเท่านั้นที่ประดับหลังคาซ้อน 3 ชั้น (รูปที่ 4.276) และเฉพาะหลังคาตรงกลางยังเสริมด้วยหลังคาซ้อนอีกชั้น ก่อนที่จะเป็นการประดับในส่วนของคอสองที่ยังซ้อนชั้นหลังคาเพิ่มอีก 2 ชั้น ทางด้านโหง่ มีการประดับทุกมุมจั่วเป็นแบบ

---

[84] จากป้ายด้านหน้าสิมกล่าวถึงประวัติโดยสังเขป ที่วัดเจริญราษฎร์ บ้านหนองบัว ตำบลโคกสว่าง อำเภอพนมไพร จังหวัดร้อยเอ็ด

4.273 ประตูทางเข้าตรงกับทางมุขด้านหน้า ดังนั้นตำแหน่งแท่นวางพระพุทธรูปจึงอยู่ระหว่างผนังกับช่องประตูทั้ง 2 ข้าง ผนังสกัดด้านหลังภายในสิม

4.274 ผนังทางด้านข้างแบ่งออกเป็น 3 ช่วงเสา ไม่รวมมุข เริ่มจากพื้นที่ว่างจากมุขหน้าถึงตัวสิม ช่างทำเป็นช่องว่างแบบกลีบบัวคว่ำกลีบ

4.275 ซุ้มหน้าต่างทำแบบซุ้มยอดแหลมแบบบันแถลง ที่ซ้อนกัน 3 ชั้น ส่วนเสาที่กรอบซุ้มหน้าต่างทำเป็นเสาแบบซ้อนกัน 2 ชั้น

4.276 ส่วนหลังคาเท่านั้นที่ประดับหลังคาซ้อน 3 ชั้น

4.277 โหง่ มีการประดับทุกมุมจั่วเป็นแบบ พิเศษแบบนาคซ้อนกันขึ้นไปสลับสามเศียร

4.278 แกะสลักด้วยไม้ดูชวนพิศดารเมื่อเทียบกับสิมที่เคยพบในแผ่นดินอีสานทั้งหมด

4.273 ประตูทางเข้าตรงกับทางมุขด้านหน้า ดังนั้นตำแหน่งแท่นวางพระพุทธรูปจึงอยู่ระหว่างผนังกับช่องประตูทั้ง 2 ข้าง ผนังสกัดด้านหลังภายในสิม

4.274 ผนังทางด้านข้างแบ่งออกเป็น 3 ช่วงเสา ไม่รวมมุข เริ่มจากพื้นที่ว่างจากมุขหน้าถึงตัวสิม ช่างทำเป็นช่องว่างแบบกลีบบัวคว่ำกลีบ

4.275 ซุ้มหน้าต่างทำแบบซุ้มยอดแหลมแบบบันแถลง ที่ซ้อนกัน 3 ชั้น ส่วนเสาที่กรอบซุ้มหน้าต่างทำเป็นเสาแบบซ้อนกัน 2 ชั้น

4.276 ส่วนหลังคาเท่านั้นที่ประดับหลังคาซ้อน 3 ชั้น

4.277 โหง่ มีการประดับทุกมุมจั่วเป็นแบบ พิเศษแบบนาคซ้อนกันขึ้นไปสลับสามเศียร

4.278 แกะสลักด้วยไม้ดูชวนพิศดารเมื่อเทียบกับสิมที่เคยพบในแผ่นดินอีสานทั้งหมด

พิเศษแบบนาคซ้อนกันขึ้นไปสลับสามเศียร (รูปที่ 4.277) ส่วนตัวรวยประดับลวดลายนาคเกี้ยวกันจนเลยไปถึงตำแหน่งหัวนาคหรือหางหงส์ ซึ่งประดับด้วยนาคสามเศียร แกะสลักด้วยไม้ดูชวนพิศดาร เมื่อเทียบกับสิมที่เคยพบในแผ่นดินอีสานทั้งหมด (รูปที่ 4.278)

ความแตกต่างจากรูปแบบของการก่อสร้าง ในการประดับเมื่อศึกษาแล้วไม่ใช้รูปแบบฝีมือช่างญวนอย่างแน่นอน ดังนั้นจึงตรวจสอบพบสิ่งก่อสร้างตามแบบดังกล่าว เป็นรูปแบบที่ปรากฏเฉพาะในประเทศพม่าเท่านั้น ซึ่งสอดรับกับข้อเสนอแนะจากที่ปรึกษา[85] ในการศึกษาครั้งนี้ อย่างไรก็ดีได้ตรวจสอบควบคู่กับหลักฐานแวดล้อมทางด้านเอกสารประวัติศาสตร์ของกลุ่มชาติพันธุ์ และสิ่งก่อสร้างในรูปแบบที่ต่างกันออกไป ปรากฏว่าอีสานได้เคยมีการติดต่อกับกลุ่มชนชาวพม่าในดินแดนอีสา ซึ่งขอกล่าวถึงโดยสังเขปจากงานเอกสาร รวมถึงหลักฐานสิ่งก่อสร้างตามลำดับดังนี้

ผลงานเรื่องเกี่ยวกับกลุ่มคนชาวกุลา[86] คือกลุ่มชาวต้องซู่ หรือ กุลา มาจากเมืองมะละแหม่ง เข้ามาค้าขายในแถบภาคอีสาน ปลายสมัยรัชกาลที่ 3 ด้วยสิทธิพิเศษจากกรณีสัญญาบาวริ่งของชาวอังกฤษ การเข้าสู่ดินแดนภาคอีสานของคนกุลามาทางจังหวัดตากผ่านช่องเขาทางเพชรบูรณ์ การติดต่อค้าขายยังคงดำเนินไปจนถึง ปี พ.ศ. 2390 ชาวกุลาได้ตั้งรกรากที่บ้านโนนใหญ่ ในอำเภอเขื่องใน ของจังหวัดอุบลขึ้นมา ด้วยเป็นศูนย์กลางการค้าและมีเศรษฐกิจที่ดีของยุคสมัยนั้น และด้วยความคุ้นชินในการเดินทางค้าขายเป็นทุนเดิมทำให้กลุ่มคนกุลาบ้างส่วนแร่ขายของไปเรื่อย ซึ่งจากบันทึกมีการตั้งหลักแหล่งตามเมืองสำคัญได้แก่ จังหวัดขอนแก่น จังหวัดยโสธร และจังหวัดมุกดาหาร เป็นต้น[87]

หลักฐานทางด้านสิ่งก่อสร้างศิลปกรรมได้พบวัดที่สร้างในรูปแบบของพม่าที่วัดศรีจุมพล บ้านโนนใหญ่ อำเภอเขื่องใน จังหวัดอุบลราชธานี (รูปที่ 4.279) โดยช่างฝีมือคือพระสงฆ์ ไม้ที่ใช้สร้างอาคารภายในวัด ได้จากป่าทางปากเซ แขวงจำปาศักดิ์ บางส่วนที่ขาดเหลือหาไม่ได้จะนำเข้ามาจากพม่า อังวะ หงสาวดี พระประธานเป็นพระพุทธรูปหินอ่อนแบบพม่าได้มาจากเมืองย่างกุ้ง (รูปที่ 4.280) วัดสร้างแล้วเสร็จเมื่อ พ.ศ. 2454 มีรูปแบบคล้ายกับวัฒนธรรมของพม่าที่พบได้ทั่วไปในประเทศพม่าจนถึงปัจจุบัน และกุฏิแบบพม่า 5 หลัง ส่วนบริเวณใกล้เคียงที่พบการสืบทอดรูปแบบของชาวกุลา คือ ที่ชัดเจนมากกว่าทุกอย่าง นั้นคือการซ้อนชั้นของหลังคา รองลงมาคือการก่ออิฐสอปูน ดังนั้นรูปแบบหลังคาของหอไตรกลางน้ำที่วัดทุ่งศรีเมือง ย่อมมีความโยงใยเกี่ยวข้องกับรูปแบบการซ้อนชั้นของหลัง (รูปที่ 4.281) ตามแบบอย่างของคนกุลาไม่มากก็น้อย เพราะช่วงเวลาการก่อสร้างวัดทุ่งศรีเมืองอยู่ในช่วงรัชกาลที่ 3 คือช่วงเดียวกับชาวกุลาเริ่มเข้ามาค้าขายในดินแดนภาคอีสานแล้ว

เมื่อศึกษาห่างออกไปที่อำเภอปทุมรัตน์ และอำเภอสุวรรณภูมิ จังหวัดร้อยเอ็ด พบสิม 2 หลัง หลังแรกคือที่วัดปทุมคงคา (รูปที่ 4.282) กล่าวถึงและเชื่อกันว่าสร้างด้วย

---

[85] ที่ปรึกษาในการศึกษาครั้งนี้คือ ศาสตราจารย์เกียรติคุณ ดร.สันติ เล็กสุขุม ที่ทราบกันดีแล้ว ได้ให้ข้อเสนอแนะตั้งแต่แรกเห็นรูปแบบจากภาพถ่าย ให้ไปตรวจสอบดูว่าเกี่ยวข้องกับพม่าอย่างไร เมื่อ 6 มกราคม 2555 มหาวิทยาลัยศิลปากร

[86] Junko Koisumi. Why The Kula Wept (A report on the Trade Activity of the Kula in Isan, at the end of 19 th century), p. 134 อ้างถึงใน สารานุกรมวัฒนธรรมภาคตะวันออกเฉียงเหนือ เล่มที่ 1, หน้า 263.

[87] ประมวลจาก คนึงนิตย์ จันทบุตร. กุลา บ้านโนนใหญ่ : ชาติพันธุ์ สารานุกรมวัฒนธรรมภาคตะวันออกเฉียงเหนือ เล่มที่ 1, 263-272.

4.279 ประตูโขลงแบบมอญวัดศรีจุมพล บ้านโนนใหญ่ อำเภอเขื่องใน จังหวัดอุบลราชธานี

4.280 พระประธานเป็นพระพุทธรูปหินอ่อนแบบพม่าได้มาจากเมืองย่างกุ้ง

4.281 รูปแบบหลังคาของหอไตรกลางน้ำที่วัดทุ่งศรีเมือง ย่อมมีความโยงใยเกี่ยวข้องกับรูปแบบการซ้อนชั้นของหลัง กับทางมอญ

4.282 สิมที่วัดปทุมคงคา ที่อำเภอสุวรรณภูมิ จังหวัดร้อยเอ็ด ซึ่งเชื่อกันว่าเป็นฝีมือช่างญวน เมื่อดูจากรูปแบบน่าจะเป็นแบบมอญ

4.283 ตัวอย่างการประดับหลังคาโดยการก่อผนังเสริมให้เป็นแบบคอสองตามแบบอาคารของพม่า ซึ่งมีชื่อเรียกเฉพาะว่า หลังคาแบบทวาย

ที่มา : โชติมา จตุวงศ์. สถาปัตยกรรมวัดมอญในพม่าตอนล่าง, 115.

4.284 วัดพุทธสีมา บ้านปลือยใหญ่ อำเภอสุวรรณภูมิ จังหวัดร้อยเอ็ด มีพัฒนาการสืบทอดทางงานช่างในส่วนโครงสร้างของหลังคา

ฝีมือช่างญวน[88] จากการศึกษาไม่พบร่องรอยรูปแบบตามแบบแผนนิยมของช่างญวนในสิมหลังดังกล่าว ซึ่งหากระบุว่าการก่ออิฐสอปูนเป็นแบบฝีมือช่างญวนข้อนั้นถูกต้องไม่ขอแย้ง แต่เมื่อพิจารณาจากโครงสร้างของสิม ได้มีการประดับหลังคาโดยการก่อผนังเสริมให้เป็นแบบคอสองตามแบบอาคารของพม่า ซึ่งมีชื่อเรียกเฉพาะว่า หลังคาแบบทวาย[89] (รูปที่ 4.283) ส่วนทางด้านการก่ออิฐชาวพม่าก็ได้รับการถ่ายทอดจากแบบอาณานิคมจากอังกฤษเช่นกัน ซึ่งพบการก่อสร้างซุ้มวงโค้งในแถบบริเวณเมืองมะละแหม่งทางตอนใต้เช่นเดียวกัน และที่บ่งถึงความชัดเจนมากที่สุดคือการก่อเสาเหลี่ยมกับฐานรองรับอาคารซึ่งช่างญวนไม่เคยทำในรูปแบบที่กล่าวถึงมานี้ จากการสำรวจทั้งหมดรวมถึงที่เวียดนาม ดังนั้นจึงกล่าวได้ว่ามีความเกี่ยวข้องกับงานช่างของคนกุลาที่เข้ามาก่อนหน้าที่จะมีการสร้างวัด อนึ่ง หลักฐานสิ่งก่อสร้างยังคงสอดรับกับรูปแบบของการพัฒนางานช่างของฝีมือช่างญวนที่เข้าสู่พื้นที่ภาคอีสานชั้นกลางนั้นเริ่มต้นอย่างช้าสุดเมื่อ พ.ศ. 2470 ตามที่เข้าใจกันดีแล้ว เป็นข้อสนับสนุนน้ำหนักอีกประเด็น

หลังที่ 2 คือ ที่วัดพุทธสีมา บ้านปลือยใหญ่ อำเภอสุวรรณภูมิ สร้างในปี พ.ศ 2475[90] (รูปที่ 4.284) มีพัฒนาการสืบทอดทางงานช่างในส่วนโครงสร้างของหลังคาเท่านั้น ซึ่งจะขอกล่าวถึงรายละเอียดอีกครั้งในส่วนของกลุ่ม 2.4 แบบพิเศษทรงโรง

วกกลับขึ้นไปทางฝั่งจังหวัดยโสธร พบมีการโยงใยที่สร้างตามรูปแบบคนกุลาในสิม 1 หลัง ได้แก่วัดหนองนางตุ้ม อำเภอเมือง ปัจจุบันรื้อสร้างใหม่ ส่วนที่หยิบยืมจากรูปแบบคนกุลาคือ หลังคาทรงทวายแบบเดียวกับวัดปทุมคงคา และหอไตร 1 หลัง ที่วัดบ้านนาเวียง อำเภอทรายมูล เป็นต้น (รูปที่ 4.285) ที่ประดับส่วนหลังตามแบบที่เรียกเฉพาะว่า หลังคาเชตวัน[91] ดังนั้นในส่วนหลังคาที่วัดเจริญราษฎร์ อำเภอพนมไพร จึงถือเป็นรูปแบบหลังคาแบบพม่าเช่นเดียวกัน ซึ่งทั้งนี้มีชื่อเรียกเฉพาะว่า หลังคาทรงยวน[92]

ทางด้านจังหวัดขอนแก่นพบ 1 หลังที่วัดสว่างอารมณ์ บ้านโนนทัน อำเภอหนองเรือ จังหวัดขอนแก่น (รูปที่ 4.286) มีส่วนประดับของหลังคาในแบบเชตวัน ไม่ระบุปีที่สร้าง ในส่วนของการก่อสร้างทั้งหมดเป็นแบบจากพม่า แต่ใช้ฐานบัวลูกแก้วอกไก่ในแบบพื้นถิ่นนิยม

สิ่งก่อสร้างหลังสุดในดินแดนภาคอีสานคือที่จังหวัดมุกดาหาร เป็นอาคารแบบหอแจก ในวัดศรีมณฑา ตำบลโพนทราย ขึ้นกับเขตอำเภอเมือง เป็นอาคารใช้ไม้เป็นวัสดุหลัก

---

[88] วิโรฒ ศรีสุโร. สิมอีสาน (กรุงเทพฯ : เมฆาเพรส, 2536), 292.

[89] หลังคาทรงทวาย เป็นหลังคาที่เรียกว่า 1 คอ 2 ชาย หรือหลังคาจั่วที่ยกคอสองหนึ่งชั้น รายละเอียดเพิ่มเติมดูได้ใน โชติมา จตุวงศ์. สถาปัตยกรรมวัดมอญ ในพม่าตอนล่าง (กรุงเทพฯ : อีทีพลับลิชชิ่ง, 25544), 79.

[90] วิโรฒ ศรีสุโร. สิมอีสาน, 188.

[91] หลังคาเชตวัน คือหลังคาประเภท 2 คอ 3 ชาย หรือจั่วที่มีการยกคอสอง 2 ชั้น ดูเพิ่มเติมได้ใน โชติมา จตุวงศ์. สถาปัตยกรรมวัดมอญ ในพม่าตอนล่าง, 79

[92] หลักคาทรงยวนเป็นหลังคาจั่วที่มีการลดระดับชั้นหลังคาทั้งด้านหน้าและด้านหลัง ซึ่งพม่าได้รับมาอีกทอดจากไทยวน ดูได้ใน เรื่องเดียวกัน, 80.

4.285 ตัวอย่างหลังคาทรงทวายที่หอไตร ที่วัดบ้านนาเวียง อำเภอทรายมูล จังหวัดยโสธร

4.286 วัดสว่างอารมณ์ บ้านโนนทัน อำเภอหนองเรือ จังหวัดขอนแก่น มีส่วนประดับของหลังคาในแบบเชตวัน

4.287 หอแจก ในวัดศรีมณฑา ตำบลโพนทราย จังหวัดมุกดาหาร

4.288 ตัวอย่างโครงสร้างหลังคาเป็นแบบเบงกาลี ที่มา : โชติมา จตุวงศ์. สถาปัตยกรรมวัดมอญในพม่าตอนล่าง, 153.

4.289 ตัวอย่างหอไตรประดับหลังคาแบบเบงกาลี วัดไตรภูมิ บ้านผือฮี อำเภอจตุรพักตรพิมาน จังหวัดร้อยเอ็ด

4.290 ตัวอย่างหลังคาทรงเบงกาลี ที่วัดศรีษะเกษ ในเมืองเวียงจันทน์ สปป.ลาว

กล่าวกันว่าเป็นกลุ่มพ่อค้าจากทางเหนือลงมาสร้างไว้ เมื่อปี พ.ศ. 2480[93] (รูปที่ 4.287) โครงสร้างหลังคาเป็นแบบ เบงกาลี[94] (รูปที่ 4.288) และอีกตัวอย่างที่วัดไตรภูมิ บ้านผือฮี อำเภอจตุรพักตรพิมาน จังหวัดร้อยเอ็ด (รูปที่ 4.289) รวมถึงที่ฝั่งสปป. ลาว พบการประดับหลังคาแบบเดียวกันที่วัดศรีษะเกษ ในเมืองเวียงจันทน์ (รูปที่ 4.290) ซึ่งจะเห็นได้ว่าหลักฐานการปรากฏของรูปแบบการก่อสร้างที่รับผ่านมาจากกลุ่มคนกุลาสอดรับกับเอกสารสนับสนุนทางด้านประวัติศาสตร์ได้อย่างลงตัว ซึ่งแสดงให้เห็นว่าพื้นที่อีสานในช่วงก่อนที่รูปแบบสิ่งก่อสร้างแบบฝีมือช่างญวนจะเข้ามาในพื้นที่อีสานนั้น มีกลุ่มคนกลุ่มหนึ่งคือต้องซู่ เข้ามาในเขตพื้นที่ภาคอีสานตอนกลางก่อนหน้านั้นแล้ว และวัฒนธรรมทั้ง 2 ได้มาบรรจบในช่วงหลัง พ.ศ. 2470 เป็นต้นมาที่มีการผสมรูปแบบในการก่อสร้างเข้ากันได้อย่างลงตัว ตามหลักฐานที่ได้กล่าวผ่านมาทั้งหมดในแบบฝีมือช่างญวน

สรุปวัดเจริญราษฎร์ อำเภอพนมไพร คือการก่อสร้างในรูปแบบของกลุ่มคนกุลาที่นำเข้ามาพร้อมกับการค้าขายจากเมืองมะละแหม่ง ทางตอนใต้ของประเทศพม่า ก่อนการเข้ามาของช่างญวน ในเขตอีสานตอนกลาง

---

[93] ข้อมูลจากแผ่นพับเอกสารของทางวัด และในศูนย์ข้อมูลกลางทางวัฒนธรรม จังหวัดมุกดาหาร (ออนไลน์) เมื่อ 5 กรกฎาคม 2555 http://m-culture.in.th/album/105676/หอแจก%2C_ศาลาการเปรียญ

[94] หลังคามีการตกแต่งด้วยคอร์เมอร์และหน้าจั่วขนาดเล็กหลายอันที่มีเสาขนาดเล็กรองรับ ดูเพิ่มเติมได้ใน โชติมา จตุวงศ์. สถาปัตยกรรมวัดมอญ ในพม่าตอนล่าง, 81.

4.291 วัดธรรมรังษีนิคมเขต ตำบลบุ้งค้า อำเภอเลิงนกทา จังหวัดยโสธร

4.292 สิมวางผังพื้นแปลนแบบมีมุขหน้าแบ่งเป็น 4 ช่วงเสา ไม่นับรวมมุขหน้า

4.293 มุขหน้าทำทางขึ้นลง 3 ด้าน ตรงกลางมุข 1 ช่อง และด้านข้างอย่างละ 1 ช่อง

4.294 พญานาคแบบที่คุ้นเคยในพื้นถิ่น ถ้าเป็นแบบช่างญวนจะออกไปทางมังกรแบบมีหงอนไก่ประดับเป็นส่วนใหญ่

4.295 ซุ้มวงโค้งทางด้านข้าง 1 ซุ้ม ในขณะที่ทางด้านหน้า ประดับด้วยจำนวน 3 ซุ้ม ตามแบบนิยมของฝีมือช่างญวน

4.296 วัดศรีสว่างมงคล จังหวัดอุดรธานี ซึ่งได้สร้างตามแบบอย่างเดียวกัน ของทางเข้ามุขหน้า

ที่มา : วสันต์ ยอดอิ่ม, สิมพื้นถิ่นในเขตภาคอีสานตอนบน, 95.

10. วัดธรรมรังษีนิคมเขต ตำบลบุ้งค้า อำเภอเลิงนกทา จังหวัดยโสธร กรมศิลปากรกำหนดโดยรวมสร้างในช่วง พ.ศ. 2460-2480[95] (รูปที่ 4.291) โดยอาศัยภาพรวมแบบแผนของฝีมือช่างญวนที่ปรากฏในบริเวณภาคอีสานเป็นหลักของการระบุช่วงอายุ ซึ่งสิมวางผังพื้นแปลนแบบมีมุขหน้าแบ่งเป็น 4 ช่วงเสา ไม่นับรวมมุขหน้า (รูปที่ 4.292) โดยปกติมักไม่ค่อยปรากฏการแบ่งช่วงเสาลักษณะนี้มากนักในสิมแบบฝีมือช่างญวน มุขหน้าทำทางขึ้นลง 3 ด้าน ตรงกลางมุข 1 ช่อง และด้านข้างอย่างละ 1 ช่อง (รูปที่ 4.293) ทำบันไดผายออกทางด้านหน้าปัจจุบันคงเหลือเฉพาะตรงกลางและทางด้านข้างขวามือของตัวอาคารเมื่อหันหน้าเข้ายังตัวสิม บนราวบันไดประดับด้วยรูปนาคแบบฝีมือช่างพื้นถิ่นมากกว่าจะเป็นฝีมือช่างญวน ดูจากความเหมือนที่คล้ายพญานาคแบบที่คุ้นเคยในพื้นถิ่น ถ้าเป็นแบบช่างญวนจะออกไปทางมังกรแบบมีหงอนไก่ประดับเป็นส่วนมาก (รูปที่ 4.294)

ชุ้มวงโค้งทางด้านหน้ามุข 3 ชุ้ม เฉพาะชุ้มตรงกลาง ปล่อยเป็นพื้นที่โล่งสำหรับทางเข้า ส่วนชุ้มวงโค้งทางด้านข้างทั้ง 2 (รูปที่ 4.295) ด้านล่างก่อเป็นส่วนฐานทางด้านมุขหน้า แบบอย่างเดียวกับวัดศรีสว่างมงคล อำเภอบ้านผือ จังหวัดอุดรธานี ในแบบที่ 1.6 กลุ่มรูปแบบพิเศษก่อนพ.ศ. 2483 ในลำดับหัวข้อที่ 6 ดังได้กล่าวผ่านมาแล้ว ซึ่งสร้างในปี พ.ศ. 2474 ส่วนทางด้านข้างมุขเว้นช่องทางเข้าเหมือนชุ้งวงโค้งด้านหน้าตามแบบอย่างเดียวกัน ซึ่งการก่อสร้างดังกล่าวคล้ายกับวัดศรีสว่างมงคล ในจังหวัดอุดรธานี (รูปที่ 4.296) และที่วัดรัญญวาสี อำเภอท่าบ่อจังหวัดหนองคาย ที่กำหนดอายุสร้างในช่วงหลัง พ.ศ. 2480 ลงมาในกลุ่มไม่กำหนดอายุ ในแบบ 1.11 หัวข้อลำดับที่ 3 ที่ผ่านมาการประดับชุ้มวงโค้งเป็นแบบการประดับคิ้วของหัวเสารับชุ้มวงโค้ง ที่พบได้โดยทั่วไป แต่ที่นี้พิเศษตรงคิ้วที่ล้อตามชุ้มวงโค้ง ทำเป็นแบบคิ้วเหลี่ยมนูนขึ้นมาตรงกลาง เป็นแห่งแรกที่ทำในรูปแบบที่กล่าวถึง (รูปที่ 4.297)

ในส่วนของผนังด้านข้างระหว่างช่วงเสายกเว้นช่วงเสาที่ 4 ก่อผนังทึบนอกนั้นเจาะช่องหน้าต่างสี่เหลี่ยม (รูปที่ 4.298) ด้านบนประดับคิ้ววงโค้งตามขนาดความกว้างของหน้าต่าง จึงทำให้เกิดพื้นที่ว่างภายในชุ้มวงโค้ง (รูปที่ 4.299) ซึ่งไม่ได้ตกแต่งลวดลายประดับ โดยเฉพาะแบบดังกล่าวปรากฏมาแล้วที่วัดราชประดิษฐ์ อำเภอตระการพืชผล จังหวัดอุบลราชธานี ที่กำหนดการสร้างสิมอย่างช้าสุดไม่เกินปี พ.ศ. 2478 หน้าเสาทุกต้นทางด้านข้างด้านบนประดับคันทวยแบบพื้นถิ่นก่อยึดเข้ากันแนบสนิทกับตัวอาคาร แสดงถึงการออกแบบตกแต่งประดับมาตั้งแต่ครั้งแรกสร้าง พร้อมกันมากกว่าประดับขึ้นใหม่ ทั้งนี้จึงต้องทำความเข้าใจในเรื่องของรูปแบบฝีมือช่างญวนมักใช้ผนังรับน้ำหนักมากกว่า โดยไม่นิยมใช้ค้ำยันรับน้ำหนัก ประเด็นนี้สะท้อนถึงบริบทความเป็นพื้นถิ่นได้เป็นอย่างดี

บริเวณด้านหน้าทางเข้าทางผนังสกัด ที่ด้านข้างพบภาพปูนปั้นรูปบุคคลยืน ทางด้านขวากะเทาะหลุดหายไป (รูปที่ 4.300) ซึ่งประเด็นการประดับยังไม่ได้กล่าวถึงในเรื่องดังกล่าว แต่อย่างไรก็ดีได้พบการประดับภาพบุคคลยืนเฝ้าทางด้านหน้าประตูถ้าเป็นงานรูปแบบฝีมือช่างญวนจริง ในช่วง พ.ศ. 2475 จนถึงอย่างช้าสุดคือ พ.ศ. 2488 ที่วัดโพธิ์ชัยศรี อำเภอบ้านผือ จังหวัดอุดรธานี ของกลุ่มแบบมีมุขหน้าหลัง พ.ศ. 2483

---

[95] วัดธรรมรังษีนิคมเขต ความสำคัญ http://www.gis.finearts.go.th/fad50/fad/display_data.asp?id=0002137 (ออนไลน์) 5 กรกฎาคม 2555.

4.297 คิ้วที่ล้อตามซุ้มวงโค้งทำเป็นแบบคิ้วเหลี่ยมนูนขึ้นมาตรงกลาง ถือเป็นแห่งแรกที่ทำการประดับในรูปแบบที่กล่าวถึง

4.298 ในส่วนของผนังด้านข้างระหว่างช่วงเสา ยกเว้นช่วงเสาที่ 4 ก่อผนังทึบ นอกนั้นเจาะช่องหน้าต่างสี่เหลี่ยม

4.299 ช่องหน้าต่างด้านบนประดับคิ้ววงโค้งตามขนาดความกว้างของหน้าต่าง จึงทำให้เกิดพื้นที่ว่างภายในซุ้มวงโค้ง

4.300 บริเวณด้านหน้าทางเข้าทางผนังสกัด ที่ด้านข้างพบภาพปูนปั้นรูปบุคคลยืน ทางด้านขวากะเทาะหลุดหายไป

4.301 ส่วนบนเหนือซุ้มวงโค้งขึ้นไปจรดคานใต้จั่ว และเหนือขึ้นไปจากคาน เว้นพื้นที่ประดับเสาตุ๊กตาหลอก ตั้งขึ้นไปจนถึงขื่อใต้กรอบจั่วอีกชั้น

4.302 กรอบหน้าจั่วทางด้านหน้าและด้านหลังประดับเป็นรูปมังกรเฉพาะส่วนหัวที่ทราบกันดีแล้วว่าคือ รอง หรือมังกรเวียดนาม

การก่อสร้างแบบมีเสาตุ๊กตาหลอกเป็นแบบที่ปรากฏเฉพาะในแบบอุโบสถมาตรฐานจากส่วนกลางเท่านั้น ซึ่งต่างจากวัดอรัญญวาสี อำเภอท่าบ่อ จังหวัดหนองคาย ที่เพิ่มพื้นที่เหนือซุ้มวงโค้งจริงแต่ไม่ปรากฏการประดับด้วยเสาตุ๊กตาหลอกแบบเดียวกับวัดธรรมรังษีนิคมเขต อำเภอเริงนกทา จังหวัดยโสธร

และส่วนสุดท้ายคือส่วนบนกรอบหน้าจั่วทางด้านหน้าและด้านหลัง ประดับเป็นรูปมังกรเฉพาะส่วนหัวที่ทราบกันดีแล้วว่าคือ รอง หรือมังกรเวียดนาม (รูปที่ 4.302) ที่ปั้นประดับตามแบบที่เคยปรากฏมาแล้วเช่นที่ วัดอันตรมัคคาราม วัดราชประดิษฐ์ และวัดบ้านแขม ในจังหวัดอุบลราชธานี แต่ยกเว้นเฉพาะที่นี้ฝีมือการปั้นเมื่อเทียบกับตัวอย่างสิม 3 หลัง ที่กล่าวมา ถือว่าฝีมือทักษะการปั้นประดับอ่อนที่สุด แต่ดูเพียงผ่านตาก็คือแบบเดียวกับวัดอัตรมัคคาราม แต่ไม่มีลวดลายแวดล้อม ซึ่งสะท้อนได้ว่าเป็นฝีมือช่างรุ่นหลัง ประเด็นสุดท้ายคือเครื่องบนหรือลำยองที่มีการประดับโหง่ และตัวรวยตามปรกติแต่ที่วัดธรรมรังษีนิคมเขต กับพบนาคสะดุ้งในตำแหน่งแปงวง ซึ่งเป็นแบบที่ได้จากอุโบสถแบบมาตรฐาน พ.ศ. 2483 จากทางส่วนกลาง

กล่าวโดยสรุปในการกำหนดอายุสิมวัดธรรมรังษีนิคมเขต อำเภเลิงนกทา จังหวัดยโสธร มีช่วงอายุการก่อสร้างอย่างช้าที่สุดก่อน พ.ศ. 2483 กล่าวคือ เมื่อพิจารณาจากองค์ประกอบในการก่อสร้างอาคารของสิม พบหลักฐานรูปแบบที่ได้รับจากแบบมาตรฐานมาเป็นแบบของการก่อสร้าง โดยช่างยังคงใช้ซุ้มวงโค้งที่คุ้นชินในการก่อสร้างซึ่งรูปแบบการก่อสร้างดังกล่าวปรากฏพบในช่วงหลัง พ.ศ. 2483 เรื่อยไปจนถึง พ.ศ. 2510 เมื่อกรมการศาสนาเข้ามา รูปแบบที่กล่าวถึงเริ่มถูกลดความนิยมลงตามลำดับ

4.303 วัดฟ้าหยาด บ้านฟ้าหยาด ตำบลฟ้าหยาด อำเภอมหาชนะชัย จังหวัดยโสธร

4.304 สิมวางในผังแปลนแบบมีมุขหน้า 3 ช่วงเสา ไม่นับรวมมุขหน้า

4.305 ฐานรองรับตัวอาคารเป็นฐานบัวซ้อนกัน 2 ชั้น จัดอยู่ในกลุ่มฐานสูง ที่พบเฉพาะแถบจังหวัดยโสธร และจังหวัดอุบลราชธานี

4.306 บันไดทำทางขึ้นด้านหน้ามุขทางเดียว พนักราวบันไดเจาะเป็นช่องสี่เหลี่ยมแบบเป็นซี่ ไม่มีการปั้นประดับส่วนบนของราวบันได

4.307 เหนือขึ้นไปจากซุ้มวงโค้งช่างปล่อยพื้นที่โล่งจนสุดจั่วสามเหลี่ยมบน โดยใช้เสาร่วมในคู่หน้ายืดสูงกว่าเสาร่วมนอกที่ส่วนปลายสุดของหัวเสา

4.308 ส่วนทางด้านข้างมุขประดับซุ้มวงโค้งตามแบบอย่างทางด้านหน้ามุข ผนังด้านข้างเจาะช่องหน้าต่าง กรอบทรงสามเหลี่ยมประดับเครื่องหมายกากบาททั้ง 2 ข้าง

11. <u>วัดฟ้าหยาด บ้านฟ้าหยาด ตำบลฟ้าหยาด อำเภอมหาชนะชัย จังหวัดยโสธร</u> รูปแบบพิเศษอีกหลังที่ไม่ระบุปีที่สร้าง (รูปที่ 4.303) วางในผังแปลนแบบมีมุขหน้า 3 ช่วงเสา ไม่นับรวมมุขหน้า (รูปที่ 4.304) ฐานรองรับตัวอาคารเป็นฐานบัวซ้อนกัน 2 ชั้น (รูปที่ 4.305) จึงทำให้ฐานสูงกว่าปรกติในแบบฝีมือช่างญวนที่ได้กล่าวผ่านมาเกือบทั้งหมดยกเว้นในเขตจังหวัดอุบลราชธานี ที่นิยมทำประเภทฐานสูงแบบเดียวกัน

บันไดทำทางขึ้นด้านหน้ามุขทางเดียว พนักราวบันไดเจาะเป็นช่องสี่เหลี่ยมแบบเป็นซี่ ไม่มีการปั้นประดับส่วนบนของราวบันได มุขหน้าประดับด้วยซุ้มวงโค้ง 3 ซุ้ม ตรงกลางเป็นทางเข้าตามแบบแผนฝีมือช่างญวน ซุ้มวงโค้งที่ขนาบตรงช่องทางเข้า ถัดลงไปทางด้านล่างใช้ส่วนที่ติดกับตัวฐานเป็นพนักระเบียง เป็นช่องสี่เหลี่ยมแบบอย่างเดียวกับพนักของราวบันได (รูปที่ 4.306) ซึ่งช่องดังกล่าวถูกประดับโดยรอบของตัวอาคาร ซุ้มวงโค้งไม่มีการประดับปล่อยพื้นโล่ง เหนือขึ้นไปจากซุ้มวงโค้งช่างปล่อยพื้นที่โล่งจนสุดจั่วสามเหลี่ยมบน โดยใช้เสาร่วมในคู่หน้ายืดสูงกว่าเสาร่วมนอกที่ส่วนปลายสุดของหัวเสาคือมุมหักเข้าไปหาจั่วบนสุด (รูปที่ 4.307) จากหัวเสาร่วมนอกตามแนวลาดของจั่วช่างได้โชว์การประดับการก่ออิฐเป็นหยักฟันปลาเรียงตามแนวลาดของจั่ว ตรงกึ่งกลางจั่วช่างประดับเสาหลอกยาวพอประมาณ จากจั่วลงมาก่อนจบด้วยเส้นลวดบัวเหลี่ยม ซึ่งการก่อสร้างแบบดังกล่าวปรากฏที่สิมหลังนี้เป็นแห่งแรก แต่ถ้าเป็นการก่อซุ้มวงโค้งปล่อยพื้นที่ว่างไม่มีการประดับ ปรากฏขึ้นครั้งแรกในปี พ.ศ. 2474 ที่วัดศรีนันทวราราม จังหวัดมุกดาหาร ก่อนที่จะมาพบอีกครั้งอย่างช้าสุดที่ วัดโพธิ์ชัยวัฒนา ที่อำเภอพนมไพร จังหวัดร้อยเอ็ด ในปีพ.ศ. 2480 อีกครั้งหนึ่ง ส่วนทางด้านการประดับช่องสี่เหลี่ยมโดยรอบ ในตำแหน่งบริเวณเหนือบนสุดของฐานรองรับอาคารนั้นได้ปรากฏในสิม โดยเฉพาะแถบจังหวัดขอนแก่น เช่นที่วัดสระบัวทอง, วัดโพธิ์ศรี, วัดสนวนสวารีพัฒนา ส่วนในจังหวัดมหาสารคาม เช่นที่วัดโพธิ์ศรีบ้านเชียงเหียน เป็นต้น ซึ่งมีอายุในการสร้างก่อน พ.ศ. 2470 ทั้งหมดทุกหลัง

ส่วนทางด้านข้างมุขประดับซุ้มวงโค้งตามแบบอย่างทางด้านหน้ามุข ผนังด้านข้าง ช่วง 2 เสาแรกเจาะช่องหน้าต่างโดยมีซุ้มกรอบทรงยอดแหลมสามเหลี่ยม ที่ปลายเสาของซุ้มช่างประดับเครื่องหมายกากบาททั้ง 2 เสา (รูปที่ 4.308) ซึ่งการประดับดังกล่าวเกิดขึ้นมาก่อนแล้วที่วัดในแถบจังหวัดขอนแก่น คือวัดบูรณ์บ้านแวงน้อย ที่สิมสร้างในปี พ.ศ. 2452 ซึ่งเป็นแบบฝีมือช่างพื้นถิ่น ส่วนช่วงเสาสุดท้ายประดับด้วยซุ้มวงโค้งแบบลดระดับ ประดับคิ้วเป็นซุ้มวงโค้ง แบบเดียวกับวัดศรีประดู่ จังหวัดร้อยเอ็ด ซึ่งสร้างในปี พ.ศ. 2473

ทางด้านส่วนบนของหลังคาประดับแบบซ้อนเทิบ 2 เทิบ ตามแบบรสนิยมช่างพื้นถิ่นอีสาน จากการศึกษาสามารถกำหนดรูปแบบงานช่างที่วัดฟ้าหยาด อำเภอมหาชนะชัย จังหวัดยโสธร ได้ว่าสร้างภายหลังจาก พ.ศ. 2480 เป็นอย่างช้าสุด กล่าวคือแบบที่ใช้การประดับช่องสี่เหลี่ยมล้วนเกิดขึ้นก่อนหน้านั้นแล้ว ในเขตจังหวัดขอนแก่น ส่วนทางด้านซุ้มวงโค้งเคยปรากฏมาอย่างช้าสุดที่จังหวัดร้อยเอ็ด ดังนั้นช่างพื้นถิ่นมีส่วนเกี่ยวข้องกับงานช่างฝีมือช่างญวนบางส่วน ทั้งนี้ข้อสนับสนุนอาจโน้มเอียงไปทางงานช่างแบบฝีมือช่างพื้นถิ่นมากกว่าช่างญวน ซึ่งสะท้อนให้เห็นจากงานได้เป็นบทสรุปอย่างดีเยี่ยมก็อาจเป็นไปได้

4.309 ตัวอย่างชุมชนพื้นถิ่น ที่มีความโยงใยกับวัฒนธรรมลาวล้านช้าง ที่วัดโพธิ์นาพึง อำเภอนาแห้ว จังหวัดเลย เป็นต้น

4.310 ตัวอย่างสิมวัดท่าคก ในอำเภอเชียงคาน จังหวัดเลย ถูกปรับเปลี่ยนรูปแบบไปตามยุคสมัย ซึ่งสิมถูกปรับเปลี่ยนในช่วงหลังฝรั่งเศสเข้ามา

4.311 ช่างญวนมีบทบาทในการออกแบบควบคุมการก่อสร้างมากขึ้นเมื่อเทียบกับอำเภอเชียงคาน กับจังหวัดหนองคาย

4.312 ช่างญวนได้ปะปนความต้องการของชุมชนในพื้นถิ่น ดังที่ได้สะท้อนออกมาในงานก่อสร้าง

4.313 ช่างญวนได้แสดงฝีมืออย่างเต็มที่ในเรื่องของการประดับตกแต่ง ที่โดดเด่นคือการก่อซุ้มวงโค้งแบบหูกระเช้า

4.314 กลุ่มที่ 1.4 เป็นกลุ่มที่ช่างญวนได้มีอิสระในการออกแบบเต็มที่ทั้งหมด ซึ่งมีจุดเด่นคือการประดับหินหลักเป็นยอดซุ้มวงโค้ง

กล่าวโดยสรุปในกลุ่มแบบมีมุขหน้า ช่วงก่อนพ.ศ. 2483 และกลุ่มไม่ระบุ พ.ศ. ปีที่สร้าง ได้ดังนี้ กลุ่มที่มีอายุเก่าสุดของการก่อสร้างโดยฝีมือช่างญวน คือในแถบอำเภอเชียงคาน ซึ่งยังคงรูปแบบสิมพื้นถิ่นนิยมเอาไว้ ช่างญวนได้มีส่วนเฉพาะการประดับซุ้มวงโค้งเท่านั้น ด้วยสาเหตุจากชุมชนพื้นถิ่นดั้งเดิม คือกลุ่มวัฒนธรรมลาวล้านช้าง (รูปที่ 4.309) ดังนั้นความคุ้นชินในการก่อสร้างตามแบบแผนยังคงอยู่เช่นเดิม หากแต่ได้ถูกปรับเปลี่ยนตามสภาพของเวลาที่ดินแดนถูกแบ่งแยกจากอาณานิคมฝรั่งเศส ซึ่งสิมทั้งหมดในอำเภอเชียงคานล้วนถูกก่อสร้างต่อเติมปรับปรุงซ่อมแซมภายหลังการรุกรานของฝรั่งเศส สะท้อนให้เห็นถึงงานช่างฝีมือช่างญวนเริ่มปรากฏให้เห็น ตามสิ่งก่อสร้างเป็นครั้งแรกที่เกี่ยวกับศาสนสถานบนแผ่นดินอีสาน (รูปที่ 4.310)

กลุ่มที่ 1.2 ช่างญวนเริ่มมีบทบาทในการก่อสร้างมากขึ้นกว่าในเขตอำเภอเชียงคาน จังหวัดเลย โดยเฉพาะเขตอำเภอเมืองหนองคาย (รูปที่ 4.311) ช่างญวนได้แสดงฝีมือการประดับตกแต่งด้วยซุ้มวงโค้งที่ทราบกันดีแล้ว แต่ยังคงรักษารูปแบบสิมแบบพื้นถิ่นดั้งเดิมที่พบได้ตามแถบ สปป.ลาว และในอีสานโดยเฉพาะจังหวัดร้อยเอ็ด (รูปที่ 4.312)

เมื่อเข้าสู่กลุ่มที่ 1.3 ช่างญวนได้แสดงฝีมืออย่างเต็มที่ในเรื่องของการประดับตกแต่ง ที่โดดเด่นคือการก่อซุ้มวงโค้งแบบหูกระเช้า (รูปที่ 4.313) ซึ่งได้มาจากสิ่งก่อสร้างในอำเภอท่าแร่ จังหวัดสกลนคร ทั้งนี้ยกเว้นการประดับลวดลายที่ช่างญวนไม่ได้ออกแบบ แต่เมื่อเทียบกับกลุ่มที่กล่าวผ่านมาถือว่าช่างได้แสดงฝีมือมากกว่า

กลุ่มที่ 1.4 เป็นกลุ่มที่ช่างญวนได้มีอิสระในการออกแบบเต็มที่ทั้งหมด ซึ่งมีจุดเด่นคือการประดับหินหลักเป็นยอดซุ้มวงโค้ง (รูปที่ 4.314) กลุ่มดังกล่าวช่างญวนยังได้รับหน้าที่เพิ่มขึ้น คือการปั้นลวดลายประดับตกแต่งอีกหนึ่งประเภท ซึ่งเมื่อพิจารณาดูสามารถแยกแยะความแตกต่างระหว่างช่างญวนกับช่างในพื้นถิ่นอีสานได้อย่างชัดเจน

ล่วงเข้าสู่กลุ่มถัดมาช่างญวนยังคงได้รับการยอมรับในการออกแบบและควบคุมการก่อสร้างเช่นเดิม ซึ่งจากนี้ไปรูปแบบการตกแต่งจะมีความแตกต่างในเรื่องของการประดับเล็กๆ น้อยๆ ตามสุนทรียภาพ แต่สาระหลักใหญ่คือสิมที่ช่างญวนเป็นผู้ออกแบบและก่อสร้าง มีจำนวนมากกว่าสิมแบบพื้นถิ่นอีสาน ที่ไม่มีพัฒนาการเคลื่อนไหวทางด้านรูปแบบอีกจากนี้เรื่อยไป

อย่างไรก็ดีด้วยเงื่อนไขข้อแตกต่างระหว่างรูปแบบสิม ลวดลายการประดับก็ดี ทั้งหลายทั้งปวงล้วนสะท้อนถึงสภาพของชุมชนในการยอมรับกลุ่มช่างฝีมือช่างญวนที่ได้เริ่มเข้ามามีบทบาทตั้งแต่เริ่มแรกและเรื่อยมาซึ่งปรากฏเห็นจนถึงปัจจุบัน คือหลักฐานทางพัฒนาการของการดำรงคงอยู่ในบริบทเรื่องพระพุทธศาสนาในดินแดนอีสานได้เป็นอย่างดี

อนึ่งในแบบมีมุขหน้าที่ไม่ได้นำมากล่าวถึงในครั้งนี้ ซึ่งการก่อสร้างอยู่ในช่วง พ.ศ. 2471-2480 ในเขตจังหวัดร้อยเอ็ด ตัวอย่างได้แก่วัดสระโพธิ์ วัดเหนือเสลภูมิ วัดเหนือพนมไพร และวัดคุ้มวนาราม เป็นต้น ทั้งหมดอยู่ในเส้นทางการสืบทอดพัฒนาทางงานช่างเข้าสู่พื้นที่อีสานตอนกลางรวมถึงตอนล่างในลำดับถัดไปหลังจากนี้ คือหลัง พ.ศ. 2470 เป็นต้นไป ทั้งนี้สิมที่ได้กล่าวมามีการปรับเปลี่ยนรูปแบบใหม่ พอหลงเหลืออยู่บ้างแค่ซุ้มวงโค้ง หรือบางหลังทุบทิ้งไม่เหลือหลักฐานใดๆ จึงขอละไว้ตามที่ได้กล่าวมาข้างต้น

4.315 วัดหัวเวียงรังษี บ้านธาตุพนม ตำบลธาตุพนม อำเภอธาตุพนม จังหวัดนครพนม

4.316 ฐานบัวเป็นฐานบัวลูกแก้วอกไก่

4.317 ประตูทางเข้า 3 ช่องทาง ที่ผนังด้านหน้า

4.318 ประตู 2 ช่องทางที่ผนังด้านหลัง

4.319 บันไดทางขึ้นทุกช่องทำด้านหน้าผายออกตามแบบรสนิยม ฝีมือช่างญวน

4.320 ผนังด้านข้างภายนอกเจาะเป็นช่องหน้าต่าง 5 ช่อง ตามช่วงเสา เหนือช่องหน้าต่างประดับด้วยวงโค้งและเส้นคิ้วบัว

แบบที่ 2. ทรงโรง ก่อน พ.ศ. 2483 แบ่งย่อยเป็น 4 กลุ่ม

ทรงโรง คือ กลุ่มที่ก่อสร้างโดยมีส่วนปิดล้อมหมดทั้ง 4 ด้าน เจาะเฉพาะช่องทางเข้า และช่องหน้าต่าง เป็นหลัก ทั้งนี้ด้วยการใช้อายุเป็นเกณฑ์ของการศึกษา จึงเริ่มที่กลุ่มรูปแบบพิเศษ เรียงตามลำดับได้ดังนี้

2.1 กลุ่มรูปแบบพิเศษ

1. วัดหัวเวียงรังษี บ้านธาตุพนม ตำบลธาตุพนม อำเภอธาตุพนม จังหวัดนครพนม ตามประวัติระบุไว้ 2 ช่วงคือสร้างเมื่อ พ.ศ. 2457[96] และ พ.ศ. 2460[97] (รูปที่ 4.315) ซึ่งไม่ได้เป็นข้อจำกัดในการศึกษา เพราะจะสร้าง พ.ศ. ใดก็ตามสิมหลังดังกล่าวก็ยังมีอายุเก่าสุดในกลุ่มทรงโรงเช่นเดิม สิมเป็นอาคารก่อสร้างหลังเดียวที่มีการใช้เสาร่วมด้านในรายละเอียดเริ่มจากฐานบัวเป็นฐานบัวลูกแก้วอกไก่ (รูปที่ 4.316) ส่วนกลาง มีประตูทางเข้า 3 ช่องทาง ที่ผนังด้านหน้า (รูปที่ 4.317) และ 2 ช่องทางที่ผนังด้านหลัง (รูปที่ 4.318) บันไดทางขึ้นทุกช่องทำด้านหน้าผายออก ตามแบบฝีมือช่างญวน (รูปที่ 4.319)

ภายในอาคารมีเสาร่วมใน ทั้งหมดด้านละ 4 ต้น ของ 2 ฝั่ง มีการยกพื้นสูงในตำแหน่งของเสาทั้งหมด ผนังก่อรองรับโครงสร้างที่ถือเป็นแบบนิยมของช่างญวน เหนือกรอบช่องประตู หน้าต่าง มีงานฮูปแต้มเขียนประดับไว้โดยรอบเป็นเรื่องทศชาดก และเรื่องรามเกียรติ์[98] ผนังด้านข้างภายนอกเจาะเป็นช่องหน้าต่าง 5 ช่อง ตามช่วงเสา เหนือช่องหน้าต่างประดับด้วยวงโค้งและเส้นคิ้วบัว (รูปที่ 4.320) รวมถึงประตูทางเข้า ซึ่งทั้งนี้ในส่วนของการประดับเป็นแบบที่พบมาก่อนหน้านั้นแล้วที่วัดยอดลำธาร จังหวัดสกลนคร สร้างเมื่อ พ.ศ. 2453

ส่วนบนหลังคาลาดคลุม แต่ไม่มีคอสองต่อยื่นขึ้นไป ในบริเวณพื้นที่กรอบจั่วประดับด้วยลวดลายแบบฝีมือช่างญวน มีการประดับแว่นแก้วแบบที่พบทั่วไปในพื้นถิ่นอีสานก่อนหน้าที่รูปแบบฝีมือช่างญวนจะเข้ามา ส่วนกรอบจั่วด้านหลังมีการประดับรูปครุฑตามแบบอย่างสิ่งก่อสร้างจากทางราชการในจังหวัดนครพนมที่กล่าวผ่านมา (รูปที่ 4.321)

ประเด็นหลักที่น่าสนใจของกลุ่มรูปแบบทรงโรง มีแหล่งต้นแบบมาจากที่ไหน หลังจากได้เปรียบเทียบกับสิมทรงโรงที่เมืองหลวงพระบาง สปป.ลาว ไม่ใช่แหล่งต้นแบบอย่างแน่นอน กล่าวคือ แบบอาคารทรงโรงมีด้วยกัน 3 แห่ง ได้แก่ สิมที่วัดปากคาน, (รูปที่ 4.322) วัดวิชุนราช และวัดมหาธาตุหลวง (รูปที่ 4.323) ล้วนมีส่วนโครงสร้างที่เรียกกันว่า คอสอง ต่อยื่นขึ้นไปเสมอ ของโครงสร้างหลักหลังคา อีกทั้งการทำช่องประตูทางขึ้นลงด้านข้างสิมทุกหลัง ซึ่งวัดหัวเวียงรังษีไม่ได้ทำตามอย่างที่กล่าวถึง (รูปที่ 4.324)

รูปแบบทรงโรงที่วัดหัวเวียงรังษีจึงมีต้นแบบที่มาจากสิมในเขตจังหวัดนครราชสีมา และสุรินทร์ ซึ่งนิยมก่อสร้างสิมทรงโรงเช่นที่วัดโคกศรีษะเกษ วัดประทุมคงคา (รูปที่ 4.325) อำเภอปักธงชัย วัดบูรพ์ วัดพระนารายณ์ อำเภอเมือง จังหวัดนครราชสีมา ส่วนที่สุรินทร์ ตัวอย่างได้แก่ วัดประทุมทอง อำเภอท่าตูม (รูปที่ 4.326)

---

[96] กรมการศาสนา. ประวัติวัดทั่วราชอาณาจักร เล่ม 15 (กรุงเทพฯ : การศาสนา, 2539),293.

[97] เดชา ศิริภาษณ์. จิตรกรรมฝาผนงวัดหัวเวียงรังษี ความงามที่สะท้อนประชาคมลุ่มแม่น้ำโขง http://laos.kku.ac.th/db/Lan-Xang/artist/thai/decha/article.pdf (ออนไลน์) 27 สิงหาคมคม 2555.

[98] ชวลิต อธิปัตยกุล. ฮูปแต้มฝาผนังสิมอีสาน : การสืบทอดพัฒนาทางงานช่างอีสานก่อน พ.ศ. 2500. (รายงานการวิจัย มหาวิทยาลัยราชภัฏอุดรธานี, 2553), 18.

4.321 ส่วนกรอบจั่วด้านหลังมีการประดับรูปครุฑตามแบบอย่างสิ่งก่อสร้างจากทางราชการในจังหวัดนครพนม

4.322 สิมทรงโรงที่วัดปากคาน เมืองหลวงพระบาง สปป. ลาว

4.323 สิมทรงโรงแบบมีคอสองยืด ที่วัดมหาธาตุ เมืองหลวงพระบาง สปป. ลาว

4.324 ทางขึ้นลงที่วัดหัวเวียงรังษี ทำแตกต่างจากสิมที่เป็นตัวอย่างทรงโรง ในเมืองหลวงพระบาง สปป. ลาว

4.325 ตัวอย่างสิมทรงโรงวัดโคกศรีษะเกษ อำเภอปักธงชัย ที่น่าจะมีความเชื่อมโยงกับสิมที่วัดหัวเวียงรังษี

4.326 ตัวอย่างสิมทรงโรงที่วัดประทุมทอง อำเภอท่าตูม จังหวัดสุรินทร์ อีก 1 หลัง ที่น่าจะมีส่วนเชื่อมโยงกับวัดหัวเวียงรังษี

ที่มา : พงษ์ศักดิ์ อัครวัฒนากุล.

และวัดเหนือ อำเภอรัตนบุรี เป็นต้น อย่างไรก็ดีมีหลักฐานสนับสนุนถึงการปรากฏรูปแบบดังกล่าวมานั้น เกิดขึ้นจากเมื่อครั้งพระครูวิโรจน์รัตโนบล ได้มาบูรณะพระธาตุพนม อำเภอพระธาตุพนม จังหวัดนครพนม เมื่อ พ.ศ. 2444 ในกลุ่มที่ติดตามกับพระครูฯ มีบุคคลหนึ่งที่น่าสนใจคือ หลวงชาญอักษร ช่างเขียนจากกรุงเทพฯ ที่ได้ติดตามพระครูมาตลอด ซึ่งหลวงชาญอักษรท่านนี้ ได้เขียนภาพจิตรกรรมฝาผนังฮูปแต้ม ของวัดหัวเวียงรังษี เมื่อ พ.ศ. 2464[99]

ดังนั้นรูปแบบการก่อสร้างจึงกล่าวได้ว่าหลวงชาญอาจจะมีส่วนเกี่ยวข้องกับการออกแบบก่อสร้างในครั้งนี้ แต่ใช้ช่างญวนเป็นผู้ก่อสร้างที่ชำนาญการก่อสร้างมากกว่า ซึ่งที่กล่าวมาข้างต้นมีหลักฐานที่สำคัญของหลวงชาญอักษร เมื่อการบูรณะพระธาตุพนมแล้วเสร็จ ไม่ได้กลับไปพร้อมกับพระครูรัตโนบล แต่กับตั้งรกรากมีครอบครัวที่อำเภอธาตุพนม ภายหลังจากนั้นผลงานฮูปแต้มที่เป็นเรื่องทศชาดกจึงได้แพร่หลายขึ้นตามวัดในเขตนครพนม มุกดาหาร ล้วนได้รับสืบทอดรูปแบบจากหลวงชาญอักษรทั้งหมด เช่นวัดพัทธสีมา อำเภอธาตุพนม วัดลัฏฐิกวัน อำเภอหว้านใหญ่ มุกดาหาร เป็นต้น[100] จึงน่าจะมีความเชื่อมโยงกันบ้างไม่มากก็น้อยย่อมอาจเป็นไปได้เช่นกัน

---

[99] Chawalit Atipatayakul. Isan Mura Painting in Ordination Halls : The Inheritance of Isan Artistic Development Before 1957. Burapha Art journal Faculty of Fine and Applied Arts, Burapha University 2011, 144.

[100] เรื่องเดียวกัน, 144.

4.327 วัดพัฒนสีลา บ้านฝาง ตำบลบ้านฝาง อำเภอกระนวน จังหวัดขอนแก่น

4.328 ความพิเศษของสิมทรงโรงหลังนี้ คือการประดับในส่วนฐาน และผนังด้านข้าง

4.329 ผนังด้านข้างที่มีการประดับช่องแสงแบบสัญลักษณ์เครื่องหมายบวก ที่ต้นแบบมาจากเวียดนาม

4.330 การประดับในส่วนฐานที่วัดเทพบูรพา อำเภอเมือง จังหวัดขอนแก่น

4.331 เหนือส่วนฐานบัวรองรับอาคารขึ้นไปช่างแบ่งเป็นช่องๆ

4.332 การประดับลายดอกสี่กลีบมีแหล่งต้นแบบมาจาก วัดสระบัวทอง จังหวัดขอนแก่น

2. วัดพัฒนสีลา บ้านฝาง ตำบลบ้านฝาง อำเภอกระนวน จังหวัดขอนแก่น

เดิมชาวบ้านเรียกวัดบ้านฝาง สิมสร้างเมื่อ พ.ศ. 2462[101] (รูปที่ 4.327) ความพิเศษของสิมหลังนี้คือการประดับที่ฐาน (รูปที่ 4.328) และผนังด้านข้าง (รูปที่ 4.329) เริ่มจากที่ฐานทำเป็นฐานบัวหน้ากระดานเรียบ ที่น่าสนใจคือการเพิ่มมุมเสาทางด้านข้าง ที่เพิ่มระดับความสูงจากผิวหน้าของฐานรองรับ ประเด็นดังกล่าวนี้ สามารถอธิบายได้ว่าเป็นต้นแบบให้กับวัดไชยศรี และวัดเทพบูรพา อำเภอเมือง จังหวัดขอนแก่น (รูปที่ 4.330) ซึ่งมีความแตกต่างกัน คือ ที่วัดพัฒนสีลา ต่างจากวัดไชยศรี ตรงที่ไม่มีการเจาะช่องสี่เหลี่ยมในบริเวณหน้ากระดาน ที่ได้แบบอย่างมาจากปราสาทจามเมืองมี่เซิน รายละเอียดได้กล่าวผ่านมาแล้วที่วัดไชยศรี กลุ่มพิเศษแบบมีมุขหน้า ส่วนที่วัดเทพบูรพาราม เป็นสิมรุ่นหลัง สร้างใน พ.ศ. 2465[102] ซึ่งทำความเข้าใจได้ว่าเป็นสิมซึ่งสร้างตามแบบวัดพัฒนสีลา

อย่างไรก็ดีสามารถระบุได้ว่าการประดับตกแต่งฐานรองรับตัวอาคารแบบมีการเพิ่มมุมระดับของเสาเป็นรูปแบบเฉพาะของจังหวัดขอนแก่น และในส่วนของพัฒนาการทางงานช่างของฝีมือช่างญวนได้สะท้อนให้เห็นถึงอิสระในการออกแบบและก่อสร้าง ยกเว้นที่วัดเทพบูรพารามที่ใช้ช่างพื้นถิ่นเป็นผู้ก่อสร้างตามแบบวัดพัฒนสีลา สอดรับกับหลักฐานรูปแบบที่ปรากฏในปัจจุบัน

ช่างญวนกลุ่มนี้คือกลุ่มที่อพยพไปยังจังหวัดนครราชสีมา แต่เกิดหลงทางจึงได้ขออนุญาตทางการตั้งรกรากในจังหวัดขอนแก่น ทักษะฝีมือถูกปลดปล่อยอย่างอิสระเมื่อเทียบกับแถบจังหวัดนครพนม มุกดาหาร เลย หนองคาย ล้วนถูกกำหนดให้สร้างตามแบบฐานบัวลูกแก้วอกไก่ แต่ที่วัดพัฒนสีลาเป็นข้อยกเว้น เพราะช่างมีการแสดงออกดังที่จะกล่าวถึงในส่วนอื่นดังนี้

เหนือส่วนฐานบัวรองรับอาคารขึ้นไปช่างแบ่งเป็นช่องๆ กล่าวคือ ทางด้านหน้าทางขึ้น และด้านหลัง ช่องสี่เหลี่ยมด้านเท่าภายในประดับด้วยดอกสี่กลีบ รวมถึงด้านข้าง (รูปที่ 4.331) ยกเว้นด้านข้างทางทิศใต้ ซึ่งทำเป็นช่องสี่เหลี่ยมผืนผ้าประดับลวดลายแบบฝีมือช่างญวน ซึ่งการประดับลายดอกสี่กลีบมีแหล่งต้นแบบมาจาก วัดสระบัวทอง และวัดบึงแก้ว จังหวัดขอนแก่น (รูปที่ 4.332) ที่เป็นสิมพื้นถิ่นสร้างมาก่อนหน้านั้น อย่างไรก็ดีการประดับลวดลายแบบดอกสี่กลีบได้พบก่อนหน้านั้นแล้วที่พระราชวังเมืองเว้ ในประเทศเวียดนาม จึงเป็นความประจวบเหมาะในเรื่องของการประดับรูปแบบดังกล่าว แต่เมื่อพิจารณารอย่างละเอียดพบว่าลวดลายดอกสี่กลีบที่วัดพัฒนสีลามีความเหมือนตรงกับที่ระเบียงในพระราชเว้ที่มีการประดับลวดลายดังกล่าว ที่มีการปั้นเป็นแบบนูนสูง ต่างจากที่วัดสระบัวทองมีส่วนนูนเฉพาะตรงกลาง และที่วัดบึงแก้วใช้วิธีเจาะช่องทะลุเป็นแบบดอกสี่กลีบเหลี่ยม

อนึ่งการเจาะช่องสี่เหลี่ยมเป็นช่องๆ ซึ่งต่อไปคือต้นแบบในการประดับช่องสี่เหลี่ยมในส่วนฐาน และรวมถึงการเจาะช่องทะลุเป็นช่องสี่เหลี่ยมซึ่งจะกล่าวถึงที่วัดสนวนสวารีพัฒนาราม ต่อไปในกลุ่มรูปแบบที่มีหลังคาปีกนก

ช่องว่างระหว่างช่วงเสาด้านข้าง ช่างได้ทำคิ้วบัวลดหลั้น 2 เส้นโดยรอบเป็นกรอบ (รูปที่ 4.333) ซึ่งการประดับดังกล่าวปรากฏที่อาคารทางด้านหลัง และระเบียงทางเดินในพระราชวังเว้มาก่อน (รูปที่ 4.334) ช่วงเสาแรกทางด้านข้างพื้นที่โดยรอบของ

---

[101] กรมการศาสนา. ประวัติวัดทั่วราชอาณาจักร เล่ม 12 (กรุงเทพฯ : การศาสนา, 2536),245.

[102] เรื่องเดียวกัน, 138.

4.333 ช่องว่างระหว่างช่วงเสาด้านข้าง ช่างได้ทำคิ้วบัวลดหลั้น 2 เส้นโดยรอบเป็นกรอบ

4.334 การประดับคิ้วลดหลั้น ได้ปรากฏที่อาคารทางด้านหลัง และระเบียงทางเดินในพระราชวังเว้มาก่อนในประเทศเวียดนาม

4.335 ช่างได้แสดงการก่อช่องแสงโดยการวางอิฐทับซ้อนสลับเป็นช่องแสงรูปเครื่องหมายบวก ของผนังด้านข้างเพื่อเป็นช่องแสง

4.336 ต้นแบบการประดับแบบสัญลักษณ์เครื่องหมายบวก ที่ระเบียงทางเดินด้านปีกขวา ในพระราชวังเว้ ประเทศเวียดนาม

4.337 ส่วนทางด้านผนังสกัดหลังประดับเฉพาะคิ้วบัวเป็นกรอบแบบด้านข้าง

4.338 ส่วนบนโครงสร้างหลังคาคุลมทำเพิ่มในภายหลัง ที่กรอบหน้าจั่วประดับด้วยแว่นแก้วทั้งหมด รวมทั้งกรอบด้านหลังหลังคาผืนเดียวตามแบบฝีมือช่างญวน

กรอบคิ้วบัวเจาะเป็นช่องหน้าต่าง ช่วงเสาที่ 2 ช่างได้แสดงการก่อช่องแสงโดยการวางอิฐทับซ้อนสลับเป็นช่องแสงรูปเครื่องหมายบวก (รูปที่ 4.335) ตามแบบที่พระราชวังเว้ (รูปที่ 4.336) ส่วนช่วงเสาสุดท้ายทำเป็นหน้าต่างบานเกล็ด และมีลูกฟักทางด้านล่าง

ส่วนทางด้านผนังสกัดหลังประดับเฉพาะคิ้วบัวเป็นกรอบแบบด้านข้าง ถัดมาทางด้านหน้าสิมบันไดทางขึ้นถูกปรับเปลี่ยนเป็นแบบกระเบื้องเคลือบในปัจจุบัน ทางเข้าด้านหน้าทำเป็นซุ้มวงโค้ง ขนาบด้วยซุ้มวงโค้งทางด้านข้าง อย่างละ 1 ซุ้ม ภายในกรอบคิ้วบัวรูปสี่เหลี่ยมพื้นผ้า เหนือขึ้นไปประดับด้วยกรอบกระจก 3 บาน ซึ่งการประดับกระจกคือแบบนิยมในพื้นถิ่นอีสาน (รูปที่ 4.337)

ส่วนบนโครงสร้างหลังคาคุลมทำเพิ่มในภายหลัง ที่กรอบหน้าจั่วประดับด้วยแว่นแก้วทั้งหมด รวมทั้งกรอบด้านหลัง หลังคาผืนเดียวตามแบบฝีมือช่างญวน (รูปที่ 4.338)

สิมทรงโรงที่วัดพัฒนสีลา บ้านฝาง เป็นอีกหลังที่มีความพิเศษในเรื่องของการตกแต่ง และรูปทรง ซึ่งมีสายพัฒนาการเฉพาะกลุ่มในพื้นที่จังหวัดขอนแก่น ก่อนจะกระจายแพร่หลายรับส่งรูปแบบการตกแต่งให้อีกหลายๆ หลังในภาคอีสาน ซึ่งจะได้กล่าวถึงต่อไปในกลุ่มที่เหลือ

4.339 วัดโพธิ์เจติยาราม บ้านเหล่าฮก ตำบลหนองผือ อำเภอเมืองสรวง จังหวัดร้อยเอ็ด

4.340 หลักฐานแสดงถึงมุขทางด้านหน้าเป็นส่วนที่ต่อเติมขึ้นในภายหลัง

4.341 หลักฐานสนับสนุนจากการประดับลวดลายที่ฐาน และลายบัวหัวเสาในส่วนของตัวอาคารมีการแบ่งกลีบบัวมากกว่า บริเวณที่หัวเสาของมุขหน้า จึงจัดเป็นสิมทรงโรง

4.342 การประดับหลังคาซ้อนชั้น ที่มีชื่อเรียกว่า หลังคามัทราสทาเลปอ แบบ 2 ชั้น มีคอสอง 1 ชั้น

4.343 การซ้อนชั้นหลังคาที่วัดเจริญราษฎร์ อำเภอพนมไพร จังหวัดร้อยเอ็ด

4.344 การซ้อนชั้นหลังคาแบบพม่าจากเมืองมะละแหม่งที่วัดสว่างอารมณ์ อำเภอหนองเรือ จังหวัดขอนแก่น

3. วัดโพธิ์เจติยาราม บ้านเหล่าฮก ตำบลหนองผือ อำเภอเมืองสรวง จังหวัดร้อยเอ็ด เดิมชื่อวัดบ้านเหล่าฮก สิมสร้างเมื่อ พ.ศ. 2464[103] (รูปที่ 4.339) กล่าวกันว่าเป็นฝีมือช่างญวนเป็นผู้สร้าง[104] ซึ่งมีรายละเอียดเริ่มจากส่วนฐานทำเป็นฐานหน้ากระดานเรียบโดยรอบของอาคาร เฉพาะส่วนที่เป็นมุขทางด้านหน้าเป็นส่วนที่ต่อเติมขึ้นในภายหลัง (รูปที่ 4.340) ทั้งนี้ดูได้จากการประดับลวดลายที่ฐาน และลายบัวหัวเสาในส่วนของตัวอาคารมีการแบ่งกลีบบัวมากกว่าบริเวณที่หัวเสาของมุขหน้า จึงจัดให้สิมหลังดังกล่าวเป็นแบบทรงโรง (รูปที่ 4.341)

ประเด็นที่ชวนให้สนใจคือการก่อสร้างอาคารรูปแบบที่กล่าวถึง เป็นฝีมือช่างญวนจริงหรือเท็จประการใด ทั้งนี้จากรูปแบบที่ปรากฏตั้งแต่กรอบประตู กรอบหน้าต่าง ล้วนถูกเจาะเป็นช่องสี่เหลี่ยม ซึ่งไม่มีการประดับด้วยซุ้มวงโค้งแต่อย่างไร ที่สำคัญคือการประดับหลังคาซ้อนชั้น ที่มีชื่อเรียกว่า หลังคามัทราสทาเลปอ แบบ 2 ชั้น มีคอสอง 1 ชั้น[105] (รูปที่ 4.342) แบบอย่างเดียวกับวัดเจริญราษฎร์ อำเภอพนมไพร จังหวัดร้อยเอ็ด (รูปที่ 4.343) ที่เป็นแบบมีมุขหน้าหลังซึ่งได้กล่าผ่านมาแล้ว เป็นรูปแบบจากกลุ่มคนชาวตองสู้ หรือคนพม่าจากเมืองมะละแหม่ง อีกทั้งที่วัดสว่างอารมณ์ อำเภอหนองเรือ จังหวัดขอนแก่น เป็นต้น (รูปที่ 4.344)

ดังนั้นจากหลักฐานการปรากฏตัวของสิ่งก่อสร้างในแบบฝีมือช่างญวน จึงไม่มีทางเป็นไปได้ที่จะสร้างตามแบบที่กล่าวถึง หากแต่ปี พ.ศ. 2464 มีการอพยพเคลื่อนย้ายจากนครพนมมายังร้อยเอ็ด นครราชสีมาจริง ตามหลักฐานทางเอกสารซึ่งขณะนั้นมีบางกลุ่มหลงทางจึงของตั้งรกรากที่จังหวัดขอนแก่น[106] จึงเป็นไปได้ยากที่จะเป็นแบบฝีมือช่างญวน ที่กล่าวกันว่าเป็นผู้ก่อสร้าง

อย่างไรก็ดีได้พบธาตุ สิ่งก่อสร้างที่อยู่บริเวณด้านข้างของสิม เป็นรูปแบบฝีมือช่างญวน ทั้งนี้ดูได้จากลวดลายในการประดับตกแต่งโดยรอบเป็นหลัก ซึ่งมีหลักฐานระบุถึงการก่อสร้างในปี พ.ศ. 2464[107] จึงเป็นไปได้ว่าความคาดเคลื่อนในการให้ข้อมูลไม่ถูกต้องซึ่งเป็นไปได้เช่นเดียวกันที่ช่างญวน อาจมีส่วนในการเสริมมุขหน้าในครั้งนั้นก็ย่อมเป็นไปได้ จึงทำให้เข้าใจกันว่าสร้างในช่วง พ.ศ. ดังกล่าว ทั้งนี้สิมทรงโรงวัดเหล่าฮก ย่อมมีอายุการก่อสร้างช้าสุดก่อน พ.ศ. 2464 ตามที่เข้าใจช่างญวนจึงเป็นเพียงแค่ผู้รับช่วงต่อเติมในส่วนของมุขหน้าเท่านั้น

---

[103] กรมการศาสนา. ประวัติวัดทั่วราชอาณาจักร เล่มที่ 13 (กรุงเทพฯ : การศาสนา, 2536), 340-341.

[104] นงนุช ภู่มาลี. สกุลช่างพื้นบ้าน : สิมอีสานในจังหวัดร้อยเอ็ด (ปริญญาศิลปศาสตรมหาบัณฑิต ภาควิชาประวัติศาสตร์ศิลปะ คณะโบราณคดี มหาวิทยาลัยศิลปากร, 2552), 11. ยกตัวอย่างให้เป็นสิมแบบช่างญวนเป็นผู้สร้าง และสุวิทย์ จิระมณี. สิมอีสานพื้นถิ่นตอนกลาง (ปริญญาศิลปศาสตรมหาบัณฑิต ภาควิชาประวัติศาสตร์สถาปัตยกรรม คณะสถาปัตยกรรม มหาวิทยาลัยศิลปากร, 2533), 94. กล่าวว่าช่วงเวลาดังกล่าวเป็นช่วงที่ช่างญวนเข้าในเขตอีสาน ทำให้เชื่อว่าช่างญวนเป็นผู้สร้างสิมที่วัดเหล่าฮกดังกล่าว

[105] โชติมา จตุวงศ์. สถาปัตยกรรมวัดมอญ ในพม่าตอนล่าง, 65.

[106] ผสุดี จันทวิมล, อ้างแล้ว.

[107] วิโรฒ ศรีสุโร. การศึกษาและสำรวจลักษณะและรูปแบบอาคารศาสนาในภาคอีสาน (เฉพาะจังหวัดร้อยเอ็ด) (สำนักงานคณะกรรมการวิจัยแห่งชาติ, 2535), 27.

4.345 วัดโพธิ์ชัย ตำบลหนองห้าง อำเภอกุฉินารายณ์ จังหวัดกาฬสินธุ์

4.346 สิมวัดโพธิ์ชัยกล่าวกันว่าสร้าง พ.ศ. 2464

4.347 จากรูปแบบรายละเอียดในการก่อสร้างผิดไปจากแบบฉบับนิยมต้นแบบของฝีมือช่างญวนอยู่มาก

4.348 ทางขึ้นทำเป็นแบบลดระดับ 2 ชั้น

4.349 ตรงกลางคือทางเข้าที่ยกระดับเป็นชั้นที่ 2 มีบันไดทางขึ้น 1 ขั้น ขนาบด้วยหัวเสาเหลี่ยม มีราวระเบียงเจาะช่องสี่เหลี่ยมเป็นชี่ๆ โดยรอบ

4.350 ตัวอย่างการประดับพนักทางขึ้นด้านหน้าที่วัดกลางท่าอุเทน วัดโพธิ์ชัย อำเภอท่าอุเทน จังหวัดนครพนม

4. วัดโพธิ์ชัย ตำบลหนองห้าง อำเภอกุฉินารายณ์ จังหวัดกาฬสินธุ์ สิมทรงโรงแบบก่อทึบไม่เจาะช่องหน้าต่าง แต่เจาะเป็นช่องแสงสี่เหลี่ยมเป็นชี่ ทางด้านข้างผนัง (รูปที่ 4.345) กล่าวกันว่าสร้างเมื่อ พ.ศ. 2464[108] (รูปที่ 4.346) จากรูปแบบรายละเอียดในการก่อสร้างผิดไปจากแบบฉบับนิยมต้นแบบของฝีมือช่างญวนอยู่มาก ที่สำคัญก็คือการลดระดับภายในชุ้มวงโค้งทางด้านหน้าของทางเข้าสิม (รูปที่ 4.347) หากเป็นแบบนิยมทั่วไปของช่างญวนมักทำเป็นชุ้มวงโค้งเจาะช่องทะลุเสมอ ซึ่งจากการศึกษาที่ผ่านมาตั้งแต่เริ่มในบทนี้ ยังไม่เคยพบการประดับชุ้มวงโค้งดังกล่าว อีกทั้งหลังในส่วนต่อจากนี้ไปที่ยังไม่ได้กล่าวถึง ก็ไม่มีการประดับแบบดังกล่าวอีกเลย จึงอาจกล่าวได้ว่าเป็นสิมหลังแรกในอีสานที่มีการประดับชุ้มวงโค้งแบบลดระดับ

ในส่วนของฐานเป็นการประดับด้วยบัวลูกแก้วอกไก่ ซึ่งพบเห็นได้โดยทั่วไป และอีกประเด็นที่น่าสนใจไม่แพ้กันคือทางขึ้นทำเป็นแบบลดระดับ 2 ชั้น (รูปที่ 4.348) กล่าวคือทางขึ้นด้านข้าง 2 ทาง ส่วนหน้าราวบันไดผายออกตามแบบนิยมของช่างญวน ก่อนที่จะมาบรรจบกันตรงกึ่งกลางทั้ง 2 ข้าง ตรงกลางคือทางเข้าที่ยกระดับเป็นชั้นที่ 2 มีบันไดทางขึ้น 1 ขั้น ขนาบด้วยหัวเสาเหลี่ยม มีราวระเบียงเจาะช่องสี่เหลี่ยมเป็นชี่ๆ โดยรอบจนไปบรรจบกับผนังสกัดด้านหน้าของสิม จากทางขึ้นถึงตัวสิมปล่อยพื้นที่เป็นระเบียง (รูปที่ 4.349) ประเด็นการทำบันไดทางขึ้นโดยปกติช่างญวนถ้ามีการทำทางขึ้นด้านข้างมักจะทำเป็นแบบเดินขึ้นมาได้ทั้ง 2 ทาง ตรงกลางคือทางเข้าสู่ตัวสิมเสมอ เช่นที่วัดกลางท่าอุเทน วัดโพธิ์ชัย อำเภอท่าอุเทน จังหวัดนครพนม เป็นต้น (รูปที่ 4.350) การก่อสร้างบันไดแบบดังกล่าวจึงน่าจะเป็นการผสมระหว่างแบบของช่างญวนและแนวคิดของช่างในพื้นถิ่นหรือผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้องในการตัดสินใจในการก่อสร้างก็อาจเป็นไปได้

กลับเข้าสู่ประเด็นชุ้มวงโค้ง โดยทั่วไปจากการศึกษาพบการประดับชุ้มวงโค้งในรูปแบบฝีมือช่างญวนช่วงวงโค้งทำได้อย่างลงตัวทุกวัด (รูปที่ 4.351) ยกเว้นวัดที่ก่อสร้างด้วยช่างพื้นถิ่นมักทำช่วงวงโค้งไม่เรียบร้อยเสมอ เมื่อเทียบกับแบบฝีมือช่างญวน เช่นที่วัดโนนสว่าง อำเภอพิบูลย์รักษ์ จังหวัดอุดรธานี ที่สร้างด้วยฝีมือช่างในพื้นถิ่น[109] (รูปที่ 4.352) ซึ่งจากภาพถ่ายเก่าพบการก่อประดับชุ้มวงโค้งแบบไม่เรียบร้อยจึงอาจจะเป็นฝีมือการก่อของช่างพื้นถิ่นมากกว่าที่จะเป็นช่างญวน (รูปที่ 4.353) อย่างไรก็ดีได้ปรากฏการประดับชุ้มวงโค้งแบบลดระดับอีกครั้งภายหลังจากนี้ คือที่วัดกลางโกสุมพิสัย อำเภอโกสุมพิสัย จังหวัดมหาสารคาม ที่สร้างเมื่อ พ.ศ. 2470 ด้วยการเอาแบบอย่างจากช่างญวนมาสร้าง[110] (รูปที่ 4.354)

ทางด้านหน้าถัดขึ้นไปเหนือกรอบชุ้มวงโค้งประตูทางเข้า ประดับด้วยแว่นแก้วสี่เหลี่ยม 2 ช่อง โดยรอบของกรอบกระจกทั้ง 2 แวดล้อมไปด้วยลวดลายร่องลึก คือลายมงคลหยูอี้[111] (รูปที่ 4.355) ที่ท่วงท่าลีลาของเส้นมั่นคงดูแล้วมีแบบแผน ซึ่งสอดรับกับหลักฐานของการประดับในช่วงแรกของแบบที่ช่างญวนไม่นิยมประดับลวดลายเท่าที่ควร หากมีการประดับก็มักประดับด้วยลายมงคลดังกล่าว ซึ่งการประดับมีความแตกต่างกันออกไป

---

[108] วิโรฒ ศรีสุโร และธาดา สุทธิธรรม. การศึกษาและสำรวจรูปแบบอาคารศาสนาในภาคอีสาน (เฉพาะจังหวัดกาฬสินธุ์) (สำนักงานคณะกรรมการสภาวิจัยแห่งชาติ, 2534), 52.

[109] ย้อนดูรายละเอียดได้ที่กลุ่มรูปแบบที่ 11. แบบช่างพื้นถิ่น สร้างตามแบบอย่างช่างญวน

[110] ย้อนดูรายละเอียดได้ที่ หัวข้อที่10. แบบพื้นบ้านผสมการก่อชุ้มวงโค้งทึบตันตามแบบช่างญวน

[111] พรพรรณ จันทโรนานนท์. ฮก ลก ซิ่ว โชค ลาภ อายุยืน. (กรุงเทพฯ : มติชน, 2530), 14.

4.351 วงโค้งผิดสัดส่วนดูไม่ใช่การก่อสร้างในรูปแบบของฝีมือช่างญวน

4.352 ตัวอย่างสิมสร้างตามแบบฝีมือช่างญวน ที่วัดโนนสว่าง อำเภอพิบูลย์รักษ์ จังหวัดอุดรธานี สัดส่วนวงโค้งไม่ได้ส่วน

4.353 ตัวอย่างการก่อสร้างด้วยฝีมือช่างญวน สัดส่วนของวงโค้งได้สัดส่วน คมชัดรวมถึงสุนทรียภาพที่สะท้อนออกมา คือความเป็นช่างญวน ที่วัดโพธิ์ชัย นครพนม

4.354 การประดับซุ้มวงโค้งแบบลดระดับอีกครั้งภายหลังจากนี้ คือที่วัดกลางโกสุมพิสัย อำเภอโกสุมพิสัย จังหวัดมหาสารคาม

4.355 เหนือกรอบซุ้มวงโค้งประตูทางเข้าแวดล้อมไปด้วยลวดลายร่องลึกคือลายมงคลหยูอี้

4.356 ส่วนบนโครงสร้าหลังคา ทำแบบผืนเดียวแบบนิยมของช่างญวน

เช่นที่ วัดศรีบุญเรือง อำเภอพิมานท่า จังหวัดนครพนม และที่วัดโพธิ์ชัยศรี อำเภอบ้านผือ จังหวัดอุดรธานี ซึ่งทั้ง 2 หลัง มีการประดับลวดลายหยูอี้ ที่เชิงชายหลังคา ซึ่งมีอายุการสร้างถัดไปจากสิมวัดโพธิ์ชัย บ้านหนองห้าง เป็นต้น

ส่วนบนโครงสร้าหลังคา ทำแบบผืนเดียวแบบนิยมของช่างญวน (รูปที่ 4.356) ทั้งนี้จึงสามารถสรุปถึงรูปแบบสิมทรงโรงที่วัดโพธิ์ชัย บ้านหนองห้าง อำเภอกุฉินารายณ์ จังหวัดกาฬสินธุ์ เป็นแบบการผสมกันระหว่างช่างพื้นบ้านและแบบฝีมือช่างญวน ตามที่ได้กล่าวมาข้างต้น ซึ่งแบบดังกล่าวยังได้รับการสืบเนื่องต่อไป ดังได้ปรากฏที่สิมวัดกลางโกสุมพิสัย จังหวัดมหาสารคาม เป็นต้น

4.357 วัดสะพานคำ ตำบลสะพานคำ อำเภอเมือง จังหวัดสกลนคร

4.358 ระเบียงทางด้านหน้า ซึ่งทำทางขึ้นด้านข้างทั้ง 2 ทาง

4.359 พนักระเบียงวัดสะพานคำทำเป็นรูปนาคด้านล่างพนักเจาะช่องลูกกรงสี่เหลี่ยมทางตั้งแบบนิยมของช่างญวน

4.360 กรอบบานประตูสลักลวดลายก้านขดรอบซึ่งภายในทำเป็นลายมงคล อวั้นจี้อจิ่น หรือตัวอวั้น

4.361 ผนังด้านข้างทั้ง 2 ด้าน คือประเด็นพิเศษของสิมวัดสะพานคำที่ต้องกล่าวถึงคือการประดับช่องแสง

4.362 ศิลาแลง คือวัสดุข้อจำกัดในพื้นที่ ที่ช่างญวนต้องใช้ในการก่อสร้างสิม เกือบทุกหลังในช่วงที่นิยมการก่อร้างแบบฝีมือช่างญวน

5. วัดสะพานคำ ตำบลสะพานคำ อำเภอเมือง จังหวัดสกลนคร แบบพิเศษอีกหลังที่น่าสนใจในเรื่องของการก่อสร้างและตกแต่ง (รูปที่ 4.357) ทางวัดแจ้งกับกรมการศาสนาว่าสร้างเมื่อ พ.ศ. 2468[112] ตรงกับจารึกที่บานประตูทางเข้าด้านหน้า สิมเป็นแบบทรงโรง มีระเบียงทางด้านหน้า ซึ่งทำทางขึ้นด้านข้างทั้ง 2 ทาง (รูปที่ 4.358) แบบเดียวกับวัดโพธิ์ชัย บ้านหนองห้าง อำเภอกุฉินารายณ์ จังหวัดกาฬสินธุ์ ต่างกันที่การประดับของพนักระเบียงวัดสะพานคำทำเป็นรูปนาค ด้านล่างพนักเจาะช่องลูกกรงสี่เหลี่ยมทางตั้งแบบนิยมของช่างญวน (รูปที่ 4.359)

สิมแบ่งเป็น 3 ช่วงเสา ฐานรองรับอาคารเป็นฐานบัวแบบพื้นถิ่นอีสาน ที่ปรากฏมาก่อนหน้าแล้ว เช่นที่วัดด่านม่วงคำ อำเภอโคกสีสุพรรณ จังหวัดสกลนคร ประตูทางเข้าด้านหน้า 1 ช่อง ที่กรอบบานประตูสลักลวดลายก้านขดรอบ ซึ่งภายในทำเป็นลายมงคล อวั้นจี้อจิ่น หรือตัวอวั้น[113] ลายดังกล่าวปรากฏอยู่ที่ระเบียงในพระราชวังเมืองเว้ เป็นลายที่เวียดนามได้รับส่งจากจีนซึ่งเข้าใจกันดีแล้ว (รูปที่ 4.360)

เหนือกรอบประตูช่างประดับด้วยซุ้มวงโค้งแบบยอดแหลมที่มีเสาหลอกติดผนังเป็นฐานรองด้วยกลีบบัว ภายในบริเวณที่ว่างของซุ้มประดับกระจกแว่นแก้วสี่เหลี่ยมตรงกลาง และวงกลมทางด้านข้าง ในเส้นคิ้วกรอบซุ้มวงโค้งประดับด้วยแว่นแก้ววงกลมตรงกลาง ผนังด้านข้างทั้ง 2 ด้าน คือ ประเด็นพิเศษของสิมวัดสะพานคำที่ต้องกล่าวถึงก็คือการประดับช่องแสง ใช้วิธีการก่อเป็นแบบชี่ลูกกรงแบบสี่เหลี่ยมทางทั้งในส่วนช่วงเสาแรก และแบบวงรีทางตั้งที่ช่วงเสาที่ 2 และ 3 ถือว่าเป็นหลังเดียวในภาคอีสานที่มีการประดับช่องแสงดังกล่าว อีกทั้งเหนือช่องแสงขึ้นไปก็มีการประดับเส้นคิ้ววงโค้งยอดแหลมซุ้มประตูทางด้านหน้า (รูปที่ 4.361) ซึ่งการประดับเส้นคิ้วดังกล่าวปรากฏมาก่อนหน้านั้นแล้วที่วัดยอดลำธาร อำเภอโพนนาแก้ว จังหวัดสกลนคร และวัดศรีบุญเรือง อำเภอพิมานท่า จังหวัดนครพนม ที่เป็นแบบทรงโรงจะขอกล่าวถึงอย่างละเอียดในกลุ่มที่ 2.3 ต่อไป

ประเด็นการก่อประดับช่องแสงดังที่กล่าวมา แบบดังกล่าวได้ปรากฏมาแล้วที่พระราชวังเมืองเว้ ประเทศเวียดนามตรงบริเวณระเบียงทางเดิน ซึ่งสะท้อนให้เห็นถึงงานช่างญวนได้เป็นอย่างดี อีกทั้งประเด็นเรื่องของการใช้วัสดุในการก่อสร้าง ได้ใช้ศิลาแลงเป็นหลักสอดรับกับพื้นที่ของจังหวัดสกลนคร ที่ก่อนหน้านั้นได้มีการใช้แลงเป็นวัสดุหลักในการก่อสร้าง มิสซังที่บ้านท่าแร่ และสิมที่วัดยอดลำธาร จังหวัดสกลนครเป็นต้น (รูปที่ 4.362)

อาจกล่าวได้ว่า ช่างที่รับหน้าที่ออกแบบและควบคุมการก่อสร้างของสิมวัดสะพานคำ มีข้อจำกัดในการใช้วัสดุ แต่มีอิสระในการตกแต่งได้เป็นอย่างดี ถึงจะไม่ทั้งหมด ซึ่งดูได้จากการประดับด้วยแว่นแก้ว และช่อฟ้ากลางสันหลัง เป็นหลักฐานของแนวคิดเรื่องพื้นถิ่นอีสานที่สืบทอดกันมาอย่างยาวนานก็ได้มาปรากฏในสิมหลังดังกล่าวเช่นเดียวกัน เป็นต้น

---

[112] กรมการศาสนา. ประวัติวัดทั่วราชอาณาจักร เล่ม11, 516.

[113] พรพรรณ จันทโรนานนท์. ฮก ลก ซิ่ว โชค ลาภ อายุยืน, 110.

4.363 วัดพุทธสีมา บ้านกุดฉิม ตำบลกุดฉิม อำเภอธาตุพนม จังหวัดนครพนม

4.364 ผนังทางด้านหน้าตรงกลางทำเป็นช่องประตูประดับตามแบบอย่างที่ซุ้มในเรือนธาตุขององค์พระธาตุพนม

4.365 ต้นแบบการประดับที่พระธาตุพนม ให้กับซุ้มประตูทางเข้าวัดพัทธสีมา บ้านกุดฉิม

4.366 ภายในซุ้มประดับด้วยหน้ากาล ใช้มือจับขอบวงกบประตูทั้ง 2 ข้าง

4.367 การประดับภาพบุคคลในซุ้มวงโค้งมักพบการประดับดังกล่าว เฉพาะสิมที่มีการก่อสร้างหลังคาซ้อนชั้นเท่านั้นในภาคอีสานทุกหลัง

4.368 “สนุยยวนเซาว์” ชื่อเรียกเฉพาะหลังคารูปแบบนี้ ในประเทศพม่า ได้มาปรากฏที่หลังคาวัดพุทธสีมา บ้านกุดฉิม อำเภอธาตุพนม จังหวัดนครพนม

6. วัดพุทธสีมา บ้านกุดฉิม ตำบลกุดฉิม อำเภอธาตุพนม จังหวัดนครพนม สิมทรงโรงขนาดย่อม ที่ยกฐานสูง 2.30 เมตร สูงกว่าทุกหลังที่เป็นสิมญวน จารึกที่มุมด้านซ้ายมือบริเวณขื่อด้านหน้าระบุว่าสร้างในปี พ.ศ. 2469-2475[114] ทางด้านขวาระบุไว้ว่าพัฒนาใหม่ เมื่อปี พ.ศ. 2509 (รูปที่ 4.363)

สิมแบ่งเป็น 3 ช่วงเสา ฐานบัวลูกแก้วอกไก่รองรับตัวอาคาร บันไดทางขึ้นด้านหน้าพังทลาย ปัจจุบันทางวัดทำบันไดไม้ ไม่ได้ใช้งาน ผนังทางด้านหน้าตรงกลางทำเป็นช่องประตู ประดับด้วยซุ้มวงโค้งหลายวง แบ่งเป็นกลีบๆ ตามแบบอย่างที่ซุ้มในเรือนธาตุขององค์พระธาตุพนม จังหวัดนครพนม (รูปที่ 4.364) ภายในซุ้มประดับด้วยหน้ากาล ใช้มือจับขอบวงกบประตูทั้ง 2 ข้าง ดูแล้วเหมือนกำลังว่าส่องดูผู้คนที่จะเข้ามาภายในสิม ชวนให้นึกถึงความสนุกในการแสดงออกของช่าง ที่บานประตูมีการสลักภาพบุรุษแต่งเครื่องแบบ ยืนกุมมือ ทางด้านซ้าย ส่วนบานประตูทางด้านขวาเป็นภาพสตรี 2 คน ยืนในท่าสำรวมกุมมือแบบเดียวกัน (รูปที่ 4.365)

ด้านข้างกรอบซุ้มประตูทางเข้า ประดับด้วยซุ้มวงโค้ง แบบประดับเส้นคิ้วเหนือซุ้มวงโค้ง โดยมีบัวหัวเสารองรับ ภายในพื้นที่ซุ้มลดระดับ มีการประดับรูปสตรียืนพนมมือทั้ง 2 ด้าน ประเด็นการประดับรูปบุคคลยืนในกรอบซุ้มวงโค้ง ถือว่าเป็นหลังแรกที่เริ่มการประดับแบบอย่างที่กำลังกล่าวถึง (รูปที่ 4.366) ซึ่งต่อมาได้ส่งผ่านไปยังวัดวุฒิวราราม อำเภอเรณูนคร จังหวัดนครพนม (สร้าง พ.ศ. 2476) ตลอดจนในพื้นที่จังหวัดร้อยเอ็ด คือที่วัดพุทธสีมามังคลาราม อำเภอสุวรรณภูมิ (สร้าง พ.ศ. 2471) และวัดหนองนางตุ้ม อำเภอเมือง จังหวัดยโสธร (สร้าง พ.ศ. 2472)[115] เป็นต้น

อนึ่งจากการตั้งข้อสังเกต แบบกลุ่มที่ประดับรูปบุคคลภายในซุ้มวงโค้งทางด้านหน้าดังกล่าว มักจะมีการก่อสร้างหลังคาแบบมีคอสองเสมอ ยกเว้นวัดวุฒิวราราม ที่ทำหลังคาแบบผืนเดียว (ดูรายละเอียดได้ในกลุ่มที่ 1.2) การประดับหลังคาแบบมีคอสอง คือการประดับที่ได้รับมาจากพม่า (รูปที่ 4.367) โดยผ่านกลุ่มตองสู้ หรือคนกุลาที่รู้จักกันดีแล้ว ส่วนที่วัดพุทธสีมาที่กล่าวถึงหลังคาได้ทำเป็นแบบซ้อนกัน 3 ชั้น ซึ่งยังไม่เคยปรากฏมาก่อนในภาคอีสาน อย่างไรก็ดีการทำหลังคาทรงดังกล่าวได้พบคล้ายกับที่พม่าอีกเช่นเคย มีชื่อเรียกเฉพาะว่า สนุยยวนเชาว์[116] (รูปที่ 4.368) ต่างกันที่วัดพุทธสีมา ไม่มีคอสอง จึงอาจเป็นไปได้ว่ารูปแบบดังกล่าวมีความเกี่ยวข้องกันจริง โดยผ่านการเร่ร่อนค้าขายของคนกุลา ที่ปรากฏหลักฐานสอดรับการอพยพมาตั้งถิ่นฐานที่มุกดาหารและนครพนม ก็ย่อมเป็นไปได้อีกประเด็นที่น่าสนใจ

ส่วนทางช่องว่างด้านบนเหนือกรอบซุ้มวงโค้งขึ้นไปจรดขื่อหน้า ประดับลวดลายรูปสัตว์ตามแบบอย่างพระธาตุพนม เลยขึ้นไปเป็นการประดับรูปครุฑพ่าย์ ซึ่งเป็นที่นิยมในแถบจังหวัดที่ติดริมแม่น้ำโขงซึ่งเข้าใจกันดีแล้วว่า เป็นการแสดงถึงพระราชอาณาจักรของประเทศไทย ใช้ในสมัยรัชกาลที่ 6 เรื่อยมา[117] (รูปที่ 4.369)

ด้านข้างทั้ง 2 ด้านของตัวสิม ช่วงเสาแรกประดับเส้นคิ้ววงโค้งเหนือกรอบหน้าต่าง ด้านข้างซ้าย และขวา ประดับลวดลายพรรณพฤษามีรูปบุคคลพนมมือด้านบน

---

[114] ตรงกับที่แจ้งไปยัง กรมการศาสนา. ประวัติวัดทั่วราชอาณาจักร เล่ม 15, 147.

[115] ดูจากภาพถ่ายเก่า ใน วิโรฒ ศรีสุโร. สิมอีสาน, 193-197. ปัจจุบันรื้อทุบทิ้งสร้างใหม่

[116] โชติมา จตุรวงศ์. สถาปัตยกรรมวัดมอญ ในพม่าตอนล่าง, 64.

[117] อ้างแล้ว.

4.369 รูปครุฑพ่าย์ เป็นการแสดงถึงพระราชอาณาจักรของประเทศไทย ใช้ในสมัยรัชกาลที่ 6 เป็นต้นไป

4.370 ด้านข้างทั้ง 2 ด้านของตัวสิม ช่วงเสาแรกประดับเส้นคิ้ววงโค้งเหนือกรอบหน้าต่าง ด้านข้างซ้าย และขวา ประดับลวดลายพรรณพฤษามีรูปบุคคลพนมมือด้านบน

4.371 ด้านล่างเจาะเป็นช่องสี่เหลี่ยมทางตั้ง

4.372 ถัดมาในช่วงเสาที่ 2 ของผนัง มีการแบ่งพื้นที่ออกเป็น 2 ส่วน โดยใช้การประดับเส้นคิ้วลวดบัวเป็นตัวแบ่ง

4.373 ตัวอย่างการประดับลวดลายที่เกิดขึ้นมาก่อนหน้านั้นที่ พระราชวังเว้ ประเทศเวียดนาม

4.374 ส่วนบนกรอบจั่วทางด้านหน้าปล่อยโล่ง มีการประดับครุฑเฉพาะบนมุมสุดของจั่ว ส่วนทางด้านหลังประดับซุ้มวงโค้ง 3 ซุ้ม

ส่วนบานหน้าต่างสลักเป็นภาพสิงห์โตจีนเคล้าลายเครือเถา (รูปที่ 4.370) ถัดลงด้านล่างเจาะเป็นช่องสี่เหลี่ยมทางตั้งซึ่งทั้งหมดที่กล่าวถึง การประดับล้วนเป็นแบบฝีมือช่างญวน ทั้งสิ้น (รูปที่ 4.371)

ถัดมาในช่วงเสาที่ 2 ของผนัง มีการแบ่งพื้นที่ออกเป็น 2 ส่วน โดยใช้การประดับเส้นคิ้วลวดบัวเป็นตัวแบ่ง ซึ่งหน้าเสาหลอกแต่ละต้นประดับคิ้วบัว ซึ่งพาดตรงจุดกึ่งกลางโดยรอบของสิมรวมทั้งด้านหน้าก็เป็นแบบเดียวกัน (รูปที่ 4.372) ครึ่งบนของผนังปล่อยเป็นพื้นโล่ง ทางด้านล่างช่างเจาะเป็นช่องแสงแบบลายข้าวหลามตัด ถือเป็นหลังแรกที่มีการประดับในแบบดังกล่าว ซึ่งต้นแบบปรากฏอยู่ที่ระเบียงทางเดินในพระราชวังเมืองเว้ ประเทศเวียดนาม รวมถึงในช่วงเสาที่ 3 และในส่วนของด้านสกัดหลัง มีการลดระดับพื้นด้วยกรอบสี่เหลี่ยม ซึ่งก็เคยปรากฏมาก่อนหน้าเช่นกัน (รูปที่ 4.373)

ส่วนบนกรอบจั่วทางด้านหน้าปล่อยโล่ง มีการประดับครุฑเฉพาะตำแหน่งบริเวณบนมุมสุดของจั่ว ส่วนทางด้านหลังช่างประดับซุ้มวงโค้ง 3 ซุ้ม (รูปที่ 4.374) ได้แก่ ซุ้มตรงการทำแบบประดับเส้นคิ้วเหนือวงโค้งหลายวง พื้นที่ภายในซุ้มทั้งหมดลดระดับ ปล่อยพื้นที่โล่ง ส่วนอีก 2 ซุ้มประดับด้วยซุ้มวงโค้งแบบมีฐานบัวรองรับ ซึ่งพบได้โดยทั่วไปในงานประดับของกลุ่มฝีมือช่างญวนในอีสาน

จากที่กล่าวมาข้างต้นทำให้สรุปได้ว่า วัดพุทธสีมา บ้านกุดฉิม จังหวัดนครพนม เป็นแบบทรงโรงที่ช่างญวนมีโอกาสได้แสดงฝีมือในการประดับได้อย่างมีอิสระซึ่งดูได้จากการเริ่มนำเอาเทคนิควิธีการในการประดับถ่ายทอดให้เห็นจนถึงทุกวันนี้ แต่อย่างไรก็ดียังคงมีการผสมวัฒนธรรมต่างถิ่นพอสมควรซึ่งอาจจะมีความโยงใยในกลุ่มตองสู้ จากเมืองมะละแหม่ง รวมอยู่ด้วยก็อาจเป็นไปได้เช่นกัน ดังนั้นสิมหลังนี้จึงได้สะท้อนถึงความเป็นพื้นถิ่นอีสาน แบบช่างญวน และบางส่วนจากชนเผ่าตองสู้ หรือคนกุลา

4.375 จารึกบนผนังระบุถึงปีที่สร้าง

4.376 ฐานรองรับอาคารสิม เป็นแบบบัวลูกแก้วอกไก่

4.377 ด้านหน้าสิมวัดบูรพาราม ตำบลโพนทอง อำเภอเรณูนคร จังหวัดนครพนม

4.378 การประดับฐานคิ้วรองรับซุ้มวงโค้ง ที่วัดบูรพาราม จังหวัดนครพนม

4.379 เปรียบเทียบกับอาคารทางราชการไทย ที่ตึกเรียนเก่า ปัจจุบันคือพิพิธภัณฑ์เมืองอุดรธานี การประดับในแบบเดียวกันกับวัดบูรพาราม

4.380 การประดับเส้นคิ้วคือแบบนิยมมาตั้งแต่หลังแรกๆ ตัวอย่าง เช่น ศาลหลังเก่า จังหวัดนครพนม เป็นต้น

7. วัดบูรพาราม ตำบลโพนทอง อำเภอเรณูนคร จังหวัดนครพนม สิมที่มีรูปแบบที่แปลกที่สุดในภาคอีสาน ต่างจากทุกหลังเพราะที่นี้การออกแบบก่อสร้างวางอยู่ในผังพื้นรูปตัวที (T) จารึกที่ผนังด้านในตัวสิมระบุไว้ว่าสร้าง เมื่อ พ.ศ. 2469 โดยพระจันทา[118] (รูปที่ 4.375)

ส่วนฐานรองรับอาคารเค้าที่หลงเหลือเป็นการประดับแบบบัวลูกแก้วอกไก่ แบบนิยมในการสร้างโดยทั่วไปในภาคอีสาน ฐานบัวประดับโดยรอบยกเว้นช่วงบันไดทางขึ้นด้านข้างของบริเวณส่วนหน้าสิม หรือด้านขว้าง (รูปที่ 4.376)

เมื่อมองจากด้านหน้าตรง มีการประดับเส้นคิ้วบัวเหนือเป็นซุ้มวงโค้ง 3 วง ด้านล่างพนักระเบียงระหว่างช่วงเสาของซุ้มวงโค้ง (รูปที่ 4.377) ช่างทำเป็นลายสี่เหลี่ยมข้าวหลามตัดทั้งหมด ซึ่งลายดังกล่าวปรากฏมาก่อนหน้านั้นแล้วที่วัดพุทธสีมา บ้านกุดฉิม อำเภอพระธาตุพนม เหนือขึ้นไปคือการประดับคิ้วเป็นฐานของซุ้มวงโค้ง ซึ่งประเด็นนี้มีความน่าสนใจในเรื่องของรูปแบบการประดับตกแต่ง กล่าวคือ โดยทั่วไปการประดับส่วนรองรับฐานของซุ้มวงโค้ง ส่วนมากมักทำเฉพาะส่วนเสาที่รองรับซุ้มเพียงที่เดียว แต่ที่วัดบูรพาราม บริเวณหน้าเสาหลอกได้มีการประดับฐานคิ้วดังกล่าวเพิ่มขึ้นมาด้วย ซึ่งไม่เคยปรากฏมาก่อนในรูปแบบของสิมฝีมือช่างญวนหรือในสิมอีสานพื้นถิ่น (รูปที่ 4.378)

ดังนั้นอาจเป็นไปได้ที่ช่างได้สร้างตามแบบสิ่งก่อสร้างที่ทางรัฐบาลไทยได้สร้างขึ้นตามเมืองต่างๆ ที่ติดกับริมแม่น้ำโขง ซึ่งเมื่อเปรียบเทียบแล้วทำให้ทราบว่าการประดับที่กล่าวมา มีการทำขึ้นเช่นกันในอาคารเรียนของโรงเรียนท่าอุเทนที่มีการควบคุมการสร้างโดยข้าราชการไทยในปี พ.ศ. 2465 และที่ห่างไกลออกไปพบอีกหลังที่อาคารเรียนโรงเรียนสตรีราชินูทิศ หลังเก่าซึ่งปัจจุบันเป็นอาคารพิพิธภัณฑ์เมืองอุดรธานี ที่ใช้แบบจากกรุงเทพฯ ในการก่อสร้างเสร็จเมื่อปี พ.ศ. 2468[119] (รูปที่ 4.379)

ส่วนการประดับเส้นคิ้วคือแบบนิยมมาตั้งแต่หลังแรกๆ คือที่วัดยอดลำธารเรื่อยมาจนปรากฏเป็นแบบเฉพาะร่วมมากที่สุดในสิมที่สร้างขึ้นในเขตจังหวัดนครพนมและมุกดาหาร ซึ่งสมัยเมื่อครั้งยังอยู่ในเขตจังหวัดนครพนม ก่อนจะแยกตัวออกเป็นจังหวัดมุกดาหาร ใน พ.ศ. 2525 (รูปที่ 4.380)

บนสุดของเสาหลอกด้านหน้า ตรงบริเวณช่วงเสาตรงกลางประดับแว่นแก้วในแบบพื้นถิ่นนิยม และที่หน้าเสาหลอกช่างประดับด้วยปูนปั้นเป็นรูปดอกไม้ในกระถางเหนือบัวปลายเสา ถัดลงมาตรงตำแหน่งเส้นคิ้วประดับซุ้มวงโค้ง หน้าเสาช่างประดับด้วยแว่นแก้วทรงกลมในกรอบดอกไม้ (รูปที่ 4.381)

ตำแหน่งจั่วคือในช่วงเสาตรงกลางสอบขึ้นไป โดยตรงกลางปลายสุดประดับดอกไม้กลมที่ประดับแว่นแก้ว ถัดต่ำลงมาประดับดอกไม้ในกระถาง (รูปที่ 4.382) แบบเดียวกับหน้าเสาหลอกทางด้านล่างของส่วนหน้า ซึ่งถือกันว่าเป็นลายมงคล และบริเวณขื่อด้านหน้าถูกประดับด้วยดอกไม้กลมวางสลับดอกสี่เหลี่ยมข้าวหลามตัด ตรงจุดนี้สะท้อนถึงวัฒนธรรมอีสานในอดีตได้อย่างชัดเจน ซึ่งเคยมีการประดับตามแบบที่กล่าวถึงอยู่ที่วัดโพธิ์ศรีแก้ว อำเภอดงหลวง จังหวัดมุกดาหารในปัจจุบัน (รูปที่ 4.383)

หากเดินอ้อมไปทางด้านข้างบริเวณส่วนหน้า ช่างได้ทำบันไดทางขึ้นลงทั้ง 2 ข้าง การออกแบบซุ้มวงโค้งได้ทำตามอย่าง ส่วนของทางด้านหน้าสิมทั้งหมด ต่างกันเพียงการประดับลวดลายเพิ่มเติมคือ ในส่วนของบริเวณเหนือเส้นคิ้วบัวประดับซุ้มวงโค้ง ช่างได้

---

[118] ตรงกับที่แจ้งไปยัง กรมการศาสนา. ประวัติวัดทั่วราชอาณาจักร เล่ม 15, 130.

[119] อ้างแล้ว. ในบทที่ 3 สิ่งก่อสร้างแบบอาณานิคม ประเภทโรงเรียน

4.381 บนสุดของเสาหลอกด้านหน้า ตรงบริเวณช่วงเสาตรงกลางประดับแว่นแก้วในแบบพื้นถิ่นนิยม

4.382 ช่วงเสาตรงกลางสอบขึ้นไป โดยตรงกลางปลายสุดประดับดอกไม้กลมที่ประดับแว่นแก้ว ถัดต่ำลงมาประดับดอกไม้ในกระถาง

4.383 การประดับแว่นแก้วมีมาก่อนหน้านั้นอยู่ที่วัดโพธิ์ศรีแก้ว อำเภอดงหลวง จังหวัดมุกดาหาร

4.384 การประดับลวดลายเพิ่มเติมทางด้านข้างสิมที่วัดบูรพาราม อำเภอเรณูนคร จังหวัดนครพนม

4.385 ทางด้านกรอบจั่วทำลวดลายดอกสี่กลีบในช่องสี่เหลี่ยม รวมถึงพื้นที่ว่างซ้ายขวาที่ถูกประดับด้วยลายดอกกลมและดอกสี่เหลี่ยมข้าวหลามตัด

4.386 ช่างทำลายดอกสี่เหลี่ยมข้าวหลามตัดขนาบกรอบสี่เหลี่ยมที่ทำลายขุรขระ ส่วนช่วงเสาที่ 2 และ 3 ก่อผนังทึบบริเวณพื้นที่ในซุ้มวงโค้งถูกลดระดับลง

ขยายแบบลายดอกกลม และลายดอกสี่เหลี่ยมข้าวหลามตัด ใหญ่กว่าเดิมประดับไว้ดังกล่าว (รูปที่ 4.384)

ทางด้านกรอบจั่ว ช่างได้ทำลวดลายดอกสี่กลีบในช่องสี่เหลี่ยมประดับเพิ่มขึ้นอีก รวมถึงพื้นที่ว่างซ้ายขวาที่ถูกแบ่งของจั่ว ถูกประดับด้วยลายดอกกลมและดอกสี่เหลี่ยมข้าวหลามตัด (รูปที่ 4.385)

กล่าวถึงด้านข้างของสิมในส่วนที่เป็นฐานของรูปตัวที ถูกแบ่งออกเป็น 3 ช่วงเสา โดยช่วงเสาแรกช่างได้ประดับซุ้มวงโค้งตามแบบด้านหน้าสิมที่กล่าวผ่านมาทุกประการ แต่ช่างได้ก่อเพิ่มพนักออกเป็น 2 ชั้น โดยให้ชั้นบนสุดตรงกลางเจาะเป็นช่องสี่เหลี่ยมข้าวหลามตัด แบบพนักระเบียงด้านหน้า ขนาบด้วยการทำพื้นผิวขุรขระในช่องกรอบสี่เหลี่ยมทั้ง 2 ข้าง ถัดลงมาคือชั้นล่างของพนักการตกแต่งสลับที่กัน กล่าวคือ ช่างทำลายดอกสี่เหลี่ยมข้าวหลามตัดขนาบกรอบสี่เหลี่ยมที่ทำลายขุรขระ ส่วนช่วงเสาที่ 2 และ 3 ก่อผนังทึบบริเวณพื้นที่ในซุ้มวงโค้งถูกลดระดับลง การตกแต่งส่วนที่เหลือเหมือนกับด้านหน้าทางขวางทั้งหมด (รูปที่ 4.386)

สามารถกล่าวได้ว่าการประดับลวดลายที่กล่าวมาเป็นสิ่งที่ช่างได้หยิบยืมเอาเทคนิควิธีการในส่วนต่างๆ เข้ามาปะปนรวมกันได้อย่างลงตัว ซึ่งทั้งหมดที่กล่าวมาของการประดับตกแต่งล้วนพบได้ในจังหวัดนครพนมและมุกดาหาร ซึ่งเฉพาะในส่วนของการทำพื้นผิวขุรขระได้เกิดขึ้นก่อนหน้าแล้วในสิมวัดมัชฌิมาวาส อำเภอดอนตาล จังหวัดมุกดาหาร เป็นสิมฝีมือช่างญวนแบบมีระเบียงเดินได้รอบ ซึ่งจะกล่าวถึงรายละเอียดในกลุ่มรูปแบบมีระเบียงเดินได้รอบต่อไป

ผนังสกัดด้านหลังทำตามแบบอย่างเดียวกับช่วงเสาที่ 2 และ 3 ของผนังทางด้านข้าง ยกเว้นการประดับครุฑ 2 ตัว ในพื้นที่กรอบจั่วบน สิมที่วัดบูรพาราม เป็นสิมที่สร้างตามแบบสิมก่อสร้างของทางราชการไทย ประเภทของอาคารโรงเรียนมากกว่าเป็นอาคารสิ่งก่อสร้างของทางราชการ รวมถึงการผสมระหว่างพื้นถิ่นและแบบรสนิยมที่คุ้นชินของช่างญวนได้รังสรรค์สิ่งก่อสร้างที่แปลกใหม่ขึ้นอีกหลังหนึ่งบนแผ่นดินอีสาน

4.387 วัดสิงห์ทองเจติยาราม ตำบลสิงห์ทองเจติยาราม อำเภอโพนพิสัย จังหวัดหนองคาย

4.388 สิมทรงโรงวัดอุทุมพร บ้านเดื่อ อำเภอเมือง จังหวัดหนองคาย คือแบบเดียวกับวัดสิงห์ทองเจติยาราม

4.389 ส่วนฐานที่ประดับเป็นแบบบัวลูกแก้วอกไก่ทำบันไดทางขึ้นด้านหน้า

4.390 ซุ้มวงโค้งตรงกลางเหนือกรอบวงกบประตูขนาบด้วยซุ้มวงโค้งก่อทึบตันทั้งสองด้าน ซึ่งทางด้านล่างทั้ง 2 ข้าง

4.391 สิมฝีมือช่างญวนในพื้นที่ใกล้เคียง เช่นที่วัดอุทุมพร และวัดศิริลุกาลัย อำเภอเมือง จังหวัดหนองคาย ทั้ง 2 หลังล้วนมีอายุในการสร้างเก่ากว่า มีการประดับซุ้มวงโค้ง 3 ซุ้ม

4.392 ด้านข้างที่ประดับคิ้วของหัวเสารับซุ้มวงโค้งทางด้านข้างแทน รวมถึงการก่อบริเวณภายในพื้นที่ของซุ้มวงโค้งก็เช่นเดียวกัน ซึ่งเคยปรากฏมาก่อนหน้าแล้วที่วัดโพธิ์ชัย อำเภอกุฉินารายณ์ จังหวัดกาฬสินธุ์

8. วัดสิงห์ทองเจติยาราม ตำบลสิงห์ทองเจติยาราม อำเภอโพนพิสัย จังหวัดหนองคาย วัดตั้งขึ้นเมื่อ พ.ศ. 2264[120] แต่สิมได้สร้างขึ้นเมื่อ พ.ศ. 2469[121] (รูปที่ 4.387) สิมทรงโรงแบบเดียวกับวัดอุทุมพร บ้านเดื่อ อำเภอเมือง อยู่ในจังหวัดเดียวกัน (ดูในกลุ่มที่ 1.5) คงมีความแตกต่างกัน ที่รายละเอียดเฉพาะในการตกแต่งเพียงเท่านั้น (รูปที่ 4.388)

เริ่มจากส่วนฐานที่ประดับเป็นแบบบัวลูกแก้วอกไก่ ทำบันไดทางขึ้นด้านหน้า สภาพปัจจุบันมีการต่อยื่นโครงหลังคาด้านหน้าทางเข้า ที่นิยมเป็นส่วนหนึ่งของสิมเฉพาะในจังหวัดหนองคาย[122] ชุ้มวงโค้งตรงกลางเหนือกรอบวงกบประตู ขนาบด้วยชุ้มวงโค้งก่อทึบตันทั้งสองด้าน ซึ่งทางด้านล่างทั้ง 2 ข้าง (รูปที่ 4.389) ประดับด้วยกรอบคิ้วบัวลดระดับพื้น และทำฐานบัวรองรับชุ้มวงโค้งทั้งหมด พื้นที่เหนือกรอบชุ้มวงโค้งขึ้นไปประดับด้วยดอกลอยแบบพื้นถิ่นอีสาน ที่น่าสนใจคือการใช้ฐานบัวเป็นที่รองรับชุ้มวงโค้งในฐานเดียวกัน ซึ่งไม่เคยปรากฏมาก่อน (รูปที่ 4.390)

จึงกล่าวได้ว่าช่างได้คิดเทคนิคการก่อประดับดังกล่าวใหม่ เพราะที่ผ่านมาสิมฝีมือช่างญวนในพื้นที่ใกล้เคียง เช่นที่วัดอุทุมพร และวัดศิริลุกาลัย อำเภอเมืองหนองคาย ทั้ง 2 หลังล้วนมีอายุในการสร้างเก่ากว่า มีการประดับชุ้มวงโค้ง 3 ชุ้ม (รูปที่ 4.391) วางในระดับเดียวกัน แต่ใช้ด้านข้างที่ประดับคิ้วของหัวเสารับชุ้มวงโค้งทางด้านข้างแทน รวมถึงการก่อบริเวณภายในพื้นที่ของชุ้มวงโค้งก็เช่นเดียวกัน ซึ่งเคยปรากฏมาก่อนหน้าแล้วที่วัดโพธิ์ชัย บ้านหนองห้าง อำเภอกุฉินารายณ์ จังหวัดกาฬสินธุ์ (รูปที่ 4.392) ที่เป็นต้นแบบในการก่อผนังทึบดังที่กล่าวถึง อีกทั้งการประดับคิ้วบัวสี่เหลี่ยมลดระดับพื้น ก็เป็นแบบคุ้นชินของช่างญวนมาก่อนเช่นกัน โดยปรากฏแหล่งต้นแบบอยู่ที่อาคารทางปีกขวาด้านหลังพระราชวังที่เมืองเว้ ในประเทศเวียดนาม

ด้านข้างของตัวสิมเหมือนกันทั้ง 2 ด้าน คือ มีเสาของชุ้มวงโค้งลอยโดดเด่นขึ้นมา และช่องแสงแบบซี่ลูกกรงมีกรอบคิ้วบัวซึ่งลดระดับพื้นแบบผนังสกัดทางด้านหน้า (รูปที่ 4.393) หากมองเพียงผ่านตาคงนึกแปลกใจกับการประดับชุ้มวงโค้งที่มีฐานลอยขึ้นมา แต่แท้จริงคือ ได้มีการก่อผนังทึบปิดทับช่องว่างในพื้นที่ชุ้มวงโค้ง และซี่ลูกกรงของพนัก ดูได้จากร่องรอยหลักฐานที่ปรากฏทั้งภายในและภายนอกสิม (รูปที่ 4.394) อย่างไรก็ดีชุ้มวงโค้งทางด้านหน้าที่กล่าวผ่านมาข้างต้น คือแบบที่ก่อสร้างตั้งแต่ในสมัยแรกสร้าง ไม่ได้มีการก่อทับแบบด้านข้าง ซึ่งไม่พบร่องรอยในการก่อทับใดๆ ส่วนช่องแสงแบบซี่ลูกกรง เป็นแบบที่เคยปรากฏมาก่อนหน้าที่วัดหอไตรเหล่าใหญ่ อำเภอกุฉินารายณ์ จังหวัดกาฬสินธุ์ (รูปที่ 4.395) หรือหากถอยร่นที่เก่ากว่านั้นก็คืออยู่ในแนวกำแพงของสิ่งก่อสร้างทางด้านปีกขวา ก่อนถึงระเบียงทางเดิน ในพระราชวังเว้ได้ปรากฏการประดับในแบบที่กล่าวถึงเช่นกัน

ผนังสกัดด้านหลังถัดลงมาจากขื่อ มีร่องรอยของการอุดช่องแสงแบบซี่ลูกกรงสี่เหลี่ยม ที่ประดับเรียงติดกันทางด้านขวาง 4 ช่อง (รูปที่ 4.396)

---

[120] กรมการศาสนา. ประวัติวัดทั่วราชอาณาจักร เล่มที่ 10, 926.

[121] ดวงนภา ศิลปสาย และคณะ. สถาปัตยกรรมพอเพียง กรณีศึกษา : สิม พื้นถิ่นอีสานในเขตวัฒนธรรมไทยลาว, (สาขาวิชาสถาปัตยกรรม คณะวิศวกรรมศาสตร์และสถาปัตยกรรมศาสตร์ สถาบันเทคโนโลยีราชมงคลอีสาน นครราชสีมา, 2550), 79.

[122] ชวลิต อธิปัตยกุล. รูปแบบอุโบสถในจังหวัดอุดรธานี ช่วง พ.ศ. 2511-2530 กับการสืบเนื่องทางงานช่าง, 220.

4.393 ด้านข้างของตัวสิมเหมือนกันทั้ง 2 ด้าน คือ มีเสาของซุ้มวงโค้งลอยโดดขึ้นมา และช่องแสงแบบชี่ลูกกรงมีกรอบคิ้วบัวซึ่งลดระดับพื้นแบบผนังสกัดทางด้านหน้า

4.394 การก่อผนังทึบปิดทับช่องว่างในพื้นที่ซุ้มวงโค้ง และชี่ลูกกรงของพนัก ดูได้จากร่องรอยที่ปรากฏทั้งภายในและภายนอกสิม

4.395 ช่องแสงแบบชี่ลูกกรง เป็นแบบที่เคยปรากฏมาก่อนหน้าที่วัดหอไตรเหล่าใหญ่ อำเภอกุฉินารายณ์ จังหวัดกาฬสินธุ์

4.396 ผนังสกัดด้านหลังถัดลงมาจากขื่อ มีร่องรอยของการอุดช่องแสงแบบชี่ลูกกรงสี่เหลี่ยม ที่ประดับเรียงติดกัน 4 ช่อง

4.397 กรอบจั่วด้านหน้าถูกสร้างครอบด้วยโครงหลังคาที่ยื่นต่อออกมา ไม่สามารถมองเห็นได้

4.398 ด้านหลังจั่วถูกแบ่งออกเป็น 2 ส่วนเท่าๆ กัน มีการประดับลวดลายเครือเถา แบบฝีมือช่างญวน ส่วนบนหลังคาประดับโหง่ตัวรวยแบบพื้นถิ่นอีสาน

กรอบจั่วด้านหน้าถูกสร้างครอบด้วยโครงหลังคาที่ยื่นต่อออกมา ไม่สามารถมองเห็นได้ (รูปที่ 4.397) ส่วนด้านหลังจั่วถูกแบ่งออกเป็น 2 ส่วนเท่าๆ กัน มีการประดับลวดลายเครือเถา แบบฝีมือช่างญวน ส่วนบนหลังคาประดับโหง่ ตัวรวยแบบพื้นถิ่นอีสาน (รูปที่ 4.398)

รวมที่กล่าวมาถึงรูปแบบสิมฝีมือช่างญวนที่วัดสิงห์ทองเจติยาราม เป็นการสะท้อนถึงงานช่างที่ได้รับส่งผ่านกันมาจากแหล่งหนึ่งไปอีกแหล่งหนึ่งได้ ตามแบบที่ได้ปรากฏไปแล้วของช่องแสงแบบซี่ลูกกรง เป็นสายที่มาจากจังหวัดหนองคายมากกว่าจะมาจากแหล่งต้นแบบในจังหวัดกาฬสินธุ์ ทั้งนี้ทั้งนั้นทั้ง 2 แหล่ง มีที่มาจากแหล่งเดียวกันคือที่พระราชวังเมืองเว้ ประเทศเวียดนาม อย่างไรก็ดีการประดับยังคงรสนิยมทางพื้นถิ่นอีสานอยู่บ้างไม่ถึงกับโดดเด่นมาก ก็เห็นจะเป็นการประดับดอกลอยเหนือซุ้มวงโค้ง และเครืองบนหลังคาดูได้จากโหง่และตัวรวย เป็นต้น เป็นสิมอีกหลังที่การปะปนทางด้านวัฒนธรรมรวมกันได้อย่างลงตัว

4.399 วัดปทุมคงคา ตำบลเมืองบัว อำเภอเกษตรวิสัย จังหวัดร้อยเอ็ด

4.400 ฐานรองรับตัวอาคารเป็นแบบลูกแก้วอกไก่

4.401 การประดับเสาตรงมุมทั้ง 4 ด้านของสิมมีความแตกต่างจากที่อื่นๆ

4.402 การประดับคิ้วฐานบัวที่รองรับตัวอาคารสิม ประดับพาดผ่านไปในบริเวณหน้าเสา คล้ายกับแบบของการประดับฐานที่วัดไชยศรี อำเภอเมือง จังหวัดขอนแก่น

4.403 ด้านข้างที่เป็นช่องหน้าต้าง ที่เจาะเฉพาะช่วงเสาที่ 1 และ 2 ส่วนช่วงเสาสุดท้ายก่อผนังทึบ ซึ่งเป็นแบบปกติรสนิยมของพื้นถิ่นอีสาน

4.404 หลังคาที่วัดปทุมคงคามีการก่อสร้างแบบเค้าโครงของหลังคาคอสองเช่นเดียวกัน แต่ใช้วิธีการก่อผนังสกัดทั้งด้านหน้าและด้านหลังต่อยืดขึ้นแทน ถือเป็นพัฒนาการทางเทคนิคเชิงช่างได้เป็นอย่างดี

9. วัดปทุมคงคา ตำบลเมืองบัว อำเภอเกษตรวิสัย จังหวัดร้อยเอ็ด สิมทรงโรงที่เรียบง่ายไร้การตกแต่งลวดลาย แต่มีความน่าสนใจในส่วนของฐานรองรับตัวอาคาร สิมหลังเดิมถูกรื้อทิ้งแล้วสร้างใหม่โดยใช้ช่างญวนร่วมกับชาวบ้านเป็นผู้ก่อสร้างเมื่อ พ.ศ. 2470[123] (รูปที่ 4.399) วางในผังสี่เหลี่ยมผืนผ้า ทำบันไดทางขึ้นด้านหน้าฐานรองรับตัวอาคารเป็นแบบลูกแก้วอกไก่ (รูปที่ 4.400) พิเศษตรงที่ฐานหน้ากระดานล่างทำเป็นแบบบัวคว่ำแบบพื้นถิ่นนิยมที่พบได้ทั่วไปในจังหวัดร้อยเอ็ด เช่น วัดไตรภูมิบ้านผือฮี, วัดสระเกตุ และวัดป่าบ้านชาติ เป็นต้น

อย่างไรก็ดีมีการประดับเสาที่แตกต่างจากที่อื่น กล่าวคือ มีการประดับเสาตรงมุมทั้ง 4 ด้านของสิม (รูปที่ 4.401) โดยการประดับคิ้วฐานบัวที่รองรับตัวอาคารสิมประดับพาดผ่านในไปในบริเวณหน้าเสา ซึ่งยังไม่เคยปรากฏมาก่อนในการประดับตามแบบฝีมือช่างญวน จะมีคล้ายก็เห็นแต่แบบของการประดับฐานที่วัดไชยศรี อำเภอเมือง จังหวัดขอนแก่น (รูปที่ 4.402) ที่มีการประดับทุกหน้าเสาตามแบบลวดลายคิ้วบัวที่ฐานรองรับดังกล่าวเท่านั้น จึงอาจกล่าวได้ว่าช่างญวนมีพื้นฐานหรือประสบการณ์ ในการพบเห็นการประดับฐานบัวดังกล่าวมาก่อนหน้านั้นแล้ว ซึ่งที่มีการกำหนดอายุที่เก่าสุดของแบบการประดับฐานคือ กลุ่มปราสาทจามที่หมี่เซิน ในประเทศเวียดนาม

กรอบประตูทางเข้าเจาะเป็นช่องสี่เหลี่ยม ไม่มีการประดับด้วยซุ้มวงโค้งใดๆ รวมทั้งด้านข้างที่เป็นช่องหน้าต่าง ที่เจาะเฉพาะช่วงเสาที่ 1 และ 2 ส่วนช่วงเสาสุดท้ายก่อผนังทึบ ซึ่งเป็นแบบปกติรสนิยมของพื้นถิ่นอีสาน กลับไปที่ช่องหน้าต่างสี่เหลี่ยมแบบดังกล่าวปรากฏที่วัดเหล่าฮก (รูปที่ 4.403) เมืองสรวงเช่นกันแต่ที่นั้นมีความโยงใยกลับกลุ่มเรร่อนค้าขายชาวตองสู้ โดยดูได้จากการก่อสร้างหลังคาแบบมีการยกคอสอง ในส่วนหลังคาที่วัดปทุมคงคามีการก่อสร้างแบบเค้าโครงของหลังคาคอสองเช่นเดียวกัน แต่ใช้วิธีการก่อผนังสกัดทั้งด้านหน้าและด้านหลังต่อยืดขึ้นแทน ถือเป็นพัฒนาการทางเทคนิคเชิงช่างได้เป็นอย่างดี สอดรับกับกลุ่มคนกุลาหรือตองสู้ ซึ่งมีการสัมพันธ์โยงใยกับความเป็นอยู่ในพื้นที่ดั้งเดิมมาก่อน อีกทั้งก่อนหน้านั้นสิมหลังเดิมถูกรื้อแล้วสร้างหลังที่กล่าวถึงในปัจจุบัน ก็อาจเป็นไปได้ว่ากลุ่มชุมชนในแถบนี้เคยคุ้นชินกับรูปแบบหลังคาแบบต่อยืดคอสองก็เป็นไปได้ (รูปที่ 4.404) ซึ่งช่างญวนเป็นผู้ก่อสร้างย่อมถ่ายทอดความต้องการของผู้ว่าจ้าง หากเมื่อมองกลับอีกมุมจะต้องปรากฏการประดับซุ้มวงโค้งในส่วนของกรอบประตูและหน้าต่างเสมอทุกครั้งไป ดั่งที่คุ้นเคยกันในแบบฝีมือช่างญวน อีกทั้งไม่ควรละเลยคือเรื่องของวัฒนธรรมการก่อสร้างอาคารประเภทสิม โดยเฉพาะจังหวัดร้อยเอ็ด พบการก่อสร้างแบบพื้นถิ่นมากกว่าทุกจังหวัด ซึ่งสะท้อนให้เห็นถึงการสืบทอดได้เป็นอย่างดี รวมถึงจำนวนสิมแบบฝีมือช่างญวนถือว่าพบน้อยมากในเขตพื้นที่ดังกล่าว จึงเป็นข้อสนับสนุนได้เป็นอย่างดี

กล่าวโดยสรุปสิมวัดปทุมคงคา อำเภอเกษตรวิสัย จังหวัดร้อยเอ็ด เป็นสิมแบบพื้นถิ่นผสมกับการก่อสร้าง จากฝีมือช่างญวนที่มีความชำนาญในวิธีก่อฉาบอาคาร โดยผ่านการออกแบบจากคนในชุมชนที่ยังคงสืบทอดวัฒนธรรมของตนเมื่อครั้งเก่าก่อน

---

[123] กรมศิลปากร โบราณคดีหลากสาระ ในดินแดนอีสาน-ล้านนา (กรุงเทพฯ : ศิริธรรมอ๊อฟเซ็ท, 2553) 63. อนึ่งได้มีการสร้างอุโบสถใหม่ หลังเก่าเลิกใช้ เมื่อปี พ.ศ. 2523 ตามที่ได้แจ้งไปกับกรมการศาสนา. ประวัติวัดทั่วราชอาณาจักร เล่มที่ 13, 464.

4.405 วัดพัทธสีมามังคลาราม ตำบลช้างเผือก อำเภอสุวรรณภูมิ จังหวัดร้อยเอ็ด

4.406 สิมเป็นแบบที่ยืดสูงกว่าปกติทั่วไปมองผิวเผิน เป็นสิมแบบพื้นถิ่น เมื่อศึกษาอย่าง

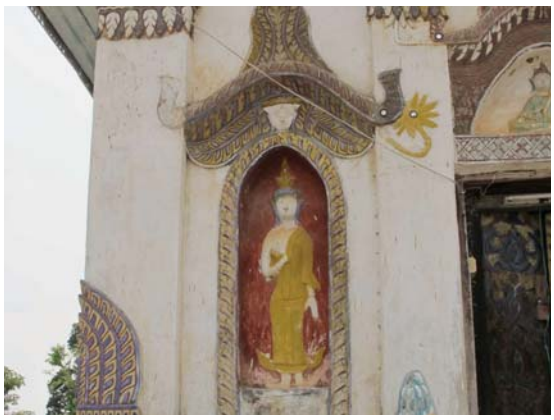
4.407 ตัวสิมวางในขอบเขตของกำแพงแก้ว ซึ่งปกติสิมแบบฝีมือช่างญวนที่พบส่วนน้อยในการสร้าง แบ่งช่วงเสาออกเป็น 3 ช่วงเสา

4.408 ทำบันไดทางขึ้นทางด้านหน้า มีพนักระเบียงประดับเป็นรูปพญานาค

4.409 ทางด้านหน้าทำทางขึ้นตรงกลาง มีซุ้มวงโค้งแบบอย่างที่คล้ายกับซุ้มโค้งที่ประดับอยู่ในส่วนของกรอบจั่วด้านหลังของสิมที่วัดพุทธสีมา บ้านกุดฉิม อำเภอธาตุพนม จังหวัดนครพนม

4.410 ภายในประดับด้วยพระพุทธองค์ประทับยืนพระหัตถ์ขวาจับสังฆาฏิทั้ง 2 ข้าง

10. วัดพัทธสีมามังคลาราม ตำบลช้างเผือก อำเภอสุวรรณภูมิ จังหวัดร้อยเอ็ด สิมอีกหลังที่สร้างในช่วงเวลา และพื้นที่ใกล้เคียงกัน คือสร้างขึ้นเมื่อ พ.ศ. 2471[124] (รูปที่ 4.405) เป็นแบบที่ยืดสูงกว่าปกติทั่วไปหากมองผ่านตา เป็นสิมแบบพื้นถิ่น เมื่อศึกษาประวัติการก่อสร้างพบเป็นฝีมือของช่างญวน (รูปที่ 4.406) ซึ่งรายละเอียดที่สำคัญๆ มีดังนี้

ตัวสิมวางในขอบเขตของกำแพงแก้ว ซึ่งปกติสิมแบบฝีมือช่างญวนที่พบมีจำนวนส่วนที่น้อยมากที่มีการสร้างในเขตที่กล่าวถึง ผังเป็นแบบแบ่งช่วงเสาออกเป็น 3 ช่วงเสา (รูปที่ 4.407) ฐานรองรับตัวอาคารเป็นบัวลูกแก้วอกไก่ ทำบันไดทางขึ้นทางด้านหน้า มีพนักระเบียงประดับเป็นรูปพญานาค ตามแบบที่พบของราวบันไดสิมแบบพื้นถิ่นอีสาน เช่น วัดบ้านเสมาท่าค้อ, วัดจักรวาลภูมิ จังหวัดร้อยเอ็ด เป็นต้น (รูปที่ 4.408)

ทางด้านหน้าทำทางขึ้นตรงกลาง มีซุ้มวงโค้งแบบอย่างที่คล้ายกับซุ้มโค้งที่ประดับอยู่ในส่วนของกรอบจั่วด้านหลังของสิมที่วัดพุทธสีมา บ้านกุดฉิม อำเภอธาตุพนม จังหวัดนครพนม (รูปที่ 4.409) รวมถึงที่ประดับทางด้านข้างของซุ้มประตูทางเข้า ข้างละ 1 ซุ้ม โดยพื้นที่ในกรอบซุ้มวงโค้งถูกลดระดับ มีการประดับลวดลายเข้าไปในคิ้วของซุ้มวงโค้งภายในประดับด้วยพระพุทธองค์ประทับยืน พระหัตถ์ขวาจับสังฆาฏิทั้ง 2 ข้าง ยกเว้นซุ้มประตูเป็นรูปพระพุทธองค์ แสดงในท่าประทับนั่งขัดสมาธิมารวิชัย เป็นฝีมือช่างญวน เสาหลอกทางด้านหน้าทั้งหมด 4 หน้าเสา ประดับบัวปลายแหลมที่ยอดเสา อยู่ติดกับขื่อ (รูปที่ 4.410) ใต้ขื่อลงมาที่ว่างประดับด้วยแว่นแก้วในอุบะห้อยลงมาจากขื่อ และเฉพาะโคนเสาหลอกริมนอกสุดทั้ง 2 เสา มีการประดับกลีบบัวแบบกาบพรหมศร ซึ่งในภายหลังยังได้มีการส่งผ่านไปยังวัดหนองนางตุ้ม อำเภอเมือง จังหวัดยโสธร ต่อไป (ปัจจุบันรื้อสร้างใหม่ ได้อาศัยการศึกษาตรวจสอบจากภาพถ่ายเก่า) (รูปที่ 4.411)

ด้านข้าง เสาหลอกทุกต้นประดับตามแบบอย่างเสาด้านหน้าทั้งหมด ระหว่างช่วงเสาที่ 1 และ 2 ทำซุ้มหน้าต่างแบบมีใบหน้าภายในซุ้ม (รูปที่ 4.412) ยกเว้นช่วงผนังสุดท้าย ช่างก่อซุ้มประดับตามแบบซุ้มทางด้านข้างของด้านหน้าทางเข้า ต่างกันที่พระพุทธองค์ประทับนั่งสมาธิในท่าพระหัตถ์ขวากระทำมารวิชัย

ผนังสกัดด้านหลังถูกแบ่งด้วยเสาหลอกประดับตามอย่างเดียวกันทั้งหมด และปรากฏพระพุทธองค์ประทับยืนพนมมือ ทั้ง 2 ช่อง ในซุ้มแบบเรือนแก้ว (รูปที่ 4.413)

ส่วนบน บริเวณกรอบหน้าจั่วทางด้านหน้ามีการประดับเสาหลอกจากขื่อขึ้นไปในบริเวณเดียวกับเสาหลอกคู่กลางใต้ขื่อ ทั้งนี้การประดับดังกล่าวพบแบบที่ทำมาก่อนหน้านั้นที่วัดพุทธสีมา บ้านฝั่งแดง อำเภอพระธาตุพนม จังหวัดนครพนม ซึ่งรายละเอียดมีความแตกต่างกันออกไป อย่างไรก็ดียังคงถือได้ว่าการประดับดังที่วัดพุทธสีมามังคลาราม เป็นแห่งแรกที่มีการประดับในรูปแบบดังกล่าวก็คงไม่เกินเลยมากนัก ได้พบการประดับรูปพญานาคขดอยู่ 2 ตัวหันหน้าเข้าหากัน (รูปที่ 4.414) ด้านบนตำแหน่งปลายเสาหลอกเป็นรูปพระพุทธองค์ประทับนั่งในซุ้ม ขนาบด้วยเทพนมในกรอบซุ้มแบบกระจังตาอ้อย 2 ซุ้ม บนสุดประดับรูปคุรฑ ในมือจับก้านดอกไม้ทั้ง 2 ข้าง (รูปที่ 4.415)

ตำแหน่งทางด้านหลังบริเวณกรอบจั่วพบการประดับรูปคุรฑอยู่บนสุดในตำแหน่งจั่วแหลม ถัดลงมาเป็นรูปพญานาค หันหน้าเข้าหากัน ทำตามแบบวัดใต้วิไลคำ อำเภอสุวรรณภูมิ ที่มีอายุเก่ากว่าวัดที่กล่าวถึงเป็นต้น ซึ่งการประดับทั้งหมดคือแบบฝีมือช่างญวน

---

[124] วิโรฒ ศรีสุโร. สิมอีสาน, 188.

4.411 การประดับกลีบบัวแบบกาบพรหมศร ซึ่งในภายหลังยังได้มีการส่งผ่านไปยังวัดหนองนางตุ้ม อำเภอเมือง จังหวัดยโสธร

4.412 ด้านข้าง ทำซุ้มหน้าต่างแบบมีใบหน้าภายในซุ้ม

4.413 ผนังสกัดด้านหลังถูกแบ่งด้วยเสาหลอกและปรากฏพระพุทธองค์ประทับยืนพนมมือทั้ง 2 ช่อง ในซุ้มแบบเรือนแก้ว

4.414 วัดพุทธสีมามังคลาราม เป็นแห่งแรกที่มีการประดับรูปพญานาคขดอยู่ 2 ตัวหันหน้าเข้าหากัน

4.415 บนสุดประดับรูปคุรฑ ในมือจับก้านดอกไม้ทั้ง 2 ข้าง

4.416 ส่วนประกอบสุดท้าย คือโครงสร้างหลังคาทำแบบมีการยืดต่อขึ้นไปของหลังแบบคอสอง ตามแบบรสนิยมของพม่า

ส่วนประกอบสุดท้าย คือโครงสร้างหลังคา ทำแบบมีการยืดต่อขึ้นไปของหลังแบบคอสอง ตามแบบรสนิยมของพม่า (รูปที่ 4.416) ซึ่งเป็นที่ทราบกันดีแล้วว่าผ่านมาทางกลุ่มพ่อค้าเร่ร่อนที่ค้าขายในช่วงหนึ่งก่อนสมัยรัชกาลที่ 4 เป็นต้นมา

สิมที่วัดพุทธสีมามังคราราม อำเภอสุวรรณภูมิ จังหวัดร้อยเอ็ด ถูกจำกัดในเงื่อนไขเดียวกับวัดปทุมคงคา แต่ที่นี้มีความชัดเจนในการสืบทอดรับส่งรูปแบบรสนิยมของช่างญวน คือ การประดับคุรฑ และพญานาค คือบริบทรสนิยมร่วม ที่สืบทอดกันมาแล้วในหลังที่เป็นต้นแบบมาก่อนหน้าตามแถบริมแม่น้ำโขง เช่นที่จังหวัดนครพนม มุกดาหาร เป็นต้น

4.417 วัดโพธิ์ชัย ตำบลโพธิ์ชัย อำเภออากาศอำนวย จังหวัดสกลนคร

4.418 สิมวางในผังสี่เหลี่ยมผืนผ้า มีระเบียงต่อยื่นทางด้านหน้า มุมหลังคาลาดเอียงแบบจันทับ

4.419 บริเวณพนักระเบียงก่อประดับด้วยช่องสี่เหลี่ยมแบบซี่ ตามแบบสิมญวน แต่ที่นี้มีขนาดใหญ่กว่าปกติ

4.420 ส่วนฐานคือความคุ้นเคยตามแบบรสนิยมพื้นถิ่นอีสาน คือบัวลูกแก้วอกไก่

4.421 ด้านข้างผนังทั้ง 2 ด้าน ทำตามแบบอย่างเดียวกัน ในช่วงต้นๆ ของผนังทางด้านหน้า เจาะเป็นช่องแสงแบบเดียวกับด้านหน้าในตำแหน่งเดียวกัน

4.422 ส่วนบนปล่อยโล่งไม่มีการประดับลวดลายใดๆ เป็นช่างในชุมชนดังกล่าวได้รับสืบทอดจากสิมแบบฝีมือช่างญวน ที่สร้างขึ้นก่อนหน้านั้น แล้วจึงได้สร้างตาม

11. วัดโพธิ์ชัย ตำบลโพธิ์ชัย อำเภออากาศอำนวย จังหวัดสกลนคร สิมหลังนี้มีความสำคัญที่ไม่อยากละเลยไม่กล่าวถึง เพราะเป็นสิมที่สร้างโดยช่างในพื้นถิ่น แต่ได้หยิบยืมการประดับบางส่วนตามแบบฝีมือช่างญวนเข้ามาปะปน ตามประวัติระบุว่าสร้างด้วยชาวบ้าน เมื่อ พ.ศ. 2472[125] (รูปที่ 4.417)

สิมวางในผังสี่เหลี่ยมผืนผ้า มีระเบียงต่อยื่นทางด้านหน้า มุมหลังคาลาดเอียงแบบจันหับ (รูปที่ 4.418) บริเวณพนักระเบียงก่อประดับด้วยช่องสี่เหลี่ยมแบบชี่ ตามแบบสิมญวน แต่ที่นี้มีขนาดใหญ่กว่าปกติ รวมถึงทางขึ้นลงด้านข้างของพนักราวบันได (รูปที่ 4.419)

ส่วนฐานคือความคุ้นเคยตามแบบรสนิยมพื้นถิ่นอีสาน คือบัวลูกแก้วอกไก่ ทางเข้า 1 ช่องทางทำเป็นซุ้มวงโค้งไม่มีการประดับใดๆ ทางด้านข้างกรอบประตู ถัดไปทั้ง 2 ข้าง เจาะช่องแสงเป็นรูปวงรีทางตั้งตามทางยาวกว่าปกติของช่างญวน 4 ช่อง (รูปที่ 4.420)

ด้านข้างผนังทั้ง 2 ด้าน ทำตามแบบอย่างเดียวกัน ในช่วงต้นๆ ของผนังทางด้านหน้า เจาะเป็นช่องแสงแบบเดียวกับด้านหน้าในตำแหน่งเดียวกัน 13 ช่อง และถัดออกไปมีระยะห่างของหน้าเสาอีก 5 ช่อง ขยับลงมาทางด้านล่างช่วงต้นของผนัง เหนือฐานรองรับอาคาร เจาะช่องแสงแบบชี่เหลี่ยม 3 ช่อง และถัดเข้าไปเยื้องกลุ่มช่องแสงทางด้านบน มีการเจาะช่องรูปวงรีทางตั้ง 2 ช่อง (รูปที่ 4.421)

ส่วนบนปล่อยโล่งไม่มีการประดับลวดลายใดๆ จึงทำให้สามารถสรุปได้ว่าช่างในชุมชนดังกล่าวได้รับสืบทอดจากสิมแบบฝีมือช่างญวนเข้ามาสร้างในสิมหลังดังกล่าว ซึ่งดูได้จากการประดับช่องแสง (รูปที่ 4.422) ซึ่งเป็นรสนิยมของช่างญวน รวมถึงซุ้มวงโค้งล้วนสะท้อนบริบทภาพรวมทั้งหมดได้เป็นอย่างดี อย่างไรก็ดีทำให้ทราบเกี่ยวกับช่วงระยะเวลาดังกล่าว มีการสร้างสิมแบบฝีมือช่างญวนเป็นจำนวนมากขึ้นจริงในภาคอีสาน แต่ในบางพื้นได้สร้างตามแบบอย่างที่นิยมกัน เปรียบเปรยประมาณว่าความนิยมในการจ้างช่างญวนเป็นความนิยมในช่วงนั้นอย่างแท้จริง ดังผลสะท้อนที่ปรากฏในงานสิมที่วัดโพธิ์ชัย อำเภออากาศอำนวย ของจังหวัดสกลนคร

---

[125] กรมการศาสนา. ประวัติวัดทั่วราชอาณาจักร เล่ม 11 (กรุงเทพฯ : การศาสนา, 2535), 378.

4.423 วัดโพธิ์ศรีจันทร์ บ้านห้วยหีบเหนือ ตำบลตองโขบ อำเภอโคกศรีสุพรรณ จังหวัดสกลนคร

4.424 สิมก่อผนังทึบในส่วนช่วงเสาแรก และทำแบบซุ้มวงโค้งมีพนักในช่วงเสาที่ 2 และ 3 คล้ายกับว่าสลับด้านกัน

4.425 ผนังสกัดหลัง ของวัดโพธิ์ศรีจันทร์ สังเกตการก่อผนัง โดยปรกติตำแหน่งพระประธาน ต้องก่อผนังทึบทางด้านข้างเสมอในทุกหลัง

4.426 การประดับตกแต่งทางด้านหน้าและด้านหลังไม่แตกต่างกันมากนัก

4.427 ผนังทางเข้ามีการประดับลายแว่นแก้วในกรอบสี่เหลี่ยม รวมถึงการแบ่งซุ้มวงโค้งแบบลดระดับทางด้านข้างของประตูทางเข้า มีขนาดลงตัวกับผนัง

4.428 หลักฐานจากภาพถ่ายดาวเทียม ทางเข้าวัดจากหมู่บ้านทางเดียว

ที่มา : www.Google Earth.com

12. วัดโพธิ์ศรีจันทร์ บ้านห้วยหีบเหนือ ตำบลตองโขบ อำเภอโคกศรีสุพรรณ จังหวัดสกลนคร ระบุว่าสร้างโดยช่างญวน จากการนำของเจ้าอาวาส เมื่อ พ.ศ. 2478[126] (รูปที่ 4.423) เมื่อดูสิมหลังนี้แล้วงุนงงในระบบการก่อสร้างของช่างพอสมควร กล่าวคือ โดยแบบแผนนิยมในอีสานไม่ว่าจะเป็นแบบพื้นถิ่นก็ดี หรือแบบฝีมือช่างญวนก็ดีล้วมมักก่อผนังทึบ ในส่วนบริเวณช่วงเสาสุดท้ายเสมอ แต่ยกเว้นหลังที่กล่าวถึงกลับก่อผนังทึบในส่วนช่วงเสาแรก และทำแบบซุ้มวงโค้งมีพนักระหว่างช่วงเสาที่ 2 และ 3 คล้ายกับว่าสลับด้านกัน (รูปที่ 4.424)

ประเด็นนี้ถือว่าสำคัญน่าสนใจอย่างมาก ซึ่งมี 2 ประเด็นบ่งให้เห็นได้อย่างชัดเจนก็คือ 1. การสร้างผิดของช่าง หรือ 2. เป็นแบบการจัดวางรูปแบบใหม่ของช่างญวน เริ่มที่ประเด็นแรก ถ้าสร้างผิดก็ย่อมอาจป็นไปได้ ในกรณีที่ทางช่างได้ก่อสร้างจนแล้วเสร็จ ทางวัดอาจมีการเปลี่ยนแปลงทางเข้าวัดภายในหมู่บ้าน หรืออาจเป็นในเรื่องของทิศทางการวางตำแหน่งขององค์พระประธาน หากตั้งตามที่สร้างองค์พระประธาน จะหันหน้าไปทางทิศตะวันตก ซึ่งมีความน่าจะเป็นไปได้เหมือนกัน (รูปที่ 4.425)

ทางด้านประเด็นที่ 2 ช่างคิดรูปแบบใหม่ แสดงให้เห็นถึงการมีอิสระไม่ยึดติดตามแบบกรอบนิยมที่สร้างทำกันมาก่อนหน้าทั้งหมดในภาคอีสาน ประเด็นที่ 2 น่าจะมีส่วนน่าเชื่อถือมากกว่า หลักฐานสนับสนุนดูได้จากการประดับตกแต่งที่กรอบหน้าจั่วด้านหน้าและด้านหลัง (รูปที่ 4.426) รวมถึงผนังด้านหน้าและด้านหลังเช่นกัน กล่าวคือ ที่ผนังทางเข้ามีการประดับลายแว่นแก้วในกรอบสี่เหลี่ยม รวมถึงการแบ่งซุ้มวงโค้งแบบลดระดับทางด้านข้างของประตูทางเข้า มีขนาดลงตัวกับผนัง (รูปที่ 4.427) ส่วนด้านหลังมีการประดับกรอบซุ้มวงโค้งแบบลดระดับเช่นกัน แต่ขยับให้สมส่วนกับเสาหลอกตรงกลาง อย่างไรก็ดีเมื่อตรวจสอบหลักฐานจากภาพถ่ายดาวเทียม พบการหันหน้าของสิมไปทางทิศตะวันออก เป็นทิศทางสัญจรเข้าวัดจากหมู่บ้านทางเดียว ซึ่งทางทิศตะวันตกเป็นที่นาเป็นต้น (รูปที่ 4.428)

กล่าวโดยสรุปรูปแบบสิมฝีมือช่างญวนที่วัดโพธิ์ศรีจันทร์ ตำบลต้องโขบ อำเภอโคกศรีสุพรรณ จังหวัดสกลนคร คือแบบที่ช่างญวนได้คิดต่างทำขึ้นใหม่ไม่เหมือนแบบรสนิยมที่คุ้นเคย สะท้อนถึงการกล้านำเสนอในสิ่งที่แตกต่างแบบเดิมเปลี่ยนมุมมองใหม่ แต่ทั้งนี้ยังคงอยู่ภายใต้เงื่อนไขการประดับของผู้ว่จ้าง ซึ่งดูได้จากการตกแต่งที่เป็นพื้นถิ่นอีสาน

---

[126] เรื่องเดียวกัน, 394. อนึ่งจากการสัมภาษณ์ไม่มีผู้ใดให้ความชัดเจนได้ ส่วนมากกล่าวว่าเกิดขึ้นมาก็เห็นแล้ว นั้นจึงเป็นเงื่อนไขข้อจำกัดของการศึกษาสิมไม่ว่าที่ใดๆ ก็ตาม

4.429 วัดโกศลมัชฌิมาวาส ตำบลบ้านกลาง อำเภอเมือง จังหวัดนครพนม

4.430 ซุ้มวงโค้งยอดแหลมแบบเท่ากัน 3 ซุ้ม บริเวณ 4 หน้าเสาประดับลวดลายทั้งหมด ยกเว้นเสาริมด้านข้างทั้ง 2 ต้น

4.431 ด้านข้างช่วงเสาแรกเป็นทางเข้าทั้ง 2 ข้าง เหนือกรอบประตูทางเข้าขึ้นไปเป็นซุ้มวงโค้งแบบเดียวกับผนังด้านหน้าทั้งหมด

4.432 ทางด้านหลังสับเปลี่ยนกันเล็กน้อย โดยยังคงทำตามอย่างผนังสกัดด้านหน้า ยกเว้นก่อผนังทึบในพื้นที่ซุ้มวงโค้งทั้งหมด

4.433 กรอบหน้าจั่วประดับคุรฑกับพญานาคเต็มพื้นที่ ถัดขึ้นไปเป็นเรื่องมณีเมขลา บนสุดคือภาพราหูอมจันทร์ ตรงกลางดวงจันทร์ประดับแว่นแก้วสี่เหลี่ยม

4.434 เข้าสู่ภายในตัวสิมช่วงเสาแรกต่อกับช่วงเสาที่ 2 มีกำแพงสูงขนาดย่อมกั้นเอาไว้ทำช่องทางเข้าพอประมาณ

13. วัดโกศลมัชฌิมาวาส ตำบลบ้านกลาง อำเภอเมือง จังหวัดนครพนม สิมแบบฝีมือช่างญวนที่สร้างก่อนหน้านั้น มีมากมายเกิน 20 กว่าหลัง ซึ่งแต่ละหลังมีแบบเฉพาะร่วมที่คล้ายและเหมือนกันบ้าง หรือแบบเฉพาะก็ยังพอมีอยู่บ้าง ที่กล่าวเช่นนี้เพราะสิมหลังที่จะกล่าวถึงต่อไปนี้ คือสิมทรงโรงที่แสดงฝีมือการประดับลวดลาย และเทคนิคการก่อสร้างถือว่าแปลกใหม่ในช่วงมิติเวลานั้น ตามรายละเอียดดังต่อไปนี้ จารึกทางด้านหน้าเสาทั้ง 4 ต้น ทางผนังสกัดหน้าระบุว่าสร้างในปี พ.ศ. 2479 ในกรมการศาสนาไม่ได้แจ้งข้อมูลไป

ผังวางในรูปสี่เหลี่ยมแบบมีบันไดทางขึ้น 2 ทางด้านข้าง แบ่งเป็น 4 ช่วงเสา (รูปที่ 4.429) ซึ่งไม่เคยปรากฏมาก่อนในผังแบบรสนิยมของช่างญวน ฐานบัวลูกแก้วอกไก่ บันไดทางขึ้นด้านหน้าทำผายออกตามแบบนิยมของช่างญวน บริเวณผนังสกัดด้านหน้าแบ่งออกเป็นซุ้มวงโค้งยอดแหลมแบบเท่าๆ กัน 3 ซุ้ม บริเวณหน้าเสารองรับซุ้มวงโค้งทั้ง 4 ต้น ประดับลวดลายทั้งหมด ยกเว้นเสาริมด้านข้างทั้ง 2 ต้น ไม่มีการประดับลวดลาย แต่โคนเสาประดับกาบไผ่แบบเดียวกับวัดพุทธศรีมังคราราม จังหวัดร้อยเอ็ด ยอดปลายสุดของเสาทำเป็นยอดแหลมแบบกลีบบัว มีการประดับด้วยนาคแบบฝีมือช่างญวนเกี้ยวหางกันก่อนที่จะทิ้งตัวลงมาให้เป็นกรอบซุ้มนาคต่อไป ซึ่งซุ้มวงโค้งโดยรอบทั้งหมดประดับตามแบบอย่างกัน คงมีความต่างเฉพาะเพียงลวดลายในการประดับเท่านั้น ด้านล่างในกรอบซุ้มวงโค้งทั้ง 3 ซุ้ม ประดับด้วยการก่ออิฐสลับเป็นเครื่องหมายบวกที่พนักระเบียง (รูปที่ 4.430) ซึ่งเป็นแบบที่ปรากฏมาก่อนหน้าแล้วที่วัดวุฒิวราราม อำเภอเรณูนคร รวมถือที่ระเบียงทางเดินที่พระราชวังเมืองเว้ ซึ่งถือว่าเข้าใจกันดีแล้ว

ด้านข้างช่วงเสาแรกเป็นทางเข้าทั้ง 2 ข้าง เหนือกรอบประตูทางเข้าขึ้นไปเป็นซุ้มวงโค้งแบบเดียวกับผนังด้านหน้าทั้งหมด ส่วนช่องที่ 2-4 ซุ้มวงโค้งทำตามแบบด้านหน้าเช่นกัน ต่างกันตรงที่ด้านข้างทำเป็นคิ้วบัวตรงตำแหน่งพนัก ส่วนด้านล่างเจาะเป็นช่องสี่เหลี่ยมขนาดใหญ่และมีซี่ลูกกรงขนาบทั้ง 2 ข้าง และพื้นที่ว่างดังกล่าวมาทั้งหมดในกรอบซุ้มวงโค้ง และที่พนักด้านข้างล้วนมีการประดับด้วยปูนปั้นเล่าเรื่องพุทธประวัติ (รูปที่ 4.431)

ทางด้านหลังสับเปลี่ยนกันเล็กน้อย โดยยังคงทำตามอย่างผนังสกัดด้านหน้า ยกเว้นก่อผนังทึบในพื้นที่ซุ้มวงโค้งทั้งหมด และอีกทั้งได้เปลี่ยนลวดลายเครื่องหมายบวก เป็นแบบพนักด้านข้างของสิมแทน (รูปที่ 4.432) กรอบหน้าจั่วประดับครุฑกับพญานาคเต็มพื้นที่ ถัดขึ้นไปเป็นเรื่องมณีเมฆขลา บนสุดคือภาพราหูอมจันทร์ ตรงกลางดวงจันทร์ประดับแว่นแก้วสี่เหลี่ยม ส่วนทางด้านหลังเป็นฉากตอนพระพุทธองค์เปิดโลก มีพระอัครสาวกทั้ง 2 ข้าง มีเหล่าเทพยดาแวดล้อม บนสุดเครื่องลวดลายเครือเถาที่ออกมาจากด้านหลังพระพุทธองค์ การก่อสร้าง การประดับลวดลาย เป็นฝีมือช่างญวน แต่การกำหนดเรื่องราวน่าจะเป็นทางผู้ว่าจ้างระบุมากกว่าเป็นช่างญวน ด้วยโดยส่วนมากคนเวียดนามไม่ได้นับถือศาสนาพุทธเป็นหลักจึงไม่สามารถเข้าถึงเรื่องราวในฉากสำคัญๆ ดังกล่าวได้ดีกว่าคนในพื้นถิ่น (รูปที่ 4.433) กลับเข้าสู่ด้านในสิม ประเด็นที่น่าสนใจอยู่ภายในสิมหลังนี้ ที่เชื่อว่าไม่มีสิมหลังไหนทำการออกแบบก่อสร้างอีก ซึ่งจะกล่าวถึงดังต่อไปนี้ เมื่อเข้าสู่ภายในตัวสิมช่วงเสาแรกต่อกับช่วงเสาที่ 2 มีกำแพงสูงขนาดย่อมกั้นเอาไว้ ทำช่องทางเข้าพอประมาณ ทำให้นึกถึงการที่ให้ญาติโยมเข้ามานั่งรอในสิมเพื่อฟังเทศน์ฟังธรรมได้อย่างสะดวกยิ่งขึ้น หรืออีกมุมอาจไม่ใช่อย่างที่นึกคิด (รูปที่ 4.434) อย่างไรก็ดีถือเป็นแบบที่มีการก่อสร้างพนักระเบียงอีกชั้น โดยเจาะเป็นซี่ลูกกรงสี่เหลี่ยม หากกล่าวโดยภาพรวมเป็นเพราะด้วยเหตุผลจากการสั่งสมประสบการณ์ที่ได้ผ่านตามาอย่างมากมาย

4.435 ภาพถ่ายเก่าวัดศรีบุญเรือง ตำบลบัวเงิน อำเภอน้ำพอง จังหวัดขอนแก่น
ที่มา : จากเจ้าอาวาสวัดศรีบุญเรือง

4.436 ภาพถ่ายเก่าสิมด้านหลัง วัดศรีบุญเรือง
ที่มา : จากเจ้าอาวาสวัดศรีบุญเรือง

4.437 ภาพถ่ายเก่าขยายส่วนการประดับรูปคุรฑ
ที่มา : จากเจ้าอาวาสวัดศรีบุญเรือง

4.438 การประดับแบบมีพื้นที่ภายในซุ้มเริ่มต้นที่วัดยอดลำธาร จังหวัดสกลนครเป็นแห่งแรก ในอาคารประเภทสิม

4.439 ความนิยมในการประดับซุ้มประตูหน้าต่างได้สืบเนื่องมาให้กับสิมรุ่นหลัง ตัวอย่างที่วัดโพธิ์ชัยวัฒนาราม อำเภอพนมไพร จังหวัดร้อยเอ็ด

4.440 ภาพขยายซุ้มทางเข้าที่ วัดโพธิ์ชัยวัฒนาราม อำเภอพนมไพร จังหวัดร้อยเอ็ด

14. วัดศรีบุญเรือง ตำบลบัวเงิน อำเภอน้ำพอง จังหวัดขอนแก่น เป็นสิมแบบพื้นถิ่นที่รับเอาแบบอย่างการประดับหยิบยืมบางส่วนจากฝีมือช่างญวน สร้างเมื่อ พ.ศ. 2479[127] (รูปที่ 4.435, 4.436) ปัจจุบันรื้อสร้างทับในบริเวณเดิม ที่ไม่ละเลยที่จะพูดถึงคือเส้นทางการสืบเนื่องทางงานช่างเริ่มเข้ามายังอีสานในส่วนกลาง คือ จังหวัดขอนแก่น มหาสารคาม ร้อยเอ็ด ยโสธร ร่นไปถึงแถบอุบลราชธานี เป็นต้น การประดับแบบมีช่องประตูสี่เหลี่ยมผืนผ้าภายในกรอบซุ้มวงโค้ง คือสิ่งสำคัญที่แบบดังกล่าวปรากฏมาตั้งแต่หลังที่มีอายุเก่าสุดคือที่วัดยอดลำธาร จังหวัดสกลนคร (รูปที่ 4.437, 4.438) เพราะต่อจากนี้ไปรูปแบบการประดับดังกล่าวได้รับความนิยมอย่างแพร่หลายเป็นลำดับสืบไป ซึ่งได้พบที่วัดโพธิ์ชัยวัฒนา อำเภอพนมไพร จังหวัดร้อยเอ็ด ที่สร้างใน พ.ศ. 2480 (รูปที่ 4.439, 4.440) ย้อนดูรายละเอียดได้ในกลุ่มแบบมีมุขหน้า

---

[127] กรมการศาสนา. ประวัติวัดทั่วราชอาณาจักร เล่ม 12 (กรุงเทพฯ : การศาสนา, 2536), 376.

4.441 วัดบูรพาราม บ้านโนนเปลือย ตำบลโนนเปลือย อำเภอกุดชุม จังหวัดยโสธร

4.442 สิมวางไว้ในผังสี่เหลี่ยมผืนผ้าแบ่งออกเป็น 3 ช่วงเสา ซึ่งเป็นปกติของสิมฝีมือช่างญวนและในพื้นถิ่นอีสาน

4.443 ฐานรองรับประดับด้วยบัวลูกแก้ว บันไดทางขึ้นด้านหน้ายกพื้นสูงเป็นลานพื้นที่พอประมาณก่อนเข้าสู่ประตู

4.444 ทางเข้าตรงกลางมีความสูงกว่าซุ้มด้านข้างเล็กน้อย ส่วนด้านข้างไม่มีพนักกั้นทางด้านล่าง

4.445 ตัวอย่างแบบการก่อพนักระเบียง ที่เคยปรากฏมาก่อนที่วัดศรีนันทวราราม อำเภอหนองสูง จังหวัดมุกดาหาร เป็นต้น

4.446 กรอบจั่วด้านหลังประดับรูปบุคคลในมือถือดอกไม้

15. วัดบูรพาราม บ้านโนนเปลือย ตำบลโนนเปลือย อำเภอกุดชุม จังหวัดยโสธร สร้างทับสิมหลังเดิมที่ผุพัง โดยจ้างช่างญวน เมื่อปี พ.ศ.2481[128] (รูปที่ 4.441) หลังสุดท้ายของกลุ่มรูปแบบพิเศษทรงโรง สิมวางไว้ในผังสี่เหลี่ยมผืนผ้าแบ่งออกเป็น 3 ช่วงเสา ซึ่งเป็นปกติของสิมฝีมือช่างญวนและในพื้นถิ่นอีสาน (รูปที่ 4.442) ฐานรองรับประดับด้วยบัวลูกแก้ว บันไดทางขึ้นด้านหน้ายกพื้นสูงเป็นลานพื้นที่พอประมาณก่อนเข้าสู่ประตู (รูปที่ 4.443)

ผนังทางด้านหน้าส่วนประตูทางเข้าช่างประดับด้วยซุ้มวงโค้ง 3 ซุ้ม แบบมีช่องประตูสี่เหลี่ยมผืนผ้าภายในกรอบซุ้มวงโค้ง รวมถึงหน้าต่างทางด้านข้างก็ทำตามอย่างที่กล่าวถึง ทางเข้าตรงกลางสูงกว่าซุ้มด้านข้างเล็กน้อย ส่วนด้านข้างไม่มีพนักกั้นทางด้านล่าง (รูปที่ 4.444) เป็นแบบอย่างที่เคยปรากฏมาก่อนหน้านั้นแล้วในเขตจังหวัดหนองคาย ร้อยเอ็ด มุกดาหาร เป็นต้น (รูปที่ 4.445) ซึ่งการก่อสร้างเหล่านี้ก็เคยปรากฏมาแล้วในตัวอาคารห้องแถวในเมืองสะหวันเขต สปป.ลาว ดังนั้นวัดบูรพาอาจได้รับส่งรูปแบบผ่านมาทางจังหวัดมุกดาหารมากกว่าที่จะเป็นจังหวัดหนองคาย เพราะช่วงเวลาที่ห่างกันพอสมควรตลอดจนระยะเวลาย่อมเป็นข้อจำกัดได้ดี ในเรื่องของการสืบเนื่องทางงานช่าง

ส่วนด้านข้าง 3 ช่วงเสา เฉพาะช่วงเสาสุดท้ายก่อผนังทึบประดับซุ้มวงโค้งแบบลดพื้นที่ภายในซึ่งก็ล้วนเคยปรากฏมาแล้วทั้งสิ้น

บริเวณกรอบหน้าจั่วช่างปล่อยพื้นที่โล่งไม่ได้โชว์ตำแหน่งของขื่อ บนสุดพบรูปครุฑซึ่งเป็นหลักฐานการสนับสนุนเส้นทางสืบทอดพัฒนาทางงานช่างได้เป็นอย่างดี ด้วยทั้งนี้ในแถบจังหวัดนครพนมและมุกดาหารล้วนมีการประดับมาแล้วก่อนหน้า ด้านหลังประดับรูปบุคคลในมือถือดอกไม้ (รูปที่ 4.446)

สิมที่วัดบูรพาราม บ้านโนนเปลือย คือหลักฐานของการเดินทางรูปแบบที่มีช่องประตู-หน้าต่าง สี่เหลี่ยมผืนผ้าภายในกรอบซุ้มวงโค้ง ที่จะเริ่มเข้าสู่อีสานตอนล่างต่อไป ดังที่ปรากฏในจังหวัดร้อยเอ็ดคือหลักฐานที่บ่งชี้ในเรื่องเส้นทางสายพัฒนาการทางงานช่างของกลุ่มฝีมือช่างญวน

---

[128] สัภาษณ์นายวงษ์ สนิท อายุ 79 ปี บ้านเลขที่ 66 หมู่ 14 บ้านโนนเปลือย ตำบลโนนเปลือย อำเภอกุดชุม จังหวัดยโสธร เมื่อวันที่ 29 พฤษภาคม 2555.

4.447 ต้นเค้าสิมทรงโรงในแบบฝีมือช่างญวน ได้แบบมาจากสิมในจังหวัดนครราชสีมาและสุรินทร์เป็นหลัก

4.448 ตัวอย่างสิมทรงโรงที่วัดเหนือ อำเภอรัตนบุรี จังหวัดสุรินทร์ ต้นเค้าสำหรับสิมทรงโรงในแบบฝีมือช่างญวน

4.449 การตกแต่งในแบบรสนิยมของช่างญวนล้วนมีความแตกต่างกันออกไปในทุกๆ หลัง สะท้อนให้เห็นถึงบริบทแห่งอิสระในการรังสรรค์

4.450 ส่วนหลังคามีการปะปนกับวัฒนธรรมต่างถิ่นอยู่บ้าง เช่นในส่วนของหลังคาที่มาจากเมืองมะละแหม่ง ในประเทศพม่า
ที่มา : โชติมา จตุรวงศ์. <u>สถาปัตยกรรมวัดมอญในพม่าตอนล่าง</u>, 138.

4.451 ฝีมือช่างญวนกับฝีมือช่างพื้นถิ่นปะปนเรื่องราวการประดับได้อย่างลงตัว

4.452 การหยิบยืมรูปแบบจากรุ่นสู่รุ่น ยังคงสามารถหาคำตอบได้ในสิมกลุ่มฝีมือช่างญวนในภาคอีสานได้ ตามความสนใจ

สรุปโดยภาพรวมเฉพาะของกลุ่มพิเศษทรงโรง แบบกลุ่มที่ 2.1 ต้นแบบในการสร้างสิมแบบทรงโรง มีต้นเค้ามาจากทางภาคอีสานตอนล่างในแถบจังหวัดนครราชสีมา (รูปที่ 4.447) สุรินทร์ (รูปที่ 4.448) เป็นส่วนใหญ่ มากกว่าจะมาจากทางฝั่ง สปป.ลาว ภายหลังการเข้ามารูปแบบการตกแต่งได้ถูกปรับเปลี่ยนไป ตามเงื่อนไขของช่วงเวลาและพื้นที่เป็นตัวกำหนดทิศทางมากกว่าในเรื่องของการส่งผ่านต่อเนื่อง ซึ่งจะเห็นได้จากการก่อสร้างสิมแบบทรงโรง ไม่เคยซ้ำกันสักหลังเดียว แต่ที่ได้รับรู้มากขึ้น คือการประดับตกแต่ง ทั้งในส่วนของช่างญวนเอง (รูปที่ 4.449) และในส่วนต้นเค้าที่ปะปนจากฝั่งเมืองมะละแหม่ง ในประเทศพม่า (รูปที่ 4.450) กับวัฒนธรรมพื้นถิ่นอีสานกลมกลืนกันได้อย่างลงตัว (รูปที่ 4.451)

การหยิบยืมบางอย่างในรูปแบบ ส่วนของงานประดับยังคงดำรงอยู่เช่นเดิม (รูปที่ 4.452) รวมทั้งการได้มีพัฒนาการ ออกแบบการก่อสร้างขึ้นใหม่ ซึ่งถึงเป็นส่วนเฉพาะแบบในแต่ละหลัง หรือตลอดจนการได้รับรู้ถึงความนิยมในการสร้างสิม แบบฝีมือช่างญวนได้รับความนิยมมากกว่าการสร้างสิมแบบพื้นถิ่นอีสาน ซึ่งมีหลักฐานจากการสร้างสิมทรงโรง แต่เป็นฝีมือช่างพื้นถิ่นเป็นช่างก่อสร้าง เป็นต้น

4.453 วัดสนวนวารีพัฒนา บ้านหัวหนอง ตำบลหัวหนอง อำเภอบ้านไผ่ จังหวัดขอนแก่น

4.454 วัดพระธาตุเชิงชุม ตำบลในเมือง อำเภอเมือง จังหวัดสกลนคร

4.455 วัดบ้านโพนทอง อำเภอเมือง จังหวัดอุบลราชธานี

4.456 วัดโพธิ์ชัยโคกใหญ่ ตำบลบัวบาน อำเภอยางตลาด จังหวัดกาฬสินธุ์

4.457 การเจาะช่องซี่ลูกกรงแบบเป็นซี่ๆ โดยรอบอยู่ในตำแหน่งเหนือฐานรองรับตัวอาคารที่เจาะช่องทะลุ

4.458 ส่วนการประดับซุ้มวงโค้งที่ประดับทุกช่วงเสา ยกเว้นทางผนังสกัดหลัง ซุ้มวงโค้งแบบเส้นคิ้วบัวเหลี่ยม ภายในลดระดับเจาะช่องทะลุทั้งหมด

2.2 กลุ่มเจาะซุ้มวงโค้งเป็นช่องประตูหน้าต่างโดยรอบ

พบทั้งหมด 4 หลัง ล้วนมีอายุไล่เรียงกันไปตามลำดับได้ดังนี้ หลังแรก วัดสนวนวารีพัฒนา บ้านหัวหนอง ตำบลหัวหนอง อำเภอบ้านไผ่ จังหวัดขอนแก่น สร้างเมื่อ พ.ศ. 2466[129] โดยขัดแย้งกับการให้สัมภาษณ์ ที่กล่าวว่าน่าจะสร้างในราว พ.ศ. 2474 และระบุว่าวัดเริ่มก่อตั้งเมื่อปี พ.ศ. 2466[130] (รูปที่ 4.453) หลังที่ 2 คือวัดพระธาตุเชิงชุม ตำบลในเมือง อำเภอเมือง จังหวัดสกลนคร สร้างราวปี พ.ศ. 2470[131] ขัดแย้งเรื่องอายุเช่นเดียวกัน (รูปที่ 4.454) วัดบ้านโพนทอง อำเภอเมือง จังหวัดอุบลราชธานี จารึกบริเวณใต้กรอบจั่ว ระบุสร้าง พ.ศ. 2475 (รูปที่ 4.455) และหลังสุดท้าย วัดโพธิ์ชัยโคกใหญ่ ตำบลบัวบาน อำเภอยางตลาด จังหวัดกาฬสินธุ์ จารึกที่กรอบจั่วหน้าเหนือขื่อขึ้นไป ระบุว่าสร้างเมื่อปี พ.ศ. 2481 (รูปที่ 4.456) ทั้ง 4 หลังมีรูปแบบเฉพาะร่วมที่เหมือนกันคือการเจาะช่องซุ้มวงโค้งทางด้านหน้าและด้านข้างในแบบเดียวกัน ทั้งนี้ในส่วนของการประดับตกแต่งจึงเป็นเงื่อนไขที่มีความแตกต่างกันออกไปด้วย ปัจจัยมิติเวลาเป็นหลัก ซึ่งจะขอกล่าวในประเด็นส่วนที่สำคัญๆ ก่อนดังนี้

เริ่มที่วัดสนวนสวารีพัฒนา ขอนแก่น สภาพปัจจุบันหลังคาปีกนกถูกต่อเติมขึ้นในช่วงหลัง โดยกรมศิลปากร ประเด็นที่สำคัญคือพัฒนาการทางด้านเทคนิคการก่อสร้างของสิมหลังดังกล่าวนี้ คือ การเจาะช่องชี่ลูกกรงแบบเป็นชี่ๆ โดยรอบอยู่ในตำแหน่งเหนือฐานรองรับตัวอาคาร หากย้อนกลับไปศึกษาสิมที่มีอายุเก่ากว่า จะพบว่ามีรูปแบบการประดับคล้ายกันจริง แต่ไม่ได้เจาะช่องทะลุ (รูปที่ 4.457) เช่น สิมเก่าที่วัดสระทอง อำเภอมัญจาคีรี สิมเก่าวัดศรีบุญเรือง อำเภอพล สิมเก่าที่วัดโพธิ์ศรี อำเภอเมือง และสิมเก่าวัดบูรณ์ อำเภอแวงน้อย ซึ่งทั้งหมดล้วนอยู่ในจังหวัดขอนแก่น จึงอาจกล่าวได้ว่าช่างได้รับรูปแบบดังกล่าวจริงแล้วนำมาปรับเปลี่ยนใหม่แสดงให้เห็นถึงการสร้างสรรค์ที่สั่งสมประสบการณ์จากแหล่งอื่นมาพัฒนาได้อย่างไม่ตามแบบใคร

ส่วนการประดับซุ้มวงโค้งที่ประดับทุกช่วงเสา ยกเว้นทางผนังสกัดหลังซุ้มวงโค้งแบบเส้นคิ้วบัวเหลี่ยม ภายในลดระดับเจาะช่องทะลุทั้งหมด ซึ่งยังไม่เคยปรากฏมาก่อน จากการตั้งข้อสังเกตตำแหน่งการเจาะช่องลูกกรงแบบชี่ คือตำแหน่งของพนัก ซึ่งช่างได้ใช้เทคนิคการก่อคิ้วบัวคั่นด้านบนโดยรอบผนังทั้งหมดของตัวสิม ถือเป็นเทคนิคทางเชิงช่างเฉพาะตัวสำหรับวัดสนวนวารีพัฒนาราม ได้เป็นอย่างดี (รูปที่ 4.458)

อย่างไรก็ดีอายุการก่อสร้างที่ไม่ชัดเจน หลังจากการตรวจสอบหลักฐานแวดล้อมที่เกี่ยวข้องกับสิมหลังนี้ ทำให้สามารถกำหนดได้ว่าสิมหลังนี้น่าจะสร้างในช่วง พ.ศ. 2474 ตามหลักฐานในงานวิจัย ทั้งนี้ตรวจสอบจากงานเขียนจากฮูปแต้มที่ผนังซึ่งใช้อักษรไทย ที่มีการประกาศใช้ภายหลังที่ พรบ.ประถมศึกษาให้เริ่มใช้ได้ในปี พ.ศ. 2464 นับจาก

---

[129] กรมการศาสนา. ประวัติวัดทั่วราชอาณาจักร เล่ม 12, 403.

[130] ช่างที่มารับจ้างออกแบบและควบคุมการก่อสร้างคือ องทองผา ชาวเวียดนาม มาจากบ้านเก่างิ้ว ตำบลเก่างิ้ว อำเภอพล จังหวัดขอนแก่น ในงานของสุพจน์ สุวรรณภักดี. การศึกษาจิตรกรรมฝาผนังวัดสนวนวารีพัฒนาราม บ้านหัวหนอง ตำบลหัวหนอง อำเภอบ้านไผ่ จังหวัดขอนแก่น ปริญญาศาสตร์มหาบัณฑิต มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ, 2533, 40.

[131] วิโรฒ ศรีสุโร. สิมอีสาน, 319. วิโรฒ ศรีสุโร กล่าวไว้ว่าสร้างราว พ.ศ. 2474 ต่างจากงานศึกษาของหน่วยอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมศิลปกรรม จังหวัดสกลนคร ที่ได้ระบุในเอกสารการสัมภาษณ์ว่า สร้างในปี พ.ศ. 2463 โดยช่างคนญวนและช่างคนลาว ส่วนงานไม้ให้ช่างในพื้นถิ่นทำ จากหน่วยอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมศิลปกรรม. สิ่งแวดล้อมศิลปกรรม จังหวัดสกลนคร , 41.

4.459 อาคารสิ่งก่อสร้างแบบอาณานิคม ที่สะท้อนออกถึงความคมชัด ความชัดเจนของลวดลายคิ้วบัวที่ประดับได้เป็นอย่างดี

4.460 ซุ้มวงโค้งตรงการประดับเส้นคิ้วล้อซุ้มวงโค้งมีฐานคิ้วบัวรองรับปลายซุ้ม ด้านข้างมีเสาหลอก ปลายเสาประดับกลีบบัวเว้นร่องระยะห่างลงมาเป็นคิ้วบัว

4.461 ด้านข้างซุ้มวงโค้งทำเป็นแบบหูกระเช้าแทนแบบซุ้มวงโค้งตามอย่างแบบด้านหน้า เป็นการแก้ไขปัญหาเรื่องพื้นที่ว่างได้เป็นอย่างดี

4.462 ลวดลายดอกสี่กลีบในกรอบคิ้วบัวสี่เหลี่ยม ซึ่งเป็นแบบที่คุ้นเคยของกลุ่มช่างญวนได้ปรากฏมาแล้วที่ระเบียงในพระราชวังเมืองเว้ ประเทศเวียดนาม

4.463 ทางด้านข้างเจาะช่องซุ้มวงโค้งแบบหูกระเช้า ทั้ง 3 ช่อง

4.464 ภาพขยายส่วนซุ้มวงโค้งแบบหูกระเช้าทางด้านข้างที่ช่างญวนได้แก้ไขจากการประดับด้วยซุ้มวงโค้ง

นี้เป็นต้นไป[132] น่าจะมีข้อหลักฐานสนับสนุนมากกว่าที่สร้างในปี พ.ศ. 2466 เพราะข้อมูลแย้งกับการตั้งวัดเมื่อ พ.ศ. 2466 เช่นเดียวกัน อนึ่งช่วงอายุยังสอดรับกับเส้นทางสายพัฒนาการของสิมญวนที่เริ่มจากตัวเมืองขอนแก่นแล้วกระจายออกสู่ต่างอำเภอ เพราะสิมแบบฝีมือช่างญวนที่อำเภอบ้านไผ่ คือตำแหน่งของสิ่งก่อสร้างที่สิ้นสุดการพัฒนาต่อไปของสิมญวนในเขตจังหวัดขอนแก่น

หลังที่ 2 มีความไม่ชัดเจนเรื่องของการระบุอายุในการก่อสร้างเช่นเดียวกัน จากการตั้งข้อสังเกต สิมฝีมือช่างญวนที่วัดพระธาตุเชิงชุม มีรูปแบบการก่อสร้างที่มีระเบียบแบบแผนของอาคารสิ่งก่อสร้างแบบอาณานิคม ที่สะท้อนออกถึงความชัดเจนของลวดลายคิ้วบัวที่ประดับได้เป็นอย่างดี (รูปที่ 4.459) การออกแบบสิมของฝีมือช่างญวนหลังดังกล่าว แตกต่างจากที่อื่นในส่วนของการประดับซุ้มวงโค้ง โดยซุ้มวงโค้งตรงกลางประดับเส้นคิ้วล้อซุ้มวงโค้ง มีฐานคิ้วบัวรองรับปลายซุ้ม ด้านข้างมีเสาหลอก ปลายเสาประดับกลีบบัวเว้นร่องระยะห่างลงมาเป็นคิ้วบัว ซึ่งรัศมีวงโค้งบนสุดเลยขึ้นไปเท่ากับตำแหน่งของฐานคิ้วบัวหัวเสา ขยับออกทางด้านข้างต่อจากเสาหลอก (รูปที่ 4.460) ช่างก่อซุ้มวงโค้งโดยประดับคิ้วเป็นฐานของซุ้มวงโค้ง และที่สำคัญไม่มีการประดับเส้นคิ้วล้อซุ้มวงโค้งแบบช่องทางเข้า ซึ่งสามารถอธิบายได้ว่าเป็นเพราะรัศมีวงโค้งทางด้านข้างไม่พอดีกับพื้นที่ ช่างได้แก้ปัญหาโดยการไม่ประดับเส้นคิ้วล้อดังกล่าว แต่ใช้วิธีการก่อเส้นคิ้วบัวในตำแหน่งที่ตรงกับบัวปลายเสาทางด้านล่างแทน แล้วจึงขยับลงด้านล่างตรงพนักภายในซุ้ม (รูปที่ 4.461) ช่างทำเป็นลวดลายดอกสี่กลีบในกรอบคิ้วบัวสี่เหลี่ยม ซึ่งเป็นแบบที่คุ้นเคยของกลุ่มช่างญวน ที่ได้ปรากฏมาแล้วที่ระเบียงในพระราชวังเมืองเว้ และในอาคารตึกแบบอาณานิคมที่เมืองสะหวันเขต เวียงจันทน์ สปป. ลาว เป็นต้น (รูปที่ 4.462)

ทางด้านข้างเจาะช่องซุ้มวงโค้งแบบหูกระเช้า ทั้ง 3 ช่อง (รูปที่ 4.463) ซึ่งเป็นประเด็นที่สำคัญในการศึกษา กล่าวคือ โดยปกติที่ผ่านมาสิมที่มีการประดับซุ้มวงโค้งทางด้านข้าง มักจะประดับด้วยซุ้มวงโค้งตามอย่างแบบเดียวกันกับทางด้านหน้า เช่นที่สิม วัดหอไตรเหล่าใหญ่ กาฬสินธุ์ หรือ ที่วัดยอดลำธาร จังหวัดสกลนคร ทางด้านหน้าประดับด้วยซุ้มวงโค้งแบบหูกระเช้า ด้านข้างก็ย่อมเป็นแบบเดียวกันเป็นต้น อย่างไรก็ดีจากการตั้งข้อสังเกตในเรื่องของการประดับซุ้มดังกล่าว อาจเป็นเรื่องเงื่อนไขทางเทคนิคเชิงช่างมากกว่า ทั้งนี้เมื่อพิจารณาจากพื้นที่ของผนังด้านข้าง วงโค้งถ้าทำตามอย่างแบบซุ้มทางด้านหน้า รัศมีส่วนโค้งบนสุดจะเลยขึ้นไปสูง กว่าตำแหน่งเส้นคิ้วลวดบัวเหลี่ยมดูไม่สวยงาม ช่างจึงจำเป็นต้องใช้วิธีการก่อแบบวงโค้งหูกระเช้าก็อาจเป็นไปได้ ในการแก้ปัญหาเงื่อนไขการก่อสร้าง (รูปที่ 4.464)

ดังนั้นหลักฐานที่ปรากฏในการตกแต่งของสิมแบบฝีมือช่างญวน จึงน่าจะสร้างก่อน พ.ศ. 2470 ที่สอดรับกับหลักฐานการอนุมานเรื่องอายุดังกล่าว ที่กล่าวเช่นนั้นมีมุมมองด้านหลักฐานทางรูปแบบที่เคยปรากฏมาก่อน ที่วัดยอดลำธาร จังหวัดสกลนคร มีอายุเก่ากว่า คือสร้างในปี พ.ศ. 2453 รวมถึงอาคารตึกแถวด้านหลังโบสถ์คริสตัง ที่เมืองท่าแร่ มีการประดับวงโค้งเช่นเดียวกัน แต่เป็นรุ่นหลังที่สร้างขึ้นใน ปี พ.ศ. 2476 เป็นต้นไป หลักฐานดังกล่าวจึงสามารถกำหนดอายุได้ว่าสร้างก่อน พ.ศ. 2470 ตามหลักฐานที่ได้กล่าวมาข้างต้น ถึงอย่างไรก็ดีการกำหนดอายุเป็นเพียงการตรวจสอบพัฒนาการเป็นหลัก แต่สิ่งที่สะท้อนในทางเชิงช่างกลับพบการปรับเปลี่ยนแก้ไขปัญหาในพื้นที่ๆ ถูกกำหนดบังคับ ทำอย่างไรถึงจะเหมาะสมลงตัวในการก่อสร้าง ซึ่งช่างญวนก็ได้พิสูนจ์ให้เห็นได้ดังที่ปรากฏจนถึงปัจจุบัน

---

[132] เทพพิทักษ์ การุญบุญญานันท์ http://linux.thai.net/~thep/esaan-scripts/ 15 เมษายน 2555.

4.465 วัดบ้านโพนทอง จังหวัดอุบลราชธานี ผนังทุกด้านประดับซุ้มวงโค้งโดยรอบ

4.466 ส่วนบนประดับงานตกแต่งในแบบพื้นถิ่นอีสานนิยม

4.467 หอแจก ต้นเค้าที่ทำให้เชื่อว่าเป็นต้นแบบให้กับสิมทรงโรง และโดยเฉพาะวัดบ้านโพนทอง ตัวอย่างหอแจกที่วัดโพธารามอำเภอนาดูน จังหวัดมหาสารคาม

4.468 มุขทางด้านหน้าส่วนต่อยื่นภายหลัง ที่วัดโพธิ์ชัย บ้านโคกลาด จังหวัดกาฬสินธุ์

4.469 ลวดลายฝีมือช่างญวน บนกรอบหน้าจั่วทางเข้า

4.470 ลวดลายประดับที่กรอบเส้นคิ้ววงโค้ง

หลังที่ 3 วัดบ้านโพนทอง จังหวัดอุบลราชธานี ผนังทุกด้านประดับซุ้มวงโค้งโดยรอบ (รูปที่ 4.465) แต่ส่วนบนประดับงานตกแต่งในแบบพื้นถิ่นอีสาน (รูปที่ 4.466) สิมหลังดังกล่าวเป็นแบบเฉพาะหรือแบบพิเศษเป็นไปได้ทั้ง 2 แบบ ซึ่งการก่อสร้างแบบดังกล่าวไม่เคยปรากฏมาก่อนหน้านั้น จะคล้ายก็แต่กับกลุ่มแบบมีระเบียงเดินได้รอบในหัวข้อ แบบที่ 5 หรือไม่ก็ได้รับรูปแบบจากหอแจก เป็นต้นเค้าในการก่อสร้างก็เป็นได้ (รูปที่ 4.467)

หลังสุดท้ายเงื่อนไขข้อจำกัดคือเรื่องมิติเวลา ดังนั้นสิมฝีมือช่างญวนที่วัดโพธิ์ชัย บ้านโคกลาด จังหวัดกาฬสินธุ์ เป็นแบบที่อาจมีส่วนเชื่อมโยงกันไม่มากก็น้อย กล่าวคือ ได้พบการก่อสร้างสิมทรงดังกล่าวเช่นเดียวกัน ที่วัดโพธิ์สว่าง บ้านเขตใหญ่ อำเภอกันทรวิชัย จังหวัดมหาสารคาม ระยะทางไม่ห่างจากกันมาก รายละเอียดในการศึกษามีหลากหลายประเด็นที่น่าสนใจ สามารถเรียงลำดับได้ดังนี้

มุขทางด้านหน้าส่วนต่อยื่นภายหลัง พบการก่อสร้างเพิ่มเติมของมุขหน้าหลังสร้างตัวอาคารแล้วเสร็จ (รูปที่ 4.468) โดยปกติการประดับในส่วนของฐานรองรับตัวสิม มักจะก่อประดับเป็นรูปแบบเดียวกันเสมอ ยกเว้นบริเวณที่ทำเป็นบันไดทางขึ้น จะไม่มีส่วนของการประดับ เฉกเช่นเดียวกับวัดโพธิ์ชัยโคกลาด ที่บริเวณมุขหน้าที่ยื่นออกมาในส่วนของฐานไม่มีการประดับลวดลายแบบฐานรองรับอาคารที่ประดับแบบบัวลูกแก้วอกไก่ จึงเป็นหลักฐานของการบ่งชี้ในการก่อสร้างเพิ่มเติมภายหลัง อีกทั้งยังได้ตรวจสอบหลักฐานแวดล้อมด้านอื่น เช่น ลวดลายประดับกลีบบัวยอดเสาของมุขหน้า กับกลีบบัวหัวเสาที่รองรับเส้นคิ้ววงโค้งเหนือประตูทางเข้า อีกทั้งลวดลายหน้ากาล ออกลายขดแบบฝีมือช่างญวนภายในซุ้มวงโค้ง (รูปที่ 4.469, 4.470) กับกรอบหน้าจั่วของมุขหน้าที่ต่อยื่นแตกต่างกัน ประเด็นที่กล่าวสามารถขยายความได้ว่า สิมสร้างในปี พ.ศ. 2481 แต่ส่วนต่อเติมเกิดขึ้นในภายหลัง อย่าลืมว่าสิมแต่ละหลังอายุเงื่อนไขในการก่อสร้างไม่เท่ากัน บางหลังใช้เวลา 1 ถึง 2 ปี บางหลังใช้ 2-3 ปี หรือมากกว่านั้นก็สุดแต่ปัจจัยในการเกื้อหนุนที่มีต่อศรัทธาในชุมชนนั้นๆ สิมหลังดังกล่าวจึงอยู่ในเงื่อนไขที่ว่ามา ซึ่งดูได้จากการประดับเทพนมที่กรอบหน้าจั่ว ย้อนกลับไปที่มาของภาพเทพนมเกิดขึ้นในช่วง พ.ศ. 2483 ตามแบบอุโบสถมาตรฐานซึ่งได้กล่าวผ่านมาแล้วในบทที่ 3 จึงสามารถตีความได้ว่าเมื่อทางรัฐบาลมีนโยบายในการปรับใช้การก่อสร้างแบบของอุโบสถทั่วประเทศให้พร้อมกัน อาจเป็นไปได้ที่ทางวัดอยู่ในช่วงกำลังก่อสร้างหรือก่อสร้างแล้วเสร็จ อย่างใดอย่างหนึ่ง เพื่อให้ตอบสนองนโยบายทางราชการจึงได้ประดับลวดลายเทพนม รวมถึงการต่อมุขหน้าเพื่อให้ทันสมัยนิยมของการเริ่มใช้ทั่วกันในประเทศไทย

อย่างไรก็ดีการต่อยื่นจะสร้างหลังหรือสร้างพร้อมกันก็สุดแต่อย่างใดอย่างหนึ่ง แต่ที่น่าสนใจคือการเจาะช่องซุ้มวงโค้งแบบดังกล่าวยังมีการสืบเนื่องทางงานช่างมาจนถึง พ.ศ. 2481 จึงได้หมดความนิยมลง ปัจจัยที่หมดความนิยมอาจมีผลจากการประกาศใช้นโยบายชาตินิยมของรัฐบาล ซึ่งผลในกลุ่มอื่นจะเป็นอย่างไรต้องติดตามเรื่องราวของกลุ่มถัดไป

สรุปภาพรวมกลุ่มเจาะซุ้มวงโค้งโดยรอบ คือ เป็นอีกรูปแบบการก่อสร้างของฝีมือช่างญวน ที่ถือได้ว่ามีความนิยมกันน้อยมากหากเทียบกับสิมรูปแบบอื่นๆ ที่พบในกลุ่มฝีมือช่างญวน ถึงอย่างไรก็ดีได้มีการสะท้อนในเรื่องของทางเทคนิคเชิงช่าง ซึ่งได้ปรากฏการแก้ไขปัญหาจากข้อจำกัดของตัวอาคาร ได้สร้างสรรค์เอาไว้อย่างลงตัว ในขณะอีกส่วนได้หยิบยืมหรือสืบทอดสายพัฒนาการทางงานช่างอย่างต่อเนื่อง จนหมดความนิยมลงในตัวเอง เมื่อการเข้ามาของอุโบสถแบบมาตรฐานจากภาคกลาง เป็นต้น

4.471 วัดศรีบุญเรือง ตำบลพิมาน อำเภอนาแก จังหวัดนครพนม

4.472 ภาพถ่ายเก่าวัดศรีชมชื่น ตำบลพิมาน อำเภอนาแก จังหวัดนครพนม
ที่มา : ติ๊ก แสนบุญ. ศิลปวัฒนธรรม 32, 4, 58.

4.473 วัดโพธิ์ศรี บ้านดงหลวง ตำบลดงหลวง อำเภอดงหลวง จังหวัดมุกดาหาร

4.474 วัดโคกนาดี บ้านโคกนาดี ตำบลแมดนาท่ม อำเภอโคกศรีสุพรรณ จังหวัดสกลนคร

4.475 วัดโพธิ์ชัย บ้านหนองหนาว ตำบลหนองบัว อำเภอดงหลวง จังหวัดมุกดาหาร

4.476 วัดโพธิ์คำ บ้านน้ำก่ำ อำเภอธาตุพนม จังหวัดนครพนม

2.3 กลุ่มประดับเส้นคิ้วบัวเหนือกรอบประตู หน้าต่าง สิมทรงโรงกลุ่มนี้มีพัฒนาการสืบเนื่องทางงานช่างต่อกัน พบด้วยกันจำนวนทั้งหมด 10 หลัง โดยเริ่มเรียงจากหลังที่มีอายุเก่าสุด ได้แก่ หลังที่ 1 คือสิมที่วัดศรีบุญเรือง สร้างเมื่อ พ.ศ. 2466[133] (รูปที่ 4.471) หลังที่ 2 ใกล้ๆ กันคือวัดศรีชมชื่น ตำบลพิมาน อำเภอนาแก จังหวัดนครพนม สร้าง พ.ศ. 2470[134] (รูปที่ 4.472) หลังที่ 3 วัดโพธิ์ศรี บ้านดงหลวง ตำบลดงหลวง อำเภอดงหลวง จังหวัดมุกดาหาร สร้างเมื่อ พ.ศ. 2474[135] (รูปที่ 4.473) หลังที่ 4 ที่วัดโคกนาดี บ้านโคกนาดี ตำบลแมดนาท่ม อำเภอโคกศรีสุพรรณ จังหวัดสกลนคร สร้างในปี พ.ศ. 2475[136] (รูปที่ 4.474) หลังที่ 5 วัดโพธิ์ชัย บ้านหนองหนาว ตำบลหนองบัว อำเภอดงหลวง จังหวัดมุกดาหาร เมื่อปี พ.ศ. 2475[137] (รูปที่ 4.475) หลังต่อมาคือหลังที่ 6 วัดโพธิ์คำ อำเภอธาตุพนม จังหวัดนครพนม สร้างในปี พ.ศ. 2476[138] (รูปที่ 4.476) หลังที่ 7 วัดโพธิ์ศรี อำเภอธาตุพนม จังหวัดนครพนม ได้สร้างในปี พ.ศ. 2476[139] (รูปที่ 4.477) เช่นเดียวกัน เข้าสู่ปี พ.ศ. 2480 ในหลังที่ 8 คือวัดศรีมงคล บ้านหนองหนาว ตำบลหนองบัว อำเภอดงหลวง จังหวัดมุกดาหาร[140] (รูปที่ 4.478) และหลังที่ 9 วัดสิมนาโก ตำบลนาโก อำเภอกุฉินารายณ์ จังหวัดกาฬสินธุ์ สิมสร้างใน พ.ศ. 2482[141] (รูปที่ 4.479) และหลังสุดท้ายคือ วัดดอนสวรรค์ บ้านนาทม ตำบลพระกลางทุ่ง อำเภอธาตุพนม จังหวัดนครพนม สร้างในปี พ.ศ. 2482[142] (รูปที่ 4.480) จากการเรียงลำดับอายุ สิมมีช่วงอายุไล่เรียงไม่ห่างกันมาก ซึ่งในส่วนนี้ใช้เป็นการ

---

[133] จารึกบนผนังด้านหลังพระประธาน

[134] วัดศรีชมชื่น ปัจจุบันรื้อทุบทิ้งสร้างหลังใหม่แทน จึงได้อาศัยภาพถ่ายเก่าในการศึกษาที่สำคัญครั้งนี้มาจาก สารานุกรมวัฒนธรรมไทย ภาคอีสาน เล่ม 12, 4173. และในวาสารศิลปวัฒนธรรม ของติ๊ก แสนบุญ

[135] หน่วยอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมศิลปกรรมท้องถิ่น จังหวัดมุกดาหาร. สิมอีสาน แหล่งศิลปกรรมท้องถิ่น จังหวัดมุกดาหาร (มุกดาหาร : เอส.พี มุกดาหาร ออฟเซทการพิมพ์, ม.ป.พ), 59.

[136] จารึกใต้ฐานพระประธานภายในสิม ระบุสร้าง ปี พ.ศ. 2475 แต่ทางวัดแจ้งไปยัง กรมการศาสนาว่าสร้างในปี พ.ศ. 2480 ดูได้ที่กรมการศาสนา ประวัติวัดทั่วราชอาณาจักร เล่ม 11 (กรุงเทพฯ : กรมการศาสนา, 2535), 234. แต่ที่ใต้กรอบหน้าจั่วบริเวณขื่อมีจารึกระบุว่าสร้างในปี พ.ศ. 2485

[137] ทรงยศ วีระทวีมาศ. สิม ในประวัติศาสตร์และวัฒนธรรมอีสาน กรณีศึกษาจังหวัดมุกดาหาร, 23.

[138] กรมการศาสนา ประวัติวัดทั่วราชอาณาจักร เล่ม15 (กรุงเทพฯ : กรมการศาสนา, 2539), 148. ตรงกับจารึกบริเวณขื่อด้านหน้าระบุว่า สร้างเมื่อพุทธศักราช 2476

[139] เรื่องเดียวกัน, 168.

[140] หน่วยอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมศิลปกรรมท้องถิ่น จังหวัดมุกดาหาร. สิมอีสาน แหล่งศิลปกรรมท้องถิ่น จังหวัดมุกดาหาร, 60. และจารึกเหนือขื่อด้านหน้าระบุถูกต้องในปีที่สร้าง คือปี พ.ศ. 2480

[141] วิโรฒ ศรีสุโร, สิมอีสาน, 326.

[142] กรมการศาสนา ประวัติวัดทั่วราชอาณาจักร เล่ม15, 81.

4.477 วัดโพธิ์ศรี บ้านน้ำก่ำใต้ อำเภอธาตุพนม จังหวัดนครพนม
ที่มา : พงษ์ศักดิ์ อัครวัฒนากุล

4.478 วัดศรีมงคล บ้านหนองหนาว ตำบลหนองบัว อำเภอดงหลวง จังหวัดมุกดาหาร

4.479 วัดสิมนาโก ตำบลนาโก อำเภอกุฉินารายณ์ จังหวัดกาฬสินธุ์

4.480 วัดดอนสวรรค์ บ้านนาทม ตำบลพระกลางทุ่ง อำเภอธาตุพนม จังหวัดนครพนม

4.481 ภาพถ่ายเก่าสิมวัดศรีชมชื่น ต้นแบบของสิมทรงโรงที่มีการรับส่งสืบเนื่องทางงานช่าง ถือว่ามากสุดในภาคอีสาน
ที่มา : สารานุกรมวัฒนธรรมไทย ภาคอีสาน เล่ม 12, 4173.

4.482 การประดับหน้าจั่วมีความแตกต่างกันออกไป แต่ยังคงซึ่งไว้ลักษณะเฉพาะร่วมของสิมทรงโรงได้เป็นอย่างดี ตัวอย่างการประดับ วัดศรีมงคล บ้านหนองหนาว อำเภอดงหลวง จังหวัดมุกดาหาร เป็นต้น

ศึกษาได้เป็นอย่างดี กลุ่มที่ชัดเจนมีพัฒนาการอย่างต่อเนื่องคือกลุ่มเฉพาะร่วมที่มีการประดับช่องหน้าต่างตรงกลางบนผนังด้านข้าง เป็นต้น รายละเอียดจะขอกล่าวถึงในประเด็นที่สำคัญๆ ของความแตกต่างเป็นหลัก เริ่มที่หลังแรกอายุเก่าสุด คือวัดศรีบุญเรือง อำเภอนาแก จังหวัดนครพนม รูปแบบเฉพาะของหลังนี้คือการทำผนังลดระดับ แล้วเจาะช่องแสงเป็นซี่ลูกกรง ซึ่งเป็นแบบรสนิยมของฝีมือช่างญวนที่พบเห็นได้ก่อนหน้านั้นแล้ว เช่นที่สิมวัดหอไตรบ้านเหล่าใหญ่ จังหวัดกาฬสินธุ์ ส่วนการประดับเส้นคิ้วบัวเหนือกรอบประตู หน้าต่าง ก็เริ่มครั้งแรกในสิมวัดยอดลำธาร จังหวัดสกลนครเป็นหลังแรก รวมถึงในส่วนก่อนหน้านั้นอีกก็เป็นโบสถ์คริสตังท่าแร่ จังหวัดสกลนคร และคงไม่ต้องกล่าวถึงแรกต้นกำเนิดในเวียดนาม ซึ่งทราบและเข้าใจกันดีแล้ว

แบบเฉพาะร่วมไล่เรียงตั้งแต่วัดศรีชมชื่น อำเภอนาแก จังหวัดนครพนม วัดโพธิ์ศรี วัดโพธิ์ชัย และวัดศรีมงคล ทั้งหมดอยู่ในอำเภอดงหลวง จังหวัดมุกดาหาร มีการประดับเหมือนกันเกือบทั้งหมด ยกเว้นเฉพาะที่กรอบหน้าจั่วซึ่งมีความแตกต่างกันออกไป ตัวอย่างเช่นที่วัดศรีชมชื่น และวัดศรีมงคล จะประดับด้วยเสาหลอกต่อยื่นขึ้นไปเหนือขื่อทางด้านหน้า ซึ่งคล้ายกับแบบประดับที่หน้าจั่ว วัดศรีบุญเรือง อำเภอนาแก จังหวัดนครพนม ที่สร้างมาก่อนหน้านั้นเช่นกันในกลุ่มทรงโรงข้างต้น รวมถึงที่วัดจอมทองธรรมคุณ อำเภอบึงกาฬ จังหวัดบึงกาฬในปัจจุบัน อดีตคือเมืองในเขตจังหวัดหนองคายซึ่งสร้างเมื่อ พ.ศ. 2466 ร่วมสมัยกับวัดศรีบุญเรือง แต่จัดให้อยู่ในกลุ่มแบบมีมุขหน้า สิ่งที่น่าสนใจคือการลดพื้นและการประดับแบบอย่างเดียวกันกับวัดศรีบุญเรืองดังกล่าว อีกทั้งที่มีอายุเก่าสุดในการประดับเสาหลอกที่กรอบหน้าจั่ว คือ ที่วัดพุทธสีมา อำเภอธาตุพนม จังหวัดนครพนม สร้างในปี พ.ศ. 2462 จัดให้อยู่ในกลุ่มแบบมีมุขหน้าของรูปแบบพิเศษ (รูปที่ 4.481, 4.482)

การประดับดังกล่าวสะท้อนถึงความมีรสนิยมเฉพาะกลุ่มทางงานช่าง ซึ่งปรากฏในแถบจังหวัดนครพนมมากที่สุด แสดงถึงพัฒนการทางด้านรูปแบบได้สืบทอดพัฒนาวนเวียนรับส่งกันอยู่ในเขตพื้นที่ดังกล่าว ซึ่งได้สืบต่อไปเรื่อยจนถึง พ.ศ. 2488 ที่วัดศรีจอมพล อำเภอคำชะอี จังหวัดมุกดาหาร ทั้งรูปแบบดังกล่าวมีพัฒนการเฉพาะกลุ่มพื้นที่ในจังหวัดนครพนมเป็นส่วนใหญ่ อาจมีบ้างที่ได้สืบทอดไปยังต่างจังหวัด เช่นที่จังหวัดร้อยเอ็ด ที่กรอบหน้าจั่ววัดพัทธสีมามังคราราม อำเภอสุวรรณภูมิ และขอยกเว้นที่จังหวัดบึงกาฬ เพราะอาจเป็นช่วงเริ่มการก่อสร้างสิมในยุคแรก จึงขอละให้เป็นกลุ่มต้นแบบที่เริ่มเข้ามาสู่พื้นที่ภาคอีสานของช่วงมิติเวลาดังกล่าว (รูปที่ 4.483)

ย้อนกลับมาที่รูปแบบเฉพาะร่วมในการประดับก็คือ ผนังทางด้านหน้าทำเป็นซุ้มวงโค้ง ทั้ง 3 ซุ้ม โดยให้ตรงกลางเป็นทางเข้า ด้านข้างซุ้มแบบประดับเส้นคิ้ววงโค้งเหนือกรอบประตูและหน้าต่างตามชื่อเรียกที่แบ่งตามกลุ่ม ซุ้มทางด้านข้างทั้ง 2 ข้าง เจาะช่องแสงแบบซี่ลูกกรง ทางผนังด้านข้างแบ่งเป็น 3 ช่วง ช่วงเสาแรกและเสาสุดท้ายเจาะช่องแสดงแบบเดียวกับซุ้มด้านข้างทางด้านหน้าของทางเข้าประตู ช่วงเสาที่ 2 เจาะเป็นช่องหน้าต่าง ส่วนบนมีการประดับตามที่ได้กล่าวมาแล้วตามข้างต้น มีสิมแบบมีมุขหน้าได้มีการประดับตามแบบที่กล่าวถึง คือที่วัดโพธิ์ศรี อำเภอคำชะอี จังหวัดมุกดาหาร ที่สร้างใน พ.ศ. 2468 มาก่อนหน้านั้นแล้ว (รูปที่ 4.484)

ทั้งนี้ยกเว้นที่วัดโพธิ์ชัย ตำบลหนองหนาว อำเภอดงหลวง มุกดาหาร ภาพถ่ายปัจจุบันมีการปรับเปลี่ยนซุ้มวงโค้งแบบประดับเส้นคิ้ววงโค้งเหนือกรอบประตูและหน้าต่าง

4.483 การประดับแบบเสาหลอกและมีซุ้มวงโค้งสิ้นสุดลงที่วัดศรีจอมพล อำเภอคำชะอี จังหวัดมุกดาหาร ภายหลังจากการประกาศใช้แบบมาตรฐานอุโบสถ พ.ศ. 2483

4.484 วัดโพธิ์ศรี อำเภอคำชะอี จังหวัดมุกดาหาร มีความแตกต่างในเรื่องของการประดับเฉพาะส่วนของมุขหน้า นอกจากนั้นเป็นแบบเดียวกับสิมทรงโรงทั้งหมด

4.485 วัดโพธิ์ชัย ตำบลหนองหนาว อำเภอดงหลวง จังหวัดมุกดาหาร ถูกปรับเปลี่ยนเส้นคิ้วประดับวงโ้ง้งทั้งด้านหน้าและด้านข้างของสิม ในคราวบูรณะ

4.486 การปรับเปลี่ยนผนังทางด้านข้างจากเดิมเพิ่มการเจาะช่องหน้าต่างในช่วงเสาที่ 1 และ 2 ที่วัดโพธิ์คำน้ำก่ำ จังหวัดนครพนม

4.487 แบบการเจาะช่องหน้าต่างที่วัดโพธิ์ศรีบ้านน้ำก่ำใต้ จังหวัดนครพนม คือแบบเดียวกับวัดโพธิ์คำ บ้านน้ำก่ำเหนือ

4.488 การทำพื้นผิวขุรขระในช่องสี่เหลี่ยมมุมปลายตัด ที่เก่ากว่านั้นอยู่ที่วัดมัชฌิมาวาส อำเภอดอนตาล จังหวัดมุกดาหาร ในการประดับอาคารประเภทสิม

ให้เป็นแบบวงโค้งประดับกันหลายวง[143] ตามแบบที่นิยมในการดัดแปลงแถบในจังหวัดนครพนม และมุกดาหารเป็นหลัก (รูปที่ 4.485)

ส่วนที่เหลืออีก 2 หลัง มีพัฒนาการร่วมสมัยกันอยู่ในเขตตำบลเดียวกัน คือวัดเหนือและวัดใต้ ตำบลน้ำก่ำ อำเภอธาตุพนม จังหวัดนครพนม สร้างในปีเดียวกัน คือ พ.ศ. 2476 สิ่งสำคัญคือการปรับเปลี่ยนผนังทางด้านข้างจากเดิมเพิ่มการเจาะช่องหน้าต่างในช่วงเสาที่ 1 และ 2 ส่วนช่วงเสาสุดท้ายยังคงรูปแบบเดิมคือการเจาะช่องแสงแบบซี่ลูกกรง แสดงให้เห็นถึงรูปแบบในพื้นถิ่นนิยมที่มักก่อผนังทึบในช่วงเสาที่ 3 เสมอ ส่วนกรอบหน้าจั่วมีการประดับเสาหลอกและซุ้มวงโค้งตามอย่างทั้ง 3 หลังที่กล่าวผ่านมาข้างต้น แต่เพิ่มการประดับลวดลายมากขึ้น เช่นที่วัดโพธิ์ค้ำ ประดับเทพนมเค้าลายพรรณพฤษา ส่วนที่วัดโพธิ์ศรี น้ำก่ำใต้ ประดับเป็นภาพนารายณ์ทรงครุฑ ซึ่งเป็นคติความเชื่อจากทางภาคกลาง อาจเป็นไปได้ว่ามีการรับส่งโดยผ่านจากช่างที่เคยทำงานจากภาคกลางเข้ามาสู่อำเภอธาตุพนมก็อาจเป็นไปได้ ถ้าตรงตามข้อสันนิษฐานจริงบุคคลนั้นก็คงไม่พ้นหลวงชาญอักษร ผู้ได้ตั้งรกรากครอบครัวภายหลังจากการบูรณะพระธาตุพนมจนแล้วเสร็จ ซึ่งทราบกันดีแล้ว ก็คงเป็นไปได้เช่นเดียวกัน (รูปที่ 4.486, 4.487)

ที่พิเศษอีกอย่างในการตกแต่ง คือ การยกพื้นเป็นกรอบด้านล่างล้อตามเส้นคิ้วประดับวงโค้งเหนือกรอบประตูหน้าต่าง ซึ่งทั้ง 2 หลัง ได้สร้างตามแบบดังกล่าวที่เคยปรากฏมาก่อนหน้านั้นแล้วที่วัดหัวเวียงรังษี ในอำเภอธาตุพนมเช่นเดียวกัน หลักฐานดังกล่าวอาจทำให้ข้อสนับสนุนของหลวงชาญอักษรมีความหน้าเชื่อถือในความเป็นไปได้ไม่มากก็น้อย ทั้งนี้อาจกล่าวได้ว่าการประดับแบบยกพื้นใต้เส้นคิ้วดังกล่าว เป็นแบบเฉพาะร่วมในเขตอำเภอธาตุพนม อีกรูปแบบหนึ่งก็คงไม่เกินเลย เมื่อตรวจสอบจากแหล่งอื่นแล้วไม่ปรากฏเช่นเดียวกันในสิมทั่วภาคอีสาน อนึ่งที่วัดโพธิ์ศรี มีการทำพื้นผิวขุรขระในช่องสี่เหลี่ยมมุมปลายตัด ซึ่งเคยปรากฏมาก่อนหน้านั้นแล้วในจังหวัดนครพนม ที่วัดบูรพาราม อำเภอเรณูนคร เป็นต้น ส่วนที่เก่ากว่านั้นอยู่ที่วัดมัชฌิมาวาส อำเภอดอนตาล จังหวัดมุกดาหาร อยู่ในกลุ่มมีระเบียงรอบอาคาร แบบ 5.1 ที่สร้างเมื่อ พ.ศ. 2465 ส่วนที่ลาวพบได้ตามอาคารตึกแถวในเมืองสะหวันเขต ปากเซ รวมถึงอาคารแบบอาณานิคมในประเทศเวียดนามอีกด้วยเช่นกัน (รูปที่ 4.488)

ขยับห่างออกไปจากนครพพนม หลังแรกที่จะกล่าวถึง คือ สิมที่วัดโคกนาดี อำเภอโคกศรีสุพรรณ จังหวัดสกลนคร เป็นแบบที่สืบทอดทรงโรงจากในพื้นที่จังหวัดนครพนม กล่าวคือ สิมหลังดังกล่าวมีการประดับตามแบบอย่างของการประดับเส้นคิ้ววงโค้ง แต่ทำเป็น 4 ช่วงเสา โดยให้ 3 ช่วงเสาแรกเจาะช่องหน้าต่าง ช่องสุดท้ายก่อผนังทึบ ส่วนมุขที่เห็นด้านหน้ามีการก่อยื่นต่อเติมขึ้นในภายหลังตามจารึกหลักฐานที่ระบุว่าสร้างเมื่อปี พ.ศ. 2485 แสดงถึงการรับส่งรูปแบบสู่พื้นถิ่นต่างถิ่นห่างไกลออกมา และยังคงมีการสืบเนื่องรับช่วงต่อไป โดยอาจมีเงื่อนไขปัจจัยของการปรับเปลี่ยนเป็นส่วนสำคัญต่อไป (รูปที่ 4.489)

ท้ายสุดของกลุ่มทรงโรงแบบประดับเส้นคิ้ววงโค้ง เหนือกรอบประตูและหน้า มี 2 หลัง ได้แก่สิมที่วัดสิมนาโก อำเภอกุฉินารายณ์ จังหวัดกาฬสินธุ์ และสิมที่วัดดอนสวรรค์ อำเภอธาตุพนม จังหวัดนครพนม ทั้ง 2 หลัง มีอายุการก่อสร้างในปี พ.ศ. 2482 ร่วมกัน แต่ต่างกันตรงที่วัดสิมนาโก เป็นฝีมือช่างในชุมชนพื้นถิ่นเป็นผู้ก่อสร้าง ซึ่งผู้ที่นำมาคือพระสงฆ์ที่เคยบวชพร้อมทั้งเป็นช่างในตัว อยู่ที่บ้านพุ่มแก อำเภอนาแก จังหวัดนครพนม ได้มาสร้างที่วัดดังกล่าว ตามแบบสิมฝีมือช่างญวนทุกประการ ตั้งแต่การทำบันไดผายออก

---

[143] ทรงยศ วีระทวีมาศ. สิม ในประวัติศาสตร์และวัฒนธรรมอีสาน กรณีศึกษาจังหวัดมุกดาหาร, 22-24.

4.489 หลักฐานการก่อยื่นที่มุขหน้า ของวัดโคกนาดี จังหวัดสกนคร แท้จริงคือสิมทรง

4.490 การประดับเส้นคิ้ววงโค้ง โดยผสมกับแบบพื้นถิ่น ที่วัดสิมนาโก อำเภอกุฉินารายณ์ จังหวัดกาฬสินธุ์

4.491 หลังคาปรับเปลี่ยนใหม่ในการบูรณะครั้งหลัง ที่วัดสิมนาโก อำเภอกุฉินารายณ์ จังหวัดกาฬสินธุ์

4.492 ภาพขยายซุ้มวงโค้งผสมกับลวดลายแบบพื้นถิ่น ที่วัดสิมนาโก อำเภอกุฉินารายณ์ จังหวัดกาฬสินธุ์

4.493 หลักฐานที่วัดดอนสวรรค์ บ้านนาทม ตำบลพระกลางทุ่ง อำเภอธาตุพนม จังหวัดนครพนม คือความเป็นแบบฝีมือช่างญวนกับแบบจากส่วนราชการของไทย สังเกตที่ซุ้มบันแถลงและซุ้มวงโค้งด้านหน้า

4.494 ผนังสกัดหลังยังคงสะท้อนถึงความเป็นสิ่งก่อสร้างอีกทั้งรวมถึงการประดับแบบฝีมือช่างญวนในหลังสุดท้ายของกลุ่มทรงโรง ที่วัดดอนสวรรค์บ้านนาทม ตำบลพระกลางทุ่ง อำเภอธาตุพนม จังหวัดนครพนม

ทางด้านหน้า การประดับเส้นคิ้ววงโค้ง โดยผสมกับแบบพื้นถิ่น เช่นการประดับแว่นแก้ว คันทวย เป็นต้น อนึ่งภาพถ่ายปัจจุบันได้ต่อเติมเปลี่ยนแปลงหลังคาใหม่ให้เป็นไปตามแบบจากภาคกลาง (รูปที่ 4.490, 4.491, 4.492)

ส่วนทางด้านวัดดอนสวรรค์คือหลักฐานการสืบเนื่องทางงานช่างที่พัฒนามาจนสุดก่อนที่จะมีการปรับเปลี่ยนรูปแบบโดยการประกาศใช้ตามแบบอุโบสถมาตรฐานจากทางราชการต่อมาคล้อยหลังเพียง 1 ปี คือ พ.ศ. 2483 (รูปที่ 4.493, 4.494)

กล่าวโดยสรุปในกลุ่มทรงโรงประดับเส้นคิ้ววงโค้ง เหนือกรอบประตู หน้าต่าง เป็นแบบที่มีพัฒนาการอย่างต่อเนื่องในพื้นที่ ถือเป็นแบบเฉพาะร่วม อีกทั้งยังมีการสืบเนื่องออกจากพื้นที่ๆ นิยมในการก่อสร้างดังกล่าว ซึ่งยังคงไว้ด้วยรูปแบบรสนิยมดั้งเดิม ถึงปรับเปลี่ยนบ้างเล็กน้อย คือในส่วนของรายละเอียดตกแต่ง ซึ่งเป็นไปตามเงื่อนไขของช่วงอายุดังกล่าวย่อมเป็นตัวแปรของการสร้างสรรค์อีกทางหนึ่ง

4.495 วัดดอนยานาง ตำบลดอนสมบูรณ์ อำเภอยางตลาด จังหวัดกาฬสินธุ์

4.496 ภาพถ่ายปัจจุบันมีมุขหน้า คือส่วนต่อเติมภายหลัง ได้พบร่องรอยจากทางด้านหน้า

4.497 สิมทรงโรงแบ่งเป็น 3 ช่วงเสา ชุ้มประตูทางเข้ามีช่องสี่เหลี่ยมผืนผ้าภายในกรอบชุ้ม ส่วนด้านข้างทั้ง 2 ก่อทึบ

4.498 ภาพขยายช่องสี่เหลี่ยมผืนผ้าภายในกรอบชุ้ม ที่ช่องหน้าต่าง

4.499 การประดับชุ้มหน้าต่างแบบมีช่องสี่เหลี่ยมผืนผ้าส่งผลสืบเนื่องพัฒนาการทางงานช่างเฉพาะกลุ่มขึ้นอีกครั้งที่วัดสุวรรณาวาส อำเภอกันทรวิชัย จังหวัดมหาสารคาม

4.500 การประดับที่มุขหน้าส่วนต่อยื่นภายหลัง ช่างแสดงการประดับลวดลายสัญลักษณ์ภาพสัตว์ต่างๆ พระพุทธองค์ ล้วนอาจจะเป็นการประดับในช่วงหลัง พ.ศ. 2470

2.4 กลุ่มแบบมีช่องหน้าต่างประตูสี่เหลี่ยมผืนผ้าภายในกรอบของซุ้มโค้ง พบตัวอย่างเพียงหลังเดียว ในช่วงกำหนดอายุไม่เกิน พ.ศ. 2483 คือที่ วัดดอนยานาง บ้านดอนยานาง ตำบลดอนสมบูรณ์ อำเภอยางตลาด จังหวัดกาฬสินธุ์ สิมสร้าง พ.ศ. 2469[144] (รูปที่ 4.495) จากภาพถ่ายปัจจุบันมีมุขหน้า คือส่วนต่อเติมภายหลัง ได้พบร่องรอยของการก่อฉาบทับช่องในส่วนที่มีการประดับซุ้มวงโค้ง จากทางด้านหน้า คือ ด้านข้างของกรอบประตูทางเข้า อีกทั้งร่องรอยของการเชื่อมต่อระหว่างฐานกับมุขหน้า คือหลักฐานข้อสนับสนุนในการต่อยื่นมุขหน้าดังกล่าวได้เป็นอย่างดี (รูปที่ 4.496)

สิมทรงโรงแบ่งเป็น 3 ช่วงเสา ซุ้มประตูทางเข้ามีช่องสี่เหลี่ยมผืนผ้าภายในกรอบซุ้ม ส่วนด้านข้างทั้ง 2 ก่อทึบตามที่กล่าวข้างต้น ด้านข้างช่องหน้าต่างประดับแบบเดียวกับช่องประตู สิมหลังที่กล่าวถึงไม่มีการประดับลวดลายตกแต่งโดยรอบรวมถึงกรอบหน้าจั่วทั้ง 2 ด้าน (รูปที่ 4.497) สะท้อนถึงความเรียบง่ายในการก่อสร้างจากฝีมือช่างญวน ซึ่งโดยส่วนมากในช่วงเวลาก่อนถึง พ.ศ. 2470 มักไม่ค่อยนิยมงานประดับตกแต่งตัวสิมเท่าที่ควร ซึ่งเป็นเพราะช่วงแรกยังคงเป็นกลุ่มคนญวนที่เข้ามาอยู่ก่อนที่มิสชัง จะเข้ามาในภายหลัง รวมถึงการลี้ภัยเข้ามาครั้งที่มากสุดคือการกีดกันคนญวนเข้ารีต ที่ทราบกันดีให้มีการปราบปราม นั้นคือจุดเริ่มต้นในการนำลวดลายเข้ามาตกแต่ง อีกทั้งเป็นเหตุให้ทางรัฐบาลไทยจำเป็นต้องอพยพคนญวนเข้ามายังจังหวัดนครราชสีมาที่ทราบกันดีแล้ว แต่หลงทางในแถบจังหวัดขอนแก่น ช่วงมิติเวลาดังกล่าวจึงอาจมีส่วนโยงใยไม่มากก็น้อย ตามบริบทที่สะท้อนออกมาในงานก่อสร้าง ซึ่งดูได้จากไม่มีการประดับคิ้วที่วงโค้ง ทั้งที่การทำแบบมีช่องหน้าต่างประตูสี่เหลี่ยมผืนผ้าภายในกรอบของซุ้มโค้ง เคยปรากฏมาก่อนหน้านั้นแล้วที่วัดยอดลำธาร จังหวัดสกลนคร แต่ที่นั้นมีการประดับเส้นคิ้วซุ้มวงโค้ง (รูปที่ 4.498)

อย่างไรก็ดีการประดับแบบมีช่องหน้าต่างประตูสี่เหลี่ยมผืนผ้าภายในกรอบของซุ้มโค้ง ตามแบบอย่างที่วัดดอนยานาง ได้มีผลสืบเนื่องพัฒนาการทางงานช่างเฉพาะกลุ่มขึ้นอีกครั้งที่วัดสุวรรณาวาส อำเภอกันทรวิชัย จังหวัดมหาสารคาม คือ กลุ่มทรงโรงหลัง พ.ศ. 2483 (รูปที่ 4.499) ซึ่งตั้งไม่ห่างจากวัดดอนยานางมากนัก จึงอาจถือได้ว่าเป็นพัฒนาการในช่วงกลางของฝีมือช่างญวนก็คงไม่เกินเลยมากนัก ทั้งนี้พัฒนาการดังกล่าวยังคงสืบเนื่องในแถบจังหวัดมุกดาหาร ก่อนที่จะไล่เรียงลงไปยัง ยโสธร อุบลราชธานี เป็นลำดับถัดไป เช่นที่วัดศรีนันทวาราม อำเภอหนองสูง จังหวัดมุกดาหาร คือแบบมีมุขหน้าแต่เป็นแบบมีช่องหน้าต่างประตูสี่เหลี่ยมผืนผ้าภายในกรอบของซุ้มโค้ง และมีการประดับเส้นคิ้วเป็นวงโค้ง เป็นต้น

ส่วนการประดับที่มุขหน้าส่วนต่อยื่นภายหลัง ช่างแสดงการประดับลวดลายสัญลักษณ์ ภาพสัตว์ต่างๆ พระพุทธองค์ ล้วนอาจจะเป็นการประดับในช่วงหลัง พ.ศ. 2470 ทั้งสิ้นเป็นต้นไปทั้งหมด เมื่อเปรียบเทียบกับหลักฐานแวดล้อมทางด้านเอกสาร (รูปที่ 4.500)

---

[144] จารึกในกรอบสี่เหลี่ยมด้านบนทางเข้าเหนือกรอบประตู สร้างในสมัยพระอาจารย์แปล ภูอุทัย ช่างญวนคือองสูญ และองทองใส ดูได้ใน ประวัติวัดดอนยานาง บ้านดอนยานาง / http://donyanang.pantown.com (ออนไลน์) 10 กันยายน 2555.

4.501 ภาพถ่ายเก่า วัดชัยสะอาด ตำบลหัวนา อำเภอเมือง จังหวัดหนองบัวลำภู
ที่มา : วสันต์ ยอดอิ่ม. สิมพื้นถิ่นในเขตภาคอีสานตอนกลาง, 81.

4.502 ภาพถ่ายเก่ามุมเฉียงด้านหลัง วัดชัยสะอาด ปัจจุบันรื้อทิ้งสร้างทับบนพื้นที่เดิม
ที่มา : วสันต์ ยอดอิ่ม. สิมพื้นถิ่นในเขตภาคอีสานตอนกลาง, 81.

4.503 วัดศรีมงคล อำเภอดงหลวง จังหวัดมุกดาหาร มีอายุร่วมสมัยกับวัดชัยสะอาด จังหวัดหนองบังลำภู

4.504 สิมโปร่งวัดทิพยาราม ในพื้นที่เดียวกันกับวัดชัยสะอาด อาจจะมีส่วนเชื่อมโยงทางด้านงานช่าง

4.505 วัดพัฒนสีลา อำเภอกระนวน จังหวัดขอนแก่น ข้อสันนิษฐานถึงการเป็นต้นเค้าให้กับสิมทรงโรงวัดชัยสะอาด

4.506 วัดสระบัวทอง จังหวัดขอนแก่น ข้อสันนิษฐานถึงการเป็นต้นเค้าให้กับสิมทรงโรงวัดชัยสะอาด อีกหลัง

2.5 กลุ่มแบบประดับเส้นคิ้วเฉพาะวงโค้ง ปัจจุบันรื้อแล้ว การศึกษาอาศัยจากภาพถ่ายเก่า[145] สิมฝีมือช่างญวนที่กล่าวถึงคือ สิมของวัดชัยสะอาด บ้านดอนเข็ม ตำบลหัวนา อำเภอเมือง จังหวัดหนองบัวลำภู พ.ศ. 2480[146] (รูปที่ 4.501) จากหลักฐานที่ปรากฏเป็นทรงโรง แบบ 4 ช่วงเสา มีการประดับดังที่กล่าวมา ซึ่งหลังจากการตรวจสอบพบรูปแบบที่อาจจะเป็นต้นเค้าให้กับการประดับที่ว่ามาก็ย่อมเป็นไปได้ (รูปที่ 4.502)

ย้อนกลับไปพื้นที่โดยรอบจังหวัดหนองบัวลำภู ซึ่งแยกตัวออกจากจังหวัดอุดรธานีราวปี พ.ศ. 2539 ได้ตรวจสอบสิมที่สร้างด้วยฝีมือช่างญวนในแบบทรงโรง ไม่ว่าจังหวัดเลย หนองคาย ขอนแก่น หรืออุดรธานี ก็ดีไม่ปรากฏสักแห่ง ยกเว้นไม่ห่างมากเห็นจะเป็นจังหวัดสกลนคร ประเด็นที่น่าสนใจ คือ สิมที่วัดชัยสะอาดรับรูปแบบทรงโรงสืบทอดพัฒนาการทางด้านงานช่างอย่างไร เมื่อใช้ พ.ศ. 2480 เป็นเกณฑ์ในการกำหนดเมื่อไล่เรียงลำดับอายุแล้วอยู่ที่นครพนมมีจำนวนมากสุด รวมถึงมุกดาหาร และสกลนครตามลำดับ บางที่มีอายุร่วมสมัยกัน คือวัดศรีมงคล อำเภอดงหลวง จังหวัดมุกดาหาร (รูปที่ 4.503) เป็นต้น จึงเป็นข้อจำกัดในการสันนิษฐานถึงแหล่งที่มา

อย่างไรก็ดีมีหลักฐานที่จะใช้เป็นข้อสนับสนุนอยู่บ้าง คือ สิมโปร่งที่วัดทิพยาราม ซึ่งตั้งห่างกันไม่มาก ในหมู่บ้านและตำบลเดียวกัน (รูปที่ 4.504) จะขอกล่าวถึงรายละเอียดในแบบสิมทรงโรง แบบที่ 6.1 ต่อไป ที่วัดดังกล่าว ปรากฏการประดับเฉพาะเส้นคิ้ววงโค้งที่กรอบหน้าต่าง ของสิมโปร่ง เมื่อตรวจสอบรูปแบบการตกแต่งสิมโปร่ง มีแบบต้นเค้ามาจากทางจังหวัดขอนแก่น ซึ่งนั้นก็คือ การประดับช่องสี่เหลี่ยมบนฐานที่รองรับตัวอาคารสิม ล้วนปรากฏเฉพาะในจังหวัดขอนแก่นเท่านั้น เช่น สิมฝีมือช่างญวนที่วัดพัฒนสีลา วัดสนวนวารีพัฒนา (รูปที่ 4.505) ส่วนที่เป็นแบบพื้นถิ่นตัวอย่างเช่น ที่วัดสระบัวทอง วัดโพธิ์ศรี และที่วัดสว่างอารามณ์ เป็นต้น (รูปที่ 4.506)

ในเบื้องต้นหลักฐานบ่งชี้ถึงที่มาของการประดับช่องสี่เหลี่ยมเหนือส่วนฐาน มาทางขอนแก่นจริง ดังนั้นสิมทรงโรงย่อมมาทางจังหวัดขอนแก่นเช่นเดียวกัน อาจเป็นไปได้ว่าช่างญวนสร้างสิมวัดทิพยาราม ในปี พ.ศ. 2475 แล้วเสร็จ อาจได้รับงานสร้างสิมทรงโรงที่วัดชัยสะอาดก็ย่อมเป็นไปได้เช่นกัน หากสมมุติว่าช่างได้สร้างจริงเท่ากับช่างญวนคนนี้เป็นผู้นำรูปแบบสิมทรงโรงที่ตนเองเคยคุ้นชินมาก่อน แล้วจึงนำมาเป็นแบบดังกล่าว ซึ่งมีส่วนสนับสนุนคือ พื้นที่จังหวัดโดยรอบยกเว้นขอนแก่น ไม่ปรากฏสิมแบบทรงโรงจึงตัดประเด็นนี้ออกไปได้ เท่ากับว่าสายพัฒนาการน่าจะผ่านทางเส้นทางกาฬสินธุ์ หรือมหาสารคาม มุกดาหาร นครพนม เพราะขอนแก่นอยู่ติดกาฬสินธุ์ และมหาสารคาม มากกว่าทุกจังหวัด จึงย่อมอยู่ในข้อสันนิษฐานถึงเส้นทางสายพัฒนาการทางงานช่างญวนได้อีกช่องทางก่อนเข้าสู่จังหวัดหนองบัวลำภู เป็นต้น

---

[145] ภาพถ่ายเก่าจากวสันต์ ยอดอิ่ม. สิมพื้นถิ่นในเขตภาคอีสานตอนกลาง, 80.

[146] กรมการศาสนา, ประวัติวัดทั่วราชอาณาจักร เล่ม 10, 68.

4.507 วัดศรีฐานใน ตำบลศรีฐาน อำเภอป่าติ้ว จังหวัดยโสธร

4.508 ตัวอย่าง ฐานรองรับอาคารยกพื้นสูงแบบอย่างเดียวกับวัดฟ้าหยาด อำเภอมหาชนะชัย จังหวัดยโสธร

4.509 การประดับแบบมีช่องหน้าต่างประตูสี่เหลี่ยมผืนผ้า ภายในกรอบซุ้มวงโค้ง ที่สามารถเชื่อมโยงกันถึงแหล่งต้นแบบ คือ วัดศรีนันทวราราม อำเภอหนองสูง จังหวัดมุกดาหาร

4.510 ตัวอย่างสิมแบบฝีมือช่างญวนแบบยกฐานสูงกว่าปกติ เช่น สิมวัดราชประดิษฐ์ อำเภอตระการพืชผล จังหวัดอุบลราชธานี ที่ใช้เป็นข้อเปรียบเทียบในการกำหนดอายุ

4.511 การประดับส่วนฐานวัดบ้านแขม อำเภอวารินชำราบ จังหวัดอุบลราชธานี อีก 1 หลังที่ใช้ในการกำหนดอายุ

4.512 แบบยกฐานสูงมีการประดับแบบมีช่องหน้าต่างประตูสี่เหลี่ยมผืนผ้า ภายในกรอบซุ้มวงโค้ง ที่วัดศรีมงคล อาจเป็นต้นแบบก็เป็นได้

2.6 กลุ่มไม่ระบุปีพ.ศ. ที่สร้าง กลุ่มนี้มีอยู่ด้วยกัน 5 หลัง ดังนั้นเงื่อนไขของแต่ละหลังแตกต่างกันออกไป การศึกษาย่อมแบ่งตามประเด็นที่น่าสนใจเพื่อใช้กำหนดอายุ ซึ่งได้ใช้รูปแบบ หลักฐานแวดล้อม รวมถึงเอกสาร และเส้นทางในการส่งทอดพัฒนาการเป็นหลัก ซึ่งแบ่งออกได้ดังต่อไปนี้

1. <u>วัดศรีฐานใน ตำบลศรีฐาน อำเภอป่าติ้ว จังหวัดยโสธร</u> สิมแบบมีช่องหน้าต่างประตูสี่เหลี่ยมผืนผ้า ภายในกรอบซุ้มวงโค้ง (รูปที่ 4.507) ฐานรองรับอาคารยกพื้นสูงแบบอย่างเดียวกับวัดฟ้าหยาด อำเภอมหาชนะชัย จังหวัดยโสธร (รูปที่ 4.508) ที่ไม่ปรากฏอายุในการก่อสร้าง ที่ได้กล่าวมาแล้วกลุ่มพิเศษแบบมีมุขหน้า ไม่ระบุปี พ.ศ. ซึ่งตั้งอยู่ลึกลงไปใกล้กับจังหวัดอุบลราชธานี ในขณะที่วัดศรีฐาน ตั้งค่อนไปทางเหนือขึ้นไปติดเขตอำนาจเจริญ ตรวจสอบรูปแบบการประดับในช่วงขอบเขตใกล้เคียงกับ อำเภอทรายมูล ได้พบสิมแบบฝีมือช่างญวนตามแบบที่กล่าวถึงนี้ ได้แก่ สิมที่วัดบูรพา บ้านโนนเปลือย อำเภอกุดชุม สร้างในปี พ.ศ. 2481 และสิมวัดสุริโย บ้านกำแมด อำเภอเดียวกัน แต่สร้าง พ.ศ. 2487 ซึ่งจะได้กล่าวถึงอย่างละเอียดอีกครั้งในกลุ่มหลัง พ.ศ. 2483

สายพัฒนาการทางงานช่างมีเส้นทางการเข้าสู่พื้นที่จังหวัดยโสธร ผ่านมาทางอำเภอหัวตะพาน อำเภอเลิงนกทา ก่อนที่จะวกเข้าสู่อำเภอหนองสูง จังหวัดมุกดาหาร ที่มีต้นแบบในการประดับ แบบมีช่องหน้าต่างประตูสี่เหลี่ยมผืนผ้า ภายในกรอบซุ้มวงโค้ง ที่วัดศรีนันทวราราม ซึ่งสร้างในปี พ.ศ. 2474 (รูปที่ 4.509) ดังนั้นจึงสามารถใช้เป็นเงื่อนไขในการกำหนดอายุได้ว่าสร้างหลัง พ.ศ. 2481 เป็นต้นมา ส่วนประเด็นหลักฐานที่สำคัญไม่แพ้กัน คือ การก่อฐานรองรับตัวสิมสูงกว่าปกติ พบการประดับฐานสูงในเขตจังหวัดอำนาจเจริญ และอุบลราชธานี ทั้งนี้อำนาจเจริญเคยเป็นอำเภอหนึ่งของอุบลราชธานีมาก่อน ตัวอย่างสิมแบบฝีมือช่างญวนแบบยกฐานสูงกว่าปกติ เช่น สิมวัดราชประดิษฐ์ อำเภอตระการพืชผล จังหวัดอุบลราชธานี (รูปที่ 4.510) และที่วัดศรีมงคล อำเภอหัวตะพาน จังหวัดอำนาจเจริญ สร้างพร้อมกันในปี พ.ศ. 2478 ถัดมาอีกให้หลัง 1 ปี ที่วัดบ้านแขม อำเภอวารินชำราบ จังหวัดอุบลราชธานี สร้างเมื่อ พ.ศ. 2479 (รูปที่ 4.511) จะเห็นได้ว่าสิมที่ยกฐานสูงล้วนสร้างก่อน พ.ศ. 2481 แสดงให้เห็นถึงการก่อสร้างรูปแบบที่กล่าวถึงมีมาก่อนหน้านั้น อีกทั้งในแบบยกฐานสูงมีการประดับแบบมีช่องหน้าต่างประตูสี่เหลี่ยมผืนผ้า ภายในกรอบซุ้มวงโค้ง คือที่วัดศรีมงคล อำเภอหัวตะพานไม่ห่างจากอำเภอป่าติ้วมากนัก อาจเป็นไปได้ที่มีการรับรูปแบบจากวัดศรีมงคลในการก่อสร้าง (รูปที่ 4.512)

อย่างไรก็ดีประเด็นที่มีข้อแตกต่างในการประดับซุ้มวงโค้งที่วัดศรีฐานในไม่มีการประดับเส้นคิ้วตามแบบตัวอย่างวัดที่กล่าวมาทั้งหมด เมื่อศึกษาในส่วนกรอบหน้าจั่วและลวดลายเครื่องประดับของส่วนบนหลังคา เป็นฝีมือช่างในพื้นถิ่นมากกว่าที่จะเป็นช่างญวน รวมถึงรายละเอียดของการก่อซุ้มวงโค้ง สะท้อนถึงสุนทรียภาพของงานพื้นถิ่นชัดเจนกว่า ดูได้จากความคมชัด และช่วงรัศมีของวงโค้งซึ่งไม่เท่ากัน ดังนั้นวัดศรีฐานในจึงเป็นแบบจากฝีมือช่างพื้นถิ่นมากกว่าที่จะเป็นช่างญวน อนึ่งในส่วนเพิงมุขหน้าต่อยื่นเพิ่มเติมในสมัย พ.ศ. 2515 ดูจากจารึกที่พื้น

สรุปการกำหนดอายุของสิมวัดศรีฐานในน่าจะสร้างไม่เกินในช่วง พ.ศ. 2481-2500 โดยได้ใช้แบบจากการก่อฐานสูงที่เป็นแบบเฉพาะในแถบจังหวัดยโสธร อำนาจเจริญ และอุบลราชธานี เท่านั้นที่เป็นต้นเค้า ส่วนที่กำหนดไม่เกิน พ.ศ. 2500 พบจารึกระบุถึงการอุทิศส่วนกุศล ระบุ พ.ศ. 2500 ที่หัวเสาทางเข้าทางด้านหน้าสิมของวัดศรีฐานใน

4.513 วัดศรีษะตะพาน บ้านหัวขัว ตำบลหนองเอียน อำเภอคำชะอี จังหวัดมุกดาหาร

4.514 ตัวอย่างสิมหลังเล็กๆ ที่ถูกสร้างครอบ คือ วัดตาลเรือง อำเภอโกสุมพิสัย จังหวัดมหาสารคาม

4.515 โครงสร้างหลักของสิมญวนที่โดดเด่นคือการใช้ผนังรับน้ำหนักของโครงสร้างด้านบนทั้งหมด

4.516 เสาด้านหน้าด้านข้าง เป็นเพียงเสาหลอกเพื่อการประดับ

4.517 ทางเข้าด้านหน้าเจาะช่องประตูทางเข้า ใต้เส้นคิ้วประดับซุ้มวงโค้ง ที่เป็นแบบนิยมในแถบจังหวัดนครพนมและมุกดาหารเป็นหลัก

4.518 ผนังทางด้านข้างมีการประดับช่องแสงแบบทำเป็นวงโค้งบนเส้นลวดบัวเหลี่ยม ของผนังช่วงเสาแรกและช่วงเสาที่ 2

2. วัดศรีษะตะพาน บ้านหัวขัว ตำบลหนองเอียน อำเภอคำชะอี จังหวัดมุกดาหาร สิมทรงโรงหลังเล็กสุดในกลุ่ม และเล็กสุดในแบบฝีมือช่างญวน ตามประวัติกล่าวว่าได้ตั้งวัดเมื่อ เมื่อ พ.ศ. 2330 ได้รับวิสุงคามสีมา พ.ศ. 2415[147] ไม่ได้ระบุปีที่สร้างสิมหลังปัจจุบัน (รูปที่ 4.513) สอบถามได้คำตอบเช่นเดิม “เกิดมาก็เจอะแล้ว” ดังนั้นช่วงปี พ.ศ. ที่ได้รับวิสุงคามสีมา แสดงว่ามีสิมรูปแบบพื้นถิ่นปรากฏอยู่ก่อนหน้านั้น ทั้งนี้จากการที่สิมหลังดังกล่าวมีขนาดเล็ก เกิดจากผลของการก่อสร้างสิมหลังใหม่ในตำแหน่งเดิมที่ได้รับวิสุงคามสีมา ก่อนหน้าแล้ว อย่างไรก็ดีในภาคอีสานมีการก่อสร้างสิมหลังใหม่ทับสิมหลังเดิมอยู่เป็นจำนวนมาก ซึ่งตรงกับประเด็นนี้ทำให้การถูกบังคับพื้นที่โดยปริยายในการก่อสร้างสิมหลังใหม่ทดแทนสิมหลังเก่าในพื้นที่เดิม ตัวอย่าง เช่นที่วัดตาลเรือง อำเภอโกสุมพิสัย จังหวัดมหาสารคาม สิมพื้นถิ่นขนาดเล็กถูกสร้างครอบด้วยสิมแบบจากกรมการศาสนา เป็นต้น (รูปที่ 4.514) ดังนั้นสิมแบบฝีมือช่างญวน[148] ที่วัดศรีษะตะพาน จึงอาจอยู่ในเงื่อนไขประเด็นดังกล่าวก็ย่อมเป็นไปได้

รายละเอียดของสิม แบ่งออกเป็น 3 ช่วงเสา ในพื้นที่ขนาดเล็ก ดังนั้นต้องไม่ลืมว่าโครงสร้างหลักของสิมญวนที่โดดเด่นคือการใช้ผนังรับน้ำหนักของโครงสร้างด้านบนทั้งหมด (รูปที่ 4.515) เสาด้านหน้าด้านข้างจึงเป็นเพียงเสาหลอก เพื่อการประดับตกแต่งคือหน้าที่หลัก (รูปที่ 4.516) ทางเข้าด้านหน้าเจาะช่องประตูทางเข้า ใต้เส้นคิ้วประดับซุ้มวงโค้ง ที่เป็นแบบนิยมในแถบจังหวัดนครพนมและมุกดาหารเป็นหลัก ช่องแสงขนาบตรงประตูททางเข้าทั้ง 2 ข้าง ตามแบบทรงโรงที่พบได้ทั่วไป (รูปที่ 4.517) ผนังทางด้านข้างมีการประดับช่องแสงแบบทำเป็นวงโค้งบนเส้นลวดบัวเหลี่ยม ของผนังช่วงเสาแรกและช่วงเสาที่ 2 ตามแบบแผนช่วงสุดท้ายก่อผนังทึบ (รูปที่ 4.518)

สิมวัดศรีษะตะพาน อำเภอคำชะอี จังหวัดมุกดาหาร จากการศึกษารูปแบบสิมสามารถกำหนดอายุในการก่อสร้างได้ คือ ระหว่างช่วง พ.ศ. 2470-2480 กล่าวคือในอำเภอคำชะอี พบสิมแบบมีมุขหน้าสร้างหลัง พ.ศ. 2483 จำนวนมากพอสมควร และสิมแบบมีมุขหน้าที่สร้างก่อน พ.ศ. 2483 ที่วัดโพธิ์ศรี เป็นต้น หลักฐานดังกล่าวสามารถสนับสนุนถึงการระบุช่วงอายุได้เป็นอย่างดี อาทิเช่น สิมทรงโรงมีเพียงหลังเดียวในอำเภอคำชะอี ส่วนก่อนหน้านั้นหรือหลังจากนี้การปรากฏตัวของสิมแบบมีมุขหน้ามีจำนวนเพิ่มมากกว่า ย่อมสะท้อนถึงความนิยมในการก่อสร้างได้ ดังนั้นสิมทรงโรงวัดศรีษะตะพานจึงถือเป็นงานสืบทอดพัฒนาการทางงานช่างญวน ที่ได้รับสืบทอดโดยการขยายออกจากพื้นที่ของแหล่งที่เป็นต้นกำเนิด ได้ตามเส้นทางรับส่งโยงใยในรูปแบบของสิมแบบฝีมือช่างญวนในอีสาน

อนึ่งในประเด็นซุ้มวงโค้งขนาดเล็กทางผนังด้านข้าง คือเงื่อนไขข้อจำกัดของช่าง ซึ่งพื้นที่มีส่วนจำกัดต่อการสร้างสรรค์ แต่สิ่งที่เห็นนั้นคือเทคนิคทางเชิงช่างที่ผ่านการคัดกรองจากความคุ้นชิน แล้วจึงถ่ายทอดออกมาดังหลักฐานที่ปรากฏอยู่จนถึงทุกวันนี้ ย่อมไม่ใช้เรื่องพิศดารหรือเป็นเรื่องแปลกแต่อย่างไร

---

[147] กรมการศาสนา. ประวัติวัดทั่วราชอาณาจักร เล่ม 15, 394.

[148] เรื่องเดียวกัน, 394.

4.519 วัดศรีบุญเรือง ตำบลพันนา อำเภอสว่างแดนดิน จังหวัดสกลนคร

4.520 ทรงโรงขนาด 6 ช่วงเสา ถือว่าใหญ่โตเมื่อเทียบกับหลายๆ หลังที่เป็นแบบทรงโรงด้วยกัน

4.521 บันไดทางขึ้นยังคงผายออกทางด้านหน้าตามรสนิยมของช่างญวน

4.522 การประดับแบบมีช่องหน้าต่างประตูสี่เหลี่ยมผืนผ้า ภายในกรอบซุ้มวงโค้ง

4.523 การประดับเฉพาะประตูมีการเพิ่มเส้นคิ้วบัวเหลี่ยมล้อวงโค้ง ส่วนทางช่องหน้าต่างปล่อยซุ้มโล่ง

4.524 รูปแบบการประดับคล้ายกับวัดศรีบุญเรือง เมื่อเปรียบเทียบกับภาพถ่ายเก่า
ที่มา : เจ้าอาวาส วัดศรีบุญเรือง จังหวัดขอนแก่น

3. วัดศรีบุญเรือง ตำบลพันนา อำเภอสว่างแดนดิน จังหวัดสกลนคร สิมทรงโรง ที่สร้างนอกจากสิมที่วัดบ้านโคกนาดี อำเภอโคกสีสุพรรณแล้ว ไม่ปรากฏในพื้นที่จังหวัดสกลนคร พบสิมทรงโรงอีกเลย สิมที่วัดศรีบุญเรือง เป็นทรงโรงขนาด 6 ช่วงเสา (รูปที่ 4.519) ถือว่าใหญ่โตพอควร เมื่อเทียบกับหลายๆ หลังที่เป็นแบบทรงโรงด้วยกัน (รูปที่ 4.520)

บันไดทางขึ้นยังคงผายออกทางด้านหน้าตามรสนิยมของช่างญวน (รูปที่ 4.521) การประดับแบบมีช่องหน้าต่างประตูสี่เหลี่ยมผืนผ้า ภายในกรอบซุ้มวงโค้ง (รูปที่ 4.522) ซึ่งเฉพาะประตูมีการเพิ่มเส้นคิ้วบัวเหลี่ยมล้อวงโค้ง ส่วนทางช่องหน้าต่างปล่อยซุ้มโล่ง (รูปที่ 4.523) รูปแบบการประดับประตูชวนให้นึกถึงสิมพื้นถิ่นที่วัดศรีบุญเรือง อำเภอน้ำพอง จังหวัดขอนแก่น (รูปที่ 4.524) ขึ้นมาทันทีซึ่งได้อธิบายผ่านมาแล้ว ในกลุ่มที่ 2 สิมสร้างในปี พ.ศ. 2479 ซึ่งแน่นอนว่าสิมทั้ง 2 หลังไม่น่าจะมีความเกี่ยวข้องกันแต่อย่างไรด้วยระยะทาง คือข้อจำกัดในการสืบทอด แต่ที่กล่าวถึงวัดศรีบุญเรืองก็เพื่อในการกำหนดอายุให้กระชับขึ้นถึงช่วงเวลาที่สร้าง จะได้เทียบเคียงกับวัดโคกนาดีที่สร้างเมื่อ พ.ศ. 2475 ดังนั้นแสดงว่าสิมวัดศรีบุญเรืองสร้างหลัง พ.ศ. 2475 เมื่อดูจากเส้นทางการสืบทอดทางงานช่างเป็นหลัก

อนึ่งสิมทรงโรงสิ้นสุดเส้นทางสายพัฒนาการที่วัดชัยสะอาด ตำบลหัวนา อำเภอเมือง จังหวัดหนองบัวลำภู ที่สร้างเมื่อ พ.ศ. 2480 รวมถึงการได้พบรูปแบบการประดับดังที่กรอบซุ้มประตูทางเข้าที่วัดศรีบุญเรือง อำเภอน้ำพอง จังหวัดขอนแก่น ที่สร้างใน พ.ศ. 2479 จึงอาจใช้เป็นช่วงอายุในการกำหนดได้ว่า สิมวัดศรีบุญเรือง ตำบลพันนา อำเภอสว่างแดนดิน จังหวัดสกลนคร สร้างไม่เกิน พ.ศ. 2480 หรือให้ชัดเจนคือช่วงหลัง พ.ศ. 2475 เป็นต้นไปแต่ไม่เกิน พ.ศ. 2480 ตรวจสอบได้ตามหลักฐานที่ได้กล่าวมาข้างต้นทั้งหมด

4.525 วัดหนองหิน ตำบลคำไฮใหญ่ อำเภอดอนมดแดง อุบลราชธานี

4.526 รสนิยมทางเชิงช่างสะท้อนให้เห็นเป็นแบบช่างญวนเล็กน้อย ที่เส้นคิ้วประดับวงโค้งแบบซ้อนกัน 3 เส้น

4.527 บนกรอบหน้าจั่วก็พบการประดับ เส้นคิ้ววงโค้งจริงแต่ซ้อนกัน 3 เส้น

4.528 มีการประดับเส้นคิ้ววงโค้งเหนือช่องประตูหน้าต่าง

4.529 การปล่อยพื้นโล่งไม่มีการประดับลวดลายของบัวปลายเสา คือสิ่งผิดปกติของสิมแบบฝีมือช่างญวน

4.530 ลวดลายที่กรอบหน้าจั่ว เป็นลวดลายพรรณพฤกษาในรูปแบบฝีมือช่างคนไทย

4. วัดหนองหิน ตำบลคำไฮใหญ่ อำเภอดอนมดแดง อุบลราชธานี สิมทรงโรงที่มีรสนิยมทางเชิงช่างสะท้อนให้เห็นเป็นแบบช่างญวนเล็กน้อยๆ ที่เส้นคิ้วประดับวงโค้งแบบซ้อนกัน 3 เส้น ซึ่งไม่เคยปรากฏมาก่อนหน้านี้ไม่ว่าในประเทศเวียดนาม และ สปป.ลาว (รูปที่ 4.525, 4.526)

การประดับตกแต่งซุ้มประตูแบบประดับเส้นคิ้ววงโค้งจริงแต่ซ้อนกัน 3 เส้น ทั้งหมดไม่ว่าจะเป็นประตู หน้าต่าง และบนกรอบหน้าจั่วก็พบการประดับดังกล่าวด้วยเช่นกัน จากการตั้งข้อสังเกต สิมหลังดังกล่าวน่าจะเป็นแบบฝีมือช่างพื้นถิ่นรับรูปแบบผ่านงานฝีมือช่างญวน โดยมีหลักฐานสนับสนุนดังนี้ (รูปที่ 4.527) สิมทรงโรงแบบฝีมือช่างญวนมีแหล่งกำเนิดในจังหวัดนครพนม ก่อนที่จะมีการส่งผ่านทางด้านรูปแบบดังกล่าวออกไป เช่น ทางสายจังหวัดสกลนคร ทางสายจังหวัดกาฬสินธุ์ ต่อไปมหาสารคาม ขอนแก่น จนถึงหนองบัวลำภู ส่วนทางจังหวัดยโสธรผ่านลงไปจนถึงจังหวัดอุบลราชธานี คือสิมที่วัดหนองหิน

หลักฐานชิ้นที่ 2 คือ การประดับเส้นคิ้ววงโค้งเหนือช่องประตูหน้าต่าง ซึ่งเป็นแบบที่มีการประดับร่วมกับแบบทรงโรงดังกล่าว ดังนั้นการคลาดเคลื่อนในส่วนนี้จึงอาจสามารถบ่งชี้ถึงความไม่เข้าใจของงานประดับได้อีกด้วย (รูปที่ 4.528) หลักฐานชิ้นที่ 3 คือ การปล่อยพื้นโล่งไม่มีการประดับลวดลายของบัวปลายเสา คือสิ่งผิดปกติของสิมแบบฝีมือช่างญวน (รูปที่ 4.529) สุดท้ายคือลวดลายที่กรอบหน้าจั่ว เป็นลวดลายพรรณพฤกษาในรูปแบบฝีมือช่างคนไทยมากกว่า เพราะสุนทรียภาพสะท้อนถึงท่วงท่าลีลาจังหวะรูปแบบได้อย่างลงตัวกว่าแบบฝีมือช่างญวน (รูปที่ 4.530)

อนึ่งในบริเวณทางทิศตะวันตกของวัดหนองหิน มีสิมแบบพื้นถิ่นคือวัดบ้านนาคำไฮใหญ่ มีภาพจิตรกรรมฝาผนัง ซึ่งภาพบุคคลดังกล่าวได้ปรากฏในท่าทางยืนแบบเดียวกันที่กรอบหน้าจั่วของวัดหนองหินและทางเข้าสิมของวัดนาคำไฮ บ่งถึงความโยงใยในงานช่างทางจิตรกรรมของทั้ง 2 วัดได้เป็นอย่างดี

สรุปการกำหนดอายุของวัดหนองหิน อำเภอดอนมดแดง จังหวัดอุบลราชธานี มีช่วงอายุการสร้างหลัง พ.ศ. 2480 ลงมาเป็นอย่างช้าสุด ด้วยเงื่อนไขหลักฐานที่ใช้สนับสนุน นั้นคือเส้นทางสายพัฒนาการรับส่งสืบทอดรูปแบบสิมแบบฝีมือช่างญวนในอีสาน เป็นตัวบ่งชี้ในครั้งนี้

4.531 วัดบูรพาพิสัย ตำบลหนองขอน อำเภอเมือง จังหวัดอุบลราชธานี

4.532 รูปประดับ “รอง” หรือมังกร เหนือประตูทางเข้าสิม

4.533 ฐานรองรับตัวสิมทำแบบเพิ่มมุม แบบเดียวกับฐานสิมที่วัดพระเหลาเทพนิมิต จังหวัดอำนาจเจริญ แต่ไม่มีบัวปลายงอน

4.534 ฐานที่วัดพระเหลาเทพนิมิตร อำเภอพนา จังหวัดอำนาจเจริญ

4.535 เสาคู่หน้าตรงกรอบประตูทางเข้าด้านหน้า มีการประดับบัวปลายเสาเป็นลายมงคลแบบจีน คือลายยู้อี้

4.536 ภาพขยายมังกรคาบลวดลาย เหนือซุ้มประตูทางเข้า เป็นแบบนิยมในแถบจังหวัดอุบลราชธานี เป็นหลัก

5. วัดบูรพาพิสัย ตำบลหนองขอน อำเภอเมือง จังหวัดอุบลราชธานี สิมหลังนี้อยู่ในเงื่อนไขเดียวกับวัดหนองหินหลังที่พึ่งกล่าวผ่านมาในลำดับหัวข้อที่ 4 (รูปที่ 4.531) ทั้งนี้หากไม่มีรูปประดับ “รอง” หรือมังกร (รูปที่ 4.532) บริเวณเหนือกรอบประตูทางเข้าสามารถบอกได้ว่าเป็นสิมทรงโรงแบบช่างพื้นถิ่น โดยดูได้จากฐานรองรับตัวสิมทำแบบเพิ่มมุม (รูปที่ 4.533) แบบเดียวกับฐานสิมที่วัดพระเหลาเทพนิมิต จังหวัดอำนาจเจริญ (รูปที่ 4.534) ซึ่งมีมาก่อนหน้านั้น และบริเวณกรอบประตู หน้าต่างปล่อยโล่งไม่มีลวดลายการประดับใด ยกเว้นเฉพาะเสาคู่หน้าตรงกรอบประตูทางเข้าด้านหน้ามีการประดับบัวปลายเสาเป็นลายมงคลแบบจีน คือลายยู้อี้ (รูปที่ 4.535) และเหนือขึ้นไปคือมังกรคาบลวดลาย (รูปที่ 4.536) ในรูปแบบเดียวกับวัดอัตรมัคคาราม บ้านเซเป็ด อำเภอตระการพืชผล จังหวัดอุบลราชธานี สร้างใน พ.ศ. 2473 ย้อนดูในแบบมีมุขหน้าซึ่งได้กล่าวผ่านมาแล้ว ซึ่งอยู่ห่างกันอย่างมาก จากแบบดังกล่าวสามารถเปรียบเทียบกับสิมวัดบ้านแขมที่สร้างขึ้นในปี พ.ศ. 2479 ระยะทางใกล้กล่าวเมื่อเทียบกับวัดอันตรมัคคาราม ที่สิมหลังดังกล่าวพบการประดับลวดลายที่กรอบหน้าจั่วด้านหลังเป็นรูปมังกร แต่ฝีมือปราณีตกว่าวัดบูรพาพิสัย

จากหลักฐานข้อสนับสนุนที่ได้เสนอไป อาจกล่าวได้ว่าสิมวัดบูรพาพิสัย เป็นแบบพื้นถิ่น ช่างญวนอาจเข้ามาช่วยในเรื่องของงานประดับหรือไม่ก็เป็นช่างพื้นถิ่นปั้นประดับกันเองอย่างใดอย่างหนึ่งก็เป็นไปได้ทั้งนั้น แต่ที่สำคัญสุดเราได้รับรู้ว่าสิมทรงโรงมีสายพัฒนาการลึกลงมาจนถึงเขตอำเภอเมือง จังหวัดอุบลราชธานี ซึ่งได้ชื่อว่าเมืองแห่งการอนุรักษ์รักษาวัฒนธรรม เมืองต้นๆ ของภาคอีสาน ก็ยังรับรูปแบบจากฝีมือช่างญวนแบบพอสมควรอยู่บาง นั้นคือบทสะท้อนถึงความนิยมในรูปแบบที่เกิดขึ้นมาก่อนหน้าในแถบลุ่มน้ำโขงก่อนจะแผ่กระจายเข้าสู่พื้นที่ส่วนกลางของอีสาน ตามบริบททั้งหลายของสิมที่ได้ปรากฏ ทุกหลังที่ผ่านมา สรุปสิมวัดบูรพาพิสัย ยังคงสร้างหลังอย่างช้าสุดคือ พ.ศ. 2480 เป็นต้นไป

สรุปโดยภาพรวมของกลุ่มทรงโรง ช่วงก่อน พ.ศ. 2483 ก่อนการเปลี่ยนแปลงรูปแบบอุโบสถ ภายหลังจากการประกาศใช้แบบอุโบสถมาตรฐาน สิมทรงโรงแบบฝีมือช่างญวนได้ถือกำเนิดก่อตัวขึ้นจากวัฒนธรรมในพื้นถิ่น ก่อนที่ช่างญวนจะได้เป็นผู้ออกแบบและควบคุมการก่อสร้างตามที่กล่าวมาทั้งหมดในประเด็นรูปแบบทรงโรง

ต้นเค้าของทรงโรงมาจากเขตอีสานใต้ แถบจังหวัดนครราชสีมา สุรินทร์ และบุรีรัมย์ โดยผ่านการถ่ายทอดรูปแบบจากช่างที่เคยทำงานอยู่ที่จังหวัดนครราชสีมา แล้วได้ย้ายไปตั้งครอบครัวใหม่ที่อำเภอธาตุพนม จังหวัดนครพนม หลังจากนั้นช่างญวนได้เริ่มเข้ามาในส่วนของการก่อสร้าง ได้ปรับเปลี่ยนให้มีขนาดเล็กลง ทั้งนี้อยู่ในช่วงเวลาที่แบบมีมุขหน้า ล้วนได้รับความนิยมการก่อสร้างไม่แพ้กันในแบบสิมจากฝีมือช่างญวน

พัฒนาการของสิมทรงโรงได้วนเวียนรับส่งถ่ายทอดรูปแบบกันเฉพาะภายในพื้นที่อำเภอธาตุพนมเป็นอย่างมาก ก่อนที่จะขยับไปตามต่างจังหวัด โดยมีพระภิกษุเป็นผู้นำรูปแบบการก่อสร้างไปถ่ายทอด การขยายรับส่งทางงานช่างจึงได้กระจายไปตามพื้นที่ในเขตภาคอีสาน ก่อนที่จะหมดความนิยมลง เมื่อแบบมาตรฐานอุโบสถจากราชการ พ.ศ. 2483 เข้ามา

อย่างไรก็ดี ลวดลายการประดับในสิมแบบทรงโรง หรือเทคนิคต่างๆ ล้วนสะท้อนเทคนิคทางเชิงช่างได้อย่างเฉพาะตัว ทั้งในแบบฝีมือช่างญวน และแบบพื้นถิ่นได้เป็นอย่างดีในช่วงมิติเวลาดังกล่าว เป็นต้น

4.537 วัดโพธิ์ศรีแก้ว บ้านคำชะอี ตำบลคำชะอี อำเภอคำชะอี จังหวัดมุกดาหาร

4.538 วัดศรีจอมพล บ้านห้วยทราย ตำบลคำชะอี อำเภอคำชะอี จังหวัดมุกดาหาร

4.539 วัดศรีจอมพล เป็นสิมขนาดเล็ก

4.540 การทำบันไดด้านหน้าผายออกยังคงซึ่งไว้ในรสนิยมของฝีมือช่างญวน ตัวอย่างคือ ที่วัดโพธิ์ศรีแก้ว อำเภอคำชะอี มุกดาหาร

4.541 การประดับรูปครุฑยังได้รับความนิยมในการประดับ ตัวอย่างที่วัดศรีจอมพล อำเภอคำชะอี มุกดาหาร คือข้อแตกต่าง

4.542 กรอบหน้าจั่วไม่มีการประดับชุ้มวงโค้งในพื้นที่ว่าง แบบเฉพาะร่วมของสิมตัวอย่างทั้ง 2 หลัง ในภาพคือสิมวัดโพธิ์ศรีแก้ว อำเภอคำชะอี จังหวัดมุกดาหาร

แบบที่ 3 มีมุขหน้า ตั้งแต่ ช่วงหลังพ.ศ. 2483-2510 แบ่งย่อยเป็น 4 กลุ่ม

ก่อนเข้าสู่รายละเอียดของกลุ่มต่างๆ ขอทำความเข้าใจอีกครั้งในประเด็นช่วงหลัง พ.ศ. 2483 คือ ช่วงเวลาที่ได้เริ่มใช้แบบอุโบสถแบบมาตรฐานจากส่วนกลาง ที่ประกาศใช้ทั่วประเทศ ซึ่งมีลักษณะเด่นเฉพาะ อาทิเช่น การประดับเสาหาน 4 ต้น ทางด้านหน้า การประดับซุ้มบันแถลงที่กรอบประตูหน้าต่าง การประดับลวดลายเทพนม ลายอรุณเทพบุตร แผงแร สาหร่าย แบบมีมุขหน้า-หลัง หรือมีเฉพาะมุขหน้า และการทำบันไดทางขึ้นด้านข้างมีพลสิงห์ประดับเป็นราวบันได ตลอดจนเครื่องบนหลังคาใบระกา หางหงส์ นาคสะดุ้ง เป็นต้น ซึ่งแบบดังกล่าวถูกยกเลิกการใช้เมื่อ พ.ศ. 2510 เมื่อกรมการศาสนาเข้ามารับช่วงต่อจากนี้ไป รูปแบบดังกล่าวถูกจัดเรียงตามลำดับดังนี้

3.1 กลุ่มที่สืบทอดรูปแบบประดับคิ้วจากแบบที่ 1.7 พบด้วยกัน 2 หลัง ตั้งอยู่ในเขตตำบลและอำเภอเดียวกัน รวมถึงหลังที่เป็นต้นแบบให้อีกด้วย ตัวอย่างของกลุ่มคือสิมแบบฝีมือช่างญวนที่วัดโพธิ์ศรีแก้ว อยู่ที่บ้านคำชะอี สร้างเมื่อ พ.ศ. 2487[149] (รูปที่ 4.537) และอีกหลังคือสิมของวัดศรีจอมพล บ้านห้วยทราย ตำบลคำชะอี อำเภอคำชะอี จังหวัดมุกดาหาร สร้างคล้อยหลัง 1 ปี คือปี พ.ศ. 2488[150] (รูปที่ 4.538)

รูปแบบทุกอย่างทั้งหมดเหมือนกันในแบบเฉพาะร่วม แต่มีที่ต่างกันบ้างคือขนาดของตัวอาคาร วัดศรีจอมพลมีขนาดที่เล็กกว่า (รูปที่ 4.539) และมีการประดับราวบันไดที่ต่างกัน (รูปที่ 4.540) รวมถึงที่กรอบหน้าจั่ว มีการประดับรูปครุฑ (รูปที่ 4.541) นอกนั้นดังที่กล่าวเหมือนกับวัดโพธิ์ศรี ที่เป็นต้นแบบ ซึ่งที่กรอบหน้าจั่วไม่มีการประดับซุ้มวงโค้งในพื้นที่ดังกล่าว (รูปที่ 4.542) จึงสามารถกล่าวได้ว่าการประดับซุ้มที่กรอบหน้าบันเป็นการรับเอาจากสิมหลังอื่น ที่มีเงื่อนไขแตกต่าง ตัวอย่างที่ปรากฏการประดับก่อนหน้านั้น อาทิเช่น วัดพุทธสีมา อำเภอธาตุพนม จังหวัดนครพนม และวัดศรีมงคล อำเภอดงหลวง จังหวัดมุกดาหาร เป็นต้น

จากหลักฐานรูปแบบกลุ่มสืบทอดแบบประดับล้อเส้นคิ้วซุ้มวงโค้ง ทำให้อธิบายถึงพัฒนาการทางเชิงช่างได้ในเรื่องของการรับส่งรูปแบบในพื้นถิ่นเดียวกัน ยังคงมีการปฏิบัติซึ่งไม่ยอมสนใจสร้างตามแบบที่ทางราชการกำหนดมาให้ สะท้อนถึงพื้นที่อำเภอคำชะอีไม่ใช่เมืองที่สำคัญในการปกครอง กล่าวคือ หากตำบลหรืออำเภอใดที่สำคัญมักจะได้แบบจากส่วนกลางก่อนเสมอ หรือไม่อย่างนั้นอาจเป็นเรื่องของรสนิยมทางงานช่างของผู้คนในแถบอำเภอคำชะอี มีความคุ้นชินรูปแบบฝีมือช่างญวนมากกว่าแบบจากภาคกลาง ซึ่งได้ปรากฏให้เห็นเป็นรูปธรรมในแบบที่ปรากฏดังกล่าว

---

[149] จารึกที่โคนเสาของมุขหน้า ขัดแย้งที่แจ้งไปยังกรมการศาสนา. ประวัติวัดทั่วราชอาณาจักร เล่ม15, 354. ระบุว่าสร้างเมื่อ พ.ศ. 2495 อย่างไรก็ดีไม่ได้เป็นปัญหาต่อการศึกษา เพราะถือว่ายังคงอยู่ในช่วงหลัง พ.ศ. 2483 และไม่ได้เกิน พ.ศ. 2510

[150] จารึกใต้ขื่อทางด้านมุขหน้า ซึ่งตรงกับที่แจ้งไปยังกรมการศาสนา. ประวัติวัดทั่วราชอาณาจักร เล่ม15, 376.

4.543 วัดสุปัฏ อำเภอเมือง จังหวัดอุบลราชธานี ต้นแบบในการประดับซุ้มวงโค้งหลายวง

4.544 วัดชัยภูมิ บ้านค้อ ตำบลบ้านค้อ อำเภอคำชะอี จังหวัดมุกดาหาร

4.545 สิมแบบมีมุขหน้า มีการประดับซุ้มประกอบจากวงโค้งหลายวงเฉพาะทางมุขหน้า

4.546 ด้านข้างทำเป็นซุ้มวงโค้ง ช่องหน้าต่างไม่มีการประดับลวดลาย

4.547 หน้าบันประดับเป็นรูปครุฑแวดล้อมด้วยลายกนกเปลว

4.548 เครื่องบนครบตามแบบภาคกลาง ช่อฟ้า ใบระกา หางหงส์ นางสะดุ้ง

3.2 กลุ่มซุ้มประกอบจากวงโค้งหลายวง แท้จริงแล้วกลุ่มนี้เป็นการได้รับมาจากแหล่งต้นแบบที่วัดสุปัฏ อำเภอเมือง จังหวัดอุบลราชธานี (รูปที่ 4.543) ซึ่งยังไม่ได้กล่าวถึง ด้วยอยู่ในกลุ่มที่มีระเบียงเดินได้รอบ จะกล่าวต่อไปในกลุ่มแบบมีระเบียง ซึ่งหลังปัจจุบันคือสิมที่สร้างขึ้นใหม่แทนหลังเก่าที่สร้างในสมัยรัชกาลที่ 4 ในกลุ่มช่างมีช่างญวนรวมอยู่ในกลุ่มช่างที่รับผิดชอบการก่อสร้าง โดยคัดเลือกเอาจากผู้ที่สนใจ ทางวัดจะสอนวิธีการก่อสร้างให้ เริ่มสร้างเมื่อ พ.ศ. 2460[151] ส่วนที่สำคัญในประเด็นที่ต้องกล่าวถึง คือ การประดับซุ้มประกอบจากวงโค้งหลายวง ซึ่งแบบดังกล่าวมีการสืบทอดทางด้านรูปแบบในแบบสิมพื้นถิ่น รวมถึงหลักฐานทั้ง 3 หลังที่ได้ปรากฏรูปแบบการประดับที่กล่าวถึงอยู่นี้ แต่ทั้งหมดได้ถูกดัดแปลงเป็นสิมแบบภาคกลาง

เริ่มจากหลังแรก วัดชัยภูมิ บ้านค้อ ตำบลบ้านค้อ อำเภอคำชะอี จังหวัดมุกดาหาร สิมสร้างเมื่อ พ.ศ. 2483[152] (รูปที่ 4.544) แบบมีมุขหน้า มีการประดับซุ้มประกอบจากวงโค้งหลายวงเฉพาะทางมุขหน้า (รูปที่ 4.545) ส่วนด้านข้างทำเป็นซุ้มวงโค้ง ช่องหน้าต่างไม่มีการประดับลวดลาย (รูปที่ 4.546) หน้าบันประดับเป็นรูปครุฑแวดล้อมด้วยลายกนกเปลว (รูปที่ 4.547) เครื่องบนครบตามแบบภาคกลาง ช่อฟ้า ใบระกา หางหงส์ นางสะดุ้ง (รูปที่ 4.548) ตัวอย่างสิมหลังนี้คือการผสมกันระหว่างแบบฝีมือช่างญวน ช่างในพื้นถิ่น และจากแบบภาคกลาง กล่าวคือ การประดับซุ้มทางด้านหน้าเป็นการรับรูปแบบจากวัดสุปัฏ ทั้งนี้ไม่ว่าจะประดับมาก่อนหน้าที่เป็นซุ้มวงโค้ง หรือประดับในสมัยสร้างสิมหลังดังกล่าวได้มีพัฒนาการสืบเนื่องของการประดับจากวัดสุปัฏเช่นเดิม ส่วนซุ้มวงโค้งคือแบบจากช่างญวนซึ่งเป็นที่นิยมในพื้นที่มาก่อน (รูปที่ 4.549) ดังนั้นสิมหลังนี้คือหลักฐานการสะท้อนถึงการใช้รูปแบบดั้งเดิมที่คุ้นชินในพื้นถิ่น ผสมกับแบบจากภาคกลางที่ถูกกำหนดมา ส่วนการตกแต่งได้ใช้จากแหล่งอื่นเป็นต้นเค้าในการประดับ

หลังที่ 2 คือวัดโพธิ์ศรีไสยสะอาด อำเภอเมือง อุดรธานี สร้างเมื่อ พ.ศ.2492[153] เป็นแบบภาคกลาง (รูปที่ 4.550) หลังนี้ไม่เกี่ยวกับฝีมือช่างญวนแต่ที่นำมารวมอยู่ในกลุ่ม เพื่อต้องการแสดงให้เห็นถึงการประดับซุ้มแบบอย่างจากวัดสุปัฏ จังหวัดอุบลราชธานี (รูปที่ 4.551) มีการสืบเนื่องทางงานช่างเช่นกัน ตรงนี้น่าจะเป็นเพราะวัดสุปัฏมีความสำคัญในเรื่องของวัดแห่งแรกที่ถูกประกาศให้เป็นวัดนิกายธรรมยุติในอีสาน นั้นอาจเป็นเหตุผลหนึ่งที่เป็นเหตุผลสนับสนุนดังกล่าวก็ย่อมเป็นไปได้

หลังสุดท้ายคือที่สิมวัดแจ้ง บ้านแข้ ตำบลบ้านค้อ อำเภอคำชะอี มุกดาหาร (รูปที่ 4.552) มีการปรับเปลี่ยนรูปแบบให้เป็นแบบภาคกลาง ที่กรอบจั่วเหนือขื่อระบุปีที่บูรณะ 2549 (รูปที่ 4.553) แจ้งกับกรมการศาสนาระบุว่าสร้างในปี พ.ศ. 2450[154] การบูรณะได้ปรับเปลี่ยนการประดับซุ้มวงโค้งแบบนิยมของช่างญวนให้เป็นแบบซุ้มประกอบจากวงโค้งหลายวง ในปีดังกล่าว สะท้อนให้เห็นถึงการเลิกใช้รสนิยมแบบช่างญวน (รูปที่ 4.554) อาจอนุมานได้ว่าสิมหลังอื่นถูกปรับเปลี่ยนหรือสร้างกันขึ้นมาใหม่เป็นแบบภาคกลางหมด

---

[151] 12 ปีไกด์อุบล วัดสุปัฏนาราม วรวิหาร http://guideubon.com/news/view.php?t=18&s_id=24&d_id=4 (ออนไลน์) เข้าถึงเมื่อวันที่ 12 กันยายน 2555.

[152] จารึกระบุที่บริเวณเหนือซุ้มประดับทางด้านมุขหน้า ตรงกับข้อมูลของกรมการศาสนา. ประวัติวัดทั่วราชอาณาจักร เล่ม15, 321. ที่กล่าวว่าสร้างในปี พ.ศ. 2483

[153] จากรึกระบุปีที่สร้างบนหน้าขื่อของมุขหน้า

[154] กรมการศาสนา. ประวัติวัดทั่วราชอาณาจักร เล่ม15, 319.

4.549 ซุ้มวงโค้งคือแบบจากช่างญวนซึ่งเป็นที่นิยมในพื้นที่มาก่อน

4.550 วัดโพธิ์ศรีไสยสะอาด บ้านหนองใส อำเภอเมือง จังหวัดอุดรธานี

4.551 สิมวัดโพธิ์ศรีไสยสะอาดไม่เกี่ยวกับฝีมือช่างญวนแต่ที่นำมารวมอยู่ในกลุ่ม เพื่อต้องการแสดงให้เห็นถึงการประดับซุ้มแบบอย่างจากวัดสุปัฏ จังหวัดอุบลราชธานี

4.552 สิมวัดแจ้ง บ้านแข้ ตำบลบ้านค้อ อำเภอคำชะอี มุกดาหาร

4.553 มีการปรับเปลี่ยนรูปแบบให้เป็นแบบภาคกลาง ที่กรอบจั่วเหนือขื่อระบุปีที่บูรณะ พ.ศ. 2549

4.554 การบูรณะได้ปรับเปลี่ยนการประดับซุ้มวงโค้งแบบนิยมของช่างญวนให้เป็นแบบซุ้มประกอบจากวงโค้งหลายวง

ทางวัดเมื่อมีโอกาสก็อาศัยช่วงบูรณะปรับเปลี่ยนให้ตรงกับความต้องการ นั้นคือประเด็นหากช่างปรับเปลี่ยนแบบทำเป็นเสาหานตามอย่างภาคกลางช่างต้องทุบผนังที่อยู่เลยเหนือขึ้นไปของวงโค้ง ซึ่งเห็นจะไม่ดีแน่ในเรื่องของโครงสร้างและเรื่องของสุนทรียภาพ ช่างแก้ปัญหาด้วยการปรับให้เป็นซุ้ม และแน่นอนว่าการประดับซุ้มดังกล่าวมีต้นแบบมาก่อนหน้านั้นแล้ว

การตื่นตัวปรับเปลี่ยนรูปแบบสิมเฉพาะหลังที่ปรับปรุง ล้วนอยู่ในเงื่อนไขที่ทางวัดถูกจำกัดด้วยเรื่องปัจจัยในการก่อสร้างใหม่ ซึ่งหากสร้างใหม่นั้นแสดงว่ามีปัจจัยมากพอควรจึงสามารถทุบหลังเก่าทิ้งไปได้ แต่อย่างไรก็ดีการปรับเปลี่ยนเฉพาะบางจุดเพื่อให้ทันต่อการประกาศใช้หรือหลังประกาศใช้เพื่อสะท้อนถึงบริบทแห่งความเป็นไทย วัดจึงพยายามปรับเปลี่ยนให้เข้ากับแบบมาตรฐานให้มากที่สุด หากพิจารณาอย่างละเอียดซุ้มประดับที่วัดแจ้งไม่ได้ต่างจากซุ้มบันแถลงตามแบบอุโบสถมาตรฐานมากเท่าไหร่นัก

4.555 วัดโพธิ์ชัยศรี อำเภอบ้านผือ จังหวัดอุดรธานี

4.556 วัดโพธิ์กลางดงช้าง อำเภอปทุมรัตน์ จังหวัดร้อยเอ็ด
ที่มา : วิโรฒ ศรีสุโร. สิมอีสาน, 312.

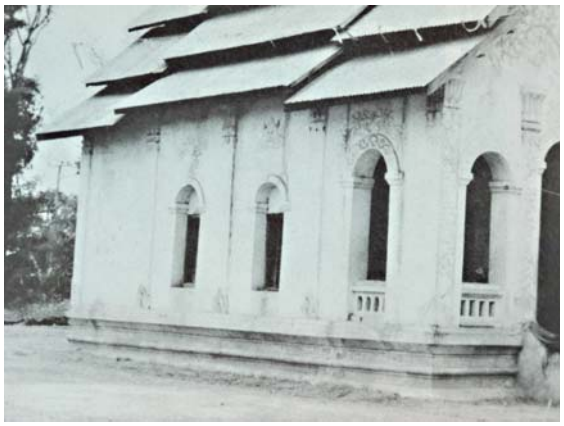
4.557 แบบมีมุขหน้า แบ่งช่วงเสาออกเป็น 3 ช่วง ฐานแบบบัวลูกแก้วอกไก่ แต่ที่นี้มีหลักฐานการก่อทับสิมในพื้นที่หลังเดิม

4.558 ใบเสมาอยู่ในบริเวณในส่วนฐาน แสดงถึงการเคร่งครัดในการนับถือพระบัญญัติของพระวินัย

4.559 สิ่งสะท้อนถึงความเป็นภาคกลางที่ได้มาจากแบบมาตรฐานก็คือ การซ้อนชั้นหลังคา 3 ชั้น 3 ตับ
ที่มา : วิโรฒ ศรีสุโร. สิมอีสาน, 312.

4.560 ภาพส่วนหลังคา การลดระดับของหลังตามอย่างมุขหน้า ที่วัดโพธิ์กลางดงช้าง
ที่มา : วิโรฒ ศรีสุโร. สิมอีสาน, 312.

3.3 กลุ่มเว้นพื้นที่ว่างระหว่างซุ้มวงโค้งกับคานใต้จั่วมุขหน้า ช่วงหลัง พ.ศ. 2483 ความพยายามของช่างญวนในการสร้างตามรูปแบบอุโบสถมาตรฐาน ได้ปรากฏให้เห็นจากตัวอย่าง 2 หลัง คือที่วัดโพธิ์ชัยศรี อำเภอบ้านผือ จังหวัดอุดรธานี สร้างในปี 2488[155] และอีกหลังหนึ่งที่วัดโพธิ์กลางดงช้าง อำเภอปทุมรัตน์ จังหวัดร้อยเอ็ด 2498[156] ทั้งนี้แบบการก่อสร้างที่วัดโพธิ์ชัยศรี มีการก่อสร้างมาก่อนหน้านั้นแล้วที่วัดโคธาราม ในอำเภอเดียวกัน ที่พระสงฆ์เอาแบบมาจากนครพนม โดยให้ช่างญวนเป็นผู้ก่อสร้าง ย้อนดูรายละเอียดในแบบมีมุขหน้าก่อน พ.ศ. 2483 ที่แล้วเสร็จ (รูปที่ 4.555, 4.556)

กลุ่มนี้คือช่างได้สร้างตามแบบแปลนของแบบอุโบสถมาตรฐาน จากส่วนกลาง จริง แต่ช่างทำในส่วนการประดับ ตามแบบรสนิยมของช่างมากกว่าที่จะทำตามแบบมาตรฐาน ซึ่งกลุ่มนี้จะเป็นตัวอย่างแสดงให้เห็นถึงพัฒนาการต่อไปของช่างญวน ได้เกิดการปรับเปลี่ยนให้ตรงตามแบบมาตรฐานมากขึ้นกว่าเดิม แต่ยังคงซึ่งรสนิยมของตนเองเอาไว้บางส่วน สามารถติดตามรายละเอียดจะกล่าวถึงได้ในกลุ่มถัดไป

วัดโพธิ์ชัยศรีผังถูกวางตามแบบทั่วไปๆ ที่พบเจอได้ในอีสาน คือแบบมีมุขหน้า แบ่งช่วงเสาออกเป็น 3 ช่วง ฐานแบบบัวลูกแก้วอกไก่ แต่ที่นี้มีหลักฐานการก่อทับสิมในพื้นที่หลังเดิม โดยดูได้จากใบเสมาอยู่ในบริเวณส่วนฐาน แสดงถึงการเคร่งครัดในการนับถือพระบัญญัติของพระวินัย เรื่องของการกำหนดเขตวิสุงคามสีมา ที่เมื่อได้พื้นที่ตามที่ขอพระราชทานไปสร้างตามพื้นที่นั้น อีกทั้งเป็นการสนับสนุนว่าเคยมีสิมแบบพื้นถิ่นมาก่อนหน้า ก่อนที่จะสร้างหลังปัจจุบันในปี พ.ศ. 2488 ที่ทราบกันดีแล้ว บันไดทางขึ้นถูกทุบก่อสร้างใหม่ ระเบียงลูกกรงแบบช่างญวน ซุ้มวงโค้งทางด้านหน้าและด้านข้าง ลวดลายแบบช่างญวนยังคงปรากฏดั้งเดิม (รูปที่ 4.557, 4.558)

สิมหลังดังกล่าวมีบางส่วนที่แสดงต้นเค้า ที่มาจากแบบมาตรฐานของส่วนกลาง อาทิเช่น การยืดสูงของเสาทางด้านมุขหน้าให้สูงขึ้น โดยปกติทั่วไปสิมแบบฝีมือช่างญวนมักจะไม่ก่อสร้างยืดเสาให้สูง แต่แบบมาตรฐานคือการยืดเสาหานคู่หน้าทั้ง 4 ต้น ประเด็นที่ 2 คือการประดับซุ้มหน้าต่างทางด้านข้าง ไม่เคยปรากฏการก่อประดับแบบล่อรูปทรงของซุ้มบันแถลง มาก่อนในอีสานแต่ที่นี้เป็นแห่งแรก

ดังนั้นจึงอาจกล่าวได้ว่าช่างได้รับผิดชอบการก่อสร้างคือ ช่างญวนแต่ด้วยความคุ้นชินจึงยังคงแสดงทักษะที่ตนเองคุ้นเคยออกมาให้เห็น รวมถึงความเป็นพื้นถิ่นยังคงสะท้อนให้เห็นได้จากหลังคาหรือส่วนโครงสร้างด้านบนทั้งหมด

อนึ่งซุ้มวงโค้งผนังด้านข้างของมุขหน้า คือ การแก้ปัญหาช่องว่างของช่าง โดยการก่อซุ้มวงโค้งเป็น 3 วง ซึ่งไม่เกี่ยวข้องกับเขตพื้นที่มุกดาหารและสะหวันเขต ของ สปป.ลาว ทั้งนี้ดูได้จากการประดับที่ฐานบัวรองรับซุ้มวงโค้งอยู่ติดกับเสาทางด้านหน้า และผนังของอาคาร

สิมหลังที่ 2 วัดโพธิ์กลางดงช้าง อำเภอปทุมรัตต์ ร้อยเอ็ด ซึ่งปัจจุบันถูกทุบสร้างใหม่ เป็นแบบสิมภาคกลาง รสนิยมเชิงช่างแบบฝีมือช่างญวนยังคงปรากฏโดยทั่วไป อาทิ ซุ้มวงโค้ง การประดับซุ้มหน้าต่าง ลวดลายที่ตกแต่ง เป็นต้น แต่ที่สะท้อนถึงความเป็นภาคกลางที่ได้มาจากแบบมาตรฐานก็คือ การซ้อนชั้นหลังคา 3 ชั้น 3 ตับ (รูปที่ 4.559, 4.560)

---

[155] สัมภาษณ์ นายทูน คำน้อย. ผู้ดูแลวัดโพธิ์ชัยศรี อำเภอบ้านผือ จังหวัดอุดรธานี อายุ 85 ปี เมื่อวันที่ 14 พฤศจิกายน 2550. เป็นผู้ร่อนทรายและเผาเปลือกหอย ตามคำสั่งขององเลี้ยว คนญวนที่เป็นผู้ควบคุม เมื่อได้อายุ 23 ปี ตรงกับ พ.ศ. 2488

[156] ข้อมูลจากภาพถ่ายเก่า สัมภาษณ์ เจ้าอาวาส วัดโพธิ์กลางดงช้าง อำเภอปทุมรัตต์ จังหวัดร้อยเอ็ด จ้างช่างญวนองบุญที่เร่ร่อนขายเสื้อผ้าเป็นผู้ออกแบบการก่อสร้าง เมื่อ 30 พฤษภาคม 2554.

4.561 ตัวอย่างการประดับลวดลายปูนปั้นทั้งภาพบุคคล ลายไทย ที่วัดทุ่งสว่าง อำเภอเมือง จังหวัดอุดรธานี

4.562 วัดศาสนูปถัมภ์ บ้านบง ตำบลสีกาย อำเภอเมือง จังหวัดหนองคาย

4.563 วัดศรีคูณเมือง อำเภอศรีเมืองใหม่ จังหวัดอุบลราชธานี

4.564 กรอบหน้าจั่วแบบภาคกลาง ลวดลายเทพนมเค้าลายแบบจากภาคกลาง ที่วัดศรีคูณเมือง อำเภอศรีเมืองใหม่ จังหวัดอุบลราชธานี

4.565 วัดโพธิ์ชัย ตำบลนางัว อำเภอนาหว้า จังหวัดนครพนม

4.566 กรอบซุ้มหน้าต่างทรงบันแถลง ลวดลายกรอบหน้าจั่ว เป็นแบบจากทางภาคกลาง

3.4 กลุ่มรับรูปแบบจากภาคกลาง ความชัดเจนในกลุ่มนี้ มีมากกว่า 2 หลังที่กล่าวมาในหัวข้อกลุ่มที่ 3.3 คือกลุ่มเว้นพื้นที่ว่างระหว่างซุ้มวงโค้งกับคานใต้จั่วมุขหน้า ความแตกต่างนั้นก็คือ การบ่งชี้ถึงความเป็นรูปแบบภาคกลางมากกว่า เช่น การประดับลวดลายปูนปั้นทั้งภาพบุคคล ลายไทย อีกทั้งการประดับซุ้มประตู-หน้าต่าง เป็นต้น (รูปที่ 4.561) ซึ่งเมื่อพบเห็นก็สามารถแยกแยะออกได้โดยทันที อย่างไรก็ดีการศึกษาในครั้งนี้ได้ตรวจสอบจนให้แน่ใจให้ได้มากที่สุดของการปรากฏสิมในช่วงหลังพ.ศ. 2483 จนถึง พ.ศ. 2510 อาจกล่าวได้ว่าเกือบครบทุกหลัง เพื่อให้ข้อมูลในส่วนนี้ตอบประเด็นทางด้านรูปแบบให้ครบถ้วนที่สุด โดยมีเงื่อนไขหลังที่ถูกทุบแล้วสร้างใหม่ไม่ขอนับรวม ดังนั้นเฉพาะที่ปรากฏให้เห็นด้วยกันจึงมีทั้งหมด 27 หลังในภาคอีสาน ซึ่งในที่นี้จะขอกล่าวถึงเฉพาะประเด็นที่สำคัญๆ ตามรูปแบบที่ก่อสร้าง ออกเป็น 2 แบบ คือกลุ่มสร้างตามแบบภาคกลางจำนวน 23 หลัง และกลุ่มสร้างตามรูปแบบฝีมือช่างญวนอีก 4 หลัง โดยเรียงจากอายุมาก ไปจนถึงอายุน้อยสุดในปีที่สร้าง ซึ่งเรียงลำดับได้ดังนี้

<u>กลุ่มสร้างตามแบบอย่างจากภาคกลาง</u> ไม่ว่าจะเป็นผังแปลน กรอบซุ้มบันแถลง กรอบหน้าจั่ว อีกทั้งการซ้อนชั้นของหลังคา คือบริบทโดยภาพรวมของแบบก่อสร้างสิมที่รับมาจากแบบมาตรฐาน พ.ศ. 2483 มีรายละเอียดดังนี้

1. <u>วัดศาสนุปถัมภ์ บ้านบง ตำบลสีกาย อำเภอเมือง จังหวัดหนองคาย</u> สิมสร้าง พ.ศ. 2483[157] (รูปที่ 4.562) ซุ้มวงโค้งทางด้านหน้าและด้านข้างของบริเวณมุขหน้ายังคงปรากฏ แต่ที่หายไปคือฐานคิ้วบัวที่รองรับซุ้ม และพนักระเบียงแบบเจาะช่อง รวมถึงด้านหน้าบันไดทางขึ้นที่นิยมทำแบบผายออก นอกนั้นสร้างตามแบบอุโบสถภาคกลาง ซึ่งสรุปได้ว่าเป็นช่างพื้นถิ่นที่ได้หยิบยืมรูปแบบของฝีมือช่างญวน ที่ปรากฏมาก่อนหน้านั้น

2. <u>วัดศรีคูณเมือง อำเภอศรีเมืองใหม่ จังหวัดอุบลราชธานี</u> สิมสร้าง พ.ศ. 2484[158] (รูปที่ 4.563) ซุ้มวงโค้งทางด้านข้างตามแบบแผนนิยมของฝีมือช่างญวนยังคงปรากฏ อีกทั้งรวมถึงกรอบซุ้มหน้าต่างที่ยังคงมีการประดับ ช่องหน้าต่างประตูสี่เหลี่ยมผืนผ้า ภายในกรอบซุ้มวงโค้ง แต่ที่นี้ได้เพิ่มคานใต้วงโค้ง ซึ่งเคยปรากฏที่สิมวัดราชประดิษฐ์ อำเภอตระการพืชผล จังหวัดอุบลราชธานี ไม่ห่างจากนี้มากนัก ส่วนซุ้มทางด้านหน้าคือแบบที่รับมาจากพื้นถิ่น เช่นอาจได้รับต้นเค้าเป็นสิมแบบพื้นถิ่นที่วัดเวฬุวัน อำเภอม่วงสามสิบ จังหวัดอุบลราชธานี

กรอบหน้าจั่วแบบภาคกลาง ลวดลายเทพนมเค้าลายแบบจากภาคกลาง ส่วนลวดลายเหนือกรอบซุ้มประตู-หน้าต่าง คือลายนาคขดที่ปลายหางแล้ววางลำตัวลงตามขอบซุ้มวงโค้ง ซึ่งได้พบมาก่อนหน้านั้นแล้วเช่นกัน ตัวอย่างที่สิมวัดบ้านแขม อำเภอวารินชำราบ จังหวัดอุบลราชธานี เป็นต้น สิมที่วัดศรีคูณเมืองยังคงรับเอาแบบที่คุ้นเคยไม่ว่าจะเป็นช่างญวนช่างพื้นถิ่น ตอดจนแบบจากภาคกลาง เข้ามาผสมรวมกันในสัดส่วนที่พอเหมาะ ทำให้เมื่อมองดู ไม่มีงานช่างที่โดดเด่นว่าเป็นญวน หรือภาคกลาง และแบบพื้นถิ่น (รูปที่ 4.564)

---

[157] กรมการศาสนา. <u>ประวัติวัดทั่วราอาณาจักร เล่ม 10</u>, 883.

[158] จารึกที่ใต้กรอบหน้าจั่วของมุขหน้า ภาพประกอบโดยความอนุเคราะห์จาก อาจารย์อภินันท์ สงเคราะห์ คณะศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัยอุบลราชธานี

4.567 วัดเกษมสำราญ ตำบลเกษม อำเภอตระการพืชผล จังหวัดอุบลราชธานี

4.568 วัดหนองบัวเจ้าป่า ตำบลสตึก อำเภอสตึก จังหวัดบุรีรัมย์

4.569 แหล่งรวมรูปแบบที่เคยปรากฏการปั้นประดับมาทั้งหมดในอีสาน ถูกรวมมาไว้ที่สิมวัดหนองบัวเจ้าป่า คือ พานรองรับธรรมนูญ

4.570 วัดศรีไควราวาส บ้านศรีไค ตำบลเมืองศรีไค อำเภอวารินชำราบ จังหวัดอุบลราชธานี

4.571 วัดสว่างบ้านจ้อก้อ บ้านจ้อก้อ ตำบลหม่อน อำเภออาจสามารถ จังหวัดร้อยเอ็ด

ที่มา : http://202.12.97.23/main/esanart/19%20Province/101/SawangBanJorKorl

4.572 วัดเอกสัตว์บำรุง ตำบลรอบเมือง อำเภอธวัชบุรี จังหวัดร้อยเอ็ด

3. วัดโพธิ์ชัย ตำบลนางัว อำเภอนาหว้า จังหวัดนครพนม สร้างเมื่อ 2487[159] (รูปที่ 4.565) การประดับแบบซุ้มวงโค้ง การเจาะช่องที่พนักระเบียง รวมถึงการทำบันไดทางขึ้นทางด้านข้างโดยก่อพนักกั้น บริเวณของทางเข้าสู่มุขหน้า ตามแบบรสนิยมของช่างญวนในจังหวัดนครพนม เช่นที่วัดกลางท่าอุเทน และวัดโพธิ์ไทรบ้านแพง เป็นต้น ส่วนทางด้านรูปแบบยกเว้นในส่วนที่กล่าวมาข้างต้น เป็นแบบอุโบสถภาคกลาง แต่ในส่วนประดับตกแต่งลวดลาย เป็นฝีมือช่างญวน เช่นที่กรอบซุ้มหน้าต่างทรงบันแถลง ลวดลายกรอบหน้าจั่ว อนึ่งการประดับภาพปูนปั้นประดับโดยรอบอุโบสถ เฉพาะในส่วนภาพบุคคลที่มีการสวมชฎา ช่างจะทำเป็นกระบังแบบตาบ ตามรูปแบบของศิลปะจามในอดีตซึ่งช่างญวนได้รับสืบทอดต่อกันมา (รูปที่ 4.566)

4. วัดเกษมสำราญ ตำบลเกษม อำเภอตระการพืชผล จังหวัดอุบลราชธานี สร้างเมื่อ พ.ศ. 2487[160] (รูปที่ 4.567) มีความแตกต่างจากวัดศรีคูณเมือง อำเภอศรีเมืองใหม่ที่สร้างไปก่อนหน้านั้น ในหัวข้อที่ 2 หรือห่างกัน 3 ปี รูปแบบที่วัดนี้เน้นแยกออกให้เห็นชัดเจนกว่า กล่าวคือส่วนด้านหน้ายังคงซุ้มวงโค้งแบบช่างญวน คงไว้ตามแบบแผนรสนิยมทั้งหมด ส่วนกรอบซุ้มประตู-หน้าต่าง คือซุ้มแบบบันแถลงที่มากับแบบมาตรฐาน รวมทั้งโครงสร้างส่วนบนตั้งแต่หลังคาซ้อน 3 ชั้น และลวดลายตลอดจนการแบ่งสัดส่วนหน้าจั่วล้วนใช้ระบบแบบภาคกลางแบบมาตรฐานทั้งสิ้น

5. วัดหนองบัวเจ้าป่า ตำบลสตึก อำเภอสตึก จังหวัดบุรีรัมย์ สิมสร้างเมื่อ พ.ศ. 2488[161] (รูปที่ 4.568) หลังคาซ้อน 2 ชั้น 2 ตับ รวมถึงการทำมุขหน้าลด คือแบบจากอุโบสถมาตรฐาน แบบ ค. การทำซุ้มวงโค้ง และการประดับมีช่องหน้าต่างประตูสี่เหลี่ยมผืนผ้า ภายในกรอบซุ้มวงโค้ง ส่วนลวดลายการประดับได้สะท้อนถึงรสนิยมสุนทรียภาพของฝีมือช่างญวน อนึ่งลวดลายในการประดับโดยรอบทั้งหมด คือ แหล่งรวมรูปแบบที่เคยปรากฏการปั้นประดับมาทั้งหมดในอีสาน ถูกรวมมาไว้ที่สิมหลังนี้ เช่น พานรองรับธรรมนูญ หน้ากาล และอื่นๆ เป็นต้น (รูปที่ 4.569)

6. วัดศรีไควราวาส บ้านศรีไค ตำบลเมืองศรีไค อำเภอวารินชำราบ จังหวัดอุบลราชธานี สิมสร้าง พ.ศ. 2489[162] (รูปที่ 4.570) การผสมระหว่างซุ้มวงโค้งแบบช่างญวน และซุ้มยอดแหลมแบบที่วัดเวฬุวัน อำเภอม่วงสามสิบ จังหวัดอุบลราชธานี ยังคงได้รับความนิยม ซุ้มบันแถลงที่กรอบซุ้มเหนือประตู-หน้าต่าง ยังคงสืบเนื่องจากแบบมาตรฐานดั้งเดิม ลวดลายการประดับสะท้อนถึงช่างพื้นถิ่น จากหลักฐานสะท้อนให้เห็นถึงการประดับลวดลายไทย แบบฝีมือช่างญวนเริ่มถูกลดความนิยมลงเรื่อยๆ ซึ่งจากนี้ไปคงหาดูได้ยากขึ้น

7. วัดสว่างบ้านจ้อก้อ บ้านจ้อก้อ ตำบลหม่อน อำเภออาจสามารถ จังหวัดร้อยเอ็ด สิมร้าง พ.ศ. 2489[163] (รูปที่ 4.571) เฉพาะส่วนซุ้มวงโค้งและการเจาะช่องลูกกรง สี่เหลี่ยมแบบชี่ ที่พนักระเบียง คือบริทบที่สะท้อนถึงแบบฝีมือช่างญวน

---

[159] กรมการศาสนา. ประวัติวัดทั่วราอาณาจักร เล่ม 15, 157.

[160] จารึกที่กรอบหน้าจั่ว ใต้รูปปูนปั้นเทพนม ภาพประกอบโดยความอนุเคราะห์จาก อาจารย์อภินันท์ สงเคราะห์ คณะศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัยอุบลราชธานี

[161] จากป้ายแสดงประวัติวัด ตรงข้ามอุโบสถ

[162] จารึกเหนือกรอบวงกบซุ้มประตูทางเข้าด้านหน้าสิม ระบุช่างนาเป็นผู้โบก ภาพประกอบโดยความอนุเคราะห์จาก อาจารย์อภินันท์ สงเคราะห์ คณะศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัยอุบลราชธานี

[163] จารึกเหนือซุ้มวงโค้ง ช่องตรงกลางทางเข้าของมุขหน้า ระบุสร้าง พ.ศ. 2489-2499

4.573 วัดศรีมงคล หมู่ 8 ตำบลนาหว้า อำเภอนาหว้า จังหวัดนครพนม

4.574 การก่อผนังเจาะช่องหน้าต่าง แทนการทำซุ้มแบบแผนนิยมของช่างญวน ทำให้สิมมีช่วงเสา 4 ช่วง ทางด้านข้าง

4.575 วัดบุญญานุสรณ์ ตำบลหนองวัวซอ อำเภอหนองวัวซอ จังหวัดอุดรธานี

4.576 วัดศรีรัตนาราม เดิมชื่อวัดบ้านหนองอ้อ อำเภอหนองวัวซอ จังหวัดอุดรธานี

4.577 วัดนันทรังสิทธิ์ เดิมชื่อวัดบ้านหนองแคน ตำบลหนองแคน อำเภอปทุมรัตต์ จังหวัดร้อยเอ็ด

4.578 วัดป่าเรไร ตำบลในเมือง อำเภอเมือง จังหวัดร้อยเอ็ด

จากนั้นทั้งหมดคือแบบอุโบสถมาตรฐาน เช่น พลสิงห์ทางขึ้นบันได ซุ้มบันแถลงประดับเทพนมภายในกรอบซุ้ม กรอบหน้าจั่วที่มีขื่อเอก ขื่อโท เสาตุ๊กตาหลอกตามแบบจากภาคกลาง หลังคา 3 ชั้น ซ้อนกัน 3 ตับ และหลังคาลดชั้น เป็นต้น

8. วัดเอกสัตว์บำรุง ตำบลรอบเมือง อำเภอธวัชบุรี จังหวัดร้อยเอ็ด สร้างเมื่อ 2491[164] (รูปที่ 4.572) การประดับด้วยซุ้มวงโค้งแบบฝีมือช่างญวน ยังคงปรากฏในตำแหน่งทางด้านหน้าและด้านข้างของมุขหน้าดั้งเดิม ตลอดจนการเจาะช่องวงรีทางตั้งที่พนักระเบียงและการประดับลายดอกสี่กลีบทางพนักระเบียงทางด้านข้างของมุขหน้า ซึ่งจากหลักฐานมีร่องรอยการฉาบทับในตำแหน่งที่ได้กล่าวมา ซุ้มบันแถลงแบบภาคกลางช่างญวนประดับในแบบรสนิยมที่คุ้นชิน รวมถึงบริเวณกรอบหน้าจั่วปรากฏลวดลายแบบฝีมือช่างญวนเช่นเดียวกัน

9. วัดศรีมงคล หมู่ 8 ตำบลนาหว้า อำเภอนาหว้า จังหวัดนครพนม สิมสร้างเมื่อ พ.ศ. 2491[165] (รูปที่ 4.573) เฉพาะแบบการประดับที่ใช้ปั้นตกแต่งลวดลายโดยรอบทั้งหมด แบบคล้ายกับสิม ที่วัดโพธิ์ชัย ตำบลนางัว อำเภอนาหว้า จังหวัดนครพนม ต่างกันเฉพาะซุ้มวงโค้งทางเข้าด้านมุขหน้าที่วัดศรีมงคลทำเป็นแบบซุ้มยอดแหลม ซึ่งเป็นแบบที่นิยมปรับปรุงซ่อมแซมในครั้งหลังเมื่อมีการบูรณะ เช่นที่วัดโพธิ์ชัย ท่าอุเทน เป็นต้น ดังนั้นวัดศรีมงคลจึงอยู่ในเงื่อนไขดังกล่าวด้วย อย่างไรก็ดีพบการก่อสร้างที่ถือว่าไม่เคยปรากฏมาก่อนในรูปแบบฝีมือช่างญวน คือ การก่อผนังเจาะช่องหน้าต่าง แทนการทำซุ้มแบบแผนนิยมของช่างญวนที่ปรากฏทั่วไปในภาคอีสาน ทำให้สิมหลังนี้มีช่วงเสา 4 ช่วง ทางด้านข้าง (รูปที่ 4.574)

10. วัดบุญญานุสรณ์ บ้านหนองวัวซอ ตำบลหนองวัวซอ อำเภอหนองวัวซอ จังหวัดอุดรธานี สร้างเมื่อ พ.ศ. 2490[166] (รูปที่ 4.575) เฉพาะซุ้มวงโค้งทางด้านมุขหน้าและทางด้านข้างของมุขหน้า คือสิ่งเดียวที่บ่งถึงแบบจากฝีมือช่างญวน ที่พอจะมองเห็น นอกเหนือจากนั้นคือแบบอย่างจากภาคกลางทั้งหมด ซึ่งมีข้อยกเว้นเป็นฝีมือช่างพื้นถิ่นอีก ก็คือโหง่ หรือช่อฟ้าทางภาคกลาง ที่สะท้อนให้เห็นถึงวัฒนธรรมพื้นถิ่นตั้งแต่เมื่อครั้งอดีต[167]

11. วัดศรีรัตนาราม เดิมชื่อวัดบ้านหนองอ้อ ตำบลหนองวัวซอ อำเภอหนองวัวซอ จังหวัดอุดรธานี สิมสร้าง พ.ศ. 2491[168] (รูปที่ 4.576) สิมหลังนี้สะท้อนให้เห็นถึงการใช้เสาหาน 4 ต้น ทางด้านมุขหน้า โดยมีขื่อเอก ขื่อโท และเสาตุ๊กตาหลอกตามอย่างภาคกลางในแบบอุโบสถมาตรฐาน แต่ประดับด้วยซุ้มวงโค้งแบบฝีมือช่างญวนทั้งหมด

---

[164] กรมการศาสนา. ประวัติวัดทั่วราอาณาจักร เล่ม 13, 762.

[165] กรมการศาสนา. ประวัติวัดทั่วราอาณาจักร เล่ม 15, 241.

[166] กรมการศาสนา. ประวัติวัดทั่วราอาณาจักร เล่ม 10, 182.

[167] ดูรายละเอียดเฉพาะวัดบุญญานุสรณ์ได้ที่ ชวลิต อธิปัตยกุล. รูปแบบอุโบสถในจังหวัดอุดรธานี ช่วง พ.ศ. 251-2530 กับการสืบทอดทางงานช่าง. 103-107.

[168] กรมการศาสนา. ประวัติวัดทั่วราอาณาจักร เล่ม 10, 180.

4.579 วัดโพธิ์ศรี บ้านเหล่าทุ่ง ตำบลสีชมพู อำเภอนาแก จังหวัดนครพนม

4.580 หลังคาที่มีการซ้อนชั้น และตับของหลังคาอย่างละ 2 ตับ ซึ่งเป็นแบบจากภาคกลาง

4.581 วัดสระไตรนุรักษ์ ตำบลนาเวียง อำเภอทรายมูล จังหวัดยโสธร

4.582 คันทวยรูปหงส์ก็คือแบบจากภาคกลางที่วัดสระไตรนุรักษ์ หรือบ้านนาเวียง

4.583 วัดสะเทียนทอง บ้านนาดอกไม้ ตำบลหนองหญ้าปล้อง อำเภอวังสะพุง จังหวัดเลย

4.584 การประดับรูปครุฑ คือสัญลักษณ์แสดงถึงเขตพระราชอาณาจักรของประเทศไทย ซึ่งเริ่มใช้ในอีสานครั้งแรกในแถบจังหวัดนครพนม

12. วัดนันทรังสิทธิ์ เดิมชื่อวัดบ้านหนองแคน ตำบลหนองแคน อำเภอปทุมรัตต์ จังหวัดร้อยเอ็ด สร้างเมื่อ พ.ศ. 2491[169] (รูปที่ 4.577) สิมหลังนี้เมื่อมองเฉพาะโครงสร้างส่วนบนทั้งหมดตั้งแต่บริเวณเหนือซุ้มวงโค้งขึ้นไป คือแบบอุโบสถมาตรฐาน แบบ ก. ที่มีการประดับแผงแร คูหาตรงกลางเสาหานคู่ใน หน้าขบ กระจังปฏิญาณ รวมถึงซุ้มบันแถลง และการซ้อนกัน 3 ชั้น 3 ตับ ของหลังคา หากทุบพื้นที่เหนือซุ้มวงโค้งขึ้นไปก็คืออุโบสถแบบมาตรฐานทันที ซึ่งอาจกล่าวได้ว่าช่างที่ได้รับจ้างในการก่อสร้างยังไม่อาจละทิ้งความชำนาญที่เคยคุ้นเคยมาก่อนหน้านั้นได้ หรืออาจเป็นทางเทคนิคเชิงช่างที่ไม่ค่อยมั่นใจกับการใช้ระบบเสาหานก็ย่อมเป็นไปได้เช่นกัน

13. วัดป่าเรไร ตำบลในเมือง อำเภอเมือง จังหวัดร้อยเอ็ด สิมสร้าง พ.ศ. 2492[170] (รูปที่ 4.578) หลักฐานที่หลงเหลือ คือฐานบัวรองรับซุ้มวงโค้ง ซึ่งสภาพปัจจุบันถูกแต่งเติมลวดลายเต็มทุกพื้นที่ โดยรอบของสิม อนึ่งจ้างช่างจากลำปางในการประดับลวดลาย[171]

14. วัดโพธิ์ศรี บ้านเหล่าทุ่ง ตำบลสีชมพู อำเภอนาแก จังหวัดนครพนม สิมสร้าง พ.ศ. 2492[172] (รูปที่ 4.579) การผสมระหว่างแบบฝีมือช่างญวนกับแบบมาตรฐานจากภาคกลางยังคงพบเห็นได้ เช่นที่วัดโพธิ์ศรีบ้านเหล่าทุ่ง การเจาะช่องแสงแบบซี่ลูกกรง ที่นิยมมาตั้งแต่เริ่มปรากฏสิมแบบฝีมือช่างญวนหลังแรกๆ ที่สร้าง ยังคงได้รับการสืบเนื่องมาโดยตลอด ซุ้มวงโค้ง และแบบมีวงโค้งหลายวง ก็ได้ปรากฏที่สิมหลังนี้เช่นเดียวกัน เห็นจะยกเว้นเฉพาะส่วนของหลังคาที่มีการซ้อนชั้น และตับของหลังคาอย่างละ 2 ชั้น ซึ่งนั้นเข้าใจกันดีแล้วว่าเป็นแบบภาคกลาง (รูปที่ 4.580)

15. วัดสระไตรนุรักษ์ เดิมคือวัดบ้านนาเวียง บ้านนาเวียง ตำบลนาเวียง อำเภอทรายมูล จังหวัดยโสธร สร้างเมื่อ พ.ศ. 2492[173] (รูปที่ 4.581) ซุ้มวงโค้งยังคงปรากฏที่ด้านข้างของมุขหน้าเช่นเดิม และช่องหน้าต่างที่มีการประดับ รูปสี่เหลี่ยม อยู่ภายในช่องหน้าต่างประตูซุ้มวงโค้ง ซึ่งที่นี้ได้ก่อเป็นซุ้มแบบภาคกลาง ซึ่งใช้เสาหลอกประดับเป็นกรอบหน้าต่าง แบบภาคกลาง รวมถึงคันทวยรูปหงส์ก็คือแบบจากภาคกลาง ส่วนหลังคาคือแบบพื้นถิ่นที่นิยมทำเทิบซ้อนกันเป็นเรื่องที่คุ้นเคยในพื้นที่อีสาน (รูปที่ 4.582)

อย่างไรก็ดีบริเวณมุขหน้าทางเข้าช่างทำเป็นซุ้มทางเข้า 2 ช่องโดยช่องตรงกลางมีขนาดเล็กกว่าทางเข้าทั้ง 2 ข้าง ช่างทำเป็นแบบยอดแหลม ตรงกลางถูกบีบด้วยพื้นที่จำกัด ซุ้มจึงออกมาคล้ายกับซุ้มเรือนแก้ว ของทางภาคกลาง วัดนาเวียงเป็นสิมที่มีการรับเอารูปแบบซึ่งแตกต่างกันออกไปเข้ามาปะปนได้อย่างลงตัวเท่าที่เห็นกัน ตามภาพตัวอย่าง

16. วัดสะเทียนทอง บ้านนาดอกไม้ ตำบลหนองหญ้าปล้อง อำเภอวังสะพุง จังหวัดเลย สร้างเมื่อ พ.ศ. 2493[174] (รูปที่ 4.583) รูปแบบคล้ายกับวัดศรีรัตนาราม บ้านหนองอ้อ ตำบลหนองวัวซอ อำเภอหนองวัวซอ จังหวัดอุดรธานี

---

[169] กรมการศาสนา. ประวัติวัดทั่วราอาณาจักร เล่ม 13, 697.

[170] ชวลิต อธิปัตยกุล. รูปแบบอุโบสถในจังหวัดอุดรธานี ช่วง พ.ศ. 251-2530 กับการสืบทอดทางงานช่าง. 297.

[171] เรื่องเดียวกัน, 299.

[172] จากจารึกระบุปี พ.ศ. 2492 บริเวณใต้คานเหนือกรอบซุ้มทางเข้า ด้านมุขหน้า.

[173] จารึกบริเวณส่วนล่างของกรอบหน้าจั่วเหนือขื่อทางด้านมุขหน้า ระบุสร้างปี 92.

[174] กรมการศาสนา. ประวัติวัดทั่วราอาณาจักร เล่ม 11, 186.

4.585 ด้านการก่อสร้างใช้แบบอุโบสถมาตรฐาน เป็นแบบในการก่อสร้าง พื้นที่คือข้อจำกัด ทำให้รูปแบบช่องอุดปีกนกเป็นส่วนหนึ่งของโครงสร้าง

4.586 จารึกเป็นตัวอักษรไทย ว่า คณะ ป.ด. ซึ่งอาจตีความได้ว่าเป็นคณะปฏิวัติก็ย่อมเป็น

ไปได้ในส่วนของการสันนิษฐาน

4.587 วัดเวฬุวัน หมู่ 1 ตำบลแวง อำเภอสว่างแดนดิน จังหวัดสกลนคร

4.588 ลวดลายกรอบหน้าจั่ว และภาพบุคคลสวมชฎาแบบมีตาบ คือการสะท้อนถึงความคุ้นชินของช่างญวน

4.589 วัดสุวรรณสาละวัน บ้านน้ำสวย ตำบลสระใคร อำเภอเมือง จังหวัดหนองคาย

4.590 วัดกลางพระแก้ว ตำบลอากาศ อำเภออากาศอำนวย จังหวัดสกลนคร

ต่างกันที่รายละเอียดการตกแต่งลวดลายประดับ อาทิเช่น ภาพบุคคล ลวดลายพรรณพฤษา และภาพสัตว์

การประดับลวดลายแข้งสิงห์ล้อตามซุ้มวงโค้งทั้งหมด เคยปรากฏมาก่อนหน้านั้นแล้ว เช่นที่วัดบุญญานุสรณ์ และวัดศรีรัตนาราม อำเภอหนองวัวซอ จังหวัดอุดรธานี เป็นแหล่งพื้นที่ใกล้สุดในการประดับตามแบบดังกล่าว การประดับรูปครุฑ คือสัญลักษณ์แสดงถึงเขตพระราชอาณาจักรของประเทศไทย ซึ่งเริ่มใช้ในอีสานครั้งแรกในแถบจังหวัดนครพนม หลังจากการเสียดินแดนในกรณีพิพาท รศ. 112 ที่ได้กล่าวมาแล้วในบทที่ 3 รูปสิงห์นั่ง เริ่มเข้ามาทางฝั่งนครพนมต่อเนื่องมาแถบจังหวัดมหาสารคาม เช่นที่วัดดอนยานาง และวัดโพธิ์ชัยบ้านเชียงเหียน เป็นต้น (รูปที่ 4.584)

ส่วนทางด้านการก่อสร้างช่างญวนใช้แบบอุโบสถมาตรฐาน เป็นแบบในการก่อสร้าง ด้วยพื้นที่คือข้อจำกัดทำให้รูปแบบแสดงออกในส่วนของพื้นที่กรอบหน้าจั่วให้เหลือน้อยลง ทำให้ช่องอุดปีกนกเป็นส่วนหนึ่งของโครงสร้างพื้นที่ส่วนที่เหลือทั้งหมดไปโดยปริยาย แสดงให้เห็นถึงช่างไม่เข้าใจในโครงสร้างแบบการใช้เสาหานรับน้ำหนัก หรืออาจจงใจเจตนาในการก่อสร้างอย่างใดอย่างหนึ่ง จึงทำให้รูปแบบได้ปรากฏให้เห็นจนถึงทุกวันนี้ (รูปที่ 4.585)

ลวดลายการประดับเป็นแบบฝีมือช่างญวน จากสุนทรียภาพที่สะท้อนออกมา ช่างญวนหรือผู้ว่าจ้างต้องการสะท้อนถึงเรื่องราวในอดีตหรือร่วมสมัยที่กำลังนิยมในช่วงมิติเวลานั้น ทำให้การประดับได้แสดงออกเป็นต้นว่า ด้านหลังมีการเป่าแคน ร้องหมอรำ ช้างแบกพานรัฐธรรมนูญ และจารึกเป็นตัวอักษรไทย ว่า คณะ ป.ด. ซึ่งอาจตีความได้ว่าเป็นคณะปฏิวัติก็ย่อมเป็นไปได้ในส่วนของการสันนิษฐาน เป็นต้น (รูปที่ 4.586)

17. <u>วัดเวฬุวัน หมู่ 1 ตำบลแวง อำเภอสว่างแดนดิน จังหวัดสกลนคร</u> สิมสร้าง พ.ศ. 2489[175] (รูปที่ 4.587) เมื่อเห็นครั้งแรกคืออุโบสถแบบมาตรฐาน ที่สร้างตามอย่างแบบ ก. แต่ไม่มีมุขหลัง ช่างฝีมือคือช่างญวนลูกมือคือชาวบ้าน สิมหลังนี้ คือแบบอย่างในการปรับเปลี่ยนจากที่ช่างญวนเคยเป็นผู้ออกแบบทุกครั้งที่ผ่านมา แต่หลังนี้เป็นตัวอย่างที่ช่างญวนได้สร้างตามแบบจากส่วนกลาง มีรายละเอียดดังนี้

ส่วนฐานยังคงสถานะแบบบัวลูกแก้วอกไก่ ไม่ใช่แบบบัวหน้ากระดานเรียบ หรือมีแข้งสิงห์ตามแบบมาตรฐานภาคกลาง ทางขึ้นด้านข้างทำตามอย่างแบบมาตรฐาน แบบ ก. เสาหาน 4 ต้น มีแผงแรระหว่างช่วงเสา รวมถึงช่องอุดปีกนก ส่วนทางด้านซุ้มประตู-หน้าต่าง เป็นซุ้มทรงบันแถลง คันทวยรูปหงส์ ช่อฟ้า ใบระกา หางหงส์ นาคสะดุ้ง หลังคาซ้อน 3 ชั้น 3 ตับ ล้วนเป็นแบบจากภาคกลาง แต่สิ่งที่ยังคงรสนิยมเมื่อดูแล้วรู้ได้ทันที ว่าเป็นฝีมือช่างญวน นั้นคือลวดลายการประดับลายดอกสี่กลีบ ลวดลายที่ปรากฏบนกรอบหน้าจั่วและภาพบุคคลสวมชฎาแบบมีตาบ นั้นคือการสะท้อนถึงความคุ้นชินของช่างญวนที่ได้ถ่ายทอดออกมาให้เห็น ถึงแม้บางครั้งจำเป็นต้องรับจ้างสร้างตามแบบก็ตามที (รูปที่ 4.588)

18. <u>วัดสุวรรณสาละวัน บ้านน้ำสวย ตำบลสระใคร อำเภอเมือง จังหวัดหนองคาย</u> สร้าง พ.ศ. 2495[176] (รูปที่ 4.589) สร้างตามแบบ ก. ในแบบอุโบสถมาตรฐาน แต่ส่วนมุขหลังก่อเป็นผนังทึบ ซึ่งทำทางขึ้นลงตามแบบ ก. ทั้งหมด มีแบบรสนิยม ฝีมือช่างญวนอยู่ที่บริเวณช่วงเสาหานคู่นอก เป็นซุ้มวงโค้งขนาดเล็ก บทบาทแบบฝีมือช่างญวนถูกลดบทบาทลงเรื่อยๆ ตามสมัยนิยมจากส่วนกลาง

---

[175] เรื่องเดียวกัน, 425.

[176] กรมการศาสนา. <u>ประวัติวัดทั่วราอาณาจักร เล่ม 10</u>, 937.

4.591 วัดพระพุทธไสยาราม ตำบลเชียงเครือ อำเภอเมือง จังหวัดสกลนคร

4.592 การใช้วัสดุแลงเป็นโครงสร้างหลักในการก่อสร้างอุโบสถหลังนี้ทั้งหลัง

4.593 ฐานบัวตัวที่รองรับซุ้มวงโค้ง โดยปกติแบบฝีมือช่างญวนมักจะทำแบบเป็นคิ้วบัวรองรับเป็นส่วนใหญ่ แต่ที่นี้ใช้การประดับแบบใบอะแคนตัส เป็นฐานรองรับ

4.594 การประดับฐานรองรับซุ้มวงโค้งแบบใบอะแคนตัส เริ่มที่สิมหลังนี้เป็นแห่งแรกและแห่งเดียว ในภาคอีสาน

4.595 วัดมงคลสมณกิจ ตำบลหนองสองห้อง อำเภอเมือง จังหวัดหนองคาย

4.596 วัดพุทธนิคม หมู่ 7 ตำบลสีกาย อำเภอเมือง จังหวัดหนองคาย

19. วัดกลางพระแก้ว ตำบลอากาศ อำเภออากาศอำนวย จังหวัดสกลนคร สิมสร้าง พ.ศ. 2495[177] (รูปที่ 4.590) การประดับซุ้มวงโค้งทางด้านหน้า 3 ซุ้ม และทางด้านข้างของมุขหน้า ช่องแสงกากบาท ลวดลายปูนปั้นประดับ คือบริบทของรูปแบบฝีมือช่างญวน การที่ทำทางขึ้นด้านข้าง การประดับด้วยซุ้มบันแถลง รวมถึงส่วนบนหลังคาที่ซ้อนกัน 3 ซ้อน 3 ตับ ใบระกา หางหงส์ หรือกระทั่งเครื่องไม้จำลองแบบมีเสาตุ๊กตาและขื่อโทตามแบบโครงสร้างไม้ของหลังคาที่ได้มาจากแบบภาคกลางทั้งหมด เป็นต้น

20. วัดพระพุทธไสยาราม บ้านเชียงเครือ ตำบลเชียงเครือ อำเภอเมือง จังหวัดสกลนคร สิมสร้าง พ.ศ. 2497[178] (รูปที่ 4.591) รูปแบบจากภาคกลางยังคงสะดุดตาเมื่อครั้งแรกเห็น แต่เมื่อตรวจสอบบางส่วนปรากฏฝีมือช่างญวนยังคงโดดเด่นเช่นเคย สิ่งที่น่าสนใจยังคงเป็นเรื่องของข้อจำกัด สำหรับสิ่งก่อสร้างประเภทอาคาร ยิ่งพื้นที่ถูกจำกัดด้วยวัสดุแต่ช่างสามารถโชว์ทักษะความสามารถทางเทคนิคได้นั้นคือ การใช้วัสดุแลงเป็นโครงสร้างหลักในการก่อสร้างอุโบสถหลังนี้ทั้งหลัง และมีที่เฉพาะจังหวัดสกลนครเท่านั้น ซึ่งสิมญวนทุกหลังสร้างตามเงื่อนไขที่กล่าวทั้งสิ้น ซึ่งยังรวมอาคารแบบอาณานิคมล้วนถูกสร้างด้วยวัสดุแลงเช่นเดียวกันทั้งหมด ดังนั้นส่วนของแบบมาตรฐานขอละไม่กล่าวถึงซึ่งคงทราบกันดีแล้ว (รูปที่ 4.592)

แต่ที่น่าสนใจอีกประเด็นที่นี้คือ พัฒนาการของฐานบัวตัวที่รองรับซุ้มวงโค้งโดยปกติแบบฝีมือช่างญวนมักจะทำแบบเป็นคิ้วบัวรองรับเป็นส่วนใหญ่ แต่ที่นี้ใช้การประดับแบบใบอะแคนตัส ซึ่งเคยปรากฏเฉพาะในแบบของอาคารสิ่งก่อสร้างแบบตึก ห้องแถวแบบอาณานิคมเท่านั้น เช่น ที่เมืองฮอยอัน เมืองเว้ ประเทศเวียดนาม เป็นต้น และถ้าใกล้จังหวัดสกลนครเข้ามา ก็คงจะเห็นเป็นที่อาคารห้องแถวร้าง ทางทิศเหนือในเขตหนองแสง อำเภอเมือง จังหวัดนครพนม ซึ่งเป็นชุมชนคริสตังมาครั้งตั้งแต่เริ่มมีการเข้ามาอาศัยอยู่ในจังหวัดนครพนมของกลุ่มคนญวน และมิสชังชาวฝรั่งเศสได้ตามเข้ามาในภายหลัง (รูปที่ 4.593)

การประดับดังกล่าวอาจเป็นพัฒนาการสืบเนื่องทางงานช่างที่เป็นแห่งแรกและแห่งสุดท้ายในการประดับแบบฐานรองรับซุ้มวงโค้ง ซึ่งหลังจากนี้ต่อไปไม่เคยปรากฏอีกเลย อาจกล่าวได้ว่าช่างมีแนวคิดที่กล้านำเสนอสิ่งที่ไม่เคยปรากฏมาก่อนในสถานที่นั้น แต่สามารถนำมาประดับในที่ๆ คุ้นเคยสำหรับความเป็นรูปแบบเฉพาะที่ถูกกำหนดว่าต้องเป็นอย่างนั้น แต่ที่นี้ช่างมีอิสระที่กล้าจะนำเสนอ ถึงแม้จะไม่ได้รับความนิยมอีกต่อไป แต่ก็ยังดีกว่าช่างไม่คิดเพื่อสร้างสรรค์ในสิ่งใหม่ๆ ให้กับผลงานของตนเอง (รูปที่ 4.594)

21. วัดมงคลสมณกิจ ตำบลหนองสองห้อง อำเภอเมือง จังหวัดหนองคาย สิมสร้าง พ.ศ. 2499[179] (รูปที่ 4.595) ความเป็นแบบฝีมือช่างญวนยังคงได้รับสืบเนื่องที่วัดนี้เหลือเฉพาะซุ้มวงโค้งแบบเรียบไม่ตกแต่งลวดลาย

---

[177] กรมการศาสนา. ประวัติวัดทั่วราอาณาจักร เล่ม 11, 214.

[178] กรมการศาสนา. ประวัติวัดทั่วราอาณาจักร เล่ม 11, 367.

[179] สัมภาษณ์คุณตาคำมี น่อจันทร์ ชาวบ้านดงเว้น ตำบลหนองสองห้อง อำเภอเมือง จังหวัดหนองคาย อายุ 71 ปี เมื่อวันที่ 29 มิถุนายน 2552 ใน ชวลิต อธิปัตยกุล. รูปแบบอุโบสถในจังหวัดอุดรธานี ช่วง พ.ศ. 251-2530 กับการสืบทอดทางงานช่าง. 244-226.

4.597 วัดรามวิทยาลัย หมู่ 4 ตำบลปลาโหล อำเภอวาริชภูมิ จังหวัดสกลนคร

4.598 ซุ้มบันแถลง คันทวยรูปหงส์ อีกทั้งช่อฟ้า ใบระกา หางหงส์ นาคสะดุ้ง แปงวง หลังคาซ้อน 3 ชั้น 3 ตับ คือแบบอย่างจากภาคกลาง

4.599 วัดพระธาตุศรีมงคล บ้านธาตุ ตำบลวาริชภูมิ อำเภอวาริชภูมิ จังหวัดสกลนคร

4.600 วัดศรีบางบัว ตำบลวัดธาตุ อำเภอเมือง จังหวัดหนองคาย

4.601 วัดบ้านโนนจาน ตำบลท่าไห อำเภอเขื่องใน จังหวัดอุบลราชธานี

ที่มา : ภาพถ่ายเก่า จากพระลูกวัด วัดบ้านโนนจาน จังหวัดอุบลราชธานี

4.602 วัดบ้านโนนบอน ตำบลบุ่งหวาย อำเภอวารินชำราบ จังหวัดอุบลราชธานี

ที่มา : http://202.12.97.23/main/esanart/Ubon%20Ratchathani/NonBon/NonBon.html

22. วัดพุทธนิคม หมู่ 7 ตำบลสีกาย อำเภอเมือง จังหวัดหนองคาย สิมสร้าง พ.ศ. 2500[180] (รูปที่ 4.596) ซุ้มวงโค้งได้รับการสืบเนื่องแบบเดิมคือการปล่อยโล่งไม่มีการประดับ ส่วนประกอบอื่นๆ คือรูปแบบจากบริบทของภาคกลางทั้งหมด

23. วัดรามวิทยาลัย หมู่ 4 ตำบลปลาโหล อำเภอวาริชภูมิ จังหวัดสกลนคร ไม่มีหลักฐานระบุปีที่สร้าง[181] (รูปที่ 4.597) ปัญหานี้แก้ไขได้ไม่ยากหากเมื่อได้เห็นรูปแบบของอาคารสิ่งก่อสร้าง ซุ้มวงโค้งแบบปล่อยเรียบไม่มีการประดับใดๆ คือแบบจากฝีมือช่างญวน และการเจาะช่องลูกกรงแบบวงรีทางตั้งที่พนักระเบียง ที่เหลือทั้งหมดเป็นแบบจากอุโบสถมาตรฐาน ซุ้มบันแถลง คันทวยรูปหงส์ การประดับเทพนม การประดับขื่อโทในส่วนหน้าจั่ว อีกทั้งช่อฟ้า ใบระกา หางหงส์ นาคสะดุ้ง แปงวง หลังคาซ้อน 3 ชั้น 3 ตับ ดังนั้นวัดนี้สามารถกำหนดอายุได้เลยว่าสร้างตามหลังแบบอุโบสถมาตรฐาน พ.ศ. 2483 เป็นต้นไป ไม่ใช่สิมหลังที่สร้างพร้อมตั้งวัด พ.ศ. 2451 (รูปที่ 4.598)

กลุ่มสร้างตามแบบอย่างฝีมือช่างญวน พบด้วยกันทั้งหมด 4 หลัง ที่ยังคงสร้างตามแบบฝีมือช่างญวน เริ่มจากตัวอย่างที่มีอายุเก่าสุดของกลุ่ม คือสิมที่วัดพระธาตุศรีมงคลบ้านธาตุ ตำบลวาริชภูมิ อำเภอวาริชภูมิ จังหวัดสกลนคร สิมสร้างเมื่อ พ.ศ. 2490[182] (รูปที่ 4.599) หลังที่ 2 คือวัดศรีบางบัว ตำบลวัดธาตุ อำเภอเมือง จังหวัดหนองคาย สิมสร้าง พ.ศ. 2492[183] (รูปที่ 4.600) ส่วนหลังที่ 3 วัดบ้านโนนจาน ตำบลท่าไห อำเภอเขื่องใน จังหวัดอุบลราชธานี สร้าง พ.ศ. 2498[184] (รูปที่ 4.601) ปัจจุบันได้รื้อสร้างใหม่ หลังสุดท้ายของกลุ่มตัวอย่างสิมแบบฝีมือช่างญวน คือ ที่วัดบ้านโนนบอน ตำบลบุ่งหวาย อำเภอวารินชำราบ จังหวัดอุบลราชธานี ไม่ระบุปีที่สร้าง[185] (รูปที่ 4.602)

ทั้ง 4 หลังมีความแตกต่างกันออกไป ตัวอย่างที่วัดพระธาตุศรีมงคล วาริชภูมิ สิมหลังเล็ก แบบมีมุขหน้า หากไม่เคยพบเห็นงานปูนปั้นประดับมาก่อน ก็อาจทำให้เข้าใจคลาดเคลื่อนว่าเป็นช่างพื้นถิ่น ทั้งนี้เพราะรูปแบบไม่ได้สะท้อนถึงในการเป็นแบบฝีมือช่างญวน แต่สิ่งที่สะท้อนกลับเป็นลวดลายปูนปั้น เช่น รูปบุคคล ลายหน้าขบที่กรอบหน้าจั่ว และทางด้านหลังคือลาย ตัวละครในเรื่องมณีเมขลา ส่วนกรอบจั่วหลังด้านบนเป็นตัวเกียรติมุขกำลังกลืนกินพระจันทร์ สิมหลังนี้สะท้อนให้เห็นถึงช่างญวนยังคงได้รับความไว้วางใจอยู่บ้างในการออกแบบก่อสร้างตลอดจนงานตกแต่ง ชาวบ้านยังคงเป็นลูกมือ (รูปที่ 4.603)

---

[180] เรื่องเดียวกัน, 244.

[181] จากการสัมภาษณ์เจ้าอาวาสวัด ได้กล่าวว่าสร้างมานานแล้ว คือ พ.ศ. 2451 ตามที่แจ้งไปกับกรมการศาสนา. ประวัติวัดทั่วราอาณาจักร เล่ม 11, 418. ทั้งนี้รูปแบบคือการก่อสร้างตามแบบภาคกลาง เข้าใจว่าเจ้าอาวาสคงให้คำตอบที่คาดเคลื่อนไม่ตรงกับรูปแบบ

[182] จารึกในกรอบหน้าจั่วใต้ภาพปูนปั้นลายหน้าขบ ระบุปี พ.ศ. 2490. และในวิโรฒ ศรีสุโร. สิมอีสาน, 357. กล่าวไว้ว่าช่างญวนชื่อองตีงัว เป็นช่างสร้างสิมหลังนี้ มาจากเมืองฮานอย

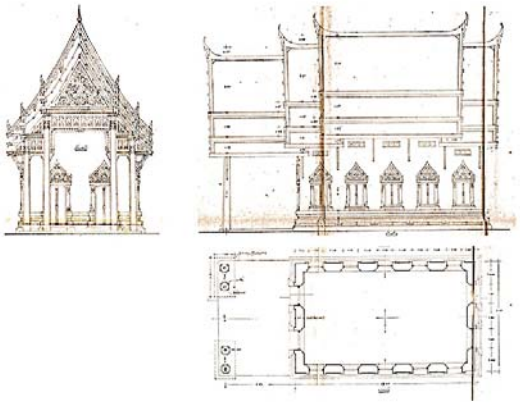
[183] จารึกเหนือกรอบซุ้มวงโค้งช่องตรงกลางทางด้านมุขหน้า ระบุว่าสร้างเมื่อ พ.ศ. 2492 เสร็จเมื่อ พ.ศ. 2496.

[184] สัมภาษณ์เจ้าอาวาส วัดบ้านโนนจาน ตำบลท่าไห อำเภอเขื่องใน จังหวัดอุบลราชธานี เมื่อวันที่ 6 เมษายน พ.ศ. 2554. ได้รับไฟล์ภาพถ่ายเก่าทั้งหมดก่อนการรื้อทิ้งและสร้างใหม่ จากทางวัด

[185] แจ้งเฉพาะอุโบสถหลังใหม่ที่สร้างในปี พ.ศ. 2521.

4.603 สิมหลังนี้สะท้อนให้เห็นถึงช่างญวนยังคงได้รับความไว้วางใจอยู่บ้างในการออกแบบก่อสร้างตลอดจนงานตกแต่ง

4.604 แบบมาตรฐานอุโบสถ แบบ ข.
ที่มา : กรมศิลปากร. อุโบสถแบบมาตรฐาน.

4.605 สิมแบบฝีมือช่างญวน เพียงแต่ลดการประดับเพิ่มเติมในส่วนของซุ้มวงโค้ง ที่วัดศรีบางบัว จังหวัดหนองคาย

4.606 งานประดับแบบฝีมือช่างญวน ที่กรอบหน้าจั่ว วัดศรีบางบัว อำเภอเมือง จังหวัดหนองคาย

4.607 รูปสี่เหลี่ยมอยู่ภายในช่องหน้าต่างซุ้มวงโค้งทางด้านข้าง
ที่มา : ภาพถ่ายเก่า จากพระลูกวัด วัดบ้านโนนจาน จังหวัดอุบลราชธานี

4.608 การก่อซุ้มวงโค้งทางด้านข้างของมุขหน้าและการประดับตกแต่งช่องประตู หน้าต่าง
ที่มา : http://202.12.97.23/main/esanart/Ubon%20Ratchathani/NonBon/NonBon.html

แบบจากภาคกลางได้เข้ามาปรากฏให้เห็นคงไม่พ้นลวดลายประดับหน้าขบ ซึ่งเป็นแบบที่มาพร้อมกับแบบมาตรฐานอุโบสถ แบบ ข. (รูปที่ 4.604)

หลังที่ 2 จากสภาพโดยรวม คือสิมแบบฝีมือช่างญวน เพียงแต่ลดการประดับเพิ่มเติมในส่วนของซุ้มวงโค้ง จะสังเกตเห็นว่ามักไม่นิยมประดับลวดลาย หรือคิ้วบัวแบบต่างๆ เข้าไปในกรอบซุ้มวงโค้ง จึงอาจกล่าวได้ว่า จากสถานภาพในช่วงเวลาที่ประกาศใช้ แบบมาตรฐานอุโบสถ ในปี พ.ศ. 2483 เป็นต้นมา ระยะเวลาหลังจากการประกาศ 9 ปี ในการใช้รูปแบบจากภาคกลางแล้ว แต่ที่นี้กลับสร้างแบบดั้งเดิมที่คุ้นเคยกันของกลุ่มฝีมือช่างญวน นั้นจึงสะท้อนให้เห็นได้ว่าบางพื้นที่ไม่ได้ให้ความสนใจในการเป็นข้อกำหนดแกมบังคับกลายๆ ให้ใช้แบบมาตรฐานทั่วประเทศ (รูปที่ 4.605)

อย่างไรก็ดีเมื่อปรากฏหลักฐานการก่อสร้าง ย่อมแสดงให้เห็นว่าช่างญวนยังคงสืบเนื่องต่อยอดทางงานช่างที่ตนเองคุ้นชิน เป็นทุนเดิม และอีกทั้งทางวัดอาจให้อิสระไม่มีข้อจำกัดในการก่อสร้างก็ย่อมเป็นไปได้ ถ้าเป็นอย่างที่ว่าจริงแสดงว่าวัดศรีบางบัวอาจไม่สะดวกมากนัก ในการเดินทางเข้าไปขอแบบแปลนในการก่อสร้างจากส่วนกลางก็อาจเป็นไปได้เช่นกัน (รูปที่ 4.606)

หลังที่ 3 ทุบแล้วสร้างใหม่ในตำแหน่งเดิม คือวัดบ้านโนนจาน อำเภอเขื่องใน จังหวัดอุบลราชธานี จากภาพถ่ายเก่ายังคงแสดงให้เห็นถึงรูปแบบในรสนิยมทางเชิงช่างของฝีมือช่างญวนอยู่บ้าง เช่น การก่อซุ้มวงโค้งทางด้านหน้าและด้านข้างของมุขหน้ารวมถึงการประดับตกแต่งทำช่องประตู หน้าต่าง รูปสี่เหลี่ยมอยู่ภายในช่องหน้าต่างประตูซุ้มวงโค้ง และการเจาะช่องชี่ลูกกรงวงรีทางตั้งที่พนักระเบียงเป็นต้น (รูปที่ 4.607)

ทางด้านสิมในหลังสุดท้าย ที่วัดบ้านโนนบอน การก่อซุ้มวงโค้งทางด้านหน้าและด้านข้างของมุขหน้า รวมถึงการประดับตกแต่งทำช่องประตู หน้าต่าง รูปสี่เหลี่ยมอยู่ภายในช่องหน้าต่างประตูซุ้มวงโค้ง ยังคงได้รับการสืบเนื่องทางงานช่าง แต่ฝีมือการฉาบไม่ดีนักเมื่อเทียบกับวัดบ้านโนนจาน ที่กล่าวมาแล้วข้างต้น และการเจาะช่องชี่ลูกกรงวงรีทางตั้งที่พนักระเบียงได้หายไป สิมวัดบ้านโนนบอนจึงสามารถกำหนดอายุได้ว่าสร้างหลัง พ.ศ. 2498 โดยใช้วัดบ้านโนนจานเป็นหลัก อีกทั้งหลักฐานเส้นทางสายพัฒนาการของรูปแบบฝีมือช่างญวนได้มาสิ้นสุดที่อำเภอวารินชำราบ จังหวัดอุบลราชธานี เป็นต้น (รูปที่ 4.608)

4.609 วัดสว่างบัวมาศ ตำบลบัวมาศ อำเภอบรบือ จังหวัดมหาสารคาม

4.610 วัดท่าอุเทน อำเภอท่าอุเทน นครพนม

4.611 วัดสุวรรณาวาส อำเภอกันทรวิชัย จังหวัดมหาสารคาม

4.612 วัดสุคันธวารี ตำบลบ้านเป้า อำเภอพุทไธสง จังหวัดบุรีรัมย์

4.613 วัดสว่างบัวมาศ ทรงโรงที่ผสมแบบจากภาคกลางในส่วนของโครงสร้างหลังคาซ้อนตับ แต่ส่วนอื่นคือแบบอย่างจากฝีมือช่างญวน

4.614 การประดับภาพบุคคลเข้าไปด้านในของพื้นที่ซุ้มวงโค้ง ส่วนมากเป็นกลุ่มหลังจากช่วง พ.ศ. 2470

แบบที่ 4 ทรงโรง หลัง พ.ศ. 2483 เป็นต้นมา หากเมื่อนับเนื่องจาก พ.ศ. 2483 เรื่อยลงมาจนถึง พ.ศ. 2510 เป็นเวลาที่กรมการศาสนาเข้ามารับช่วงต่อ ในการเป็นผู้ให้บริการเป็นแหล่งขออนุญาตในการสร้างอาคารเสนาสนะต่างๆ ภายในวัด เป็นต้นไป ทั้งนี้ภายหลังจาก พ.ศ. 2510 ลงมายังคงปรากฏรูปแบบทรงโรง แบบฝีมือช่างญวน ดังนั้นจึงขอแบ่งการศึกษาออกเป็น 2 กลุ่มตัวอย่าง เพื่อให้มองเห็นประเด็นได้ชัดเจนของช่วงเวลาการสร้าง ดังต่อไปนี้

1. กลุ่มตั้งแต่ พ.ศ. 2483 - พ.ศ. 2510 จากทั่วทั้งหมดภาคอีสาน พบด้วยกัน 4 หลัง เรียงอายุที่ร้างเก่าสุดจาก สิมที่วัดสว่างบัวมาศ ตำบลบัวมาศ อำเภอบรบือ มหาสารคาม 2490[186] (รูปที่ 4.609) หลังที่ 2 วัดท่าอุเทน อำเภอท่าอุเทน นครพนม 2491[187] (รูปที่ 4.610) ส่วนหลังที่ 3 ไม่มีการระบุปีที่สร้าง คือสิมที่วัดสุวรรณาวาส อำเภอกันทรวิชัย มหาสารคาม[188] (รูปที่ 4.611) มีการประดับตกแต่งทำช่องประตู หน้าต่าง รูปสี่เหลี่ยมอยู่ภายในช่องหน้าต่างประตูซุ้มวงโค้ง และรวมถึงสิมวัดสุคันธวารี ตำบลบ้านเป้า อำเภอพุทไธสง จังหวัดบุรีรัมย์[189] ด้วยเช่นเดียวกัน (รูปที่ 4.612)

สิมที่วัดสว่างบัวมาศ ทรงโรงที่ผสมแบบจากภาคกลางในส่วนของโครงสร้างหลังคาซ้อนตับ แต่ส่วนอื่นคือแบบอย่างจากฝีมือช่างญวน เริ่มที่การทำซุ้มวงโค้งทางด้านหน้า 3 ซุ้ม ซุ้มตรงกลางทำเป็นประตูทางเข้า ส่วนทางด้านข้างก่อฉาบพื้นที่ในซุ้มวงโค้ง และด้านล่างเจาะช่องสี่เหลี่ยมเป็นซี่ ของพนักลูกกรง การก่อฉาบปิดทึบในพื้นที่บริเวณภายในซุ้มวงโค้งได้ปรากฏมาก่อนหน้านั้นแล้ว (รูปที่ 4.613) ที่วัดกลางโกสุม อำเภอโกสุมพิสัย ในจังหวัดเดียวกัน อยู่ไม่ห่างกันมากนัก จึงอาจเป็นต้นแบบดังกล่าวให้กับวัดสว่างบัวมาศ ซึ่งทั้งนี้ภายในได้มีการประดับภาพบุคคลเข้าไปด้านในของพื้นที่ซุ้มวงโค้งด้วย ลักษณะการประดับภาพบุคคลยืนถือปืน ด้านหน้าประตูทางเข้าสิม ส่วนมากเป็นกลุ่มหลังจากช่วง พ.ศ. 2470 เป็นต้นมาที่นิยมประดับ ซึ่งมีต้นเค้ามาจากเวียดนาม ตัวอย่างเช่นวัดเจดีย์เทียนมู่ เมืองเว้ ประเทศเวียดนาม ซึ่งในประเทศไทย ที่ปรากฏตามเส้นทางผ่านมายังมหาสารคาม ตัวอย่างก็ได้แก่ที่วัดศรีนันทวราราม อำเภอหนองสูง จังหวัดมุกดาหาร เป็นต้น (รูปที่ 4.614)

ทางด้านของส่วนการประดับรูปครุฑ เหนือซุ้มวงโค้ง ล้วนเกิดขึ้นมาก่อนหน้านั้นแล้ว โดยเฉพาะกลุ่มในแถบจังหวัดนครพนม มุกดาหาร หนองคาย เป็นต้น ซึ่งสาเหตุมาจากเป็นการนำเสนอถึงความเป็นแผ่นดินไทย โดยการแสดงออกผ่านทางงานด้านสิ่งก่อสร้างแบบอาคาร ซึ่งเป็นที่ทราบกันดีแล้ว (รูปที่ 4.615)

---

[186] กรมการศาสนา. ประวัติวัดทั่วราชอาณาจักร เล่ม 12, (กรุงเทพฯ : การศานา, 2536), 843.

[187] กรมการศาสนา. ประวัติวัดทั่วราอาณาจักร เล่ม 15, 142.

[188] ความไม่แน่นอนจากการศึกษาที่ผ่านมาไม่สามารถสรุปได้ว่าสร้างขึ้นเมื่อไหร่ ทราบแต่เพียงว่าอาจได้รับรูปแบบจากวัดโพธิ์ชัย บ้านหนองห้าง อำเภอกุฉินารายณ์ จังหวัดกาฬสินธุ์ หรืออาจเป็นช่างชุดเดียวกันก็ว่าได้ ใน วิโรฒ ศรีสุโร. สิมอีสาน, 333.

[189] กรมศิลปากรกำหนดให้อยู่ในช่วง พ.ศ. 2464-2482 ในกรมศิลปากร. จิตรกรรมไทยประเพณี, (กรุงเทพฯ : ชุมชนสหกรณ์การเกษตรแห่งประเทศไทย, 2533),158.

4.615 การประดับรูปครุฑ เหนือซุ้มวงโค้ง ล้วนเกิดขึ้นมาก่อนหน้านั้นแล้ว โดยเฉพาะกลุ่มในแถบจังหวัดนครพนม หนองคาย เป็นต้น

4.616 มีการประดับเหนือบริเวณที่กรอบซุ้มของประตูด้านหน้า ทำเป็นกรอบซุ้มแบบมีหลายวงโค้ง คล้ายกับกรอบหน้านาง

4.617 กรอบหน้าจั่วพระพุทธองค์ประทับนั่งแวดล้อมด้วยลวดลายพรรณพฤษาแบบฝีมือช่างญวน

4.618 วัดท่าอุเทน อำเภอท่าอุเทน นครพนม แบบจากภาคกลางได้เข้ามาคือส่วนซุ้มหน้าต่างและเครื่องบนหลังคา

4.619 กรอบซุ้มประตูเป็นแบบซุ้มวงโค้งมาก่อนในสมัยครั้งแรกสร้าง แต่ได้มาปรับเปลี่ยนในยุคหลัง

4.620 เป็นแบบพื้นถิ่นที่บูรณะโดยช่างญวนในภายหลัง ไม่ระบุอายุปีที่สร้างอย่างแน่นอน

ด้านข้าง 4 ช่วงเสา ฉาบก่อปิดทึบทั้งหมด ถือได้ว่าเป็นทรงโรงที่พิเศษอีกหลังหนึ่ง ในภาคอีสานย่อมไม่เกินเลยที่จะกล่าว กรอบหน้าจั่วพระพุทธองค์ประทับนั่งแวดล้อมด้วยลวดลายพรรณพฤกษาแบบฝีมือช่างญวน (รูปที่ 4.617)

อาจกล่าวได้ว่าสิมฝีมือช่างญวนหลังที่วัดสว่างบัวมาศ คือ การรับส่งแบบจากหลายแหล่งเข้ามาปะปนกัน ซึ่งล้วนเป็นแบบที่คุ้นเคยทางงานช่างทั้งสิ้น ทั้งรูปแบบ ลวดลาย สถานที่ตรวจสอบแล้วสอดรับกับหลักฐานของรูปแบบฝีมือช่างญวน โดยเฉพาะเส้นทางสายพัฒนาการเมื่อดูจากแผนที่ได้มาสิ้นสุดหลังสุดท้ายที่วัดสว่างบัวมาศพอดี

หลังที่ 2 ที่วัดท่าอุเทน อำเภอท่าอุเทน นครพนม แบบจากภาคกลางได้เข้ามาโดดเด่นเป็นสง่า คือส่วนโครงสร้างของเครื่องบนหลังคา รวมถึงลวดลายการประดับทั้งหมด โดยเฉพาะลายอรุณเทพบุตร ที่ปรากฏมาแล้วในแบบมาตรฐานอุโบสถ แบบ ก. ส่วนที่ยังคงเหลือให้พอตรวจสอบได้บ้างถึงความเป็นบริบทรสนิยมของช่างญวน ก็คือ การทำพนักกั้นทำบันไดขึ้นทางด้านข้าง เป็นต้น (รูปที่ 4.618)

ส่วนกรอบซุ้มหน้าต่างเข้าใจว่าอาจจะเป็นแบบซุ้มวงโค้งมาก่อนในสมัยครั้งแรกสร้าง แต่ได้มาปรับเปลี่ยนในยุคหลัง เพราะสังเกตได้จากลวดลายเป็นลวดลายต่างประเภทกัน หรือที่ยอดปลายแหลมของซุ้มคือ รัศมีของจุดสูงสุดในรัศมีวงโค้งพอดี ซึ่งทั้งนี้การประดับแบบดังกล่าวเป็นที่นิยมกันมากในการปรับเปลี่ยนซุ้มวงโค้งให้เป็นแบบยอดแหลม ยกตัวอย่างที่วัดโพธิ์ชัย ท่าอุเทน ได้มีการตกแต่งดัดแปลงตามที่กล่าวมาเช่นกัน ในวันที่ลงพื้นที่ศึกษา เป็นต้น (รูปที่ 4.619)

หลังที่ 3 วัดสุวรรณาวาส อำเภอกันทรวิชัย มหาสารคาม สิมที่ไม่สามารถกำหนดอายุที่ชัดเจนแน่นอนไม่ได้ กล่าวกันแต่เพียงว่าเป็นแบบพื้นถิ่นที่บูรณะโดยช่างญวนในภายหลัง (รูปที่ 4.620) จากการศึกษามีประเด็นที่ได้จากการตั้งข้อสังเกตเพื่อใช้ในการสันนิษฐานยังคงพอได้บางดังนี้

ประเด็นแรก มีสิมพื้นถิ่นหลังเดิมแต่ถูกบูรณะต่อเติมขึ้นในภายหลัง ประเด็นที่ 2 คือ แบบฝีมือช่างญวนเป็นผู้สร้างออกแบบทั้งหมด แต่ละประเด็นมีข้อสนับสนุน ข้อโต้แย้งอย่างเป็นเหตุเป็นผล ซึ่งจะได้กล่าวเพื่อตรวจหลักฐานพิสูจน์ตามข้อสันนิษฐาน ตามรายละเอียดที่เริ่มจากในประเด็นแรกก็คือ การเชื่อว่าสิมหลังนี้เคยปรากฏมาก่อนๆ ที่ช่างญวนจะเข้ามาตกแต่งภายหลัง เริ่มจากฐานรองรับอาคารซึ่งเป็นฐานบัวลูกแก้วอกไก่ ตามแบบพื้นถิ่นนิยมในอีสาน ตรงจุดนี้ช่างญวนก็ไม่ได้แตกต่างในการประดับของส่วนฐาน แต่ที่ต่างกันอย่างแน่นอนคือ การประดับส่วนที่ปลายฐานแบบที่เรียกกันโดยทั่วไป ตามแบบวัฒนธรรมลาวล้านช้าง คือ บัวปลายงอน ซึ่งฐานบัวปลายงอนคือข้อจำกัดของฝีมือช่างญวน ที่ไม่เคยปรากฏพบมีการประดับในแบบฐานดังกล่าวไม่ (รูปที่ 4.621)

ส่วนที่บ่งชี้ถือความเป็นพื้นถิ่นอีกอย่าง คือ คันทวยรับน้ำหนักที่ประดับเป็นรูปนาคระหว่างหน้าเสา โดยปกติการก่อสร้างแบบมีคันทวยโครงสร้างมักเป็นแบบการใช้เสาเป็นตัวรองรับทั้งหมด ซึ่งมีตัวอย่างจากแบบสิมพื้นถิ่น เช่น ที่วัดเสมาท่าค้อ จังหวัดร้อยเอ็ด เป็นต้น มีการประดับคันทวยโดยในส่วนของหัวนาคจะถูกประกบเข้ากับหน้าเสาที่รองรับน้ำหนักทุกต้น แล้วจึงฉาบปูนปิดทับอีกครั้ง ซึ่งการประดับคันทวยที่วัดสุวรรณาวาส คือแบบอย่างเดียวกับที่ยกตัวอย่างมา

ถัดมาทางด้านผนังสกัดหน้า พบร่องรอยของการประดับซุ้มยอด 3 ยอด ตรงทางเข้าเหนือกรอบประตู แต่ที่น่าผิดสังเกตก็คือ ในตำแหน่งที่เป็นปูนปั้นพระพุทธองค์ ส่วนยอดแหลมของซุ้มได้หายไป แสดงให้เห็นถึงครั้งหนึ่งเคยมีซุ้มยอดแหลมมาก่อนๆ ที่ช่างจะเข้ามาปั้นเสริมเรื่องราวในภายหลัง ซึ่งใช้เป็นหลักฐานได้เป็นอย่างดี (รูปที่ 4.622)

4.621 ฐานบัวปลายงอนคือข้อจำกัดของฝีมือช่างญวน ที่ไม่เคยปรากฏพบมีการประดับในแบบฐาน ของฝีมือช่างญวน

4.622 ร่องรอยของการประดับซุ้มยอด 3 ยอด ตรงทางเข้าเหนือกรอบประตู เป็นการปั้นพอกทับในส่วนร่องรอยเดิม

4.623 ลูกกรงแบบลูกมะหวดที่ช่องหน้าต่างของสิมวัดสุวรรณาวาส คือแบบในวัฒนธรรมพื้นถิ่น ลาวล้านช้างในอีสาน ที่นิยมประดับ

4.624 ตัวอย่างสิมวัดบ้านนกออก อำเภอปักธงชัย จังหวัดนครราชสีมา สิมทรงโรงในรูปแบบเดียวกันกับวัดสุวรรณาวาส
ที่มา : พงษ์ศักดิ์ อัครวัฒนากุล

4.625 การก่อสร้างซุ้มหน้าต่าง เว้นพื้นที่ระยะห่างจากขอบวงกบด้านบน ไม่ใช่รสนิยมของช่างญวน

4.626 ทรงโรงแบบมีกำแพงแก้วล้อมรอบเป็นแบบพื้นถิ่น แต่ได้รับรูปแบบการประดับพญานาคเกี้ยวกันในส่วนหางจากช่างญวน

ถัดมาที่ด้านข้างอีกครั้ง จากการตั้งข้อสังเกต ลูกกรงแบบลูกมะหวดที่ช่องหน้าต่างของสิมวัดสุวรรณาวาส เป็นแบบพื้นถิ่นนิยมในช่วงแรกๆ ที่มีการก่อสร้างสิมแบบพื้นถิ่น เช่น ที่วัดมโนภิรมย์ อำเภอหว้านใหญ่ จังหวัดมุกดาหาร สิมที่วัดสระเกต อำเภอสุวรรณภูมิ วัดศรีฐาน จังหวัดร้อยเอ็ด เป็นต้น ส่วนที่เมืองหลวงพระบางและที่เมืองเวียงจันทน์ ขอละไว้ไม่กล่าวถึงเพราะได้พบรูปแบบดังกล่าวเป็นเรื่องปกติวิสัยทางงานช่างในวัฒนธรรมลาวล้านช้าง (รูปที่ 4.623)

ที่กล่าวถึงการประดับแบบลูกกรง ช่างญวนไม่เคยปรากฏว่าเคยทำมาก่อน และที่สำคัญช่างญวนมักจะไม่ปล่อยให้มีพื้นที่ของกรอบวงกบทั้งทางด้านบนและด้านล่าง รองด้วยไม้บนโครงสร้างปูนเป็นอันขาดไม่เคยว่ามีการประดับดังกล่าวในแบบฝีมือช่างญวน ในภาคอีสาน

อย่างไรก็ดีได้ตรวจสอบสิมในพื้นที่จังหวัดมหาสารคาม ที่มีอายุก่อสร้างในช่วงก่อน พ.ศ. 2470 ย้อนขึ้นไปเป็นหลัก พบหลักฐานที่วัดมหาผล บ้านท่าขอนยาง[190] ที่มีรูปแบบการประดับในแบบเดียวกัน ต่างกันที่มีการทำมุขหน้าที่วัดมหาผล บ้านท่าขอนยาง อีกทั้งได้ตรวจสอบเทียบเคียงกับรูปแบบทรงโรง ในแถบจังหวัดนครราชสีมา ได้พบการประดับสิมทรงโรงและการประดับกรอบซุ้มทางเข้าในตำแหน่งเดียวกัน ตัวอย่างก็คือสิมวัดบ้านนกออก อำเภอปักธงชัย เป็นต้น (รูปที่ 4.624)

ส่วนในประเด็นที่ 2 สร้างโดยฝีมือช่างญวน จุดที่บ่งชี้ในความเป็นแบบฝีมือช่างญวนในตัวอาคารสิมวัดสุวรรณาวาสคือ การประดับซุ้มวงโค้ง มีการประดับตกแต่งทำช่องหน้าต่าง รูปสี่เหลี่ยมอยู่ภายในช่องหน้าต่าง ซึ่งตรงจุดนี้ยอมรับหลักฐานข้อสนับสนุนกันได้ อย่างไรก็ดี หากพิจารณาอย่างถ้วนถี่ ยังไม่เคยปรากฏการก่อสร้างซุ้มหน้าต่างดังกล่าวเว้นพื้นที่ระยะห่างจากขอบวงกบด้านบนเท่ากับสิมหลังนี้มาก่อน นั้นคือข้อสนับสนุนน่าเชื่อถือในประเด็นแรกได้เป็นอย่างดี อีกทั้งความปราณีต ความคมชัดลดหายไป ทางด้านปูนปั้นคือข้อบ่งชี้เป็นฝีมือช่างญวนอย่างไม่ต้องสงสัยหรือคิดแย้งขึ้นมา (รูปที่ 4.625)

กล่าวโดยสรุปจากน้ำหนักตามประเด็นที่ได้ตรวจสอบกล่าวมาทั้งหมด ทำให้เชื่อได้ว่าประเด็นแรกมีความน่าเชื่อถือมากกว่าประเด็นหลัง ดังนั้นสิมหลังนี้ เมื่อครั้งแรกสร้างคือแบบพื้นถิ่นก่อนที่จะถูกปรับเปลี่ยนด้วยรสนิยมฝีมือช่างญวน ซึ่งอาจกำหนดอายุได้ว่าอยู่ในช่วงหลัง พ.ศ. 2483 ลงมา สิมหลังนี้จึงได้รับการซ่อมแซม

สิมหลังสุดท้ายของกลุ่มหลัง พ.ศ. 2483 ถึง พ.ศ. 2510 คือสิมวัดสุคันธวารี ตำบลบ้านเป้า อำเภอพุทไธสง จังหวัดบุรีรัมย์ ทรงโรงแบบมีกำแพงแก้วล้อมรอบ จากรูปแบบกล่าวได้เลยว่าเป็นแบบพื้นถิ่น แต่ได้รับรูปแบบการประดับกรอบซุ้มแบบพญานาคเกี้ยวกันในส่วนหางแล้วปล่อยตัวและหัวลงสู่ด้านล่าง จึงเป็นกรอบซุ้มไปในท้ายที่สุด รวมถึงการประดับรูปบุคคลแต่งกายแบบทหาร ซึ่งที่กล่าวถึงมาในส่วนงานประดับใช้วิธีการเขียนระบายสีทั้งหมด ซึ่งหลักฐานสอดรับกับสิมหลังสุดท้ายของเส้นทางที่มาสิ้นสุดในเขตจังหวัดบุรีรัมย์ ตามแบบที่สายพัฒนาการ (รูปที่ 4.626)

---

[190] สุวิทย์ จิระมณี. สิมพื้นถิ่นอีสานตอนกลาง, 115.

4.627 วัดแพงศรี ตั้งอยู่ที่บ้านป้อง ตำบลโพธิ์ศรีสว่าง อำเภอโพนทอง จังหวัดร้อยเอ็ด

4.628 วัดดู่ลาด อำเภอทรายมูล จังหวัดยโสธร

4.629 ฐานรองรับอาคารไม่เคยปรากฏแบบแผนที่ทำเป็นเส้นลวดบัว 3 ชั้น ของแบบช่างญวน

4.630 ซุ้มวงโค้งทางด้านหน้าของประตูทางเข้ารับเอารูปแบบจากฝีมือช่างญวน

4.631 สิมยังคงมีความนิยมในรูปแบบการก่อสร้างทรงโรง สืบต่อกันมา ที่วัดดู่ลาด อำเภอทรายมูล จังหวัดยโสธร

4.632 รูปปูนปั้นเทพนมแบบช่างพื้นถิ่นแสดงอยู่ตรงกลาง ส่วนลวดลายคือรสนิยมของฝีมือช่างญวน

2. กลุ่มตั้งแต่ หลัง พ.ศ. 2510 เป็นต้นมา เมื่อกรมการศาสนาเข้ามามีบทบาทรับผิดชอบการขออนุญาตก่อสร้างอาคารเสนาสนะต่างๆ ภายในวัดจากนี้เรื่อยไปจนถึง พ.ศ. 2532[191] ก่อนที่กระทรวงมหาดไทยจะเข้ามารับผิดชอบ ได้พบหลักฐานสิมที่สร้างอยู่ในช่วงหลัง พ.ศ. 2510 อยู่ด้วยกัน 2 หลัง ที่เป็นแบบทรงโรง ได้แก่ สิมที่วัดแพงศรี ตั้งอยู่ที่บ้านป้อง ตำบลโพธิ์ศรีสว่าง อำเภอโพนทอง จังหวัดร้อยเอ็ด สร้างใน พ.ศ. 2524[192] (รูปที่ 4.627) และสิมที่วัดดู่ลาด อำเภอทรายมูล จังหวัดยโสธร ที่สร้างในปี พ.ศ. 2503[193] (รูปที่ 4.628)

เริ่มที่แบบทรงโรงของวัดแพงศรี ไม่มีการตกแต่งลวดลายใดๆ จากสภาพทั่วไปกล่าวได้ว่าเป็นสิมทรงโรงแบบช่างพื้นถิ่น ดูได้จากส่วนฐานรองรับอาคารไม่เคยปรากฏแบบแผนที่ทำเป็นเส้นลวดบัว 3 ชั้น (รูปที่ 4.629) ต่อด้วยหน้ากระดานและเส้นลวดบัวอีกหนึ่งเส้นแล้วจึงเป็นตัวอาคาร ชุ้มวงโค้งทางด้านหน้าของประตูทางเข้ารับเอารูปแบบจากฝีมือช่างญวนที่เคยปรากฏมีการก่อสร้างมาก่อนหน้าแล้วในจังหวัดร้อยเอ็ด หรือจังหวัดอื่นๆ ในภาคอีสาน อีกทั้งช่วงระยะห่างของปีที่สร้าง (รูปที่ 4.630) อยู่ในช่วงหลังที่กรมการศาสนาเข้ามาดูแลการก่อสร้าง สิมหลังดังกล่าวจึงสะท้อนให้เห็นถึง พื้นที่ซึ่งยังคงห่างจากเขตอำเภอเมืองย่อมมีการรับรูปแบบที่ช้ากว่ากลุ่มที่อยู่ในตัวเมือง หรือแม้กระทั่งความไม่เคร่งครัดในการก่อสร้างก็ย่อมอาจส่งผลให้เป็นอีกประเด็นหนึ่งในการก่อสร้างก็เป็นได้

หลังสุดท้ายที่วัดดู่ลาด อำเภอทรายมูล จังหวัดยโสธร ยังคงมีความนิยมในรูปแบบการก่อสร้างสิมทรงโรงเช่นเดียวกัน (รูปที่ 4.631) แต่รายละเอียดรูปแบบกับแสดงออกเฉพาะเพียงลวดลายการประดับที่กรอบหน้าจั่ว ที่มีรูปปูนปั้นเทพนมแบบช่างพื้นถิ่นแสดงอยู่ตรงกลาง ส่วนลวดลายคือรสนิยมของฝีมือช่างญวน ที่ช่างพื้นถิ่นได้รับสืบเนื่องทางงานช่างมาแต่ครั้งเก่าก่อน (รูปที่ 4.632)

สิมทรงโรงหลัง ตั้งแต่ พ.ศ. 2510 เป็นต้นมา รูปแบบทรงโรงแบบช่างญวนยังคงได้รับความนิยมมาตั้งแต่หลังแรกๆ จนล่วงเลยมาถึง พ.ศ. 2503 สิมทรงโรงแบบฝีมือช่างญวนได้หมดความนิยมลงอย่างสิ้นเชิง รวมถึงลวดลายในการประดับก็รวมอยู่ในข่ายเหตุผลเดียวกัน

---

[191] ขยายเรื่องการดูแลขออุนญาตสิ่งก่อสร้าง ภายในวัด หลังจากที่กระทรวงมหาดไทยได้เข้ามาดูแลต่อจากกรมการศาสนา ล่าสุดในปี พ.ศ. 2550 กรมศิลปากรได้เป็นผู้ดูแลแบบการก่อสร้างอุโบสถทั่วราชอาณาจักรไทย โดยมีนโยบายกลับไปสร้างตามแบบถิ่นฐานเดิม ซึ่งอีสานได้กำหนดแบบให้สร้างตามอย่างสิมทรงเตี้ยแจ้แบบหลวงพระบาง ซึ่งได้ปรากฏมาแล้ว ที่วัดโพธิ์ชัยศรี อำเภอดงหลวง จังหวัดมุกดาหาร และที่วัดทางเข้าแก่งคุดคู้ ที่อำเภอเชียงคาน จังหวัดเลย และที่กำลังก่อสร้างในปี พ.ศ. 2555 อยู่ในเขตอำเภอปทุมรัตต์ จังหวัดร้อยเอ็ด ซึ่งแบบดังกล่าวกำหนดราคาไว้ที่ แผ่นขนาด A 2 ราคาแผ่นละ 200 บาท อาทิเช่น แปลนผังพื้น แปลนไฟ ภาพด้านต่างๆ ด้านตัดด้านต่าง โครงสร้างหลังคา รายละเอียดต่างๆ ฯลฯ เป็นต้น

[192] กรมการศาสนา. ประวัติวัดทั่วราอาณาจักร เล่ม 13, 499.

[193] หน่วยอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมศิลปกรรมท้องถิ่น จังหวัดอุบลราชธานี. การสำรวจอิทธิพลศิลปะญวนและศิลปะลาว ในเขตจังหวัดอุบลราชธานีและยโสธร, (สถาบันราชภัฏอุบลราชธานี : ยงสวัสดิ์ออฟเซท, 2541), 32.

4.633 วัดสุปัฏฐารามวรวิหาร ตั้งอยู่ในตำบลในเมือง อำเภอเมือง จังหวัดอุบลราชธานี

4.634 การประดับซุ้มวงโค้งแบบหลายวง จะเป็นตัวอย่างให้กับสิมหลังอื่นๆ อีกต่อไปในภาคอีสาน

4.635 วัดบ้านพระเจ้า ตำบลพระเจ้า อำเภอเชียงขัวญ จังหวัดร้อยเอ็ด

4.636 การประดับซุ้มประตูทางเข้าแบบใช้หางนาค 2 ตัว เกี้ยวกันในส่วนหางเป็นกรอบซุ้ม เป็นแบบที่นิยมในรุ่นหลัง พ.ศ. 2470

4.637 วัดเวฬุวัน อำเภอม่วงสามสิบ จังหวัดอุบลราชธานี ต้นแบบการก่อซุ้มปลายแหลมแบบมีดปลายปืน

4.638 สิมที่ถูกสร้างด้วยช่างญวน มีช่างพื้นบ้านเป็นลูกมือที่วัดมัชฌิมาวาส บ้านดอนตาล อำเภอดอนตาล จังหวัดมุกดาหาร

แบบที่ 5 กลุ่มมีระเบียงรอบอาคาร

5.1 กลุ่มก่อน พ.ศ. 2483 สิมญวนพื้นถิ่น ความแตกต่างในเรื่องของรูปแบบเฉพาะสิมกลุ่มนี้ จำเป็นต้องอธิบายรายละเอียดเป็นหลังๆ ไป ซึ่งแต่ละหลังถูกสร้างในเงื่อนไขต่างเวลาต่างสถานที่ รวมถึงอาจมีความโยงใยเกี่ยวข้องกันหรือไม่ นั้นคือประเด็นที่ต้องตรวจสอบศึกษาค้นคว้ากันต่อดังที่กล่าวมาข้างต้น ซึ่งได้เรียงลำดับจากหลังที่มีอายุสร้างเก่าสุดดังนี้

หลังแรกคือที่วัดสุปัฏฐารามวรวิหาร ตั้งอยู่ตำบลในเมือง อำเภอเมือง จังหวัดอุบลราชธานี ตามหลักฐานระบุว่าสร้างเมื่อ พ.ศ. 2460[194] (รูปที่ 4.633) ซึ่งหลายคนเข้าใจคลาดเคลื่อนว่าเป็นสิมที่สร้างในสมัยรัชการที่ 4 ซึ่งแท้จริงแล้วเป็นสิมหลังที่สร้างขึ้นแทนหลังเดิม[195] รูปแบบสิมที่วัดสุปัฏ คือแห่งแรกในอีสานที่ได้สร้างแบบมีระเบียงเดินได้รอบ ยังพอเข้าใจได้ถึงแหล่งที่มา ซึ่งมีรูปแบบจากภาคกลาง ด้วยผู้ดูแลการออกแบบเป็นช่างหลวง ดังนั้นสิมที่วัดสุปัฏจึงมีการรับต้นเค้าจากตัวอย่างที่ อุโบสถวัดบวรนิวาส วัดโสมนัสวิหาร วัดปทุมวนาราม และที่วัดมกุฏกษัตริยาราม ในกรุงเทพฯ เป็นต้น หลักฐานเฉพาะการก่อสร้างแบบที่เรียกว่าแบบกระเท่เซร[196] ที่กรอบหน้าบัน เป็นแบบเดียวกันกับวัดสุปัฏ คงมีบ้างในส่วนความแตกต่างเฉพาะเรื่องของลวดลายการประดับเท่านั้น

ส่วนซุ้มวงโค้งหลายวงไม่ได้มาจากต้นแบบจากวัดในกรุงเทพฯ อาจเป็นการออกแบบของสถาปิกช่างหลวง หรือไม่อาจเป็นช่างญวนที่เข้ามาเป็นช่างในช่วงนั้น ดูได้จากการสั่งปูนจากนครพนม โดยมีช่างญวนและช่างจีนเป็นแรงงานหลัก ก็ย่อมอาจเป็นไปได้ทั้ง 2 ข้อ อย่างไรก็ดีสิมที่วัดสุปัฏถึงจะไม่ใช้ฝีมือแบบช่างญวน ทั้งหมดแต่สิ่งที่ได้สะท้อนให้เห็นทาง

---

[194] 12 ปีไกด์อุบล วัดสุปัฏนารามวรวิหาร http://guideubon.com/news/view.php?t=18&s_id=24&d_id=4 (ออนไลน์) เข้าถึงเมื่อวันที่ 12 กันยายน 2555.

[195] เรื่องเดียวกัน. กล่าวไว่ว่า “พระอุโบสถวัดสุปัฏฐารามวรวิหาร ตัวพระอุโบสถที่สร้างขึ้นแต่ดั่งเดิมสร้างขึ้นด้วยพระราชทรัพย์ส่วนพระองค์ ของพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว (ร.4) ซึ่งพระอุโบสถหลังเดิมนั้น มีความยาว 11 วา 2 ศอก กว้าง 8 ในขณะนั้น เสาไม้แก่นก่ออิฐโอบเสา หลังคาลดเป็น 2 ชั้น มุงด้วยกระเบื้องไม้ มีช่อฟ้าใบระกาประดับกระจก หน้าบันด้านตะวันออกสลักลายเครือ ตะวันตกสลักลายดอกไม้ พื้นถมดินปูด้วยกระเบื้องดินเผา และต่อมาพระอุโบสถหลังนี้ก็ได้ผุพังลง...ต่อมาเจ้าอาวาสรูปที่ 7 สมเด็จพระมหาวีรวงศ์ (ติสฺโส อ้วน) สมัยดำรงสมณศักดิ์ที่พระพระราชมุณี เป็นเจ้าคณะมณฑลอุบลราชธานี จึงได้นิมนต์พระมหาเถระ ข้าราชการ คหบดี หลายฝ่ายได้เข้าร่วมประชุมปรึกษาหารือกัน และเห็นควรรื้อถอนพระอุโบสถหลังเก่าออก ปลูกสร้างใหม่ทดแทน ให้เกิดความมั่นคงถาวร...พระอุโบสถมีขนาดกว้าง 20 เมตร ยาว 34 เมตร สูง 22 เมตร ผู้อำนวยการสร้าง ได้แก่ สมเด็จพระมหาวีรวงศ์ (ติสฺโส อ้วน) สถาปนิกผู้ออกแบบ คือ หลวงสถิตย์นิมานกาล (ชวน สุปิยพันธ์) ซึ่งเป็นช่างหลวงเป็นผู้ออกแบบ โดยเริ่มเตรียมวัสดุก่อสร้างตั้งแต่ปี พ.ศ.2460...การก่อสร้างอิฐโบกปูน ครั้งแรกได้จ้างช่างจีนและช่างญวน มาทำเป็นตัวอย่าง แล้วคัดเลือกผู้สนใจร่วมทำ พอสามารถทำเองได้ ก็เลิกจ้างช่างชาวต่างชาติ ตอนแรกการใช้ปูนได้นำมาจากจังหวัดนครพนม ซึ่งอยู่ค่อนข้างไกลและราคาแพง...เนื่องจากการก่อสร้าง จะต้องสิ้นเปลืองวัสดุอุปกรณ์มากมาย และสมัยนั้น ยังไม่มีผู้ที่ทำไว้จำหน่ายเหมือนปัจจุบัน จึงได้ตั้งโรงงานช่างขึ้น แล้วสอนแบบก่อสร้าง สอนวิชาปั้นและก่อเตาเผาอิฐ สอนวิธีสีข้าว โดยวัดเป็นผู้ควบคุมดูแล เจ้าหน้าที่บ้านเมืองคือสมุหเทศบาล ผู้ว่าราชการจังหวัด และข้าราชการให้การสนับสนุนจน ได้รับความสำเร็จในที่สุด และการตั้งโรงงานนี้ นับว่าเป็นประโยชน์แก่ประชาชน เพราะเป็นจุดเริ่มต้น ที่ให้ความรู้ในการประกอบอาชีพ และประชาชนได้ยึดถือปฏิบัติต่อกันมา การก่อสร้างเสร็จในปี พ.ศ. 2479...”

[196] สมคิด จิระทัศนกุล. รูปแบบพระอุโบสถและวิหาร ในสมัยพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว (กรุงเทพฯ : เมืองโบราณ, 2547), 69.

4.639 ส่วนหน้าบันไดผายออก ช่างปั้นปูน เป็นรูปพญานาคประดับที่ราวบันไดบนทางขึ้น โดยให้ทางส่วนลำตัวหายเข้าไปในผนังสิม

4.640 ฐานรองรับในส่วนระเบียง ช่างได้ใช้เทคนิคยืดในส่วนของหน้ากระดานให้สูงขึ้น แทนการประดับด้วยเส้นลวดบัว

4.641 ด้านข้างซุ้มประตูทางเข้าในบริเวนพื้นที่เดียวกันของช่วงเสาของผนังทางเข้า ช่างประดับช่องแสงแบบเจาะเป็นรูปวงรี

4.642 การทำพื้นผิวในรูปทรงสามเหลี่ยม อย่างเดียวกับช่องอุดปีกนก ทั้ง 2 ด้านของผนังสกัดหน้า

4.643 ทางด้านล่างรูปสามเหลี่ยม ทำเป็นรูปใบหน้าบุคคล

4.644 ด้านข้างของสิมที่แบ่งเป็น 5 ช่วงเสา ช่วงเสาที่ 2 คือทางขึ้นลง ช่างได้ประดับซุ้มวงโค้งแบบอย่างเดียวกับทางด้านหน้าทั้งหมด

ด้านรูปแบบสิมที่มีระเบียงเดินได้รอบ ได้ถือกำเนิดการครั้งแรกที่เมืองอุบลราชธานี ซึ่งอาจมีสวนโยงใยให้กับรูปแบบสิม แบบมีระเบียงเดินได้รอบต่อไป

อนึ่งจากการตั้งข้อสังเกต ในส่วนของการประดับฐานบัวรองรับซุ้ม ฝีมือช่างญวนมักจะนิยมประดับบัวรองเป็นฐานให้กับซุ้มวงโค้งเสมอ จึงอาจกล่าวได้ว่าเป็นแบบซุ้มที่คุ้นเคยของช่างญวน แต่ผู้ที่ควบคุมอาจปรับเปลี่ยนให้เกิดความอ่อนช้อย จึงได้ปรับเปลี่ยนตามที่กล่าวมาข้างต้น ก็ชวนให้คิดได้บ้าง ดังนั้นวัดสุปัฏจึงจำเป็นต้องถูกนำเสนอก่อนทุกหลังที่เป็นแบบฝีมือช่างญวน ด้วยต้องการชี้ให้เห็นแหล่งเริ่มต้นของการก่อสร้างแบบมีระเบียงเดินได้รอบ และการประดับซุ้มวงโค้งแบบหลายวง ที่จะเป็นตัวอย่างให้กับสิมหลังอื่นๆ อีกต่อไปในภาคอีสาน (รูปที่ 4.634)

สิมแบบ มีระเบียงเดินได้รอบหลังที่ 2 คือสิมที่วัดบ้านพระเจ้า ตำบลพระเจ้า อำเภอเชียงขัวญ จังหวัดร้อยเอ็ด สร้างใน พ.ศ.2465[197] (รูปที่ 4.635) ทำนองเดียวกับวัดสุปัฏ แต่ที่นี้รับเอารูปแบบจากฝีมือช่างญวน คือการประดับซุ้มประตูทางเข้าแบบใช้หางนาค 2 ตัว เกี้ยวกันในส่วนหาง แล้วทิ้งตัวเป็นกรอบซุ้ม ซึ่งเป็นแบบที่นิยมในรุ่นหลัง ช่วง พ.ศ. 2470 (รูปที่ 4.636) เป็นต้นไป จึงอาจกล่าวได้ว่าการประดับคือ การปั้นเสริมหลังจากสิมหลังนี้ได้สร้างแล้วเสร็จ รูปแบบจากฝีมือช่างญวนจึงถูกเลือกใชเพียงในส่วนของการประดับเท่านั้น

แบบการก่อซุ้มปลายแหลมแบบมีดปลายปืน เคยปรากฏแห่งแรกที่ประดับแบบดังกล่าวเช่นกัน ที่วัดเวฬุวัน อำเภอม่วงสามสิบ จังหวัดอุบลราชธานี และที่วัดชัยภูมิการาม ที่สร้างก่อน พ.ศ. 2469 (รูปที่ 4.637) เป็นต้นไป มีการประดับในแบบเดียวกัน จึงสรุปได้ว่าแบบดังกล่าว ที่ใช้ก่อสร้างที่วัดบ้านพระเจ้าได้แบบซุ้มยอดปลายแหลมมาจากตัวอย่างที่ได้กล่าวถึงตามข้างต้น

ส่วนที่เหลือนับจากหลังที่ 3 เป็นต้นไปจนถึงหลังสุดท้ายของกลุ่ม คือแบบที่ถูกสร้างด้วยฝีมือช่างญวนทั้งหมด โดยมีช่างพื้นบ้านเป็นลูกมือในการก่อสร้างซึ่งได้แก่ สิมที่วัดมัชฌิมาวาส บ้านดอนตาล ตำบลมัชฌิมาวาส อำเภอดอนตาล จังหวัดมุกดาหาร สร้างเมื่อ พ.ศ. 2465[198] (รูปที่ 4.638) เป็นสิมที่มีรูปแบบที่น่าสนใจในส่วนของการตกแต่ง โดยเริ่มจากส่วนบันไดทางขึ้นลง ทั้งหมด 3 ช่องทาง 1 ช่องทางด้านหน้า อีก 2 ช่องทางด้านข้างเยื้องมาทางด้านหน้าระยะห่าง 1 ช่วงเสาจากผนังของส่วนทางหน้าสิม ส่วนหน้าบันไดผายออก มีพิเศษตรงที่ช่างปั้นปูน เป็นรูปพญานาคประดับที่ราวบันไดบนทางขึ้นด้านหน้าสิม โดยให้ทางส่วนลำตัวหายเข้าไปในผนังสิม ก่อนที่หางจะไปโผล่อีกฝั่ง ทางขึ้นทั้ง 2 ทางของราวบันไดด้านข้าง (รูปที่ 4.639)

ฐานรองรับในส่วนระเบียง ช่างได้ใช้เทคนิคยืดในส่วนของหน้ากระดานให้สูงขึ้นแทนการประดับด้วยเส้นลวดบัว ตามแบบตัวอย่างที่วัดบูรพาราม ในจังหวัดนครพนม เป็นต้น ที่ใช้การประดับฐานบัวแบบลูกแก้วอกไก่ที่คุ้นเคยในฝีมือช่างญวน แต่ต้องไม่ลืมว่าที่นี้ยกฐานสูงกว่าทุกที่ในรูปแบบของสิมแบบฝีมือช่างญวน ที่เคยสร้างมาทั้งหมด จึงย่อมอาจเป็นเงื่อนไขหนึ่ง ที่ทำให้ช่างต้องแก้ปัญหาในการก่อสร้าง ดังตัวอย่างที่ปรากฏ (รูปที่ 4.640)

ถัดขึ้นมาในบริเวณของเสาส่วนที่รองรับ หรือเสาพาไล เริ่มที่ทางด้านหน้าตรงกลางทำเป็นซุ้มทางเข้า แบบซุ้มทรงยอดปราสาท สร้างตามแบบอย่างที่วัดมโนภิรมย์ อำเภอหว้านใหญ่ ในจังหวัดมุกดาหาร ตั้งอยู่ทางทิศเหนือริมแม่น้ำโขงในเส้นทางเดียวกัน

---

[197] ป้ายแสดงประวัติที่หน้าสิม วัดบ้านพระเจ้า อำเภอเชียงขัวญ จังหวัดร้อยเอ็ด

[198] วิโรฒ ศรีสุโร. สิมอีสาน, 369.

4.645 ผนังสกัดหลังก่ออิฐเป็นรูปเครื่องหมายบวกทางส่วนบนและส่วนล่าง ตรงกลางเจาะเป็นช่องสี่เหลี่ยม 3 ช่อง

4.646 ในสิมวัดอากาศอำนวย จังหวัดสกลนคร ได้ปรากฏรูปแบบการประดับช่องแสง ขึ้นมาในภายหลัง จากภาพตัวอย่าง

4.647 ทางด้านหน้าทำบันไดทางขึ้นอีก 4 ขั้น มีรูปปูนปั้นเป็นรูปเสือหมอบ ขนาบทั้ง 2 ข้าง

4.648 บริเวณตำแหน่งของบัวปลายเสารองรับซุ้มวงโค้งของประตู คือตำแหน่งการประดับเส้นคิ้ววงโค้ง ทั้ง 2 ข้าง

4.649 ด้านข้างช่างได้ทำเป็นช่องหน้าต่างในช่วงเสาที่ 1 และ 2 ขณะที่ช่วงเสาสุดท้ายก่อผนังทึบในช่องสี่เหลี่ยมแบบหน้าต่าง

4.650 ซุ้มวงโค้งที่กรอบประตูทางเข้าเป็นรูปแบบจากสิมพื้นถิ่น

ด้านข้างซุ้มประตูทางเข้าในบริเวนพื้นที่เดียวกันของช่วงเสาของผนังทางเข้า ช่างประดับช่องแสงแบบเจาะเป็นรูปวงรี ซึ่งเข้าใจกันดีแล้วว่าเป็นของฝีมือช่างญวน (รูปที่ 4.641) ถัดออกทางด้านข้างของช่วงเสาทั้ง 2 ด้าน ช่างก่อเป็นซุ้มวงโค้ง แบบประดับคิ้วเป็นฐานของซุ้มวงโค้ง โดยเว้นช่องว่างพอประมาณ ห่างจากเสาหานคู่นอก ด่านล่างทำเป็นพนักระเบียงเจาะช่องลูกกรงวงรี ซึ่งการตกแต่งซุ้มที่กล่าวถึงนี้ มีต้นแบบมาจากฝั่งเมืองสะหวันเขต พบได้ทั่วไปในอาคารแบบอาณานิคม ซึ่งต่อมาภายหลังวัดนรวราราม ในอำเภอหนองสูง จังหวัดเดียวกัน ได้สร้างตามแบบอย่างที่กล่าวมาในปี พ.ศ. 2471 ซึ่งได้กล่าวถึงรายละเอียดไว้แล้วในกลุ่มทรงโรง

เหนือขึ้นไปของส่วนบนซุ้มวงโค้ง คือตำแหน่งของช่องอุดปีกนก ช่างได้ประดับตกแต่งเป็นพื้นผิวขุรขระในกรอบสามเหลี่ยมตามแบบของช่องอุดปีกนก เหนือขึ้นไปคือกรอบหน้าจั่ว ช่างแบ่งพื้นที่ออกเป็น 2 ส่วน โดยถือตรงกลางยอดแหลมเป็นหลัก ทั้งฝั่งซ้ายและขวา ประดับเป็นรูปแบบเดียวกัน คือการทำพื้นผิวในรูปทรงสามเหลี่ยม อย่างเดียวกับช่องอุดปีกนก แต่ยืดขยายความสูงขึ้น (รูปที่ 4.642) การประดับพื้นผิวขุรขระเคยปรากฏมาก่อนในรูปแบบของช่องสี่เหลี่ยมปลายตัด พบในเขตเมืองสะหวันนะเขต สปป. ลาว ซึ่งการประดับที่กล่าวถึงถือได้ว่าเป็นสิมแบบฝีมือช่างญวนหลังแรกที่เริ่มนำเข้ามาใช้ ซึ่ง ถัดจากนี้อีก 4 ปี ได้พบอีกครั้งที่วัดบูรพาราม อำเภอเรณูนคร จังหวัดนครพนม และที่พิเศษอีกอย่างคือการประดับเท้าแขนบนยอดจั่วบนสุด รับกับโครงสร้างหลังคาที่เป็นแบบในการก่อสร้างของสิมแบบพื้นถิ่นในอีสานเกือบทุกหลัง เช่นที่วัดราษีไศล วัดบ้านขอนแก่นเหนือ วัดป่าบ้านชาติ จังหวัดร้อยเอ็ด เป็นต้น

ส่วนทางด้านล่างรูปสามเหลี่ยม ทำเป็นรูปใบหน้าบุคคล (รูปที่ 4.643) ได้เคยปรากฏมาก่อนหน้าแล้วเช่นกันที่วัดพระศรีมหาโพธิ์ อำเภอหว้านใหญ่ จังหวัดมุกดาหาร

ด้านข้างของสิมที่แบ่งเป็น 5 ช่วงเสา ช่วงเสาที่ 2 คือทางขึ้นลง ช่างได้ประดับซุ้มวงโค้งแบบอย่างเดียวกับทางด้านหน้าทั้งหมด ยกเว้นการประดับค้ำยันแบบรูปธนูและคันศร ซึ่งเป็นรูปแบบการประดับที่พบได้ทั่วไปตามอาคารแบบอาณานิคม เช่นที่ เมืองหลวงพระบาง เมืองเวียงจันทน์ เมืองสะหวันเขต เมืองปากเซ ในสปป. ลาว ทางด้านเวียดนามก็พบเช่นกัน เช่นที่เมืองเว้ เป็นต้น ส่วนทางด้านหลังมีรูปแบบที่ต่างกันออกไป ดังนี้ ผนังสกัดหลังตรงกลางช่างแบ่งครึ่งผนังด้วยเสาหลอก ส่วนทางด้านข้างของเสาหานคู่นอก รวมถึงการตกแต่งที่กรอบหน้าจั่ว ทำตามแบบอย่างด้านหน้าดั้งเดิม (รูปที่ 4.644)

กลับมาที่ส่วนของการตกแต่ง ช่างได้ประดับเส้นคิ้ววงโค้ง เหนือช่องสี่เหลี่ยม ซึ่งเป็นที่นิยมเฉพาะในกลุ่มทรงโรงแถบจังหวัดนครพนม มุกดาหารและสกลนคร ที่ปรากฏมาก่อนหน้าแล้ว หรืออยู่ร่วมสมัยกันกับบางหลัง เป็นต้น แต่ที่พิเศษจะกล่าวถึงคือการประดับช่องแสงในกรอบสี่เหลี่ยมใต้คิ้ววงโค้ง ช่างได้ทำเป็นแบบก่ออิฐเป็นรูปเครื่องหมายบวกทางส่วนบนและส่วนล่าง ตรงกลางเจาะเป็นช่องสี่เหลี่ยม 3 ช่อง (รูปที่ 4.645) ทั้งนี้เป็นสิมแห่งแรกที่ได้นำวิธีการก่อประดับช่องแสงดังกล่าวในภาคอีสาน ซึ่งทราบกันดีแล้วว่ามีต้นแบบมาจากระเบียงทางเดิน ในพระราชวังไดโน๊ยที่เมืองเว้ ประเทศเวียดนาม อนึ่งแบบการก่อประดับเครื่องหมายบวกไปปรากฏอีกครั้งที่สิมวัดวุฒิวราราม อำเภอเรณูนคร จังหวัดนครพนม เมื่อปี พ.ศ. 2476 ก่อนหมดความนิยมลงที่สิมวัดอากาศอำนวย จังหวัดสกลนคร ในปี พ.ศ. 2495 เป็นต้น (รูปที่ 4.646)

ลำดับต่อไปคือตัวอาคารภายในแบบทรงโรง ถูกแบ่งออกเป็น 3 ช่วงเสา ทางด้านหน้าทำบันไดทางขึ้นอีก 4 ขั้น มีปูนปั้นเป็นรูปเสือหมอบ ขนาบทั้ง 2 ข้าง เหนือราวบันได ก่อนถึงประตูทางเข้า ซุ้มวงโค้งประดับลวดลายพื้นถิ่นตรงกึ่งกลางประดับภาพหน้า

4.651 การประดับเส้นคิ้ววงโค้งเหนือช่องหน้าต่างที่เจาะเป็นช่องแสง แต่มีการอุดรูช่องแสงทั้งหมด

4.652 หลังคาที่วัดมัชฌิมาวาส เป็นแบบเทิบเดียว ไม่มีการซ้อนชั้น

4.653 สิมที่วัดโพธิ์ศรี บ้านเชียงเหียน ตำบลเขวา อำเภอเมือง จังหวัดมหาสารคาม

4.654 สิมแบบทรงโรง แบ่งเป็น 3 ช่วงเสา ทำช่องประตูทางเข้าด้านหน้า

4.655 ประดับด้วยเส้นวงโค้งคล้ายรูปพัดคลี่ แบบอย่างเดียวกับที่วัดหัวเวียงรังษี อำเภอธาตุพนม จังหวัดนครพนม

4.656 ส่วนฐานรองรับอาคารเริ่มจากฐานหน้ากระดานล่างโดยรอบ เจาะเป็นช่องสี่เหลี่ยมด้านเท่าเรียงเต็มพื้นที่ในส่วนของหน้ากระดาน

บุคคลดูท่าทางดุร้าย ส่วนเฉพาะผนังพื้นที่ทางด้านซ้ายของกรอบซุ้มประตูทางเข้า ช่างทำพื้นลดระดับ แล้วประดับด้วยช่องแสงสี่เหลี่ยม 3 ช่อง (รูปที่ 4.647) ส่วนด้านขวาปล่อยโล่งไม่มีการประดับ และบริเวณตำแหน่งของบัวปลายเสารองรับซุ้มวงโค้งของประตู คือตำแหน่งการประดับเส้นคิ้ววงโค้ง ของผนังด้านข้างทั้ง 2 ฝั่ง โดยเฉพาะฝั่งซ้ายประดับช่องแสง (รูปที่ 4.648) ทั้งนี้ตำแหน่งการประดับเส้นคิ้ว ยังได้ประดับโดยรอบของตัวอาคารทั้งหมด ซึ่งทางด้านข้างช่างได้ทำเป็นช่องหน้าต่างในช่วงเสาที่ 1 และ 2 ขณะที่ช่วงเสาสุดท้ายก่อผนังทึบในช่องสี่เหลี่ยมแบบหน้าต่าง (รูปที่ 4.649) ในส่วนการประดับดังกล่าวบ่งถึงการตกแต่งของฝีมือช่างญวน ยังคงแสดงออกให้เห็นได้จากการทำเส้นคิ้วบัว การเจาะช่องแสง การก่อผนังทึบ ดังกล่าวล้วนเป็นฝีมือช่างญวน ส่วนซุ้มวงโค้งที่กรอบประตูทางเข้าเป็นรูปแบบจากสิมพื้นถิ่น และบานหน้าต่างในแบบมือกเลา แต่เป็นลวดลายช่างญวนเป็นผู้แกะสลัก ที่พบได้ตามสิมโดยเฉพาะริมแม่น้ำโขงเป็นหลัก (รูปที่ 4.650)

ผนังสกัดหลังของตัวอาคารสิม ช่างแบ่งออกเป็น 2 ส่วน โดยประดับเส้นคิ้ววงโค้งเหนือช่องหน้าต่างที่เจาะเป็นช่องแสง แบบอย่างเดียวกับการประดับของผนังพาไลทางด้านหลังที่ได้กล่าวมาแล้วข้างต้น แต่มีการอุดรูช่องแสงทั้งหมด (รูปที่ 4.651)

หลังคาที่วัดมัชฌิมาวาส เป็นแบบเทิบเดียวไม่มีการซ้อนชั้น ซึ่งรูปแบบโครงสร้างดังกล่าวได้ปรากฏมาก่อนหน้าแล้วเช่นกัน เช่นที่วัดใต้ศรีมงคล อำเภอเมือง จังหวัดมุกดาหาร เป็นต้น ส่วนตัวรวย ครีบนาค โหง่ และคันดก คือรสนิยมของช่างในพื้นถิ่นยังคงสืบไว้เช่นเดิม (รูปที่ 4.652) หรืออีกมุมที่สะท้อนให้เห็น คือ การตกแต่งลวดลายพบจำนวนน้อยมากถ้าเป็นแบบฝีมือช่างญวน จึงสามารถกล่าวได้ถึงเหตุดังกล่าวนั้น เป็นเพราะช่วงเวลา พ.ศ. 2460 ยังคงเป็นกลุ่มคนญวนในยุคแรกที่เริ่มออกมารับจ้าง ขณะที่กลุ่มที่มีการประดับแบบอย่างจากช่างญวน คือกลุ่มเข้ามาในช่วงหลังจากนั้น สอดรับกับการอพยพเข้ามาของกลุ่มหลังที่ได้เอาแบบจากประเทศเวียดนามเข้ามาตกแต่งประกอบในสิมอีสาน โดยเฉพาะกลุ่มช่วงหลัง พ.ศ. 2470 เป็นต้นไป

หลังที่ 4 สิมฝีมือช่างญวนที่มีการสร้างต่างช่วงเวลากัน ระหว่างตัวอาคาร กับหลังคาคุลมโดยรอบระเบียง นั้นคือสิมที่วัดโพธิ์ศรี บ้านเชียงเหียน ตำบลเขวา อำเภอเมือง จังหวัดมหาสารคาม ระบุปีที่สร้าง พ.ศ. 2467[199] (รูปที่ 4.653) ประเด็นในสิมหลังนี้น่าสนใจ ไม่แพ้กันสำหรับสิ่งก่อสร้างในแบบฝีมือช่างญวน เริ่มที่ตัวอาคารด้านในที่สร้างขึ้นก่อน เป็นแบบทรงโรง แบ่งเป็น 3 ช่วงเสา ทำช่องประตูทางเข้าด้านหน้า (รูปที่ 4.654) ประดับด้วยเส้นวงโค้งคล้ายรูปพัดคลี่ แบบอย่างเดียวกับที่วัดหัวเวียงรังษี อำเภอธาตุพนม จังหวัดนครพนม (รูปที่ 4.655) ที่สร้างก่อนสิมหลังนี้เป็นระยะเวลาห่างกัน 7 ปี ส่วนช่องหน้าต่างเจาะเป็นช่องสี่เหลี่ยมไม่มีการประดับลวดลาย ช่วงเสาสุดท้ายก่อผนังทึบ อย่างไรก็ดีรูปแบบของวงโค้งรูปพัดอาจได้รับรูปแบบจากวัดหัวเวียง เพราะช่วงเวลาดังกล่าวคือช่วงการอพยพคนญวนจากนครพนมมายังจังหวัดนครราชสีมา แต่เกิดหลงทางจึงขอตั้งรกรากในแถบบริเวณจังหวัดขอนแก่น ซึ่งเส้นทางที่ตั้งของวัดโพธิ์ศรี คือเส้นทางจากมหาสารคามเข้าสู่ตัวเมืองขอนแก่นอีกเส้นทางหนึ่ง ก็ย่อมเป็นไปได้ในข้อสันนิษฐานประเด็นนี้

ส่วนการประดับที่ส่วนฐาน คือประเด็นที่สำคัญมากขึ้นยังความท้าท้ายในการตรวจ

---

[199] จารึกระบุถึงปีที่สร้างบนฐานรองรับตัวอาคาร พ.ศ. 2467 ส่วนทางเข้าด้านนอก ระบุปี พ.ศ. 2476 และสัมภาษณ์พระทรงศักดิ์ จุตโร อายุ 74 ปี พระที่วัดโพธิ์ศรี บ้านเชียงเหียน ตำบลเขวา อำเภอเมือง จังหวัดมหาสารคาม เมื่อวันที่ 7 เมษายน 2554. สร้างกันคนละครั้ง หลังคาคลุมสร้างโดยช่างญวน ชื่อนายทอง

4.657 การประดับดังกล่าวคล้ายกับแบบฐานหน้ากระดานล่างที่วัดไชยศรี จังหวัดขอนแก่น

4.658 ถัดขึ้นไปจากหน้ากระดานล่าง เป็นเส้นลวดบัวเหลี่ยม ต่อด้วยหน้ากระดานเจาะช่องตามแบบหน้ากระดานฐานส่วนล่าง แล้วจึงต่อด้วยเส้นลวดบัวอีกครั้งก่อนเป็นบัวลูกแก้วอกไก่และต่อด้วยเส้นลวดบัวอีกครั้ง

4.659 ได้พบการประดับฐานในตำแหน่งเดียวกัน คือที่วัดโพธิ์ศรี บ้านศิลา จังหวัดขอนแก่น

4.660 ตัวอย่างการประดับที่วัดสระบัวทอง จังหวัดขอนแก่น

4.661 ตัวอย่างการวนเวียนสืบทอดรูปแบบการประดับในส่วนฐาน ที่วัดโพธิ์ศรี จังหวัดขอนแก่น

4.662 ซุ้มวงโค้งด้านข้างทำตามอย่างแบบด้านหน้า

สอบถึงแหล่งที่มา ส่วนฐานรองรับอาคารเริ่มจากฐานหน้ากระดานล่างโดยรอบ เจาะเป็นช่องสี่เหลี่ยมด้านเท่าเรียงเต็มพื้นที่ในส่วนของหน้ากระดาน (รูปที่ 4.656) ซึ่งการประดับดังกล่าวคล้ายกับแบบฐานหน้ากระดานล่างที่วัดไชยศรี จังหวัดขอนแก่น ซึ่งจากการตรวจสอบแล้ว เป็นแบบที่ได้รับผ่านมาจากสิ่งก่อสร้างในสมัยอดีตของประเทศเวียดนาม คือปราสาทที่เมืองหมี่เซิน ซึ่งช่างญวนเป็นผู้นำเข้ามาสู่ดินแดนอีสาน ได้กล่าวไว้แล้วในสิมวัดไชยศรี อำเภอเมือง จังหวัดขอนแก่น (รูปที่ 4.657)

ถัดขึ้นไปจากหน้ากระดานล่าง เป็นเส้นลวดบัวเหลี่ยม ต่อด้วยหน้ากระดานเจาะช่องตามแบบหน้ากระดานฐานส่วนล่าง แล้วจึงต่อด้วยเส้นลวดบัวอีกครั้งก่อนเป็นบัวลูกแก้วอกไก่และต่อด้วยเส้นลวดบัวอีกครั้ง ในการเจาะช่องประดับยังคงทำตามอย่างที่วัดไชยศรีเช่นเคย ที่วัดไชยศรีมีลูกเล่นในการลดพื้นที่เป็นกรอบคิ้วอีกชั้น (รูปที่ 4.658) นอกจากนั้นไม่มีสิมหลังใดปรากฏทำตามอย่างที่ว่าไว้ยกเว้นสิมที่วัดเทพปูรณาราม ตำบลท่าพระ อำเภอเมือง จังหวัดขอนแก่น ที่สร้างตามอย่างฐานแบบวัดไชยศรี แต่เป็นฝีมือช่างพื้นในถิ่นเป็นผู้ก่อสร้างในปี พ.ศ. 2465[200] อย่างไรก็ดียังได้พบการประดับในตำแหน่งเดียวกัน คือที่วัดโพธิ์ศรี บ้านศิลา จังหวัดขอนแก่น แบบฝีมือช่างพื้นถิ่น ทำเป็นแบบช่องสี่เหลี่ยมขนาดเล็กๆ เรียงรายโดยรอบฐาน สร้างในปี พ.ศ. 2469[201] (รูปที่ 4.659)

ต่อจากชุดบัวลูกแก้วอกไก่ ขึ้นไปทำเป็นเส้นลวดบัว 2 เส้น แล้วจึงต่อด้วยการเจาะช่องสี่เหลี่ยมแบบเดียวกันกับฐานหน้ากระดานล่างและหน้าระดานบน ตำแหน่งดังกล่าวคือส่วนของผนังอาคาร ประเด็นที่มา จึงน่าจะมาจาก 2 ข้อในการสันนิษฐาน ข้อแรกมาจากลวดลายดอกสี่กลีบ ที่นิยมในการประดับสิมพื้นถิ่นเฉพาะจังหวัดขอนแก่น (รูปที่ 4.660) เช่น วัดบูรณ์แวงน้อย วัดบึงแก้ว วัดสระบัวทอง และวัดศรีบุญเรือง เป็นต้น ข้อสันนิษฐานที่ 2 คือรับแบบจากชนเผ่ากุลา “ตองสู้” ชนกลุ่มน้อยทางตอนใต้ของประเทศพม่า ได้กล่าวรายละเอียดไว้แล้วที่วัดเจริญราษฎร์ อำเภอพนมไพร จังหวัดร้อยเอ็ด ในแบบกลุ่มพิเศษแบบมีมุขหน้า มุขหลังไม่ระบุอายุซึ่งได้มีการประดับในตำแหน่งดังกล่าวเช่นเดียวกัน จึงย่อมอาจเป็นไปได้ทั้ง 2 ประเด็น แต่จากการตั้งข้อสังเกตพื้นที่ในส่วนของการตกแต่ง มักจะพบเสมอที่เป็นแบบพื้นถิ่นจะประดับด้วยลายดอกสี่กลีบทุกหลังไป ซึ่งรูปแบบดังกล่าวได้ถูกส่งผ่านไปยังที่สิมวัดพัฒนสีลา แบบฝีมือช่างญวนยังคงรูปแบบการประดับเอาไว้แบบดั่งเดิม ทางด้านวัดสว่างอารมณ์ อำเภอหนองเรือ จังหวัดขอนแก่น สิมแบบทรงพม่า แบบมีคอสอง มีการประดับในตำแหน่งดังกล่าวเช่นเดียวกัน แต่ในช่วงหน้ากระดานที่เป็นหลักฐานไม่มีการประดับลวดลายดอกสี่กลีบ อันเป็นปกติวิสัยของช่างญวนมักจะต้องประดับเอาไว้เสมอ จึงอาจกล่าวถึงในส่วนความเป็นไปได้ที่รับแบบผ่านมาจากคนกุลา “ตองสู้” ที่เข้ามาค้าขายในดินแดนอีสาน มากกว่างานแบบช่างตามพื้นถิ่นก็เป็นได้

ทั้งนี้หลังจากนั้นการประดับในตำแหน่งที่กล่าวถึง ได้มีการสืบทอดวนเวียนอยู่ในกลุ่มจังหวัดขอนแก่น และวนเวียนในแถบจังหวัดมหาสารคามด้วยเช่นกัน ซึ่งเป็นสิมรุ่นหลัง ตั้งปี พ.ศ. 2467 เป็นต้นมา อาทิเช่น สิมที่วัดโพธิ์ศรี จังหวัดขอนแก่น วัดบ้านดงน้อย อำเภอเมือง จังหวัดมหาสารคาม (รูปที่ 4.661)

เมื่อขยับออกมาสู่ภายนอก คือเรื่องของการสร้างหลังคาคลุมขึ้นในภายหลัง ตามจารึกที่บ่งถึงปีที่ สร้าง พ.ศ. 2476 ที่กรอบทางเข้าระเบียง ในส่วนของการก่อผนังทาง

---

[200] กรมการศาสนา. ประวัติวัดทั่วราชอาณาจักร เล่ม 12, 138.

[201] จารึกทางด้านข้างของประตูทางเข้าด้ายซ้ายมือ ในสิมวัดโพธิ์ศรี บ้านศิลา อำเภอเมือง จังหวัดขอนแก่น

4.663 ด้านหน้า ประดับด้วยซุ้มวงโค้ง 3 ซุ้ม ตรงกลางเป็นทางเข้า

4.664 การประดับซุ้มทั้ง 3 ซุ้ม ทางด้านหลัง ช่างได้ทำซุ้มแบบประดับเส้นคิ้ววงโค้ง โดยภายในกรอบเส้นคิ้ว ประดับรูปปลา รูปดาว และดอกไม้ สลับกันไป

4.665 การประดับรูปเสือ อาจเป็นต้นแบบกับการประดับที่สิมแบบฝีมือช่างญวนวัดดอนยานาง อำเภอยางตลาด จังหวัดกาฬสินธุ์

4.666 การประดับสัญลักษณ์รูปเสือมีความสำคัญความเชื่อของคนเวียดนาม ดูได้จากที่วัดมัชฌิมาวาส จังหวัดมุกดาหาร

4.667 ด้านข้างของสิม แบ่งออกเป็น 5 ช่วงเสา ซึ่งแต่ละช่วงเสาประดับด้วยซุ้มวงโค้ง

4.668 จากซุ้มแรกทางขวามือ เมื่อหันหน้าเข้าหาสิมตามรูป ทางด้านข้างซุ้มวงโค้งประดับแบบรูปพัด

ด้านหน้า ประดับด้วยซุ้มวงโค้ง 3 ซุ้ม ตรงกลางเป็นทางเข้า เหมือนกับผนังทางด้านหลังทุกประการ ต่างกันตรงที่ลวดลายการประดับ และรูปแบบของซุ้มวงโค้ง ซึ่งมีรายละเอียดดังนี้

ด้านหน้าตรงกลาง ที่เป็นช่องทางเข้า ช่างได้ประดับเป็นซุ้มวงโค้ง โดยให้ปลายวงโค้งที่ชิดติดกับบัวหัวเสาทแยงเฉียงขึ้นไปอีกครั้ง ซึ่งไม่เคยพบมาก่อน ส่วนด้านบนประดับรูปครุฑแบบนิยมประดับบนมุมจั่ว (รูปที่ 4.662, 4.663) ในอาคารของหน่วยงานราชการในช่วงสมัยรัชกาลที่ 6 เป็นต้นมา เช่น แถบจังหวัดนครพนม หนองคาย เป็นต้น ส่วนซุ้มวงโค้งทางด้านข้างทางเข้า ประดับซุ้มวงโค้งแบบรูปพัด แบบอย่างเดียวกันปูนปั้นที่ประดับบนกรอบประตูทางเข้าของตัวสิมมาก่อน ซึ่งทราบกันดีว่ามีต้นแบบมาจากจังหวัดนครพนม ที่วัดหัวเวียงรังษีเป็นต้น ส่วนทางด้านหลัง ช่องทางเข้าออกด้านบนเหนือซุ้มวงโค้ง ประดับพระพุทธองค์ประทับนั่งในซุ้มเรือนแก้ว แบบมีหัวนาคแบบรสนิยมช่างญวน ทั้ง 2 ข้างของซุ้ม และที่น่าสนใจคือการประดับซุ้มทั้ง 3 ซุ้ม ของผนังด้านหลัง ช่างได้ทำซุ้มแบบประดับเส้นคิ้ววงโค้ง โดยภายในกรอบเส้นคิ้ว ประดับรูปปลา รูปดาว และดอกไม้ สลับกันไป (รูปที่ 4.664) ซึ่งคือแบบที่พบได้ในแถบจังหวัดนครพนม มุกดาหาร โดยเฉพาะในกลุ่มทรงโรง อาทิเช่น วัดศรีชมชื่น อำเภอนาแก นครพนม วัดโพธิ์ศรี อำเภอดงหลวง มุกดาหาร เป็นต้น ส่วนทางด้านล่างของซุ้มวงโค้งตรงกลาง รูปปูนปั้นเสือ 2 ข้าง ในท่านั่ง ซึ่งอาจเป็นต้นแบบหรือเกี่ยวข้องกับการประดับในรูปแบบเดียวกันภายหลัง ที่สิมแบบฝีมือช่างญวนวัดดอนยานาง อำเภอยางตลาด จังหวัดกาฬสินธุ์ ที่สร้างขึ้นในปี พ.ศ. 2469 ห่างกัน 2 ปี (รูปที่ 4.665)

การประดับสัญลักษณ์รูปเสือ จึงย่อมมีความสำคัญสำหรับความเชื่อของคนเวียดนาม ไม่ว่าจะด้วยเหตุผลใดก็สุดแล้วแต่ ที่ชัดเจนและได้บ่งถึงคือการประดับรูปเสือมักพบเสมอในตำแหน่งก่อนทางเข้าสู่ตัวอาคารทางด้านหน้า ยกตัวอย่างที่วัดมัชฌิมาวาส อำเภอดอนตาล จังหวัดมุกดาหาร ที่มีการประดับที่ราวบันไดทางเข้าสู่ตัวสิม อีกตัวอย่างหนึ่งที่น่าสนใจเป็นต้น (รูปที่ 4.666)

ผนังทางด้านข้างของสิม แบ่งออกเป็น 5 ช่วงเสา ซึ่งแต่ละช่วงเสาประดับด้วยซุ้มวงโค้งที่มีความแตกต่างกันออกแบบในเรื่องของรูปแบบซุ้ม และการประดับตกแต่งภายในซุ้ม อีกทั้งประเภทของสัญลักษณ์ต่างๆ ล้วนไม่ซ้ำแบบกัน ประเด็นนี้น่าสนใจในการศึกษาอีกหลังหนึ่ง (รูปที่ 4.667)

เริ่มจากซุ้มแรกทางขวามือ เมื่อหันหน้าเข้าหาสิม ทางด้านข้างซุ้มวงโค้งประดับแบบรูปพัด แต่ภายในประดับเป็นรูปวงโค้งแบบเกล็ดขึ้นลงๆ หรือแบบคลื่นน้ำทางด้านขอบล่างเส้นโค้ง และแบบหยักฟันปลารูปสามเหลี่ยม ซึ่งที่ขอบด้านบนซุ้มโค้งทั้ง 2 ด้าน ของซุ้มแรกทำตามอย่างเหมือนกัน (รูปที่ 4.668) ซุ้มวงโค้งช่องที่ 2 แบบประดับเส้นคิ้วเป็นซุ้มวงโค้งแบบเส้นเดียว ส่วนบนซุ้มวงโค้งประดับสัญลักษณ์รูปลิงยืน ทางด้านล่างขนาบด้วยดอกไม้ 3 ดอก ในแจกันบนเส้นคิ้วของตำแหน่งบัวรองรับเป็นฐานซุ้มวงโค้ง ส่วนซุ้มวงโค้งผนังทางด้านซ้ายมือ ในส่วนการประดับแต่แตกต่างกันตรงที่ฝั่งซ้ายมือทำเป็นลายเครือเถาล้อตามซุ้มวงโค้ง (รูปที่ 4.669)

ซุ้มวงโค้งช่องที่ 3 ทั้งฝั่งผนังด้านซ้ายและขวาการประดับซุ้มวงโค้ง และในส่วนของการประดับเป็นรูปนาคเกี้ยวกัน 2 ตัว เฉพาะส่วนหาง ส่วนลำตัวและส่วนหัวทอดตามขอบของซุ้มวงโค้ง ช่างได้แก้ปัญหาข้อจำกัดในพื้นที่โดยให้นาคหันหน้าเข้าหากัน ในรูปแบบรสนิยมนาคแบบฝีมือช่างญวน เหมือนกันทั้ง 2 ข้าง ซึ่งในประเด็นการเกี้ยวกันของส่วนหางน่าสนใจ ที่เริ่มปรากฏขึ้นในสิมหลังนี้เป็นแห่งแรก เมื่อเทียบกับหลายๆ หลังที่มีอายุการสร้างอ่อนกว่าหลังนี้ จึงอาจกล่าวได้ว่าเป็นต้นเค้าการประดับ ให้กับอีกหลายๆ เช่น ที่วัดบ้านแขม อำเภอวารินชำราบ จังหวัดอุบลราชธานี เป็นต้น (รูปที่ 4.670)

4.669 ซุ้มวงโค้งช่องที่ 2 แบบประดับเส้นคิ้วเป็นซุ้มวงโค้งแบบเส้นเดียว ส่วนบนซุ้มวงโค้งประดับสัญลักษณ์รูปลิงยืน ทางด้านล่างขนาบด้วยดอกไม้ 3 ดอก

4.670 ซุ้มวงโค้งช่องที่ 3 ทั้งฝั่งผนังด้านซ้ายและขวาการประดับซุ้มวงโค้ง และในส่วนของการประดับเป็นรูปนาคเกี้ยวกัน 2 ตัว เฉพาะส่วนหาง

4.671 ซุ้มวงโค้งช่องที่ 4 เหมือนกันทั้ง 2 ด้าน คือ ประดับเส้นคิ้วเป็นซุ้มวงโค้ง ส่วนบนสุดของซุ้มประดับรูปนกยูง ด้านล่างบริเวณฐานบัวรองรับซุ้ม

4.672 ซุ้มวงโค้งช่องที่ 5 ช่างประดับซุ้มวงโค้งแบบรูปพัด ทั้ง 2 ฝั่งคือการประดับในแบบอย่างเดียวกัน คือช่างทำเทคนิคพื้นผิวขรุขระ

4.673 ส่วนเครื่องบนเป็นแบบพื้นถิ่น ที่พบได้ทั่วไปในภาคอีสาน โหง่ คีบนาค

4.674 ช่างญวนอาจได้รับมาจากรูปแบบการสร้างอาคารประเภทหอแจกมาก่อนหน้านั้น

ซุ้มวงโค้งช่องที่ 4 เหมือนกันทั้ง 2 ด้าน คือ ประดับเส้นคิ้วเป็นซุ้มวงโค้ง ส่วนบนสุดของซุ้มประดับรูปนกยูง ด้านล่างบริเวณฐานบัวรองรับซุ้ม ประดับดอกไม้ชนิดก้านยาว 3 ดอก ในแจกัน (รูปที่ 4.671)

ซุ้มวงโค้งช่องที่ 5 ช่างประดับซุ้มวงโค้งแบบรูปพัด ทั้ง 2 ฝั่งคือการประดับในแบบอย่างเดียวกัน คือช่างทำเทคนิคพื้นผิวขุรขระ ตามที่นิยมในอาคารแบบอาณานิคม และเฉพาะสิมทรงโรงบางหลัง เช่นสิมที่วัดศรีชมชื่น อำเภอนาแก จังหวัดนครพนมเป็นต้น (รูปที่ 4.672)

ส่วนเครื่องบนเป็นแบบพื้นถิ่น ที่พบได้ทั่วไปในภาคอีสาน โหง่ คีบนาค และหางหงส์แบบภาคกลาง ซึ่งเข้าใจว่าถูกปรับเปลี่ยนในคราวเดียวกับการเปลี่ยนหลังคา (รูปที่ 4.673)

กล่าวโดยสรุปถึงรูปแบบสิมที่วัดโพธิ์ศรี บ้านเชียงเหียน เป็นการต่อเติมขึ้นในครั้งหลังของระเบียงทางเดินโดยรอบ ซึ่งตัวอาคารแต่เดิมแรกสร้างคือทรงโรง แบบที่ได้รับจากช่างในพื้นถิ่นเอง และผสมกับแบบฝีมือช่างญวนมาก่อน ครั้นต่อมาได้มีการต่อเติมระเบียงดังกล่าวขึ้นอีกครั้ง โดยเฉพาะช่วงอายุในการต่อเติม ถือเป็นหลังต้นๆ ที่ต่อจากสิมวัดมัชฌิมาวาส จังหวัดมุกดาหาร ซึ่งสร้างกันคนละรูปแบบ ซึ่งจากหลักฐานอาจกล่าวได้ว่ารูปแบบการก่อสร้าง ช่างญวนอาจได้รับมาจากรูปแบบการสร้างอาคารประเภทหอแจกมาก่อนหน้านั้น ในแถบเขตจังหวัดนครพนม และจังหวัดมุกดาหาร (รูปที่ 4.674) แต่ช่างได้ปรับเปลี่ยนรูปแบบใหม่ จากหลักฐานช่างได้แสดงการก่อประดับของซุ้มวงโค้งในแบบต่างๆ อย่างหลากหลาย รวมถึงลวดลาย สัญลักษณ์ล้วนถูกรังสรรค์ออกมาอย่างไร้ขีดจำกัด ซึ่งสิ่งเหล่านี้ยังได้สืบเนื่องทางงานช่างให้กับสิมรุ่นหลังในภาคอีสาน สืบต่อไป

หลังที่ 5 ชาวบ้านเรียกวิหารพระเจ้าใหญ่ ฝีมือช่างญวนที่วัดศรีโพธิ์ชัย บ้านปลาค้าว ตำบลปลาค้าว อำเภอเมือง จังหวัดอำนาจเจริญ ได้สร้างขึ้นเมื่อ พ.ศ. 2470[202] (รูปที่ 4.675) เป็นแบบเดียวที่ไม่เหมือนหลังใดในภาคอีสาน เป็นทรงโรงแบบมีบันไดทางขึ้นลงทั้ง 4 มุม ของทางด้านข้าง ทุกด้านประดับซุ้มวงโค้งเท่ากันคือ 5 ซุ้ม (รูปที่ 4.676) โดยช่วงเสาแรกของด้านข้างคือทางขึ้นลง ที่พนักราวบันไดเจาะช่องประดับวงรี และรูปวงกลม กล่าวคือ หากเมื่อเรายืนหันหน้าโดยยึดกรอบหน้าจั่ว ของทางเข้าตัวอาคารเป็นหลัก บันไดทางด้านซ้ายมือจะประดับด้วยช่องวงกลม ส่วนด้านขวามือเจาะช่องวงรีรูปไข่ตามแบบนิยมของช่างญวน และที่ช่องเสาต้องกลางทั้ง 4 ด้าน (รูปที่ 4.677) พนักระเบียงเจาะช่องตามอย่างบันไดรูปวงรี ส่วนที่เหลือเจาะเป็นช่องวงกลมเช่นกับบันไดขึ้นลงอีกฝั่ง ยกเว้นทางด้านไม่มีบันไดขึ้นลง ช่างได้เจาะช่องวงกลมเพิ่มที่พนักระเบียง ในช่วงเสานั้น ส่วนฐานรองรับตัวอาคารคือฐานบัวลูกแก้ว แบบพื้นถิ่นนิยม

ซุ้มวงโค้งทั้งหมดประดับเป็นแบบประดับคิ้วหัวเสารับซุ้มวงโค้ง ตามแบบที่ 1.5 ไม่มีการประดับลวดลายหรือเส้นคิ้วบัวที่ซุ้มวงโค้ง แต่จะประดับลายดอกแปดกลีบในทรงกลมแทนตรงบริเวณหน้าช่วงเสาตำแหน่งคิ้วบัวหัวเสาทุกด้านเหมือนกันหมด ส่วนบนหลังคาลาดแบบยกคอสอง หลังคาส่วนบนซ้อนกัน 4 ชั้น ไม่เคยปรากฏในแบบแผนใด ไม่ว่าจะเป็นฝั่ง สปป.ลาว หรือในภาคอีสานด้วยกัน (รูปที่ 4.678) กรอบหน้าจั่วประดับลวดลายพรรณพฤกษาแบบฝีมือรสนิยมคุ้นชินของช่างญวน เครื่องตกแต่งเฉพาะโหง่ตรงมุมหลังคาลาดคลุม เป็นแบบนาคมีปีก ส่วนประดับบริเวณตัวรวยทำขึ้นใหม่เป็นสังกะสีแบบ อย่างจากภาคกลาง มีนาคสะดุ้ง ใบระกา ส่วนคีบนาคกลางสันหลังคาเป็นของเก่าเมื่อครั้งแรกสร้าง (รูปที่ 4.679)

เข้าสู่ตัวอาคารทรงโรงบริเวณส่วนหน้าทางเข้า คือช่วงเสาตรงกลาง ซ้ายขวาคือผนังก่อทึบ ดังนั้นทรงโรงที่วัดโพธิ์ศรี ทุกด้านแบ่งเป็น 3 ช่วงเสาทั้งหมด ยกเว้นผนังทาง

---

[202] จารึกเหนือกรอบประตูทางเข้า ระบุปีที่สร้าง พ.ศ. 2470 หรือ ปี ค.ศ. 1927

4.675 วัดศรีโพธิ์ชัย บ้านปลาค้าว ตำบลปลาค้าว อำเภอเมือง จังหวัดอำนาจเจริญ

4.676 สิมทรงโรงแบบมีบันไดทางขึ้นลงทั้ง 4 มุม ของทางด้านข้าง ทุกด้านประดับซุ้มวงโค้งเท่ากันคือ 5 ซุ้ม

4.677 บันไดทางขึ้นจะประดับด้วยช่องวงกลม ส่วนด้านข้างเจาะช่องวงรีรูปไข่ทางแบบนิยมของช่างญวน และที่ช่องเสาต้องกลางทั้ง 4 ด้าน

4.678 ส่วนบนหลังคาลาดแบบยกคอสอง หลังคาส่วนบนซ้อนกัน 4 ชั้น

4.679 กรอบหน้าจั่วประดับลวดลายพรรณพฤกษาแบบฝีมือรสนิยมคุ้นชินของช่างญวน

4.680 ทางด้านหน้าของตัวสิม มีประดับเส้นคิ้ววงโค้งเหนือช่องประตู

ด้านหลังไม่มีการประดับลวดลาย ยกเว้นทางด้านหน้าและด้านข้าง ซึ่งด้านหน้าประดับเส้นคิ้ววงโค้งเหนือช่องประตู (รูปที่ 4.680) ตรงกลางส่วนด้านซ้ายและขวาไม่มีการเจาะปล่อยพื้นโล่ง แต่ทางด้านล่างประดับเส้นคิ้วบัวสี่เหลี่ยม 1 เส้น และมีเส้นคิ้วสี่เหลี่ยมหักมุมซ้ายขวา ทางด้านล่าง 1 เส้น ซึ่งด้านข้างทั้งซ้ายขวาประดับตามแบบอย่างเดียวกันแต่เจาะเป็นช่องประตูแทน (รูปที่ 4.681)

การประดับเส้นคิ้วบัวสี่เหลี่ยมของชุดด้านล่างยังไม่เคยปรากฏมาก่อนในภาคอีสาน รวมถึงรูปแบบโครงสร้างหลังคาคลุมแบบมีระเบียงเดินได้รอบ (รูปที่ 4.682) จากการตรวจสอบในฝั่ง สปป.ลาวที่นิยมทำสิมทรงโรง หรือมีระเบียงเดินได้รอบ ก็ไม่มีต้นเค้าของความเป็นต้นแบบแต่อย่างไร หรือตลอดจนในภาคอีสานก็ดี หากยึดเอาสิมแบบมีระเบียงเดินได้รอบที่วัดสุปัฏราราม วรวิหาร อำเภอเมือง จังหวัดอุบลราชธานี เป็นเกณฑ์ยึดถือ ก็คงอาจกล่าวไม่ได้ชัดถ้อยชัดคำในเรื่องของการเป็นต้นเค้าดังกล่าวเท่าที่ควร

อย่างไรก็ดีการสำรวจในฝั่งเวียดนามที่เมืองเว้ เมืองดานังและฮอยอันก็ดี ล้วนไม่มีสิ่งก่อสร้างที่คล้ายกับสิมที่วัดโพธิ์ศรีบ้านปลาค้าว สักแห่งเดียว และจากค้นคว้าพบแหล่งพอที่จะเป็นต้นเค้าให้กับการก่อสร้างสิมรูปแบบมีระเบียงเดินได้รอบอยู่บ้าง สักที่หนึ่งคือที่เมืองสามเหลี่ยมปากแม่น้ำโขง คือเมืองจ่าวิง (Tra Vinh) (รูปที่ 4.683) ที่ได้สร้างอาคารศาสนาสถานแบบมีระเบียงเดินได้รอบ และที่น่าสนใจมีการประดับชุ้มวงโค้งโดยรอบเช่นเดียวกัน ซึ่งจะมีส่วนเกี่ยวข้องโดยตรงหรือไม่คงต้องรอตรวจสอบในโอกาศต่อไปของการศึกษา อนึ่ง การพบหลักฐานอาจจะเป็นต้นเค้าสิมญวนแบบมีระเบียงเดินได้รอบสอดรับกับการให้ข้อมูลของทางเจ้าอาวาส เป็นช่างญวนอพยพมาจากทางใต้มาข้ามฝั่งที่เมืองสะหวันนะเขต[203] ก็ย่อมเป็นไปได้หรือเกี่ยวข้องกันบ้างไม่มากก็น้อย และที่สำคัญช่วงอายุ พ.ศ. 2470 คือยุคเริ่มการประดับลวดลายอย่างแพร่หลายในการเข้ามาครั้งที่ 3 ของการอพยพของคนเวียดนาม อาจจะเป็นหลักฐานสนับสนุนน้ำหนักได้อีกช่องทางหนึ่ง

ต่อมาในหลังที่ 6 คือวัดมัชฌิมวิทยาราม บ้านลาน ตำบลบ้านลาน อำเภอบ้านไผ่ จังหวัดขอนแก่น สิมทรงโรงอีกหลังขนาดกระทัดรัด ลงตัวในสัดส่วน ตามประวัติกล่าวกันว่า สร้างขึ้นเมื่อ พ.ศ. 2470 (รูปที่ 4.684) โดยช่างญวนชื่อองฮาย มาจากอำเภอมัญจาคีรี ในจังหวัดขอนแก่น โดยร่วมกับชาวบ้านก่อสร้างขึ้น[204] จากภาพถ่ายเก่ามีเสาพาไลรองรับโครงสร้างหลังคาคลุมแบบมีระเบียงเดินได้รอบ และจากสภาพปัจจุบันทางกรมศิลปากร ได้ขยายส่วนหลังคาคุลมต่อยื่นทางด้านหน้า อย่างกว้างขวาง ใช้สำหรับทำกิจกรรมในวันสำคัญๆ หรือเป็นที่พักผ่อนในยามว่าง

สิมทรงโรง ทางด้านข้างเจาะเป็นช่องชุ้มวงโค้งขนาดเล็ก ขนาบประตูทางเข้าทั้ง 2 ข้าง ด้านข้างแบ่งเป็น 3 ช่วงเสา (รูปที่ 4.685) เจาะช่องหน้าต่างชุ้มวงโค้งยกเว้นช่วงเสาสุดท้ายก่อผนังทึบ ตามแบบแผนนิยมของช่างญวน (รูปที่ 4.686)

วัดอุดมประชาราษฎร์รังสรรค์ บ้านนาจารย์ ตำบลนาจารย์ อำเภอเมือง จังหวัดกาฬสินธุ์ คือหลังที่ 7 มีระบุที่สิมว่าสร้าง พ.ศ. 2471[205] เป็นสิมขนาดใหญ่ เสาพาไล

---

[203] สัมภาษณ์เจ้าอาวาส วัดโพธิ์ศรี บ้านปลาค้าว ตำบลปลาค้าว อำเภอเมือง จังหวัดอำนาจเจริญ อายุ 74 ปี, วันที่ 5 เมษายน 2554. สร้างทับสิมพื้นถิ่นแบบจำปาศักดิ์ พระพุทธรูปคือข้อสนับสนุนหลักฐานได้เป็นอย่างดี ทั้งนี้เจ้าอาวาสเรียกวิหาร ญวนอพยพ

[204] ธีรพงษ์ สาภัญญ์. จิตรกรรมฝาผนังวัดมัชฌิมวิทยาราม อำเภอบ้านไผ่ จังหวัดขอนแก่น ปริญญาศาสตร์มหาบัณฑิต มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ, 2537, 96.

[205] จารึกระบุปีที่สร้าง บริเวณหน้าเสาทางด้านขวามือของกรอบประตูทางเข้า

4.681 ด้านล่างประดับเส้นคิ้วบัวสี่เหลี่ยม 1 เส้น และมีเส้นคิ้วสี่เหลี่ยมหักมุมซ้ายขวา ทางด้านล่าง 1 เส้น

4.682 การประดับเส้นคิ้วบัวสี่เหลี่ยมของชุดด้านล่างยังไม่เคยปรากฏมาก่อนในภาคอีสาน รวมถึงรูปแบบโครงสร้างหลังคาคลุมแบบมีระเบียงเดินได้รอบ

4.683 สิมรูปแบบมีระเบียงเดินได้รอบปรากฏอยู่บ้าง สักที่หนึ่งคือที่เมืองสามเหลี่ยมปากแม่น้ำโขง คือเมืองจ่าวิง (Tra Vinh)
ที่มา : http://vietnampremier.com/tours/vietnam/mekong-delta-tour.html

4.684 วัดมัชฌิมวิทยาราม บ้านลาน ตำบลบ้านลาน อำเภอบ้านไผ่ จังหวัดขอนแก่น

4.685 ด้านหน้าเจาะช่องประตูทางเข้า ขนาบด้วยซุ้มวงโค้งขนาดเล็ก ทั้ง 2 ข้าง

4.686 ด้านข้างแบ่งเป็น 3 ช่วงเสา ก่อผนังทึบในช่วงเสาที่ 3

ขนาดใหญ่เช่นเดียวกัน ดูแล้วสร้างขึ้นพร้อมกันทั้งหมด ช่วงเสาพาไลมีการประดับช่องสี่เหลี่ยม ที่พนักระเบียง ทางด้านหน้าและด้านหลัง 5 ช่วงเสา ตรงกลางคือทางเข้า ส่วนทางด้านข้างทำเป็น 7 ช่วงเสา ตรงกลางช่วงเสาที่ 4 คือทางเข้าบริเวณด้านข้าง

ตัวสิมทรงโรง แบ่งออกเป็น 5 ช่วงเสา ระหว่างช่วงเสาที่ 1-4 เจาะช่องหน้าต่าง ส่วนช่วงสุดท้ายก่อผนังทึบ ด้านหลังปล่อยพื้นโล่ง ผนังทางเข้าด้านหน้า เจาะช่องประตู 1 ช่อง ประดับเส้นคิ้ววงโค้งเหนือกรอบประตู หน้าต่าง ซึ่งจากสภาพปัจจุบันจะเห็นว่าทางวัดได้ทำการก่อผนังอุดและฉาบทับพื้นที่ว่างในซุ้มวงโค้งและรูปวงรีทางด้านล่างของซุ้มวงโค้ง บริเวณพื้นที่ว่างใต้เส้นคิ้ว เหนือซุ้มวงโค้งมีการประดับ ดอกไม้พรรณพฤษาต่างๆ ในขนาดที่ด้านบนเฉพาะผนังทางด้านข้างเหนือเส้นคิ้ววงโค้ง ตกแต่งประดับด้วยสี่เหลี่ยมปลายตัดมนภายในทำพื้นผิวขุรขระ ซึ่งเป็นแบบที่เคยปรากฏมาก่อนหน้านั้นแล้วในแถบจังหวัดนครพนม และมุกดาหาร ตามเส้นทางอำเภอกุฉินารายณ์ อำเภอหนองสูง อำเภอคำชะอี และอำเภอดงหลวง เป็นต้น ยกตัวอย่างเช่นที่สิมวัดศรีชมชื่น, วัดบูรพาราม ในจังหวัดนครพนม เป็นต้น (รูปที่ 4.687)

อย่างไรก็ดีสามารถกล่าวได้ว่าช่างที่ก่อสร้างสิมแบบฝีมือช่างญวน ได้มีการตกแต่งในรูปแบบที่ไม่เคยพบมาก่อนเช่นกัน กล่าวคือ ในส่วนของการประดับลวดลายเหนือเส้นคิ้ววงโค้งและด้านล่างเหนือซุ้มวงโค้ง ตามแบบแผนในรสนิยมของช่างญวนไม่เคยปรากฏ หากมองในมุมการสร้างสรรค์มีอิสระมากกว่าฝั่งนครพนม และมุกดาหารที่รูปแบบมักจะเป็นการก่อสร้างตามแบบแผนเดียวกัน แต่ก็ยังคงซึ่งไว้บางหลังที่ได้แสดงออกอย่างสุดความสามารถเช่นกันก็มี เช่น วัดพัทธสีมา เป็นต้น

เฉพาะตรงกรอบประตูช่างได้ปั้นปูนประดับ เหนือกรอบประตูเป็นภาพพระพุทธองค์ประทับนั่งในพระหัตถ์ทำปางมารวิชัย ขนาบด้วยพระสาวก มีลวดลายก้านขดแผ่ออกมาทางด้านหลังพระพุทธองค์ แบบรสนิยมช่างญวน และภายในกรอบซุ้มวงโค้งประดับเป็นรูปมังกรอยู่ในท่าหันหน้าเข้าหากัน โดยมีแว่นแก้วคั่นตรงกลางในวงกลมมีรัศมีกระจายโดยรอบ (รูปที่ 4.688)

และจากการตรวจสอบรูปแบบและหลักฐานแวดล้อมอื่นๆ อาจมีความเป็นไปได้ว่าสิมหลังนี้ไม่น่าจะสร้างในปี พ.ศ. 2471 ทั้งนี้จากจารึกได้ระบุไว้ว่า ขอวิสุงคามสีมา พ.ศ. 2471 และผูกพัทธสีมา พ.ศ. 2476 ซึ่งขัดแย้งกับรูปแบบในการประดับ ขยายความได้ดังนี้ จากการศึกษาที่แล้วเสร็จมา การประดับลวดลายมักมีการนิยมเป็นอย่างมากในช่วงหลัง พ.ศ. 2470 เป็นต้นมา โดยเฉพาะที่บริเวณกรอบหน้าจั่วได้มีการปั้นประดับรูปครุฑขนาดเล็กด้านบนมุมจั่วสุด และตรงกลางเป็นครุฑขนาดใหญ่ (รูปที่ 4.689) ขนาบด้วยมังกรจีน ไม่เคยปรากฏถึงการประดับรูปครุฑตามที่กล่าวมาในภาคอีสานทั้งหมด ทั้งนี้ตรวจสอบระยะทางจากนครพนมมายังจังหวัดกาฬสินธุ์ จึงมีความเป็นได้น้อยมากที่ช่างจะใช้ระยะเวลา 1 ปี ในการก่อสร้างในรูปแบบต่าง จึงอาจเป็นไปได้ว่าสร้างเมื่อ พ.ศ. 2476 น่าจะเป็นข้อหลักฐานสนับสนุนที่สะท้อนจากรูปแบบได้ดีกว่า ซึ่งรูปแบบการก่อสร้างทรงโรงตามแถบริมแม่น้ำโขง ไม่นิยมทำส่วนโครงสร้างแบบมีระเบียงหลังคาคลุมที่เดิมได้รอบ เป็นต้น และที่สำคัญยังคงกลิ่นอายในวัฒนธรรมพื้นถิ่นที่ยังคงสะท้อนให้เห็นอย่างพอสมควร เช่น แว่นแก้ว โครงสร้างหลังคาและลวดลายในส่วนตัวรวย และโหง่แบบอีสาน เป็นต้น

หลังที่ 8 เป็นแบบมีมุขหน้า แบบฝีมือช่างญวนอีกหนึ่งหลัง ที่สะท้อนกลิ่นอายได้มากกว่าที่วัดอุดมประชาราษฎร์รังสรรค์ ที่กำลังกล่าวถึง ณ ที่นี่ คือสิมแบบฝีมือช่างญวนวัดมงคลนิมิตร บ้านหายโศก ตำบลหายโศก อำเภอบ้านผือ จังหวัดอุดรธานี สิมสร้างเมื่อพ.ศ. 2475 (รูปที่ 4.690) สภาพปัจจุบันทางวัดได้ถมพื้นโดยรอบภายในวัด ยังผลทำให้

4.687 วัดอุดมประชาราษฎร์รังสรรค์ บ้านนาจารย์ ตำบลนาจารย์ อำเภอเมือง จังหวัดกาฬสินธุ์

4.688 กรอบประตูช่างได้ปั้นปูนประดับ เหนือกรอบประตูเป็นภาพพระพุทธองค์ ประทับนั่งในพระหัตถ์ทำปางมารวิชัย ขนาบด้วยพระสาวก

4.689 กรอบหน้าจั่วได้มีการปั้นประดับรูปครุฑขนาดเล็กด้านบนมุมจั่วสุด และตรงกลางเป็นครุฑขนาดใหญ่

4.690 วัดมงคลนิมิตร บ้านหายโศก ตำบลหายโศก อำเภอบ้านผือ จังหวัดอุดรธานี

4.691 ตัวอาคารทางด้านหน้าช่องทางเข้า และด้านข้างช่างได้ประดับด้วยคิ้วเป็นฐานของซุ้มวงโค้ง

4.692 ทางด้านข้าง แบ่งออกเป็น 4 ช่วงเสา ไม่รวมมุขหน้า ช่วงเสาสุดท้ายก่อผนังทึบตามแบบแผนนิยม

ทางเดินโดยรอบถูกทมไปโดยปริยาย ซึ่งจากภาพถ่ายเก่า[206] และการขุดค้นเพื่อใช้เป็นข้อมูลในการอนุรักษ์ ระหว่างช่วงเสาแต่ละช่วงมีกำแพงก่อเป็นพนักกั้นเจาะรูปวงรี โดยด้านข้างทำทางเข้าบริเวณช่วงเสาที่ 3 ทั้ง 2 ด้าน ส่วนด้านหลังทำทางเข้าตรงกลาง ซึ่งมีทั้งหมด 5 ช่วงเสา ส่วนด้านหน้าทำบันไดทางขึ้นตรงช่วงเสาที่ 3 ขณะที่ใช้เป็นทางเดินได้รอบสิม ราวบันไดประดับรูปนาคส่วนหัวจมใต้พื้นดินที่ถมเมื่อครั้งล่าสุด เสาพาไลทุกต้นเดินเส้นเซาะร่องบริเวณหน้าเสาทุกด้านของเสาทุกต้น บัวหัวเสาแบบกลีบบัวซ้อนกัน 2 ชั้น

ตัวอาคารทางด้านหน้าช่องทางเข้า และด้านข้างช่างได้ประดับด้วยคิ้วเป็นฐานของซุ้มวงโค้ง ส่วนด้านข้างมุขหน้าช่างประดับแบบซุ้มวงโค้งซึ่งมีสองวงต่อเนื่องกัน ส่วนที่พนักด้านหน้าและด้านข้างของมุขหน้า ช่างประดับด้วยการเจาะช่องวงรี ตามแบบนิยม ทั้งนี้รูปแบบในการประดับด้วยคิ้วเป็นฐานของซุ้มวงโค้ง ในสิมแบบฝีมือช่างญวนปรากฏพบเพียงหลังเดียวที่วัดบูรพาราม อำเภอเรณูนคร จังหวัดนครพนม สร้าง พ.ศ. 2469 และอาคารแบบตึกฝรั่งที่พิพิธภัณฑ์เมืองอุดรธานี ในปัจจุบัน สถาปนิกจากส่วนกลางกรุงเทพฯ เป็นผู้ออกแบบ สร้างเมื่อ พ.ศ. 2468 (รูปที่ 4.691)

ดังนั้นจึงอาจกล่าวได้ว่า ช่างญวนน่าจะได้แบบอย่างจากวัดบูรพารามมากกว่า อาคารพิพิธภัณฑ์ กล่าวคือ จากการสัมภาษณ์เจ้าอาวาส ช่างมาจากทางฝั่งหนองคาย[207] จึงทำให้สนับสนุนในสายพัฒนาการได้เป็นอย่างดีถึงที่มา ส่วนทางด้านข้างที่ทำซุ้มวงโค้งต่อเนื่องกันสองวง ตามที่ได้กล่าวมาแล้วในกลุ่มแรก คือ 1.1 เป็นรูปแบบเฉพาะของสิมที่สร้างในอำเภอเชียงคาน จังหวัดเลยเท่านั้น ดังนั้นข้อสนับสนุนหลักฐานที่ทำให้เชื่อว่ามาจากทางฝั่งหนองคายมีมากขึ้นอีกเท่าตัว

อนึ่ง ระยะทางจากหนองคายฝั่งอำเภอท่าบ่อ ติดริมแม่น้ำโขงห่างจากวัดมงคลนิมิตรประมาณได้ 15-20 กิโลเมตร จึงไม่ใช้เงื่อนไขหรือข้อจำกัดถึงความเป็นไปได้ในการสืบทอดงานช่างแต่อย่างไร

ส่วนงานประดับเหนือกรอบซุ้มวงโค้งทางด้านหน้า บริเวณตรงกลางเหนือทางเข้าประดับด้วยลวดลายคล้ายใบอะแคนตัส ซึ่งได้ปรากฏมาแล้วก่อนหน้าที่ฝั่งประเทศเวียดนาม โดยเฉพาะตึกที่เมืองฮอยอัน ส่วนทางด้านข้างการประดับแบบอย่างพื้นผิวขุรขระภายในยังคงปรากฏให้เห็นเช่นเดิม แต่ปรับเปลี่ยนเป็นแบบให้เข้ากับซุ้มวงโค้ง ซึ่งน่าจะเป็นหลังแรกที่พบ เมื่อเข้าถึงประตูทางเข้าสิม มีทหารยามปูนปั้นยืนถือปืนทั้งซ้ายขวา ของประตูเหนือกรอบประตู ช่างเขียนเป็นภาพ “รอง” มังกรที่นิยมประดับกลางสันหลังคา ที่เชื่อว่าปกปรักรักษาสิ่งชั่วร้ายไม่ให้เข้ามาในพื้นที่ตรงนี้ สอดรับกับคติของคนเวียดนามที่ได้รับส่งผ่านจากจีน ทางด้านข้าง แบ่งออกเป็น 4 ช่วงเสา ไม่รวมมุขหน้า ช่วงเสาสุดท้ายก่อผนังทึบตามแบบแผนนิยม ซุ้มหน้าต่างประดับเป็นแบบเส้นคิ้วเหนือวงโค้ง ตรงกลางประดับสัญลักษณ์แบบสี่แฉก ซึ่งไม่เคยพบมาก่อนในการประดับตามที่กล่าว และระหว่างหน้าเสามีคันทวยรูปนาครองรับหลังคาคลุม ซึ่งเป็นของเก่าเมื่อครั้งสร้างสิมหลังปัจจุบันทับที่เดิม ดูได้จากการเข้าไม้ยึดโครงสร้างของคันทวย และฐานพระพุทธรูป อีกทั้งพระพุทธรูปภายในสิม ซึ่งต้องไม่ลืมหรือละเลยว่าเทคนิคการก่อสร้างของฝีมือแบบช่างญวน ใช้ระบบผนังรองรับน้ำหนักจึงไม่จำเป็นต้องใช้คันทวยรองรับ ยกเว้นหากเป็นที่ต้องการของทางวัดก็อาจประดับให้สวยงาม นั้นจึงเป็นอีกประเด็นของเงื่อนไขหนึ่ง ส่วนบนกรอบหน้าจั่วทางด้านหน้าปรับให้

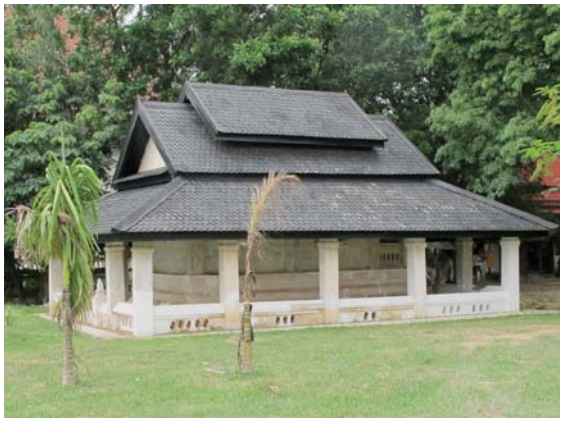
---

[206] ชวลิต อธิปัตยกุล. มังกรประดับ ฝีมือช่างญวนในสิมอีสาน วัดมงคลนิมิตร อุดรธานี (เมืองโบราณ, 37, 2, 2554 (เมษายน-มิถุนายน 2554), 30.

[207] เรื่องเดียวกัน, 30.

4.693 วัดสว่างโพธิ์ศรี ตำบลยางตลาด อำเภอยางตลาด จังหวัดกาฬสินธุ์

4.694 เสารองรับโครงสร้างหลังคาคุลมด้านหน้าและด้านหลัง 3 ช่วง ตรงกลางคือทางเข้าออก ส่วนด้านข้าง 4 ช่วงเสา

4.695 ทางด้านมุขหน้าทำเป็นซุ้มวงโค้ง 3 ซุ้ม ตรงกลางประดับด้วยเส้นคิ้วบัวเหนือซุ้มวงโค้ง ส่วนด้านข้างทั้ง 2 ซุ้มปล่อยโล่ง

4.696 พนักระเบียงก่อทึบตันแบบด้านล่าง แต่ใช้วิธีการลดพื้นที่โดยมีการประดับคิ้วบัวเสริม 2 ชั้น ตามแบบอย่างจากพระราชวังเว้

4.697 ด้านข้างของมุขหน้าประดับซุ้มวงโค้งก่อพนักระเบียงเจาะรูปวงรี ตามแบบนิยมของช่างญวน

4.698 ผนังทางด้านข้างแบ่งออกเป็น 3 ช่วงเสา เมื่อรวมมุขหน้า ตรงกลางเจาะช่องหน้าต่าง

เป็นแบบ ลวดลายภาคกลาง แต่จั่วหลังยังคงสภาพเมื่อครั้งแรกสร้าง ร่องรอยภาพเขียนฮูบแต้มแบบฝีมือช่างญวนอยู่บนพื้นที่หน้าจั่ว (รูปที่ 4.692)

กล่าวโดยสรุปสิมที่วัดมงคลนิมิตร คือช่วงมิติเวลาที่สายพัฒนาการงานช่างการตกแต่งได้เข้าสู่อีสานอย่างเต็มรูปแบบ ซึ่งสะท้อนให้เห็นจากการก่อสร้างและการประดับจากวัดหลังดังกล่าว สอดรับกับสิมหลายๆ หลังในอีสานที่มักนิยมมีการประดับลวดลายภายหลังจาก พ.ศ. 2470 เป็นต้นไป

หลังสุดท้ายแบบมีมุขหน้า สิมแบบขนาดเล็กที่วัดสว่างโพธิ์ศรี ตำบลยางตลาด อำเภอยางตลาด จังหวัดกาฬสินธุ์ สิมได้สร้างก่อน พ.ศ. 2478[208] (รูปที่ 4.693) สิมแบบมีมุขหน้าขนาดเล็กอีกหลัง ที่มีรูปแบบในการตกแต่งแตกต่างกันออกไปรวมทั้งกับอีกหลายๆ หลังที่ผ่านมา เสารองรับโครงสร้างหลังคาคุลมด้านหน้าและด้านหลัง 3 ช่วง ตรงกลางคือทางเข้าออก ส่วนด้านข้าง 4 ช่วงเสา เมื่อเทียบกับสิมที่มีขนาดช่วงเสา 7 ช่วงเสา จะเห็นได้ว่ามีขนาดที่ต่างกันอย่างสิ้นเชิง ระหว่างช่วงเสาช่างเจาะเป็นรูปวงรีเฉพาะทางด้านหน้าก่อผนังพนักทึบตัน ซึ่งไม่เคยปรากฏมาก่อนในพื้นที่ภาคอีสาน (รูปที่ 4.694)

ทางด้านมุขหน้าทำเป็นซุ้มวงโค้ง 3 ซุ้ม ตรงกลางประดับด้วยเส้นคิ้วบัวเหนือซุ้มวงโค้ง ส่วนด้านข้างทั้ง 2 ซุ้มปล่อยโล่ง (รูปที่ 4.695) ข้อสังเกตพื้นที่ระหว่างซุ้มวงโค้งกับพื้นที่ใต้ขื่อเหลือน้อยกว่าปกติ ซึ่งไม่เคยพบมาก่อนเช่นเดียวกัน ส่วนพนักระเบียงก่อทึบตันแบบด้านล่าง แต่ใช้วิธีการลดพื้นที่โดยมีการประดับคิ้วบัวเสริม 2 ชั้น เคยพบการประดับดังกล่าวเช่นเดียวกันที่อาคารทางด้านปีกขวา ในพระราชวังเมืองเว้ ประเทศเวียดนาม และในอาคารแบบตึกอาณานิคมที่เมืองสะหวันนะเขต สปป. ลาว เป็นต้น (รูปที่ 4.696)

ด้านข้างของมุขหน้าประดับซุ้มวงโค้งก่อพนักระเบียงเจาะรูปวงรี ตามแบบนิยมของช่างญวน ซุ้มวงโค้งทำตามแบบอย่างเดียวกับซุ้มทางด้านข้างของมุขด้านหน้าทุกประการ ข้อสังเกตรัศมีของซุ้มวงโค้งดูแล้วรูปแบบผิดเพี้ยนโค้งไม่ได้รูป ไม่สวยงาม สะท้อนงานทางฝีมือของช่างไม่น่าจะมีทักษะที่ปราณีตพอ (รูปที่ 4.697) ผนังทางด้านข้างแบ่งออกเป็น 3 ช่วงเสาเมื่อรวมมุขหน้า ตรงกลางเจาะช่องหน้าต่าง ประดับด้วยซุ้มแบบมีเส้นคิ้วประดับเหนือซุ้มวงโค้ง ดูคล้ายกับแบบซุ้มหน้าต่างที่วัดมงคลนิมิตร บ้านหายโศก จังหวัดอุดรธานี แต่ที่นี้สลับสัญลักษณ์รูปดอกสี่กลีบไว้ตรงกลางของเส้นคิ้วซุ้มวงโค้ง ผนังด้านหลังปล่อยโล่งตามแบบอย่างของช่วงเสาที่ 3 ทุกประการของช่างญวน อนึ่งด้านนอกและด้านในของสิมมีการเขียนผนังฮูบแต้ม แบบช่างฝีมือพื้นถิ่น (รูปที่ 4.698)

หลังคาเป็นแบบซ้อนเทิบในวัฒนธรรมลาวล้านช้างที่พบได้ทั่วไปในพื้นถิ่นอีสาน กรอบจั่วทั้งด้านหน้าและด้านหลัง มีการเขียนเป็นรูปบุคคลครึ่งตัวเคล้าลายแบบช่างพื้นถิ่น

กล่าวโดยสรุปของสิมที่วัดสว่างโพธิ์ศรี เป็นแบบฝีมือช่างญวนผสมช่างพื้นถิ่น ซึ่งย่อมเป็นไปตามแบบแผนนิยมคือ ช่างญวนเป็นหัวหน้าควบคลุมการก่อสร้าง ชาวบ้านเป็นลูกมือ บางครั้งจึงอาจทำให้ผลงานแลดูแล้วไม่สู้ดีนักก็อาจเป็นไปได้ในเหตุผลที่นำเสนอ ส่วนการกำหนดอายุก่อน พ.ศ. 2478 เพราะใช้เกณฑ์การเขียนฮูบแต้ม จากจารึกระบุปีที่แต้ม แสดงว่าสิมหลังนี้จึงสร้างก่อนในปีที่กล่าวมา อย่างไรก็ดีสามารถกำหนดอายุของสิมจึงน่าจะอยู่ในช่วง พ.ศ. 2470-2478 หรือสร้างตามหลังสิมวัดอุดมประชาราษฎร์รังสรรค์ ในจังหวัดเดียวกัน เพราะดูจากการประดับ เริ่มผิดแผกไปจากการประดับที่พบโดยทั่วไป แต่ที่นี้ไม่ใช้คล้ายกับวัดมงคลนิมิตร จังหวัดอุดรธานี ที่ได้สร้างสรรค์ขึ้นก่อนหน้านั้นเป็นต้น

---

[208] ไม่มีหลักฐานระบุถึงการสร้างสิมขึ้นเมื่อไหร่ แต่อาศัยจารึกในการเขียนฮูปแต้ม ระบุว่าเขียนเมื่อ พ.ศ. 2478

4.699 ภาพถ่ายเก่า วัดโพธิ์ศรีวิลัย เมืองพาน อำเภอบ้านผือ จังหวัดอุดรธานี
ที่มา : กรมศิลปากร. ภูมินาม ความเป็นมาและความหมายของชื่อบ้าน ในเขตอำเภอบ้านผือ จังหวัดอุดรธานี, 80.

4.700 โครงสร้างขื่อโทและเสาตุ๊กตา จากแบบมาตรฐานอุโบสถ
ที่มา : กรมศิลปากร. ภูมินาม ความเป็นมาและความหมายของชื่อบ้าน ในเขตอำเภอบ้านผือ จังหวัดอุดรธานี, 80.

4.701 หลังคาซ้อนเทิบ 2 เทิบ
ที่มา : กรมศิลปากร. ภูมินาม ความเป็นมาและความหมายของชื่อบ้าน ในเขตอำเภอบ้านผือ จังหวัดอุดรธานี, 80.

4.702 วัดวันทนียวิหาร บ้านเมืองพาน ตำบลเมืองพาน อำเภอบ้านผือ จังหวัดอุดรธานี

4.703 มีการปรับเปลี่ยนหลังคา กรอบซุ้มหน้าต่าง กับการก่อกำแพงแก้ว

4.704 ซุ้มวงโค้งประดับคิ้วเป็นฐานของซุ้มวงโค้ง 3 ซุ้ม และลดพื้นที่ภายในซุ้มวงโค้ง

5.2 กลุ่มหลัง พ.ศ. 2483 (รับอิทธิพลจากภาคกลาง) พบจำนวน 2 หลัง ที่มีการต่อยื่นหลังคาคลุม โดยมีเสาพาไลรองรับซึ่งชัดเจนสร้างตามหลังแบบอุโบสถมาตรฐาน พ.ศ. 2483 โดยได้ออกมากำหนดให้ใช้ทั่วประเทศ ได้กล่าวถึงอย่างเข้าใจกันดีแล้ว คือสิมวัดโพธิ์ศรีวิลัย เมืองพาน อำเภอบ้านผือ จังหวัดอุดรธานี อาศัยจากภาพถ่ายเก่า สิมสร้างในปี พ.ศ. 2491 (รูปที่ 4.699) ปัจจุบันทุบทิ้งสร้างใหม่ คงเหลือเฉพาะหอกลองแบบฝีมือช่างญวน จากภาพสิมวางผังแบบมีมุขหน้า แบบ 3 ช่วงเสาไม่รวมมุขหน้า ด้านหน้าทำซุ้มวงโค้ง 3 ซุ้ม พนักระเบียงทำเป็นแบบซี่ลูกกรงเว้นระยะห่าง ไม่เคยปรากฏมีการประดับดังกล่าวมาก่อน เหนือซุ้มวงโค้งขึ้นไป มีโครงสร้างขื่อโทและเสาตุ๊กตา จากแบบมาตรฐานอุโบสถ (รูปที่ 4.700)

ด้านข้างประดับซุ้มวงโค้ง แบบอย่างเดียวกับวัดโคธาราม ในอำเภอบ้านผือเช่นเดียวกัน ตั้งห่างออกไปทางทิศใต้ ซึ่งสร้างด้วยช่างญวนนำแบบอย่างมาจากจังหวัดนครพนม กรอบซุ้มหน้าต่างทำเป็นซุ้มบันแถลง ด้านล่างกรอบซุ้มประดับเป็นฐานรองแบบแข้งสิงห์ ตามแบบฉบับอุโบสถมาตรฐานของทางภาคกลาง พ.ศ. 2483 หลังคาซ้อนเทิบ 2 เทิบ (รูปที่ 4.701) สิมที่วัดโพธิ์ศรีวิลัยมีการส่งต่อพัฒนาการทางด้านรูปแบบการก่อสร้าง ที่ผสมระหว่างแบบฝีมือช่างญวนผสมตามแบบมาตรฐาน สะท้อนให้เห็นว่าทางวัดตระหนักถึงการประกาศใช้พอควร หากแต่ช่างฝีมืออาจคุ้นชินในการรก่อสร้างแบบอย่างซุ้มวงโค้ง ก็อาจเป็นข้อสันนิษฐานอีกทางหนึ่ง ที่ได้ปรากฏรูปแบบดังที่กล่าวมาทั้งหมด

ส่วนสิมที่วัดวันทนียวิหาร บ้านเมืองพาน ตำบลเมืองพาน อำเภอบ้านผือ จังหวัดอุดรธานี สร้างเมื่อ พ.ศ. 2492[209] (รูปที่ 4.702) จากภาพถ่ายในปัจจุบัน พ.ศ. 2555 เมื่อมองแล้วอาจเข้าใจว่าเป็นอุโบสถแบบภาคกลาง แต่เมื่อได้ตรวจสอบอย่างถี่ถ้วนพบเป็นแบบฝีมือช่างญวน ซึ่งในภายหลังถูกปรับเปลี่ยนหลังคา กรอบซุ้มหน้าต่าง ในคราวเดียวกับการก่อกำแพงแก้ว เป็นต้น[210] (รูปที่ 4.703)

สิมวางในผังแบบมีมุขหน้า หันหน้าทางทิศตะวันออก ด้านหน้าก่อนถึงทางเข้ามียักษ์ 2 ตน ยืนขนาบซ้ายขวา ซึ่งสร้างตามอย่างวัดมัฌชิมาวาส ในอำเภอเมืองจังหวัดอุดรธานี ที่ได้สร้างอุโบสถตามแบบมาตรฐาน ในปี พ.ศ. 2485 ซุ้มวงโค้งประดับคิ้วเป็นฐานของซุ้มวงโค้ง 3 ซุ้ม และลดพื้นที่ภายในซุ้มวงโค้ง พนักระเบียงก่อทึบ (รูปที่ 4.704) ซึ่งได้แบบอย่างมาจากวัดศรีสว่างมงคล อำเภอบ้านผือ จังหวัดอุดรธานี ที่สร้างในปี พ.ศ. 2475 การประดับบริเวณส่วนหน้ายังไม่เคยปรากฏมาก่อน ช่างได้ใช้เทคนิคการลดพื้นที่ภายในซุ้มวงโค้ง เพื่อยกระดับหน้าเสาหลอกให้ลอยขึ้นมา ซึ่งให้ได้มาเพื่อไว้ประดับเป็นฐานรองรับซุ้มดังที่กล่าวมา

เหนือขึ้นไปด้านบนของซุ้มวงโค้งทางด้านหน้า พื้นที่ใต้ขื่อ มีการประดับลวดลายปูนปั้นนูนต่ำ รูปพระพุทธองค์ประทับนั่งอยู่เหนือตัวรอง หรือมังกรที่นิยมในแบบฝีมือช่างญวน (รูปที่ 4.705) ตามตัวอย่างเช่นที่วัดมงคลนิมิตร บ้านหายโศก จังหวัดอุดรธานี, วัดราชประดิษฐ์ อำเภอตระการพืชผล จังหวัดอุบลราชธานี เป็นต้น โดยมีลวดลายแวดล้อมพร้อมกับภาพบุคคลในท่าเหาะในมือถือดอกบัว และมีการประดับกระจกแบบเขียนสี ทางด้านข้างทั้ง 2 เหนือซุ้มวงโค้งทางด้านข้าง แบบมีลวดลายประกอบหัวท้าย ในแบบรสนิยมของช่างญวน (รูปที่ 4.706)

---

[209] กรมการศาสนา. ประวัติวัดทั่วราชอาณาจักร เล่ม 10, 337.

[210] สัมภาษณ์กรรมการดูแลวัด, คุณตาแสง บ้านเมืองพาน ตำบลเมืองพาน อำเภอบ้านผือ จังหวัดอุดรธานี อายุ 76 ปี เมื่อวันที่ 14 มกราคม 2555.

4.705 ด้านบนของซุ้มวงโค้งทางด้านหน้า พื้นที่ใต้ขื่อ ประดับลวดลายปูนปั้น รูปพระพุทธองค์ประทับนั่งอยู่เหนือตัวรอง หรือมังกร

4.706 มีการประดับกระจกแบบเขียนสี ทางด้านข้างทั้ง 2 เหนือซุ้มวงโค้งทางด้านข้างแบบมีลวดลายประกอบหัวท้าย

4.707 ทางด้านข้างมุขหน้าประดับซุ้มวงโค้ง 3 ซุ้ม แบบตรงกลางเป็นซุ้มขนาดใหญ่ ส่วนที่เหลือคือซุ้มขนาดเล็ก

4.708 ตำแหน่งพนักเจาะเป็นช่วงตรงซุ้มกลางเป็นรูปโค้งด้านบนแต่ด้านล่างตัดตรง ถือเป็นแบบเฉพาะของวัดวันทนียวิหาร

4.709 ด้านผนังสกัดหลังช่างได้ประดับซุ้มบันแถลง 2 ซุ้ม ซึ่งเป็นซุ้มหน้าต่างหลอก ซึ่งปรากฏแบบดังกล่าวตามแบบอุโบสถมาตรฐาน ในแบบ ข.

4.710 ช่องที่ 2 กระจกเงาเขียนตัวอักษรคำว่า โชคดี ซึ่งเป็นคำที่เริ่มใช้มาในครั้งรัฐบาลจอมพล ป.

ทางด้านข้างของมุขหน้า ช่างได้สร้างตามแบบอย่างวัดโพธิ์ชัยศรี ในอำเภอเดียวกัน ซึ่งเป็นแบบประดับซุ้มวงโค้ง 3 ซุ้ม แบบตรงกลางเป็นซุ้มขนาดใหญ่ ส่วนที่เหลือคือซุ้มขนาดเล็ก โดยการประดับคิ้วเป็นฐานของซุ้มวงโค้ง (รูปที่ 4.707) ตำแหน่งพนักช่างได้เจาะเป็นช่วงตรงซุ้มกลางเป็นรูปโค้งด้านบนแต่ด้านล่างตัดตรงแบบช่องสี่เหลี่ยม ถือเป็นแบบเฉพาะของวัดวันทนียวิหาร (รูปที่ 4.708) ส่วนพนักด้านหน้าทางเข้าของมุขก็ประดับตามแบบอย่างที่กำลังกล่าวถึงเช่นเดียวกัน ส่วนด้านข้างช่องที่เหลือซ้ายขวาช่างประดับเป็นลายดอกสี่กลีบ ตามรสนิยมของฝีมือช่างญวน เป็นเรื่องที่คุ้นเคยในการพบเห็น

ด้านข้างแบ่งเป็น 3 ช่วงเสา ตามแบบแผนช่วงเสาสุดท้ายก่อทึบ 2 ช่วงเสาแรกเจาะเป็นช่องหน้าต่าง ซึ่งการประดับซุ้มบันแถลงเป็นการปรับเปลี่ยนในครั้งการบูรณะครั้งล่าสุดพร้อมกับการเปลี่ยนหลัง ด้านผนังสกัดหลังช่างได้ประดับซุ้มบันแถลง 2 ซุ้ม ซึ่งเป็นซุ้มหน้าต่างหลอก ซึ่งปรากฏแบบดังกล่าวตามแบบอุโบสถมาตรา ในแบบ ข. ที่ประดับซุ้มทางด้านหลัง เป็นต้น (รูปที่ 4.709)

ที่บริเวณหรือกรอบซุ้มประตูทางเข้า มีการประดับเป็นซุ้มยอดที่ได้แบบอย่างจากวัดโพธิ์ชัยศรีที่สร้างมาก่อนหน้านั้น ในอำเภอเดียวกัน ส่วนที่กรอบหน้าจั่วพื้นที่ภายในประดับด้วยลายปูนปั้นรูปภาพบุคคล โผ่ลมาจากช้างสามเศียร แวดล้อมด้วยลวดลายตามแบบวัดโพธิ์ชัยศรี ส่วนทางด้านล่างขยับลงมาเหนือขื่อเอก ช่างประดับด้วยช่องสี่เหลี่ยม 7 ช่อง โดยมีการประดับกระจกสลับระหว่างช่อง แต่ละช่องมีการประดับลวดลายพรรณฤกษา

วกกลับมาทางจั่วด้านหลัง ปูนปั้นเป็นภาพช้างและลิงถวายน้ำผึ้ง ในป่าลิไลย์ ใต้ร่มไม้ มีนกและค้างคาวแบบจีนบินวนรอบๆ ตามแบบฝีมือช่างญวน พระรัศมีพระพุทธองค์ประดับด้วยแว่นแก้ว 10 วง ด้านล่างเหนือขื่อบนแบ่งตามอย่างด้านหน้าทั้งหมด แต่การประดับต่างกัน เริ่มจากช่องแรกคือลายดอกสี่กลีบแบบช่างญวน ช่องที่ 2 กระจกเงาเขียนตัวอักษรคำว่า โชคดี ซึ่งเป็นคำที่เริ่มใช้มาในครั้งรัฐบาลจอมพล ป. ต้องการให้เป็นแบบชาติยมกินของไทยใช้ของไทย รวมถึงคำว่าสวัสดี ของช่องกระจกเงาบานที่ 3 ซึ่งบานตรงกลางไม่มีการประดับลวดลาย ช่องสุดท้ายคือแบบเดียวกับช่องแรก (รูปที่ 4.710)

กล่าวโดยสรุปของสิม 2 หลัง เมื่อมีการประกาศใช้แบบอุโบสถมาตรฐาน ช่างได้สร้างตามอบบอย่างจากภาคกลาง ในส่วนของการประดับตกแต่ง ส่วนโครงสร้างยังคงเป็นแบบฝีมือช่างญวน ที่ยังคงได้รับความนิยมไว้วางใจให้กับทางวัดในการก่อสร้างสิม อีกทั้งยังเป็นบทสะท้อนที่เข้าใจกันได้ดี ถึงเรื่องการรับรูปแบบ ความเข้มงวดคงเข้มข้นเฉพาะในเขตที่ใกล้ตัวเมืองมากกว่า ขณะที่รอบๆ ตัวเมืองยังคงสืบสายพัฒนาการทางงานช่างญวนยังคงดำรงอยู่เหมือนเช่นเคย

4.711 วัดป่าใต้ บ้านเชียงคาน ซอย 17 ตำบลเชียงคาน อำเภอเชียงคาน จังหวัดเลย

4.712 ตัวอาคารวางถอยร่นไปชิดด้านหลัง เหลือพื้นที่ว่างด้านหน้า ได้ทำบันไดขึ้นทางด้านข้าง 2 ฝั่ง และทางด้านหน้า 1 ช่อง

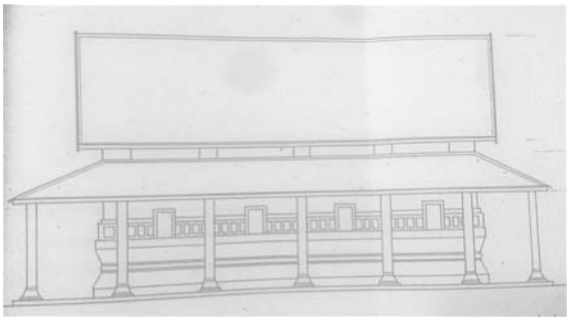
4.713 ตัวอาคารมีเฉพาะทางเข้าด้านหน้าไม่เจาะช่องหน้าต่าง แบบมหาอุดที่เรียกกันโดยทั่วไปในภาคกลาง

4.714 การก่อยื่นทำหลังคาคลุมแบบมีระเบียงเดินได้รอบ ในแบบเดียวกันที่วัดบุฮม อำเภอเชียงคาน จังหวัดเลย

4.715 ภาพถ่ายเก่า วัดบ้านดงน้อย อำเภอเมือง จังหวัดมหาสารคาม
ที่มา : สุวิทย์ จิระมณี. สิมพื้นถิ่นอีสานตอนบน, 145.

4.716 ภาพลายเส้นแสดงด้านข้าง สิมบ้านดงน้อย
ที่มา : สุวิทย์ จิระมณี. สิมพื้นถิ่นอีสานตอนบน, 146.

5.3 กลุ่มไม่ระบุ พ.ศ. ปีที่สร้าง จากทั้งหมดในแบบมีระเบียงเดินได้รอบ จำนวน 3 หลัง ซึ่งได้แก่สิมที่วัดป่าใต้ บ้านเชียงคาน ซอย 17 ตำบลเชียงคาน อำเภอเชียงคาน จังหวัดเลย (รูปที่ 4.711) หลังที่ 2 คือวัดบ้านดงน้อย ตำบลดงมะไฟ อำเภอเมือง จังหวัดมหาสารคาม และหลังสุดท้ายที่วัดพระแท่น ตำบลพิบูลย์รักษ์ อำเภอพิบูลย์รักษ์ จังหวัดอุดรธานี กล่าวกันว่าสร้างขึ้นในปี พ.ศ. 2443[211]

เริ่มที่วัดป่าใต้ อำเภอเชียงคาน จังหวัดเลย มีความแตกต่างจากหลังอื่นตรงที่ทำระเบียงเดินได้โดยรอบยกเว้นทางด้านหลัง ตัวอาคารวางถอยร่นไปชิดด้านหลัง เหลือพื้นที่ว่างด้านหน้า ได้ทำบันไดขึ้นทางด้านข้าง 2 ฝั่ง และทางด้านหน้า 1 ช่อง เสาพาไลรองรับโครงสร้างทำในแบบประดับเส้นคิ้ววงโค้งเหนือซุ้ม เสาพาไลเป็นเสากลม แต่ละช่วงเสามีการประดับคันทวยทุกต้น (รูปที่ 4.712) พนักระเบียงเจาะเป็นช่องลูกกรงแบบสี่เหลี่ยม บันไดทางด้านหน้าผายออก ตัวอาคารมีเฉพาะทางเข้าด้านหน้าไม่เจาะช่องหน้าต่าง แบบมหาอุตที่เรียกกันโดยทั่วไปในภาคกลาง โครงสร้างด้านบนยื่นสูงผิดสัดส่วน หลังคามีเทิบซ้อน 2 เทิบ ช่อฟ้า โหง่ คีบนาค วันแล่น ยังคงในแบบพื้นถิ่น (รูปที่ 4.713)

เมื่อพิจารณาจากรูปแบบการก่อสร้าง อาจกล่าวได้ว่าสิมที่วัดป่าใต้ เป็นการผสมระหว่างแบบพื้นถิ่น และแบบฝีมือช่างญวนปะปนแบบภาคกลาง คือเรื่องลวดลายการประดับที่กรอบหน้าจั่ว อย่างไรก็ดีการกำหนดอายุสามารถเปรียบเทียบได้จากการก่อยื่นทำหลังคาคลุมแบบมีระเบียงเดินได้รอบ ในแบบเดียวกันที่วัดบุฮม อำเภอเชียงคาน จังหวัดเดียวกัน ที่สร้างในปี พ.ศ. 2488 ใช้รูปแบบเสาเดียวกัน แต่ไม่มีการประดับเส้นคิ้ววงโค้ง และพนักระเบียงเจาะรูปวงรีเป็นช่องๆ (รูปที่ 4.714) ดังนั้นสิมที่วัดป่าใต้ได้สร้างตามแบบอย่างที่วัดบุฮม ซึ่งดูได้จากที่วัดบุฮม การตกแต่งน้อยมากในส่วนของซุ้มวงโค้ง แต่ที่วัดป่าใต้มีการประดับมากกว่ารวมถึงส่วนฐาน ก็มีการสร้างตามแบบอย่างเดียวกัน ดังนั้นจึงอาจสรุปได้ถึงอายุการก่อสร้างของสิมวัดป่าใต้ คือช่วงหลัง พ.ศ. 2488 เป็นต้นไปแต่ไม่น่าเกิน พ.ศ. 2500

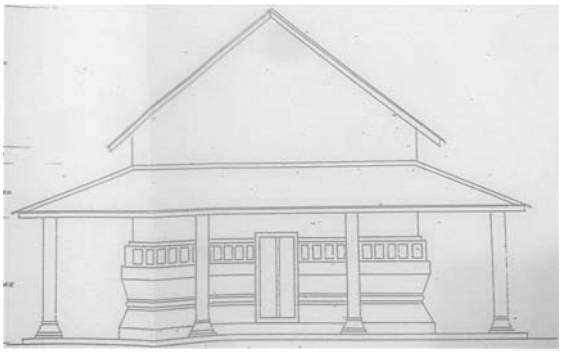
หลังต่อมาคือสิมวัดบ้านดงน้อย อำเภอเมือง จังหวัดมหาสารคาม อาศัยข้อมูลจากภาพถ่ายเก่า[212] (รูปที่ 4.715) อายุการก่อสร้างไม่ระบุชัดเจน จากการศึกษาเป็นสิมที่มีรูปแบบพิเศษอีกหลังหนึ่งในอีสาน ที่มีการประดับในส่วนฐานและบริเวณเหนือขึ้นไป ซึ่งมีรายละเอียดดังนี้ เสาพาไลด้านหน้าและด้านหลัง ทั้งหมด ด้านละ 4 ต้น ส่วนด้านข้างวางไว้ด้านละ 7 ต้น ปล่อยโล่งเดินเข้าได้ทุกทาง (รูปที่ 4.716) ตัวอาคารใช้แบบผนังรับน้ำหนัก ไม่มีการประดับเสาหลอก เริ่มจากทางเข้าด้านหน้า ฐานยกสูงกว่าทุกหลัง ช่างทำเป็นฐานบัวลูกแก้วอกไก่ จากพื้นสูงเลยครึ่งหนึ่งของช่องประตู เริ่มจากฐานหน้ากระดานล่างยกสูงพอประมาณ ต่อด้วยบัวคว่ำ แล้วเป็นชุดลูกแก้วอกไก่ ต่อด้วยบัวหงาย และหน้ากระดานบนตามตำแหน่งที่เลยครึ่งประตูดังกล่าวมา (รูปที่ 4.717) จากหน้ากระดานบนไปจนเกือบสุดกรอบวงกบประตู ช่างได้ประดับเป็นช่องสี่เหลี่ยมทั้งหมดโดยรอบทั้งด้านข้างด้านหลัง

ในส่วนของทางด้านข้าง ช่างเจาะเป็นช่องแสงขนาดเล็ก 4 ช่อง ของพื้นที่ด้านข้างในขนาดระยะห่างที่เท่าๆ กัน โดยแทรกลงไปในกรอบช่องสี่เหลี่ยม แต่ทำให้สูงกว่าไม่มากนัก ส่วนบนไม่มีการประดับลวดลายใดๆ หลังคาคุลมระเบียงต่อยื่นออกมาจากอาคาร ดูแล้วคล้ายกับเจตนาให้เหลือพื้นที่ แบบมีคอสอง (รูปที่ 4.718) สิมหลังดังกล่าวน่าสนใจในเรื่อง

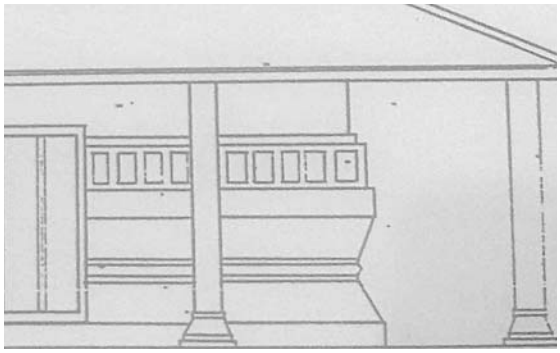
---

[211] เรื่องเดียวกัน, 225.

[212] สุวิทย์ จิระมณี. สิมพื้นถิ่นอีสานตอนกลาง, 145-146. ศึกษาจากภาพถ่ายเก่าและภาพแผนผัง แบบแปลนลายเส้น

4.717 ภาพลายเส้นทางด้านหน้าสิมบ้านดงน้อย
ที่มา : สุวิทย์ จิระมณี. สิมพื้นถิ่นอีสานตอนบน, 146.

4.718 ภาพลายเส้นส่วนขยายฐาน สิมบ้านวัดดงน้อย
ที่มา : สุวิทย์ จิระมณี. สิมพื้นถิ่นอีสานตอนบน, 146.

4.719 วัดพระแท่น อำเภอพิบูลย์รักษ์ จังหวัดอุดรธานี

4.720 ภายในซุ้มวงโค้งก่ออิฐโชว์สันทางด้านตั้งเรียงสลับกันขึ้นไป

4.721 การเจาะช่องวงรีที่พนักระเบียง ในรสนิยมของฝีมือช่างญวน

4.722 การประดับซุ้มวงโค้งแบบมีลวดลายแข้งสิงห์ประดับ

ของการก่อสร้าง ดังที่กล่าวข้างต้นยังไม่เคยปรากฏการก่อสร้างแบบดังกล่าวขึ้น ในภาคอีสาน แต่มีเฉพาะส่วนประดับที่ฐานในแบบการเจาะช่องสี่เหลี่ยม เคยมีตัวอย่างการประดับเช่นเดียวกัน อาทิเช่นที่สิมในจังหวัดมหาสารคาม ได้แก่สิมที่วัดโพธิ์ชัยบ้านเชียงเหียน สร้าง พ.ศ. 2467 วัดวัดกลางโกสุมพิสัย สร้าง พ.ศ.2470 และทางจังหวัดขอนแก่น ได้แก่สิมที่วัดพัฒนสีลา ที่สร้างเมื่อ พ.ศ. 2462 และวัดโพธิ์ศรี สร้าง พ.ศ. 2469 เป็นต้น หากกำหนดเอาช่วงอายุที่พบในแต่ละหลังเก่าสุดคือ พ.ศ. 2462 และช้าสุดคือ พ.ศ. 2470 ดังนั้นจำเป็นต้องใช้หลักฐานเส้นทางสายพัฒนาการทางงานช่างที่เข้ามาเป็นหลัก กล่าวคือในพื้นที่จังหวัดมหาสารคามที่ใกล้กับวัดดงน้อยมากที่สุดคือ สิมที่วัดโพธิ์ชัยบ้านเชียงเหียน และวัดกลางโกสุมเยื้องไปทางขอนแก่น ดังนั้นอาจกำหนดช่วงอายุในการก่อสร้าง น่าจะเริ่มจากก่อน สิมทั้ง 2 หลังที่อยู่ในเขตเดียวกัน ทั้งนี้เส้นทางจากมหาสารคามผ่านไปทางขอนแก่นเริ่มจากตัวเมืองคือที่วัดบ้านดงน้อย ก่อนแล้วถัดไปจึงเป็นบ้านเชียงเหียน และต่อด้วยอำเภอโกสุมพิสัย ดังนั้นสิมหลังที่วัดดงน้อยน่าจะสร้างในช่วง พ.ศ. 2463-2470 เป็นหลัก

อนึ่งการก่อสร้างแบบมีหลังคาคลุมระเบียงทางเดินได้พบแบบอาคารดังกล่าวจากภาพถ่ายเก่า ของค่ายทหารฝรั่งเศสในแขวงหัวพันก่อนกรณีพิพาทดินแดนกับไทย จึงอาจใช้เป็นหลักฐาน ในการสนับสนุนถึงแหล่งที่เป็นต้นเค้าให้กับการก่อสร้างแบบมีหลังคาคลุมก็ย่อมเป็นไปได้

หลังสุดท้ายของกลุ่มแบบมีระเบียงเดินได้รอบ คือสิมที่วัดพระแท่น ตามประวัติกล่าวกันว่า สร้าง พ.ศ. 2443 (รูปที่ 4.719) หากเมื่อพิจารณาในช่วงการก่อสร้างจริงมีความขัดแย้งกันอยู่บ้างในเรื่องของรูปแบบ กล่าวคือ รูปแบบการก่อสร้างอาคารแบบอาณานิคมเริ่ม ขึ้นครั้งแรกที่หนองแสง จังหวัดนครพนม แล้วค่อยมาเป็นที่อำเภอท่าแร่ จังหวัดสกลนคร ใน พ.ศ 2440 และ พ.ศ. 2444 ตามลำดับ ย่อมเป็นไปได้ยากมากที่วัดพระแท่น ที่สร้างในปี พ.ศ. 2443 เพราะประเด็นที่สำคัญคือ การกำหนดพื้นที่บริเวณสำหรับคนญวนจำกัดเฉพาะที่ตำบลหนองแสง ในจังหวัดนครพนมเท่านั้น แล้วจึงค่อยขยายไปที่ท่าแร่ สกลนครตามลำดับ จึงเป็นไปได้ว่าเคยปรากฏสิมหลังเก่าก่อนที่จะมีการก่อสร้างหลังปัจจุบัน หรือไม่ก็อาจจะซ่อมแซมปรับเปลี่ยนหลังเก่าก็อาจเป็นไปได้เช่นกัน

จากผลงานที่ได้ศึกษาแล้วเสร็จ[213] เป็นสิมแบบพื้นถิ่นผสมช่างญวนและแบบจากวัฒนธรรมล้านช้าง แบบฝีมือช่างญวนที่น่าสนใจ คือลวดลายการประดับของซุ้มหน้าต่างทางด้านข้าง แบบฝีมือช่างญวนดูแล้วไม่เคยปรากฏมาก่อน ภายในซุ้มวงโค้งก่ออิฐโชว์สันทางด้านตั้งเรียงสลับกันขึ้นไป (รูปที่ 4.720) เหนือซุ้มวงโค้งเป็นลายพรรณพฤกษา รวมถึงการเจาะช่องวงรีที่พนักระเบียงและการประดับซุ้มวงโค้งแบบมีลวดลายแข้งสิงห์ประดับ (รูปที่ 4.721, 4.722)

ดังนั้นจากสภาพของรูปแบบน่าจะสร้างในช่วงหลัง พ.ศ. 2483 หลังจากการออกประกาศใช้อุโบสถแบบมาตรฐาน ทั้งนี้มีข้อบ่งถึงคือ การประดับด้วยซุ้มบันแถลงที่กรอบซุ้มประตูทางเข้าด้านหน้า ลายแข้งสิงห์ที่ซุ้มวงโค้งของระเบียง ก็เป็นข้อสนับสนุนดังกล่าวก็เป็นได้

---

[213] ชวลิต อธิปัตยกุล. รูปแบบอุโบสถในจังหวัดอุดรธานี ช่วง พ.ศ. 2511-2530 กับการสืบเนื่องทางงานช่าง, 62-66.

4.723 วัดทิพยาราม บ้านข่าน้อย ตำบลหัวนา อำเภอเมือง จังหวัดหนองบัวลำภู

4.724 ส่วนฐานเป็นแบบชุดบัวลูกแก้วอกไก่ โดยส่วนล่างจมดิน ในคราวที่ปรับพื้นที่บริเวณรอบๆ สิม

4.725 การประดับแบบเจาะช่องสี่เหลี่ยม พบในแถบจังหวัดมหาสารคาม และขอนแก่น เช่น วัดโพธิ์ศรีบ้านเชียงเหียน จังหวัดมหาสารคาม ตัวอย่างในภาพ

4.726 ด้านข้างสิมแบ่งเป็น 3 ช่วงเสา แต่ละช่วงผนังถูกปรับลดหลั่นระดับแบบขั้นบันได ต่างกัน

4.727 ช่วงเสาที่หนึ่งเริ่มจากทางด้านหน้าสิมเป็นขั้นแรกและขั้นที่ 2 ในช่วงเสาถัดไปเป็นขั้นที่ 3, 4 จนถึงขั้นที่ 6

4.728 ช่องหน้าต่างสี่เหลี่ยมผืนผ้า ภายในกรอบซุ้มวงโค้งแบบเป็นเส้นคิ้ว แต่ไม่มีการประดับช่องสีเหลี่ยม

แบบที่ 6 กลุ่มสิมโปร่ง ก่อน พ.ศ. 2483

6.1 กลุ่มหลังคามีเสาระเบียงรองรับ (เป็นงานบูรณะภายหลัง เพื่อครอบสิม) พบมีเพียงแห่งเดียวที่เป็นแบบสิมโปร่ง คือสิมที่วัดทิพยาราม บ้านข่าน้อย ตำบลหัวนา อำเภอเมือง จังหวัดหนองบัวลำภู ตามประวัติระบุว่าสร้างในปี พ.ศ. 2475[214] (รูปที่ 4.723) สิมโปร่งโดยทั่วไปเป็นสิมที่ถูกสร้างขึ้นในแบบพื้นถิ่น โดยสาเหตุหลักในการก่อสร้างเหมือนกับว่าพื้นที่ทำกินในครั้งที่อพยพมาตั้งหมู่บ้านหากภูมิประเทศไม่ดีก็ย้ายไปตั้งยังแหล่งที่อุดมสมบูรณ์กว่า ดังนั้นสิมโปร่งจึงอยู่ในข้อจำกัดของการอพยพ ดังจะเห็นได้ในช่วงแรกของการเข้ามายังพื้นที่ในเขตอีสาน[215] จะพบสิมโปร่งแบบพื้นถิ่นได้โดยทั่วไป เช่นวัดโพธิ์ชัยเสมาราม, วัดโพธิ์ชัยหลุบใน จังหวัดกาฬสินธุ์ วัดบ้านปะโค จังหวัดอุดรธานี และวัดบ้านโด มหาสารคาม เป็นต้น

สิมโปร่งที่วัดทิพยาราม คือสิมโปร่งแบบผนังด้านข้างทำเป็นขั้นแบบบันไดลดหลั่น ซึ่งมีรายละเอียดดังนี้ เริ่มที่ส่วนฐานเป็นแบบชุดบัวลูกแก้วอกไก่ โดยส่วนล่างจมดิน ในคราวที่ปรับพื้นที่บริเวณรอบๆ สิม จากหน้ากระดานบนในชุดฐาน มีเส้นลวดบัวเพิ่มอีก 3 เส้น ก่อนที่จะต่อด้วยการประดับแบบเจาะช่องสี่เหลี่ยม (รูปที่ 4.724) ที่พบในแถบจังหวัดมหาสารคาม และขอนแก่น เช่น วัดโพธิ์ศรีบ้านเชียงเหียน อำเภอเมือง วัดกลางโกสุมพิสัย อำเภอโกสุมพิสัย จังหวัดมหาสารคาม วัดพัฒนสีลา อำเภอกระนวน วัดโพธิ์ศรี อำเภอเมือง จังหวัดขอนแก่น เป็นต้น (รูปที่ 4.725)

ประตูทางเข้าตรงกลางทางด้านหน้า กรอบประตูเสมอกับผนังทางด้านหน้า สูงประมาณ 1.50 เมตร ด้านข้างสิมแบ่งเป็น 3 ช่วงเสา แต่ละช่วงผนังถูกปรับลดหลั่นระดับแบบขั้นบันไดต่างกัน (รูปที่ 4.726) เช่น ช่วงเสาที่หนึ่งเริ่มจากทางด้านหน้าสิมเป็นขั้นแรกและขั้นที่ 2 ในช่วงเสาถัดไปเป็นขั้นที่ 3, 4 จนถึงขั้นที่ 6 ในช่วงเสาสุดท้าย และเฉพาะช่วงเสาที่ 2 มีการเจาะช่องหน้าต่าง (รูปที่ 4.727) แบบมีช่องหน้าต่างสี่เหลี่ยมผืนผ้า ภายในกรอบซุ้มวงโค้งแบบเป็นเส้นคิ้ว แต่ไม่มีการประดับช่องสี่เหลี่ยม แบบด้านหน้าในส่วนที่ต่อจากฐาน ประดับเฉพาะเส้นลวดบัวเหลี่ยมเท่านั้น ต่างจากด้านหลังประดับตามแบบอย่างทางด้านหน้าแต่ไม่มีการทำช่องประตูทางเข้า (รูปที่ 4.728) อย่างไรก็ดีช่างได้ทำการประดับตกแต่งพื้นที่ผนังที่ปล่อยโล่งด้วยการทำซุ้มวงโค้งแบบมีเส้นคิ้วประดับ ตามแบบซุ้มหน้าต่างทางด้านข้าง ไม่ได้เจาะทะลุ 2 ซุ้ม

ประเด็นการประดับผนังด้านข้างแบบขั้นบันไดมีการทำมาก่อนหน้านั้นที่ไกลออกไปคือที่จังหวัดกาฬสินธุ์ที่สิมวัดโพธิ์ชัยหลุบใน อำเภอเมือง ส่วนที่มหาสารคาม พบที่สิมวัดบ้านโด อำเภอเมือง และที่ใกล้จังหวัดหนองบัวลำภูมากที่สุด คือสิมที่วัดศรีจันทร์บ้านโต้น อำเภอเมือง จังหวัดขอนแก่น ซึ่งตัวอย่างที่กล่าวถึงเป็นสิมโปร่งแบบฝีมือช่างพื้นถิ่นทั้งสิ้น จึงสามารถกล่าวได้ว่าช่างญวนได้รับผ่านรูปแบบทางงานช่างจากสิมในจังหวัดขอนแก่นเป็นแหล่งต้นแบบในการประดับสำหรับสิมโปร่งที่วัดทิพยาราม จังหวัดหนองบัวลำภู โดยช่างญวนมีการผสมกับรูปแบบการประดับดั้งเดิม ที่มีมาก่อนหน้านั้นเช่นกัน คือการประดับซุ้มวงโค้งที่ช่องหน้าต่าง ซึ่งถือเป็นรสนิยมเฉพาะฝีมือช่างญวนเท่านั้น ส่วนทางด้านบนได้ถูกปรับเปลี่ยน อีกทั้งเสาพาไล ในครั้งเดียวกับการซ่อมแซมหลังคา

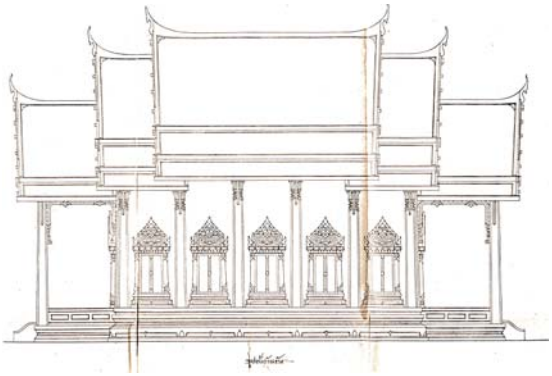
---

[214] กรมศิลปากร. ทำเนียบโบราณสถานขึ้นทะเบียน อีสานบน, (กรุงเทพฯ : สมาพันธ์, 2545), 246.

[215] ชวลิต อธิปัตยกุล. รูปแบบอุโบสถในจังหวัดอุดรธษนี ช่วง พ.ศ. 2511-2530 กับการสืบเนื่องทางงานช่าง, 45-50.

4.729 วัดทองนพคุณ ตำบลปะหลาน อำเภอพยัคฆภูมิพิสัย จังหวัดมหาสารคาม

4.730 ภาพด้านลายเส้น อุโบสถแบบ ค. ของทางราชการ พ.ศ. 2483
ที่มา : กรมศิลปากร. อุโบสถแบบมาตรฐาน.

4.731 บันไดขึ้นทางด้านมุขหน้าและมุขหลัง แบบด้านหน้าผายออก ซึ่งเป็นแบบฝีมือรสนิยมเฉพาะช่างญวน ส่วนพลสิงห์คือแบบมาตรฐานจากส่วนกลาง

4.732 ด้านหน้ามุขประดับด้วยซุ้มวงโค้ง แบบมีเส้นคิ้วบัวเหลี่ยมล้อตามซุ้มวงโค้ง 2 เส้น ทั้งหมด 3 ซุ้ม พนักระเบียงเจาะช่องวงรีแบบนิยม

4.733 ผนังทางด้านข้างแบ่งออกเป็น 3 ช่วงเสา มีช่องหน้าต่างสี่เหลี่ยมผืนผ้า ภายในกรอบซุ้มวงโค้ง

4.734 ส่วนเครื่องบนหลังคาทั้งหมดคือ แบบจากภาคกลาง ที่มีการประดับช่อฟ้า ใบระกา หางหงส์ นาคสะดุ้ง แปงวง เป็นต้น อีกทั้งการลดชั้นของหลังคาซ้อนชั้น

แบบที่ 7 กลุ่มมีมุขหน้า-หลัง ช่วงหลัง พ.ศ. 2483

ก่อนอื่นทบทวนอีกครั้งกับรูปแบบอุโบสถแบบมาตรฐาน พ.ศ. 2483 เฉพาะในแบบ ก. และแบบ ค. เท่านั้นที่มีการออกแบบให้มีทั้งมุขหน้าและมุขหลัง ดังนั้นแบบ ก. จึงเป็นแบบที่ได้รับความนิยมในการก่อสร้างมากกว่าแบบ ค. ซึ่งทำเป็นมุขลดทั้งด้านหน้าและด้านหลัง ทั้งนี้สิมที่สร้างด้วยฝีมือช่างญวน แบบ ก. จำนวนการก่อสร้างมีมากกว่า จากทั้งหมดในจำนวน 6 หลัง ได้เรียงตามลำดับอายุได้ตามลำดับต่อไปนี้

หลังแรกที่พบคือสิมฝีมือช่างญวนที่สร้างตามแบบมาตรฐาน คือวัดทองนพคุณ ตำบลปะหลาน อำเภอพยัคฆภูมิพิสัย จังหวัดมหาสารคาม สิมสร้างเมื่อ 2492[216] (รูปที่ 4.729) รูปแบบผังแปลนสร้างตามแบบ ค. (รูปที่ 4.730) มีมุขลดทางด้านหน้าและด้านหลัง เริ่มจากส่วนฐานเป็นแบบฐานบัวทั่วๆ ไป บันไดขึ้นทางด้านมุขหน้าและมุขหลัง แบบด้านหน้าผายออก ซึ่งเป็นแบบฝีมือรสนิยมเฉพาะช่างญวน ส่วนพลสิงห์คือแบบมาตรฐานจากส่วนกลางที่มักทำไว้ที่พนักบันได (รูปที่ 4.731) ด้านหน้ามุขประดับด้วยซุ้มวงโค้ง แบบมีเส้นคิ้วบัวเหลี่ยมล้อตามซุ้มวงโค้ง 2 เส้น ทั้งหมด 3 ซุ้ม พนักระเบียงเจาะช่องวงรีแบบนิยม รวมถึงด้านข้างของมุขทั้งหมด ส่วนซุ้มวงโค้งด้านข้างของมุขทั้งด้านหน้าและด้านหลัง (รูปที่ 4.732) ช่างทำเป็นซุ้มวงโค้งแบบปล่อยโล่งไม่มีการตกแต่งใดๆ ซึ่งจากการตั้งข้อสังเกตในเรื่องของการประดับซุ้มวงโค้ง มีความแตกต่างกันระหว่างด้านหน้าและด้านข้าง ซึ่งผิดปรกติวิสัยของช่างญวน กล่าวคือ สิมที่สร้างด้วยฝีมือช่างญวนรุ่นก่อนหน้านี้ทั้งหมด หากประดับซุ้มด้านหน้าเป็นอย่างไร ด้านข้างมุขย่อมเป็นอย่างนั้นเสมอ อาจเป็นไปได้ว่า ช่างต้องการนำเสนอเทคนิคการประดับให้แตกต่างกันออกไป เพื่อความแปลกใหม่ ซึ่งคล้ายกับที่วัดหนองบัวเจ้าป่า อำเภอสตึก จังหวัดบุรีรัมย์ ที่สร้างก่อนหน้านั้น ในปี พ.ศ. 2488 หรือไม่อย่างไรอาจได้รับส่งรูปแบบจากวัดหนองบัวเจ้าป่าก็เป็นได้

ผนังทางด้านข้างแบ่งออกเป็น 3 ช่วงเสา มีช่องหน้าต่างสี่เหลี่ยมผืนผ้า ภายในกรอบซุ้มวงโค้ง เหมือนกับที่วัดหนองบัวเจ้าป่า ต่างกันที่ไม่มีการประดับลวดลายที่กรอบซุ้มหน้าต่างเหมือนวัดหนองบัวเจ้าป่า (รูปที่ 4.733)

ส่วนเครื่องบนหลังคาทั้งหมดคือ แบบจากภาคกลาง ที่มีการประดับช่อฟ้า ใบระกา หางหงส์ นาคสะดุ้ง แปงวง เป็นต้น อีกทั้งการลดชั้นของหลังคาซ้อนชั้น จากหลักฐานที่ปรากฏแสดงให้เห็นถึงการรับรูปแบบเฉพาะผังพื้นแบบมีมุขหน้ามุขหลัง ซึ่งช่างก่อสร้างยังคงสร้างตามแบบอย่างที่คุ้นเคย สะท้อนถึงบริบทการประกาศใช้นั้นได้ทั่วถึง แต่อาจด้วยช่างหรือผู้ว่าจ้างต้องการได้รูปแบบที่เคยเป็นที่นิยมมาก่อน ได้หยิบยืมในแต่ละส่วนเข้ามาผสมกันได้อย่างลงตัว ถูกใจผู้ว่าจ้างและสบายใจสำหรับช่างก็เป็นได้ (รูปที่ 4.734)

หลังที่ 2 ที่วัดสว่างสามัคคี ตำบลสามพร้าว อำเภอเมือง จังหวัดอุดรธานี สิมสร้างเมื่อ พ.ศ. 2492[217] (รูปที่ 4.735) ความเป็นรูปแบบฝีมือช่างญวนสะท้อนทางด้านรูปแบบน้อยกว่าวัดทองนพคุณ เพราะเหลือเฉพาะการประดับซุ้มวงโค้งทางด้านมุขหน้าและมุขหลัง และทางด้านข้างของมุข เท่านั้น เหลือจากนั้นทั้งหมดคือแบบจากภาคกลาง สร้าง

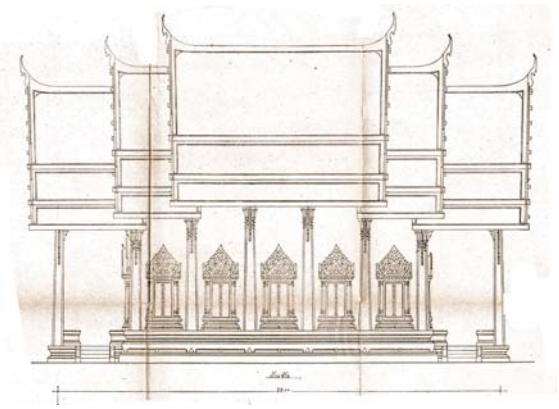
---

[216] สัมภาษณ์ พระประเสริฐ ปภัสโร 2540. อ้างถึงใน ศุภชัย สิงห์ยะบุศย์. พุทธประติมากรรม ในเขตภาคตะวันออกเฉียวเหนือตอนกลาง (กรณีจังหวัดมหาสารคาม), (รายงานวิจัยตามโครงการเมธีวิจัยอาวุโส สกว. 2540),103. สอดรับกับการสัมภาษณ์พระลูกวัด วัดทองนพคุณ ตำบลปะหลาน อำเภอพยัคฆภูมิพิสัย จังหวัดมหาสารคาม เมื่อวันที่ 30 พฤษภาคม 2554.

[217] ชวลิต อธิปัตยกุล. รูปแบบอุโบสถในจังหวัดอุดรธานี ช่วง พ.ศ. 251-2530 กับการสืบทอดทางงานช่าง, 129.

4.735 วัดสว่างสามัคคี ตำบลสามพร้าว อำเภอเมือง จังหวัดอุดรธานี

4.736 ภาพด้านข้าง ลายเส้นอุโบสถแบบ ก. จากส่วนกลางราชการ พ.ศ. 2483
ที่มา : กรมศิลปากร. อุโบสถแบบมาตรฐาน.

4.737 วัดหนองบุ ตั้งอยู่ที่หมู่ 3 ตำบลสามพร้าว อำเภอเมือง จังหวัดอุดรธานี

4.738 การประดับที่กรอบจั่วมีเทพพนมภายในและช่อฟ้า ใบระกา หางหงส์คันทวยรูปหงส์ ตามอย่างจากแบบมาตรฐาน ก.

4.739 วัดกลางห้วยเม็ก บ้านห้วยเม็ก ตำบลคำใหญ่ อำเภอห้วยเม็ก จังหวัดกาฬสินธุ์

4.740 วัดภิรมยาราม หมู่1 ตำบลจุมพล อำเภอโพนพิสัย จังหวัดหนองคาย

ตามแบบมาตรฐาน ก. (รูปที่ 4.736) อย่างไรก็ดีหากไม่ได้ศึกษาที่มาของสิมแบบฝีมือช่างญวน ก็คงกล่าวได้ว่าสิมที่วัดสว่างสามัคคี คืออีกรูปแบบหนึ่งในการก่อสร้างสิมในภาคอีสานก็เป็นได้เช่นเดียวกัน ซึ่งทั้งนี้วัดหนองบุ ตั้งอยู่ที่หมู่ 3 ตำบลสามพร้าว อำเภอเมือง จังหวัดอุดรธานี ที่สร้างขึ้นหลังจากนั้นอีกคือในปี พ.ศ. 2496[218] (รูปที่ 4.737) ห่างกัน 4 ปี ในเส้นทางเดียวกัน การก่อสร้างเป็นแบบเดียวกันทั้งหมดยกเว้นการประดับที่แตกต่างกันออกไป ส่วนที่เหมือนกันอาทิเช่น การประดับซุ้มประตู หน้าต่าง เป็นซุ้มบันแถลงมีเทพนมภายในซุ้ม ช่อฟ้า ใบระกา หางหงส์และคันทวยรูปหงส์ เป็นต้น (รูปที่ 4.738)

ขณะที่หลังที่ 4 ข้ามไปที่วัดกลางห้วยเม็ก บ้านห้วยเม็ก ตำบลคำใหญ่ อำเภอห้วยเม็ก ในจังหวัดกาฬสินธุ์ สิมสร้างเมื่อ พ.ศ. 2500[219] (รูปที่ 4.739) ยังคงแสดงถึงผังแปลนแบบมาตรฐาน ก. เหมือนกับทุกวัดข้างต้นที่กล่าวมา อีกทั้งที่วัดโนนนิเวศน์ ที่ตั้งอยู่ตำบลหมากแข้ง อำเภอเมือง จังหวัดอุดรธานี สร้างเมื่อ พ.ศ. 2500[220] เช่นเดียวกัน

และหลังสุดท้ายที่สำรวจพบมีอายุใหม่สุด คือที่สิมวัดภิรมยาราม หมู่1 ตำบลจุมพล อำเภอโพนพิสัย จังหวัดหนองคาย ที่สร้างเมื่อ 2503[221] ที่ต่างจากทุกหลังคือ มีการประดับซุ้มวงโค้งต่อเนื่องกัน 2 วงโค้ง ตามแบบเฉพาะกลุ่มที่อำเภอเชียงคาน จังหวัดเลย (รูปที่ 4.740)

กล่าวโดยสรุปภาพรวมแบบมีมุขหน้ามุขหลัง ตั้งแต่หลังจาก พ.ศ. 2483 เป็นต้นมาจนถึงหลังสุดท้าย พ.ศ. 2503 แผนผังได้รับการก่อสร้างตามแบบอย่างเคร่งครัด ส่วนการประดับตกแต่งก็ไม่ต่างกันมาก เฉพาะที่บริเวณมุขหน้า มุขหลัง และด้านข้างของมุขทั้งหมด จะเป็นการประดับซุ้มวงโค้งทั้งหมด ดังนั้นในมุมมองประเด็นที่สำคัญคือ ช่างสร้างด้วยความคุ้นเคยในเรื่องของความมั่นคงมากกว่า ถ้าสร้างตามแบบเสาหานแบบอุโบสถมาตรฐาน เพราะจากการศึกษาทั้งแบบมีมุขหน้าอย่างเดียว ยังได้รับความนิยมในการประดับซุ้มวงโค้งดังกล่าวเช่นเดิม ถึงจะมีแผงแร หรือสาหร่ายรวงผึ้ง ช่างก็มักจะก่อผนังพื้นที่ว่างเสมอเหนือซุ้มวงโค้งขึ้นไป เช่นตัวอย่างที่วัดนันทรังสิทธิ์ อำเภอปทุมรัตน์ จังหวัดร้อยเอ็ด เป็นต้น

ส่วนประเด็นที่ 2 คือความต้องการของผู้ว่าจ้าง ยังคงให้ความสนใจในแบบที่ปรากฏมาก่อน และแบบที่ถูกประกาศหรือบังคับใช้ ดังนั้นเพื่อไม่ให้เสียโอกาส จึงได้นำทั้งหมดมารวมกันก็เป็นได้ หรือไม่ก็ช่างสร้างตามกันหรือสืบทอดสายพัฒนาการทางงานช่าง นั้นอีกประเด็นหนึ่ง หรือจะด้วยเงื่อนไขใดๆ ก็สุดแล้วแต่ งานประดับแบบฝีมือช่างญวนยังคงมีการสืบทอดพัฒนาการอย่างต่อเนื่อง ตั้งแต่ในอดีตเป็นต้นมา และจะยังคงสืบเนื่องต่อไป ซึ่งสามารถติดตามได้ในลำดับถัดไป

---

[218] เรื่องเดียวกัน, 129.

[219] เรื่องเดียวกัน, 64.

[220] ชวลิต อธิปัตยกุล. รูปแบบพระอุโบสถในเขตเทศบาลนครอุดรธานี, (รายงานการวิจัย ได้รับทุนจากสำนักวิจัยและพัฒนา มหาวิทยาลัยราชภัฏอุดรธานี, 2548), 22.

[221] เรื่องเดียวกัน, 225.

4.741 วัดโพธิ์ศรี บ้านถ่อน ตำบลบ้านถ่อน อำเภอท่าบ่อ จังหวัดหนองคาย

4.742 ซุ้มวงโค้งยังคงได้รับการสืบเนื่องทางงานช่างเหมือนเช่นเคย

4.743 วัดกุดแคน หมู่ 3 ตำบลหนองหลวง อำเภอโพนพิสัย ในจังหวัดหนองคาย

4.744 บันไดทางขึ้น ซุ้มวงโค้ง การเจาะพนักระเบียง ล้วนเป็นรูปแบบจากฝีมือช่างญวนทั้งหมด ที่เคยปรากฏบนแผ่นดินอีสาน

4.745 วัดประชาอุปถัมภ์ ตำบลกวนวัน อำเภอเมือง จังหวัดหนองคาย

4.746 ซุ้มวงโค้งยังคงได้รับการสืบเนื่องทางงานช่าง จนถึง พ.ศ. 2514 ได้หมดความนิยมลง เมื่อการเข้ามาของกรมการศาสนา

แบบที่ 8 กลุ่มมีมุขหน้า ช่วงหลัง พ.ศ. 2510 กลุ่มสุดท้ายของการศึกษา ซึ่งรวมถึงการสิ้นสุด หมดความนิยมอย่างสิ้นเชิงในการก่อสร้างที่สะท้อนถึงรูปแบบการประดับตามแบบฝีมือช่างญวน ก่อนหน้านั้นแบบมีมุขหน้ามุขหลังได้สิ้นสุดความนิยมลงในปี พ.ศ. 2503 ส่วนทางด้านเฉพาะแบบที่มีมุขหน้า มีให้ศึกษาจากตัวอย่างที่ตรวจสอบแล้วจากการสุ่มทั่วภาคอีสาน พบเพียง 3 หลังเท่านั้น เริ่มจากที่วัดโพธิ์ศรี ตั้งอยู่ที่บ้านถ่อน ตำบลบ้านถ่อน อำเภอท่าบ่อ จังหวัดหนองคาย สร้างเมื่อ พ.ศ. 2505[222] (รูปที่ 4.741) ซุ้มวงโค้งยังคงได้รับการสืบเนื่องทางงานช่างเหมือนเช่นเคย แต่นอกนั้นทุกส่วนที่เหลือ คือแบบจากส่วนกลาง มาตรฐานทั้งสิ้น (รูปที่ 4.742)

เมื่อย่างเข้าสู่ พ.ศ. 2510 กรมการศาสนาได้เข้ามารับช่วงต่อจากกรมศิลปากร ในการดูแลการขออนุญาตการก่อสร้างอาคารเสนาสนะ ภายในวัดทั่วประเทศ โดยหลักใหญ่ในแบบมีการปรับเปลี่ยนจากเสาเหลี่ยมให้เป็นเสากลมทั้งหมด ส่วนแบบเรียกได้ปรับเรียกแบบเป็นตัวเลขแทน เช่น แบบ 0101 หรือ 0102 เป็นต้น[223] อย่างไรก็ดี ได้ปรากฏสิมแบบมีการประดับซุ้มวงโค้งตามแบบอย่างช่างญวน ที่วัดกุดแคน หมู่ 3 ตำบลหนองหลวง อำเภอโพนพิสัย ในจังหวัดหนองคาย ที่สร้างเมื่อ พ.ศ. 2510[224] (รูปที่ 4.743) ประเด็นนี้ยังคงกล่าวได้ว่า อาจสืบเนื่องทางด้านรูปแบบการก่อสร้างตามอย่าง (รูปที่ 4.744) สิมที่สร้างก่อนหน้ามาแล้ว จึงได้ทำตามก็ย่อมเป็นได้ แต่ที่วัดประชาอุปถัมภ์ ตำบลกวนวัน อำเภอเมือง จังหวัดหนองคาย ที่สร้างในปี พ.ศ. 2514[225] (รูปที่ 4.745) สะท้อนถึงความไม่เคร่งครัดในการก่อสร้าง ตามแบบจากกรมการศาสนาเท่าที่ควร (รูปที่ 4.746) ซึ่งสอดรับกับการสัมภาษณ์ที่กล่าวไว้ว่า เมื่อทางวัดมาขออนุญาตไปแล้วทางกรมการศาสนาไม่ได้ไปตรวจสอบ ถือว่าเมื่อให้แบบไปแล้ว ก็เห็นควรให้วัดแต่ละแห่งได้สร้างตามกำลังปัจจัยเป็นหลัก[226]

อย่างไรก็ดีบริบทการตรวจสอบการก่อสร้างในภายหลัง ไม่ใช่ประเด็นที่สำคัญมากนัก แต่ที่สำคัญคือ การสิ้นสุดของการประดับซุ้มวงโค้งได้หมดสิ้นไปอย่างสิ้นเชิงในภาคอีสาน คือ พ.ศ. 2514 ซึ่งต่อจากนี้ไปแบบจากกรมการศาสนาได้เข้าแทนที่อย่างเต็มรูปแบบนับจากนี้ไป

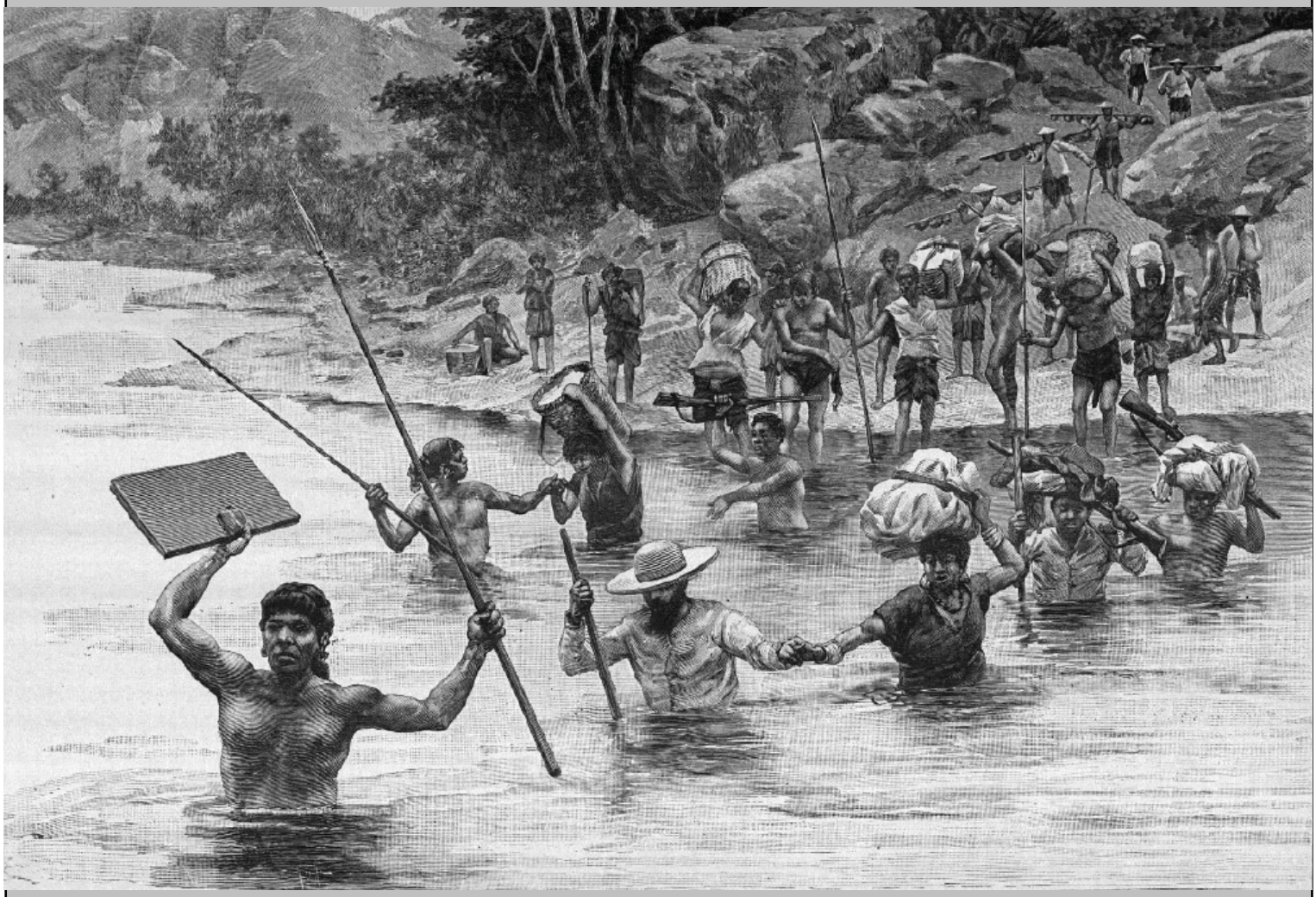
[222] เผด็จ สุขเกษม. รูปแบบสิมที่พบในจังหวัดหนองคาย (วิทยานิพนธ์ปริญญาศิลปศาสตร์มหาบัณฑิต ไทยคดีศึกษา มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ, 2533) 092.

[223] ชวลิต อธิปัตยกุล. รูปแบบอุโบสถในจังหวัดอุดรธานี ช่วง พ.ศ. 251-2530 กับการสืบทอดทางงานช่าง, 94-97.

[224] เรื่องเดียวกัน, 227.

[225] เรื่องเดียวกัน, 227.

[226] อ้างถึง การสัมภาษณ์ ดิลก ตีระวิช, หัวหน้าฝ่ายออกแบบและก่อสร้าง กองพุทธศาสนถาน สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ, 24 พฤศจิกายน 2551. ใน เรื่องเดียวกัน, 94.

ภาพออกุส ปาวี ข้ามแม่น้ำในประเทศลาว ผู้ซึ่งมีบทบาทไม่น้อยในการเกี่ยวโยงกับรูปแบบการก่อสร้างแบบอาณานิคมให้กับ ประเทศลาว โดยเฉพาะเมืองหลวงพระบาง ที่ได้จากการเก็บภาษีจากประชาชน

ที่มา : Mission Pavie Indo - Chine 1879-1895, (Paris), 1902, 129.

ลำดับประเด็น สิมแบบฝีมือช่างญวนในอีสาน

หลังจากการศึกษาวิเคราะห์ในส่วนของบทที่ 4 ทำให้สามารถมองเห็นเป็นประเด็นที่ได้อย่างชัดเจนและสำคัญๆ อย่างยิ่ง ดังนี้

1. ต้นเค้าของสิมญวนจากประเทศเวียดนาม มาผสมกับแบบในวัฒนธรรมพื้นถิ่นอีสาน

ช่างฝีมือชาวเวียดนาม หรือช่างญวน ได้เข้าสู่พื้นที่อีสานไม่มีใครรู้ได้แน่ชัด แต่ที่ชัดสุดคือการเข้ามาของกลุ่มคนญวนกลุ่มแรกสุด ในอีสานได้อาศัยอยู่ที่จังหวัดนครพนมเป็นที่พักพิง ก่อนถูกจัดสรรค์พื้นที่ให้ไปอยู่ที่ตำบลหนองแสง เมื่อ พ.ศ. 2405 ปลายสมัยรัชกาลที่ 4 ทางเหนือของตัวเมืองนครพนม ซึ่งภายหลังบาทหลวงมิสชังได้ตามเข้ามา เพื่อรวบรวมเหล่าบรรดาคนญวนเข้ารีตให้เป็น กลุ่มก้อนขึ้นเมื่อ พ.ศ. 2428 และในช่วงนี้เองได้เริ่มมีการสร้างโบสถ์คริสตังขึ้นโดยอาศัยแรงงานจากกลุ่มคนญวนดังกล่าว และนั้นจึงถือเป็นปฐมบทในการก่อสร้างอาคารแบบฝรั่งบนแผ่นดินอีสาน

ช่วงระยะเวลาก่อน พ.ศ. 2444 อีสานมีคนญวนเข้ามาอยู่ 500 คน ก่อนที่จะเพิ่มขึ้นเป็น 1567 คน ในปีพ.ศ. 2456 ตามลำดับและยังคงหลั่งไหลกันเข้ามา อาคารแบบอาณานิคมหลังแรกเริ่มสร้างในบริเวณเมืองหนองแสง ของจังหวัดนครพนม โดยอาศัยการออกแบบจากคริสตังชาวฝรั่งเศสเป็นผู้ควบคุม โดยพื้นฐานก่อนหน้านั้นคนเวียดนามมีพื้นฐานการพบเห็นอาคารแบบอาณานิคมมาก่อนในครั้งที่ตกเป็นเมืองในอารักขาของฝรั่งเศสเริ่มตั้งแต่ พ.ศ. 2401 จนถึง พ.ศ. 2427 ที่ทราบกันดีว่ารวมเวียดนามได้ทั้งหมด ที่กล่าวถึงทั้งหมดเพื่อให้มองเห็นต้นและเหตุในการปรากฏสิ่งก่อสร้างแบบอาณานิคมได้เข้าใจมากขึ้น ปรกติทั่วไปคนเวียดนามได้รับรู้เรื่องราวการก่อสร้างงานสถาปัตยกรรมที่สวยงามในพระราชวังที่เมืองเว้มาก่อน อันเป็นศิลปะประจำชาติที่ถึงแม้นจะผ่านจากจีนอีกทอดก็ตามที ลวดลายการประดับจึงเป็นสิ่งที่คุ้นเคยดังกล่าว

เมื่ออีสานถูกเป็นที่ทางให้รองรับสำหรับการอพยพจากบ้านเกิดเมืองนอนของตนเองมาสู่ผืนแผ่นดินที่สุขสงบอุดมสมบูรณ์ ใต้ร่มโพธิสมภาณ์ของพระเจ้าแผ่นดินสยาม ในสมัยรัชกาลที่ 5 ซึ่งภายหลังได้เสียดินแดนให้กับฝรั่งเศส ตามข้อพิพาท ร.ศ 112 ที่ทราบกันดีแล้ว ความคุ้นชินในการก่อสร้างอาคารแบบอาณานิคมจึงถือเป็นเรื่องแปลกให้สำหรับในพื้นที่ภาคอีสานหรือภาคตะวันออกเฉียงเหนือในช่วงมิติเวลานั้น ย่อมเป็นสิ่งเร้ากระตุ้นให้เกิดความต้องการในการก่อสร้างตามอย่างแบบอาณานิคมขึ้น นั้นจึงเป็นที่มาของการก่อสร้างสิมแบบฝีมือช่างญวนในภาคอีสาน

พื้นฐานในอดีตของคนพื้นถิ่นอีสาน คือกลุ่มคนลาวที่อยู่อาศัยตามตะเข็บลุ่มน้ำโขงมาก่อนหน้านั้น และกลุ่มที่ถูกกวาดต้อนตลอดจนกลุ่มที่หลงเหลือจากการกวาดต้อน ได้อาศัยอยู่ตามแม่น้ำโขงดังกล่าว ล้วนมีวัฒนธรรมประเพณีไม่ได้แตกต่างจากวัฒนธรรมลาวล้านช้างแต่อย่างไร ดังที่สะท้อนให้เห็นจากสิ่งก่อสร้างต่างๆ ปรากฏเป็นจำนวนมากตามริมแม่น้ำโขง เช่น พระธาตุพนม พระธาตุบังพวน พระธาตุเขียวค้อม เป็นต้น หากเป็นสิมตัวอย่างที่ปรากฏได้แก่ สิมที่วัดมโนภิรมย์ สิมวัดพระเหลาเทพนิมิตร สิมวัดศรีมงคลใต้ เป็นต้น เมื่อถูกผนวกรวมเข้ากับความเป็นชาวบ้านการก่อสร้างก็ได้บ่งถึงรสนิยมทางพื้นถิ่นซึ่งพบได้มากมายเช่นกัน ตามตัวอย่างวัดป่าบ้านชาด วัดไตรภูมิบ้านผือฮี วัดจักรวาลภูมิ เป็นต้น รูปแบบสิ่งก่อสร้างแบบพื้นถิ่นมักนิยมก่อฐานด้วยปูนสอ โครงสร้างหลักใช้ไม้ผสมกับการสอปูน เป็นหลัก

รูปแบบและเวลาสถานที่รวมถึงความต้องการ ได้ลงตัวอย่างเหมาะเจาะสิมแบบฝีมือช่างญวนจึงได้เริ่มปรากฏตัวขึ้น จากความคิดพื้นฐานตามแบบพื้นถิ่นนิยมในวัฒนธรรมลาวล้านช้าง จากผังพื้นแบบมีมุขหน้า ฐานก่อแบบประดับบัวลูกแก้วอกไก่ โครงสร้างเป็นไม้ยังคงซึ่งไว้ ช่างญวนได้รับเงื่อนไขข้อจำกัดจากพื้นฐานวัฒนธรรมเดิมของพื้นถิ่นอีสานได้อย่างลงตัว อาจเป็นเพราะช่างญวนมีความชำนาญเชี่ยวชาญในการก่ออิฐถือปูนมากกว่าช่างในพื้นถิ่น ดังตัวอย่างการใช้แลงเป็นวัสดุหลักในการก่อสร้างสิม ซึ่งพบเฉพาะในสิมแบบฝีมือช่างญวนเท่านั้น ไม่เคยพบในสิมแบบพื้นถิ่นอีสาน ทั้งนี้ไม่นับรวมปราสาทหิน

ดังนั้นช่างญวนสามารถตอบโจทย์ความต้องการของชุมชนในพื้นถิ่นได้จากการก่อสร้างที่ได้ยึดถือตามแบบแผนดั้งเดิม เข้ามาผสมกับทางเชิงช่างได้อย่างลงตัว ในบริบทของมิติเวลาขณะนั้นได้เป็นอย่างดี

2. เส้นทางสายพัฒนาการของสิมแบบฝีมือช่างญวน เข้าสู่พื้นที่อีสาน

สิมแบบฝีมือช่างญวน สายพัฒนาการทางด้านรูปแบบปรากฏ 2 เส้นทางหลักๆ คือจากฝั่งประเทศเวียดนาม และฝั่งจาก สปป. ลาว ซึ่งในที่นี้สามารถระบุถึงเส้นทางจากจุดเริ่มต้นจนถึงจุดสิ้นสุดเขตแดน ของการปรากฏตัวหลังสุดท้ายในแบบสิมญวน เริ่มจากฝั่งประเทศเวียดนามมาทางเมืองเว้ โดยอ้อมเขาผ่านทางเมืองวินห์ ก่อนเข้าสู่ลาว แล้วมุ่งเข้าสู่จังหวัดนครพนม อนึ่งสายพัฒนาการบ่งถึงเฉพาะเส้นทางหลักๆ ไม่ได้นำเกณฑ์อายุสมัยการสร้างเข้ามาเป็นส่วนประกอบ ในการนำเสนอในครั้งนี้

กลุ่มแรกคือ กลุ่มในแถบจังหวัดหนองคายเฉพาะในกลุ่มนี้มีการพัฒนาทางงานช่างตามแถบริมแม่น้ำโขงเป็นหลักจากตัวเมืองหนองคาย สายพัฒนาการทางงานช่างสายตะวันตกสิ้นสุดที่อำเภอบ้านผือ จังหวัดอุดรธานี สายทิศเหนือและทิศตะวันออก ไล่เรียงตามแม่น้ำโขง ขึ้นไปจนสิ้นสุดที่จังหวัดบึงกาฬ กลุ่มนี้รับรูปแบบจากเมืองเวียงจันทน์เป็นหลักใหญ่

กลุ่มที่ 2 กลุ่มเฉพาะที่เมืองเชียงคาน เป็นแบบเฉพาะของที่เมืองนี้ ซึ่งได้วนเวียนการสืบเนื่องต่างยุคต่างสมัยกัน อีกทั้งได้ถ่ายทอดให้กับสิมยุคหลังๆ อีกด้วย

กลุ่มที่ 3 คือ กลุ่มสายพัฒนาการทางจังหวัดนครพนมถึง อำเภอวังสะพุง จังหวัดเลย เริ่มจากอำเภอธาตุพนม มาทางจังหวัดสกลนคร ตามเส้นทางจนถึงจังหวัดอุดรธานี แล้วต่อไปที่หนองบัวลำภู และสิ้นสุดที่อำเภอวังสะพุง จังหวัดเลย ตามที่กล่าวถึงข้างต้น กลุ่มนี้เน้นเฉพาะกลุ่มทรงโรงเป็นส่วนใหญ่

กลุ่มที่ 4 กลุ่มภายในจังหวัดนครพนม ที่รับส่งรูปแบบตลอดจนพัฒนาทางงานช่างตามรูปแบบที่หลากหลายซึ่งล้วนได้เกิดขึ้นที่นี้เป็นหลัก เช่น อำเภอท่าอุเทน อำเภอธาตุพนม อำเภอเมือง อำเภอนาแก เป็นต้น

กลุ่มที่ 5 คือ กลุ่มสายพัฒนการจากนครพนมถึง จังหวัดขอนแก่น เริ่มจากผ่านมาทางอำเภอคำชะอี อำเภอหนองสูง จังหวัดมุกดาหาร เข้าสู่อำเภอกุฉินารายณ์ จังหวัดกาฬสินธุ์ ไปที่อำเภอเมือง เข้าสู่จังหวัดขอนแก่น ก่อนไปจบสิ้นสุดหลังสุดท้ายที่อำเภอบ้านไผ่ ดังกล่าว

กลุ่มที่ 6 จากนครพนม ถึงอุบลราชธานี กลุ่มนี้มีจุดแยกที่อำเภอกุฉินารายณ์ จังหวัดกาฬสินธุ์ แล้ววกมาที่ยโสธร คืออำเภอกุดชุม อำเภอทรายมูล อำเภอป่าติ้ว และเข้า

สู่อำเภอหัวตะพาน จังหวัดอำนาจเจริญ แล้วไปสิ้นสุดสายพัฒนาการที่อำเภอวารินชำราบ ทางทิศใต้ และสิ้นสุดในทางทิศตะวันออกที่อำเภอตระการพืชผล ของจังหวัดอุบลราชธานี

กลุ่มที่ 7 กลุ่มจากอำเภอดอนตาล จังหวัดมุกดาหาร ผ่านอำเภอเขมราฐ เข้าสู่อำเภอตระการพืชผล ในจังหวัดอุบลราชธานี

กลุ่มที่ 8 แยกจากจังหวัดกาฬสินธุ์ สู่อำเภอสุวรรณภูมิ จังหวัดร้อยเอ็ด ก่อนแยกเป็น 2 เส้นทาง เส้นทางทิศตะวันตกที่อำเภอพยัคฆภูมิพิสัย จังหวัดมหาสารคาม แล้ววกลงสู่ทางทิศใต้ที่อำเภอสตึก จังหวัดบุรีรัมย์ คือสาพัฒนาการกลุ่มนี้ ส่วนเส้นทางทิศตะวันออกไปทางจังหวัดยโสธร มุ่งหน้าเข้าสู่จังหวัดอุบลราชธานี โดยการรวมกลุ่มกับสายพัฒนาการในกลุ่มที่ 6

ดังนั้นจะเห็นได้ว่ารูปแบบสิมฝีมือช่างญวนไม่ได้มีสายพัฒนการไปจนถึงเขตอีสานใต้มากนัก ด้วยข้อจำกัดของเขตแดนในการปกครองดูแลใกล้กับหัวเมืองใหญ่ โดยเฉพาะนครราชสีมา ซึ่งเป็นเมืองใหญ่ในเขตอีสาน หรืออาจเป็นด้วยวัฒนธรรมทางอีสานใต้เป็นแบบเขมร ซึ่งอาจเป็นอีกสาเหตุปัจจัยในข้อจำกัดก็เป็นได้ สำหรับการก่อสร้างสิมแบบฝีมือช่างญวน เป็นต้น

สิมแบบฝีมือช่างญวน ที่ปรากฏในพื้นที่ภาคอีสานล้วนมีความเป็นลักษณะเฉพาะร่วมในแบบเดียวกัน ตัวอย่างเช่นสิมทรงโรง มีรูปแบบเฉพาะร่วมเหมือนกัน แต่จะต่างกันตรงรายละเอียดในการประดับลวดลาย ซ้ำยังได้เผยแผ่ไปยังพื้นที่ต่างจังหวัดก็ยังคงรับสืบทอดรูปแบบเช่นเดิม นั้นคือหนึ่งตัวอย่าง ส่วนที่เป็นลักษณะเฉพาะหลังเดียวที่ไม่เหมือนใครก็ปรากฏเป็นจำนวนมากเช่นกัน แต่จะมีในเรื่องของการประดับที่แตกต่างกันอย่างสิ้นเชิง

ดังนั้นลักษณะเฉพาะที่เกิดขึ้นในสิมแบบฝีมือช่างญวน มักจะเป็นในเรื่องของลวดลายการประดับมากกว่าที่จะเป็นตัวรูปแบบอาคาร ที่เด่นสุดคือที่วัดบูรพาราม อำเภอเรณูนคร จังหวัดนครพนม สร้างไม่เหมือนกับหลังใดๆ ในอีสาน เป็นต้น

3. คนกุลา ตองสู้ บทเริ่มต้นงานก่อสร้างก่อนเข้ามาของสิมแบบฝีมือช่างญวนในอีสาน

อีกข้อสังเกตหนึ่งที่ได้จากการศึกษา เป็นที่เข้าใจกันดีแล้วว่าสิมบางแห่งเป็นแบบที่ได้รับผ่านทางงานช่างของคนกุลา ตองสู้ ซึ่งได้ปรากฏรูปแบบหลังคาซ้อนชั้นในแบบฉบับของพม่าตอนใต้ในอีสาน เช่นที่จังหวัดขอนแก่น จังหวัดร้อยเอ็ด และจังหวัดมุกดาหาร โดยเฉพาะร้อยเอ็ดพบจำนวนมากสุด การเดินทางเข้ามาของกลุ่มคนเร่ร่อนค้าขายดังกล่าว ได้เข้ามาก่อนที่คนเวียดนามจะเข้ามาสู่ดินแดนอีสาน ในช่วงปลายสมัยรัชกาลที่ 3 ทั้งนี้รูปแบบสิมที่พบมีการก่ออิฐถือปูนเช่นเดียวกับแบบฝีมือช่างญวน จึงอาจเป็นไปได้ว่าการก่ออิฐถือปูนทั้งหลังอาจเริ่มจากรูปแบบของกลุ่มคนกุลา ที่นำเข้ามาก่อนก็เป็นได้ แต่ทั้งนี้ไม่สามารถสืบค้นหลักฐานสิ่งก่อสร้างที่เก่าสุด เพื่อใช้เป็นหลักฐานยืนยันดังกล่าวได้ แต่อย่างไรก็ดี ยังพอมีหลักฐานที่วัดเจริญราษฎร์ ในจังหวัดร้อยเอ็ดซึ่งเป็นวัดร้างมาก่อน แต่ครั้งอดีตซึ่งได้รับบูรณะในภายหลัง จึงอาจมีส่วนช่วยในการเป็นต้นเค้าให้กับการก่อสร้างสิมแบบฝีมือช่างญวนอีกช่องทางหนึ่ง เป็นต้น

4. ลวดลายในการประดับของตัวอาคาร บริบทที่เข้ามาภายหลังของสิมญวน

จากการศึกษาสิมแบบฝีมือช่างญวน หลังที่มีการประดับลวดลายแบบรสนิยมช่างญวน โดยส่วนมากจะเป็นกลุ่มที่สร้างหลังจาก พ.ศ. 2463 เป็นส่วนใหญ่ เพราะช่วงเวลา

ดังกล่าวตรงกับกลุ่มลี้ภัยของคนเวียดนามเป็นครั้งที่สำคัญอีกครั้ง ภายหลังจากประเทศไทยเสียดินแดน ในสมัย ร.ศ. 112 พ.ศ. 2436 ซึ่งในกลุ่มนี้จะมีการประดับเสมอ โดยเฉพาะในแถบจังหวัดอุบลราชธานี อุดรธานี หนองคาย รวมถึงนครพนม สกลนครและมุกดาหาร เป็นต้น การข้ามฝั่งในครั้งนี้สอดรับกับการกลับเข้ามายึดครองเวียดนามอีกครั้งของฝรั่งเศส นั้นจึงเป็นสาเหตุหลักที่ทำให้งานประดับสิม ได้เกิดขึ้นตามรสนิยมแบบฝีมือช่างญวน โดยเฉพาะ “รอง” หรือมังกรแบบจีนมีเขา

5. รูปแบบการก่อสร้างของสิมญวน ความไม่เกี่ยวข้องกับทางราชการไทย

การก่อสร้างอาคารประเภทสิม ที่เป็นอาคารศาสนสถานมีความแตกต่างจากอาคารชุด หรือตึกแบบอาณานิคม โดยทั่วไปสิ่งก่อสร้างในพื้นที่ภาคอีสานภายหลังจากเสียดินแดนทางราชการได้ก่อสร้างอาคารแบบฝรั่งเช่นเดียวกัน แต่เป็นฝรั่งต่างชาติชาวเยอรมันและชาวอิตาลี เป็นสถาปนิกหลักในราชสำนัก ดังนั้นสิมจึงไม่มีส่วนเกี่ยวข้องกับรูปแบบตั้งแต่ครั้งแรกสร้าง อย่างไรก็ดีถึงรูปแบบสิมจะไม่มีส่วนเกี่ยวข้องกับสถาปนิกของทางราชการจริง แต่ได้มีการนำสัญลักษณ์บางอย่างไปประดับไว้เป็นส่วนประกอบหนึ่งของสิมเช่นเดียวกัน อาทิ รูปครุฑพ่ายห์ พานรองรัฐธรรมนูญ เป็นต้น ล้วนเกี่ยวข้องกับช่วงเวลาเกิดเหตุการณ์ภายในประเทศ ดังประเด็นการประดับรูปคุรุฑที่กรอบหน้าจั่ว เดิมทีการประดับรูปครุฑพ่ายห์ จะพบเฉพาะในอาคารสิ่งก่อสร้างของทางราชการไทยในสมัยรัชกาลที่ 6 เป็นต้นมา สะท้อนถึงการนำแนวคิดจากส่วนกลางเข้ามาใช้เป็นส่วนหนึ่งในการประดับ เพื่อให้ทันสมัยกับการริเริ่มใช้สัญลักษณ์ดังกล่าว เป็นต้น

ส่วนสัญลักษณ์พานรองรัฐธรรมนูญ เกิดภายหลังจากการเปลี่ยนแปลงการปกครองในระบบประชาธิปไตย ซึ่งได้จัดให้มีการเฉลิมฉลองทั่วประเทศ อาจเป็นอีกเหตุผลหนึ่งที่ทำให้รูปแบบของการประดับพานรองรัฐธรรมนูญ จึงมักเกิดขึ้นภายหลัง พ.ศ. 2481 เสมอ บนกรอบหน้าจั่วสิมรูปแบบฝีมือช่างญวน อนึ่งเหตุการณ์การเปลี่ยนแปลงการปกครอง พ.ศ. 2475 ไม่มีผลกระทบต่อรูปแบบงานก่อสร้างอาคารแบบฝีมือช่างญวนแต่ประการใดๆ ทั้งสิ้น สะท้อนให้เห็นถึงความหย่อนละความสนใจในการจัดการดินแดนทางภาคอีสานของไทยตั้งแต่อดีตเป็นต้นมาจนถึงปัจจุบัน อีสานก็ยังคงเป็นพื้นที่ได้รับการเอาใจใส่น้อยมากเมื่อเทียบกับภาคอื่นๆ ในประเทศไทย

6. ภายหลังการประกาศใช้ อุโบสถแบบมาตรฐาน ยังคงความนิยมของสิมญวนในอีสาน

เมื่อถึง พ.ศ. 2483 การประกาศใช้รูปแบบอุโบสถจากภาคกลาง ได้ถูกประกาศให้รับรู้ในการก่อสร้าง ตามนโยบายของท่านผู้นำ ครั้งนี้ก็เช่นเดียวกัน รูปแบบสิมฝีมือช่างญวนยังคงปรากฏการก่อสร้างอย่างมากมายเช่นเดิม จะมีบ้างที่ใช้รูปแบบจากส่วนกลางเข้ามาผสมกับแบบรสนิยมที่คุ้นชินของช่างญวนเอง บริบทดังกล่าวจึงสะท้อนให้เห็นถึงการไม่ปฏิบัติตามเท่าที่ควร ซึ่งอาจมีสาเหตุจากอยู่ห่างไกลจากตัวเมือง หรือสร้างตามความคุ้นเคยของช่าง และหรือเป็นความต้องการของทางวัด ก็ย่อมเป็นไปได้หรืออาจมีเงื่อนไขอื่นเพิ่มเติมอีก

โดยส่วนมากการก่อสร้างสิมแบบฝีมือช่างญวน หลังจากการประกาศใช้มักพบว่าเป็นสิมที่อยู่ห่างไกลจากอำเภอเมืองเป็นส่วนใหญ่ แต่ขณะเดียวกันในตัวอำเภอหรือใกล้ตัว

อำเภอกลับพบการสร้างตามแบบมาตรฐานจริงแต่ยังคงซึ่งไว้ในแบบซุ้มวงโค้ง ประเด็นดังกล่าวอาจต้องทำความเข้าใจว่า แท้จริงแล้วสิมแบบฝีมือช่างญวนเป็นแบบนิยมในการก่อสร้างที่นำสมัยของช่วงก่อนหน้านั้น หรือหลังจากสิมแบบพื้นถิ่นได้หมดความนิยมลง ก็น่าเป็นประเด็นศึกษาต่อยอดในโอกาสต่อไป

อนึ่งไม่เคยพบปรากฏการก่อสร้างรูปแบบสิมญวนในเขตเทศบาลเมือง ของจังหวัดในภาคอีสาน ยกเว้นที่นครพนมเพราะที่แห่งนั้นคือต้นเค้าต้นแบบในการก่อกำเนิดสิมแบบฝีมือช่างญวนในอีสาน

7. ช่างญวนกับทัศนคติการสร้างสรรค์ ต่องานก่อสร้างสิมในอีสาน

หากหยิบยกประเด็นการประดับตกแต่งสัญลักษณ์บนสิมแบบฝีมือช่างญวน ที่ได้รังสรรค์ขึ้น ล้วนมีความเกี่ยวเนื่องกับสิ่งที่เป็นมงคลทั้งสิ้น ตรงจุดนี้งานประดับของช่างญวนจึงสะท้อนถึงความสำคัญ ต่อสิ่งก่อสร้างที่ตนเองได้รับผิดชอบในการรังสรรค์ และได้หยิบคติความเชื่อเมื่อครั้งเก่าก่อนในอดีต ของสิ่งที่เป็นมงคลในประเทศตัวเองได้มีส่วนประดับที่สิมแบบฝีมือช่างญวนในอีสาน ถึงแม้จะเป็นกลุ่มหลัง แต่ได้นำคติความเชื่อดีๆ เข้ามาปะปนในสิม เช่น มังกร ค้างคาว ผีเสื้อ เสือ หงส์ แจกัน ดอกไม้พรรณพฤกษาต่างๆ หลากหลายชนิด เป็นต้น อีกทั้งลวดลายที่เป็นมงคล ซึ่งสิ่งเหล่านี้ได้เป็นตัวบ่งเห็นความสำคัญต่อศาสนสถานที่เป็นศูนย์รวมของคนในชุมชน ไม่เว้นแต่ในอีสานหรือประเทศเวียดนามเองก็ดี

สิมแบบพื้นถิ่นในอีสานถูกสร้างขึ้นด้วยฝีมือคนในชุมชนที่ตนเองอยู่อาศัย โดยการนำพาของพระสงฆ์ ร่วมกับหัวหน้าผู้ดูแลภายในหมู่บ้าน หรืออาจเป็นการจ้างช่างฝีมือจากที่อื่นต่างหมู่บ้าน มาเป็นช่าง จะด้วยเงื่อนไขอย่างหนึ่งก็สุดแล้วแต่ ที่แน่นอนและชัดเจนมากกว่า คือ การสร้างสิมแบบช่างญวน เป็นบททดสอบในการเก็บเกี่ยวประสบการณ์งานช่างของคนในพื้นถิ่นอีสาน เป็นที่เข้าใจกันดีแล้วว่า การก่อสร้างออกแบบสิมแบบฝีมือช่างญวน คือช่างญวนเป็นผู้ออกแบบและควบคุมการก่อสร้างทั้งหมด หากเป็นกรณียกเว้นบางส่วนในตำแหน่งของโครงสร้างด้านบนของหลังคา และส่วนประดับเป็นต้น การที่ผู้คนในชุมชนได้มีส่วนร่วมในการก่อสร้าง ไม่ว่าจะเป็นลูกมือในการขนทราย ผสมปูน ปรับพื้น ขึ้นโครงสร้าง เป็นต้น ล้วนต้องอยู่ในความดูแลของช่างญวนเสมอ จากวิธีการในการมีส่วนร่วมดังกล่าว ได้ทำให้ช่างฝีมือในพื้นถิ่นเพิ่มมากขึ้นโดยปริยาย ซึ่งตัวอย่างที่ชัดเจนสุดคือ การประกาศรับสมัครช่างฝีมือแรงงานในการสร้างสิมที่วัดสุปัฏนาราม วรวิหาร ในอำเภอเมือง จังหวัดอุบลราชธานี สะท้อนให้เห็นถึงช่างฝีมือในพื้นถิ่นนั้นหายได้ยาก จึงทำให้อาจเป็นอีกเหตุผลหนึ่งที่เป็นสาเหตุในการใช้ช่างญวนเป็นผู้ออกแบบก่อสร้าง ด้วยทำได้ครบวงจรมากกว่าก็เป็นได้อีกเหตุผลหนึ่ง

งานช่างต้องอาศัยความรอบรู้สังเกตจากประสบการณ์ตรงมากกว่าการบอกเล่า เมื่อช่างพื้นถิ่นได้คุ้นเคยคุ้นชินกับเทคนิคการก่อสร้างอาคารจากแบบฝีมือช่างญวน ช่างลูกมือย่อมได้รับประสบการณ์ตรง ซึมซับอย่างไม่รู้ตัว และด้วยเหตุปัจจัยดังกล่าวจึงทำให้ช่างในพื้นถิ่นได้มีบทบาทมากขึ้นในช่วงหลังการประกาศใช้รูปแบบอุโบสถมาตรฐาน จากส่วนกลาง ในปี พ.ศ. 2483 เป็นต้นมา กล่าวคือ ได้พบมีการสร้างสิมแบบตามอย่างช่างญวนบ้างในแถบอีสาน แต่ช่วงใกล้ พ.ศ. 2500 เริ่มปรากฏมากขึ้นในแบบฉบับของสิมแบบมาตรฐานผสมกับแบบมีซุ้มวงโค้งของช่างญวน นั้นคือบทสะท้อนช่างฝีมือพื้นถิ่นได้เริ่ม

บริบทของการเป็นช่างฝีมือรับเหมารับจ้างสร้างอุโบสถในภาคอีสาน เป็นต้นมาจนถึงปัจจุบัน

ภายหลังจากช่างในพื้นถิ่นเริ่มรับงานรับจ้างสร้างสิม ตามวัดต่างๆ โดยทั่วไปในอีสาน หลัง พ.ศ. 2500 เรื่อยไปใช่ว่าแบบฝีมือช่างญวนจะหมดความนิยมไม่ ยังคงมีการก่อสร้างบ้าง แต่ไม่ถึงกับมากเมื่อเทียบกับสมัยย้อนขึ้นไปก่อน พ.ศ. 2483

ครั้นเมื่อกรมการศาสนาได้เข้ามาเป็นผู้รับผิดชอบ ในการขออนุญาตก่อสร้างเสนาสนะต่างๆ ภายในวัด เมื่อ พ.ศ. 2510 บทบาทของสิมแบบช่างญวนยิ่งได้ลดจำนวนลงไปตามระยะเวลาเช่นเดียวกัน สิมญวนหลังสุดท้ายในแผ่นดินอีสานที่พบ คือการสร้างในปี พ.ศ. 2514 เป็นหลังที่มีรูปแบบเฉพาะร่วมของช่างญวน คือซุ้มวงโค้งยังคงเป็นส่วนหนึ่งในการก่อสร้าง ดังนั้นสาเหตุหลักอาจเป็นไปได้ในเรื่องของเหตุการณ์ของความมั่นคงภายในประเทศ เกี่ยวกับสถานการณ์ของลัทธิคอมมิวนิสต์ เริ่มแผ่เข้ามายังภาคอีสานก่อนและหลังจากนี้ จึงอาจทำให้บทบาทของคนญวนถูกมองอย่างไม่น่าไว้วางใจจากคนในพื้นที่ก็เป็นได้

คนเวียดนามที่เมืองเว้ ที่มา : Flammarion, E'diteur. Les Colonies Francaises (Paris, 1931), 233.

บทที่ 5
บทสรุป

จากการศึกษาที่ผ่านมาทั้งหมดตั้งแต่เริ่มต้น ซึ่งบัดนี้ได้ข้อสรุป โดยได้เรียงตามหัวข้อดังต่อไปนี้

1. เงื่อนไขทางด้านปัจจัยเศษฐกิจ ในช่วงการปรากฏตัวของสิมญวน

จากอดีตจวบจนถึงปัจจุบันคนในภาคอีสาน มีอาชีพเกษตรกรรม ทำนาปลูกข้าวเป็นหลัก สังคมของพื้นถิ่นจึงไม่ได้ศิวิไลซ์เมืองเทียบกับสังคมเมือง ศาสนาสถานหากไม่นับรวมกับส่วนที่มีความเกี่ยวข้องกับราชสำนัก หรือเจ้าใหญ่นายโต มักปรากฏรูปแบบขนาดเล็กพอเหมาะเสมอๆ เมื่อเทียบกับวัดที่สร้างโดยผู้หลักผู้ใหญ่ในแผ่นดิน

ความเป็นอยู่จากสภาพเศรษฐกิจในภาคอีสานจึงสามารถเป็นบริบทสะท้อนได้เป็นอย่างดีในช่วงเวลานั้นที่ได้ปรากฏการก่อสร้างสิมในแบบฝีมือช่างญวน สังคมกสิกรรม ข้อจำกัดในเรื่องปัจจัย คือตัวแปรในการแปรเปลี่ยนให้เป็นวัตถุ ผู้คนชาวบ้านในชุมชน จึงจำเป็นต้องช่วยเหลือซึ่งกันและกันไปโดยปริยาย ดังที่สะท้อนให้เห็นได้จากสิมแบบพื้นถิ่นตามแบบวัฒนธรรมล้านล้านช้าง คือ มีส่วนประกอบของโครงสร้างไม้เป็นหลักใหญ่ การก่อดินจี่สอปูน เป็นวัสดุกรรมวิธีรองของการก่อสร้างดังกล่าว เป็นต้น

ดังนั้นการปรากฏตัวของสิมญวน จึงเป็นข้อบ่งถึงสภาวะเศรษฐกิจในชุมชุนต่างๆ ได้มีการร่วมแรงร่วมใจในการสบทบทุนเพื่อใช้ในการก่อสร้าง แม้นว่าไม่ได้ร่ำรวยเงินทอง

2. เงื่อนไขทางด้านการปกครองภาคอีสาน ในช่วงเวลาการก่อสร้างสิมญวน

ย้อนไปดูการจัดระบบการปกครองในอีสานซึ่งเริ่มเป็นรูปเป็นร่าง ภายหลังจากเสียดินแดนฝั่งซ้ายแม่น้ำโขง กรณีพิพาทกับฝรั่งเศสที่ทราบกันดีแล้ว เมื่อ พ.ศ. 2436 ทางราชการไทยในสมัยนั้นได้มีการจัดสายบริหารงานจากเดิมที่เป็นการปกครองแบบหัวเมืองได้ปรับเปลี่ยนมาเป็นการปกครองแบบมณฑล ปี พ.ศ. 2437 แทน ซึ่งแบ่งออกได้จำนวน 6 มณฑล เรื่อยมาจากรัชกาลที่ 5 ล่วงเลยเข้าสู่ในยุคของรัชกาลที่ 6 ได้มีวิธีการรวมมณฑลให้เป็นภาคแทน แต่ครั้นถึงในสมัยรัชกาลที่ 7 จึงได้ยุบมาเป็นจังหวัดและอำเภอเมื่อพ.ศ 2476 ภายหลังจากการเปลี่ยนแปลงการปกครอง 1 ปี จวบจนถึง พ.ศ. 2495 ได้ทำการแบ่งเป็นภูมิภาค ออกเป็นภาค เป็นจังหวัด และเป็นอำเภอ ให้หลังอีก 4 ปี คือในปี พ.ศ. 2499 ได้ยกเลิกการแบ่งแบบภาค ให้คงเหลือเฉพาะจังหวัด และอำเภอ จนถึงในปัจจุบันนี้[1]

ภาคอีสานได้เกิดขึ้น หรือถูกกล่าวในระยะภายหลังจากการเสียดินแดน การจัดการปกครองเริ่มให้ความสำคัญมากขึ้นกว่าเดิม ซึ่งย้อนดูได้จากอาคารสิ่งก่อสร้างตามริมน้ำโขง คือเครื่องยืนยัน ในการเอาใจใส่เช่น อาคารศาลากลาง ศาล โรงเรียน เป็นต้น ยกเว้น

---

[1] ประมวลจาก สารานุกรมวัฒนธรรมไทย ภาคอีสาน เล่ม 10 มณฑลในภาคอีสาน : ระบบการปกครอง (กรุงเทพฯ : สยามเพรส แมเนจเม้นท์, 2542), 3428-3447.

สิมที่ทางหน่วยงานของทางราชการไม่ได้เข้าไปยุ่งเกี่ยวแต่ประการใด หากเป็นเพียงแค่ผู้สร้าง หรือผู้ชักชวนให้มีการสร้างมากกว่าบริบทอื่นๆ

ดังนั้นจากการตรวจสอบสิมแบบฝีมือช่างญวนทุกหลังทั้งหมดที่ปรากฏบนแผ่นดินอีสาน ไม่มีสิมหลังไหนถูกผูกมัดให้ก่อสร้างจากเงื่อนไขทางการปกครองทั้งสิ้นในระยะแรกก่อนการเปลี่ยนแปลงการปกครอง และในระยะของช่วงการเปลี่ยนแปลงการปกครองของประเทศไทยใน ปี พ.ศ. 2475 เป็นต้นมา สิมแบบฝีมือช่างญวนจะพบการประดับด้วยพานรัฐธรรมมูนญบ้างแต่ไม่มากนัก อาจเป็นด้วยต้องการร่วมเฉลิมฉลองในช่วงของการได้รับสิทธิจากการเรียกร้องในระยะเวลานั้น ผลงานจึงได้สะท้อนถึงการมีส่วนร่วมดังกล่าวก็เป็นได้ แต่อำนาจในสายการปกครองไม่ปรากฏการบังคับให้สร้างตามรูปแบบจากส่วนกลางในระยะจากนี้ไป

เมื่อล่วงเข้าสู่ พ.ศ. 2481 รัฐบาลของจอมพล ป. ได้มีมติให้คนในประเทศร่วมกันสร้างชาติ ภายใต้คำกล่าวไทยกินไทยใช้ไทยเจริญ หรือตามที่เข้าใจกันดีแล้วว่า คือลัทธิชาตินิยม พ.ศ. 2483 คือการออกบังคับใช้ในลัทธิชาตินิยมแม้กระทั่งอุโบสถก็ไม่พ้น แบบมาตรฐานได้ออกเผยแผ่ไปทั่วประเทศ โดยให้ทุกวัดสร้างตามแบบที่ทางรัฐบาลได้ออกแบบมาให้เลือกเอาตามความเหมาะสมของทางวัด ระยะนี้อาจกล่าวได้ว่า สายการปกครองมีส่วนบังคับใช้รูปแบบอุโบสถเป็นครั้งแรก เพื่อให้สอดรับกับนโยบาย

นับจากนี้เป็นต้นไปวัดต่างๆ ทั่วอีสานจึงได้สนองรับตามรูปแบบของทางราชการได้กำหนดมาสร้างบ้างไม่สร้างบ้าง เพราะวัดส่วนใหญ่เฉพาะที่อยู่ในเมืองเท่าทางนั้นที่ตอบรับกับแบบมาตรฐาน แต่โดยรอบนอกนอกออกไปสิมแบบฝีมือช่างญวนยังคงได้รับการก่อสร้างดั้งเดิม

จากนั้นมาจวบจนปัจจุบันทางราชการฝ่ายปกครองไม่ได้มีความโยงใยในการบังคับใช้อีกเลย ทั้งนี้หากยกเว้นไม่นับรวมจากกรมการศาสนาที่รับช่วงแทนใน พ.ศ. 2510 จนมาถึง พ.ศ. 2532 กระทรวงมหาไทยเป็นผู้ดูแล จนปัจจุบัน ตั้งแต่ พ.ศ. 2552 ทางการศิลปากรได้เป็นผู้รับผิดชอบในการออกแบบสิ่งก่อสร้างภายในวัดทั้งหมดจนถึงทุกวันนี้

3. คติความเชื่อวัฒนธรรมในอีสาน ผ่านสิมแบบฝีมือช่างญวน

คนอีสานรับสืบเนื่องพระพุทธศาสนามาจากวัฒนธรรมล้านช้างนับแต่อดีตเรื่อยมา ความเคารพศัทธาต่อ พระสงฆ์ผู้เป็นตัวแทนในการสืบทอดคำสั่งสอนของพระพุทธเจ้า ดังนั้นพระพุทธรูป จึงคือตัวแทนของพระพุทธเจ้า ซึ่งในอีสานมักเรียกกันโดยปรกติทั่วไปว่า “พระเจ้า” หรือเป็นคำคล้องจอง “...ไปหาพระหาเจ้าแน่เด้อ..” เป็นต้น

สิ่งก่อสร้างที่ใช้ประกอบพิธีกรรมชองพระสงฆ์ คือ สิมหรืออุโบสถ เราจึงมักพบการก่อสร้างดังกล่าว ตามวัดที่มีสถานะภาพทางเศรษฐกิจดีพอสมควร จึงสามารถสร้างสิมได้เพื่อเอาไว้เป็นที่ประทับของตัวแทนองค์จำลองพระพุทธเจ้า ไว้ภายในโดยมีพระสงฆ์เป็นผู้ถ่ายทอดคำสั่งสอนต่างๆ ของพระพุทธองค์

เมื่อสิมถูกสร้างขึ้นตามวัฒนธรรมดั้งเดิมมาตั้งแต่อดีต ความสำคัญของสิมจึงมีมากขึ้นเป็นเท่าทวีคูณ ต่อจิตใจของผู้คนที่ตนเองเป็นส่วนหนึ่งของชุมชนนั้นเสมอ ดังที่เราเห็นได้จากการก่อสร้างสิมในยุคแรก ที่เป็นแบบพื้นถิ่นได้รับช่วงการสืบต่อกันมา จนกระทั่งถึงช่วงระยะเวลาที่คนญวนเริ่มเข้ามาในพื้นที่ภาคอีสานจากจำนวนน้อยไปสู่เพิ่มจำนวนมากขึ้นตามลำดับ

ช่างญวนได้รับจ้างทั้งการออกแบบและควบคุมหรือลงมือกระทำด้วยตนเองเสมอ ดังนั้นอาจทำให้ช่างญวนได้ซึมซับถึงพลังแห่งความศัทธาของผู้คนในชุมชน ที่มีต่อศาสนถานหลังดังกล่าว จึงเป็นเหตุผลให้การประดับจากคติของวัฒนธรรมเวียดนาม ที่รับผ่านจากจีนเข้ามาปรากฏในสิมอีสาน จวบจนทุกวันนี้

ย้อนกลับไปถึงการประดับในแบบสิมพื้นฐาน พญานาคคือสัตว์ที่มีส่วนเกี่ยวข้องกับการประดับองค์ประกอบโดยรวมในสิมอีสาน เป็นจำนวนมากสุด นอกจากนั้นเป็นเรื่องของลวดลายที่แกะสลักตกแต่งไปตามส่วนบริเวณที่ว่าง อาทิ รวงผึ้ง กรอบหน้าจั่ว โหง่ เป็นต้น แต่ในสิ่งประดับตกแต่ง ในสิมแบบฝีมือช่างญวน คือคติของคนญวนได้ถ่ายทอดให้กับสิมในภาคอีสานโดยเฉพาะ

อย่างไรก็ดีระยะที่ช่างญวนเริ่ม ใช้คติความเชื่อดั้งเดิมของตนเข้ามาผสมกับคติความเชื่อในพื้นถิ่น ได้ถือกำเนิดเกิดขึ้นภายหลังจาก พ.ศ. 2470 เป็นต้นมา ที่มีการประดับตกแต่งลวดลายดังกล่าว

การประดับมังกร ลายหงส์ รูปบุคคลยืนเฝ้าประตูทางเข้า ค้างคาว ดอกโบตั๋น ลายลู่อี้ มังกรที่ราวบันได ล้วนคือสัญลักษณ์ที่มีความหมายในทางที่ดีทั้งสิ้น สะท้อนให้เห็นถึงช่างญวนได้ให้ความสำคัญกับสิมสิ่งก่อสร้างที่ตนเองได้รับเป็นผู้ออกแบบและก่อสร้าง ให้กับชุมชน และชุมชนได้ตอบรับถึงคติความเชื่อในวัฒนธรรมต่างถิ่นเช่นเดียวกัน ทั้งนี้ต้องไม่ลืมว่าคนญวนเองไม่ได้นับถือศาสนาพุทธ จึงย่อมไม่รู้ซึ่งถึงความหมายได้ดีเท่ากับคนในพื้นถิ่นนั้นๆ แต่ช่างญวนกลับได้นำเอาสิ่งที่ดีงามในวัฒนธรรมของตนเองรวมเข้ากับวัฒนธรรมในพื้นถิ่นนั้นได้อย่างไม่เคอะเขินแต่ประการใด กับได้รับความนิยมเรื่อยไป จวบจนกระทั่งหมดความนิยมลงในระยะหลังที่ทราบกันดีแล้ว เป็นต้น

4. เทคนิคทางเชิงช่างในรูปแบบสิมญวน

เทคนิคในการก่อสร้าง มีความเป็นเฉพาะตัวตามแบบฉบับของแต่ละวัฒนธรรมไป เช่นเดียวกับสิ่งก่อสร้างแบบฝีมือช่างญวน จัดอยู่ในกลุ่มดังกล่าวเช่นเดียวกัน ก่อนหน้าที่กลุ่มฝีมือช่างญวนจะเข้ามาออกแบบก่อสร้างสิมในภาคอีสาน ย้อนกลับไปยังสิมแบบในวัฒนธรรมพื้นถิ่น มีการก่อสร้างสิมโดยใช้โครงสร้างไม้เป็นหลัก เริ่มจากส่วนฐานเป็นฐานก่ออิฐฉาบด้วยปูนสะทาย แบบบัวคว่ำบัวหงาย หรือบัวลูกแก้วอกไก่ เป็นต้น ทางด้านโครงสร้างส่วนกลางใช้เสาเป็นตัวรับน้ำหนัก โดยก่อเพิ่มเติมจากส่วนฐานแล้วจึงก่ออิฐปิดทับต้นเสาโดยรอบ ที่ปลายต้นเสาบริเวณด้านข้างจะถูกประดับด้วยค้ำยัน หรือคันทวยเสมอเป็นส่วนใหญ่ ส่วนช่องว่างระหว่างเสาของมุขหน้า ช่างใช้เทคนิคการแกะสลักเป็นฮังผึ้งหรือรวงผึ้งของภาคกลาง ต้นเสาของมุขที่กล่าวมาใช้เพื่อรองรับโครงสร้างน้ำหนักหลังคาทั้งหมด และที่สำคัญมักจะพบไม้ที่โผล่ยื่นออกจากผนังสกัดด้านหน้าค้ำยันไปที่มุมจั่วด้านหลังของมุขหน้าเสมอ ในวัฒนธรรมพื้นถิ่นอีสาน เพื่อใช้ค้ำน้ำหนักของส่วนโครงสร้างด้านหน้า เป็นต้น

เมื่อช่างญวนเข้ามาเทคนิคและวิธีการทางเชิงช่าง ในการก่อสร้างสิมจึงเกิดความแตกต่างกัน ดังนี้ เริ่มที่ผังพื้นแปลนไม่แตกต่างกันมาก เช่นแบบมีมุขหน้า 3 ช่วงเสาทางด้านข้าง ไม่รวมมุขหน้า และที่ต่างกันบ้างแต่ไม่มากคือแปลนของสิมทรงโรง ช่างญวนได้สร้างต่างจากแบบทรงโรงตามแบบพื้นถิ่นที่จะต้องมีเสาร่วมในรองรับโครงสร้างส่วนหลังคา

เสมอ แต่ช่างญวนไม่ได้ใช้เทคนิคดังกล่าว กลับใช้วิธีการก่อผนังให้มีความหนากว่าปรกติรองรับโครงสร้างหลังคาแทน

ส่วนฐานช่างญวนทำตามแบบอย่างเดียวกับ สิมในวัฒนธรรมพื้นถิ่นโดยเฉพาะการประดับด้วยบัวลูกแก้วอกไก่ ส่วนแบบบัวคว่ำบัวหงายแบบยืดสูง ไม่ค่อยได้รับความนิยมในแบบฝีมือช่างญวน ทั้งนี้ฐานในสิมบางหลัง เช่น ที่วัดไชยศรี ช่างได้สร้างความแตกต่างจากหลังอื่นๆ ตรงที่เอารูปแบบการตกแต่ง จากเทคนิคในอดีตงานสถาปัตยกรรมจาม ที่เป็น กลุ่มคนโบราณของประเทศเวียดนาม นำมาตกแต่งไว้ที่ฐานของวัดดังกล่าว เป็นต้น

บันไดทางขึ้นเทคนิคของช่างญวนที่ได้รับส่งผ่านทางงานช่างจากฝรั่งเศส เมื่อครั้งเป็นเมืองในอาณานิคมอารักขา มักทำบันไดด้านหน้าผายออกเสมอ โดยมีการตกแต่งต้นเสาของราวบันได ที่ราวบันไดนิยมเจาะช่องวงรีทางตั้ง และแบบเป็นช่องสี่เหลี่ยม เป็นชี่ๆ เสมอโดยส่วนมาก ในระยะแรกเท่านั้นก่อน พ.ศ. 2470 การก่อประดับที่ราวบันไดจะใช้เทคนิคการทำเป็นคิ้วบัวที่ราวบันไดเสมอ ส่วนหลังจากนั้น ช่างญวนจะออกแบบโดยการปั้นเป็นรูปมังกรหรือพญานาคแทน สอดรับกับช่วงระยะเวลาในการนำลวดลายเข้ามาสู่พื้นที่อีสานในช่วงที่ 2 ของการอพยพ ซึ่งก่อนหน้านั้นในวัฒนธรรมพื้นถิ่นของสิมอีสาน เกือบทุกหลังจะประดับด้วยพญานาคที่ราวบันไดเสมอ ทั้งนี้ไม่นับรวมหลังที่ทุบทิ้งและสร้างใหม่ ช่างญวนจึงได้รับคติการประดับดังกล่าวมาประยุกต์ใช้ อันสืบเนื่องของงานให้สอดรับกับวัฒนธรรมของผู้ว่าจ้างได้เป็นอย่างดี

วัสดุในการก่อผนัง ในแบบสิมพื้นถิ่นใช้ดินจี่เผาไฟ ก่อแล้วจึงฉาบด้วยปูนสะทาย ทั้งนี้ในก่อผนังช่างจะต้องก่อปิดต้นเสาทางด้านข้างที่รองรับโครงสร้างหลังคาเสมอ ซึ่งบางหลังสามารถสังเกตเห็นได้ ในส่วนของการทำช่องประตูและหน้าต่าง ช่างพื้นถิ่นอีสานมักใช้วิธีเอาแผ่นไม้รองเหนือขอบผนังที่เจาะเป็นช่องประตู หรือหน้าต่างเสมอ ซึ่งไม่รวมถึงวงกบที่ใช้โครงสร้างไม้เป็นปรกติวิสัย เช่น ผนังที่ก่อมีความหนาเท่าไหร่ แผ่นไม้รองก็มีขนาดความกว้างเท่ากันเป็นต้น ช่างญวนได้ใช้ดินจี่เป็นวัสดุหลักในการก่อสร้างเช่นเดียวกัน แต่มีเฉพาะในจังหวัดสกลนครเท่านั้น ที่ช่างญวนได้ใช้เทคนิควิธีการก่อด้วยศิลาแลงแทนดินจี่ ถือเป็นรูปแบบเฉพาะของจังหวัดนี้ อาจด้วยข้อจำกัดของสภาพพื้นที่ เงื่อนไขดังกล่าวถูกปรับแก้ไขด้วยงานทางเชิงช่างของฝีมือช่างญวนได้อย่างไม่มีข้อสงสัย

การประดับภายในช่องหน้าต่างทางด้านข้างของสิมแบบพื้นถิ่น จะประดับด้วยการทำไม้เป็นชี่ๆ วางเรียงกันแบบลูกกรงที่เรียกว่า ลูกติ่ง ในภาษาลาวอีสานเสมอ แต่เทคนิคของช่างญวน บางหลังปล่อยเป็นช่องหน้าหน้าโล่ง แต่บางหลังกลับพบการประดับที่แตกต่างกันออกไป อาทิเช่น การทำเป็นช่องแสงแบบสัญลักษณ์รูปกากบาท รูปช่องสี่เหลี่ยมปลายแหลม หรือแบบเจาะช่องสี่เหลี่ยมธรรมดา ล้วนคือเทคนิคทางเชิงช่างของช่างญวนได้ถ่ายทอดแสดงออกให้ต่างจากแบบฝีมือช่างพื้นถิ่นอีสาน

อย่างก็ดี เป็นที่เข้าใจกันส่วนใหญ่ถึงการใช้ผนังรับน้ำหนัก ซึ่งเป็นเทคนิคเฉพาะของช่างญวน ที่ใช้รองรับโครงสร้างหลังคา ต่างจากแบบพื้นถิ่นใช้เสาเป็นตัวรองรับแล้วจึงก่อผนังเสริมภายหลัง ดังนั้นเราจึงพบว่าสิมญวนไม่นิยมประดับ ค้ำยันหรือคันทวย รองรับน้ำหนักของโครงสร้างหลังคาแต่อย่างไร นั้นเป็นเพราะผนังคือส่วนรองรับถ่ายเทน้ำหนักลงสู่พื้น ในลีลาเชิงช่างของคนญวน

การประดับตกแต่งส่วนบริเวณมุขด้านหน้า ช่างญวนใช้เทคนิคก่อผนังขึ้นไปจบด้วยมุมจั่ว ต่างจากพื้นถิ่นที่แกะสลักลวดลายเต็มพื้นที่ระหว่างช่วงเสา ช่างญวนในวิธีการปั้น

ประดับเป็นรูปต่างๆ ด้วยกรรมวิธีการปั้นแบบนูนต่ำแทน และส่วนโครงสร้างที่ใช้ไม้ค้ำจากจั่วผนังสกัดไปยังมุขหน้า พบได้เป็นบางหลังในแบบสิมฝีมือช่างญวน เช่นที่วัดมัชฌิมาวาส อำเภอดอนตาล จังหวัดมุกดาหาร เป็นต้น ซึ่งเป็นเรื่องของความต้องการ หรือไม่ก็เป็นแบบที่นิยมในการก่อสร้างในระยะเวลานั้น

สุดท้ายคือ โครงสร้างและส่วนการประดับ ช่างญวนไม่ได้ทำให้มีความแตกต่างแต่อย่างไร ทุกสิ่งเป็นแบบการประดับในวัฒนธรรมพื้นถิ่นอีสาน เช่น โหง่ ตัวรวย คีบนาค คันดก วันแล่น และช่อฟ้ากลางสันหลังคา ยังคงปรากฏดั้งเดิม เป็นต้น

เทคนิคการก่อสร้างของช่างญวน ที่ใช้การก่อผนังเป็นตัวรองรับโครงสร้างหลังคา รวมถึงการประดับตกแต่งโดยรอบของตัวอาคาร ประเด็นอย่างหลังคือสาเหตุในการศึกษาของงานชิ้นนี้ เพราะการตกแต่งซุ้มวงโค้งคือ เทคนิคทางงานช่างของช่างญวนที่ได้สร้างความแตกต่าง โดยมีช่วงระยะของมิติเวลาเป็นตัวกำหนด ซึ่งได้กล่าวไว้ในงานนี้ทั้งหมดแล้ว

บรรณานุกรม

สมใจ นิ่มเล็ก. **อุโบสถ สถาปัตยกรรมไทย** กรุงเทพฯ : ด่านสุทธาการพิมพ์, 2547.

วชิรญาวโรรส สมเด็จพระมหาสมณเจ้า. **วินัยมุข** เล่ม 3, กรุงเทพฯ : มหามกุฏราช วิทยาลัย, 2514.

อนุวิทย์ เจริญศุภกุล. "จุดเด่นในงานสถาปัตยกรรมอีสาน," **หน้าจั่ว**, ฉบับที่ 7 ปีการศึกษา 2530.

สันติ เล็กสุขุม. "อนุรักษ์และสืบทอด," **ลีลาไทย เพื่อความเข้าใจความคิดเห็นของช่างโบราณ** กรุงเทพฯ : มติชน, 2546.

สันติ เล็กสุขุม, "**โครงการวิจัยศิลปะลาวในประเทศไทย**" มหาวิทยาลัยศิลปากร, 2536.

สุจิตต์ วงศ์เทศ, **พลังลาว ชาวอีสาน มาจากไหน** กรุงเทพฯ : มติชน, 2549.

ธวัช ปุณโณทก, **ศิลาจารึกอีสานสมัยไทย-ลาว กับความสำคัญทางด้านประวัติศาสตร์** กรุงเทพฯ : อรุณอัมรินทร์, 2532.

ธวัช ปุณโณทก, **ความเชื่อพื้นบ้านอันสัมพันธ์กับวิถีชีวิตในสังคมอีสาน** เอกสารสัมมนาโครงการไทยศึกษา จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2526.

พระอริยานุวัตร เขมจารี, **ฮีตสิบสองคลองสิบสี่** มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ มหาสารคาม, 2520.

พระอริยานุวัตร เขมจารี, **ประเพณีอีสานโบราณบางเรื่อง** เล่ม 1 มหาสารคาม : ศูนย์วัฒนธรรมจังหวัดมหาสารคาม, 2529.

พระมหาปรีชา ปริญญาโญ, **ประเพณีโบราณไทยอีสาน** อุบลราชธานี : ศิริธรรม, 2516.

วิทยานิพนธ์

ชวลิต อธิปัตยกุล. **รูปแบบอุโบสถในจังหวัดอุดรธานี ช่วง พ.ศ. 2511-2530 กับการสืบเนื่องทางงานช่าง** วิทยานิพนธ์ดุษฎีบัณฑิต สาขาประวัติศาสตร์ศิลปะไทย คณะโบราณคดี มหาวิทยาลัยศิลปากร, 2552.

สัมภาษณ์

สันติ เล็กสุขุม. อธิบายบรรยายในคราว สัมมนาวิชาศิลปะไทย, สาขาประวัติศาสตร์ศิลปะไทย คณะโบราณคดี มหาวิทยาลัยศิลปากร, วันที่ 20 ธันวาคม 2550

สันติ เล็กสุขุม. อธิบายถึงการศึกษาเกี่ยวกับอุโบสถสามารถที่จะบงบอกถึง สภาพสังคมเศษฐกิจรวมถึงผู้คนในช่วงเวลานั้นได้, สาขาประวัติศาสตร์ศิลปะไทย คณะโบราณคดี มหาวิทยาลัยศิลปากร, วันที่ 26 สิงหาคม 2551

สันติ เล็กสุขุม. ข้อคิดเห็นในการเสนอแนะในการศึกษาวิจัยรูปแบบอุโบสถในเขตจังหวัดอุดรธานี ในคราวสำรวจบรรยายการอนุรักษ์กับพัฒนาตรงข้ามกันจริงหรือ, มหาวิทยาลัยราชภัฏอุดรธานี, วันที่ 9-10 ตุลาคม 2550

www.

ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ, ภูมิประเทศ (ออนไลน์) เข้าถึงเมื่อ 6 สิงหาคม 2554. เข้าถึงได้
จาก http://th.wikipedia.org/wiki/.

ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ, ภูมิอากาศ (ออนไลน์) เข้าถึงเมื่อ 6 สิงหาคม 2554. เข้าถึงได้
จาก http://th.wikipedia.org/wiki/.

ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ, ทรัพยากร (ออนไลน์) เข้าถึงเมื่อ 6 สิงหาคม 2554. เข้าถึงได้
จาก http://th.wikipedia.org/wiki/.

ฮีต 12, เดือนสามบุญข้าวจี่ (ออนไลน์) เข้าถึงเมื่อ 6 สิงหาคม 2554. เข้าถึงได้จาก
http://buriramguide.com/6264/เทศกาลประเพณี-ภูมิปัญญา/เทศกาลประเพณี/ฮีตสิบสอง-เดือนสาม-บุญข้าวจี่.html.

อาหารอีสาน, ลาบ ข้าวเหนียว ส้มตำ (ออนไลน์) เข้าถึงเมื่อ 6 สิงหาคม 2554. เข้าถึงได้จาก http://www.free-webboard.com/view.php?nm=btayang&qid=150.

รำแถน, พระยาแถน (ออนไลน์) เข้าถึงเมื่อ 6 สิงหาคม 2554. เข้าถึงได้จาก
http://sanomcity.blogspot.com/2010/04/14-2553-2000-0600.html.

ภาคผนวก

ภาคผนวก ก.
มิติเวลาก่อนและหลังสิมญวน

ภาพรวมที่คุ้นเคยกันหากนับไล่เรียงลำดับ งานทางด้านศิลปะในภาคอีสานตั้งแต่สมัยวัฒนธรรมทวารวดี ลพบุรี ล้านช้าง และรัตนโกสินทร์ ซึ่งทั้งหมดยังไม่มีความชัดเจนลงรายละเอียดมากเท่าที่ควร ล้วนเป็นบริบทที่กล่าวถึงในเชิงมุมกว้าง ดังนั้นจากการศึกษารูปแบบสิมญวนในภาคอีสาน สามารถสรุปช่วงเวลาได้ชัดเจนขึ้นจากเมื่อครั้งเก่าก่อน ที่มักกล่าวถึงว่าเป็นกลุ่มเวียดนามอพยพเข้ามาในช่วงเวียดนามแตก หรือช่วงสงครามกับอเมริกา เป็นต้น ซึ่งเหล่านี้ได้รับการพิสูจน์แล้วว่าคนเวียดนามเหล่านี้เข้ามาอยู่ในอีสานก่อนหน้าเหตุการที่กล่าวถึง อย่างไรก็ดีการศึกษาผ่านพ้นไปได้ด้วยดี ได้ผลลัพธ์ตามที่คาดไว้บ้างไม่ได้บ้าง แต่ก็ได้ทำให้เรื่องราวช่วงมิติเวลาหนึ่งของงานทางด้านประวัติศาสตร์ศิลปะพื้นถิ่น เฉพาะงานทางด้านสถาปัตยกรรม ประเภทสิมได้ชัดเจนมากที่สุดเท่าที่ได้มีการศึกษาค้นคว้ามา มีรายละเอียดดังนี้

เริ่มต้นในช่วงที่ พ.ศ. 2430-2450 คือ ช่วงสมัยเริ่มวัฒนธรรมพื้นถิ่นลาวล้านช้างปะปนกับแบบจากฝีมือช่างญวน จำนวน 4 หลัง เป็นข้อพิสูนจ์ถึงการเริ่มเข้ามามีส่วนในการก่อสร้างของฝีมือช่างญวน โดยยังคงมีข้อจำกัดให้เพียงเพื่อการประดับตกแต่งเฉพาะส่วนเท่านั้น คือ การประดับซุ้มวงโค้ง และจำกัดรูปแบบเฉพาะที่อำเภอเชียงคาน จังหวัดเลย

ช่วงที่ 2 พ.ศ. 2451-2460 คือ ช่วงหัวเลี้ยวหัวต่อจากวัฒนธรรมพื้นถิ่นลาวล้านช้างปะปนกับแบบจากฝีมือช่างญวน รูปแบบผังพื้นแปลน ยังคงสืบทอดจากในแบบวัฒนธรรมพื้นถิ่น บวกกับการก่อสร้างตามทักษะที่คุ้นชินของช่างญวน เกิดขึ้นตามตะเข็บริมแม่น้ำโขงเป็นส่วนใหญ่ เป็นกลุ่มที่สามารถมองเห็นถึงความเป็นพื้นถิ่นกับช่างญวนได้อย่างชัดเจน จากจำนวนทั้งหมด 8 หลัง อยู่ตามจังหวัดหนองคาย นครพนม และมุกดาหาร เป็นหลัก อีกทั้งจังหวัดสกลนครก็มีบ้างเป็นต้น

ช่วงที่ 3 พ.ศ. 2461-2470 คือ ช่วงเริ่มได้ความนิยมในแบบฝีมือกลุ่มแรก ของช่างญวน จากจำนวนที่เพิ่มมากขึ้น 3 เท่า มากกว่าช่วงที่ 2 คือทั้งหมด 24 หลังเป็นข้อพิสูจน์ถึงการเริ่มมีส่วนยอมรับในการก่อสร้างแบบฝีมือช่างญวนมากขึ้น แต่ยังคงถูกจำกัดด้วยบริบทของลวดลายทั้งหมด ที่ช่างยังไม่ได้แสดงออก ความเป็นแบบวัฒนธรรมพื้นถิ่นถูกลดจำนวนลงเมื่อเทียบกับช่วงที่ 2 เหลือไว้เฉพาะเครื่องบนในส่วนประดับ อาทิ โหง่ คันดก ครีบนาค และช่อฟ้ากลางสันหลังคาบางแบบประปราย

ที่โดดเด่นคืองานก่อสร้างอาคารแบบทรงโรง ที่ได้รับความนิยมเป็นอย่างสูงในช่วงมิติเวลาดังกล่าว สอดรับกับกลุ่มช่างที่เป็นกลุ่มแรกเข้ามาอาศัยก่อนหน้านั้น ซึ่งภายหลังจากกลุ่มมิสชังเข้ามาคนเวียดนามเหล่านี้ คือส่วนหนึ่งทางงานช่างของการก่อสร้างโบสถ์ในพื้นที่จังหวัดนครพนม และสกลนคร ภายหลังจึงกลายเป็นช่างฝีมือเมื่อสิ่งก่อสร้างได้สร้างแล้วเสร็จ

ช่วงที่ 4 พ.ศ. 2471-2480 คือ ช่วงความรุ่งโรจน์ในความนิยมอย่างสูงสุดของสิมญวนบนแผ่นดินอีสาน ช่วงนี้พบด้วยกัน 43 หลัง มากที่สุดจากกลุ่มตัวอย่างการศึกษา เป็นช่วงที่กลุ่มคนเวียดนามกลุ่มที่ 2 ได้อพยพข้ามฝั่งมาจากทางด้านเมืองวินห์ มาขึ้นที่ท่า อุเทน ธาตุพนม และนครพนมตามลำดับ รูปแบบฝีมือทางเชิงช่างอันหลากหลายล้วนถือกำเนิดเกิดขึ้นเป็นจำนวนมาก หรือแบบที่พิเศษถูกรังสรรค์กันอย่างออกรสชาด ทางสุนทรียภาพในด้านเชิงช่างไม่มีขีดจำกัด ช่างญวนรับหน้าที่ออกแบบและควบคลุมการก่อสร้างเองทั้งหมด

สิมแบบพื้นถิ่นอีสาน ไม่ปรากฏมีการก่อสร้างอีกเลย หากไม่เกินเลยความจริงมากนัก สิมแบบพื้นถิ่นอีสานได้หมดความนิยมลงเมื่อเทียบกับสิมแบบฝีมือช่างญวน

ช่วงที่ 5 พ.ศ. 2481-2490 คือ ช่วงยังคงได้รับความนิยมอย่างต่อเนื่อง ผสมกับแบบมาตรฐานจากส่วนกลาง จากจำนวน 30 หลังที่พบและยังไม่นับรวมถึงที่ถูกทุบรื้อทิ้ง หรือต่อเติมปรับเปลี่ยนรูปแบบใหม่อีก สะท้อนให้เห็นถึงความนิยมในรูปแบบเฉพาะรสนิยมทางงานช่างในภาคอีสานได้เป็นอย่างดี กล่าวคือ จากแบบอุโบสถได้ประกาศใช้เมื่อ พ.ศ.2483 ให้วัดที่ต้องการสร้างอุโบสถ ต้องมาขอแบบการก่อสร้างได้ตามกำลังศัทธาของแต่ละวัด ซึ่งอุโบสถบางหลังได้สร้างตามแบบมาตรฐานทั้งหมดก็มี ซึ่งส่วนใหญ่จะเป็นวัดที่อยู่ในจังหวัดที่สำคัญๆ และในเขตตัวเมืองเท่านั้น ที่ได้พบรูปแบบดังที่กล่าวมาข้างต้น และโดยรอบๆ ต่างอำเภอรูปแบบสิมฝีมือช่างญวนบางแห่งยังคงสร้างตามปรกติ หรือบางแห่งปะปนกับแบบมาตรฐานกับแบบฝีมือช่างญวนบ้างก็มีปรากฏให้พบเช่นเดียวกัน

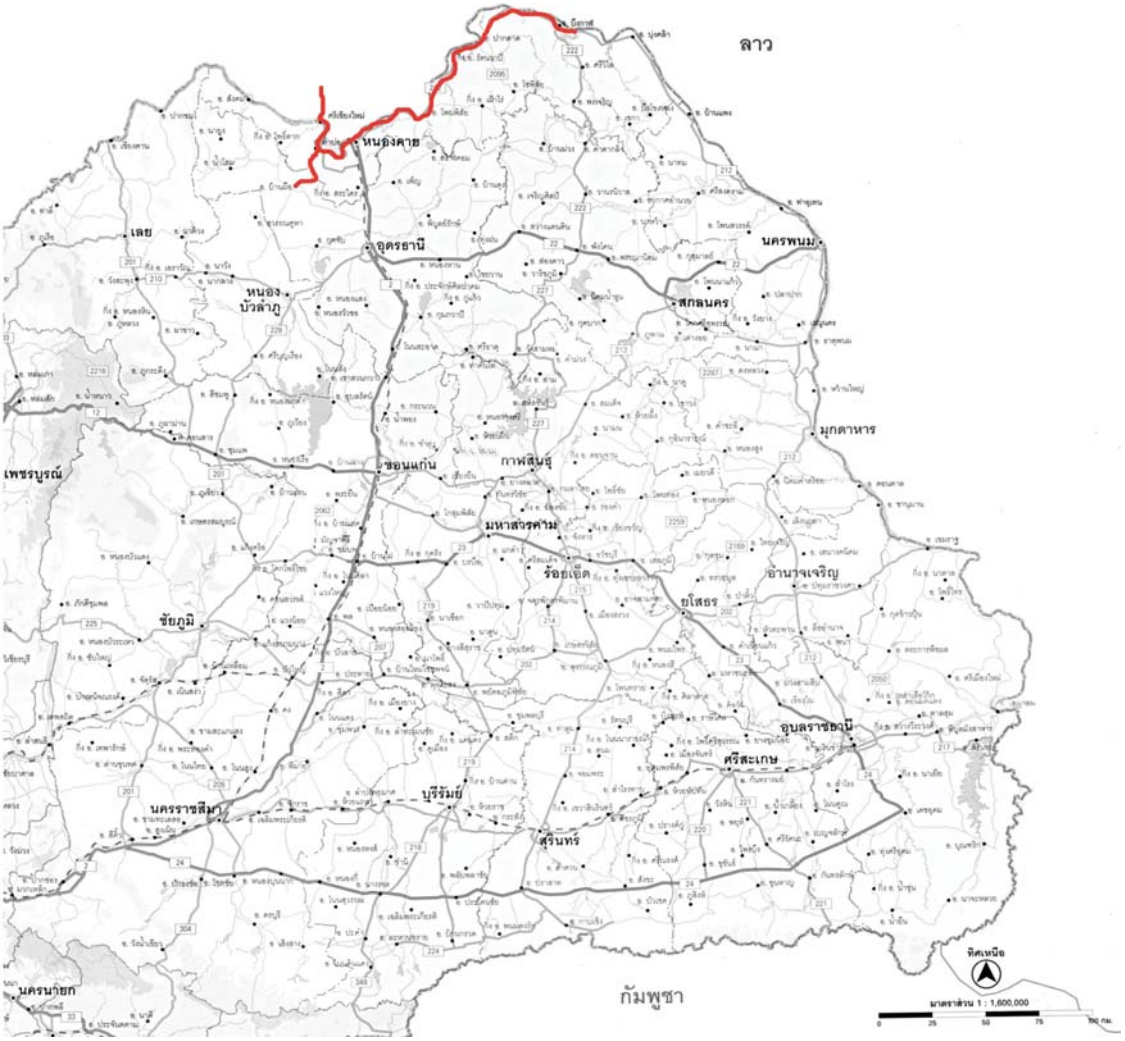
ช่วงที่ 6 พ.ศ. 2491-2500 คือ ช่วงแบบฝีมือช่างญวนกับแบบมาตรฐานสูตรสำเร็จทางงานช่าง การปะปนจากแบบมาตรฐานและแบบฝีมือช่างญวน หรือแบบมาตรฐานอย่างเดียวรวมถึงแบบฝีมือช่างญวน ยังคงดำเนินการก่อสร้างเป็นเรื่องปรกติในภาคอีสาน หลักฐานในช่วงนี้จากทั้งหมดตั้งแต่เริ่ม ก่อนจะเริ่มประกาศใช้จำนวนการก่อสร้างแบบฝีมือช่างญวนได้เข้ามาแทนที่แบบฝีมือช่างพื้นถิ่นอย่างสิ้นเชิงก็ว่าได้ ก่อนที่ทางราชการได้ปรับเปลี่ยนกับรูปแบบที่หลากหลายในแต่ละภาคของประเทศไม่ได้เน้นเฉพาะที่ภาคอีสาน ส่วนกลางจึงจำเป็นต้องออกนโยบายชาตินิยมที่เข้าใจกันดีแล้ว ตรงบริบทนี้เองเริ่มทำให้สิมแบบพื้นถิ่นหดหายหมดไปอย่างไม่มีวันกลับฟื้นคืนมาอีกเป็นแน่แท้ ดังนั้นอาจกล่าวได้พอมองเห็นภาพรวมบริบทของสิมในอีสาน คือเริ่มจากแบบพื้นถิ่น ต่อด้วยแบบพื้นถิ่นผสมช่างญวน แบบฝีมือช่างญวน แบบฝีมือช่างญวนผสมแบบมาตรฐาน และแบบมาตรฐาน ก็คงไม่เกินเลยไปมากนัก

ช่วงที่ 7 พ.ศ. 2501-2510 คือ ช่วงถดถ่อยลดความนิยมของแบบสิมฝีมือช่างญวน กระแสชาตินิยมเริ่มส่งผลกระทบต่อความนิยมในรูปแบบสิมฝีมือช่างญวน ที่พบเพียง 3 หลัง อาจด้วยเงื่อนไขที่ทางวัดถูกกำชับในการขออนุญาตสร้าง หรืออาจไม่ด้วยเงื่อนไขอื่นๆ เช่นทางเศรษฐกิจ สังคม หรือทัศนคติก็อาจรวมเข้าเป็นส่วนประกอบในการลดความนิยมการก่อสร้างแบบฝีมือช่างญวนก็สุดจะคาดการณ์ได้ อย่างไรก็ดีประวัติศาสตร์ศิลปะในช่วงเวลาดังกล่าวนี้ การก่อสร้างสิมหรืออุโบสถจากแบบมาตรฐาน ไม่ค่อยมีการก่อสร้างมากนัก ซึ่งอาจเป็นด้วยหมู่บ้านที่ตั้งขึ้นมาก่อนหน้านั้นได้ทยอยกันสร้างเกือบครบทุกหลัง ซึ่งผิดกับกลุ่มต่อไปในอีสานได้รับความนิยมในการสร้างอุโบสถอย่างมากมายทั่วภาคอีสานดังกล่าว

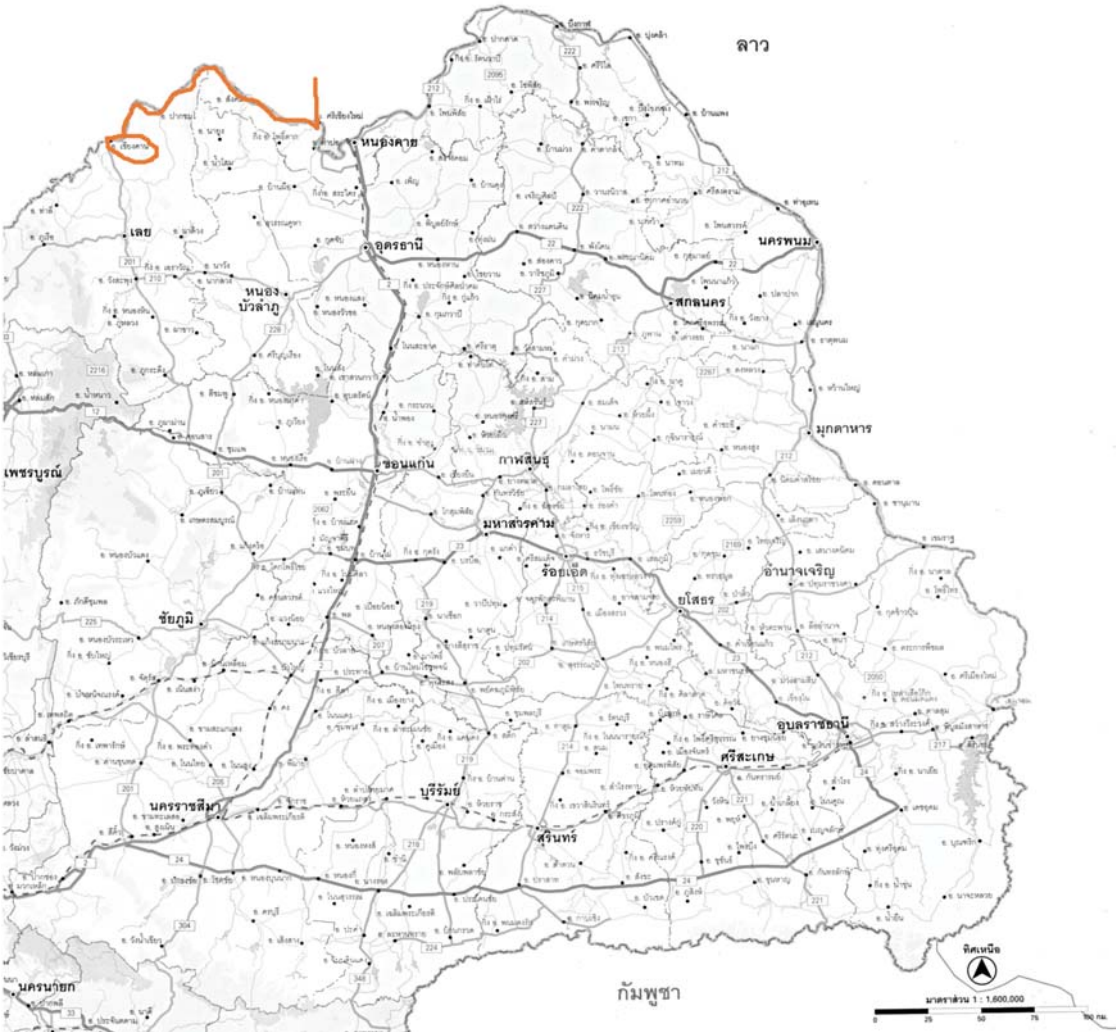
ช่วงที่ 8 พ.ศ. 2511-2520 คือ ช่วงหมดความนิยมของแบบสิมญวน หลังเดียวที่หลงหรือเค้าของรูปแบบฝีมือช่างญวน คือการประดับซุ้มวงโค้ง กรมการศาสนาออกข้อบังคับให้ทุกวัดต้องขออนุญาตสร้างอุโบสถ ตามแบบกรมการศาสนาเท่านั้น ซึ่งวัดในภาคอีสานได้ปฏิบัติตามเป็นอย่างดีเยี่ยม แต่ก็ยังมิวายแอบสอดแทรกรูปแบบเฉพาะของช่างที่รับงานในแต่ละพื้นถิ่น อาทิ ต้นเสา ลวดลาย ล้วนมีความแตกต่างจากแบบของกรมการศาสนาทั้งสิ้น หมู่บ้านใหม่ในภาคอีสานหรือหมู่บ้านเก่า มีการสร้างอุโบสถขึ้นเกือบทุกหมู่บ้าน หรือบางหมู่บ้านได้ปรับเปลี่ยนจากแบบอย่างเดิมมาเป็นการสร้างตามแบบกรมการศาสนาก็มีปรากฏให้เห็นบ้างเช่นเดียวกัน

สร้างตามแบบอย่างกัน แต่ใช้ฝีมือช่างในพื้นถิ่นเป็นคนสร้าง เค้าที่หลงเหลือคือซุ้มวงโค้งของทางเข้าประตูด้านหน้า ไม่หลงเหลือกลิ่นอายของแบบช่างญวนที่เคยได้สัมผัสมาเมื่อครั้งเก่าก่อนอีกต่อไป

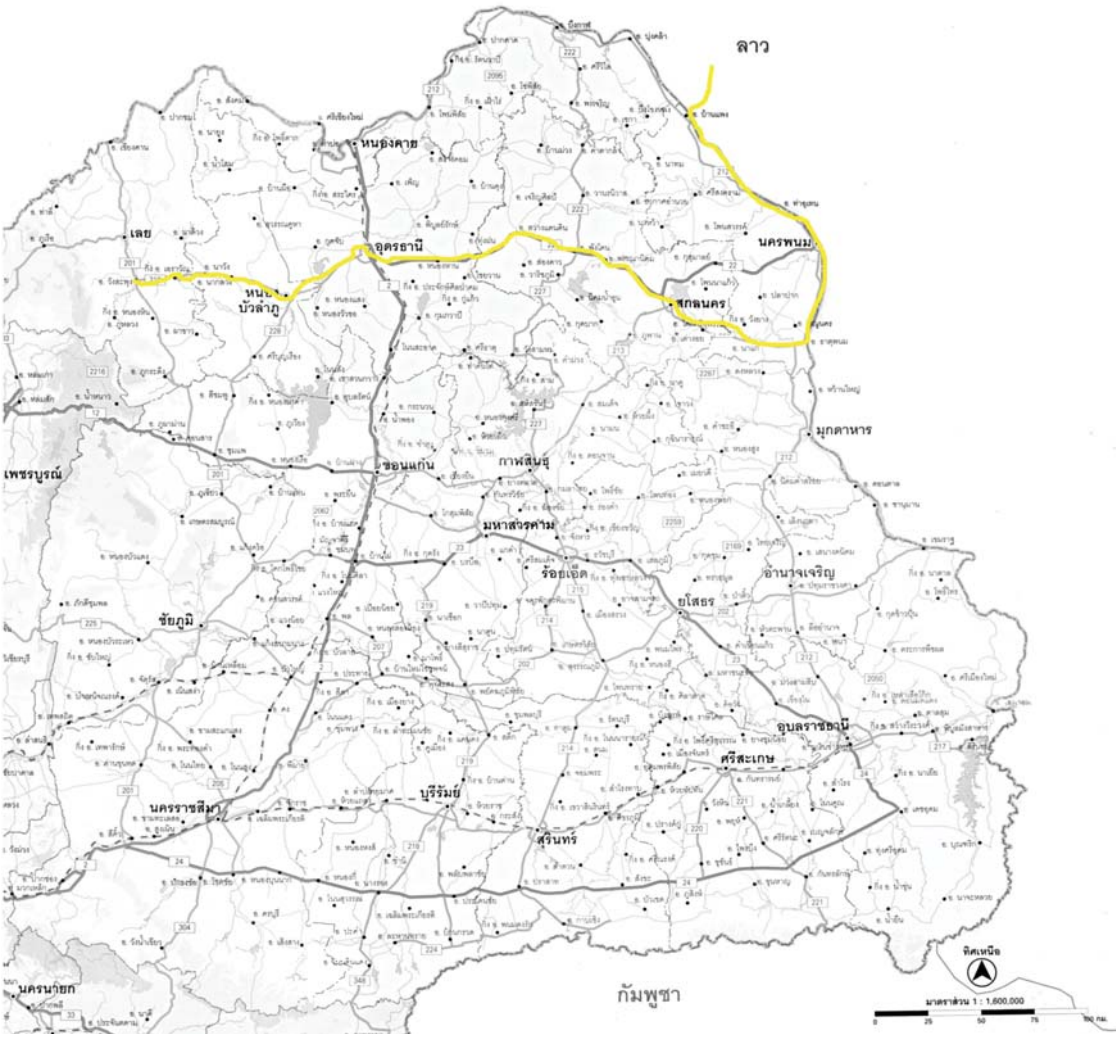
ภาคผนวก ข.
เส้นทางสายพัฒนาการสิมญวน ในอีสาน

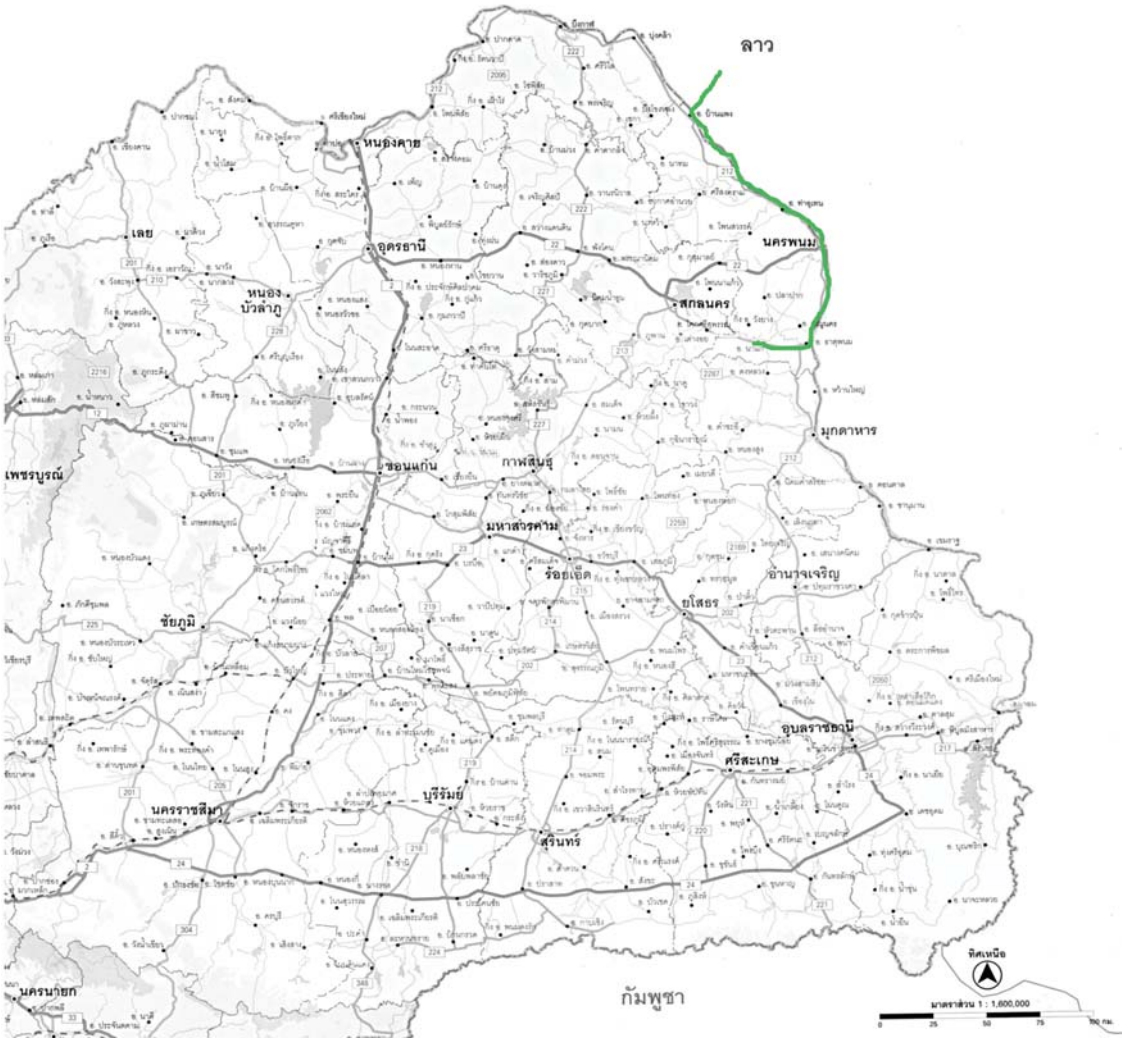
กลุ่มแรกคือ กลุ่มในแถบจังหวัดหนองคายเฉพาะในกลุ่มนี้มีการพัฒนาทางงานช่างตามแถบริมแม่น้ำโขงเป็นหลักจากตัวเมืองหนองคาย สายพัฒนาการทางงานช่างสายตะวันตกสิ้นสุดที่อำเภอบ้านผือ จังหวัดอุดรธานี สายทิศเหนือและทิศตะวันออก ไล่เรียงตามแม่น้ำโขง ขึ้นไปจนสิ้นสุดที่จังหวัดบึงกาฬ กลุ่มนี้รับรูปแบบจากเมืองเวียงจันทน์เป็นหลักใหญ่

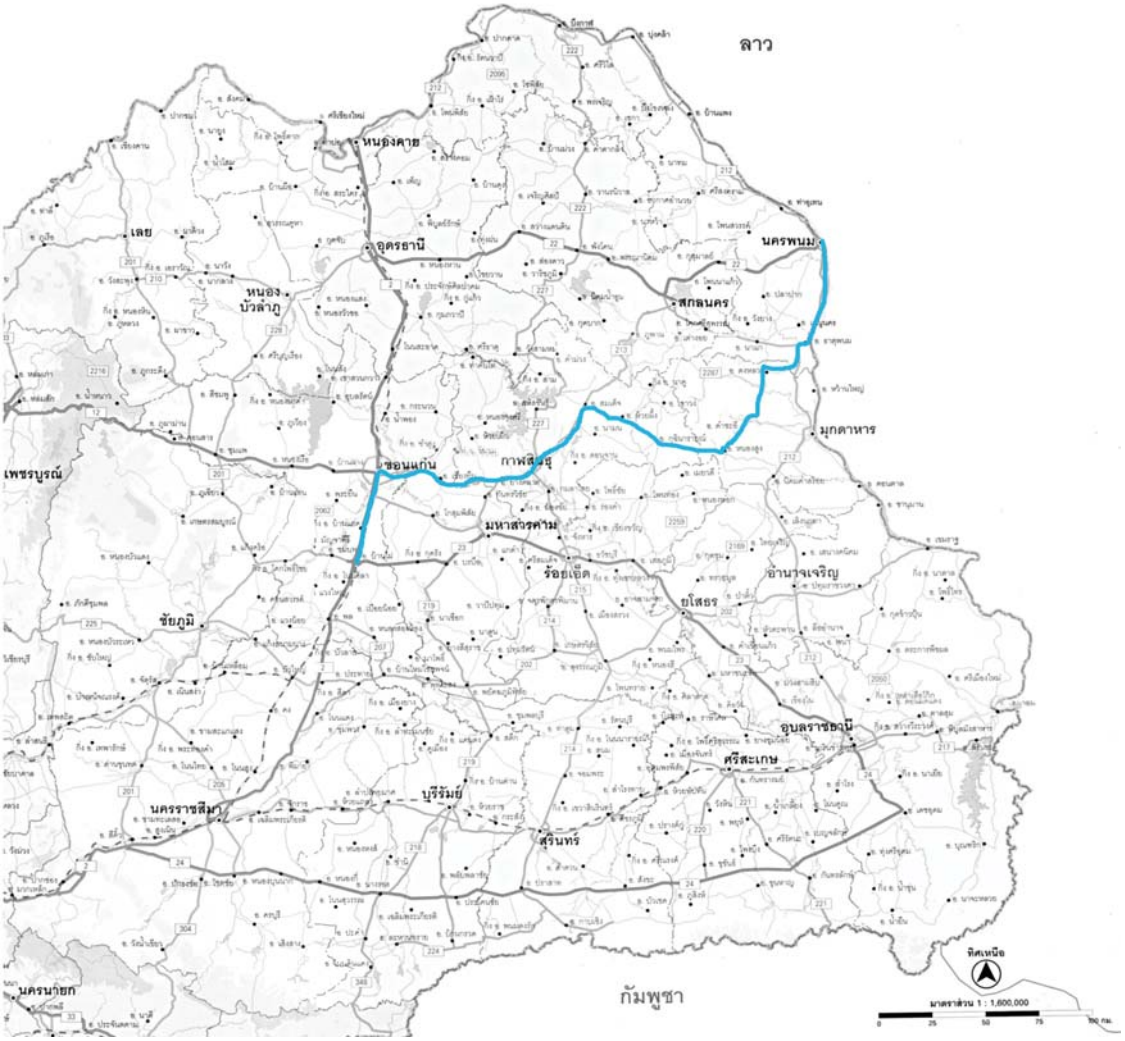
กลุ่มที่ 2 กลุ่มเฉพาะที่เมืองเชียงคาน เป็นแบบเฉพาะของที่เมืองนี้ ซึ่งได้วนเวียนการสืบเนื่องต่างยุคต่างสมัยกัน อีกทั้งได้ถ่ายทอดให้กับสิมยุคหลังๆ อีกด้วย

กลุ่มที่ 3 คือ กลุ่มสายพัฒนาการทางจังหวัดนครพนมถึง อำเภอวังสะพุง จังหวัดเลย เริ่มจากอำเภอธาตุพนม มาทางจังหวัดสกลนคร ตามเส้นทางจนถึงจังหวัดอุดรธานี แล้วต่อไปที่หนองบัวลำภู และสิ้นสุดที่อำเภอวังสะพุง จังหวัดเลย ตามที่กล่าวถึงข้างต้น กลุ่มนี้เน้นเฉพาะกลุ่มทรงโรงเป็นส่วนใหญ่

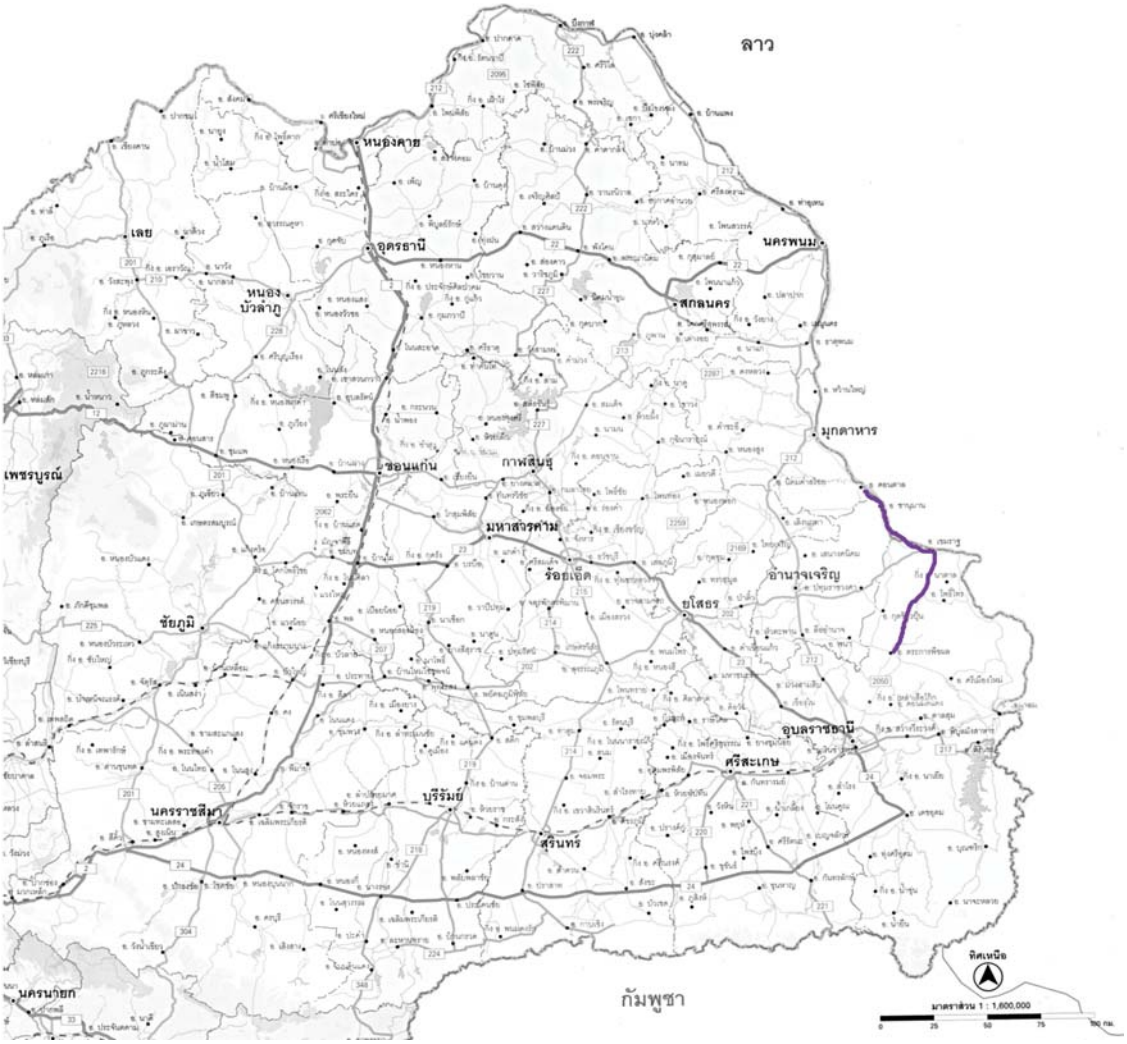
กลุ่มที่ 4 กลุ่มภายในจังหวัดนครพนม ที่รับส่งรูปแบบตลอดจนพัฒนาทางงานช่าง ตามรูปแบบที่หลากหลายซึ่งล้วนได้เกิดขึ้นที่นี้เป็นหลัก เช่น อำเภอท่าอุเทน อำเภอธาตุพนม อำเภอเมือง อำเภอนาแก เป็นต้น

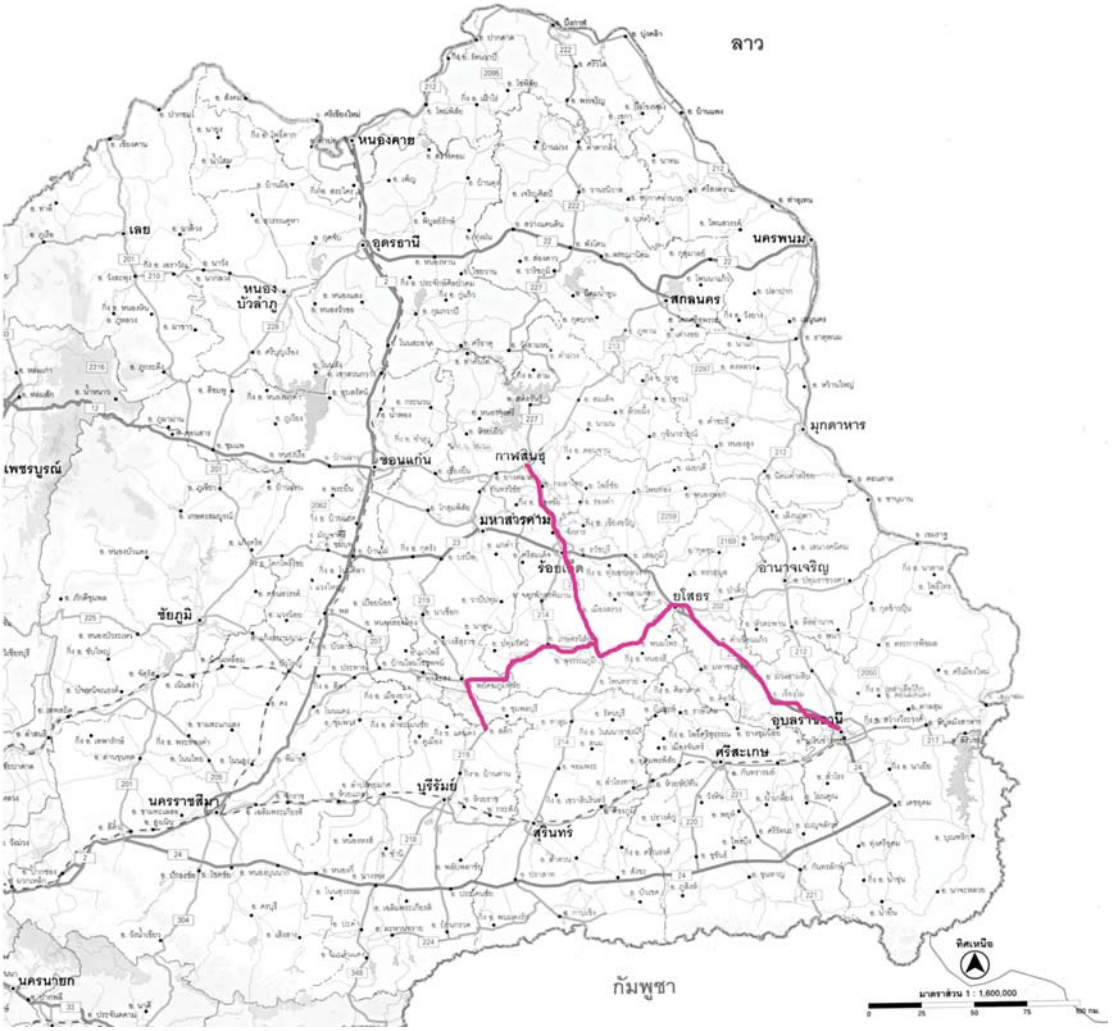
กลุ่มที่ 5 คือ กลุ่มสายพัฒนาการจากนครพนมถึง จังหวัดขอนแก่น เริ่มจากผ่านมาทางอำเภอคำชะอี อำเภอหนองสูง จังหวัดมุกดาหาร เข้าสู่อำเภอกุฉินารายณ์ จังหวัดกาฬสินธุ์ ไปที่อำเภอเมือง เข้าสู่จังหวัดขอนแก่น ก่อนไปจบสิ้นสุดหลังสุดท้ายที่อำเภอบ้านไผ่ ดังกล่าว

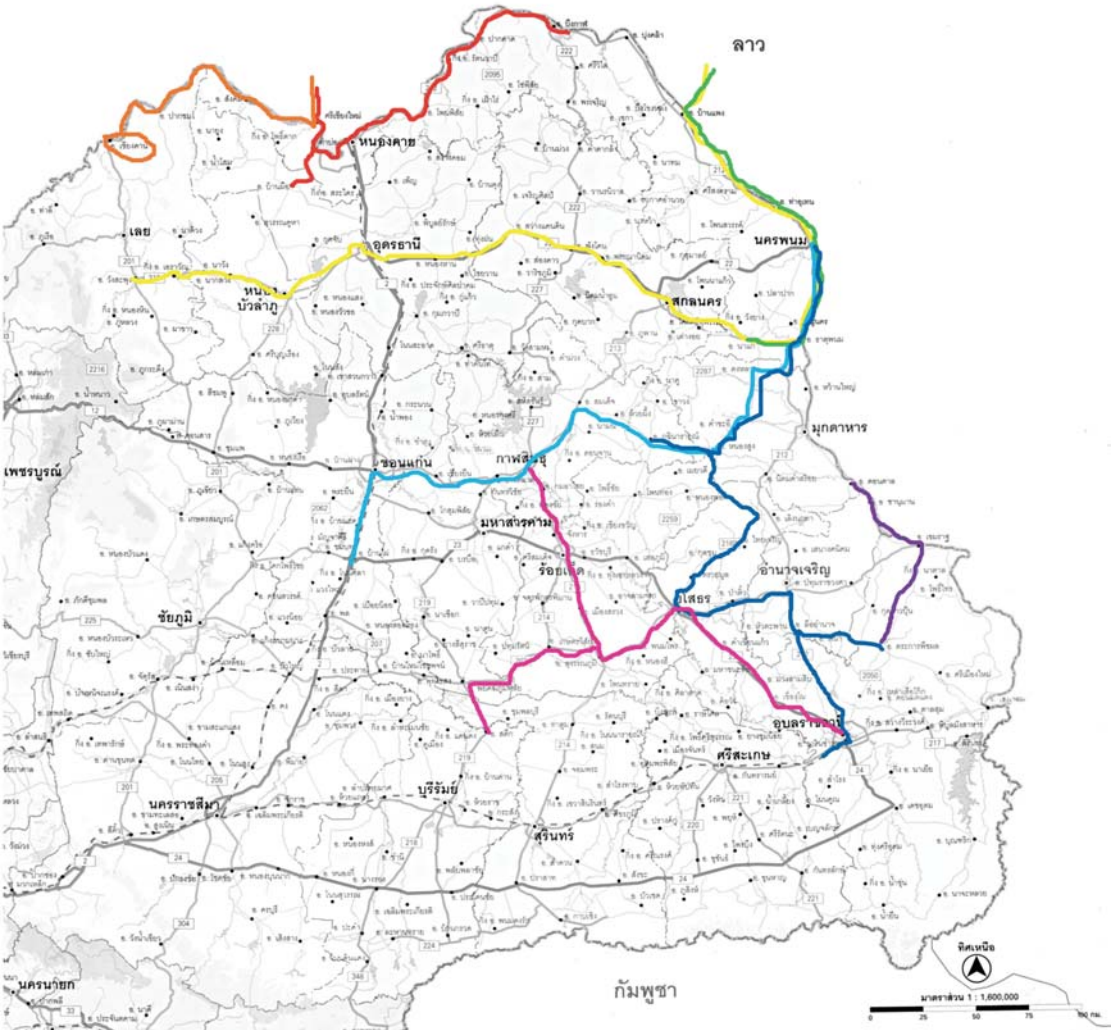
กลุ่มที่ 6 จากนครพนม ถึงอุบลราชธานี กลุ่มนี้มีจุดแยกที่อำเภอกุฉินารายณ์ จังหวัดกาฬสินธุ์ แล้ววกมาที่ยโสธร คืออำเภอกุดชุม อำเภอทรายมูล อำเภอป่าติ้ว และเข้าสู่อำเภอหัวตะพาน จังหวัดอำนาจเจริญ แล้วไปสิ้นสุดสายพัฒนาการที่อำเภอวารินชำราบ ทางทิศใต้ และสิ้นสุดในทางทิศตะวันออกที่อำเภอตระการพืชผล ของจังหวัดอุบลราชธานี

กลุ่มที่ 7 กลุ่มจากอำเภอดอนตาล จังหวัดมุกดาหาร ผ่านอำเภอเขมราฐ เข้าสู่อำเภอตระการพืชผล ในจังหวัดอุบลราชธานี

กลุ่มที่ 8 แยกจากจังหวัดกาฬสินธุ์ สู่อำเภอสุวรรณภูมิ จังหวัดร้อยเอ็ด ก่อนแยกเป็น 2 เส้นทาง เส้นทางทิศตะวันตกที่อำเภอพยัคฆภูมิพิสัย จังหวัดมหาสารคาม แล้ววกลงสู่ทางทิศใต้ที่อำเภอสตึก จังหวัดบุรีรัมย์ คือสายพัฒนาการกลุ่มนี้ ส่วนเส้นทางทิศตะวันออกไปทางจังหวัดยโสธร มุ่งหน้าเข้าสู่จังหวัดอุบลราชธานี โดยการรวมกลุ่มกับสายพัฒนาการในกลุ่มที่ 6

รวมทุกกลุ่มทุกเส้นทางในการสืบทอดรูปแบบสิมฝีมือช่างญวนบนแผ่นดินอีสาน

ภาคผนวก ค.
ประวัติผู้วิจัย

ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ชวลิต อธิปัตยกุล
สถานที่ทำงาน มหาวิทยาลัยราชภัฏอุดรธานี
ติดต่อ e-samu@chaiyo.com, มือถือ. ๐๘๕๐๐๙๗๒๗๐

ประวัติการศึกษา

- ประกาศนียบัตรวิชาชีพ จิตรกรรมไทย โรงเรียนเพาะช่าง
- ศึกษาศาสตร์บัณฑิต ศิลปกรรม (จิตรกรรมไทย) ศูนย์กลางสถาบันเทคโนโลยีราชมงคล ปทุมธานี
- ครุศาสตรมหาบัณฑิต เทคโนโลยีทางการศึกษา สถาบันเทคโนโลยีพระจอมเกล้าเจ้าคุณทหารลาดกระบัง
- ปรัชญาดุษฎีบัณฑิต สาขาประวัติศาสตร์ศิลปะไทย คณะโบราณคดี มหาวิทยาลัยศิลปากร

ผลงานวิจัย

- รูปแบบอุโบสถในเขตเทศบาลนครอุดรธานี
- อุโบสถในเขตอีสานตอนบน ช่วงก่อน พ.ศ. ๒๔๗๕
- สถาปัตยกรรมพื้นถิ่น ที่อำเภอกุดจับ จังหวัดอุดรธานี
- สถาปัตยกรรมพื้นถิ่น ที่อำเภอกุมภวาปี จังหวัดอุดรธานี
-โครงการออกแบบตกแต่งอาคารหอประวัติ มหาวิทยาลัยราชภัฏอุดรธานี
-การใช้ดิจิตอล 3 มิติ กับรูปแบบสิมในจังหวัดอุดรธานี ช่วงก่อน พ.ศ. ๒๔๘๓
- โครงการทำนุบำรุงและอนุรักษ์โบราณสถาน สิมวัดธาตุมังคลารามและวัดมงคลนิมิตร
- ฮูปแต้มอีสาน กับพัฒนากการทางงานช่างก่อน พ.ศ. 2500

หนังสือ-ตำรา

- หนังสือ สุนทรียภาพเพื่อชีวิต
- ตำรา แผนผังวัดและรูปแบบอุโบสถในประเทศไทยกับความโยงใยในสิมอีสาน
- ฮูปแต้มอีสาน : มุมมองทางด้านประวัติศาสตร์ศิลปะพื้นถิ่น บนแผ่นดินอีสาน

บทความ

-The Isan Mural Paintings of Buddhist Ordination Halls : The Technician by Work Isan Before 1957. the 1st International Art and Design Conference and Workshop 2011. Burapha Arts Journal.

-แหล่งที่มาของรูปแบบสิมญวนในอีสาน การประชุมวิชาการระดับชาติ ศิลปกรรม วัฒนธรรมและการออกแบบ ครั้งที่ ๑ โรงแรมเจริญธานี จังหวัดขอนแก่น

-สิมฝีมือช่างญวน ที่วัดโพธิ์ชัยศรี บ้านผือ อุดรธานี เมืองโบราณ ปีที่ ๓๖ ฉบับที่ ๓

-มังกรประดับ ฝีมือช่างญวนในสิมอีสาน วัดมงคลนิมิตร อุดรธานี เมืองโบราณ ปีที่ ๓๗ ฉบับที่ ๒

-โบสถ์มิสซังท่าแร่ การสืบทอดและพัฒนางานสิมฝีมือช่างญวน เมืองโบราณ ปีที่ ๓๘ ฉบับที่ ๔

-รูปแบบดิจิตอล ๓ มิติ กับรูปแบบสิมในจังหวัดอุดรธานี ช่วงก่อน พ.ศ. ๒๔๘๓ รายงานการนำเสนอผลงานวิจัยระดับนานาชาติ มหาวิทยาลัยราชภัฏพิบูลสงคราม จังหวัดพิษณุโลก

แผนผังสายพัฒนาการความเชื่อมโยงในการสืบทอดรูปแบบสิมในแบบฝีมือช่างญวนทั้งหมดของอีสาน (Time Line)

วัดอุดมมหาวัน หนองคาย 2434
อายุเก่าสุดจากกลุ่มตัวอย่างทั้งหมด
เริ่มต้นที่หลังนี้

มิสชังท่าแร่ สกลนคร

วัดยอดแก้ว หนองคาย

2440 2441 2442 2443 2444 2445 2446 2447 2448 2449 2450

ความหมายของเส้น
เส้นสีทึบ แสดงถึงการสืบทอดรูปแบบจากส่วนใดส่วนหนึ่ง
เส้นสีเส้นประ แสดงถึงการรับส่งรูปแบบโดยตรงจากหลังสู่หลัง

วัดเทพพล หนองคาย

ศาลหลังเก่านครพนม

โรงเรียนสุนทรวิจิตร นครพนม

วัดยอดลำธาร สกลนคร

วัดหอไตรเหลาใหญ่ กาฬสินธุ์

วัดสุมพินี เลย

ศาลาการเปรียญหลังเก่า

ศาลาการนครพนมหลังเก่า

จวนผู้ว่านครพนมหลังเก่า

วัดไชยศรี ขอนแก่น

มิสชังอุบลหลังเก่า

2451 2452 2453 2454 2455 2456 2457 2458 2459 2460

ห้องแถวแบบอาณานิคม อุบลราชธานี

วัดศรีโพธิ์ชัย อำนาจเจริญ

วัดสิมทองเจดียาราม หนองคาย

วัดพระธาตุเชิงชุม สกลนคร

ที่ว่าการอำเภอหว้านใหญ่หลังเก่า มุกดาหาร

วัดจอมทองธรรมคุณ บึงกาฬ

อาคารโรงเรียนสตรีราชินูทิศ หลังเก่า อุดรธานี

วัดพุทธสีมากุดอิม นครพนม

วัดกลางโกสุม มหาสารคาม

วัดพุทธสีมา นครพนม

วัดเจริญราษฎร์ ร้อยเอ็ด

วัดปทุมคงคา ร้อยเอ็ด

วัดบ้านพระเจ้า ร้อยเอ็ด

วัดสุพลอาวาส ร้อยเอ็ด

ศาลากลางโพนพิสัยหลังเก่า บึงกาฬ

วัดศิริอุกาลัย หนองคาย

วัดบูพาราม นครพนม

วัดศรีชมชื่นหลังเก่า นครพนม

วัดเจติยาราม เหล่าอก ร้อยเอ็ด

วัดพัฒนสีลา ขอนแก่น

โรงเรียนท่าอุเทน นครพนม

วัดโพธิ์ชัยหนองห้าง กาฬสินธุ์

วัดโพธิ์ชัย นครพนม

วัดสนวนวารีพัฒนาราม ขอนแก่น

วัดโพธิ์ศรีเชียงเหียน มหาสารคาม

วัดโพธิ์ศรี นครพนม

วัดดอนยางนาง กาฬสินธุ์

วัดมัชฌิมาวิทยา ขอนแก่น

2461 2462 2463 2464 2465 2466 2467 2468 2469 2470

แผนผังสายพัฒนาการความเชื่อมโยงในการสืบทอดรูปแบบสิมในแบบฝีมือช่างญวนทั้งหมดของอีสาน (Time Line)

